T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK ADALET SİSTEMİ KAPSAMINDA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA YÖNELİK UYGULAMALARIN NİTEL ANALİZİ

Zeki KARATAŞ

DOKTORA TEZİ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

Danışman
Prof. Dr. Aliye MAVİLİ

KONYA-2016

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK ADALET SİSTEMİ KAPSAMINDA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA YÖNELİK UYGULAMALARIN NİTEL ANALİZİ

Zeki KARATAŞ

DOKTORA TEZİ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

Danışman
Prof. Dr. Aliye MAVİLİ

KONYA-2016

S.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Zeki KARATAŞ tarafından savunulan bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Aliye MAVİLİ Selçuk Üniversitesi	
Danışman:	Prof. Dr. Aliye MAVİLİ Selçuk Üniversitesi	
Üye:	Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ Selçuk Üniversitesi	
Üye:	Doç. Dr. Musa ÖZATA Selçuk Üniversitesi	
Üye:	Prof. Dr. Nurdan DUMAN Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Üye:	Doç. Dr. Kamil ALPTEKİN KTO Karatay Üniversitesi	

ONAY:

Bu tez, Selçuk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu ...../06/2016 tarih ve ..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan Hüseyin DÖNMEZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tez konusunu belirlerken bu kadar kapsamlı ve karmaşık bir sistemin içine girdiğimin farkında değildim. On yıllık alan deneyimim ve teorik anlamda yaptığım okumalar sonucu çocuk adalet sisteminin belli aşamalardan oluştuğunu, her aşamada rol alan kurumların farklı müdahalelerde bulunduklarının farkındaydım. Bu farkındalığın işimi kolaylaştıracağını düşünmekteydim. Ancak izin alma, ön görüşme, araştırma ve katılımcı gözlem süreçlerinde iletişim halinde olduğum çocuk şube, jandarma, savcılık, mahkemeler, cezaevi, aile ve sosyal politikalar müdürlüğü, okullar, rehberlik araştırma merkezi, sağlık kuruluşları, adli tıp gibi pek çok kuruma gidip geldikçe devasa bir sistemin içine daldığımın farkına vardım. Ve bu sistemin içinde çocuk olmanın nasıl bir şey olduğunu hissetmeye çalıştım. İçimdeki çocuğun bazen incindiğine, bazen küstüğüne, bazen öfkesinin kabardığına, bazen çaresizliğe ve umutsuzluğa kapıldığına; ancak her şeye rağmen özündeki iyinin varlığını koruduğuna şahit oldum.

Sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştığım dönemlerde her çocuğun hayata açılmış beyaz bir sayfa olduğu inancını taşıyarak görev yaptım. Bu inançla değişimde bir parça katkım olur umuduyla suça sürüklenen çocuklarla çalışmayı uygun buldum. Hiçbir çocuk isteyerek ve bilerek bu durumun içine düşmüyordu. Başta aile olmak üzere, yaşadıkları çevre koşulları ve riskler çocukları suç işlemeye adeta mecbur kılıyordu. Biz yetişkinler ise çocuklara barış ve huzur dolu bir dünya sunamamıştık ne yazık ki… Şiddeti, baskıyı ve zorbalığı çağrıştıran mesajların yüklü olduğu bir dünyada çocuk masumluğunu korumak zor olmasına rağmen; özündeki yardımseverliği, sevecenliği, saygınlığı koruyan çocukların var olduğunu görmek gelecek adına beni yeniden umutlandırmaktadır.

Riskler, yapısı gereği tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayan unsurlar olarak her yerde ve zaman diliminde karşımıza çıkmaya devam edecektir. Ancak koruyucu faktörlerin sayısını ve niteliğini arttırmak bizim elimizdedir. Eğer millet olarak hep birlikte bir insani kalkınma hamlesi gerçekleştirmek istiyorsak, en alttakilerin de yukarıya itilmesine katkı sağlamalıyız diye düşünüyorum.

Bu tez çalışması, toplumun itilmiş ve dışlanmış fertleri olan suça sürüklenen çocukları, yeniden üretken ve faydalı bireyler olarak sosyal yaşamın içine katma çabasına küçük de olsa bir katkı sağlama niyetinin ürünüdür.

Bu tez çalışmasında; en başta araştırmaya katılarak ufkumu açan, bana yol gösteren ve rehberlik eden çocukların, kamu kurumu çalışanlarının, sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin, akademisyenlerin çok büyük emekleri bulunmaktadır.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda ilk doktora öğrencilerinden birisi olmanın onurunu bana yaşatan saygıdeğer hocam, danışmanım Prof. Dr. Aliye MAVİLİ'ye sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Saygıdeğer hocam Hacettepe Üniversitesi'nde lisans döneminde de bitirme tezi danışmanımdı. Kader bizi Selçuk Üniversitesi'nde yeniden bir araya getirdi. Bu açıdan yaşamıma kattığı yenilikler için kendisine minnettarım.

Doktora sürecinin tüm aşamalarında bizlerden yardımlarını esirgemeyen Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi akademisyenlerine; Doç. Dr. Musa ÖZATA, Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ, Yrd. Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ, Öğr. Gör. Dr. Nur Feyzal KESER, Öğr. Gör. Murat Nihat BARTAN, Arş. Gör. Doğa BAŞER, Arş. Gör. Mehmet KIRLIOĞLU, Arş. Gör. Berat AKPINAR ve diğer tüm arkadaşlara teşekkür ederim. Rize-Konya arası yorucu yolculuklarım sonrasında Mevlana Diyarı Konya'da huzur bulduğumu ifade etmeliyim.

Görüş ve katkılarıyla tezimin pek çok bölümünün düzeltilmesine ve güçlendirilmesine destek olan Prof. Dr. Nurdan DUMAN ve Doç. Dr. Kamil ALPTEKİN hocalarıma çok teşekkür ediyorum.

Doktora tezimin saha araştırması esnasında bilgi ve tecrübelerini hiç çekinmeden benimle paylaşan hatta yol gösteren meslektaşlarıma; özellikle Zeynep MUTLU'ya, Oben SUTÜTEMİZ'e, Gökmen TÜRETKAN'a, Özkan BİLGİN'e ve Cafer ASAN'a çok teşekkür ediyorum. Çocuk adalet sistemine gönül vermiş olup mağdur, tanık ya da suça sürüklenen çocukların savunuculuğunu yapan ve katılımcı olarak araştırmaya destek veren tüm meslek elemanlarına da sonsuz teşekkür ediyorum.

Üsküdar Üniversitesi'nde güzel bir kahvaltı sofrasında buluşmamızı sağlayarak beni misafir eden ve engin tecrübelerini paylaşan Doç. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU, Doç. Dr. Abdullah KARATAY ve Yrd. Doç. Dr. İsmail BARIŞ'a teşekkür ediyorum. Birbirinden değerli üç hocamızın çocuk refahı alanıyla ilgili bilgi ve deneyimleri benim için yol gösterici oldu.

Mahkeme dosyalarını inceleme aşamasında Rize Ceza Mahkemeleri'nde çalışmam için kolaylık sağlayan Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Hâkim Bayram KANTIK Bey'e ve Asliye Ceza Mahkemesi hâkimlerine, Denetimli Serbestlik Müdürü Murat KALKAN Bey'e ve çalışma arkadaşlarına, mahkeme yazı işleri müdürlerine, kâtip ve mübaşirlerine burada tek tek isimlerini belirtemediğim için özür dileyerek teşekkürlerimi sunuyorum. Rize Aile Mahkemesi'nin deneyimli uzmanları Bilal ÇALIŞ ve Bülent SÜMER'e, Trabzon Çocuk Mahkemesi ve Aile Mahkemesi'nde görev yapan meslek elemanlarına katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Trabzon Barosu Çocuk Hakları Komisyonu Başkanı Avukat Berrak Pınar ALİOĞLU'na, Ordu Aile Mahkemesi Psikoloğu Osman TOPAL'a görüş ve önerileri için teşekkür ediyorum.

Türkiye'nin iki büyük cezaevi kampüsünde bulunan çocuk ceza infaz kurumunda ve eğitimevinde kalan ve bana yüreğini açan sevgili gençlere ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Gençlerle görüşmem için kolaylık sağlayan ceza infaz kurumu müdürlerine, meslek elemanlarına, infaz koruma memurlarına çok teşekkür ediyorum.

Doktora sürecinde desteğini sürekli yanımda hissettiğim Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İİBF Dekanı Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA'ya, Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı Doç. Dr. Cengiz YANIKLAR'a ve tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Verilerin metin olarak düzenlenmesinde katkı sundukları için sevgili yeğenlerim Berra FEYİZ ve Hicran AL'a ve Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerine minnettarım. Verilerin kodlanmasında katkı sundukları için Arş. Gör. Gözde DAĞDELEN'e ve Öğr. Gör. Cenk BEYAZ'a, çevirilerde destek verdiği için Uzm. Ozan SELCİK'e teşekkür ediyorum.

Doktora süreci boyunca sık sık seyahate çıkmam dolayısıyla ailemizin tüm sorumluluğunu üstlenen ve bu süreçte beni sabırla destekleyen sevgili eşim Zeynep'e sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Yoğun çalışmalarım nedeniyle yeterince ilgilenemediğim, üniversite sınavına hazırlanma döneminde olan sevgili kızım Dilşad'a başarılı bir gelecek diliyorum. Birlikte daha çok oyun oynamayı ve vakit geçirmeyi dileyip de bir türlü başaramadığım oğlum Yusuf'a hayırlı bir ömür diliyorum. Bu tez çalışmasını sevgili eşime ve çocuklarıma ithaf ediyorum.

Zeki KARATAŞ-Rize

28.06.2016

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AMATEM : Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi

ARDEF : Araştırma Değerlendirme Formu

ASPB : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

ASPİM : Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü

BSRM : Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi

ÇAMATEM : Çocuk Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi

ÇHS : Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

ÇİM : Çocuk İzlem Merkezi

ÇKK : Çocuk Koruma Kanunu

ÇKKKDTY : Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik

CMK : Ceza Muhakemesi Kanunu

ÇOGEM : Çocuk ve Gençlik Merkezi

DS : Denetimli Serbestlik

DSHY : Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği

HAGB : Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması

HSYK : Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

K : Katılımcı

KBRM : Koruma ve Bakım Rehabilitasyon Merkezi

SHÇEK : Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

SHM : Sosyal Hizmet Merkezi

SİR : Sosyal İnceleme Raporu

SSÇ : Suça Sürüklenen Çocuk

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK : Türk Ceza Kanunu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UYAP : Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1 Araştırma kapsamında veri sağlayan dokümanlara ve katılımcılara ilişkin bilgiler. 95

Çizelge 2.2 Nitel veri analizi örnek bir kodlama ve tema oluşturma süreci. 105

Çizelge 2.3 Verilerin kodlanması sonucu çocuk adalet sistemi uygulamalarına ilişkin oluşan temalar. 109

Çizelge 3.1 Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuk adalet sistemi çalışanlarına ilişkin bilgiler. 111

Çizelge 3.2 Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuk katılımcılara ilişkin bilgiler. 112

Çizelge 3.3 Araştırma kapsamında görüşlerine yer verilen sivil toplum kuruluşu temsilcilerine ilişkin bilgiler. 114

Çizelge 3.4 Dava dosyalarındaki vakaların suç türü ve yaşa göre dağılımı.....257

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 Soruşturma süreci aşamaları. 63

Şekil 1.2 Kovuşturma süreci aşamaları. 68

Şekil 3.1 Çocukların suça sürüklenmesine neden olan genel risk faktörlerine ilişkin bilgiler. 115

Şekil 3.2 Çocukların suça sürüklenmesine neden olan aile ve çocuktan kaynaklanan risk faktörlerine ilişkin bilgiler. 116

Şekil 3.3 Çocukların suça sürüklenmesinde akran grubu ve sosyal çevreden kaynaklanan risk faktörlerine ilişkin bilgiler....127

Şekil 3.4 Çocukların suça sürüklenmesinde sosyal politika ve sistem kaynaklı risk faktörlerine ilişkin bilgiler....138

Şekil 3.5 Çocuk adalet sistemi uygulamalarında karşılaşılan sorun alanlarına ilişkin genel bilgiler. 149

Şekil 3.6 Çocuk adalet sisteminin alt yapısal sorunlarına ilişkin bilgiler. 150

Şekil 3.7 Adli kolluk birimi suça sürüklenen çocuk ilişkisinden kaynaklanan sorunlara ilişkin bilgiler. 158

Şekil 3.8 Avukat çocuk ilişkisinde yaşanan sorunlara ilişkin bilgiler. 163

Şekil 3.9 Savcılık soruşturma aşamasında yaşanan sorunlara ilişkin bilgiler. 169

Şekil 3.10 Adli görüşme süreciyle ilgili sorunlara ilişkin bilgiler....174

Şekil 3.11 Adli tıp uygulamalarında yaşanan sorunlara ilişkin bilgiler. 180

Şekil 3.12 Çocuk mahkemeleri ve yargılama aşamasıyla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler. 183

Şekil 3.13 Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahaleyle ilgili sorunlara ilişkin bilgiler. 191

Şekil 3.14 Koruyucu destekleyici tedbir kararlarıyla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler. 203

Şekil 3.15 Ceza infaz kurumlarındaki çocukların yaşadıkları sorunlara ilişkin bilgiler. 213

Şekil 3.16 Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarıyla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler....226

Şekil 3.17 Adli sistemde disiplinler/kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler. 231

Şekil 3.18 Adli sistem dışı uygulamalarla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler. 237

Şekil 3.19 Adli sistemde korucu önleyici hizmetlerin yetersizliğiyle ilgili sorunlara ilişkin bilgiler....246

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **iv**

ÇİZELGELER ..... **v**

ŞEKİLLER ..... **vi**

ÖZET ..... **xi**

SUMMARY ..... **xii**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı 2

1.2. Çocuk Suçluluğu 7

1.2.1. Suç Teorileri 8

1.2.2. Suça Sürüklenen Çocuklar 25

1.2.3. Çocukların Suç İşlemesinde Etken Olan Risk Faktörleri 30

1.3. Çocuk Adalet Sistemi 48

1.3.1. Çocuk Adalet Sisteminin Temel İlkeleri 51

1.3.2. Çocuk Adalet Sisteminin Hukuki Boyutu 54

1.3.3. Çocuk Adalet Sisteminin İşleyişi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları 61

1.3.4. Çocuk Adalet Sistemi ve Onarıcı Adalet Yaklaşımı 79

2. GEREÇ ve YÖNTEM **89**

2.1. Araştırmanın Amacı 89

2.2. Araştırmanın Önemi 90

2.3. Araştırmanın Modeli 92

2.4. Örneklem Seçimi 93

2.5. Verilerin Toplanması 95

2.5.1. Veri Toplama Araçları 96

2.5.2. Ön Uygulama 98

2.5.3. Nitel Veri Toplama Süreci 99

2.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması 102

2.7. Araştırmacının Rolü ve Etik Kurallar 107

3. BULGULAR 110

3.1. Araştırmanın Katılımcılarına İlişkin Bulgular 110

3.2. Çocukları Suça Sürükleyen Nedenlere İlişkin Bulgular 114

3.2.1. Mikro Düzey: Aile ve Çocuktan Kaynaklanan Nedenler 116

3.2.2. Mezzo Düzey: Akran Grubu, Okul/Kurum ve Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler 127

3.2.3. Makro Düzey: Sosyo-Ekonomik Politika Kaynaklı Nedenler 138

3.3. Çocuk Adalet Sistemi Uygulamalarına İlişkin Bulgular 148

3.3.1. Çocuk Adalet Sisteminin Alt Yapısal Sorunları 150

3.3.2. Adli Kolluk-Suça Sürüklenen Çocuk İlişkisi 157

3.3.3. Avukat Suça Sürüklenen Çocuk İlişkisi 163

3.3.4. Savcılık ve Soruşturma Aşaması 168

3.3.5. Adli Görüşme Süreci 173

3.3.6. Adli Tıp Uygulamaları 180

3.3.7. Çocuk Mahkemeleri ve Yargılama Aşaması 182

3.3.8. Sosyal İnceleme ve Psiko-Sosyal Müdahale Süreci 190

3.3.9. Koruyucu Destekleyici Tedbir Kararlarıyla İlgili Aksaklıklar 203

3.3.10. Ceza İnfaz Kurumundaki Çocukların Sorunları 212

3.3.11. Çocuklara Yönelik Denetimli Serbestlik Uygulamaları 225

3.3.12. Adli Sistemde Disiplinler/Kurumlar Arası İşbirliği ve Koordinasyon 230

3.3.13. Adli Sistem Dışı Uygulamalar 236

3.3.14. Koruyucu Önleyici Hizmetler 246

3.4. Dava Dosyalarına İlişkin Bulgular 256

3.4.1. Adam Öldürme Suçu 257

3.4.2. Yaralama Suçu 260

3.4.3. Hırsızlık Suçu 262

3.4.4. Cinsel İstismar Suçu 264
3.4.5. Mala Zarar Verme Suçu....265
3.4.6. Genel Güvenliğin Tehlikeye Sokulması Suçu 267
3.4.7. Kaçak Sigara Satma Suçu 269
3.4.8. Yağma Suçu 270
3.4.9. Kullanmak İçin Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Bulundurma Suçu....273
3.4.10. Hakaret ve Tehdit Suçu 275
4. TARTIŞMA....278
4.1. Çocukları Suça Sürükleyen Risk Faktörlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi....280
4.2. Çocuk Adalet Sisteminin Alt Yapı Sorunlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi....285
4.3. Adli Kolluk Birimi Uygulamalarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 287
4.4. Avukat Çocuk İlişkisine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi....289
4.5. Savcılık ve Soruşturma Aşamasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.290
4.6. Adli Görüşme Sürecine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi....292
4.7. Adli Tıp Birimine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 294
4.8. Çocuk Mahkemeleri ve Yargılamaya İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 296
4.9. Sosyal İnceleme ve Psiko-Sosyal Müdahale Sürecine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi....299
4.10. Koruyucu Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 303
4.11. Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Uygulamalarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi....305
4.12. Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde Çocuklara Yönelik Uygulamalara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 308

4.13. Adli Sistemde Kurumlar/Disiplinler Arası Koordinasyon ve İşbirliğine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 311
4.14. Adli Sistem Dışı Uygulamalara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ..313
4.15. Koruyucu-Önleyici Hizmetlere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi...314
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 317
5.1. Sonuçlar 317
5.2. Öneriler 324
5.2.1. Müdahaleye İlişkin Öneriler....324
5.2.2. Sisteme İlişkin Öneriler 328
5.2.3. Politikaya İlişkin Öneriler....331
6. KAYNAKLAR 334
7. EKLER....348
Ek-1. Nitel Alan Araştırması Dosya Bilgileri Formu 348
Ek-2. Nitel Alan Araştırması Yarı Yapılandırılmış Çocuk Görüşme Formu.....350
Ek-3. Nitel Alan Araştırması Yarı Yapılandırılmış Personel Görüşme Formu....352
Ek-4. Aydınlatılmış Onam Formu (Çocuk/Genç Görüşmesi İçin) 355
Ek-5. Aydınlatılmış Onam Formu (Personel Görüşmesi İçin) 356
Ek-6. Etik Kurul Kararı....357
Ek-7. Çocuk Mahkemesi Resmi İzin Yazısı....358
Ek-8. HSYK Resmi İzin Yazısı 359
Ek-9. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü İzin Yazısı....360
8. ÖZGEÇMİŞ 361

ÖZET

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi

Zeki KARATAŞ
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ / KONYA 2016

Bu çalışmanın amacı; çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların çocuğun psiko-sosyal gelişim özelliklerine ve çocuk hakları ilkelerine uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini mahkeme dosyalarının incelenmesi, çocukların, alanda çalışanların ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin görüşlerinin alınması yoluyla anlamaya çalışmaktır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel yöntem sayesinde çocuk suçluluğu olgusunun adli sistem bağlamında nasıl ele alındığına dair bütüncül bir kavrayışa ulaşılması hedeflenmiştir. Çocuk adalet sisteminin çok disiplinli yapısı nedeniyle örneklem seçiminde amaçsal yaklaşım kullanılmış ve maksimum çeşitliliğin sağlanmasına özen gösterilmiştir. Araştırma kapsamında 25 çocuk adalet sistemi çalışanı, 20 tutuklu ve hükümlü çocuk olmak üzere 45 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş; 40 dava dosyası incelenmiş, 8 sivil toplum kuruluşu temsilcisinin de medya konuşmaları analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu ve dosya inceleme soru formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Veriler yazılı metin haline getirilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin analizinde tümevarımcı bir yaklaşımla NVivo Nitel Veri Analizi Programı'ndan yararlanılmış ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda öncelikle ortak kavramsal kodlar oluşturulmuş, sonrasında da alt tema ve temalara ulaşılmıştır.

Araştırma sonucuna göre; çocukların ağırlıklı olarak aile ve sosyal çevreden kaynaklanan nedenlerle suça yöneldikleri, riskleri erkenden tespit edebilecek bir uyarı sisteminin olmaması nedeniyle de soruna geç müdahale edildiği görülmüştür. Çocuk adalet sistemi uygulamalarında ise refah yaklaşımı yerine cezalandırma yaklaşımının benimsendiği; adli kolluk, soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz aşamalarında çocuk haklarına ve çocuğun psiko-sosyal gelişimine uygun davranılmadığı, sistemin çocukları yeniden toplumsallaştırmada yetersiz kaldığı, müdahaleye rağmen çocukların suç işlemeye devam ettiği anlaşılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda çocuk adalet sisteminde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi için psiko-sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi; yönlendirme, arabuluculuk, kamu vesayeti, adli görüşme, erken uyarı gibi modellerin etkin ve yaygın hale getirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk adalet sistemi; suça sürüklenen çocuklar; sosyal hizmetler

SUMMARY

REPUBLIC of TURKEY
SELÇUK UNIVERSITY
HEALTH SCIENCES INSTITUTE

A Qualitative Analysis of the Practices Referring to Juvenile Delinquents in the Juvenile Justice System

Zeki KARATAŞ
Departman of Social Work

PhD THESIS / KONYA 2016

The aim of this study is to understand whether practices towards juvenile delinquents in the juvenile justice system are relevant to psychosocial development characteristics of children and principles of children's rights through analysing judicial decisions and getting opinions of children, professionals and representatives of non-governmental organizations.

Qualitative research method was applied in the present study. By applying this method, it is targeted to reach a holistic understanding about how juvenile delinquency is addressed within judicial system. Due to multi-disciplinary structure of juvenile justice system, teleological approach was used in selecting samples, and maximum diversity was ensured to include. Within the present study, in-depth interviews were conducted with a total of 45 people, 25 of whom were professionals of juvenile justice system and 20 of whom were arrested and convicted children; 40 case files was examined, and media statements of 8 representatives from non-governmental organizations were analyzed. Data was collected through using semi-structured interview form and question form for file examination. Data was transcribed and computerised. NVivo qualitative data analysis software was used in analysing data through inductive approach, and firstly conceptual codes were generated then themes and sub-themes were reached according to participant views.

Study results show that children turn to crime as a result of reasons caused by their families and social environment, and lack of early warning system to detect risks resulted in late intervention for the problem. It is also found out in juvenile justice system that retributive approach was assumed instead of welfare approach; children are not treated pertinent to their rights and psychosocial development in the stages of judicial police, investigation, prosecution and punishment execution; the system fails to satisfy resocialization of children; despite the intervention, delinquency continues among children. According to findings, it is proposed that in order to ensure the best interests of the child in juvenile justice system, psychosocial services should be strengthened; models such as guidance, mediation, public curatorship, forensic interview, early warning should be made effective and extended.

Key Words: Juvenile justice system; juvenile delinquency; social services

1. GİRİŞ

Kendine has gelişim özellikleri nedeniyle yetişkinlerden farklı gereksinimleri bulunan çocukluk çağı hak, özgürlük ve sorumluluk açısından özel değerlendirmeyi gerektiren bir dönem olarak ele alınmaktadır. Modern anlayışta çocukluk yetişkinliğin küçüklük hali olarak değil, kendine özgü bir gelişimsel dönem olarak kabul edilmekte ve çocukların özel korunma ve desteklenme gereksinimi bulunduğu vurgulanmaktadır. Çocukların hak sahibi bireyler olarak kendi geleceklerini inşa etme konusunda aktif katılımcı olarak kabul edilmeleri gelişmişliğin temel göstergelerinden birisidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre devlet çocuğun yaşama hakkını yerine getirmenin yanında çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için de mümkün olan azami çabayı göstermelidir. Çocuğun gelişiminin sağlanması sadece yetişkinliğe hazırlanması anlamına gelmez, aynı zamanda içinde bulunduğu dönemin özelliklerine göre en iyi koşulun sağlanması da gerekmektedir.

Çocuk koruma sisteminin bir parçası olan çocuk adalet sistemi, mağdur, sanık ya da tanık olarak yargı sistemine dâhil olan çocuğun durumuna özgü yaklaşım, mevzuat, örgütlenme ve hizmetler bütünüdür. Çocuk adalet sisteminin temel amacı, adalet mekanizmasıyla bir şekilde karşı karşıya gelen çocukların, durumlarına uygun özel muameleye tabi tutulması, her aşamada yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarının sağlanmasıdır. Sistemin diğer bir amacı ise hukuk sistemiyle sosyal hizmet uygulamalarının kesiştiği adli sosyal hizmet alanında suça sürüklenen çocuk ve ailesine ihtiyaç ve sorunları doğrultusunda doğru müdahalelerde bulunmaktır.

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklarla ilgili uygulamalar genel olarak iki temel alan göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birisi koruyucu önleyici hizmetlerin yer aldığı *"erken uyarı"* alanı, diğeri ise eğitici, rehabilite ve tedavi edici çalışmaları içeren *"müdahale"* alanıdır. Sosyal hizmet uygulamalarında temel hedef sorun ortaya çıkmadan önce önlemeye çalışmaktır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise soruna etkin müdahale edilerek sorundan etkilenen bireylerin sosyal işlevselliklerini yeniden düzenlemektir. Dolayısıyla çocukları suça sürükleyen riskler karşısında koruyucu mekanizmaların niceliğinin ve niteliğinin arttırılması güçlü bir çocuk koruma sisteminin kurulmasıyla mümkündür.

Çocuk suçluluğu olgusu literatürde pek çok açıdan araştırılmış ve tartışılmış olsa da çocuk koruma sistemi ile çocuk adalet sisteminin bütünleştirilmesi gerektiğine dair çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kanunlarda suç olarak tanımlanan fiili işlemesi nedeniyle adli sistemle karşılaşan çocukların, bu aşamaya hangi süreçlerden geçerek geldiklerinin bilinmesi yanında, hem sistemin suça sürüklenen çocukların sorunlarına nasıl yaklaştığının ortaya konulması, hem de mevcut müdahale modellerinin değişime katkısının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede ele alınan çocuk suçluluğu olgusu sosyal hizmetin sistem yaklaşımı ve bütüncül bakış açısı yardımıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki deneyimler göstermiştir ki; adli ve polisiye tedbirleri arttırarak çocuk suçluluğunu önlemek mümkün değildir. Bu nedenle; sadece cezalandırmaya dayalı bir çocuk adalet sisteminin çocukları yeniden toplumsallaştırma işlevini yerine getirmesi olanaklı görülmemektedir. Türkiye'de mevcut sisteme dair temel eleştiriler iki noktada toplanmaktadır: Birincisi sistem çocuğun psisko-sosyal gelişim özelliklerini dikkate almadığı için çocuğa özgü değildir. İkincisi ise sistemde suça sürüklenen çocuğa yönelik pek çok uygulamada çocuğun hakları ve yararı gözetilmemektedir. Bu çalışma kapsamında; sistemi deneyimleyen katılımcıların görüşleri doğrultusunda çocukların suç işlemesine neden olan risklerin ve suç işledikten sonra gerçekleştirilen uygulamalardaki aksaklıkların daha çok hangi alanlarda yoğunlaştığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede oluşturulan çalışmanın teorik kısmında, öncelikle çocukluğun tarihsel oluşumu ve çocuğu suça sürükleyen nedenleri açıklayan suç teorileri ele alınmış, daha sonra ise sistem yaklaşımı kullanılarak risk faktörleri sınıflandırılmış ve bütün süreçleriyle birlikte adli sistem tanıtılmıştır.

1.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Çocuğun anlamı ve değeri farklı olsa da her çağın ve toplumun kendine özgü bir çocukluk tanımı olmuştur. Çocukluğun tarihi üzerine yapılan çalışmalarda *"çocukluk kavramı"* ve *"çocukluk anlayışı"* arasında ayrım yapılarak konunun değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak Batı'da ortaçağ boyunca çocuk, insan yaşamının kendine özgü bir dönemi olarak görülmek yerine yetişkinliğin küçük bir modeli olarak görülmüştür. Çocuğun kırılganlığı kabul edilse bile farklı bir çocukluk anlayışına yer verilmemiştir (Onur 2005a). Bütün toplumlarda her zaman

bir çocukluk kavramının olduğu, başka bir ifadeyle çocukları yetişkinlerden ayırt etmenin birçok yolunun bulunduğu kabul edilir. Bu tanımları farklılaştıran toplumların çocukluk anlayışlarıdır. Her toplum; çocukluğun ne kadar sürdürdüğü, yetişkinleri çocuklardan ayıran özelliklerin ne olduğu ve bu farklılıkların önemi gibi temel sorunlar konusunda farklı görüşlere sahip olmuştur (Heywood 2003).

Çocukluğun, tarihi açıdan araştırılmasının öncüsü olarak kabul edilen Philippe Ariés 1960 yılında Fransızca olarak kaleme aldığı *Çocukluluğun Yüzyılları* adlı eserinde ortaçağda Batılı toplumların 1600'lü yıllara kadar çocukların yetişkinlerden ayrı düşünülmesini sağlayacak bir *"çocukluk anlayışı"*na sahip olmadığını savunmuştur. Ariés erken modern Avrupa'da çocukluk düşüncesinin okulların yaygınlaşması sonrasında ortaya çıktığını belirtmiştir. Okullar sayesinde çocuklar yetişkinlerin dünyasından sıyrılıp kendi akran grubuyla daha çok zaman geçirmeye başlamıştır. Ortaçağda annesinin bakım ve gözetiminden bağımsız yaşamaya başladığı andan itibaren yetişkinler dünyasına katılarak sosyalleşen çocuklar, okulların yaygınlaşmasıyla birlikte büyüklerin dünyasından koparak, kendi başlarına ayrı varlıklar olarak algılanmaya başlanmıştır (Ariés 1962).

Çocukluğun Tarihi adlı kitabın yazarı Colin Heywood (2003), 16. ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde Püritenler'in, yeni dünyaya gelen bebekleri *"ilk günahın kirli yığınları"* olarak değerlendirdiklerini, sonraki dönemde ise *"genç nankörler"* olarak nitelendirdiklerini belirtmiştir. Fransa'da ise Katolik reformcular benzer şekilde çocuklar hakkında kötü düşüncelere sahiptiler; onları acziyet sahibi ve ilk günahın sorumlusu varlıklar olarak kabul ediyorlardı. Sonraki dönmelerde, özellikle 18. yüzyıl düşünürlerinin çocukluk hakkında günümüze yakın görüşler ileri sürdükleri vurgulanmıştır. Örneğin 1693'de *Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler* adlı kitabında çocukluğu boş levha (tabula rasa) olarak ele alan Locke, centilmenlerin oğullarının *"beyaz bir sayfa ya da balmumu gibi istenilen şekilde işlenebileceğini, kalıba sokulabileceğini ve biçimlendirilebileceğini"* yazarak, çocukluk imgesine olumlu bir katkıda bulunmuştur (Heywood 2003).

Çocukluğun yeniden yapılanması konusunda ana aktörlerden biri olarak kabul edilen Jean-Jacques Rousseau, Hıristiyanlığın doğuştan günahkârlık öğretisine karşı çıkarak, çocukların masum olarak dünyaya geldiklerini ileri sürmüştür. Çocuğun ön yargılar, iktidar, zorunluluklar ve etrafını saran toplumsal kurumlar nedeniyle

kendini oluşturamama riskiyle karşı karşıya kaldığını belirten Rousseau, *Emile* (1762) adlı kitabında çocukluğun gelişim dönemlerinden söz etmiştir. Bu dönemler; yaşamın ilk üç yılını kapsayan evrede *"içgüdü dönemi"*, dört ile on iki yaş aralığında *"duygular dönemi"* ve ergenlik süresince *"düşünceler dönemi"* olarak sıralanmıştır. Rousseau yetişkinlerin zeki ve insani tarzına karşılık çocukların hassas ya da nahif bir akıl yürütme biçimine sahip olduğunu belirterek, çocukların kendine has düşünme ve hissetme mantığı olduğuna vurgu yapmıştır (Heywood 2003). Günümüz psikolojisi evre ve olgunlaşma gibi iki temel kavramı Rousseau'dan ilham alarak oluşturmuştur (Onur 2005b).

20. yüzyılda Locke'nin görüşlerinden esinlenen Watson, Davranışçılık Ekolü'nü geliştirerek Amerikan psikoloji ve eğitim anlayışını güçlü bir şekilde etkilemiştir. Kişiliğin oluşumunda çevrenin şekillendirici etkisine vurgu yapan davranışçılık yaklaşımı, ebeveynlerin çocuk yetiştirmede duygusallıktan uzak tutarlı ve mantıklı yaklaşım sergilemeleri gerektiğini belirtmiştir (Onur 2005a). Daha sonra gelişen hümanist psikoloji ve pozitif psikoloji yaklaşımları çocuğun özünde iyi bir varlık olduğu görüşünden hareketle özsaygıyı ön plana çıkarmıştır. Bu sayede çocuğun etkin bir konuma gelmesi; onun hem kendi gelişimine katkıda bulunmasını, hem de çevresini etkileyecek güçte olmasını mümkün kılmıştır.

Türkiye'de çocukluğun tarihine baktığımızda Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde çocukluğun izini daha çok mahkeme kayıtlarında ve fetva mecmualarında bulmak mümkündür. Ayrıca Osmanlı toplumunda aile, kadın ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda çocukların yaşamlarına dair önemli ipuçları yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yüzyıllar boyunca devlet aile içi ilişkilerin bir parçası olan çocuğa gerekmedikçe müdahale etmemiştir. Ancak İstanbul'dan başlamak üzere ilk mekteplerin 1824 tarihli bir fermanla zorunlu hale gelmesiyle birlikte devlet, toplumun geleceği olarak görülmeye başlanan çocukların yaşamlarına müdahale etmeye ve yön vermeye başlamıştır (Araz 2013).

Ortaçağ Hıristiyan dünyasının aksine Osmanlı toplumunda çocukların İslam fıtratı üzerine masum olarak dünyaya geldiklerine inanılırdı. Osmanlılar erken yaşlarda alınan terbiyenin çocuğun ahlaki gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu kabul ettikleri için küçük yaşlardan itibaren çocuklara adap ve dini bilgileri öğretirlerdi. Bu nedenle âlimler tarafından kaleme alınan ahlak ve terbiye kitapları

Müslüman çocukların yetiştirilmesinde ortak bir algının oluşmasını sağlıyordu (Araz 2013). Osmanlı âlimlerinden Kınalızâde Ali Efendi (ö. 1572)'nin *Ahlak-ı Alâî* adlı eserinde çocuğun yetiştirilmesini doğumdan önce, doğum sırasında ve doğumdan sonra olmak üzere birkaç dönemde ele aldığı görülmektedir. Çocuğun idrakinin *"sade"* olduğunu belirten Kınalızade, çocuğun yanında sürekli hayır sahibi kimselerin övülmesi, kötü ve zararlı insanların ayıplanıp kınanması gerektiğine vurgu yapmıştır (Toksöz 2012).

Osmanlı Devleti'nde himayeye muhtaç çocuklara yönelik bazı koruyucu ve destekleyici tedbirler alındığı, dönemin kayıtlarından ve hukuki metinlerinden anlaşılmaktadır. Osmanlı toplumunda çocukların risk altında olmasının en temel nedeni savaş, salgın hastalık ve yoksulluk sonucu anne-babanın erken yaşta vefat etmesiydi. Osmanlı'nın klasik döneminde ebeveynini kaybeden çocukların himayesi, aile yanına yerleştirme esasına dayalı koruyucu aile uygulaması olan besleme, oğulluk veya genel ifadeyle evlatlık kurumu vasıtasıyla sürdürülmüştür. Öz ailesinden ayrılmak zorunda kalan çocuğa en başta akraba çevresinde, bunun mümkün olmadığı durumlarda akraba dışında uygun bir ortam sağlamak Osmanlı kadısının temel görevi sayılmıştır. Kadı, çocuğu aile yanına yerleştirirken fetvalar yoluyla şekillenen dağınık haldeki koruyucu aile hukukunu esas alır ve korunmaya muhtaç çocukları aile yanına yerleştirirdi. Ekonomik, psikolojik, sağlık ve pratik yararları nedeniyle Tanzimat öncesi dönemde kurum bakımı yerine aile yanına yerleştirme tercih edilmiştir (Bay 2014).

Günümüzde özellikle Batı toplumlarında 1990'dan sonra ivme kazanan çocukluk araştırmaları çocuk sosyolojisi alanının temel ilkelerini şekillendirmiştir. Çocukluğun farklı toplumlarda değişik şekillerde algılanması, bir sosyal yapı olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Çocukluk sosyolojisi üzerine araştırma yapan Prout ve James (1997)'e göre; *"çocukların olgunlaşmamış olması biyolojik bir gerçekliktir ama bu olgunlaşmamışlığın algılanışı ve anlamlandırılışı bir kültür olgusudur."* Bu şekilde gelişen yeni sosyolojik yaklaşım, çocukluğun araştırılmasında bazı ön kabulleri ileri sürmüştür. Bu ön kabulleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Prout ve James 1997):

- Çocukluk, toplumsal bir yapım olarak anlaşılır. Çocukluk insan gruplarının doğal ve evrensel bir özelliği değil, toplumların özel ve yapısal bir bileşeni olarak ortaya çıkar.
- Çocukluk, toplumsal çözümlemenin bir değişkenidir. Kültürlerarası araştırmalar tek ve evrensel bir çocukluk değil, çeşitli çocukluklar olduğunu göstermektedir.
- Çocukların toplumsal ilişkileri ve kültürleri yetişkinlerin bakış açısından bağımsız olarak kendi başına araştırılmaya değerdir.
- Çocuklar yetişkinlere bağımlı olmanın yanında kendi sosyal yaşamlarının kurulmasında ve yönetilmesinde etkindirler.
- Etnoğrafi, çocukluğun araştırılmasında özellikle yararlı bir yöntembilimdir. Bu yaklaşım, çocukların sosyolojik bilginin üretimine katılmasını deneysel ya da tarama türü araştırmalardan daha fazla sağlar.

Çağdaş çocuk incelemelerinde iki temel yaklaşım benimsenmektedir. Birinci yaklaşım çocukların yetkinliğini ve çocukları sosyal aktör olarak görmenin önemini vurgular; ikinci yaklaşım ise çocukluğun çocuklar için nasıl yapılandırıldığı gibi oldukça genel sorular üzerinde durur. İlk yaklaşım daha çok sosyal eyleme vurgu yaparak çocukluk araştırmasındaki çeşitlenmelere dikkat çekerken, ikinci yaklaşım yapıyı vurgulayarak ortak noktaların keşfine yönelmektedir. Birbirinin karşıtı gibi dursa da aslında her iki yaklaşım, çocukluğun ortak yanları ve farklılıklarının bilinmesini gerekli kılmaktadır (James 2001).

Çocukluğun tarihi ya da sosyolojisiyle ilgilenen bilim adamları çocukluğun sabit ve değişmez bir süreç olmaktan ziyade, döngüsel bir serüvene sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Hatta Heywood (2003) çocukluğun kültürel tarihinin kendine has dönüm noktalarına sahip olduğunu, aynı zamanda yüzyıllar geçtikçe başladığı yere dönebileceğini belirtmiştir. Çocukluk tanımlamalarındaki değişimin temel ekseni çocukluğun yetişkinler dünyasından derece derece ayrılması ve kendine özgü özellikleri olan kavramsal ve toplumsal bir kategori olarak kurulmasıdır. Bu yaklaşım; 20. yüzyılda çocukları dış dünyanın tehlikelerinden korumak, sorunlarından uzak tutmak gerektiği anlayışını doğurmuş ve *"korunmuş çocukluk"* olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da dış dünyayı sadece yetişkinler, okul ve bilişim teknolojileri aracılığıyla tanıyan *"kurumsallaşmış*

çocukluk" ortaya çıkmıştır. Bilimsel yayınlarda bu durum çocukluğun yok oluşu, çalınmış çocukluk, çocukluktan kaçış gibi kavramlarla nitelendirilmiştir. Geçmişte yetişkinlerle birlikte değerlendirilen çocukluğun daha sonra ayrıştığı, şimdilerde ise yeniden birleşmeye başladığı savunulmaktadır. Korunmuş, kurumsallaştırılmış, yetişkinleştirilmiş bir çocukluğun gözle görünür kanıtı, günümüzde yetişkinlerin ve çocukların giyimlerinin, yiyeceklerinin ve eğlencelerinin yeniden birbirine benzemesidir. Ayrıca yetişkinlerin dünyasında yer alan alkol ve uyuşturucu kullanımı, erken cinsel ilişki, şiddet eğilimi gibi pek çok sorun, çocuk ve gençler arasında da yaygınlaşmaktadır (Onur 2005b).

1.2. Çocuk Suçluluğu

Tarihin her döneminde var olan suç olgusu farklı disiplinler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Dönmezer (1984) ceza hukuku açısından yaptığı tanımlamada suçu; *"topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen tavır ve harekettir"* şeklinde nitelendirmiştir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere modern ceza hukuku faili değil, fiili esas almaktadır. Çünkü suçu gerçekleştiren fail olmakla beraber, failin sorumluluğunun hukuki dayanağı onun davranışıdır. Ancak bu davranışın ceza hukukunu ilgilendirmesi için haksız ve hukuka aykırı olması gerekmektedir. Bu nedenle suç, *"tipe uygun, hukuka aykırı, kusurlu bir insan davranışı"* olarak da tanımlanmaktadır. Bir davranışın suç olarak nitelendirilebilmesi için ceza kanununda düzenlenen tipe veya suç kalıbına uygun olması gerekmektedir (Öztürk ve Erdem 2005).

Sosyal sapmanın bir türü olarak suç, toplumda var olan ve çoğunluğun uymaya çaba sarf ettiği norm ve değerlerden uzaklaşma ya da bunları kabul etmeme sonucu ortaya çıkmaktadır. Sapma kavramı yasalara aykırı hareket etmekle ortaya çıkan suç kavramından daha geniştir. Ancak çocuk suçluluğunun ortaya çıkma sürecinde sosyal kontrol sisteminden uzaklaşma eğiliminin etkin olduğu belirtilmektedir. Sosyal kontrol, bireyin toplumsallaşma sürecinde bireye sosyal kuralların öğretilmesi ve neyin toplumca onaylandığı neyin onaylanmadığının aile, okul ve sosyal çevre aracılığıyla aktarılmasıyla mümkün olmaktadır. Sosyal kontrolün olmadığı yerde düzenden söz etmek mümkün değildir (Oktik 2013).

İngilizce literatürde *"juvenile delinquency"* terimiyle açıklanan, tam karşılığı *"reşit olmayanın suçluluğu"* olarak çevrilebilecek olan kavram, ülkemizde çocukluk ve gençlik dönemini kapsayacak şekilde *"çocuk suçluluğu"* olarak kullanılmaktadır (Polat 2009). Çocuk suçluluğu en gelen anlamda; reşit olmayan bir kişinin yasalarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlemesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Burfeind ve Bartusch 2006). Çocuğun bir ceza hukuku normunu ihlal etmesi sonucu hakkında yasal işlem başlatılarak çocuk adalet sistemine dâhil edilmesi durumu *"çocuk suçluluğu"*, bir ceza hukuku normunu ihlal eden çocuk da *"suça sürüklenen çocuk"* olarak nitelendirilmektedir (Karaman-Kepenekçi ve Akyüz 2005).

Çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrı bir kategori olarak değerlendirilmesinin temel nedeni, çocuğun içinde bulunduğu psiko-sosyal faktörlerin ve gelişim özelliklerinin kendine özgü nitelikler barındırıyor olmasıdır. Yeterince olgunlaşmamanın getirdiği dengesizlik nedeniyle salt hukuksal açıdan yapılan değerlendirme çocuk suçluluğunu anlamada yetersiz kalacaktır. Ayrıca kriminoloji biliminden yararlanmadan çocuk suçluluğunu anlamaya çalışmak da mümkün değildir. Suç alanında yapılan araştırmalara dayanılarak oluşturulan kriminolojik teoriler çocuk suçluluğunun nedenlerine açıklık getirmeye çalışmaktadır.

1.2.1. Suç Teorileri

Çocukların ya da yetişkinlerin neden suç işlediği sorusuna cevap arayan araştırmacılar; insanların normalde rasyonel varlıklar olduğunu, bu nedenle suç işlemeye karar verirken fayda ve maliyet hesabı yaptıklarını düşünmüşlerdir. Daha sonra yapılan çalışmalarda karmaşık etkenler sonucu insanların akıl dışı kararlar aldıkları ortaya çıkarılmış ve suç olarak tanımlanan davranışın neden gerçekleştirildiği konusunu anlamanın sanıldığı kadar kolay olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla suç etkinlikleri belirli bir davranış ya da belirli türden bir kişi tarafından yapılan bir eylem olmaktan çok, bir sürecin parçası olarak düşünülmeye başlanmıştır. Süreç, bireylerin yasalara uygun olmayan eylemlerde bulunmalarıyla başlar, fakat bu davranışların kökenleri daha erken deneyimlerde yatmaktadır. Bazı araştırmacılar; suç olayı meydana geldikten sonra mağdurlar ve tanıklar yanında suçla ilişkili hale gelen başka toplumsal süreçlerin de dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle; suç ve suçluluk, hiçbir zaman suç olduğu düşünülen eylemlerin fark edildiği

süreçlerden ve suçlunun ortaya çıkma yolundan yalıtılmış olarak ele alınamaz (Demirdöven 2005, Canter 2011).

Suç ve suçluluğun nedenlerinin araştırılması çok eski zamanlara dayanmakla birlikte konunun sistematik bir şekilde ele alınması 18. yüzyıldan sonra olmuştur. Batı'da Aydınlanma Çağı olarak nitelendirilen felsefi ve bilimsel gelişmelerle birlikte ceza adalet sistemi de sorgulanmaya başlanmış, suç ve suçluya yaklaşımda paradigma değişimi yaşanmıştır. Avrupa'da 1789 Fransız İhtilali öncesinde var olan hukuk sisteminde gerçek bir ceza adaleti bulunmuyordu. Krallığa, devlete ve kiliseye karşı suçlar tanımlanmıştı, yazılı bir ceza kanunu olmadığı için suçlulara verilecek cezanın türü ve miktarı belirsizdi. Bu belirsizlikler nedeniyle sosyal reformcular suç ve cezaya daha rasyonel bir yaklaşım önermeye başlamışlardır (Dolu 2012, İçli 2013).

Bütün suç eylemlerine uygulanacak tek bir yaklaşım ve işlemler bütünü bulunması mümkün değildir. Kültürel farklılıklara ve suç türlerine göre farklı değerlendirmeler olsa da bazı yaklaşımlar suçun bireyden kaynaklandığı düşüncesinden hareketle birey-çevre ilişkisi üzerinde durarak suç davranışını açıklamaya çalışmıştır. Klasik ve pozitivist yaklaşımlar bireyi suç işlemeye sevk eden nedenleri ağırlıklı olarak birey eksenli faktörlerle açıklamıştır. Biyolojik suç kuramları suçu kalıtım ve insan fizyolojisindeki bozukluklarla açıklamaya çalışırken, psikolojik kuramlar suçu patolojik kişilik gelişiminin sonucu olarak ele almıştır. Sosyolojik yaklaşımlar ise çevresel faktörlerin etkileşimi ile başlayan suç eğiliminin toplumsallaşma sürecinde sosyal öğrenme yoluyla eyleme dönüştüğüne dikkat çekmektedir.

Suç olgusunun karmaşıklığı, çok sayıda suç türünün olması, suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenin varlığı ve suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklanmasını gerekli kılmıştır (Kızmaz 2005a). Bu bölümde özelde çocukların, genelde yetişkinlerin suç işleme nedenlerini açıklama konusunda alan araştırmalarına dayanılarak geliştirilen suç teorileri ele alınacaktır. Suç teorilerinin sınıflandırılmasında Siegel (2011) ve İçli (2013)'nin yaklaşımından yararlanılmıştır.

Suç Davranışına Birey Eksenli Yaklaşımlar

Suçun bilimsel olarak ilk defa incelenmesi 18. yüzyılın ortalarından itibaren klasik ekol olarak adlandırılan yaklaşımın suç ve cezayı yeniden tanımlamasıyla başlamıştır. Klasik ekolün önde gelen temsilcilerinden Cesare Beccaria (1738-1794) ve Jeremy Bentham (1748-1832) yazdıkları eserleriyle cezanın suça uygun olması gerektiğini savunmuşlardır. İnsanların kendi eylemlerinin sonuçlarını hesaplayarak suç işlediklerini vurgulayan klasik ekol düşünürlerine göre; rasyonel olan insan menfaati gereği haz veren eylemleri seçmekte ve acı veren eylemlerden ise kaçınmaktadır (Siegel 2011). Beccaria'nın, yasaların tarafsız olması ve yasalar önünde herkese eşit muamele yapılması gerektiğiyle ilgili görüşleri çağdaş adalet sisteminin temellerini oluşturmuştur (O'Brien ve Yar 2008).

Suçu bireylerin bilerek ve isteyerek rasyonel bir şekilde gerçekleştirdikleri eylemler olarak gören klasik ekole göre, bireyler suç işlemeye karar vermeden önce kâr-zarar hesabı yaparak suç işlemenin *'kârlı'* bir eylem olması nedeniyle suç işlemektedirler. Dolayısıyla da suçu önlemenin yolu, bireyin işlediği suç neticesinde maruz kalacağı cezayı suçtan elde edeceği faydalardan daha yüksek seviyelere getirerek *'suçu kârlı bir eylem olmaktan çıkarmakta'* görülür (Dolu 2009a).

Klasik ekolün ceza hukuku alanında çocukların korunması açısından yaptığı en önemli katkı; ceza sorumluluğunu irade serbestisine ve yaptığı eylemlerin haksızlığını anlama yeteneğine bağlamış olmasıdır. Bu anlayış çocuklar için ceza sorumluluğunun başlama yaşının belirlenmesi konusunu tartışmaya açmıştır. Ayrıca çocuklar için yetişkinlerden farklı ıslah evleri kurulması sağlanmıştır. Ancak bu ıslah evlerinin kapalı ortamlar olması ve kötü koşulların bulunması nedeniyle çocukların yeniden toplumsallaşmaları engellenmiştir. Çocukların buralardan çıktıktan sonra daha çok suç işlemeleri verilen mahkûmiyet kararlarının etkisiz olduğunu göstermiştir (Akyüz 2013).

Suçla mücadelede cezaların caydırıcı etkisinin az olması klasik ekolün eleştirilere maruz kalmasına neden olmuş ve pozitivist ekol düşünürleri daha çok suçun nedenleri üzerinde durmaya başlamışladır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren bilim adamları insanları suç işlemeye iten nedenleri pozitivist bir yaklaşımla incelemeye başlamışlardır. Pozitivist suç bilimciler suçlu davranışın biyolojik,

psikolojik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmuşlardır. Daha çok suçlunun kişiliği üzerine incelemeler yaparak, onu suça iten nedenleri araştırmışlar ve alınması gereken önlemleri tespit etmeye çalışmışlardır (Walklate 2002, Akyüz 2013).

Tıp kökenli Cesare Lombroso'nun (1835-1909) öncülük ettiği pozitivist ekol, öğrencileri Enrico Ferri (1856-1929) ve Rafaelle Garofalo (1852-1934) tarafından geliştirilmiştir. Pozitivist felsefe ve evrim teorisinin etkisinde gelişen pozitivist ekol suçlu davranışı bilimsel deney ve araştırma gibi determinist yollarla açıklamaya çalışmıştır. Lombroso İtalya'nın çeşitli bölgelerinden yaklaşık üç bin kişi üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda suçluların diğer insanlara göre *"normal dışı"* bir fiziksel görünümlerinin olduğuna kanaat getirmiştir. Suçlu bireylerin fiziksel özellikleri ve zekâ kapasiteleri yönüyle geri ve ilkel olduklarını vurgulayan Lombroso *"atavistik anormallik"* olarak adlandırdığı bir tanı ölçütü geliştirerek suçlu tiplerini sınıflandırmıştır (Siegel 2011).

Enrico Ferri *Suç Sosyolojisi* eserinin yanında 1928 yılında *Ceza Hukukunun Prensipleri* adlı bir eser daha yayınlayarak pozitivist ekole farklı yorumlar katmıştır. Bu eserinde Ferri klasik ekolün öne sürdüğü *"özgür irade"* fikrine karşı çıkarak ceza kanunlarında yeri olmadığını vurgulamıştır. Ceza adalet sisteminin temel amacının, toplumu suçlulardan ve suçun meydana getireceği olumsuz etkilerden korumak olduğunu belirten Ferri, hapishanelerdeki toplu koğuşlar yerine tek kişilik hücrelerin olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca yargı ve ceza-ıslah sisteminde görev yapanların bilimsel eğitimden geçirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Ferri'ye göre suç, diğer insan davranışları gibi pek çok faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Suça neden olan etkenleri birbirinden ayırt etmenin zor olduğunu belirten Ferri suçluları; doğuştan suçlular, akıl hastaları, ihtiraslı olanlar, rastgele suç işleyenler ve suçu alışkanlık haline getirenler şeklinde beş gruba ayırmıştır (Carrabine ve ark 2009, Dolu 2012).

Pozitivist ekolün bir diğer kriminoloğu olan Rafaelle Garofalo, hukuk eğitimi almış ve senatörlük yapmıştır. Garofalo 1885 yılında İtalyanca olarak yayınladığı *Kriminoloji* adlı eserinde; kanunlara karşı her türlü itaatsizliğin karşısında mutlak surette bir ceza yaptırımı olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Suçlu davranışın topluma zarar veren davranış olduğunu belirterek klasik ekole yakın

fikirler beyan etmiştir. Doğal suç kavramını ortaya atarak bu suçların bütün insan topluluklarında bulunduğunu ve hiçbir medeni toplumun onları göz ardı edemeyeceğini belirtmiştir. Garofalo çalışmaları sonucunda; katiller, şiddet içerikli suç işleyenler, hırsızlar ve cinsel suçlar işleyenler olmak üzere dört suçlu tipi belirlemiştir. Bütün bu suçlu kategorilerindeki temel sorunun ahlaki eksiklik, başkaları için acıma ve merhamet hisleri taşımama, doğruluk ve dürüstlükten yoksunluk olduğunu belirtmiştir (Lanier ve Henry 2010, Dolu 2012, İçli 2013).

Suçun nedenleri ve suçluya uygulanması gereken ceza yaptırımları konusunda farklı yaklaşımlara sahip olan klasik ve pozitivist ekol suçla mücadele alanında oluşturulan yasalar ve uygulama modelleri üzerinde etkili olmuşlardır. 1800'lü yıllara kadar hâkim olan klasik ekolle birlikte insan onuruna uygun olmadığı savunulan işkence ve idam cezası yerine hapsetmenin daha makul ve insancıl bir cezalandırma yöntemi olacağı kanaati yayılmaya başlamıştır. Beccaria'nın savunduğu gibi cezalandırmada esas amaç insanları suç işlemeden caydırabilecek en hafif cezanın verilmesiydi. Böylece hapishane sistemi ortaya çıkarak gelişmeye başlamıştır. İdeal bir hapishanenin sahip olması gereken niteliklerini belirleyen çalışmalar sonucu hapishaneler, klasik ekolün benimsediği bir cezalandırma yöntemi oldu. Günümüzde, başta Amerika olmak üzere pek çok gelişmiş ülkenin ceza adalet sistemi bu yaklaşıma göre düzenlenmiştir. Suç ve suçluyla mücadelede *"suçluya aman vermeme"* seklinde özetlenebilecek bir prensibin hâkim olduğu bu sistemlerin ne kadar etkin ve verimli oldukları halen daha tartışılmaktadır (Dolu 2009b).

1800'lü yıllardan sonra pozitivist ekol suçun biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve çevresel nedenlerden kaynaklandığını iddia ederek klasik ekolün ortaya koyduğu suçun rasyonel bir tercih olduğu gerçeğini ve insan iradesinin rolünü reddetmiştir. Pozitivist ekolle başlayan süreçte suçlunun bir hasta, yardıma ve rehabilitasyona muhtaç bir birey olarak görülmesi anlayışı, 1960'ların sonlarında neo-klasik ekolün ortaya çıktığı döneme kadar batı ceza adalet sistemi üzerinde etkili olmuştur. İnsanların özgür iradeleriyle hareket ettiklerini ancak bu iradeyi ve rasyonel tercih kapasitesini etkileyen unsurlar bulunduğunu kabul eden neo-klasik ekol temsilcileri yaş küçüklüğü ve haksız tahrik gibi nedenlerin farklı olarak ele alınması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu anlayış sayesinde günümüzde başta Amerika olmak üzere, Avrupa'da ve dünyanın diğer gelişmiş ülkelerinde çocuk suçlarıyla ilgilenecek ayrı

bir ceza adalet sisteminin kurulması ve kanunlarda ceza indirimini öngören düzenlemelerin yapılması sağlanmıştır (Dolu 2012).

Pozitivistlerin suçu önleme ve suçla mücadelede önerdikleri tedbirlerin ve yöntemlerin etkisiz olduğunun araştırmalarla ortaya konulması sonrasında, suçluların caydırılabilmesi için daha fazla ceza ve daha acımasız bir sistem oluşturulması gerektiği anlayışı hâkim olmuştur. Klasik ekolün suçun nedenleri konusunda ortaya koyduğu temel iddia; suç işlemede psikolojik, biyolojik ve genetik faktörlerden daha çok bireyin aldığı kararların ve yaptığı seçimlerin etkili olduğudur. Burada, rasyonel tercih ve caydırıcılık gibi iki önemli kavram ön plana çıkmaktadır.

Rasyonel Tercih Teorisi'ni suça uygulayan Cornish ve Clarke'a göre suçlar; *"insanların, suç sonrasında oluşması beklenen muhtemel faydaları ve zararları değerlendirerek yaptıkları rasyonel tercihlerin bir sonucudur."* Ancak bütün suçluların rasyonel olduklarını ya da her zaman rasyonel davrandıklarını belirtmek mümkün değildir. Örneğin; ihtirasla veya gençlik heyecanıyla, zekâ geriliği, genetik sorunlar, biyolojik ve psikolojik nedenlerle işlenen suçları değerlendirdiğimizde insanlar her zaman rasyonel hareket etmemektedirler. Bu nedenle *"şartlı özgür irade"* veya *"sınırlı determinizm"* gibi kavramlar ortaya atılarak farklı kriminolojik yaklaşımlar arasında orta yol bulunmaya çalışılmıştır (Dolu 2012).

Suçun rasyonel bir davranış olarak görülmesi neo-klasik yaklaşımı esas alan ceza adalet sistemlerinde 1970'lerden sonra Caydırıcılık Teorisi'nin uygulamaya aktarılmasını sağlamıştır. Özel caydırıcılık ile bireyin adalet mekanizmaları tarafından yakalanması ve cezalandırılması sonucunda kendisinin suç işlemekten vazgeçeceği, genel caydırıcılıkta ise suçlunun adalet mekanizması tarafından yakalanması ve ceza alması durumunda bunu görenlerin suç işlemekten vazgeçeceği öngörülmüştür. Bu sayede cezaların özelde birey üzerinde, genelde de toplum üzerinde etkili olacağı ve insanları suç işlemekten caydıracağı varsayılmıştır. Bu varsayımın eksik olduğunu ifade eden Stafford ve Warr (1993), bireylerin ceza almak kadar cezadan sıyrılma deneyimi de kazandıklarını vurgulayarak, cezadan kaçınma sonucu yeniden suç işlemek için elde ettikleri cesaretin, ceza ihtimali nedeniyle oluşması beklenen caydırıcı etkiden daha fazla olduğunu belirtmişlerdir (Dolu 2012).

Beccaria (1764) *Suçlar ve Cezalar Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde bu cezaların, beklenen caydırıcı etkiyi gösterebilmeleri için; kesinlik, hızlılık ve şiddetlilik özelliklerini taşımaları gerektiğini belirtmiştir. Kanunların açık ve anlaşılır bir kesinlikte olması keyfi uygulamaların ve haksızlıkları önleyecektir. Suçun işlenmesi ile cezanın belirlenmesi ve infazı arasında geçen süre ne kadar kısa olursa caydırıcı etkisi o kadar fazla olacaktır. Son olarak da, kanunlarla belirlenen cezaların suçlarla orantılı derecede şiddetli olması beklenen caydırıcılık etkisini arttıracaktır (Dolu ve Büker 2009).

Türk Ceza Adalet Sistemi'ndeki sorunlara bakıldığında, cezaların caydırıcı olabilmesi için yerine getirilmesi gereken kesinlik, şiddetlilik ve hızlılık şartlarına uyulmadığı görülmektedir. Bazen kısmi, bazen de bütün halinde batı ülkelerinden aktarılan ceza kanunları, altında yatan felsefenin tam manasıyla anlaşılamaması nedeniyle gerektiği gibi işlememektedir. Kanunların herkese eşit bir şekilde uygulanamaması nedeniyle insanlar kanunların yalnızca kendilerini sindirmek amacıyla koyulduğu fikrine kapılmakta, sürekli çıkarılan aflarla kimsenin hak ettiği cezayı çekmediğine, yargılama sürecinin uzun olması nedeniyle adaletin geç sağlandığına inanmaktadırlar. Bu nedenlerle ceza adalet sisteminin caydırıcılığı azalmakta, insanların devlete ve adalete güvenleri sarsılmaktadır (Dolu ve ark 2012).

Suçun nedenlerini suçlu üzerinden açıklamaya çalışan geleneksel suç teorilerinin yanında, suçu suçlu-mağdur-koruyucu ekseninde ele alan Rutin Aktiviteler Teorisi suçun aslında bir fırsat olayı olduğunu iddia etmektedir. Cohen ve Felson (1979) suçluya ait özelliklerin araştırılmasının yanında suçun zamansal ve mekânsal bileşenlerinin değerlendirildiği durumsal faktörlere yoğunlaşılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Dolayısıyla insanların günlük aktivitelerinin ve evden uzakta geçirdikleri zamanın suç için yeni fırsatlar doğurduğunu ileri sürmüşlerdir. Rutin aktiviteler teorisine göre suçun oluşabilmesi için, suç işleme konusunda motive olmuş bir suçlu, suçluyu kendisine çekebilecek kadar değerli ve cazip bir suç hedefi ve suç hedefini koruyabilecek kapasitedeki koruyucu faktörlerin bulunmayışı gibi unsurların bir arada olması gerekmektedir (Dolu 2012). Yapılan saha araştırmaları, rutin aktiviteler teorisinin mala karşı işlenen suçlarda zaman-mekân ilişkisini doğru olarak açıklayabildiğini göstermiştir (Sherman ve ark 1989, Cohen ve Rotton 2000).

Biyolojik Yaklaşımlar

Biyolojik suç kuramları ve çocuk suçluluğu kuramları, suçluluğun ana nedenlerini suçlunun *"doğasında"*, gerçek yapısında ve kalıtımında görme eğilimi taşırlar. Suçluların suçlu doğduklarını savunmaları nedeniyle, karmaşık insan etkileşimlerinin temel biyolojik nedenlere indirgenebileceğini ima ettiklerinden *"indirgemeci"* olarak nitelendirilirler. Biyolojik teorilere göre suç olarak nitelendirilen davranışlar, bireyin kontrolü dışında gelişen birtakım biyolojik mekanizmalar neticesinde oluşan ve iradenin herhangi bir etkisinin olmadığı dürtüsel davranışlarıdır. Biyolojik yaklaşımla suçu açıklamaya çalışan düşünürler, ilk dönemlerde *"fizyonomi (physiognomy) ve prenoloji (phrenology)"* olarak adlandırılan yöntemlerle, insanların yüz ifadeleri ve kafatası yapılarına bakarak suçlu davranışı tahmin etmeye çalışmışlardır. Daha sonraki dönemde kalıtım ve genetik faktörler, nörolojik bozukluklar, beslenme ve ekolojik etkenler gibi değişkenler üzerinde de durulmaya başlanmıştır (Rafter 2009, Canter 2011, İçli 2013).

Giambattista della Porta (1535-1615) adlı İtalyan doktor Fizyonomi Yöntemi'ni geliştirerek insanların yüz özellikleri ile karakter tahlili yaparak suçlu davranışı tahmin etmeye çalışmıştır. İki Alman doktor Franz Joseph Gall (1758-1828) ve Johann Kapsar Spurzheim (1776-1832) Prenoloji Yöntemi'yle kafası şekline dayanarak içerideki beynin özelliklerinin tahmin edilebileceği varsayımıyla çalışmalarını sürdürmüşlerdir. İlk biyokriminologlar kafa ve vücut şekliyle ilgilenmişlerdir. Örneğin; Gall, beynin düşüncenin merkezi olması dolayısıyla yaşamının yirmi yılını akıl hastaları ve mahkûmlar arasında geçirerek, onların kafatası şekillerini çıkarmaya çalışmıştır (Dolu 2012, İçli 2013).

Erken dönem biyolojik teorileri, yapısal bozukluğu ve vücut yapısını temel alan görüşler olmak üzere iki temel grupta ele almak mümkündür. Yapısal bozukluğu temel alarak suça neden olan davranışları açıklamaya çalışan belli başlı bilim insanları Lombroso, Goring ve Hooton'dur. Çalışmalarıyla *"kriminolojinin öncüsü"* unvanını alan Lombroso, ciddi suçlar, mükerrer soygun ve hırsızlıkla ilişkili suçları işleyenlerin suçlu doğdukları, onları suça sürükleyen fizyolojik sorunlara kalıtım yoluyla sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Lombroso'nun teorisi Charles Buckman Goring (1870-1919) tarafından eleştirilmiştir. Bir tıp doktoru olan Goring İngiltere'de Parkhurst Cezaevi'nde üç bin erkek hükümlü üzerinde çalışarak doksan

altı ayrı özelliğe ait veri toplamış, Oxford ve Cambridge Üniversitesi öğrencilerini de kontrol grubu olarak kullanmıştır. Goring elde ettiği bütün verileri istatistiksel analizlere tabi tutarak değerlendirdikten sonra Lombroso ve arkadaşlarının tanımladığı fiziksel suçlu tipinin varlığıyla ilgili hiçbir delile rastlamadığını belirtmiştir. Ancak Goring suçlu örneklemin suçlu olmayan örnekleme göre, boylarının daha kısa kilolarının daha hafif olduğu bulgusundan hareketle; bu fiziksel özelliklere sahip bireylerin diğerlerine oranla iyi iş bulma olasılıklarının düşük olduğunu, yaptıkları herhangi bir sapma eylemi sonrasında yakalanma ve mahkûm edilme olasılıklarının yüksek olduğunu iddia etmiştir. Bu iddialarını babalar ve oğullar üzerine yaptığı incelemelerle test etmiş ve sonuçta suçun kalıtımla geçtiği fikrine ulaşmıştır (Brown ve ark 2010, İçli 2013).

Harvard Üniversitesi'nde bir antropoloji hocası olan Ernest A. Hooton (1887-1957) 1939 yılında yayınladığı *Amerikalı Suçlu: Antropolojik Bir Çalışma, Suç ve İnsan* adlı eserleriyle, geniş çaplı istatistiksel araştırmalara dayanarak fiziksel özelliklerle suçlu davranış arasında Lombroso'nun iddia ettiği gibi bir ilişkinin olup olmadığını araştırmıştır. Hooton Amerikalı mahkûmları suçlu olmayan gruplarla karşılaştırdığı on yedi bin örneklemli çalışması sonucunda, suçluların diğer normal insanlara göre biyolojik ve sosyal yönden geri kalmış kişiler olduğunu vurgulamıştır. Suçluları organik olarak daha aşağı seviyede gören Hooton, Darwin'in Evrim Teorisi'nde savunduğu *"doğal seleksiyon"* mantığında olduğu gibi, *"suçu, çevrenin düşük kalitedeki insan organizması üzerindeki etkisinin bir sonucu"* olarak gördüğü için, suçun tamamen ortadan kaldırılabilmesinin bedensel, zihinsel ve ahlaki yönden toplumsal çevreye uyum sağlayamayan insanların sosyal hayattan soyutlanarak ayıklanması gerektiğini düşünmüştür. Bu düşünce, Nazi Almanya'sında devreye sokulan üstün ırk oluşturma projesi ve Amerika'nın pek çok eyaletinde çıkarılan öjeni yasaları ile ırk ayrımcılığını körükleyen uygulamalara sebep olmuştur (Dolu 2012, İçli 2013).

Kriminolojide çocuk suçluluğu alanında en fazla sözü geçen çalışma, Sheldon ve Eleanor Glueck'lerin çalışmasıdır. Suçun nedenini açıklamak için çok faktörlü bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu belirten Glueck'ler, fiziksel görünüşün suçluluğu açıklamak için kullanılan faktörlerden birisi olduğuna vurgu yapmışlardır. Suça sürüklenen çocuklar üzerine yaptıkları araştırmalar sonucunda; suçlu çocukların kontrol grubundaki çocuklardan belirgin bir şekilde ayrıldıklarını tespit etmişlerdir.

Fiziksel olarak mezomorfik, karakter olarak inatçı, egoist, saldırgan ve tepkisel hareket eden, genel tavır ve davranış olarak da iddialı ve çevresine düşmanca davranan bir yapıya sahip olduklarını bulmuşlardır (Miller 2009).

Çağdaş biyolojik yaklaşım olarak adlandırılan ve son yüzyılda ivme kazanan biyolojik suç teorilerin metodolojisinde ve paradigmasında önemli gelişmeler ve iyileşmeler olmuştur. Erken dönemlerde evrim teorisi doğrultusunda geliştirilen suç modelleri terk edilerek, biyolojik özelliklerin *"suçlu davranışı tayin eden değil, etki eden faktörlerden sadece birisi olduğu"* kabul görmeye başlamıştır. Biyolojik özelliklerin diğer faktörlerle etkileşimi sonucu suçlu davranışa neden olduğu kanaati yaygınlaşarak çok disiplinli bir anlayış benimsenmiştir. Biyolojik teorilerin test edilme aşamasında yapılan, başta örneklem ve deney grubu hataları olmak üzere araştırma eksiklikleri giderilmiştir (Brown ve ark 2010, Dolu 2012).

Ellis ve Walsh (1997) genetik etki ve genetik determinizmin farklı şeyler olduğunu belirterek, genetik etkinin çevresel ve sosyolojik faktörlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bireyin doğuştan sahip olduğu genetik potansiyelin başta öğrenme olmak üzere pek çok davranış ve iletişim yeteneği üzerinde etkili olacağını da savunmuştur. Bu doğrultuda genetik ve suç ilişkisini belirlemeye çalışan araştırmacılar; aile çalışmaları, ikizler ve evlat edinilen çocuklar üzerine yapılan incelemelerle genetik özelliklerin suça yönelme üzerinde ne kadar etkili olduğunu anlamaya çalışmışladır. Yapılan tüm araştırmalar tek başına genetik özelliklerin suçlu davranışı belirlemesinin söz konusu olmadığını, çevre faktörlerinin de etkisiyle bireylerin suça eğilimli hale geldiklerini belirtmişlerdir (Fishbein 1990, Gibson ve Krohn 2013).

Psikolojik Yaklaşımlar

Genel anlamda psikolojik teoriler suçu, kişilik bozukluğu ve erken çocukluk dönemindeki yoksunluklarla ilişkilendirerek ele almışlardır. Suça ilişkin biyolojik açıklamalarda daha çok bir canlı organizma olarak ele alınan bireyin düşünme süreçleri, ahlak anlayışı ya da yanlış davranışın duygusal yönlerine değinilmemiştir. Psikolojik yaklaşımda ise suça yönelmede bireyin hangi yönlerinin sorumlu olduğu açıklanırken daha çok psikolojik etmenler üzerine odaklanılır. Suçların nedenlerinin büyük psikolojik derinliği olduğu varsayımı ile hareket edilerek, kişinin dünyayı

nasıl anlamlandırdığı ve onunla nasıl başa çıktığı sorularına cevap aranır (Canter 2011).

Psikologlara göre suçluların düşünce sistemi ve davranışlarını yönlendirme mantığı diğer insanlardan farklıdır. Çocukluk döneminden itibaren akranlarına kıyasla farklı davranışlar sergileyen kişilerin ileriki yaşlarda riskli davranışlarda bulunma olasılığının daha fazla olduğu belirtilmektedir. Örneğin küçük yaşlarda hayvanlara eziyet eden, canlarını yakan ve bu canlılara karşı son derece acımasız olan insanların ileriki yaşlarda da şiddet içeren eylemlerde bulundukları yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Oldukça inatçı bir karakter yapısına sahip olan ve sonucu ne olursa olsun aldıkları kararları uygulamada ısrarcı olan bu kişiler, sürekli bir risk alma, maceraperest olma ve ani çıkışlarda bulunma gibi dürtüsel davranmaya eğilimli olmaktadırlar (Dolu 2012).

Psikolojik suç teorilerinin temel olarak dayandığı üç temel varsayım bulunmaktadır: (1) Suçun temel nedeni bireyin iç dünyasında oluşan çatışmalar ve ikilemlerin dış dünyaya yansımasıdır. (2) Bu bozukluklar çocukluk döneminde ortaya çıkmakta ve bireyin yaşı ilerledikçe kişiliğinin bir parçası haline gelmektedir. (3) Sorunun kaynağı birey olduğundan suçlu davranışı engellemek için kişiye ve kişinin yaşadığı sorunlara yoğunlaşmak gerekir (Shoemaker 2010). Bireyi ruhsal gelişimini temel alan psikolojik yaklaşım; psikoanalitik kuramlar, kişilik kuramları, ahlaki gelişim kuramları, bilişsel ve davranışçı kuramlar gibi pek çok kuramın yöntemlerinden yararlanarak suçluluğun nedenlerine ilişkin tespitlerde bulunmuştur.

Psikoanalitik kuramlar bireyin davranışlarının belirleyicisi olarak içsel süreçleri, çatışmaları ve çocukluk dönemi olaylarının rolünü ön plana çıkarmaktadırlar. Sigmund Freud'un çocukluk döneminden başlayarak bireyin haz arama ve saldırganlık dürtüsünün temel yaşam dinamiği olduğuna ilişkin görüşü, suç davranışlarını açıklamak için de kullanılmıştır. Psikoanalitik görüşleri suçun açıklanmasına uygulayan ilk kişi çocuk suçluluğu üzerine çalışma yapan August Aichhorn'dur (1878-1949). Aichhorn, *İnatçı Gençlik* adlı kitabında her çocuğun yaşamının erken yıllarında asosyal olduğunu, benliğin (ego) ortaya çıkması ve gerçeklik ilkesinin işlemeye başlaması sonucu toplumsal kurallara uygun davranarak sosyalleştiğini belirtmiştir. Bazı bireylerde bu süreç yaşanmaz ve *gizli suçluluk* başat hale gelir ki, Aichhorn bu durumu *"toplumsallıktan uzaklaşma"* olarak

nitelendirmiştir. Bu nedenle suç davranışı psikolojik gelişimin başarılı olamamasının bir sonucudur (Aichhorn 1935, Canter 2011).

Psikoanalitik görüş çerçevesinde bireyin yaşamını şekillendiren haz ve gerçeklik ilkeleri doğrultusunda çocuk suçluluğunu değerlendirdiğimizde; çocukluktan yetişkinlik aşamasına geçişte birey çevresinden aldığı destek, bilgi ve eğitimle arzu, istek ve ihtiyaçlarını ertelemeyi öğrenmesi gerekir. Ancak her çocuk haz ilkesinden gerçeklik ilkesine sağlıklı bir geçiş yapamaz. Duyguları ve heyecanları kontrol etmenin zor olduğu ergenlik döneminde, bireyin iç dünyasındaki arzu ve istekler ister istemez dürtüsel olarak dışa yansır. Psikoanalitik görüşe göre suç işte tam bu noktada ortaya çıkmaya başlar. Bireyin farklı seçenekleri deneyerek meşru araçlarla gidermesi gereken enerjisi, yeterli destek ve yönlendirme yapılamadığı zaman kontrolsüz bir şekilde dışa vurulur. Bu noktada Aichhorn suçu daha derinlerde yatan hastalığın belirtisine benzeterek, *"belirtiyle"* uğraşmak yerine hastalığa neden olan *"asıl sebebi"* ortaya çıkarmak gerektiğine vurgu yapar. Dolayısıyla sorunlu bir toplumsallaşma süreci yaşayan çocuk özünde taşıdığı sorunları suç davranışı olarak dışa yansıtır. Aichhorn'un düşünce sisteminde kötü arkadaş ya da bozuk sosyal çevre katalizör görevi icra eder. Zaten gizli suçlu olan bu çocuklar uygun fırsat bulduklarında içindeki kötü potansiyeli dışarı çıkarmaktadırlar (Hollin 2002, Dolu 2012).

Kişilik kuramcıları çocukların suça yönelmesinde; anti sosyal kişilik bozukluğu, hiperaktivite, kontrol eksikliği ve düşüncesizce ani tepki verme gibi sorunların etken olduğunu ileri sürmektedirler. İnsanların genel karakteristik özellikleri, başa çıkma yöntemleri, sosyal çevre ile etkileşim biçimleri çocukluk döneminde belirmeye başlar ve normalde ergenlik döneminin sonunda ya da genç yetişkinlik döneminde oturmuş örüntüler halinde belirginleşir. Kişilik özellikleri, bireyin işlevselliğini önemli ölçüde bozacak kadar katı ve uyumsuz hale geldiği zaman kişilik bozukluğu baş gösterir. Kişilik bozukluğu olan bireyler kendilerini ve dünyayı aşırı derecede acı veren bir şekilde yorumlayarak, günlük yaşamlarını engelleyecek düzeyde uyum sorunları yaşarlar (Smith ve ark 2012, Butcher ve ark 2013).

İngiliz Psikolog Hans Eysenck (1916-1997) kişiliğin altında yatan birbirinden bağımsız üç temel boyutun var olduğunu savunmuştur: Nevrotizm, dışadönüklük ve

psikotizm. Eysenck'e göre genel olarak güçlü düşmanca toplumsal eğilimleri olan insanların bu üç boyutta yüksek puanlarının olması beklenir. Ayrıca Eysenck'e göre belirli kişilik türleri suça yatkındır ve heyecan arayıcılar olarak nitelendirilebilirler. Yapılan çalışmalarda, suçlu çocukları karakterize eden pek çok kişilik özelliği sıralanmaktadır. Sıralanan bu özelliklerden biri de dürtüselliktir. Araştırmacılar suç davranışının dürtü kontrolündeki zayıflık sonucu ortaya çıktığını ve dürtüselliğin suç davranışının önemli bir belirleyicisi olduğunu belirtmişlerdir (Çeliköz ve ark 2008).

Ahlaki gelişimle suçluluk arasındaki ilişkiyi araştıran pek çok çalışma yapılmıştır. *Ahlak Eğitimi, Nedenleri ve Gelişimi* üzerine yaptığı çalışmalar ile ün kazanan Lawrence Kohlberg (1927-1987), suçluların suçsuzlara oranla ahlaki gelişimin daha alt düzeylerinde oldukları varsayımından hareket ederek birçok araştırma yapmış ve bu araştırmaların ortak noktası olarak, suçluların suçsuzlara göre ahlaki gelişim evrelerinde daha alt düzeylerde yer aldıklarını ortaya koymuştur. Brugman ve Aleva (2004)'nın, suç işlemiş ve suç işlememiş ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada, suçlu ergenlerin suçlu olmayan ergenlerden daha düşük düzeyde ahlaki davranışlar sergiledikleri vurgulanmıştır. Çeliköz ve ark (2008)'nın yaptığı araştırma sonuçlarına göre; suç işleyen erkek çocukların suç işlemeyen erkek çocuklara göre daha alt düzeyde yer alan (evre 2, evre 3) evrelerde ahlaki yargılarda bulundukları gözlenmiştir.

Ahlaki gelişim ve suç ilişkisini araştıran çalışmalarda; *"suçluların ahlaki gelişimlerini tamamlayamamış bireyler oldukları"* vurgusu yapılmıştır. Bireylerin işledikleri suçlara bakıldığında hukuka uymadıkları, etik değerleri ihlal ettikleri, içinde yaşadıkları toplumun adalet ve refahını bozdukları, insan haklarına saygı duymadıkları görülmektedir. Bu şekilde davranan kişilerin Kohlberg'in kuramında belirttiği gelenek öncesi ahlaki gelişim düzeyini aşamadıkları ifade edilebilir. Davranışları sonucu oluşacak olumsuzlukları umursamayan, diğer insanları düşünmeyen ve sadece kendi hazlarını önceleyen kişi pragmatik bir ahlak anlayışına sahiptir. İçselleştirilmiş evrensel ahlak ilkelerine sahip olmayan birey, ceza almayacağına ilişkin bir kanaat oluşturduğunda rahatlıkla suç işleyebilecektir (Dolu 2012).

Zekâ suç ilişkisinin araştırıldığı çalışmalarda; düşük zekâ seviyesine sahip kişilerin yaptıkları davranışların sonuçlarını analiz etmede zorlandıkları için

düşüncesizce hareket ettikleri, duygularını kontrol etmede zorlandıkları ve zayıf iradeleri nedeniyle suç işledikleri belirtilmektedir (Shoemaker 2010). Hirschi ve Hindelang (1977) *Zekâ ve Suç* adlı çalışmalarında düşük zekâ seviyesine sahip çocuklarda okul performansının azalmasıyla birlikte suçlu davranış sergileme olasılıklarının arttığına dikkat çekmişlerdir. Zekâ seviyesi yüksek çocuklar başarılı oldukları için okulu daha çok sevmekte, toplumsal düzene daha çabuk uyum sağlamakta ve sosyal yaşamla aralarında güçlü bağlar oluşmaktadır. Zekâ sorunu olan çocuklar normal çocuklara göre daha fazla uyum güçlüğü yaşamaktadırlar.

Sosyolojik Yaklaşımlar

Çocuk ve yetişkin suçluluğunda suça neden olan faktörler açısından en sistematik açıklamalar sosyolojik teorilerle sağlanmıştır. Suç nedenleriyle ilgili temel sosyolojik teoriler; sosyal normlar, sosyal organizasyonlar, sosyal yapı, sosyal değişme, sosyal süreçler ve sosyal çatışma ile sapmış davranışın ilişkisine odaklanmıştır. Sosyolojik bakış açısına göre suçlu davranış sosyal ortamın ürünü olarak görüldüğü için suçlu bireyin çevresiyle birlikte değerlendirilmesi esas alınmaktadır. Sosyolojik teoriler; sosyal yapı teorileri, sosyal süreç teorileri ve sosyal çatışma teorileri olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılmıştır (Siegel 2011, İçli 2013).

"Neden bazı insanlar suç işlemezken diğerleri suç işler?" sorusu tüm sosyolojik teorilerin temel çıkış kaynağıdır. Suçun neden kaynaklandığını anlamaya çalışan sosyolojik teoriler yapı ve süreç şeklinde iki temel bakış açısını kullanır. Yapısalcılar, suçun sosyal yapı ve sosyal sistemle ilişkisini inceler. Süreç bakış açısıyla da suçlu bireyleri ortaya çıkaran süreçle ilgilenilir. Başka bir ifadeyle bir kişi kanunlara uyan vatandaştan, suçluya nasıl dönüşür sorusuna cevap aranır (İçli 2013).

Sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim (1858-1917) 1895 yılında yayınladığı *Sosyolojik Metodun Kuralları* adlı eserinde tüm toplum tiplerinde görülen sapkınlık ve suçu bir sosyal olgu ve sosyal gerçeklik olarak tanımlamıştır. İnsan doğasının iki bölümden oluştuğunu ifade eden Emile Durkheim; insanın bir taraftan bencil ve egoist, diğer taraftan da ortak değerlere bağlı olduğuna vurgu yapar. Ancak bütün bireyler toplumun ortak değer ve normlarına kendisini eşit bir şekilde adayamayacağı için sapma ve suç kaçınılmaz olacaktır. Durkheim, ortak

bilincin değer sisteminde toplumsal uzlaşmayı oluşturduğunu ve bu uzlaşma olmadan da sosyal dayanışmanın mümkün olmayacağını savunmuştur. Eğer toplumsal bilinç ve kolektif duygusallık güçlü ise sapma az olur, aksi halde sapma yükselir. Sapma ve suç oranlarının yükselmesi sosyal işlevsizliğe neden olur ve toplum zarar görmeye başlar. Durkheim suç oranlarının yükselmesinin aynı zamanda sosyal değişim ihtiyacının da bir işareti olduğunu belirtir (Oktik 2013).

Sapmanın kaynağının toplumda var olan kültür ve sosyal yapının ürünü olduğunu iddia eden Robert K. Merton (1910-2003), Durkheim'in uyum ve uzlaşma içeren sosyal yapı açıklamasının bazı bireyler üzerinde uyumsuzluğa yol açacağına vurgu yapmıştır. Merton'a göre toplumda bireyler farklı sosyal ve kültürel yapı içinde bulunduğundan ortak değerleri farklı algılayacaktır. Toplumda belli kültürel amaçlar ön plana çıkarılmakta ancak bu amaçlara ulaşmak için herkes eşit fırsatlara sahip olamamaktadır. Dolayısıyla toplumda mevcut olan amaçlara ulaşmada kullanılacak olan yollar eşit dağıtılmadığında değerler ile fırsatlar arasındaki uyumsuzluk sapmalara neden olacaktır. Merton, anominin ortaya çıkmasında ailenin rolü üzerinde durur. Özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarına başarıya ulaşmada yasal olmayan yolları gösterdikleri, kendi başarısızlıklarını çocuklarına yansıttıklarını iddia eder (Oktik 2013, İçli 2013).

Durkheim ve Merton'un kuramlarından yola çıkarak yeni kuramlar oluşturmaya çalışan Albert Cohen, 1955 yılında yayınladığı *Suçlu Çocuklar* adlı eserinde alt tabakalardan gelen erkek çocukların konumlarından duydukları rahatsızlık nedeniyle çetelere girerek suç alt kültürüne dâhil olduklarını vurgular. Ona göre, hâkim kültüre ters düşen suçlu alt kültürü, büyük Amerikan şehirlerinin gecekondu bölgelerinde ortaya çıkar. Bu alt kültürler okul standartları, çocuk yetiştirmedeki farklılıklar ve ebeveyn yönlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Alt kültüre ait çocuklar orta sınıf statüsünü yasal yollarla elde edemeyince, içinde başarılı bir rekabet sürdürebilecekleri alternatif bir statü sistemi kurarlar (İçli 2013).

Suç ve Fırsat (1960) isimli eserin yazarları Cloward ve Ohlin'in Ayırıcı Fırsatlar Teorisi'ne göre, suçlu alt kültürü düşük sosyo-ekonomik düzeyde yaygındır. Geleneksel toplumda kendilerini başarısızlar olarak gören insanlar başarı kazanmak için yenilikçi yollar aramaktadırlar. Meşru yollarla ilerleme sağlamanın mümkün olmadığını düşünenler akran gruplarıyla birlikte bir çete oluşturabilirler. Yasal

olmayan eylemlerde bulunduktan sonra ortaya çıkan utanç, korku veya suçluluk gibi olumsuz duyguları çete üyesi olmanın verdiği grup desteğiyle aşmaya çalışırlar. Suçlu alt kültürüne katılım, aynı zamanda çocukların kişisel başarı kazanmalarına ve davranışlarının arkadaşları tarafından onaylanması ile tatmin olmalarını sağlar (Siegel 2011).

Göç, kentleşme ve suç ilişkisi konusunda önemli katkılar sağlayan Şikago Okulu üyeleri, bireyin davranışlarını şekillendiren ana öğenin sosyal çevre olduğuna vurgu yapmışlardır. 1892 yılında Şikago Üniversitesi'nde kurulan sosyoloji bölümü akademisyenleri saha çalışmaları yaparak bireyi içinde bulunduğu sosyal bağlamda anlamaya çalışmışlar ve suç ekolojisi olarak adlandırılan kriminolojik yaklaşımı geliştirmişlerdir (Siegel 2011, Zembroski 2011). 1900'lü yıllardan itibaren giderek artan göçlerle birlikte Şikago kenti merkezden başlayarak dışa doğru halkalar halinde genişlemekteydi. Ernest Burgess, Şikago kenti üzerine yaptığı incelemeler sonucu şehrin beş dalgadan oluşan dairesel bölgeler halinde bir yapıya sahip olduğunu keşfetmiştir. Yoğunlaşmış bölgeler modeli adını verdiği bu modelde; her bölgenin ekonomik, sosyal ve demografik özellikleri bakımından birbirinden farklı olduğunu ortaya koymuştur. Şehrin merkezinin ekonominin kalbi olması nedeniyle cazibe alanı olduğunu, göçmenlerin ve işçilerin buralarda barakalarda yaşadığını ifade etmiştir. Nüfusun yoğun olduğu bu bölgede suç ve sapmanın yaygın olduğunu, ekonomik durumu düzelenlerin daha iyi bölgelere gitmesi nedeniyle hareketliliğin sosyal bağları zayıflattığını ve yerleşik bir kültürün oluşamadığını belirtmiştir (Dolu 2012, Oktik 2013).

Sutherland ve Akers tarafından geliştirilen Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre suçlu davranış öğrenme yoluyla kazanılmaktadır. Ayırıcı Birliktelikler Teorisi'ni geliştiren Sutherland'a göre; birey suç işleme tekniklerini ve suç işlemesini haklı çıkaracak gerekçeleri öğrenir. Suçlu davranış yakın ilişki içinde bulunulan insanlarla karşılıklı etkileşim sonucunda öğrenilir. Bu etkileşimin sıklığı, süresi, önceliği ve yoğunluğu sosyal öğrenmenin etkisini belirler. Öğrenme kuramının yanında davranış kuramlarından da yararlanan Akers sosyal yapının sosyal öğrenme için uygun bir ortam oluşturduğunu ve öğrenmeyi kolaylaştırdığını belirtmiştir. Akers, suçlu arkadaş grubu içinde bulunarak sapkınlığı öğrenen gençlerin bu davranışları içselleştirerek sürdürmesi konusunda bireyin karar verici olduğuna vurgu yapmıştır (Oktik 2013).

Etiketleme kuramcıları, kişinin ilk olarak neden suç işlediğini değil, toplumun suç oluşturan davranışa karşı gösterdiği tepkilerle ilgilenirler. Suç ve sapmayı birey ve toplum arasında devam eden dinamik ve aktif etkileşim sürecinin bir sonucu olarak kabul eden sembolik etkileşim yaklaşımına göre bireyin kimlik gelişimi diğer insanlardan gelen geri bildirimlerle şekillenir. Dolayısıyla etiketleme teorisinde suç da sembolik etkileşimin bir fonksiyonu olarak ele alınır. Frank Tannenbaum, 1938 tarihli *Suç ve Toplum* adlı eserinde diğer suç teorileri gibi suç ve suçlu davranış yerine, işledikleri bir suç sonrasında bireylere gösterilen resmi ve sosyal tepkiler üzerinde durmuştur. Kötülüğün dramatize edilmesi kavramını kullanan Tannenbaum, insanların suç işlediği zaman dikkatleri üzerine çektiğini ve suçlu imajı nedeniyle diğerleri tarafından dışlandığını belirtmiştir (Dolu 2012).

Sosyal kontrol teorileri *"insanların neden suç işlemeyip de topluma uyum sağladıkları"* sorusundan hareketle suç eylemine yönelmeyi engelleyen toplumsal süreçler üzerinde dururlar. Travis Hirschi, 1969 yılında yazdığı *Çocuk Suçluluğunun Nedenleri* adlı eserinde suçun birey ve toplum arasındaki bağların zayıflaması veya kopması sonucu ortaya çıktığını savunmuştur. Hirschi'ye göre bireyi topluma bağlayan faktörler; bağlılık, adanmışlık, katılım ve inançtır. Bu faktörler arasındaki ilişki bireyin yasal ve geleneksel faaliyetlere yönelmesini etkiler. Örneğin; aile ve akrabalık bağı güçlü olan çocukların yasalara uygun hareket etme olasılığı yüksektir. Öte yandan sosyal ilişkileri reddeden veya dışlanan bireylerin geleneksel amaçlara adanmışlığı daha zayıftır (Siegel 2011).

Sosyal çatışma teorilerine göre mevcut sistemi doğru bir şekilde anlamadan ve sorgulamadan yapılacak analizler ve çıkarımlarla suçun nedenlerini ortaya koymak mümkün değildir. Karl Marx'ın fikirlerinden etkilenen bazı kriminologlara göre suç; hâkim sınıfın, tabi sınıfları güç kullanarak kontrol etmeye çalışması sonucu ortaya çıkan bir üründür. Bir yandan zayıf sınıflar gördükleri baskı nedeniyle direnç ve tepki ortaya koyarak suça yönelmekte, diğer yandan da bu grupların belli başlı davranışlarını suç olarak niteleyen devlet otoritesi baskıcı tedbirlerini arttırmaktadır. Bu durumda hangi eylemlerin suç olacağı, hangilerinin serbest bırakılacağı konusu tamamen politik bir karardır ve bu yapı o toplumdaki güç ilişkilerini yansıtır. Bu anlayışa göre suç, yoksulun zararına üst sınıfın güç pozisyonunu korumaya yönelik politik bir kavramdır (Dolu 2012, İçli 2013).

1.2.2. Suça Sürüklenen Çocuklar

Çocuk Koruma Kanunu'nda suça sürüklenen çocuk; *"kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk"* olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete 2005). Yasal yaptırımlar boyutuyla yetişkinlerle aynı değerlendirilen suça sürüklenen çocuklar, yaş küçüklüğü nedeniyle ceza sorumluluğu açısından indirimlerden yararlanmaktadırlar (Polat 2009).

Dünya'da ve Türkiye'de çocuk suçluluğu üzerine yapılan araştırmalarda suç işleme nedeni, suçun işleniş şekli, suç türü ve miktarı yanında suça sürüklenen çocukların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, aile durumu, yerleşim yeri, sosyo-ekonomik düzeyi gibi bazı değişkenler de değerlendirilmiştir. Genellikle güvenlik birimleri, çocuk mahkemeleri ve ceza infaz kurumları tarafından işlem yapılan çocukların istatistiki bilgileri kullanılarak yapılan nicel analizlerde her biri kendine mahsus özellikleri olan çocuklar sayısallaştırılarak nesneleştirilmektedir. Çoğu zaman çocuk suçluluğunu açıklama amacı taşıyan bu veriler konunun derinlemesine anlaşılması, kavranması veya yorumlanması açısından yetersiz kalmaktadırlar.

Feyyaz Gölcüklü 1956 yılında yayınladığı *"Türkiye'de Çocuk Suçluluğu"* adlı makalesinde bu hususa dikkat çekmiştir. Sosyal olayların analizinde istatistiki verilerin önemli olduğunu belirten Gölcüklü, bu verilere dayanılarak kurulacak yapıda abartılı davranılmaması ve kesin genellemelerden uzak durulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Çocuk suçluluğunu inceleme gayesiyle ele alınan rakamların, bu suçluluğun özel durumunu ortaya koymaktan çok inceleme yapılan ülkenin genel durumunu açıklamaya yarayacağını ifade etmiştir. Gölcüklü bu konuda eğitim boyutundan bir örnek vererek konuya açıklık getirmektedir. Örneğin; eğitim ile suç arasında bir bağlantı kurmaya çalışırken, suç işlemiş çocuklardan şu kadarının okur-yazar olmadığını belirtmek okur-yazar olmayanların suça daha meyilli olduğunu göstermeyecek; belki de o ülkede okur-yazar oranının düşük olduğunu ortaya koyacaktır. Bu nedenle suç işleyen her çocuğa uygulanacak bireysel iyileştirme programlarının doğru belirlenebilmesi için istatistiklerin ortaya koyduğu faktörlerin çocuğun psikolojisi, düşüncesi, duyguları ve davranışı üzerinde nasıl bir etkide bulunarak onu suça sürüklediğinin bilinmesi gerektiğini belirtmiştir (Gölcüklü 1956).

Bu anlayış doğrultusunda çocuk suçluluğunun niceliksel boyutu hakkında fikir vermesi açısından son yüzyılda yapılan çalışmaları gözden geçirmekte yarar vardır.

Türkiye'de çocuk suçluluğuyla ilgili yapılan ilk araştırmanın 1927 yılında Rıdvan Nafiz tarafından İzmir Hapishanesi'nde gerçekleştirilen *"Mücrim Çocuklar Araştırması"* olduğu vurgulanmaktadır. 107 çocuk üzerine anket yapılarak elde edilen verilerde; 47 çocuğun hırsızlık, 25 çocuğun adam öldürme, 14 çocuğun genel ahlaka aykırı hareket etme, 4 çocuğu ırza geçme, 4 çocuğun eşkıyalık, 3 çocuğun yaralama ve diğer 6 çocuğun da para cezasını ödememe, laf atma, kaçakçılık ve esrar kullanma gibi suçlardan ceza aldıkları belirlenmiştir. Bu araştırmayla ilk defa Türkiye'de suça sürüklenen çocuklar konusuna dikkat çekilmiş ve suçun önlenmesi için çocuklara özel müesseseler kurulması gerektiği önerisi dile getirilmiştir (Y Akyüz 2011).

Türkiye'de 1931 yılında 80 cezaevinde mevcut bulunan 732 suça sürüklenen çocuk üzerine Hilmi A. Malik tarafından yürütülen bir anket uygulaması sonucunda çocukların %42'sinin adam öldürme, %35'inin hırsızlık ve adi suçlar, %18'inin kız kaçırma, ırza tasaddi suçlarından, geri kalanın ise diğer suçlardan hüküm giydiği belirlenmiştir (Malik 1932, Kunter 1951).

Türkiye'de suç istatistikleri ilk kez 1935 yılından itibaren tutulmaya başlanmıştır. Türkiye İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından 241 neşriyat numarasıyla *"1935-1942 Mahkûmlar İstatistiği"* adlı bir eser yayınlanmıştır. Bu eserde 18 yaşından küçük suça sürüklenen çocukların sayısının 1935 yılında 4 392 olduğu, 1942 yılında ise 12 764'e yükseldiği belirtilmiştir. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarına denk gelen bu dönemde yoksulluk, eğitimsizlik ve ebeveyn kaybı gibi nedenlerle çocukların risk altında oldukları ve suça yöneldikleri tahmin edilmektedir. (Şensoy 1949).

1947 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Kriminoloji Enstitüsü tarafından bütün ceza ve ıslah kurumlarında uygulanan kriminolojik anket sonucunda 974 çocuk suçlunun bilgilerine ulaşılmıştır. Bu çocukların yaş dağılımına bakıldığında; %36'sının 16 yaşında, %31'inin 17 yaşında, %16'sının 18 yaşında, %10,2'sinin 15 yaşında ve %6,8'inin ise 15 yaşından küçük olduğu belirlenmiştir. Suç işleyen çocukların %73'ünün köylerde, %12,63'ünün il merkezinde, %7,80'ının ilçe

merkezinde, %2,66'sının bucaklarda yaşadığı ve %3,91'inin de yerleşim yerinin bilinmediği tespit edilmiştir. Suç işleyen çocukların %76,18'inin tarım ve hayvancılıkla uğraştığı belirtilmiştir. O yıllarda nüfusun %67'sinin köylerde yaşadığı göz önüne alındığında kırsal kesimde suç oranının yüksek olması beklenen bir durumdur. Suç işleyen çocukların aile yapılarına bakıldığında; çocukların %21,76'sı babasız, %10,16'sı anasız, %5,44'ü hem anasız hem babasız büyümüştür. Çocukların %14,98'inin ailede kötü muamele gördüğü belirtilmiş ancak sözel ve duygusal şiddeti de hesaba kattığımızda nerdeyse çocukların tamamı bir şekilde şiddete maruz kalmıştır (Gölcüklü 1956).

ABD Şikago Eyaleti'nin farklı bölgelerine suç olgusunu araştıran Clifford R. Shaw ve Henry D. McKay, 1900-1933 yılları arasında gençlik mahkemelerinde yargılanan 55 998 çocuğun dosyasını incelemişlerdir. Araştırmalarını 1942 yılında *"Gençlik Suçluluğu ve Şehir Bölgeleri"* adlı kitapta yayınlayan Shaw ve McKay çocuk suçluğuyla ilgili ortak özellikleri şu şekilde belirtmişlerdir:

- Suç oranlarının dağılımı kentin bölgelerine göre farklılık gösterir.
- Kent merkezine yaklaştıkça suç oranlarının arttığı, uzaklaştıkça azaldığı görülür.
- Bazı bölgelerde etnik nüfus yapısı ne olursa olsun suçluluk oranı yüksektir.
- Suça sürüklenen çocuk oranının yüksek olduğu bölgelerde göçmen oranı yüksek, gelir düzeyi ve ev sahibi olma oranı düşüktür.
- Suç oranının yüksek olduğu bölgelerde genelde geleneksel olmayan normlar kabul görmektedir (Bal 2013).

Hancı (1995) tarafından yapılan bir araştırmada; 1991-1993 yılları arasında İzmir Çocuk Mahkemesi'nde davaları sonuçlanan 3 327 suça sürüklenen çocuk hakkında verilen mahkeme kararları incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; çocukların %9,1'inin evsiz olduğu, %23,8'inin ilçelerden geldiği, il dışında ikamet ettiği ya da cezaevinde kaldığı tespit edilmiştir. Bunlar dışında kalan çocukların ise şehirdeki gecekondu ve kısmen gecekondu bölgelerinde oturduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda; gecekonduda yaşayan ailelerin sosyal izolasyon yaşadıkları ve çocukların bir başkaldırı şekli olarak suça yöneldikleri vurgulanmıştır.

Denizli İli'nde 2006-2007 yılları arasında suç işlediği iddiasıyla adli tıpa sevk edilen 12-15 yaş aralığında 185 çocuğun verilerinin değerlendirildiği bir araştırmada; olguların %84,9'unun erkek, %15,1'inin kız olduğu, %64,9'unun ilköğretime devam ettiği, %13'ünün ilköğretim mezunu olduğu görülmüştür. %83,2'sinin anne-babasının sağ olduğu ve birlikte yaşadıkları, kardeş sayısı üç ve üzeri olanlarının oranının %68,1; iki kardeş olanların %24,3; tek çocuk olanların ise %7,6 olduğu tespit edilmiştir. Çocukların en çok işledikleri iddia edilen suçun %67,2 oranında mala karşı işlenen suçlar olduğu, %20,4'ünün vücut dokunulmazlığına karşı suçlardan oluştuğu belirlenmiştir. Çocukların %25'inin mükerrer suç işledikleri, hırsızlık gibi mala yönelik suçlarda tekrarlanma oranının %67,3 olduğu görülmüştür (Kurtuluş ve ark 2009).

Ediz ve Türe (2015) tarafından Ankara İli genelinde suça karışmış ve suçlu olduğu kesinleşmiş 900 erkek çocuk üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre; suç işlemiş çocukların %53,04'ünün mal varlığına karşı suçlar, %38,03'ünün şahsa karşı suçlar, %9'unun ise topluma karşı suçlar işlediği tespit edilmiştir. Çocukların %60,05'i bir eğitim kurumuna devam etmekte, %30,02'si eğitimine ara vermiş ve %10'u ise hiç okula gitmemiştir. Eğitimini yarıda bırakan çocukların %70'i aynı zamanda madde kullanmaktadır. Eğitim kurumlarına halen kayıtlı olan çocukların %65'i düşük gelir düzeyine sahip ailelerde yaşamaktadırlar.

Aydın İli'nde adli tıpa sevk edilen 149 suça sürüklenen çocuk ve ergenin bir yıllık (Temmuz 2011-Temmuz 2012) kayıtlarının incelenmesi yoluyla yapılan araştırma sonuçlarına göre; çocukların %52,4'ünün hırsızlık, %17,7'sinin ise yaralama suçu işledikleri tespit edilmiştir. Hırsızlık suçundan işlem yapılanların %89,6'sı erkek olgulardan oluşmaktadır. Yağma, mala zarar verme ve cinsel istismar faili olan olguların tümünün erkek cinsiyette olduğu görülmüştür. Hırsızlık suçundan dolayı gönderilenlerin %27,2'sinde eski suç öyküsünün olduğu saptanmıştır. Suça sürüklenen çocukların eğitim durumları incelendiğinde; 78'inin ilköğretim öğrencisi, 25'inin lise öğrencisi, 20'sinin ilköğretim terk, 15'inin ilköğretim mezunu, 5'inin lise terk olduğu, 4'ünün okula hiç gitmediği tespit edilmiştir (Aksu ve ark 2013).

Bayram ve ark (2006) tarafından Türkiye'de 2003 yılında suça sürüklenmesi nedeniyle hakkında işlem yapılan 36 048 çocuğun verileri incelenerek betimleyici bir analiz yapılmıştır. Suça sürüklenmesi nedeniyle jandarma ve emniyet birimlerinde

haklarında işlem yapılan çocukların %91'i erkek ve %82,8'i 14-18 yaşları arasındadır. Çocukların %64,4'ü ilköğretim mezunu ve %90,5'i ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Suç işleyenlerin çoğu (%88,6) bağımlılık yapan bir madde kullanmakta ve %62,8'i başkalarıyla birlikte suç işlemektedir. En çok işlenen suç hırsızlıktır ve ikinci sırada ise yaralama gelmektedir. Suç işleyenlerin %71'i daha önce de güvenlik birimlerinde işlem görmüş çocuklardan oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda uyuşturucu kullanma, okuma-yazma bilmeme ve erkek çocuk olma değişkenlerinin suçlu davranış için önemli risk faktörleri olduğu belirtilmiştir.

Kocadaş (2007) tarafından 2004 yılında Malatya Cezaevi'nde tutuklu kalan 89 suça sürüklenen çocuk üzerine yapılan bir araştırmada; çocukların %56,2'sinin ekonomik nedenlerle, %22,5'inin intikam almak için ve %13,5'inin de arkadaşlarının etkisiyle suç işledikleri tespit edilmiştir. Suç türüne göre suça iten sebepler incelediğinde, hırsızlık suçlarının işlenmesinde %36'lık bir oranla ekonomik sebeplerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada %34 ile gasp suçunun işlenmesinde yine ekonomik sebepler etkili olmuştur. Diğer taraftan, cinayete tam teşebbüs suçunun işlenmesinde intikam alma (%40), dolandırıcılık suçunun işlenmesinde (%14) ekonomik sebeplerin etkili olduğu görülmüştür.

Gençlerin suça yönelmelerinde benlik saygısının etkisinin belirlenmesi amacıyla Sankır (2014) tarafından Zonguldak'ta devlet liselerinde 2012-2013 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 570 lise 11. sınıf öğrencisi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre; düşük benlik saygısı geliştiren gençlerin %79,7'sinin birden fazla kez tartışma sırasında öfkelenerek kavga başlattığı, bu oranın yüksek benlik saygısı gösteren gençlerde %35,1'e düştüğü; düşük benlik saygısı geliştiren gençlerin %10,1'inin birden fazla kez kavgada kullanmak üzere bıçak, sustalı, tornavida, muşta gibi kesici, yaralayıcı araçlar taşıdığı, bu oranın yüksek benlik saygısı gösteren gençlerde %5,0'e düştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca düşük benlik saygısı geliştiren gençlerin %27,8'inin bir kez bile olsa başkasına ait değerli bir şeyi haber vermeden alıp sakladığı, bu oranın yüksek benlik saygısı gösteren gençlerde %7,3'e düştüğü; düşük benlik saygısı geliştiren gençlerin %38'inin bir kez bile olsa evden habersiz para aldığı ya da evden herhangi bir eşyayı gizlice alıp sattığı, bu oranın yüksek benlik saygısı gösteren gençlerde %4,3'e düştüğü belirtilmiştir.

Altunbaş (2014) tarafından yapılan *"İstanbul'da Suça Sürüklenen Çocukların Yaşadığı Mahallelerde Arazi Değerleri"* adlı araştırmada; suça sürüklenen çocuklar ve ailelerinin yaşamak için daha çok kentin arazi değerinin düşük olduğu bölgeleri tercih ettikleri belirtilmiştir. İstanbul'da en çok suç işlenen 5 ilçenin (Bağcılar, Küçükçekmece, Esenyurt, Beyoğlu, Fatih), özellikle ekonomik sebeplere dayalı olarak İstanbul'a göç edenlerin, kentte yerleşmeyi ilk tercih ettikleri mekânlar olduğu vurgulanmıştır. Altunbaş (2014)'a göre özellikle büyük kentlerde daha fazla yaşanan sosyo-kültürel çatışmalar, ekonomik zorluklar, kamu alanlarının yetersizliği, ulaşım problemleri, nüfusun fazlalığı gibi unsurlar, sosyal ilişkilerin ve doğal denetimin azalmasına yol açmakta ve bu da çocukların suça sürüklenmesini kolaylaştırmaktadır.

Sosyal Öğrenme Teorisi'ni test eden Farrington ve ark (2001), Pittsburgh Şehri'nde 8, 11 ve 14 yaşları arasındaki çocuklar, bu çocukların aileleri ve yakın akrabalarıyla yaptıkları araştırmanın sonucunda; ailede suç işlemiş anne-baba ve kardeşin çocuğun suç işleme davranışı üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir. Bu araştırmada ulaşılan diğer üç önemli bulguya göre; özellikle baba, çocuğun suçu öğrenmesinde ailenin diğer üyelerine göre daha fazla etkilidir. Suçlu ebeveynler, çocuklarında toplumsal bir vicdan oluşturamamaktadır. Suça eğilimli komşulara ve arkadaş gruplarına sahip olmak, bireyi suça yönlendiren belirleyici faktörler arasındadır.

1.2.3. Çocukların Suç İşlemesinde Etken Olan Risk Faktörleri

Çocuk, kültürel bağlamı olan iç içe geçmiş sistemler tarafından kuşatılmış bir dünyaya gözlerini açar. Çocuğun sağlıklı bir gelişim seyri izleyip izlemeyeceğini bu sistemlerle olan etkileşimi belirler. Her çocuğun içinde bulunduğu şartlar farklı olacağı için; *"bir çocuk neden suç işler?"* sorusuna tüm çocukların suça sürüklenme nedenlerini açıklayacak şekilde bir cevap bulmak oldukça zordur. Çoklu risk faktörlerinin etkili olduğu çocuk suçluluğu olgusunu anlamak için multidisipliner bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. İnsanın gelişim serüvenini açıklamaya çalışan pek çok bilim insanı, çocukluk dönemine ayrı bir önem atfederek, bu dönemi ayrıntısıyla ele alan kuramlar geliştirmişlerdir. Bu kuramlar çocukların suç işleme nedenlerini açıklamada oldukça faydalı bilgiler sunmaktadırlar. Ancak bu çalışma kapsamında çocuk suçluluğu olgusuna neden olan risk faktörlerinin sistematik bir şekilde

sınıflandırılması için ekolojik sistem yaklaşımından yararlanılmış, diğer gelişim kuramları ise bu sınıflandırma çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ekolojik sistem yaklaşımı, birey ile çevre etkileşimini temel alan ve sorunların bireyin çevresiyle etkileşiminden kaynaklandığına vurgu yapan bir bakış açısı ortaya koymaktadır (Teater 2015, Farineau 2016).

Urie Bronfenbrenner'e göre mikro sistemler, içlerinde kişilerin dolaysız ilişkilere sahip oldukları, roller üstlendikleri ve etkinliklerde bulundukları ilişki sistemleridir. Bu farklı mikro sistemler de ayrıca birbirleriyle mezzo sistemler (ara sistem) adı verilen bir ilişki sistemi içindedirler. Ekzo sistemler (dış sistemler) ise mikro sistemlerin diğer üyelerinin yer aldığı ve kişiler üzerinde dolaylı etkisi olan sistemlerdir. Makro sistem, belli bir kültür veya alt kültürün birbirleriyle çok katmanlı ilişki içinde olan sistemlerinin kompleksli olarak bir üst sistemidir. Kişi iç içe geçmiş bu sistemler aracılığıyla dönüşümlü bir gelişim süreci yaşar. Çevresini oluşturur, içinde aktif olur, çevresini araştırır, onu kendi özgünlüğü, kendi kuralları ve kendi bünyesi içinde tanır, içinde yerleşir, emek verir, onu değiştirir, onu kendine uydurur aynı zamanda ona uyum da sağlar, içinde yayılma imkânlarının sınırlarını kavrar ve kendine sunulan gelişim alanını algılar (Willi 2012)

Çocuk suçluluğu olgusu ekolojik sistem perspektifinden ele alındığında çocuğun gelişimi süresince karşılaştığı riskleri mikro, mezzo ve makro düzey faktörler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu risk faktörleri birey ve aileyle ilgili, akran grubu, okul ve sosyal çevreyle ilgili faktörler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu faktörler aynı zamanda çocuğu suçtan koruma fonksiyonuna da sahiptir (Dematteo ve Marczyk 2005). Suç işleyen çocuklarla, işlemeyen çocuklar arasındaki en temel fark, suçlu olmayan çocukların suçluluk dürtülerini kontrol edebilmesi ve toplumsal açıdan zararsız faaliyetler yoluyla onlara çıkış yolları bulmasıdır. Bireyin bunu başarabilmesi büyük ölçüde sağlıklı bir sosyalleşme sürecinden geçmesine bağlıdır. İnsanın doğuştan getirdiği özellikleri bireyin içinde yaşadığı toplumsal bağlamda anlam kazanmaktadır. Yapılan pek çok araştırma; suç işlemeye neden olduğu belirtilen zihinsel yetersizlikler, fiziksel bazı anormallikler ve psikolojik bozuklukların ancak uygun toplumsal çevrede etkinlik kazanabileceğini vurgulamaktadır (Yavuzer 2013).

Edwin Sutherland (1939), suçun kültürel bağlamına vurgu yaparak sosyal ekoloji içindeki etkileşimin çocukların suça yönelmesinde önemli bir etken olduğuna dikkat çekmiştir. Suçun tek başına zihinsel yetersizlikler, psiko-sosyal sorunlar gibi bireysel farklılıklarla izah edilemeyeceğini belirten Sutherland, suçlu davranış kalıplarının öğrenilmesinde kültürel etkileşimin rolüne vurgu yapmıştır. Ona göre kişi yasaların çiğnenmesini olumlu gören kodların, tanımların baskın olduğu bir kültürde yetişmişse suç işlemeye eğilimli olacaktır. Ayırıcı Birleşenler (Diffrential Association) Kuramı adını verdiği bu ilkeye göre, yasaya uygun meşru davranış kalıbının çocukluk döneminde öğrenilmesi gibi suçlu davranışa ilişkin normlar da çocuklukta yerleşip gelişmektedir. Sutherland'a göre, suçlu davranış çocuklukta öğrenilir, suça uygun şartlar oluştuğunda da kişinin suçlu davranış kalıplarıyla ve suçlu gruplarla etkileşim süresi, önceliği ve yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkar (Sutherland 1939, Kızmaz 2005a).

Çocuk suçluluğu konusunda çalışmalar yapan Amerikalı sosyolog David Matza (1964) çocukların suça yönelmelerinin nedenini sorgulamış ve iki temel yaklaşım geliştirmiştir. Bunlardan birincisi gençlerin yaşadığı stresli çevrenin sapmaya neden olması, ikincisi ise her toplumda var olan suçlu alt kültürün etkisidir. Bireyin suç işleyebilmesi için sapkın olması gerekmez. İçinde bulunduğu ortam eğer suçu normal bir davranış olarak kabul ediyorsa, grubun sosyal normlara ve yasalara aykırı eğilimleri onu suça iter (Oktik 2013).

Sykes ve Matza (1957)'a göre suça sürüklenen çocukların büyük bir bölümü, eylemlerinden dolayı vicdani rahatsızlık hissetmekte ve bu duyguyla başa çıkabilmek için de yaptıklarını rasyonelleştirme yoluna gitmektedir. Yaptığını haklı gösterme çabası olarak ortaya çıkan bu durumu *"Nötrleştirme Tekniği"* olarak isimlendiren Matza ve Sykes, bu rasyonelleştirme mekanizmasını beş temel kategoriye ayırmışlardır. Bunlardan birincisi *"sorumluluğu üzerine almamaktır."* Bu teknik yardımıyla birey, suç eyleminden çok kendisini suça iten faktörleri ön plana çıkarmaktadır. İkinci temel teknik, *"verilen zararın büyüklüğünü kabul etmemektir."* Yasalara aykırı olarak işlediği suçun karşı tarafa önemli bir zarar vermediğini savunan suçlu, vicdanını rahatlatmaya çalışmaktadır. Üçüncü nötrleştirme tekniği *"mağdurun varlığını kabul etmemektir."* Burada suçlu mağdurun suç fiilini (yaralama, darp, hakaret vb.) hak ettiğini düşünmektedir. Dördüncü teknik, *"suçlayanları suçlama"* ya da *"kınayanları kınama"*dır. Suça sürüklenen çocuk bu

teknik aracılığıyla, dikkatleri daha çok dış dünyadaki kişilere yöneltmektedir. Sonuncu nötrleştirme tekniği ise suçlu gencin içinde yer aldığı grubun kararlarına ve yaşam biçimine bağlı kalması gerektiğine inanmasıdır. Genç gruba bağlığını ifade etmek için; *"yalnızca kendimi düşünerek yapmadım"* şeklinde yaptıklarını haklı çıkarmaya çalışmaktadır (İçli 2013).

Günümüzde çocuk suçluluğunu anlamak üzere daha çok bütünleşik (integrated) suç kuramlarından yararlanılmaktadır. Özellikle Elliott ve ark (1979) tarafından geliştirilen bütünleşik model gerilim, sosyal öğrenme ve sosyal kontrol teorilerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Çocuk yaşadığı toplumda sosyo-kültürel hedef olarak belirlenen başarıya, meşru araçlarla ulaşamadığında bir gerilim yaşar ve gayrı meşru araçlara yönelerek sapma davranışı gösterir. Yetersiz sosyalleşme durumunda, çocuğun toplumsal normlarla ve hukuk düzeniyle sorunlu ilişki biçimi geliştirme riski artar. Sosyal çöküntü alanları olarak nitelendirilen bölgelerde ikamet etmek veya o bölgelerde yaşamak ise özellikle gençler açısından önemli bir risk teşkil etmekte ve sosyal çözülmeye neden olmaktadır. Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde gencin toplumsal değerlere veya kurumlara olan geleneksel bağlılığı zayıflamakta, sapkın ve suçlu alt-kültür gruplarıyla yeni güçlü bağlar inşa etme olasılığı güçlenmektedir (Kızmaz 2005b).

Thornberry (1987)'nin etkileşimli suç modelinde; bireyleri topluma bağlayan geleneksel bağlardaki zayıflamayı takip eden süreçte bireyin suç unsuru olan davranışları öğrendiği ve bu davranışları etkileşimli bir ortamda pekiştirdiği belirtilmiştir. Bu modelde çocuğu ya da genci suça sürükleyen tüm faktörlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin aileye bağlılık arttıkça geleneksel değerlere uyum artmakta ve çocuğun suç işleme riski azalmaktadır. Geleneksel değerlere bağlılık okula devamda sebatı arttırmakta, bu da suçlu arkadaşlarla birliktelikte azalmayı sağlamaktadır. Ancak bu etkileşim iki yönlü olmaktadır. Bir başka ifadeyle aileye bağlılık, geleneksel değerlere uyum, okula devamda sebat arttıkça suçlu arkadaşlarla birliktelik de azalmakta, suçlu arkadaşlarla birliktelik arttıkça da aileye bağlılık, geleneksel değerlere uyum ve okula devamda sebat azalmaktadır. Suçlu arkadaşlarla birliktelik, suçlu değerler ve suçlu davranış arasında karşılıklı pozitif bir etkileşim görülmektedir. Bu üç değişkendeki artış birbirini arttırıcı bir etkiye neden olmaktadır (Dolu 2012).

Uluğtekin (2014) çocukların makro, mezzo ve mikro düzeyde yaşadıkları zincirleme deneyimlerin günün birinde kendilerini suça karışmış birisi olarak bulmalarına zemin hazırladığını vurgulamaktadır. Modern zamanlarda neoliberal ekonomi politikaları, küreselleşme, aşırı tüketim, işsizlik, yoksulluk, ayrımcılık, göç, çarpık kentleşme, erkek egemen toplumsal yapı, şiddet ve hükümetlerin sosyal devletten uzaklaşma çabaları olarak kendini gösteren makro faktörlerin, çocuk ve gençlerin habitusunda yer alan mezzo ve mikro sistemlerin işleyişini biçimlendirdiğine dikkat çekmektedir. Çocuk ve gençlerin yaşam öykülerine bakıldığında sorun çözme, sorunu hafifletme, ihtiyaçlarını karşılama ve haksızlığa isyan amacıyla suç eylemini gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Birey ve Aile Odaklı Mikro Düzey Riskler

Suçluluğun birey kaynaklı etkenlerini ön plana çıkararak çocuk suçluluğu olgusunu araştıran uzmanların bir bölümü genetik, biyolojik ve fiziksel özelliklere vurgu yaparken, diğerleri psikolojik, duygusal ve toplumsal etkenlere ağırlık vererek konuyu açıklamaya çalışmışlardır. Çocukla suç arasındaki bağlantıyı incelerken yapılması gereken, çocuğun doğumdan suç eylemini gerçekleştirdiği döneme kadar geçirdiği gelişim sürecinde neler yaşadığının araştırılmasıdır. İnsan davranışının anlaşılması ve değerlendirilmesi insan gelişimi hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir (Zastrow ve Krist-Ashman 2014).

Döllenmeyle başlayıp yaşam boyu devam eden insan gelişimi birlikte işleyen biyolojik, kültürel ve bireysel faktörlerin ortak etkileşimi sonucu gerçekleşir. Biyolojik, bilişsel ve sosyo-duygusal süreçlerin karşılıklı etkileşimiyle insanın yaşam dönemleri otaya çıkar. Kabaca çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak sınıflandırılan bu dönemlerin her birisi kendi içinde ihtiyaçlar, başarılması gereken görevler ve çatışmalar gibi özellikler barındırır. Gelişimin yaşam boyu devam eden bir süreç olması bir dönemdeki gelişimin diğer bir dönemle bağlantılı olmasına neden olur. Gelişimin biyolojik mirastan ya da çevreden edinilen deneyimlerden mi daha çok etkilendiği, gelişimde erken ya da geç deneyimlerin ne ölçüde rol oynadığı, gelişim tedrici ve birikimli bir değişim şeklinde mi, yoksa ani ve dönemler halinde mi oluşmakta gibi sorular bu alandaki kuramların konuya birbirinden farklı açıklamalar getirmesine neden olmuştur (Santrock 2012a). Medawar; *"kalıtım*

önerir, gelişim düzenler" ifadesiyle gelişimin önemine dikkat çekmiştir (Bowlby 2012a).

İnsan gelişiminin düzenli olduğu, bu nedenle davranışın önceden kestirilebileceği varsayımına dayanan gelişim kuramları insan doğası ve davranış süreçlerine ilişkin farklı modeller ortaya koymuşlardır. Her model farklı bir dünya görüşünü temel alır ve gelişimi temsil edecek farklı kavramlar kullanır. Perlmutter ve Hall (1992) temel olarak üç model olduğundan bahseder: mekanistik, organizmik ve diyalektik. *Mekanistik modeller,* makine benzetmesi kullanarak gelişimin makinenin işleyişini yöneten yasalar gibi düzenli olduğunu vurgular. Bu modelde davranış uyarılmanın sonucudur ve insanların eylemleri çevreye verdiği tepkiler doğrultusunda açıklanır. Öğrenme ve bazı biliş kuramcıları zihnin işleyişi ve davranışı açıklarken bu modeli kullanırlar. *Organizmik modeller,* insanı etkin ve değişim geçiren organizmalar olarak görür. İnsanların çevreleriyle etkileşim içinde olmaları nedeniyle köklü bir şekilde değiştiğine vurgu yapılan bu modelde, davranışın dışsal nedeninden daha çok bireyin içindeki değişim kurallarının tanımlanması amaçlanmıştır. Diyalektik yaklaşım insanın sürekli değişen bir çevreyle etkileşim içinde olduğuna vurgu yapar. Birey ile toplum arasındaki ilişkiye odaklanan bu modelde, bireyin gelişiminin büyük ölçüde tarihsel andaki olaylardan etkilendiği belirtilir (Onur 2011).

Onur (2011)'a göre; gelişim psikolojisi açısından çocuk suçluluğu olgusunu etkileyen faktörlerin sistematik bir şekilde açıklanması ve betimlenmesinde bilim insanlarına rehberlik eden dört büyük psikoloji kuramı bulunmaktadır. Arnold Gessell tarafından geliştirilen *Olgunlaşma Kuramı* çocukta zaman içinde görülen değişimlerin çoğunun bedendeki özel ve önceden belirlenmiş bir şema ya da plana göre ortaya çıktığını vurgulamıştır. Sigmund Freud'un geliştirdiği *Psikanalitik Kuram* her insanın beş aşamalı bir dizi psikoseksüel evreden geçerek geliştiğini, ancak bu gelişmede yaşamın ilk yıllarının çok önemli bir etkisi olduğunu belirtir. Dollard ve Miller'in ortaya attığı *Sosyal Öğrenme Kuramı* geleneksel davranışçılığı aşarak, kişisel ve çevresel etkenlerin hepsinin birbiri içine girmiş belirleyiciler olarak etkide bulunduğunu savunur. Jean Piaget'in *Bilişsel Gelişim Kuramı* ise temeldeki yapı ile yaşantı arasındaki dinamik etkileşimi ön plana çıkarır ve bilişsel yeteneklerin gelişimine ve zihnin simgesel tasarımları anlama ve kullanma becerisine önem verir.

Gelişim alanında ortaya atılan kuramları ise biyolojik, psikodinamik, bilişsel, öğrenme, kültürel-bağlamsal kuramlar şeklinde gruplandırmak mümkündür. Gesell tarafından geliştirilen *Olgunlaşma Kuramı*, Lorenz ve Tinbergen'in geliştirdiği *Etolojik Kuram* biyolojik gelişim kuramı olarak kabul edilmektedir. Freud'un *Psikoseksüel Kuramı*, Erikson'un *Psikososyal Kuramı* ve Bowlby'nin *Bağlanma Kuramı* psikodinamik gelişim kuramları çerçevesinde yer alır. Bilişsel kuramlar grubunda Piaget'in *Bilişsel Gelişim Kuramı*, Kohlberg'in *Ahlaki Gelişim Kuramı*, ayrıca *Sosyal Biliş Kuramı*, *Bilgi-İşlem Kuramı* yer alır. Öğrenme kuramları içinde Pavlov, Watson ve Skinner'in *Koşullanma Kuramı*, Dollarda ve Miller'in *Sosyal Öğrenme Kuramı*, Bandura'nın *Bilişsel Sosyal Öğrenme Kuramı* bulunur. Gelişim alanında son olarak Vygotsky'nin *Toplumsal-Tarihsel Kuramı* ve Bronfenbrenner'in *Ekolojik Kuramı* kültürel-bağlamsal kuramlar içinde değerlendirilir (Onur 2011).

Gelişim psikolojisi alanında ortaya atılan tüm bu kuramlar çocuğun gelişim seyrini anlama ve aksayan yönleri tespit etme konusunda uygulayıcılara ve araştırmacılara yol gösterici olmaktadır. Kuram, bir olayı açıklamaya ve yordamlar yapmaya yardımcı olan birbiriyle uyumlu ve bağlantılı fikirler topluluğudur. Çocukların suça sürüklenmelerinin gelişimden kaynaklı nedenleri tek bir kurama dayalı olarak anlamaya çalışmak hatalı olacağından bu çalışmada eklektik yaklaşım benimsenmiştir. Eklektik yaklaşım, bir kuramı izlemek yerine her kuramın en iyi olduğu düşünülen özelliklerini seçme fırsatı sunmaktadır (Santrock 2012a).

Çocuğun gelişimini belli aşamalar halinde ele alan Freud, Ericson, Piaget ve Kohlberg gibi kuramcılar gelişim evresi kavramıyla konuyu açıklamaya çalışmışladır. Freud, hastalarını sorgulayarak ve analiz ederek sorunların büyük ölçüde çocukluk dönemindeki deneyimlerden kaynaklandığı kanaatine ulaşmıştır. Çocukların büyüdükçe haz odaklarının ve cinsel dürtülerinin ağızdan anüse ve en sonunda genital organlara kaydığını düşünen Freud, bu süreçte çocuğun gelişiminin beş evreden oluştuğunu ileri sürmüştür: Oral, anal, fallik, latent (gizil) ve genital. Çocukluk yıllarındaki bu gelişim evrelerinde haz kaynakları ve gerçeğin talepleri arasındaki çatışmanın nasıl çözüldüğü yetişkin kişiliğinin oluşumunda kritik öneme sahiptir (Burger 2006, Santrock 2012a).

Psikoseksüel gelişim kuramı açısından çocuk suçluluğu olgusunu değerlendirdiğimizde; özellikle cinsel istismar suçu işlemeleri nedeniyle hükümlü

olan çocukların, küçük yaşlarda kendilerinin de cinsel istismara maruz kaldığı yönünde araştırma bulguları olduğu görülmektedir. Baykara-Acar (2011a)'ın çalışmasında vurguladığı bir araştırmaya göre, cinsel suç işlemiş çocuklardaki cinsel istismar deneyimi oranının % 40 ile % 80 arasında değiştiği ifade edilmiştir. Ergenlik döneminin başlangıcında cinsel kimlik kazanma aşamasında olan çocuklar ailenin ve sosyal çevrenin bu konudaki katı tutumları nedeniyle cinselliği arkadaş çevresinden ya da müstehcen yayınlardan öğrenmektedirler. Cinsel istismar suçu işleyen 30 çocukla cezaevi ortamında görüşmeler yapan Baykara-Acar (2011a), çocukların suç öncesinde yoğun bir biçimde cinsellik ve pornografik içerikli materyalle içi içe olduklarını, karşı cinsle normal arkadaşlık ilişkisi yaşayamadıkları için ilgi ve meraklarını gidermek için sapkın davranışlara yöneldiklerini belirtmiştir. Sağlıklı olmayan psikoseksüel gelişim ile saldırganlık ve cinsellik içeren suçlara yönelme arasındaki bu doğrusal ilişki ergenlik dönemi öncesinde cinsellikle ilgili doğru bilgilendirmenin önemini göstermektedir.

John Bowlby tarafından geliştirilen Bağlanma Kuramı açısından çocuk suçluluğu olgusu değerlendirildiğinde; suçluluk anne yoksunluğuyla ilişkilendirilmektedir. Anne ile çocuk arasındaki sevgi bağında herhangi bir kopma ya da bozulma yaşanması, daha sonra suç davranışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bowlby, Londra Çocuk Danışma Kliniği'nde hırsızlık suçu işleyen 44 vaka incelemesinden sonra; bu çocukların temel sorununun, yaşamlarının ilk yıllarında anne figürüne gerçek bir bağlanma oluşturma olanağından yoksun kalmaları nedeniyle sevmeyi başaramamaları olduğunu belirtmiştir (Bennett ve Nelson 2010). Çocuklarının ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanmasında duyarsız ya da tutarsız davranan ebeveynler, erken dönemde kaygılı ve kaçınmacı bağlanma davranışlarının gelişmesine neden olmaktadırlar (Bowlby 2012b). Erken dönemde yetişkinlere olan güven ve sevgisini kaybeden çocuk, ergenlikle birlikte suça yönelmekte bu sayede hem sosyal onay ihtiyacını karşılamaya çalışmakta hem de toplumdan bir şekilde intikam almaktadır.

Suça sürüklenen çocukların davranışlarının değerlendirilmesi açısından bir başka önemli gelişim kuramı, Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı'dır. Erikson'a göre, benliğin ilk işlevi bir kimlik duygusu oluşturmak ve bunu korumaktır. Bireyin kendisine ve diğerlerine uyum sağlaması açısından başarılı bir şekilde yönlendirmek zorunda olduğu psiko-sosyal gelişim evrelerine dikkat çeken

Erikson, yaşam döngüsünde sekiz evre olduğunu ifade etmiştir. Bunlar; bebeklikte *güvene karşı güvensizlik*, ilk çocuklukta *özerkliğe karşı kuşku* ve *inisiyatife karşı suçluluk duygusu*, çocuklukta *yetkinliğe karşı aşağılık duygusu*, ergenlikte *kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası*, genç yetişkinlikte *yakınlığa karşı tecrit olma*, orta yaşta *üretkenliğe karşı durgunluk*, yaşlılıkta *ego bütünlüğüne karşı umutsuzluk* evreleridir (Gerring ve Zimbardo 2013, Aydın 2013). Her evrenin kendine özgü bir görevi ve çözülmesi gereken bir de çatışması vardır. Bebeklik döneminden itibaren çocuğun ihtiyaçlarının zamanında ve doğru bir yaklaşımla karşılanması benlik gelişimini olumlu bir şekilde etkiler. Doğumdan sonra güven ve sevgi arayışı içinde olan bebek, ebeveyni ile kurduğu güvene dayalı ilişki sayesinde dünyanın yaşamaya değer bir yer olduğu gerçeğini içselleştirir. Sonraki yıllarda ise bağımsızlık eğilimi ile anne-babanın denetim eğilimi arasında denge sağlamaya çalışır. En kritik gelişim evresi olarak kabul edilen ergenlik döneminin aşılması gereken krizi kimlik karmaşasıdır. Kimlik bireyin kim olduğuyla ilgili olup, benlik anlayışının sentezi ve bütünleşmesini ifade eder. Çocukluk döneminin güvenliği ile yetişkinliğin özerkliği arasında bocalama yaşayan ergenlerin yetişkinlerin anlayışına ve desteğine ihtiyaçları vardır (Santrock 2012b, Erikson 2014).

Yavuzer (2013)'e göre; ergenlerin duygu, düşünce, tutum, davranış, eylem, amaç ve beklentileri üç katmandan oluşur. Bunlar; temel kişilik yapısı, gençlik dönemine özgü psiko-sosyal özellikler, gencin yaşadığı çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleridir. Bu üç katmanın karmaşık etkileşimi sonucu ergen kimlik oluşturma sürecinde anti sosyal davranışlarda bulunabilir. Suça sürüklenen çocuklar üzerine yapılan pek çok araştırmada suça yönelik eylemin ağırlıklı olarak on dört yaş civarında ortaya çıkması tesadüf değildir. Ergenlikle birlikte çocukluktan yetişkinliğe adım atan gençler, henüz yeterli psiko-sosyal olgunluğa erişmedikleri için dürtülerini kontrol etmekte zorlanmakta ve akran grubunun da etkisiyle kolaylıkla suç oluşturan davranışlara yönelebilmektedirler (Austin ve Sciarra 2013).

Ergenlik döneminin kendine has özelliklerinin yanında çocukların suç işlemesinde bazı zihinsel bozuklukların da etken olduğu ileri sürülmektedir. Çocuğun zihinsel gelişimi anne karnında başlayarak tüm yaşam boyunca devam eder. Ancak bazı çocuklar genetik faktörlerin ve olumsuz çevre koşullarının da etkisiyle zihinsel gelişimlerini normal bir şekilde tamamlayamazlar. Zihinsel açıdan normal bir gelişim seyri göstermeyen her çocuk suça yönelmemektedir. Diğer pek çok faktörle bir araya

geldiğinde zihinsel gerilikler ya da yetersizlikler bireyi suç işlemeye eğilimli hale getiren bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Singleton ve ark (1998) tutuklular arasında zihinsel bozukluk oranlarının erkeklerde %10 ile %78, kadınlarda %14 ile %76 arasında değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca Cooke (1998), İngiliz tutuklular arasında psikopat oranının %8 ile %22 arasında değiştiğini vurgulamış, bu oranın şiddet suçu işleyenlerde %77'ye kadar çıkabildiği ifade edilmiştir (Ioannou ve Greenall 2011).

Çöpür ve ark (1995) antisosyal kişilik bozukluğu olan bireylerin suç işlemeye eğilimli olduklarına, çocukluk döneminde yalancılık, evden kaçma, hırsızlık, kavgacılık gibi davranış bozuklukları gösterdiklerine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca suç ehliyetlerinin araştırılması için Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne yönlendirilen ve antisosyal kişilik bozukluğu olan 40 olgu üzerinde yaptıkları incelemede, %55'inin birden çok suç işlediğini tespit etmişlerdir. Antisosyal kişilik bozukluğu teşhisinin ancak 18 yaşından sonra konulabileceğini belirten araştırmacılar, bu kişilerin sorumsuzca davrandığını, yaptıklarından vicdani rahatsızlık duymadıklarını, denetimsiz ve saldırgan davranışlarda bulunduklarını, cinsel dürtülerini kontrolde zorlandıklarını belirtmişlerdir (Butcher ve ark 2013).

Hiperaktivite ya da dikkat sorunları gibi hafif nöropsikolojik problemlerle birlikte görülen zor mizaca genetik yatkınlığın, genellikle yaşam boyu süren yetişkin antisosyal kişilik bozukluğuna yol açan erken dönem etkenler olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır. Bu genetik ve yapısal yatkınlığın yanında birçok psikolojik ve sosyokültürel bağlamsal değişkenlerin etkisi de söz konusudur. Ebeveynlerin kendi antisosyal davranışları, zayıf ve etkisiz anne-babalık becerileri, boşanma, yoksulluk, sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yaşama gibi etkenler çocukta anti sosyal davranışlara neden olmaktadır (Butcher ve ark 2013).

Ergenlik döneminde hızlı bir fiziksel, psikolojik ve sosyal değişim yaşayan çocuğun yakın çevresi tarafından desteklenmesi önemlidir. İhtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarına çözüm bulunması için yeterli desteği alamayan çocuklar, kendi geliştirdikleri başa çıkma yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bu yollardan birisi olan yabancılaşma, çocuğun yaşamda karşılaştığı çatışmalarla baş etme ve kaygısını azaltma amacıyla başvurduğu bir yöntemdir. Çocuk yabancılaşma mekanizması aracılığıyla içinde yaşadığı sosyal çevreden soyutlanmakta, yok etme ve yok olma

dürtüleri ön plana çıkmaktadır. Bu durum suça sürüklenen çocuklarda hem içe dönük saldırganlık olarak tanımlanan bedenini kurban etme, kendini kesme ve madde kullanımı olarak yansımakta, hem de çevreye yönelik şiddet içerikli saldırgan davranışlar sergilemek şeklinde ortaya çıkmaktadır (Cankurtaran-Öntaş ve Baykara-Acar 2005).

Çocukluk döneminde ortaya çıkan psikopatolojilere tanı koymak yetişkinler kadar kolay olmasa da klinik çocuk psikolojisi çalışmaları sayesinde bazı gelişimsel bozuklukları erken dönemde tespit etmek mümkündür. Son yıllarda yapılan araştırmalar psikopatolojinin çocukluk çağında oldukça yaygın olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Çocuklarda davranışsal, duygusal ya da öğrenme bozukluklarının görülme sıklığının %14 ile %22 arasında değiştiği belirtilmektedir (Kramer ve ark 2014).

Mikro düzeyde çocukların suça sürüklenmesinde çocuktan kaynaklanan nedenler yanında, aile en önemli faktörlerden birisidir. Çünkü ömür boyu süren bir uyum süreci olan sosyalleşmenin temelleri aile içinde oluşmaktadır. Ailenin yapısal ve işlevsel boyutunda yaşanan olumsuzluklar doğrudan çocuğu etkilemekte, gelişimde geri dönüşü mümkün olmayan aksamalara neden olmaktadır. Risk altında olmasına rağmen suçlu davranış sergilemeyen çocukların aile yapısı incelendiğinde sevgi, ilgi ve destek gibi koruyucu faktörlerin her şeye rağmen var olduğu görülmektedir (Gizir 2007, Mavili 2014). Suça sürüklenen çocukların aileleri incelendiğinde; genellikle ebeveyn kapasitesinin düşük olduğu, aile bütünlüğünün herhangi bir nedenle bozulmuş olduğu ve aile içi şiddetin var olduğu vurgulanmaktadır (Gültekin-Akduman ve ark 2007, Bircan ve Erden 2011, Şengül ve ark 2012)

Görgülü ve Cankurtaran-Öntaş (2013)'ın yetişkin hükümlüler üzerine yaptıkları nitel araştırmada; aile faktörünün suç davranışında oldukça önemli bir değişken olduğu bulunmuştur. Buna göre ailenin bireyi reddetmesi, aile birlikteliğinin yetersizliği ya da ailenin sorumluluğunu yerine getirmemesi, çocuk üzerinde aile kontrolünün eksikliği, ebeveynlerden birinin ya da ikisinin yokluğu, aile içi sorunlar, aile içi şiddet ve ailede suç davranışının olması gibi ailesel faktörlerin bireylerin suça yönelmesine neden olduğu vurgulanmıştır.

Çoban (2014) tarafından suça sürüklenen ve risk altında olan 240 çocuk üzerine yapılan araştırma sonucuna göre; suça sürüklenen çocuklarda diğer çocuklara göre parçalanmış aile yapısının daha sık görüldüğü belirtilmiştir. Genel olarak suça sürüklenen ve risk altında olan çocukların aile ve yakın akrabaları arasında suçlu kişi sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu sayının suça sürüklenen çocukların ailelerinde daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca suça sürüklenen çocukların sokakta çalışma, evden kaçma deneyimleri olduğu ifade edilmiştir.

Topses (2013) tarafından kapalı ceza infaz kurumunda 388 hükümlü üzerine yapılan araştırmada; mükerrer suçluların %50,6'sı, çocukluk ve gençlik çağında aile içinde zaman zaman ya da sürekli olarak tartışma ve kavgaların yaşandığını belirtmişlerdir. Bu ve benzeri sonuçlar çocukluk çağında aile içinde yaşanmış olan şiddetli tartışma ve kavgaların, çocuğa yönelik cezalandırıcı tutum ve davranışların suç eyleminin tekrarlanmasında önemli etkenlerden birisi olduğunu göstermektedir.

McCord (1977), suça sürüklenen 250 çocuğu 30 yıl boyunca izleyerek gerçekleştirdiği araştırmasında; mahkûmiyet almış oğulların, mahkûmiyet almış babalara sahip olma eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu sonuca göre, babaları hüküm giyen çocukların da suç işleme risklerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Wilson da; hükümlü olan ebeveynlerin, kendi çocuklarının da hükümlü olma olasılıklarını arttırdığını ileri sürmektedir. Barnes ve Lambert de, ebeveynleri tutuklanmış çocukların gelecekte kriminal ve anti sosyal davranış geliştirme olasılıklarının yüksek olduğunu belirtmektedirler. Çünkü onlara göre kriminal davranış, ebeveynlerden çocuklara geçmektedir. Diğer bir deyişle suç ailede ortaya çıkmaktadır (Kızmaz 2007).

Günşen-İçli (2009) Ankara ve İstanbul İli'nde sokakta yaşayan 1 526 çocuk üzerine yaptığı araştırmada çocukların aileleriyle ilgili riskleri şu şekilde ifade etmiştir: Ailede yaşanan işsizlik, ebeveynlerin öğrenim düzeylerinin düşüklüğü, bakabileceklerinden daha fazla sayıda çocuk sahibi olmaları, iç göç ve buna bağlı uyum sorunları yaşamaları, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk, aile içi şiddet, çocuğun ailesi tarafından ihmal ve istismarı, aile parçalanması, sosyal güvenlik ağının tüm bireyleri kapsamaması gibi etmenler. Aile denetimi ve korumasından uzak bir şekilde sokaklarda zaman geçiren çocukların hem suça yönelme hem de suç mağduru olma riski ile karşı karşıya olduklarını belirten Günşen-İçli, araştırma

kapsamında görüşülen çocukların %22,8'inin ailesiyle tamamen ilişkisini kesmiş olmasının sorunun boyutlarını göstermesi açısından önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

Akran Grubu, Okul, Çalışma ve Boş Zaman Odaklı Mezzo Düzey Riskler

Kağıtçıbaşı (2010) insan gelişiminin biyolojik olgunlaşma ve sosyalleşme süreci olduğuna dikkat çekerek, hayat boyu süren sosyalleşmenin toplumun bir ferdi olma çabası olduğunu dile getirir. İnsan sosyokültürel çevreyle sürekli etkileşim içinde olduğundan, insan gelişimini ele alan her çalışma bağlamsal ve zamansal boyutlar içermelidir. Çünkü aynı davranış farklı ortamlarda farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Kültürel farklılıklar olmakla birlikte ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal onay alma ve bir gruba ait olma gibi ortak evrensel gereksinimleri bulunmaktadır.

Biyolojiyle başlayıp kültürle son bulan ergenlik döneminde gençlerin arkadaşları ve geniş akran grupları tarafından sevilmeye ve kabul edilmeye karşı güçlü bir gereksinimleri vardır. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki evre olarak ele alınan ergenlik döneminde genç bir aile grubunun parçası olmaktan bir arkadaş grubunun üyesi olmaya ve bir yetişkin olarak tek başına ayakta durmaya geçiş yapar. Bu dönemde akran grubunun en önemli işlevi ailenin dışındaki dünya hakkında bilgi sağlaması ve yetenekleri konusunda gence geri bildirimde bulunmasıdır (Santrock 2012b, Geldard ve Geldard 2013).

Suç olarak nitelendirilen eylemlerin ergenlik döneminde yoğunlaşmasının bir nedeni de yetişkinliğe geçişle birlikte ebeveyn denetiminin giderek azalması, gencin arkadaşlarıyla daha yakın ilişki içine girmesi ve zamanın çoğunu onlarla birlikte geçirmeye çalışmasıdır (Delikara 2002). Bir araştırmada bir hafta boyunca genç kız ve erkek ergenlerin akranlarıyla aileleriyle olduğundan iki kat daha fazla zaman geçirdikleri bulunmuştur (Santrock 2012b).

"Ergenler akran grubunu hangi kritere göre seçmektedirler?" şeklinde bir soru sorduğumuzda bir takım faktörlerin belirleyici olduğu görmekteyiz. Örneğin sosyo-ekonomik statü, aileden alınan değerler, gencin yaşadığı semt, okul ortamı, özel yetenek ve beceriler, ergenin kişiliği gibi pek çok faktör arkadaş seçimini etkilemektedir. Ergen bir akran grubuna dahil olduktan sonra grup üyeleri sosyal

eylemlerde, okula devam alışkanlıklarında, giyimde, cinsel davranışta, madde kullanıp kullanmamada, eğlence ve müzik tercihinde birbirlerini etkilerler (Zastrow ve Krist Ashman 2014).

Topluma uyum sağlama ve kabul görme gereksinimi yanında kişilik gelişimini sürdüren genç olgunlaşmasında rol oynayan özdeşleşme, özerklik ve sorumluluk gibi kavramlara cevap bulmaya çalışır. Özdeşleşme aile bireylerinden başlayarak sosyal çevredeki kişilere, düşüncelere, kültüre doğru gittikçe genişleyen bir süreç olarak devam eder. Dolayısıyla ergenler akran grupları içerisinde kendilerine has özellikleri olan bir alt kültür geliştirirler. Bu sayede bir gruba ait olma ihtiyacını karşılayan genç, grubun onayını almak için alt kültürün öngördüğü normlara uymak zorundadır, aksi halde gruptan dışlanma riski ile karşı karşıya kalır. Özellikle altıncı sınıftan itibaren akran baskısı önem kazanmaya başlar. Öğrenciler arasında akran grubunun standartlarına uyma davranışı –özellikle anti sosyal standartlara- sekizinci ve dokuzuncu sınıfta en üst düzeye çıkmaktadır. Ergenin kendi başına özgür iradesiyle karar verme becerisi genellikle lise son sınıf ve üniversite yıllarında belirginleşmektedir (Santrock 2012b, Aydın 2013, Yavuzer 2013).

Burcu ve ark (2007)'nın 949 genç üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre; 13-17 yaş grubunda yoğunlaşan kent ortamında yaşayan ve ailesinin sosyo-ekonomik durumu yetersiz olan genç katılımcıların arkadaş grubunun etkisiyle çevreye zarar verici davranışlarda bulundukları tespit edilmiştir. Gencin bir gruba ait olması, bu gruba önem vermesi, onun kamu alanlarında şişe kırması, ailesinin, okulun ve kamunun malına zarar vermesi, sinema otobüs koltuklarını kesmesi, spor faaliyetleri öncesi ve sonrasında mala zarar vermesi gibi tanımlanan vandalist davranışlarda bulunma olasılığını etkilediği belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle; genç, arkadaş grubuna sahip oldukça, grup içinde arkadaş ilişkilerini sürdürmek istedikçe, arkadaşlarının grup içinde ortak faaliyetlerini anlamlı görüp ona katılmayı onayladıkça sapmanın bir türü olarak şahsa ya da kamu malına zarar verme şeklinde tanımlanan vandalist davranışları sergileme sıklığı artmaktadır.

Sosyal öğrenme teorileri de suçlu davranışın diğer bireylerle iletişim sürecinde etkileşim yoluyla öğrenildiğini vurgulamaktadır. Sutherland, suçluluk davranışının ilk çocukluk dönemlerinde geliştiğini ve yaşam boyu devam ettiğini belirtmiştir (Shoemaker 2009). Gencin içinde yer aldığı arkadaş grubunda olumsuz

rol modellerin bulunması, grup baskısı ve taklit yoluyla suç davranışının öğrenilmesini sağlamaktadır. Pek çok araştırmada suça sürüklenmiş çocukların suçtan önceki madde kullanımı, cinsel ilişkiye girme ve kendine zarar verme gibi riskli davranışları göstermesinde akran baskısının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Türkeri 1995, Baykara-Acar 2011a).

Okullar çocukların gelişiminde ve sosyalleşmesinde önemli rol oynayan kurumlardır. Toplumun örgütlü bir kurumu olarak okul, öğrencilere çeşitli rol ve sorumlulukların yüklendiği kurallı bir ortamdır (Uluğtekin 1991). Okul çocukları iyi birer vatandaş yapmanın yanında, gelecek hayata hazırlama açısından da önemli bir işleve sahiptir. Akademik ve sosyal ihtiyaçların karşılandığı okul, çocukların günlük yaşamlarının büyük bir kısmını içinde geçirdiği mekânlar olma özelliği taşımaktadır. Bu açıdan okulların güvenli mekânlar olması, öğrencilerin sağlıklı psiko-sosyal gelişimi açısından önemlidir. Çocuğun gelişim dönemi ihtiyaçları ve sorunları karşısında duyarlı davranıp öğrencilere uygun fırsatlar sunabilen okullar eğitim açısından güvenli mekânlar olarak kabul edilmektedirler. Eğer okul ortamı iyi yapılandırılamazsa suç üreten mekânlara dönüşme riski de taşımaktadır.

Price ve Everett (1997) tarafından okul müdürü ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak yapılan iki ayrı araştırmada çocukları suça sürükleyen okulla ilgili faktörler şu şekilde sıralanmıştır: a) Olumsuz okul ortamı, b) Müfredat programından kaynaklanan sorunlar, c) Kalabalık sınıf ve okul ortamı, d) Tutarsız sınıf yönetimi uygulamaları, e) Tekrar eden sorunlu davranışlara karşı aşırı ceza yaptırımı, f) Sınıfların oluşturulmasında öğrenciler arasında ayrımcılık yapılması (Işık 2006).

"Kendinden daha güçsüz birini rahatsız etme amacı taşıyan sözel ya da fiziksel davranış" olarak tanımlanan akran zorbalığının okullarda en yaygın sorunlardan birisi olduğu bilinmektedir. ABD'de altıncı sınıftan onuncu sınıfa kadar 15 000'den fazla öğrenciyle yapılan ulusal bir taramada, yaklaşık olarak her üç öğrenciden biri ara sıra ya da sık sık akran zorbalığında kurban veya zorba olarak dâhil olma deneyimleri olduğunu belirtmiştir (Santrock 2012b). Ankara'da yapılan bir araştırmada; 295 öğrencinin %33,9'unun sözel zorbalığa, %32,9'unun fiziksel zorbalığa, %29,2'sinin duygusal zorbalığa ve %16,9'unun ise cinsel zorbalığa maruz kaldığı ve cinsiyet değişkenine göre zorbalık türleri arasında anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte zorbalık yapan kişilerin daha çok

erkekler olduğu, zorba davranışlara en çok sınıfta maruz kalındığı, zorbalıkla karşılaşıldığında daha çok zorba davranış yapan çocuktan uzaklaşıldığı ve bu durumda en çok öğretmenden yardım alındığı belirlenmiştir. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda akran zorbalığının yaygın bir davranış olduğu ortaya çıkmıştır (Özkan ve Çiftçi 2010).

Okul yaşamında sık karşılaşılan bir başka sorun da; okula devam etmeme ya da okulu terk etmedir. Araştırmalar devamsızlık yapan öğrencilerde disiplin eksikliği, aile ilgisizliği ve aile içinde uyum sorunları olduğunu göstermektedir. Devamsızlık yapan öğrencilerin riskli davranışlar sergileme ve suç işleme eğilimleri vardır. Bu çocuklarda duygusal dengesizlik ve okula bağlılık eksikliği görülmektedir (Ereş 2014). Okul devamsızlığının kronik hale gelmesi ise çoğu zaman okulu bırakma durumuyla sonuçlanmaktadır. Kendi iradesiyle ya da zorunlu nedenlerden dolayı okulu terk eden çocuklar daha düşük yaşam kalitesi, daha düşük gelir ve daha az eğitim gerektiren işlerde çalışma olasılığıyla karşılaşmaktadır. Hatta çoğu zaman sokağın risklerine açık hale gelerek suça sürüklenmektedirler (Taylı 2008). Uysal ve Şahin (2007) tarafından yapılan bir araştırmada Kütahya ilinde 2004-2005 eğitim-öğretim yılında okula kaydolan 22 185 öğrenciden 1 017'sinin bir sonraki eğitim yılında okula devam etmediği belirlenmiştir. Okul terklerinin en çok meslek liselerinde ve 9. sınıfta yaşandığı ve erkek öğrencilerde daha yaygın bir sorun olduğu anlaşılmıştır.

Suç okul ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda öğrencilerin akademik başarı düzeyi ile suç arasında anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Algılama düzeyi düşük olan öğrenciler arasında suç işleyenlerin oranının daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü bu öğrencilerin akademik başarı seviyeleri, okul ve öğretmenlerine olan bağlılıkları düşük düzeyde seyretmektedir. Bununla birlikte suçluluk; düşük not alma, okulu sevmeme, öğretmenlere düşman duygular besleme ve ev ödevlerine karşı ilgisiz davranmayla da ilişkilidir. Beklenilen akademik başarıyı gösteremeyen öğrencilerin eğitim motivasyonları düşmekte ve kendilerini okul ortamına yabancılaşmış hissetmektedirler. Bu öğrencilerin diğerlerine oranla daha çok suç davranışı içerisine girdikleri belirtilmektedir (Kızmaz 2004).

Okula devam etmeyen ya da okulu terk eden çocuklar serbest zamanlarının çoğunu sokakta akran grubuyla birlikte geçirmektedir. Diyarbakır İli'nde yapılan bir

araştırma sonuçlarına göre sokakta çalışan ve kısmen yaşayan çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğu (annelerin %90'ı okur-yazar değil), ailelerin yoksul olduğu, evden kaçmanın yaygın olduğu (%60), çoğunun okulu terk ettiği (%53) ve evde şiddet gördüğü (%90) tespit edilmiştir. Sokakları mesken edinen çocukların akran grubunun da etkisiyle suç işlemeye eğilimli hale gelme olasılıkları yüksek olmaktadır (Kızmaz ve Bilgin 2010).

Cezaevinde kalan suça sürüklenmiş çocukların kuruma gelmeden önce boş zamanlarında gittikleri mekânlarla suça yönelmeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bir analiz sonucunda; çocukların %5,6'sının boş zamanlarında kültür merkezine, %44,4'ünün internet kafeye, %16,7'sinin spor salonuna, %27,8'inin atari salonuna ve %5,6'sının ise tiyatroya gittikleri tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle çocukların %27,9'unun boş zamanlarını olumlu etkinliklerle değerlendirdiği, buna karşılık %72,1'inin ise her türlü olumsuz tutum, düşünce ve davranışla karşılaşabilecekleri mekânlar olan internet kafe ve atari salonlarında geçirdikleri belirlenmiştir (Avcı 2008).

Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Sistem Odaklı Makro Düzey Riskler

Sosyal hizmet mesleğinin varlık nedenlerinden birisi de sosyal refahın gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktır. Bu nedenle sosyal bütünleşme ve barışın sağlanması amacıyla suçluluk gibi toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren sorun alanlarında sosyal politikaların oluşturulmasında ve hayata geçirilmesinde sosyal hizmet mesleğinin ve disiplininin önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Danış ve Şahbikan 2014).

Günümüzde sosyal sorunların giderek artmasında ekonomi politikalarının ve siyasi kararların etkisi görmezden gelinemez (Koray 2007). Ülkelerin politik karar mekanizmasında etkili olan küreselleşmeyle birlikte sosyal refah rejimleri de değişikliğe uğramaktadır. Sosyal refah politikasının yetersiz kaldığı noktada da, devletin müdahale ve koruma programları devreye girmektedir. Özellikle toplumdaki dezavantajlı kesimlerin daha çok etkilendiği risk faktörlerine müdahale etmeye yönelik sosyal hizmet programları ve modelleri uygulanmaktadır. Bu açıdan makro düzeyde uygulanan sosyal hizmet modellerini genel anlamda toplumda değişimi ve gelişimi destekleyen planlı faaliyetler bütünü olarak tanımlamak mümkündür (Payne

2014). Sosyal refah sisteminin bir parçası olan sosyal hizmet; toplumdaki tüm bireylerin sosyal, maddi, sağlık ve boş zaman gereksinimlerini karşılamaya yönelik programlar geliştirir (Zastrow 2013). Yerel düzeyde etkili sosyal hizmet programları geliştirilebilmesi için sorunlara neden olan risk faktörlerinin hangi sosyal bağlamlarda oluştuğunun ortaya çıkarılması gerekmektedir. Çocukların suça sürüklenmesine neden olan makro düzey risk faktörlerini göç, yoksulluk, işsizlik, kente uyum sorunları şeklinde gruplandırmak mümkündür.

İnsanların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi nedenlerle belirli bir zaman boyutu içinde bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim alanına geçişi olarak tanımlanan göç olgusu makro düzeyde çocuk suçluluğunu oluşturan önemli bir risk faktörüdür. Göçle birlikte yaşanan ekonomik zorluklar, işsizlik ve yoksulluk kentlerde çocukları sokağın risklerine karşı açık hale getirmektedir (Erkan ve Erdoğdu 2006). Çünkü göç ve çarpık kentleşmenin neden olduğu sosyal düzensizlik ve eşitsizlik olgusu aile yapısını olumsuz etkilemektedir. Göç sonrası dönemde, bireylerin içinde yaşamaya başladığı yeni toplumdaki kültürel farklılıklar uyum güçlüğü yaşanmasında ve psiko-sosyal sorunlarının oluşmasında belirleyici olabilmektedir (Tuzcu ve Bademli 2014).

Göçle birlikte geleneksel bağlarından kopan aileler bir tarafta göç halinin oluşturduğu güçsüzlüğü, diğer yandan aidiyete ilişkin tutunacak bir şey bulamamanın gerilimini yaşarlar. Aile göçü kapsamlı bir göç olgusu olarak sosyolojik anlamda kendine benzemeye zorlanma (assimilation), uyumlaştırma (adaptation), bütünleştirme (integration) ve en nihayetinde içine alma (insertion) halleri ile doğrudan bağlantılıdır (Işıktaç 2013). Göç sürecinde bu halleri yaşayan aileler, sosyal çevre değişimi ile birlikte yaşadıkları ekolojik dönüşüm sonucu güçsüzlükleri nedeniyle çocuklarının suça sürüklenmesine engel olamamaktadırlar.

Türkiye'de 81 ilin 2000 yılına ait verileri yatay kesit analiziyle incelenmiş ve sosyo-ekonomik yapılara ilişkin değişkenlerin suç oranını belirlemede önemli oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, işsizlik oranının, kişi başına göç oranının, kişi başına gelirin, gelişmişlik indeksinin, şehirleşme oranının, demografik unsurların ve kentlerin büyüklüğünün suç oranını pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Suça sürüklenmeye neden olan risk faktörlerinin ülkenin karşı karşıya olduğu makro-ekonomik sorunlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yoksulluk, işsizlik

gibi makro-ekonomik sorunların çözümü noktasındaki politikaların suç oranını azaltıcı etki oluşturacağı anlaşılmaktadır (Cömertler ve Kar 2007).

Barış (2008)'ın 2007 yılında, İstanbul'da, 114 sokakta yaşayan çocuk ve aileleri ile yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre; çocukların ailelerinin %57'si İstanbul'a göçle gelmiştir. Ekonomik olarak da sokakta yaşayan çocukların ailelerinin %61'i aylık gelir bazında açlık sınırı altı ve civarında hane halkı gelirine sahiptirler. Ailelerin %49'unun ise herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır.

Suça sürüklenen çocukların ailelerinin genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olduğu belirtilmektedir. Özellikle hırsızlık ve gasp gibi mala karşı işlenen suçlarda yoksulluk daha da belirgin olarak göze çarpmaktadır. Bu durumda çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere hırsızlık yaptıklarını tahmin edebiliriz. Çünkü genel anlamda yoksulluk, asgari yaşam düzeyini yakalayabilmek için gerekli olan gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş anlamda yoksulluk eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanlardaki yoksunlukları da içeren bir kavramdır. Ayrıca toplumla bütünleşememe, toplumdan dışlanma, ayrımcılığa uğramak da yoksullukla bağlantılı sorunlardır (Açıkgöz ve Yusufoğlu 2012).

İstanbul'da gerçekleştirilen *"Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk"* adlı araştırmada yoksulluk ve yoksunluk çocuğun iyi olma halini belirleyen en temel alanlardan birisi olarak ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; 11-14 yaş grubu çocuklar 15-18 yaş grubuna göre daha fazla maddi yoksunluk içinde olduklarını belirtmişlerdir. Okula gitmeyen çocuklar giden çocuklara göre, çalışan çocuklar çalışmayan çocuklara göre daha fazla yoksunluk içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Çocuğun maddi yoksunluk düzeyi aynı zamanda anne-babanın eğitim düzeyine göre değişmektedir. Babası işsiz ya da düzensiz işi olan çocukların maddi yoksunluğunun daha olduğu görülmüştür. Ailedeki çocuk sayısı arttıkça çocukların maddi yoksunluk düzeyi artmaktadır. Ev içi aile bakım yükü ve evin olumsuz koşulları arttıkça çocuğun maddi yoksunluğu da artmaktadır (Uyan-Semerci ve ark 2012).

1.3. Çocuk Adalet Sistemi

Çocuk adalet sisteminin temel amacı çocukların özel durumlarına uygun muameleye tabi tutulması, her durumda yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet

mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarının sağlanmasıdır. Uluslararası standartlara göre çocuk adalet sisteminde daima çocuğun iyileştirilmesi ön plana alınmalı ve suça sürüklenen çocuklara gösterilecek tepki hem suçun hem de suçlunun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olmalıdır (Akyüz 2013).

İrtiş (2015) çeşitli tarihsel nedenlerle kendisine özel bir statü atfedilmiş çocuk ve genç ceza adalet sisteminin günümüzde cezalandırıcı ve neo-liberalleştirici dalganın etkisi altında yeniden şekillendiğine dikkat çekmiştir. Gelişmiş farklı ülkelerden örnekler verdiği çalışmasında; çocuklar ve gençlerin ceza adalet sisteminde yeniden yetişkinleştirilmeye çalışıldığını belirtmiştir. Örneğin İngiltere'de ceza infaz kurumlarındaki çocuk sayısında artış görülmesi, Fransa'da tutuklamayla ilgili savcılara geniş yetkiler verilmesi, Almanya'da ceza yaşı alt sınırının 14'den 12'ye çekilmesi için çeşitli gruplar tarafından siyasete baskı yapılması, Belçika'da mükerrer suç işleyen gençlere ağır yaptırımlar öngörülmesi sosyal devlet anlayışında ve korumacı refah modelinde kırılmalar yaşandığını göstermektedir. Bu tam bir paradigma değişimi olmasa bile çocuk ve genç ceza adalet sisteminin kendine özgü ayrıcalıklarını kaybetmeye başladığı anlamına gelmektedir. Türkiye'de ise son on yıllık dönemde çocuk ve genç ceza adaletinde bir çeşit yeniden yapılanma süreci başladığı, ancak bu yeniden yapılanma sürecinde sistemin çocuğa-çocuğun yararına odaklanmaktan çok suça odaklı bir yaklaşım içinde olduğu, yapısal eksiklikler nedeniyle mahkemelerde eşit hizmet verilmediği ve psiko-sosyal değerlendirmede yetersizlikler yaşandığı vurgulanmıştır.

Türk hukuk sisteminde yetişkinler için suç oluşturan fiiller çocuklar için de suç teşkil etmektedir. Çocuk suçluluğunu yetişkin suçluluğundan ayıran hükümler, çocukların içinde bulundukları yaş ve gelişim özellikleri nedeniyle farklı değerlendirilmesi gerçeğine dayanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de tamamen kendi sınırları çizilmiş, yetişkin ceza adaletinden bağımsız kılınmış müstakil bir çocuk adalet sistemi bulunmamaktadır (Uluğtekin 2012).

Türkiye'de çocuk adalet sisteminin kuruluşu olarak kabul edilen çocuk mahkemeleri yasası ilk kez 1979 yılında kabul edilmiş ancak 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Çocuk mahkemelerinin fiilen faaliyete geçmesi ise 1987 yılının sonunda mümkün olmuştur. Çocuk mahkemeleri önce Ankara'da sonra İstanbul'da fiilen çalışmaya başlamıştır (Baykara-Acar 2015). Avrupa'da ise yirminci yüzyılın

başlarında çocuk yargılaması için normal mahkemelerin işleyişinden farklı ve ayrı hukuksal yaklaşım olan özel mahkemeler kurulmuştur (Tekin 2005).

Uluğtekin (2004) çocuk adalet sisteminde farklı amaçlara göre belirlenen üç farklı yaklaşımdan bahsetmiştir. Birincisi geleneksel yaklaşım olarak adlandırılan suç kontrol modelidir. İkincisi refah yaklaşımı olarak adlandırılan rehabilitasyon modeli, üçüncüsü de adalet yaklaşımı olarak adlandırılan adil yargılama modelidir. Üçüncü yaklaşım günümüzde onarıcı adalet yaklaşımı olarak da nitelendirilmektedir.

Suç kontrol modeli olan geleneksel yaklaşımda amaç toplumu suçlulardan korumaktır. Bu yaklaşıma göre suçun bir an önce ortaya çıkarılarak cezalandırılması ve suçlunun cezaevine yerleştirilerek toplumun korunması esas alınmaktadır. Bu modelde öngörülen çocuk adalet sisteminde yakalama, tutuklama ve soruşturma yapmak üzere polis her zaman güçlü olmalıdır. Refah yaklaşımında ise suçlu çocukların üretken ve uyumlu bireyler olarak toplumla bütünleşmeleri esas alınır. Çocukları suça sürükleyen psiko-sosyal ve ekonomik nedenler anlaşılmaya çalışılır. Bu nedenle cezalandırma yerine çocuğun psiko-sosyal ihtiyaçlarına uygun hizmetlerden yararlandırılması sağlanır. Sorunların daha başlangıçta teşhis edilebilmesi için adli kolluk bünyesinde psiko-sosyal müdahale birimi oluşturulur. Adil yargılama modelinde ise ne olursa olsun kişisel hak ve özgürlüklerin korunmasına önem verilir. Bu modelde eşit suça eşit ceza verilmesi anlayışı esastır (Uluğtekin 2004).

Türkiye'de çocuk adalet sistemine hakim olan anlayış çocuktan daha çok suçu ve cezayı merkeze alan suç kontrol modelidir. Geleneksel yaklaşımın baskın olduğu bu sistemde hakim, savcı, infaz koruma memuru ve polis gibi toplumun güvenliğini ve huzurunu sağlayan meslek elemanları ön plana çıkmaktadır. Çocuğun haklarını koruyarak toplumla bütünleşmesine katkı sağlayacak psiko-sosyal müdahale meslekleri ise ikinci planda kalmaktadır. Bu noktada Baykara-Acar (2015) şu soruyu sormaktadır: Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla ilgili amacımız güvenliği ve kontrolü mü sağlamak? Bunun sonucu çocuğu dışlamak mı? Yoksa güçlendirerek içermek (inclusion) mi? Bu iki farklı bakış açısının çocuk adalet sisteminin kurumsal yapısına ve işleyişine yansıdığı görülmektedir. Suça sürüklenen çocukların yeniden işlevsel bir şekilde topluma katılmaları için fırsatlar oluşturmak yerine güvenlik

tedbirlerini arttırıp cezalandırma yoluna gidilirse koruyucu önleyici hizmetler ötelenir ve suçtan sonrasına odaklanılmış olur.

1.3.1. Çocuk Adalet Sisteminin Temel İlkeleri

Suça sürüklenen çocuklara ilişkin adli sistemi düzenleyen kurallar ve bu kurallara göre oluşturulan kurumların oluşturduğu çocuk adalet sistemi yapısı gereği bazı temel ilkelere dayanmaktadır. Temelde Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne dayanan bu ilkeler uluslararası ve ulusal hukuki metinlerde detaylı bir şekilde tanımlanmışlardır. Ana amacı çocuğu toplumla bütünleştirerek yeniden suç işlemesinin önüne geçmek olan çocuk adalet sistemine hâkim olması gereken bazı ilkeler şu şekilde sıralanabilir (E Akyüz 2011):

- Çocukların gelişmekte olan bireyler olduğunu bütün adalet sistemi kabul etmelidir.
- Çocuklar ceza yargılama sürecine mümkün olduğunca dâhil edilmemeli, adli sistem dışında sorunu çözecek yöntemler geliştirilmelidir.
- Çocuklar hakkında alınacak tüm önlemler eğitim ve sosyal bütünleşme ilkelerini esas almalıdır.
- Suç işleyen çocuklara uygulanacak yaptırımlarda sosyal önlemler ön plana çıkarılmalıdır.
- Çocuğa yönelik her türlü müdahalede çocuğun kişiliği, eğitimi ve kişisel gelişimi desteklenmelidir.
- Çocuk ve ailesi bilgilendirilerek adli sürece katılmaları sağlanmalıdır.
- Çocuklar hakkında yürütülen yargılamada mahremiyete özen gösterilmeli ve mümkün olan en kısa sürede tamamlanmalıdır.

Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı

Çocuğun en temel hakkı hayatta kalma ve gelişimini sürdürme hakkıdır. Çünkü çocuğun yaşamının risk altında olması diğer haklarını kullanmasını engelleyeceğinden çocuğun yaşamını korumak herkesin görevidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi yaşama hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, *"çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabanın gösterilmesini"* devletlerin sorumluluğu olarak görür. Gelişme kavramı, yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine

hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemine en uygun şartların oluşturulması anlamına gelir (Akyüz 2013).

Suça sürüklenmeye neden olan riskler çocuğun yaşamı ve psiko-sosyal gelişimi üzerinde son derece yıkıcı etkilere sahiptir. Adli sistemle karşılaşan çocuğun öncelikli olarak temel ihtiyaç ve sorunları tespit edilerek sağlıklı bir yaşam sürmesinin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik koruyucu hizmetler devreye sokulmalıdır.

Çocuğun Yüksek Yararına Öncelik Tanınması

Çocuk adalet sisteminin işleyişinde tüm kararlarda, çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Çocuklar, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimleri; duygusal ve eğitsel ihtiyaçları açısından yetişkinlerden farklıdır. Bu farklılıklar, kanunla ilişkiye girmiş çocukların daha az kusurlu olmasının temelini oluşturur. Bu ve diğer farklılıklar ayrı bir çocuk adalet sisteminin sebeplerini oluşturur ve çocuklar için farklı bir muameleyi gerekli kılar (Akyüz 2013).

Çocuğun yüksek yararının korunması, suça sürüklenen çocuklar söz konusu olduğunda ceza hukukunun geleneksel amaçlarının yerine rehabilitasyon ve onarıcı adaletin ön plana çıkmasının gerektiği anlamına gelmektedir. Çocuklar için özellikle hapis cezasının son çare olarak düşünülmesi çocuğun yararının gözetilmesi açısından son derece önemlidir.

Ayrımcılık Yapılmaması

Çocuklar, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ve dini anlayış, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, engellilik ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutulamaz. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde ayrımcılık yasağı güvence altına alınmıştır (Erbay 2013).

Çocuk haklarına ilişkin önemli bir ayrımcılık nedeni çocukların yaşı ve kapasiteleridir. Yaşça çok küçük çocuklar ya da haklarını arayacak kapasitede olmayan çocuklar da bu hakların sahibidirler. Ayrımcılığı önlemek amacıyla bu çocuklar için alternatif temsil sistemleri geliştirilmelidir (Avrupa Konseyi 2013). Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde bir temel ilke olarak benimsenen *"çocuk*

ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutmama" ilkesi, çocuk adalet sistemine esas teşkil etmektedir.

Görüşlerini Serbestçe İfade Etme Hakkı

Çocuğun kendini etkileyen her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkına saygı gösterilmesi ve bu hakkın çocuk adalet sürecinin her aşamasında uygulanması sağlanmalıdır. Öncelikle hakkında adli işlem yapılan bütün çocukların sahip oldukları haklar konusunda haberdar edilmesi gerekir. Ayrıca çocukların adalete erişimleri için uygun yollar sağlanmalı ve kendilerini etkileyecek olan dava süreçlerinde konuşmalarına fırsat verilmelidir. Çocuklar görüşlerini ifade ederken bu katılımı anlamlı kılabilmek için, olgunluk düzeyleri ve varsa iletişim zorlukları göz önüne alınmalıdır (Avrupa Konseyi 2013).

Saygınlık Hakkı

Çocuğun saygınlığına önem vermek, kanunla ilişki halindeki çocuğa gösterilen muamelede tüm şiddet biçimlerinin yasaklanmasını ve önlenmesini gerektirir. Çocuklara adli işlemler ya da dava süresince özenli, duyarlı, adil ve saygılı davranılmalı, kişisel durumlarına, iyi olma hallerine ve özel ihtiyaçlarına özellikle dikkat edilerek bedensel ve ruhsal sağlıkları korunmalıdır. Bu anlayış bütün işlemlerde ve dava süreçlerinde, hukuki durumlarına ve algılama kapasitelerine bakılmaksızın sürdürülmelidir (Avrupa Konseyi 2013).

Adil Yargılanma Hakkı

Çocuğun ceza muhakemesi yapılırken insan haklarına dayalı, etkili, adil ve hızlı bir yöntem izlenerek, mümkün olduğunca adli sistemin içinde örselenmeden kısa süreli olarak kalmasının sağlanması gerekir. Makul sürede yargılanma, savunma, çocuk mahkemelerinde yargılanma hakları ve masumiyet karinesi bu ilkenin kapsamındadır. Adil yargılanma hakkı gereği çocuğa adli süreçteki yükümlülükleri ve işlemlerin farklı aşamaları da göz önüne alınarak davayla ilgili sistem ve usuller hakkında bilgi verilmelidir. Ayrıca çocuk yargı sürecinde ya da yargı dışı işlemlerde gerektiğinde destek alabileceği mekanizmalar hakkında da bilgilendirilmelidir (Atılgan ve Ümit-Atılgan 2009).

1.3.2. Çocuk Adalet Sisteminin Hukuki Boyutu

Uluslararası çocuk adalet sistemi standartları yirmi beş yılı aşkın bir süredir uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler, bölgesel düzeyde ise Avrupa Konseyi tarafından geliştirilmektedir (Hammerberg 2009). Her ülke kendi çocuk adalet sistemini kurgularken siyasi ve sosyal yapısına göre uluslararası standartlardan yararlanmaktadırlar.

Türkiye'de uluslararası sözleşmeler ve ulusal hukuki metinlerde belirtilen ilkeler doğrultusunda çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşadıkları sorunlara çözüm bulmak amacıyla bir takım yasal ve kurumsal düzenlemeler geliştirilmiştir. Yasal uygulamalara bakıldığında aile ve çocuğun bütünlüğünün korunmasına yönelik olarak temel hükümler T.C. Anayasası ve Türk Medeni Kanunu'nda yer almıştır. Türk Ceza Kanunu gibi yetişkinler için düzenlenen pek çok kanunda çocuklarla ilgili hükümler de bulunmaktadır. Ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocuk Koruma Kanunu gibi çocuklara özgü mevzuatla çocukların yetişkinlerden ayrı hakları ve gereksinimleri olduğu gerçeği de kabul edilmiştir (Erbay 2013).

T.C. Anayasası ve Türk Medeni Kanunu'nda Çocuk

T.C. Anayasası'nın *"Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları"* başlıklı 41. maddesiyle ailenin desteklenmesinin yanında çocuğun haklarının gözetilmesi hususu devletin güvencesi altına alınmıştır. Her çocuğun korunma ve bakım hizmetinden yararlanma hakkının vurgulandığı anayasa maddesi, her türlü istismar ve şiddet durumlarında çocuklarla ilgili koruyucu tedbirleri alma konusunda Devleti yükümlü kılmıştır (Resmi Gazete 1982).

Anayasanın 42. maddesinde eğitim ve öğrenim hakkı düzenlenerek; *"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz"* ifadesine yer verilmiş ve her çocuğun eğitim-öğrenim imkânına ulaşmasının en temel hak olduğu kabul edilmiştir. *"İlköğretimin, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu olduğu ve Devlet okullarında parasız verilmesi"* gerektiği belirtilerek, temel eğitim anayasal güvence altına alınmıştır. Ekonomik yoksulluk nedeniyle okula gidemeyen ya da eğitim ihtiyaçlarını karşılayamayan *"başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile Devletin burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapacağı"*

vurgulanarak muhtaç çocukların desteklenmesi gerektiği ön görülmüştür. *"Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır"* hükmüyle de engelli çocukların eğitim haklarının devletin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir (Resmi Gazete 1982).

Anayasanın 50. maddesinde çalışan çocukların sorunları ele alınmış ve *"kimsenin, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılamayacağı"* belirtilmiştir. Ayrıca *"küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunmaları"* gerektiği vurgulanmıştır. Bu anayasa hükmüyle de çocuk işçiliği konusunda önlemler alınarak, çocukların ağır çalışma ortamlarından uzak tutulması gerektiği belirtilmiştir (Resmi Gazete 1982).

Anayasa'nın 61. maddesinde; *"Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır"* denilmektedir. Ülkemizde bu anayasa hükmü esas alınarak korunmaya muhtaç çocukların öncelikle aile yanında kalmalarının sağlanması, mümkün olmadığı takdirde ise en son çare olarak kurum bakımına yerleştirilmeleri temel politika olarak benimsenmiştir (Resmi Gazete 1982).

Anayasanın 62. maddesinde; Devlet tarafından, *"yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirlerin alınacağı"* belirtilmektedir. Yurt dışında bulundukları ülkelerde göçmen statüsünde yaşayan ailelerin çocuklarının haklarının korunması için gerekli çalışmaların yapılması ön görülmektedir (Resmi Gazete 1982).

Türk Medeni Kanunu'na bakıldığında 28. maddede; *"çocuğun hak ehliyetinin, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde edileceği"* belirtilmiştir. Evlenme ile kurulan evlilik birliği içerisinde eşler, çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Ana babanın bakım borcu çocuğun ergin olmasına kadar devam eder, ergin olup da eğitimine devam ediyorsa, eğitim sonuna kadar çocuğa bakma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ana baba çocukla ilgili konularda, çocuğun da fikrini alarak yaşamını düzenlerlerken çocuğun da ana babasını dinleme yükümlüğü

mevcuttur. Yine Türk Medeni Kanunu'nda, çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Çocuğun aile yanında kalması ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenilmeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine hâkim aynı önlemleri alabilir (Özmen 2004).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Günümüzde modern çocukluk anlayışını hukuksal boyutuyla şekillendiren temel belge Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dayandığı olan modern çocukluk paradigması, çocukların özel olarak korunması gerektiği anlayışından yola çıkarak korumacı bir yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşımda çocukların geleceğe hazırlanmasında anne-babalar ve devlet sorumludur. 1990'lı yıllardan sonra neoliberalizm ve küreselleşmenin de etkisiyle postmodern çocukluk paradigması şekillenmiş ve özgürlükçü yaklaşım ağırlık kazanmaya başlamıştır. Çocuk özgürlükçülerinin görüşlerine göre vurgu, korumadan özerkliğe, yetiştirmeden kendi kaderini belirleme ilkesine ve refahtan adalete doğru yön değiştirmiştir (Erbay 2013).

Erbay (2013) üçüncü bir yaklaşım olarak pragmatist yaklaşımı benimsediğini vurgulayarak, çocuğun kendine zarar verecek bir karara yönelmesi durumunda anne-babanın devreye girerek çocuğa rehberlik etmesi gerektiğini belirtmiştir. Çocuğun katılımı yanında belli ölçüde korumacı yaklaşımın benimsenmesinde fayda olacağına dikkat çekmiştir.

Dünya üzerinde yaşayan tüm çocuklarının çağdaş ve kaliteli bir yaşam sürmesini amaçlayan Çocuk Hakları Sözleşmesi 193 ülke tarafından imzalanmış uluslararası bir belgedir. Türkiye, sözleşmeyi 29-30 Eylül 1990 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde toplanan Çocuklar İçin Dünya Zirvesi'nde imzalamıştır. Daha sonra 9 Aralık 1994 tarihinde TBMM'de kabul etmiştir. Sözleşmenin Türkiye'de resmi olarak uygulamaya girmesi; 27 Ocak 1995 tarihinde 22184 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanması ile gerçekleşmiştir (Ballar 1998).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin en temel amacı; çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek, onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı

korumaktır. Bununla birlikte sözleşme, çocukların potansiyellerinin ve yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak programlar için bir çerçeve oluşturmaktadır. Böylece dünyadaki tüm çocukların mutlu, sağlıklı, doyurucu ve güvenli bir yaşam sürdürmesi hedef olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde dört temel ilke bulunmaktadır: Yaşam hakkı, hayatta kalma ve gelişme hakkı; ayrımcılığa uğramama hakkı; çocuklarla ilgili her türlü eylemde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerekliliği ve çocuğun kendisini etkileyebilecek her türlü karar hakkında görüş bildirme hakkıdır (Erdoğan 2011, Erbay 2013).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'yle birlikte çocuk adalet sistemini güçlendirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı ile onaylanan üç temel uluslararası yol gösterici metin bulunmaktadır. Bunlar:

- Riyad İlkeleri (1990): Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri.
- Pekin Kuralları (1985): Birleşmiş Milletlerin Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimine İlişkin Minimum Standart Kuralları.
- Havana Kuralları (1990): Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları.

Çocuk Koruma Kanunu

15 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu'nun 1. maddesi kanunun amacını; *"korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek"* şeklinde belirtmektedir. Kanun suçlu çocuk kavramını yeni bir yaklaşımla ele alarak; çocuğun suça sürüklendiğini kabul etmiştir. Bu yaklaşım, çocuğu suç işleyen bir suçlu olarak görmeyip, suça sürüklendiğini kabul ederek bir anlamda fail çocuğu da suçun mağduru konumunda kabul etmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da; suça sürüklenen çocuğun cezalandırılması değil, korunması temel amaç olarak kabul edilir (Balo 2005).

Çocuk tanımı kanunun 3. maddesinde yer almaktadır. Buna göre çocuk, *"daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi"* olarak kabul edilmektedir. Kanun bu kapsamda çocukları; *"korunma ihtiyacı olan çocuk"* ve *"suça sürüklenen çocuk"* şeklinde ikili bir sınıflamaya tabi tutmaktadır. Korunma

ihtiyacı olan çocuk, *"bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu"*; suça sürüklenen çocuk ise *"kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu"* ifade etmektedir (Resmi Gazete 2005)

Kanunun 4. maddesinde uygulamada çocuk haklarının korunmasına ilişkin olarak öngörülen temel ilkeler sayılmıştır. Çocuk Koruma Kanunu'nun esas amacını oluşturan çocukların korunması ve gelişimlerinin sağlanması için haklarında düzenlenecek koruyucu ve destekleyici tedbirlerle ilgili açıklamaya 5. maddede yer verilmiştir. Beşinci maddeye göre bu tedbirler; *"çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir."* Devamı maddelerde de söz konusu tedbirlere ilişkin yetki, uygulama gibi konular düzenlenmektedir (Balo 2005).

Kanunun 15. maddesi suça sürüklenen çocuklarla ilgili soruşturmalarda, çocuk bürolarında görevli Cumhuriyet savcılarının yetkili olacağını belirtmektedir. On altıncı madde, gözaltı sürecine ilişkin olarak, gözaltına alınan çocukların kolluğun çocuk biriminde tutulacağını fakat kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulacağını düzenlemektedir.

Tutuklama yasağı konusunda ÇKK' da yer alan tek hüküm ise 21. maddedir. Yirmi birinci madde, *"on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez"* diyerek tutuklama konusunda çocuklar için bir istisnayı öngörmüştür (Resmi Gazete 2005).

Yirmi ikinci madde duruşma usulüne ilişkin olarak bazı düzenlemeler getirmiş olup *"çocuk veya çocuğun velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisinin duruşmada hazır bulunabileceği, yararı gerektirdiği takdirde çocuğun duruşma salonundan çıkarılabileceği veya sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebileceği"* belirtilmiştir. Yirmi üçüncü

madde hükmün açıklanmasının geriye bırakılması ile ilgilidir ve denetim süresini CMK'dan farklı olarak 3 yıl olarak düzenlemiştir (Resmi Gazete 2005).

2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 2005 yılında yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte, günümüzde çocuk mahkemelerine ilişkin hükümler ÇKK'nın 3. kısmında yer almaktadır. Mahkemelerin kuruluşuyla ilgili 25. madde *"bu mahkemeler her il merkezinde kurulur. Ayrıca, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak kurulabilir"* demektedir. Buna göre adli teşkilatın bulunduğu her yerleşim birimi yerine kanun il merkezleri ve iş yoğunluğunun gerektirdiği belli ilçe merkezlerini çocuk mahkemelerinin kurulmasının zorunlu olduğu yerler olarak belirlemiştir. Çocuk mahkemeleri asliye ve sulh ceza mahkemelerinin görevlerine giren davalarda, çocuk ağır ceza mahkemeleri ise ağır ceza mahkemelerinin görevlerine giren davalarda görevlidir (Balo 2005).

Sosyal Hizmetler Kanunu'nda Çocuk

SHÇEK Kanunu 24.05.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe girene kadar Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili iş ve işlemler 2828 sayılı SHÇEK Kanunu'na göre yürütülmekteydi. 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurularak SHÇEK ilga edilmiş ve görevleri bakanlığa devredilmiştir. Ancak yeni bir kanun hazırlanmadığı için SHÇEK Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu adıyla yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Mülga SHÇEK Kanunu'nun amacı; *"korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri belirlemektedir"* şeklinde tanımlanmıştır. Bu kanuna göre korunmaya muhtaç çocuk;

"Ana ve babasız, ana veya babasız,

Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu" ifade etmektedir.

Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 21. maddesinde; *"kurum, korunmaya, bakıma, yardıma muhtaç aile, çocuk, engelli ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere muhtaç diğer kişileri tespit ve incelemekle görevlidir"* denilmektedir. Dolayısıyla korunmaya muhtaç çocuğun sorun ve ihtiyaçlarını tespit etmek Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nün görevidir. *"Muhtaç kişilerin Kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin olarak Kurum ile işbirliğinde bulunulmasında mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurlarını yükümlü"* kılan kanun, ihbar ve bildirim sorumluluğunu tanımlamıştır. 2828 sayılı kanun kapsamında korunma altına alınan çocuklar 18 yaşına kadar kurum bakımında kalmaktadırlar. 18 yaşını doldurup ortaöğrenimine devam edenlerin korunma kararı 20 yaşına kadar, yükseköğrenime devam edenlerin ise 25 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Korunma kararı sona eren çocuklar ise 3413 sayılı yasa kapsamında kamu kurumlarında işe yerleştirilmektedirler (Resmi Gazete 1983).

Türk Ceza Kanunu'nda Çocuk

Çocuk ceza sistemi, bir çocuğun fail olarak yargı sistemi içerisine girmesinden dolayı, çocuğun durumuna özgü yaklaşım, mevzuat, örgütlenme ve hizmetler bütünü olarak tanımlanabilir. Ancak Türkiye'de suç işleyen çocuklar hakkında büyük çoğunluğu yetişkinlere özgü düzenlenmiş ceza kanununa göre adli işlem yapılmaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) çocuklara yönelik bazı hükümler şu şekildedir (Resmi Gazete 2004):

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-c maddesi uyarınca 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. TCK yaş küçüklüğünü, ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir neden olarak kabul etmiştir. Bu kapsamda TCK'nın 31. maddesi uyarınca; 12-15 yaş arasında olup da ceza sorumluluğunun var olduğu belirlenen çocuklar ile 15-18 yaş arasındaki çocuklara işledikleri fiile ilişkin cezanın indirimli olarak verilmesi ön görülmüştür.

TCK'nın 38/2 maddesinde, bir çocuğun suça azmettirilmesi, bir yetişkinin suça azmettirilmesine göre daha ağır ceza ile yaptırıma bağlanmıştır. TCK'nın 50/3 maddesi uyarınca; çocukların işledikleri fiiller nedeniyle neticede belirlenen cezanın bir yıl ve altında olması durumunda, bu cezanın aynı maddenin birinci fıkrasında yer alan hapis cezasına seçenek yaptırımlara çevrilmesi zorunludur. TCK'nın 51. maddesi uyarınca iki yıla kadar hapis cezalarının ertelenmesi mümkün iken bu süre çocuklar açısından üç yıl olarak belirlenmiştir.

1.3.3. Çocuk Adalet Sisteminin İşleyişi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Sosyal hizmetin üç temel fonksiyonu bakım, sosyal kontrol ve rehabilitasyon olarak vurgulanmaktadır. Adli sosyal hizmet daha çok bakım ve kontrol odağında görülse de rehabilitasyon boyutu da bulunmaktadır (Baykara-Acar 2015). Çocuk adalet sisteminin işleyişinde sosyal hizmetin temel fonksiyonu çocuğun yeniden suç işlemesini önlemek için onarıcı çalışmalar başlatmaktır. Sosyal hizmet paradigmasında bakım kavramı onarmak, yeniden işlevsel hale getirmek anlamı da taşımaktadır. Bu nedenle çocuk ceza infaz kurumlarında ya da çocuk destek merkezlerinde suça sürüklenen çocuklara sunulan bakım hizmetleri onarmak ya da yeniden inşa etmek anlamında uygulanmalıdır. Çocuklar için ön görülen adli sistemin etkili olabilmesi için onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde işlemesi gerekmektedir.

Adli Kolluk Aşaması

Adli kolluk gücü olarak adlandırılan polis ve jandarmanın çocuk birimlerinin temel görevi kanunla ihtilafa düşen çocuklara yönelik ilk adli işlemleri yerine getirmektir (Cankurtaran-Öntaş 2008). 2000'li yılların başında olumlu bir adım olarak Türkiye'de çocuk polisi birimi kurulmuştur. Jandarmada ise suça sürüklenen çocuklara yönelik işlem yapmak üzere çocuk koruma işlem astsubaylığı birimi kurulmuştur. Türkiye'de çocuk şube polisi veya jandarma çocuk birimi Cumhuriyet savcısı ile iletişim halinde çocuklara yönelik bilgi toplama, kimlik tespiti yapma, arama ve el koyma, yakalama-tutuklama gibi işlemleri gerçekleştirmektedir. Adli kolluk birimi, suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya bakımını üstlenmiş olan kimseye, baroya ve aile ve

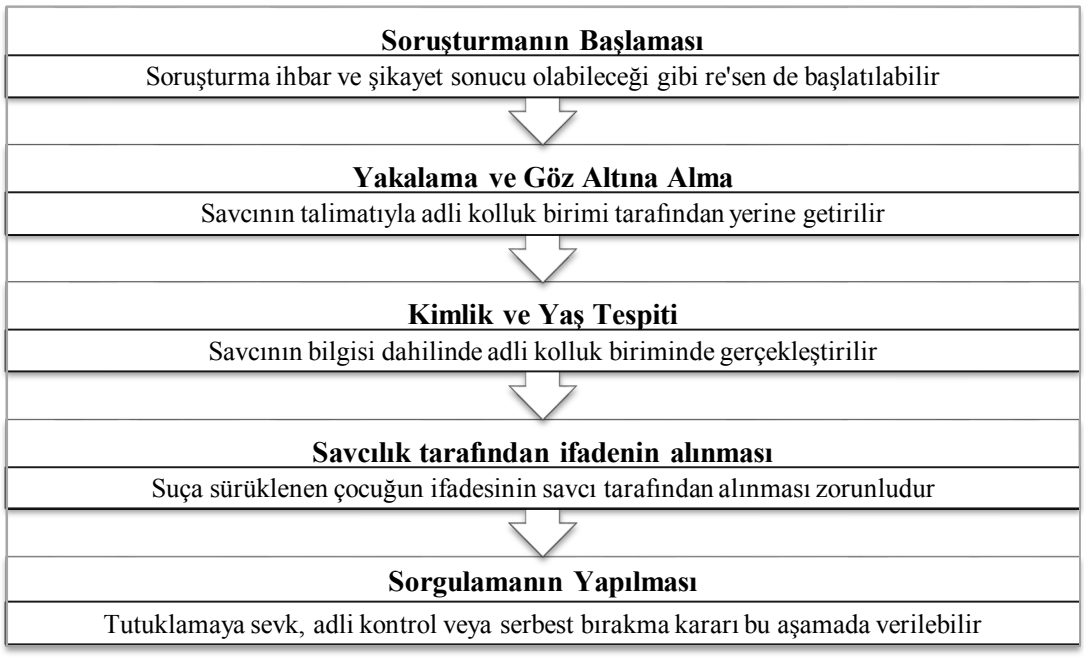
sosyal politikalar il müdürlüğüne; çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa o kurumun temsilcisine bildirmesi gerekmektedir (E Akyüz 2011, Uluğtekin 2014).

Ulusal ve uluslararası çocuk mevzuatında adli kolluk biriminde işlem yapılan çocuklara yönelik uygulamalarda çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve katılımının sağlanması öngörülmüştür. Ancak çocuk-polis ilişkisinin incelendiği pek çok araştırmada; karakolda çocuklara kelepçe takıldığı, baskıya maruz kaldığı, nezarethanede kaldığı süreçte ihtiyaçlarının karşılanmadığı, ailesine haber verilmediği gibi olumsuzluklar belirtilmiştir. Ayrıca polislerin özellikle mükerrer suç işleyen çocuklara yönelik toplumun ataerkil yaklaşımını yansıtacak biçimde sert ve kaba davrandıkları, zaman zaman şiddet uyguladıkları, adli tıp raporu için hastaneye götürdüklerinde bazen çocukların yanında muayene odasına girdikleri vurgulanmıştır (Cankurtaran-Öntaş 2006, Baykara-Acar ve ark 2012).

Çocuk şube müdürlükleri içinde sosyal hizmet büro/kısım amirliği birimi bulunmaktadır. Bu birimin çocukla ilgili ilk değerlendirmeyi yapma, çocuk ve çevresi hakkında araştırma yaparak sosyal inceleme raporu hazırlama gibi görevleri bulunmaktadır (Resmi Gazete 2001). Ancak emniyet müdürlüklerine yeterli sosyal çalışmacı, psikolog ataması yapılmadığı için bu ön görülen işlemler yerine getirilememektedir.

Soruşturma Aşaması

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre; suç iddiası veya şüphesinin ortaya çıkmasından iddianamenin mahkemeye sunulmasına kadar olan aşama soruşturma aşamasıdır (Resmi Gazete 2004). Yetişkinlerin soruşturulmasından farklı olarak çocuklar hakkında yürütülen soruşturma bizzat çocuk bürosunda görevli cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir. Soruşturma esnasında çocuğun hazır bulunması ve aktif olarak işlemlere katılması gerekir. Çocuğun ifadesinin alınması esnasında çocuğun yanında avukat bulunması zorunlu olup, sosyal çalışmacının yer alması savcının takdirine bırakılmıştır. Çocuğun ihtiyaç ve sorunlarını tespit etme görevi olan savcının, gerek görmesi halinde çocuk hakkında koruyucu-destekleyici tedbirleri talep etme hakkı bulunmaktadır (İpek 2014).

Şekil 1.1 Soruşturma süreci aşamaları.

Çocuk Koruma Kanunu'na göre suça sürüklenen çocuklarla ilgili soruşturmaları yürütmek üzere Cumhuriyet başsavcılıklarında çocuk bürosu kurulması gerekmektedir. Bu bürolara tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmetler alanında eğitim almış olan Cumhuriyet savcıları görevlendirilir. Örneğin Fransa'da çocuk savcısı bu alanda uzman olmakla birlikte uygulamada çocukla ilgili konularda eğitim almış yardımcısı ilgilenmektedir. Alman Gençlik Mahkemesi Kanunu'na göre; çocuk savcılarının eğitsel açıdan donanımlı ve gençlik hukuku konusunda deneyimli olması gerekmektedir (Yokuş-Sevük 2004).

Uygulamada soruşturma görevini yerine getiren savcı çoğunlukla sanığı mahkûm ettirmeye çalışsa da, çocuk adalet sisteminde asıl görevi gerçeği ortaya çıkarmak ve çocuğun ihtiyaçlarını belirlemektir. Aksi davranış çocuğun psiko-sosyal gelişimini ve kişiliğini olumsuz etkileyecektir (Akyüz 2013). Soruşturma aşamasında suç eylemiyle ilgili maddi gerçeğin araştırılması yanında, çocuk ve ailesiyle ilgili sosyal durum tespiti de yapılması gerekmektedir. Ancak Uluğtekin (2014)'e göre savcılar uygulamada genellikle çocukların halinden, dilinden ve duygularından habersiz soruşturma yapmaktadırlar.

Çocukların Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi

Çocuğun ceza sorumluluğunun belirlenmesine soruşturma aşamasında başlanır, gerekli deliller toplanarak karar için mahkemeye gönderilir. Mahkeme karar vermeden önce sosyal inceleme raporundaki önerileri dikkate alabilir. Ceza sorumluluğunu takdir etme yetkisi hâkimin olduğu için sosyal inceleme raporundaki değerlendirmeler kesin hüküm içermemektedir. Mahkeme sosyal inceleme raporundaki görüş ile yetinmiyorsa, adli tıp uzmanı, çocuk psikiyatristi veya uzman hekimden de rapor alabilir (Yenisey 2007).

Genellikle zihinsel fonksiyonların değerlendirilmesi şeklinde yapılan araştırma, suça sürüklenen çocuğun hafızası, duygu durumu, oryantasyonu, muhakemesi ve konsantrasyonunu ele alan kısa odaklı görüşme ile başlar. Değerlendirmeyi yapan uzman duruma göre birden fazla değerlendirme aracı kullanabilir. Çocuğun suç eylemi ve sonuçları konusunda farkındalık sahibi olup olmadığını anlamak için şu özellikler açısından değerlendirilmesi gerekmektedir:

- Verilecek cezayı anlaması,
- Hüküm giyerse olası cezanın uzunluğu ve doğasını anlama,
- Yasal süreçlerin karşıt rollerini anlama (kovuşturma ve savunma)
- Var olan gerçekleri ve suçla ilgili diğer bilgileri avukatına savunması için açıklama,
- Savunma avukatıyla iletişim ve ilişki kurma,
- Savunmaya hazırlanırken avukatına yardım etme
- Bilirkişi araştırmasının doğası ile gerçekçi yüzleşme,
- Mahkemede uygun davranma ve doğru tanıklık etme,
- Süreç boyunca kendine karşıt davranışlarla değil, kendine faydalı olan davranışlarla meşgul olma (Kramer ve ark 2014)

Türk Ceza Kanunu, ceza sorumluluğu açısından çocukları üç ayrı yaş grubuna ayırmıştır. Hukuki düzenlemelerde failin doldurduğu yaş esas alınmaktadır. Türkiye'de ceza sorumluluğu 12 yaşında başlamaktadır. Bu husus; İngiltere'de 10 yaş, Almanya'da 14 yaş, Sudan, Ürdün ve Pakistan'da 7 yaş, Belçika, Panama, Peru ve İspanya'da 18 yaş olarak kabul edilmektedir. Çocukların yaş grubuna göre ceza

sorumluluklarının nasıl değerlendirildiği aşağıda açıklanmıştır (Adalet Bakanlığı 2013, Yenisey 2007):

0-12 Yaş Grubu Çocuklar: Türk Ceza Kanunu'nun 31/1 maddesi uyarınca fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu nedenle, bu yaş grubundaki bir çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamaz. Bu yaş grubundaki çocuklar için ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

12-15 Yaş Grubu Çocuklar: Türk Ceza Kanunu'nun 31/2 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş ve fakat 15 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti gereklidir. Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluğunun var olduğunun kabul edilebilmesi için iki şartın bir arada olması gerekir: Çocuğun hem *"işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilme yeteneğinin"* hem de *"davranışlarını yönlendirme yeteneğinin"* varlığı aranır. Bu yaş grubundaki failin ceza sorumluluğunun var olup olmadığı konusunda karar verme yetkisi münhasıran hâkime ait olduğundan, soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının failin ceza sorumluluğunun bulunmadığı sonucuna varıp, kamu adına kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermesi mümkün değildir. Çocuk Koruma Kanunu'nun 35/1 maddesi uyarınca hâkim, çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren bir inceleme yaptırır ve çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi yaparken bu raporu göz önünde bulundurur.

15-18 Yaş Grubu Çocuklar: Türk Ceza Kanunu'nun 31/3 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş ve fakat 18 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu var kabul edilmiş, ancak çocuğun var kabul edilen bu sorumluluğunun bir yetişkinden daha az olacağı kabul edilerek bu yaştaki fail çocuğa yetişkinlerden daha az ceza verilmesi benimsenmiştir.

Sağır ve Dilsiz Çocukların Durumu: Suç tarihinde 15 yaşından küçük olan sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğu bulunmayıp, bu çocuklar bakımından sağır ve dilsiz olmayan ve 12 yaşını doldurmayan çocuklara ilişkin hükümler uygulanır. Suç tarihinde 15 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğunun varlığı bu çocukların işledikleri iddia olunan fiilin

hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı şartına bağlanmıştır. Suç tarihinde 18 yaşını doldurmuş ancak 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz gencin ceza sorumluluğu var kabul edilmiş, ancak bu gencin içinde bulunduğu sağır ve dilsiz olma hali nedeniyle ceza sorumluluğunun azaldığı kabul edilmiştir.

Adli Tıp Birimi

Adli tıp, insan vücudunu ve insanla ilgili davranışların oluşturduğu sonuçları hukukun yargı aşamasında doğru ve bilgilenmiş olarak değerlendirebilmesi için bilirkişilik yapan bilimdir. Adli tıp uygulamaları içerisinde akıl sağlığı ve yaş ile ilgili sorunlarının ele alındığı adli psikiyatri alanı bulunmaktadır (Biçer ve ark 2009). Adli psikiyatri, suça sürüklenen çocukların *"tefrik ve temyiz etme yani belli yaş sınırına kadar ve belli akıl ile ruh sağlığı düzeyinde yaptıkları suç eylemlerinin anlam ve sonuçlarını algılayabilme veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediğini"* tespit etmekle yükümlüdür. Bu amaçla çocuğun algılama düzeyini etkileyen zeka geriliği veya çocukluk devresi psikiyatrik sendrom belirtisi olup olmadığı araştırılır. Çocukla yapılan görüşme sonucu zeka geriliği veya psikiyatrik sendrom bulgusu göstermeyen on iki yaşını bitirmiş bir çocuk, işlemiş olduğu suçun türü ve işlenişinde psikopatolojik bir unsur olmadığı takdirde suçun farik ve mümeyyizi kabul edilir (Polat 2013, Tüzün ve ark 1997).

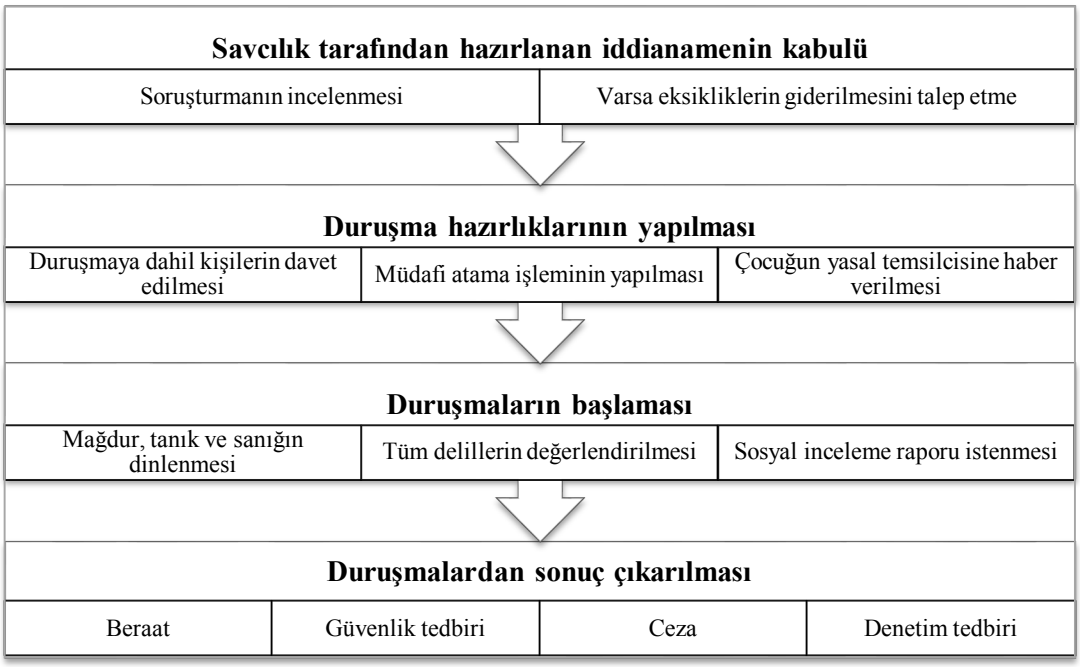
Suç genel teorisinde suç; *"kusur yeteneği olan bir kimsenin kanuni unsura uygun, hukuka aykırı, kusurlu davranışı"* şeklinde tanımlanmıştır. Kusurlu davranma yeteneği bulunmayan birisinin cezalandırılması hukuk devleti ve insan onurunun dokunulmazlığı ilkesine aykırıdır. İşlediği fiilden dolayı kişinin yargılanabilmesi için öncelikle failinin dava konusu eylemin suç olduğunu bilmesi gerekir. Bu durum ceza hukukunda *"hukuka aykırılık bilinci"* şeklinde tanımlanmaktadır. Kişinin idrak edebilme ve irade yeteneğinin yeterince gelişmediği durumlarda ceza ehliyetinin de olamayacağı anlayışı gereği suça sürüklenen çocuklar yaş küçüklüğü nedeniyle farik ve mümeyyiz olma değerlendirmesine tabi tutulmaktadırlar. Adli hekim ya da psikiyatrist tarafından yapılan muayene; çocuğun işlediği fiilin niteliğini ve bir suç olduğunu, yapılması ile başkalarının zarar göreceğini ve kendisine ceza verileceğini bilecek derecede zekâ düzeyinde olup olmadığı araştırılır (Işıktaç 2013, Doğangün ve Evli 2016).

Kovuşturma Aşaması

İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar devam eden ve duruşma usulüyle yürütülen aşamaya kovuşturma denir. Kovuşturma aşaması; kamu davasının yürütülmesi ve kamu davasının sona ermesi şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. Kamu davasının yürütülmesi; duruşma hazırlığı, duruşma, delillerin ortaya konulması ve tartışılması bölümlerine ayrılır. Kamu davasının sona ermesi kısmı ise duruşmanın sona ermesi, karar ve hüküm bölümlerinden oluşur (Resmi Gazete 2004, İpek 2014).

Çocuk adalet sisteminde, çocuğun süreci en az zararla atlatabilmesi için kovuşturma aşamasının hızlı bir şekilde sona ermesi özel bir önem taşır. Çünkü çocuk hakkında verilecek karar, çocuğun rehabilitasyonu ve toplumla bütünleşmesi amacını taşıdığından bu bütünleşmenin bir an önce yapılması, çocuğun yeniden suç işlemesinin önüne geçilmesi gerekmektedir (Tüysüz ve ark 2010, Adalet Bakanlığı 2013). Türkiye'de çocuk mahkemelerinde görülen davaların ortalama süresi son on yılda 357 günden 240 güne gerilemiştir. Ancak davaların altı aydan daha uzun sürmesi tutuklu olarak kapalı ceza infaz kurumunda yargılanmayı bekleyen çocuklara zarar vermekte ve pek çok hak kaybına neden olmaktadır (Adalet Bakanlığı 2014).

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre suça sürüklenen çocuğun duruşması kapalı olarak yapılır ve duruşma esnasında çocuğun yanında müdafi bulunması zorunludur. Duruşmanın kapalı olması nedeniyle çocuğun özel yaşamının gizliliği ilkesine titizlikle uyulması gerekmektedir. Çocuğun yasal temsilcisi ve mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışmacı duruşmada hazır bulunabilir. Bu süreçte çocuğa refakat eden sosyal çalışmacı yargılama süreci hakkında çocuğu bilgilendirerek kendini güvende hissetmesini, süreci anlamasını ve görüşlerini rahatça ifade edebilmesini sağlamaya çalışır. Ayrıca duruşmada çocuğun kendisine yöneltilen suçlama ve hakları konusunda hâkim tarafından da bilgilendirilmesi gerekir. Çocuk kendine yöneltilen suçlama ile ilgili olarak dinlenir. Aynı zamanda çocuğun kanuni temsilcisi de istemesi halinde dinlenir. Bu durum ailenin sürece katılımı bakımından önemli bir olanaktır (Akyüz 2013, Adalet Bakanlığı 2013).

Şekil 1.2 Kovuşturma süreci aşamaları.

Çocuk Mahkemeleri

Çocuğa özgü mahkemeler, çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemeleridir. Çocuk ağır ceza mahkemeleri, ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlara ilişkin yargılama yaparlar. Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar kapsamında suça sürüklenen çocuklar hakkında açılan davalara bakan ve tek hâkimden oluşan bir mahkemedir. Çocuk ağır ceza mahkemeleri üç hâkimden oluşan heyet halinde çalışırlar ve Cumhuriyet savcısı vardır. İlk bağımsız çocuk mahkemeleri 1987 yılında İstanbul, Ankara, İzmir ve Trabzon olmak üzere dört ilde kurulmuştur. 2014 yılı itibariyle sadece 33 ilde çocuk mahkemesi bulunmaktadır. Çocuk mahkemesi ile çocuk ağır ceza mahkemesi olmayan illerde ceza mahkemeleri bu davalara Çocuk Koruma Kanunu'nun geçici 3. maddesine göre çocuk mahkemesi sıfatıyla bakmaktadırlar (Erükçü ve Akbaş 2012, Saruç ve Kayma-Güneş 2014, Akbulut ve ark 2015).

Çocuk mahkemeleri, suça sürüklenen çocuklar hakkında yetişkinlerin yargılandığı diğer ceza mahkemeleri gibi Türk Ceza Kanunu'na göre işlem yapmakta ve çocuklar için ön görülen ceza indirim avantajlarını kullanarak karar vermektedir. Çocuk mahkemeleri fiziksel yapı, anlayış ve çalışma biçimi bakımından yetişkin mahkemelerine benzer özelliklere sahiptir. Uluğtekin (2014)'e göre çocuk mahkemelerinde hâkimlerin diğer çalışanlar üzerinde güçlü oldukları hiyerarşik ve

katı bir yapılanma vardır ve böyle bir yapı sonucu hâkim, savcı ve sosyal çalışmacılar arasında çocuğun yüksek yararını gözeten bir işbirliği, eşit ilişki ve yakın çalışma biçiminden söz etmek mümkün değildir. Hâkimlerin suç, kanunlar ve yaptırım açısından değerlendirdiği çocuğun nesneleştirildiği ve hegomonik güce dayalı bu sistemde çocuğun haklarını gözeten bir yaklaşımı savunmak dışlanmayı göze almayı gerektirmektedir.

Çocuk mahkemelerinde bilirkişi olarak görev yapan sosyal çalışmacı, hâkimin talebi üzerine çocuğun bireysel özellikleri ve sosyal çevresi hakkında inceleme yaparak mahkemeye kanaat bildirir. Sosyal inceleme raporunda çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçları kavrayabilme ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığı konusunda sonuç değerlendirmesi yapılmaz. Çünkü nihai kararın verilmesinde takdir yetkisi mahkemeye aittir. Hâkim sosyal inceleme raporundaki gözlem, tespit ve değerlendirmeleri dikkate alarak çocuğun kusur yeteneğini belirler ya da çocuk hakkında öngörülen koruyucu destekleyici tedbire karar verir (Adalet Bakanlığı 2013).

Çocuk Mahkemelerinde Sosyal İnceleme Raporlarının İşlevi

Çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporunun temel işlevi, suça sürüklenen çocukların işlevsel ve üretken bir birey olarak yaşam sürmeleri için aile yapılarına ve biyo-psiko-sosyal gelişimlerine en uygun kararların alınmasında adalet sistemine yardımcı olmaktır. Suça sürüklenen çocukların hakları ve esenliklerinin korunması hedefinin gerçekleştirilmesindeki en önemli araçlardan birisi olan sosyal inceleme raporu *"çocukların suça sürüklenme nedenlerini ortaya koyarak gereksinim duydukları müdahaleyi öneren sosyo-legal belgeler"* olarak tanımlanmaktadır (Uluğtekin ve ark 2004, Saruç ve Kayma-Güneş 2014, Uluğtekin 2014).

Sosyal inceleme raporunun iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi, müracaatçının durumu ile ilgili var olan sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların ve gözlemlerin yansıtılması; ikincisi ise bu verilerin müracaatçı ile yapılacak çalışmaya temel oluşturacak şekilde yorumlanmasıdır. Ekolojik sistem yaklaşımı esas alınarak yapılan sosyal incelemede, sosyal hizmet müdahale modelinin bilgi, beceri ve değer

temeli esas alınmaktadır. Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklar için hazırlanan sosyal inceleme raporu genel olarak üç bölümden oluşur: Resmi bilgiler, değerlendirme ve müdahale. Resmi bilgilerin bulunduğu bölümde; raporun yasal dayanağı, müracaatçının kimlik bilgileri, bilgi kaynakları ve bilgi toplama yöntemlerine yer verilir. Raporun ana gövdesini değerlendirme ve müdahale bölümü oluşturur. Değerlendirme bölümünde; suça ilişkin bilgiler, bireysel özellikler, sosyal çevre ve aile yapısı, okul, iş ortamı, arkadaş grubu ve boş zamanı değerlendirmeye ilişkin bilgiler yer alır. Müdahale bölümü ise çocuk hakkında verilecek karara ilişkin olarak mahkemeye sunulan önerileri kapsar. Raporun değerlendirme bölümünde yer alan bilgilere dayalı olarak çocuk ve ailesi hakkında ön görülen müdahale planı sosyal hizmetin *"planlı değişim süreci"* işlevini yansıtır (Adalet Bakanlığı 2013, Uluğtekin 2014).

Çocuk Koruma Kanunu'na göre; çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet savcıları tarafından gerekli görülmesi halinde çocuğun bireysel özellikleri ve sosyal çevresi hakkında sosyal inceleme yaptırılabileceği ön görülmektedir. Sosyal inceleme raporunun, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulacağı vurgulanmıştır. Kanundaki bu hüküm nedeniyle hâkimler ağırlıklı olarak 12-15 yaş grubu çocuklarla ilgili yargılamada sosyal inceleme raporu talep etmektedirler. Dolayısıyla sosyal inceleme raporu çocuk adalet sistemi içinde çocuğu bütüncül olarak içinde bulunduğu sosyal çevreyle birlikte tasvir eden resmi belge olma özelliği taşımaktadır. Ancak Türkiye'deki çocuk adalet sistemi suça odaklandığı için sosyal inceleme raporunun fonksiyonu da suçun değerlendirilmesine indirgenmektedir. Uygulamaya da yansıyan bu anlayış nedeniyle sosyal inceleme raporları ev ziyaretleri gerçekleştirilmeden sadece çocukla görüşülerek hazırlanmakta ve çoğu zaman mahkeme kararlarında dikkate alınmamaktadır (Uluğtekin 2014).

Ceza İnfaz Aşaması

Beccaria cezanın temel amacını; *"toplumsal sözleşmeyle toplumun yararına hürriyetinin olabildiğince küçük bir kısmını topluma terk eden bireyin güvenliğinin ve toplumun esenliğinin korunması ve toplumun diğer üyelerinin hürriyetlerini tehdit edenleri bastırmak"* şeklinde açıklamıştır. Düşünüre göre, cezanın genel önleme

amacı ve özel önleme amacı olmak üzere iki temel amacı vardır. Cezanın özel önleme amacı suç işleyen bireyin tekrar suç işlemesini önlemektir. Cezanın genel önleme amacı ise diğer vatandaşların suç işlemesini engellemektir. Bu görüşler günümüz ceza adalet sisteminin temel felsefesini oluşturmuştur (Aksoy-Retornaz 2014).

Kovuşturmanın sona ermesiyle birlikte mahkeme sanık hakkında karar vermektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre; beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, davanın reddi, davanın düşmesi ve güvenlik tedbirine ilişkin kararlar hüküm niteliğindedir. Yapılan yargılama sonucunda en çok üç yıla kadar (üç yıl dâhil) hapis veya adli para cezası verilmiş ise çocuk hakkında verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir (Yenisey 2007).

Türk Ceza Kanunu normatif olarak azalmış kusur yeteneği bulunduğunu kabul ederek ceza sorumluluğu bulunan çocuk için, sadece indirimli ceza öngörmekte, ceza yanında çocuklara özgü güvenlik tedbiri uygulanmasını kabul etmemektedir (Yenisey 2007). Bu nedenle suçu işlediği anlaşılan ve ceza sorumluluğu bulunan çocuk için, mahkûmiyet kararı verilmesi dışında bir alternatif bulunmamaktadır. Ancak suça sürüklenen çocuk hakkında kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak Türk Ceza Kanunu'nun 50. maddesinde sayılan yaptırımların uygulanması mümkündür. Bu seçenek yaptırımların çoğu yetişkinler için düşünülmüş olduğundan çocuklara uygulanması pek mümkün değildir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a göre infazın temel amacı; önlemeyi sağlamak için hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, kanunlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır (Resmi Gazete 2004).

Çocuk Ceza İnfaz Kurumları

Ceza infaz kurumlarının, bireyleri yeniden suç işlemekten vazgeçirmek ve suç işleme eğilimine sahip olan bireylerin suç işlemesini engellemek gibi bazı temel

işlevleri bulunmaktadır. Hapis cezasının uygulanmasıyla ilgili tarihi süreçte cezaevinde kalan hükümlülere yönelik genel olarak iki farklı bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; suçlulara yönelik tutumun katı/acımasız olması gerektiğini öngörmekte ve dolayısıyla cezalandırmayı esas alan bir uygulama anlayışı ortaya koymaktadır. İkinci yaklaşım ise, birinci yaklaşımın aksine, suç işleyenlere daha hoşgörülü bir tutumun takınılması gerekliliği ileri sürülmekte ve rehabilitasyon çalışmalarının önemini vurgulamaktadır (Kızmaz 2015).

Çocuklar açısından en son çare olarak başvurulması öngörülen özgürlüğünden yoksun bırakma yöntemi, rehabilitasyon ve yeniden topluma kazandırma amacı taşımaktadır. Bu amaçla tutuklu yargılanmasına karar verilen veya hapis cezası ile cezalandırılan çocuklar çocuk kapalı cezaevlerinde ya da çocuk eğitimevlerinde tutulurlar. Çocuk ceza hukuku açısından geçerli olan Pekin kurallarına göre, tutuklu olarak yargılanmaya en son tedbir olarak başvurulması ve süresinin mümkün olabildiğince kısa tutulması gerekmektedir. Çocuğun toplumla bütünleşmesini, gelişim sürecini ve eğitimini engelleyeceği için tutuklama kararına alternatif olarak adli kontrol tedbirinin uygulanması çocuğun yüksek yararı açısından daha uygundur (İpek 2014).

2015 yılı itibariyle Türkiye'de çocuklar için İzmir, İstanbul ve Ankara'da 1 008 kapasiteli 3 çocuk kapalı ceza infaz kurumu, İstanbul ve Ankara'da 300 kapasiteli 2 çocuk eğitimevi olmak üzere 5 cezaevi bulunmaktadır. 5 Ocak 2015 tarihi itibariyle tüm cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü 12-17 yaş grubu çocuk sayısı 1 986, 18-20 yaş grubu genç sayısı 7 638'dir (CTE 2015). Çocuk ceza infaz kurumlarında 2009 yılında 652 hükümlü çocuk kalıyorken bu sayı 2013 yılında 274 çocuğa düşmüştür. Çocuk ceza infaz kurumlarında kalan çocuk sayılarında son beş yıl içinde azalma olduğu görülmektedir. Koşulların elverişsizliği nedeniyle Elazığ ve Pozantı gibi çocuk ceza infaz kurumlarının kapatılması nedeniyle çocuklar ağırlıklı olarak Ankara ve İstanbul ve İzmir'deki ceza infaz kurumlarına nakledilmişlerdir. Ayrıca suça sürüklenen çocukların büyük bir kısmı yetişkinler için düzenlenen ceza infaz kurumlarının çocuk bölümünde kalmaktadırlar (TÜİK 2014a).

Denetimli Serbestlik Uygulamaları

Toplum temelli bir adli sistem olan denetimli serbestlik, *"hükümlülerin suç işlemesine neden olan davranışlarının değiştirilerek tekrar suç işlemelerinin önlenmesi, mağdurların uğradıkları zararın giderilmesi ve bu yolla toplumun korunması"* anlamına gelmektedir. Hapis cezasına alternatif olarak uygulanan denetimli serbestlik sisteminin genel anlamda iki temel amacı bulunmaktadır. Öncelikli amacı, ceza infaz kurumuna alternatif olarak hükümlüye adli açıdan bazı sorumluluklar yüklenerek toplum içinde takibini sağlamak; ikinci olarak da hükümlünün yeniden suç işlemesini önlemeye yönelik rehabilitasyon çalışmaları uygulamaktır. Bu bağlamda denetimli serbestlik; psiko-sosyal yardım yöntemlerinin uygulanması yoluyla suçlunun sorunlarının giderilmesine, çevresine uyum sağlamasına, sosyal ve hukuksal sorumluluklarını yerine getirmesine yönelik rehberlik hizmetleri sağlanması ve ceza adalet süreci içerisinde suçlunun yargılama makamları tarafından belirlenecek bir süre içerisinde mümkün olduğu kadar toplumdan koparılmadan ve hürriyeti kısıtlanmadan ıslah olmasına yönelik çözümler arayan bir ceza adalet yöntemidir (Yavuz 2012).

2015 yılı Aralık ayı itibariyle denetimli serbestlik sisteminde işlem yapılan dosya sayısı toplam 273 401'dir. Bazı hükümlülerin birden çok dosyası olması nedeniyle sistemde işlem yapılan kişi sayısı toplam 226 970'dir. Bu kişilerden 215 633'ü yetişkin, 11 337'si çocuktur. Bu verilere göre denetimli serbestlikten yararlanan çocukların yetişkinlere oranı % 5'tir (DS 2016). Denetimli serbestlikten yararlanan çocuk oranı düşük olsa da, nicelik itibariyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda bakım ve koruma altında bulunan çocuk sayısına yakındır. Çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaç ve sorunları olduğu düşünüldüğünde, denetimli serbestlik sistemi içinde çocuklara özgü yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Denetimli serbestliğe tabi tutulan çocuklar ağırlıklı olarak Çocuk Koruma Kanunu'nun 23. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı sonucu sisteme dâhil olmaktadırlar. Son zamanlarda Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesi gereği *"kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak"* suçunun şüphelisi olarak soruşturma aşamasında haklarında denetimli serbestlik tedbiri verilen çocuklar da sistemden

yararlanmaktadırlar. Bahsedilen suçu işleyenler hakkında beş yıl kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve erteleme süresi içerisinde bir yıl denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmasına Cumhuriyet savcılığınca karar verileceği öngörülmüştür. Uyuşturucu madde kullanıcıları tedaviyle birlikte denetimli serbestlik yükümlüsü olmaktadırlar (Şaşman-Kaylı 2016).

Denetimli serbestlik sistemi tarafından takip edilen bireylere yönelik hizmetlerin kayıt altına alındığı pek çok form ve rapor bulunmaktadır. Mevcut sistemde; araştırma ve değerlendirme formu, denetim raporu, sosyal araştırma raporu, denetim planı, gözden geçirilmiş denetim planı, işbirliği ve çalışma protokolü, hizmetler listesi, kurumsal eğitimler ve programlar listesi gibi standartlaştırılmış belgeler kullanılmaktadır. Denetimli serbestlik sistemi içinde kullanılan formlar sorun tarama ve mevcut durum tespiti işlevi görmektedir. Bu form ve ölçeklerin doldurulmasında kişinin beyanı esas alınmaktadır. Bu açıdan formlardan elde edilen sonuçların yanıltıcı olma ihtimali yüksektir. Buna rağmen kişi hakkında ön bilgi vermesi açısından yararlı olduğu söylenebilir. Ancak çocuklara yönelik uygulamalarda tek başına çocukla görüşme yapılarak çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının tespit edilmesi mümkün değildir. Çocuğun etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için sosyal çevresi ve içinde bulunduğu bağlamla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde sıklıkla vurgu yapılan "çocuğun yüksek yararı" hedefleniyorsa, çocuklara yönelik denetimli serbestlik sisteminin bir sosyal hizmet müdahalesi mantığıyla çalışması gerekmektedir (Uluğtekin 2012, Ögel 2014, Karataş 2015).

Çocuk Koruma Koordinasyon Hizmetleri

Türkiye'de 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı işbirliği ile Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi yayınlanarak beş yıllık (2014-2019) strateji, hedef ve faaliyetler belirlenmiştir. Strateji belgesinde erken uyarı ve müdahale alanlarında yapılması gereken yapısal düzenlemeler ve uygulama modelleri ortaya konulmuş, kurumlar arası koordinasyon için hedefler belirlenmiştir. Çocuk koruma sisteminin genel yapısındaki mevcut aksaklıkların da ortaya konulduğu strateji belgesinde temel sorunlar şu şekilde ifade edilmiştir (ASPB 2015):

- Önleyici hizmetlerin eksik olması nedeniyle, çocuk koruma sistemi olay olduktan sonra devreye girmektedir.
- Çocuk koruma alanında çalışma yapan kurumların bilgi paylaşımı için yasal mevzuat ve yazılım programı bulunmamaktadır.
- Kurumlar arası işbirliğine dayalı hizmet modelleri yoktur.
- Koruma sistemine giren çocuğu etkin bir şekilde takip edecek kamu vesayeti kurumu bulunmamaktadır.
- Sistemde psiko-sosyal çalışmaları yürütecek yeterli sayıda ve nitelikli personelin yoktur.
- Çocuk koruma mevzuatı dağınık ve çocuk refahı odaklı değildir.

Çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyonun amacı; Çocuk Koruma Kanunu'nda öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumlar arasında işbirliği ve eşgüdümü sağlamaktır. Çocuk Koruma Kanunu'na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 19. maddesine göre; koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyon Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nca sağlanmaktadır. Bu koordinasyon il düzeyinde Çocuk Koruma Koordinasyon Birimi tarafından yerine getirilmektedir. Koordinasyon kurulu vali ya da ilgili vali yardımcısı başkanlığında çocuk koruma sistemindeki tüm kurum ve kuruluşların üst düzey yöneticilerinin katılımıyla düzenli aralıklarla toplanmaktadır (Büker ve Gültekin 2015).

Çocuk koruma koordinasyon birimleri bulundukları illerde haklarında koruyucu destekleyici tedbir kararı verilen çocukların takibini sağlamaktadır. Çocuk koruma sisteminde yer alan Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü, Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü ve Yerel Yönetimler gibi kurumların her birinin çocuk alanında kendi mevzuatından kaynaklanan hizmet modelleri bulunmaktadır. Bu nedenle çok kurumlu bir yapı içerisinde kurumların kendi alanları doğrultusunda bir çocuk hakkında elde ettikleri bilgileri paylaşmaları, ihtiyaç ve sorunların doğru tespit edilmesi, emek ve zamandan tasarrufu sağlanması açısından son derece önemlidir (Büker ve Gültekin 2015).

Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca koruyucu destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma konularında uygulanacak tedbirlerdir. Bu tedbirlerin yerine getirilmesiyle ilgili yönetmelik, yönerge ve tebliğler yayınlanmıştır. Esas olarak çocuk mahkemeleri tarafından alınması gereken tedbir kararları, çocuk mahkemesi bulunmayan yerlerde aile mahkemesi ya da asliye hukuk mahkemeleri tarafından, suça sürüklenen çocuklarda ise kovuşturmayı yapan mahkeme tarafından alınabilmektedir (Adalet Bakanlığı 2013). Çocuklar hakkında tedbir kararı alındıktan sonra uygulanmak üzere mahkeme tarafından ilgili kurumlara gönderilmektedir. Kurumlar kendilerine ulaşan tedbir kararıyla ilgili sosyal çalışmacı görevlendirerek uygulama planı hazırlamakta, planın mahkeme tarafından onaylanması sonrasında da tedbir kararı uygulanmaya başlamaktadır. Tedbir kararlarıyla ilgili mahkemeye üçer aylık değerlendirme raporu sunulmaktadır. Suça sürüklenen çocuklar hakkında da verilen koruyucu destekleyici tedbir kararları aşağıda açıklanmıştır:

Danışmanlık Tedbiri: Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişmeleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik rehberlik tedbirleridir. Bu tedbir kararı çocuğun ailesi yanında korunmasının sağlanması veya çocuk hakkında verilmiş olan bir başka tedbirin uygulanabilmesi için çocuğa rehberlik edilmesi amacıyla uygulanır. Deneyimli ve bu alanda eğitim almış bir sosyal çalışmacı tarafından çocuğa ve ailesine danışmanlık verilmesi biçiminde yerine getirilir. Danışmanlık tedbiri, öncelikli olarak Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü tarafından uygulanır. Bunun yanında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve yerel yönetimlerin benzer nitelikteki kuruluşlarında da yerine getirilebilir (Adalet Bakanlığı 2013, Erbay ve ark 2015).

Eğitim Tedbiri: Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna devamının sağlanmasına, bunun mümkün olmadığı durumlarda da özel önlemlerin alınmasına ve çocuğun bir meslek edindirme kursuna yerleştirilmesine yönelik tedbirlerdir. Eğitim tedbiri, Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgili birimleri tarafından yerine getirilir (Resmi Gazete 2006, Torun 2012). Eğer suça sürüklenen çocuk zorunlu eğitim çağında ise örgün eğitime devam etmesi sağlanır. Okul ortamında uyumunu arttırmak için rehberlik servisi ve sınıfı öğretmeni

tarafından ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sosyal faaliyetlere, spor ve sanat etkinliklerine yönlendirilir.

Sağlık Tedbiri: Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonu ile madde bağımlısı olanların tedavilerinin yapılmasına yönelik tedbirleridir. Suça sürüklenen çocuğun ruh sağlığı bozukluğu toplum açısından tehlikeli boyuttaysa sağlık tedbirinin yüksek güvenlikli sağlık kurumlarında yerine getirilmesi ön görülmektedir. Tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili yönetmelikte; alkol ya da madde bağımlısı çocukların tedavisinin yerine getirilmesi için çocukların rızasının aranmayacağı belirtilmektedir (Resmi Gazete 2006, Mutlu 2012). Sağlık tedbirinin yerine getirilmesinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar sorumludur.

Bakım ve Barınma Tedbiri: Bakım ve barınma tedbirleri, ailesi dışında korunması gereken çocuklar ile barınma yeri olmayan çocuklu veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlar için öngörülmüş tedbirlerdir. Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirmemesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi biçiminde uygulanır. Barınma tedbiri ise, barınma yeri olmayan çocuklu kimselerin veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun bir barınma yeri sağlanması biçiminde uygulanır (Resmi Gazete 2006). Bakım ve barınma tedbiri Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'nün ilgili kuruluşlarında uygulanır. Ayrıca yerel yönetimler barınma tedbirinin uygulanmasında sorumluluk alabilirler.

Çocuk Destek Hizmetleri

Çocuk Koruma Kanunu'nun 2005 yılında uygulanmaya başlaması sonrasında sosyal hizmet kuruluşları suça sürüklenen çocuklara bakım hizmeti sunmak durumunda kalmıştır. Daha önceki dönemlerde Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında risk altında olması nedeniyle korunma altına alınan suça sürüklenen çocuklar olsa da 2005 yılında itibaren bakım tedbiri kararıyla kurum bakımına yönlendirilmelerinde bir yoğunluk yaşanmıştır. İlk dönemlerde kurumsal alt yapısı, personel sayısı ve niteliği yeterli olmayan sosyal hizmet kuruluşları bu çocukları kurum ortamında barındırmakta zorluklar yaşamışladır. Uyum sorunları nedeniyle

sürekli kurumdan kaçan çocuklar yeniden suça yönelerek toplumsal açıdan risk oluşturmaya devam etmişlerdir.

Suça sürüklenen çocukların bakım ve rehabilitasyonu konusunda araştırma yapan Çam-Göker (2010); suça yönelen çocukların kuruluş bakımında kuruluşta çalışanlar ve kuruluşta yaşayan çocuklarla uyum sorunları yaşadıklarına dikkat çekmiştir. Bunun temel nedeninin; çocukların alıştıkları ortamdan, ailelerinden alınarak tamamen yabancı, tanımadığı birçok çocukla ve çalışanla yaşamak zorunda kalmaları olduğunu belirtmiştir. Çocukların bireysel farklılıkları dikkate alınsa bile kurum bakımı ortamının güçlüklerle dolu olmasının kaçınılmaz bir gerçek olduğunu vurgulayarak, bu çocukların eğitime devam etmede ve akademik başarıda sorunlar yaşamasının doğal olduğunu ifade etmiştir.

Özellikle suça sürüklenen çocuklar için yeni bir bakım modeli ihtiyacından hareketle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı mevzuat değişikliği yaparak 2014 yılından itibaren suç mağduru, suça sürüklenen ve sokakta yaşayan çocuklara hizmet veren merkezleri (Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri) Çocuk Destek Merkezi adı altında yeniden tanımlamıştır. Bu merkezler çocukların temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere kurulmuştur (ASPB 2016).

Çocuk destek merkezinde çocukların suça sürüklenme, sokakta yaşama, madde bağımlılığı gibi sorun alanlarında yaş dönemleri (11-14/15-18) ve cinsiyetlerine göre gruplandırılması sağlanmıştır. Çocuğun merkeze kabulü ile birlikte her çocuğa merkezde görevli sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimcisi, sosyolog veya öğretmen unvanına sahip bir meslek elemanı danışman olarak görevlendirilmektedir. Çocuğun merkeze uyumunu sağlamakla görevli olan danışman, çocuk hakkında yapılacak çalışmaları bireyselleştirilmiş psiko-sosyal destek programı doğrultusunda hazırlar, uygulama planına dönüştürür. Uygulama planı mahkemenin onayına sunulur. Çocukların ilgi ve yeteneklerine göre sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere düzenli katılımları sağlanır.

Çocuk Destek Merkezlerinde çocuklara ve ailelerine yönelik uygulanmak üzerek psiko-sosyal destek ve müdahaleyi içeren Anka Çocuk Destek Programı geliştirilmiştir. Yapılandırılmış bir içeriğe sahip olan programla risk grubu çocukların yaşadıkları sorunların etkisinden kurtulmaları ve yeni alışkanlıklar kazanmaları hedeflenmiştir. Çok yönlü yaklaşım ve müdahaleyi içeren program, Bireysel İhtiyaç ve Risk Değerlendirme Formu (BİRDEF), Destekleyici Ortam Bileşenleri, Grup Çalışmaları, Bireysel Danışmanlık, Aile Çalışmaları, Destekleyici Personel İçin Yaklaşım İlkeleri, Krize Müdahalede Kurumsal Yaklaşım bileşenlerinden oluşmaktadır. Yapılan değerlendirme sonrasında ortaya çıkan ihtiyaç ve risklere göre çocuğa ve ailesine grup çalışmaları ve bireysel danışmanlık hizmeti verilmektedir (ASPB 2016).

1.3.4. Çocuk Adalet Sistemi ve Onarıcı Adalet Yaklaşımı

Mevcut adalet sisteminin suçluların rehabilitasyonu konusunda yetersiz kalması nedeniyle bireylerin yeniden suç işlemesinin nasıl önleneceği sorusu önem kazanmaya başlamıştır. Araştırmalar sonucu suç işlemeyi azaltan programların bazı ortak bileşenlere sahip olduğu belirlenmiştir. Başarılı programların toplum temelli ve çok düzeyli programlar olduğu; rehabilitasyon programlarına suça sürüklenen çocukla birlikte ailesinin de dahil edildiği ve programların bilişsel davranışsal bileşeni olduğu tespit edilmiştir (Baykara-Acar 2013). Bir başka ifadeyle cezalandırma yerine refah modelini esas alan onarıcı adalet (restorative justice) programlarının başarılı olma ihtimali daha yüksektir.

Birçok ülke, resmi ceza adalet sisteminden duyduğu memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığı nedeniyle suça ve toplumsal düzensizliğe yönelik alternatif çözüm arayışına girmiştir. Bu alternatiflerin birçoğu ilgili taraflara ve onları çevreleyen topluma anlaşmazlıkların çözümü ve ortaya çıkan zararın giderilmesinde katılma fırsatı vermektedir. Onarıcı adalet programları bir çatışmanın taraflarının, çözüme aktif bir şekilde katılımlarının sağlanması ve çatışmanın üzerlerinde oluşturduğu zararları hafifletmeleri gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu yaklaşım ayrıca çatışmanın barışçıl yollarla ifadesini, hoşgörüyü ve katılımcıların geliştirilmesini, çoğulculuğa saygının kabul görmesini ve sorumlu toplumsal uygulamaların yaygınlaştırılmasını da destekleyen yollar olarak görülmektedir (Dandurand ve Griffiths 2013).

Cezalandırıcı adalet sisteminde temel olarak suçluya ceza verilerek toplumsal adaletin sağlanması esas alınmaktadır. Bir şekilde suçun ortaya çıkardığı zararı suçluya zarar vererek telafi etme anlayışı bulunmaktadır. Onarıcı adalet yaklaşımında zararı bir başka zararla ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı, bunun yerine zararı telafi edecek uygulamaların daha etkili sonuçlar ortaya çıkaracağı vurgulanmaktadır (Gökulu 2013). Cezalandırma yerine restore etmeyi hedefleyen onarıcı adalet, yaşanılan bir suçun tarafları olan fail, mağdur, yakınları ve toplum temsilcilerinin belirlenen yer ve zamanda ve bir moderatör/kolaylaştırıcı gözetiminde gönüllülük esasına bağlı olarak bir araya gelmeleri ve karşılıklı diyaloga geçmeleridir (Uludağ 2011, Liebmann 2007).

Onarıcı adalet programları çocukları yargılayarak mahkûm eden ve damgalanmalarına neden olan adalet sistemine en etkili alternatiftir. Özellikle eğitim ağırlıklı olan onarıcı adalet programları kovuşturmadan ayrılma (diversion) tedbirlerinin geliştirilmesine elverişli olup, hürriyeti bağlayıcı cezalara alternatif sunmaktadır. ABD'de onarıcı adalet programlarından birisi olarak uygulanan fail mağdur arabuluculuğunun temel önceliği çocuklardır. ABD'de 1999 yılında fail mağdur arabuluculuk programı üzerine yapılan ulusal bir araştırmaya göre; sadece çocuklar mevcut programların %45'inden yararlanmıştır. Programların %46'sı hem çocuklara hem de yetişkinlere uygulanmış, %9'u sadece yetişkinlere uygulanmıştır (Özbek 2008).

Onarıcı adalet, mağdurun, failin ve toplumun ihtiyaçlarını dengeleyerek, suç teşkil eden eylemlere verilecek tepki konusunda yeni bir model ortaya koymaktadır. Onarıcı adaletin üç temel ilkesi şunlardır (UNDP 2009):

- Suça karşı verilecek toplumsal tepkiye, mağdurun, maruz kaldığı zararın mümkün olduğu kadar giderilmesinden başlanması,
- Failin mağdura karşı gerçekleştirdiği eylemin etkilerini anlamaya ve bundan dolayı sorumluluğunu kabul etmeye teşvik edilmesi,
- Mağdura, suçun etkilerini doğrudan faile anlatabilmesi, ona sorular sorabilmesi ve suç nedeniyle ortaya çıkan zararın en iyi şekilde giderilebilmesi amacıyla faille bir araya gelmesi için fırsat verilmesi ve bu sürece yardım amacıyla toplum üyelerinin katılımının sağlanması.

Ceza adalet sisteminin eksikliklerini tamamlamak üzere oluşturulmuş olan başlıca onarıcı adalet programları şunlardır: Mağdur-fail arabuluculuğu, topluluk ve aile grup toplantısı, grup müzakeresi, uzlaşma grupları, giderime dayalı denetimli serbestlik ve toplum heyetleri programları (Özbek 2008, Fox ve Arnull 2013). Onarıcı adalet programları genellikle dört temel prensip üzerinden yürütülmektedir. Bu prensipler sırasıyla; yüzleşme, telafi, yeniden bütünleşme ve dâhil etmedir. Yüzleşme, suçun tarafları olan fail ve mağdurun bir araya gelerek suçu ve zararlarını konuşmasını içermektedir. Telafi boyutu mağdurun suç sonucu oluşan zararının giderilmesine yönelik eylemleri içerir. Yeniden bütünleşme boyutu suç sonucu oluşan zararın toplumsal boyutuna vurgu yapar. Dâhil etme boyutunda ise suçun taraflarının sorunun çözümünde aktif rol alması ve tüm tarafların sürece dâhil olması hedeflenir (Gökulu 2013).

Onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde ele alınan çocuk adalet sisteminde uygulama yapan sosyal çalışmacıların üç temel alana odaklanması beklenmektedir (Baykara-Acar 2011b):

- Önleme (Prevention): Öncelikle çocukların kanunla ihtilafa düşmelerini önleme ve formel ceza adalet sistemiyle karşılaşmamasını sağlamayı içerir.
- Yönlendirme (Diversion): Tekrar suç işlemenin etkili bir şekilde önüne geçilmesini sağlamak amacıyla çocuğu yapılandırılmış alternatif programlara dahil etmeyi içerir.
- Koruma (Protection): Suça sürüklenen çocuğu hak ihlallerinden korumayı, yeniden suç işlemesini engellemek için sağlıklı gelişimlerini desteklemeyi ve toplumla bütünleşmelerini sağlamayı içerir.

Bu üç temel alanda aktif rol alan sosyal çalışmacılar; suça sürüklenmeden önce çocuğun risklerden korunmasını ve suçun önlenmesini, kanunla ihtilafa düştükten sonra da ihtiyaçlar doğrultusunda toplum temelli müdahalelerde bulunmasını sağlar (Baykara-Acar 2011b).

Uzlaşma ve Arabuluculuk Kurumu

Mağdur-fail arabuluculuğu ve yeniden uzlaştırma programları ABD'de ortaya çıkan alternatif uyuşmazlık çözümü yaklaşımının sonucu olarak 1978'den itibaren uygulanmaya başlamıştır. 1998 yılına gelindiğinde ABD genelinde 315 adet, Avrupa

genelinde ise 700'den fazla bu çeşit programlar oluşturulmuştur. Mağdur-fail arabuluculuğu programları mahkemelerle yakın bir ilişki içinde faaliyet gösteren özel kuruluşlar ya da doğrudan denetimli serbestlik büroları tarafından yürütülmektedir (Özbek 2010).

Ceza Muhakemesi Hukuku'nda, mağdurların haklarının korunması ve suç faillerinin topluma kazandırılması amacıyla gelişen uzlaşma, mağdur ve failin özgür iradeleriyle kabul etmeleri hâlinde, tarafsız bir üçüncü kişinin yardımıyla, suç nedeniyle oluşan sorunların çözümüne aktif olarak katıldıkları bir süreçtir (Costanza-Baldry 1998, UNDP 2009). Belli suçlarda profesyonel bir arabulucunun hakemliğinde bir araya gelen mağdur ve fail suçun zararlarının giderilmesi konusunda tarafları, toplumu ve hukukçuları tatmin edecek bir uzlaşmaya varmaya çalışırlar (Özbek 2010).

Temel felsefesini onarıcı adalet fikrinden alan uzlaştırma, tarafsız bir kişinin yardımıyla güvenli ve denetimli bir ortamda mağdurla failin bir araya gelmesine imkân sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu toplantılarda mağdur ve fail, suç ve suçun hayatlarına etkileri ve neler hissettikleri hakkında konuşurlar ve sorunun çözülmesi için ne yapılması gerektiğini birlikte değerlendirerek suç nedeniyle ortaya çıkan zararların giderilmesi amacıyla bir plan hazırlayabilirler. Uzlaştırma mağdurların suç ve fail hakkındaki sorularına yanıt bulmasına imkân sağlamaktadır. Mağdurlar maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılandığı bu sürece aktif olarak katılabilmektedirler (Çetintürk 2009, Bradt ve ark 2014).

Suça sürüklenen çocuk açısından mağdur-fail uzlaştırmasının temel amacı; çocuğun suç eyleminin zarar verici niteliği, ceza hukuku normlarının geçerliliği, uyum içinde birlikte yaşamanın hukuk düzeni açısından önemi ile yüzleşmesi, eylemin neden olduğu zararı gidermeye aktif katkı vererek sorumluluk üstlenmesinin sağlanmasıdır. Bu süreçte suça sürüklenen çocuğa kendisinden başkalarının da değerli olduğu öğretilerek, toplumsallaşma süreci desteklenmiş olur. Bu yöntemin, fail ve mağdur üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Mağdur fail uzlaştırması, mağdurda korku, ruhsal baskı gibi yüklerin azalması, hukuk düzenine olan güvenin yeniden kurulması ve güçlenmesini sağlar. Mağdur ve fail, çatışmayı sona erdirme fırsatını uzlaştırma yöntemi ile yakalamış olur (Akçay 2011).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40(3) maddesi gereği; devletlerin kanunla ihtilafa düşen çocuk hakkında adli kovuşturma olmaksızın gerekli tedbirleri alması ön görülmüştür. Çocuk adalet sisteminin ana hedefinin çocuğun sağlık hizmetlerine/sosyal hizmetlere ya da yeniden suç islemeyi engelleyici daha gayri resmi işlemlere yönlendirilmesi olduğu ve bu hedeflerin ilgili mevzuatta açıkça belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Hammerberg 2009). Uzlaşma ve arabuluculuk müessesesi yasada suç olarak tanımlanan fiili işlemesi nedeniyle hakkında adli işlem yapılan çocuğun adli sistemin örseleyici etkisinden uzak tutulması açısından son derece yararlıdır. Türkiye'de yasa gereği adli kolluk birimlerinde uzlaşma teklifi yapılmakta ancak bu uygulama profesyonellikten uzak bir biçimde yerine getirildiği için taraflar etkin yararlanamamaktadır. Ancak gelişmiş ülkelere bakıldığında suça sürüklenen çocuk davaların %70'i yargılama dışı yöntemlerle çözüme kavuşturulmaktadır (Uluğtekin 2014). Örneğin Almanya'da hafif suçlar nedeniyle hakkında işlem yapılan çocuklar ceza yargılama süreci yerine alternatif yaptırımların uygulandığı Gençlik Mahkemesi Yardım Hizmetleri Birimi'ne yönlendirilmektedirler (Baykara-Acar ve Tekin 2007, Kırımsoy 2011).

Avrupa'da çeşitli ülke örneklerine bakıldığında her ülkenin kendi siyasi ve kültürel yapısına uygun alternatif programlar geliştirdiği görülmektedir. Örneğin İsviçre'nin Fribourg kantonunda, hukukla ihtilafa düşen çocuklar için bir arabuluculuk programı geliştirilmiştir. Islah ile cezalandırma arasında bir denge kurmayı amaçlayan bu arabuluculuk programıyla, mağdurun ve suçlunun haklarının ve menfaatlerinin gözetilmesi hedeflenmiştir. Belirli kıstaslara uyan durumlarda hâkim davayı arabulucuya havale edebilmektedir. Arabulucu bu itibarla kendi arabuluculuk görevini yaparken, ceza davasının sorumluluğu hâkimde kalmaktadır. Taraflar arasında bir uzlaşma yolu bulunsun ya da bulunmasın, arabuluculuğun sonuçları hâkime bildirilmekte, hâkim de ya uzlaşmayı (yazılı olarak) duyurmakta ya da anlaşma sağlanmazsa dava işlemlerine devam etmektedir (Avrupa Konseyi 2013).

Savcılık Çocuk Büroları ve Adli Görüşme Sisteminin Güçlendirilmesi

Türkiye'de 2005 yılında Çocuk Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Cumhuriyet savcılıklarında çocuk bürolarının kurulması konusu gündeme gelmiştir. Ancak yasada ayrı bir çocuk savcılık teşkilatı yapılanması öngörülmemiş, Cumhuriyet savcılığı bünyesinde bir birim oluşturulması yeterli görülmüştür. Oysa

gelişmiş ülkelerde gençlik savcılığı kurumu bulunmaktadır (CTE 2009). Aradan geçen on yıllık süreye rağmen etkin bir kurumsal yapı oluşturulamadığı için savcılık çocuk bürolarında yetişkin savcılık sisteminin bir uzantısı şeklinde işlemler yürütülmüştür. Savcıların atanma ve yer değiştirme prosedürlerindeki sorunlar, soruşturma aşamasında sosyal çalışmacı bulundurulmasının zorunlu olmaması, kullanılan mekânın çocuklara özgü olmaması, uzlaşma ve arabuluculuk kurumunun işletilememesi, iş yükünün fazla ve personel sayısının yetersiz olması gibi nedenlerle savcılık çocuk büroları etkin faaliyet gösterememektedir. 22.07.2015 tarihi itibariyle Türkiye'de toplam 4 921 savcı görev yapmaktadır. Bulundukları mahkemelerin yargı çevresinde yetkili olan savcıların görevlendirilmesi başsavcılık tarafından yapıldığı için Türkiye genelinde çocuk savcılarının sayısı bilinmemektedir (HSYK 2015).

Çocuk adalet sisteminde savcı soruşturmanın dışında koruyucu destekleyici tedbir kararlarını talep etme yetkisine de sahiptir. Bu açıdan bakıldığında savcı suç olayını araştırmanın ötesinde çocuk koruma sisteminin önemli bir tarafı olarak da görev yapmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu'nun 32. maddesinde çocuk bürosunda görev yapacak savcıların çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve psikolojisi konularında eğitim almaları öngörülmüştür. Yasada kısmen de olsa çocukların esenlikleri düşünülerek yapılan bu düzenlemeler uygulamada alt yapı ve donanım yetersizlikleri nedeniyle yerine getirilememektedir. Örneğin savcılık çocuk büroları halen adliyelerin yetişkinlere özgü karmaşık ortamlarda yer almakta ve çocukların ifadeleri acele bir şekilde savcıların odasında alınmaktadır. Çoğu zaman müdafi ile yeterli görüşme imkânı bulamayan, savcının talep etmemesi nedeniyle sosyal çalışmacıyla hiç karşılaşmayan çocuk kendi belirsizlikleri ve yalnızlığıyla baş başa kalmaktadır (Ümit-Atılgan ve ark 2014b).

Savcılık çocuk bürolarının çocuğun psiko-sosyal gelişim ihtiyaçlarına ve sorunlarına duyarlı bir yapıya kavuşması isteniyorsa bünyesinde mutlaka sosyal çalışmacı bulundurulması gerekmektedir. Örneğin; İsviçre Gençlik Savcılığı ilçe düzeyinde kurulmuş olup bünyesinde sosyal çalışmacı görev yapmaktadır. Gençlik savcısı ile sosyal çalışmacı arasında amir-memur ilişkisi bulunmamaktadır. Savcılık bir aya kadar hapis ve bin Frank'a kadar para cezası ile bazı tedbir kararları verebilme yetkisine sahiptir. Gençlik savcılığına gelen olayların yaklaşık %80'i burada sonuçlandırılmaktadır (Demirtaş 2012).

Adalet Bakanlığı'nın yaptığı ön değerlendirme çalışmaları sonucunda adli görüşme odalarının savcılık çocuk bürolarına bağlı faaliyet göstermesi planlanmaktadır. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında görüşme odalarının bağlı olduğu çocuk savcılığı birimlerinin adliye sistemi içindeki konumuyla ilgili iki ayrı model bulunmaktadır: İlk modele göre, çocuk savcılığı büroları yetişkin birimlerinden tamamen bağımsız bir binada konumlandırılmakta iken diğer modele göre ise görüşme odaları, çocuk savcılığı bürolarının bulunduğu adliyeler içerisinde ancak bağımsız bir bölümde oluşturulmaktadır. Türkiye'de adliye binalarının koşulları göz önünde alındığında, çocuk savcılığı bürolarının ve görüşme odalarının adliye binaları içinde, ancak bağımsız bir bölümde konumlandırılması kabul görmüştür (Ümit-Atılgan ve ark 2014a).

Adli görüşmenin genel amacı; çocuklara özgü yöntem ve kurumsal yapı oluşturarak adalet sistemini çocuğun yüksek yararını önceleyen bir hale getirmektir. Çocuk görüşme odalarının sadece adli görüşme için düzenlenmeyip çocuğa ve ailesine psiko-sosyal destek verebilecek uygun bir birimin de oluşturulması gerekmektedir. Çocukla görüşme sisteminin yapısı, işleyişi ve personel çalışma standartlarına ilişkin yasal düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır.

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklarla gerçekleştirilen adli görüşme; hem çocuğun işlediği suç fiiliyle ilgili gerçekleri ortaya çıkarma, hem de çocuğun içinde bulunduğu psiko-sosyal durumu tespit etme amacıyla yerine getirilmektedir. Çocukla yapılacak görüşme çocuğun içinde bulunduğu hassas gelişim dönemi dikkate alınarak profesyonelce yapılması gereken bir işlem olduğu için bu sürecin özenli bir şekilde yapılandırılmış olması gerekir. Çünkü suça sürüklenen çocuk adli sistem içindeki soruşturma ve kovuşturma süreçlerini yeterince anlayamazsa, kendisiyle ilgili durumun ciddiyetini kavramakta zorlanacaktır. Adli süreç içerisinde çocuklara terapötik bir anlayışla yaklaşılmadığı takdirde hem kaygıları artacak hem de doğru bilgiyi paylaşma konusunda tereddüt yaşayacaklardır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan 2015, Kadushin ve Kadushin 2016).

Suç işlediği iddiasıyla hakkında işlem başlatılan çocuk adli kolluktaki işlemlerinden sonra ifadesi alınmak üzere savcılığa sevk edilmektedir. Suç olayıyla ilgili somut bilgi ve belgelerin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan soruşturma

temelde bir gerçeğe ulaşma faaliyetidir. Bu nedenle ifadenin içeriğinin gerçekle uyuşması beklenmektedir (Işıktaç 2013). Suça sürüklenen çocukların ifadesinin alınması işlemleri çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilmektedir. Çocuğun ifadesinin alınması esnasında müdafi bulundurulması zorunlu olup, sosyal çalışmacı bulundurulması savcının takdirine bağlıdır. Çocuk Koruma Kanunu gereği suça sürüklenen çocukların soruşturması yetişkin soruşturmasından farklı olarak çocuğun gelişimsel risklerine odaklanmayı da gerekli kılmaktadır (Adalet Bakanlığı 2013). Bu nedenle çocukla yapılan görüşme, ifade almanın ötesinde çocuğun psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesini de içermektedir. Çocukla adli görüşmenin; çocuğu adli sürecin oluşturduğu zararlı etkilerinden korumak ve aynı zamanda çocuktan doğru bilgi edinerek adalet sisteminin güvenilir işlemesine katkı sağlamak gibi iki önemli hedefi bulunmaktadır.

UNICEF'in teknik desteğiyle Adalet Bakanlığı bünyesinde yürütülen *Çocuklar İçin Adalet Projesi* kapsamında 2014 yılından itibaren Türkiye'nin farklı adliyelerinde Çocuk Adli Görüşme Odası kurma çalışması başlatılmıştır. Bu kapsamda Türkiye çapında 26 adliyede, 31 Çocuk Adli Görüşme Odası pilot uygulama olarak hayata geçirilmiştir (UNICEF 2014). Öncelikli olarak Ankara Batı Adliyesi'nde kurulan adli görüşme odası üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ifade ve beyan verecek suça sürüklenen, mağdur ve tanık çocukların beklediği bekleme odası, ikincisi adli görüşmeci ve çocuğun görüştüğü görüşme odası, üçüncüsü ise video konferans sistemi aracılığıyla savcı, avukat ve çocuğun ailesinin görüşmeyi izlediği teknik oda olarak düzenlenmiştir (Batı Adliyesi 2015).

Ümit-Atılgan (2014b)'ın ulusal danışmanlığını yaptığı çocuk adli görüşme sisteminin yapılandırılmasıyla ilgili çalışma raporu incelendiğinde; Türkiye'deki adliyelerin mevcut fiziksel alt yapı koşullarıyla ilgili sorunlar tespit edilmiştir. Sorunlar; çocuk dostu mekân ve fiziksel donanımın olmaması, personelin yetersiz ve iş yükünün fazla olması, çocukların dinlenmesinde çocuğa özgü teknik donanımın olmaması gibi üç ana başlık altında ifade edilmiştir.

Adli görüşme sürecinin önemli bir basamağı olan soruşturma aşamasında sistemden ve uygulayıcıların yaklaşım farklılıklarından kaynaklanan sorunlar olduğuna dikkat çekilmiştir. Yasanın emredici düzenlemeleriyle örtüşmeyen uygulamaların olduğu, soruşturma aşamasında sosyal inceleme raporunun

alınmamasının sürecin çocuğun yararına işletilmesini engellediği, gözaltı sürecinin çocuk dostu olmadığı, soruşturma aşamasında suça sürüklenen çocukların yanında sosyal çalışma görevlisinin bulundurulmadığı, uygulayıcılara tanınan takdir yetkisinin çoğunlukla çocuğun yararına kullanılmadığı, çocukların dinlenmesi sürecinde çocuğun ve ailesinin katılımının sağlanmadığı, zorunlu müdafilik uygulamasının savunma hakkını tam olarak karşılayamadığı gibi sorunlar özellikle vurgulanmıştır. Bu sorunlar nedeniyle çocuklar adli görüşme sürecinden olumsuz etkilenmekte ve zarar görmektedirler (Ümit-Atılgan ve ark 2014b).

Ümit-Atılgan ve ark (2014b) tarafından hazırlanan raporda adli görüşme sürecinin kovuşturma aşamasında da yine fiziksel alt yapı koşullarının yetersizliği nedeniyle çocukların örselendiği belirtilmiştir. Kovuşturma sürecinde; çocukların dinlendiği mekânların çocuklara uygun olmadığı, her ilde çocuk mahkemesinin bulunmadığı, çocuk yargılamasının yetişkin yargılamasından temel farkı olan sosyal inceleme raporlarının yetersiz içerikte olduğu ve iş yükünden kaynaklanan sorunlar olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca kovuşturma aşamasında sistemden ve uygulayıcıların farklı yaklaşımlarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle çocukların duruşma sürecini anlayamadığı ve örselendiği ifade edilmiştir.

Kamu Vesayeti Kurumu

Vesayet, bireysel ve maddi çıkarlarını korumak amacıyla, velayet kurumunun şemsiyesi altından çıkarılmış bulunan ya da bu kurumun koruması altına hiç girmemiş olan çocukların korunması için devletçe yasal olarak düzenlenip örgütlenmiş bulunan ve denetlenen özel hukuk kurum ve kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Özel hukuk müessesesi olan vesayetin temelde kamu hizmeti olduğu gerçeği hukukçular tarafından kabul edilmektedir. En kabul gören tanımında vesayet de velayet gibi kişilerin korunmasına yönelik yasal temsilcilik olarak tanımlanır. Ancak konusu itibariyle velayetten farklı değerlendirilmektedir. Velayet kural olarak çocuklar, istisna olarak da kısıtlılar hakkında geçerli olduğu halde; vesayetin kural olarak kısıtlılar, istisna olarak çocuklar hakkında olabileceği medeni kanunda öngörülmüştür. Ayrıca diğer amaçlarının yanı sıra vesayet, temelde aciz, engelli, korunması gereken kişilerin ve bunların çıkarlarının korunmasına yönelik sosyo-politik yönü ağır basan hukuki bir kurumdur (Özmen 2013).

Vesayet, bir yandan zayıf durumda olanın korunmasına ilişkin olması diğer yandan fiil ehliyetiyle ilgili olması nedeniyle Aile Hukuku ile Kişiler Hukuku'nun kesiştiği bir konudur. Sadece vesayet altına alınanın değil, toplumun çıkarının da koruma altına alındığı bir kurumdur. Her ne kadar vesayetin kamu ve aile olmak üzere iki çeşidi olsa da Türk Hukuk sisteminde asıl olan vesayet türünün kamu vesayeti olduğunu söylemek yanlış olmaz. Vasiyi atayan, denetleyen, görevden alan kamu makamlarıdır. Nitekim kamu vesayetini yürütecek organlar vesayet daireleri, vasi ve kayyımdır. Vesayet kurumu ile velayet kurumu arasındaki ilişkiyi *"velayet altında bulunmayan her küçük vesayet altına alınır"* ifadesi açıkça ortaya koyar. Ancak vesayetin daha geniş tanımlarına rastlamak da mümkün: *"Vesayet, kişisel ve maddi çıkarlarını korumak amacıyla, fark ve ayrım gücünden yoksun olan, velayet kurumunun şemsiyesi altından çıkarılmış bulunan küçükler ile hasta, akılca zayıf kişilerin korunması için devletçe yasal olarak düzenlenip örgütlenmiş bulunan ve denetlenen özel hukuk kurum ve kuruluşlarına verilen addır."* (Özmen 2004).

Kamusal vesayet çocuğun, koruma sistemine girdiği andan itibaren onu bekleyen tüm süreçlerde (özellikle bir stratejik alandan diğerine geçiş yaptığı sırada) takibini yapmak ve adli mekanizmalarla ilişkilerini sağlamak, haklarını kullanmasında ve korunmasında rehber ve/veya yasal temsilci olarak çocuğu desteklemek amaçlarına hizmet eden bir kurumdur. Türk hukuk sisteminde yer verilen iki tür vesayet de bu işlevleri yerine getirmeye elverişli değildir. Bu nedenle çocukların hepsini kapsayan koşulsuz bir kamusal korumadan söz etmek mümkün değildir. Vesayet hukuku uygulamaları bakımından öncelikle belirtilmesi gereken husus, vasinin işlem ve eylemleri konusunda sorumluluk hukuku açısından ortaya çıkan zafiyettir. Vasinin kamu personeli olmadığı durumlarda bu zafiyet katlanmaktadır (Adalet Bakanlığı 2014).

2. GEREÇ ve YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Suça sürüklenen çocuklara ilişkin sorunların bütüncül açıdan değerlendirilmesi ihtiyacından ortaya çıkan araştırmanın temel problemi; çocuk koruma sistemiyle bütünleştirilmiş ve uyumlu hale getirilmiş çocuğa özgü bir adalet sisteminin olmayışıdır. Bu nedenle; Türkiye'de çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik mevcut durum ve uygulamaları değerlendirebilmek ve onarıcı adalet anlayışı doğrultusunda psiko-sosyal hizmetlerin etkin olduğu müdahale programlarına temel oluşturabilmek amacıyla veri elde etmenin gerekli olduğu düşünülmüştür. Araştırmanın amacı bu temel ihtiyaç ve sorundan yola çıkılarak belirlenmiştir.

Araştırmanın temel amacı; çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların çocuğun psiko-sosyal gelişim özelliklerine ve çocuk hakları ilkelerine uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini mahkeme dosyalarının incelenmesi, suça sürüklenen çocukların, alanda çalışanların ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin görüşlerinin alınması yoluyla anlamaya çalışmaktır.

Temel amaç doğrultusunda araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Suç işlemesi nedeniyle hakkında adli işlem başlatılan çocukların suç eylemlerine neden olan risk faktörleri nelerdir ve bu risk faktörleri çocukları nasıl etkilemektedir?
- Suça sürüklenen çocuk hakkında adli kolluk birimlerinde yapılan işlemler çocuk haklarına uygun yerine getirilmekte midir?
- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili yürütülen soruşturmada çocuğun içinde bulunduğu risk faktörleri, sorunları ve ihtiyaçları tespit edilip gerekli müdahale yapılmakta mıdır?
- Suça sürüklenen çocukların yargılanmasında yetişkinlerden farklı olarak çocuğa özgü bir yaklaşım sergilenmekte midir?
- Yargılama sonrasında hüküm verilirken çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olması ilkesine uygun hareket edilmekte midir? Hapis cezasına alternatif olarak ne tür modeller uygulanmaktadır?

- Çocuk ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen uygulamalar çocukların rehabilitasyonu ve yeniden toplumsallaşmaları açısından etkili olmakta mıdır?
- Suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların ceza adalet sistemi dışında yerine getirilmesi mümkün müdür?
- Çocuk adalet sistemi içinde çocuğun adil yargılanmasına, haklarını öğrenmesine, korunmasına ve desteklenmesine yardımcı olan müdafi ve sosyal çalışmacı, uygulamalarını çocuğun yüksek yararını gözeterek yerine getirebiliyor mu?
- Çocuk Koruma Kanunu kapsamında suça sürüklenen çocuklar için ön görülen tedbir kararları uygulanırken ne tür sorunlarla karşılaşılmaktadır?
- Suça sürüklenen çocukların, adli sistem uygulayıcılarının ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin çocuk adalet sisteminin işleyişiyle ilgili deneyim ve algıları nasıldır?
- Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuğun toplumla bütünleşmesini sağlamaya yönelik hizmet sunan kurum ve kuruluşlar arasında yeterli koordinasyon ve işbirliği sağlanmakta mıdır?
- Çocuğun suça sürüklenmesinde etken olan risk faktörlerinin azaltılması için koruyucu-önleyici sosyal hizmet modeli uygulanmakta mıdır?
- Suça sürüklenen çocukları rehabilite etme ve çocuk suçluluğunu azaltma konusunda ön görülen sosyal politikalar yeterli midir?

2.2. Araştırmanın Önemi

Son yıllarda Adalet Bakanlığı'nın UNICEF'in teknik desteğiyle *"Çocuklar İçin Adalet Projesi"* yürütüyor olması nedeniyle, bu araştırmanın sonuç ve önerilerinin çocuk dostu bir adalet sistemi kurulmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; Çocuk Koruma Koordinasyon Birimi ve Çocuk Destek Merkezi gibi kuruluşlar vasıtasıyla suça sürüklenen çocuklara yönelik hizmet sunum modelini yenileme çalışmaları başlatmıştır. Suça sürüklenen çocukların yeniden toplumsallaşma sürecinde yaşadığı sorunları ortaya koymaya çalışan bu araştırma ile yeni kurumsal modeller için açılım sağlanacağı düşünülmektedir. Araştırma sonucunda çocuk adalet sisteminin erken uyarı ve müdahale alanları için sosyal hizmet disiplini açısından öneriler geliştirilmiştir.

Türkiye'de 12-18 yaş aralığında ortalama 9 000 000 çocuk bulunmaktadır. 2014 yılı itibariyle yaralama, hırsızlık, uyuşturucu kullanma ya da satma gibi kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile 117 486 çocuk hakkında güvenlik birimlerinde işlem yapılmıştır. Suça sürüklenen çocuk sayısı bir önceki yıla göre %1,8 artmıştır. Suça sürüklenme nedeniyle güvenlik birimlerine getirilen çocukların %39,1'inin bağımlılık yapan madde kullandığı tespit edilmiştir (TÜİK 2014b). Koruyucu faktörlerin yeterli olmaması nedeniyle suça sürüklenen bu çocukların yeniden toplumsallaşmalarının sağlanması açısından uygulamaların bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çok faktörlü bir olgu olarak ele alınan çocuk suçluluğu pek çok disiplinin bir arada çalışmasını gerektiren, çok disiplinli bir alandır (İçli 2013). Bu disiplinlerden biri olarak sosyal hizmetin amacı, suça yönelen bireyin topluma kazandırılmasına, aile ve sosyal çevre ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine ve uyum sorunlarının giderilmesine yardımcı olmaktır. Sosyal hizmet açısından suça sürüklenen çocuklar üzerine yapılan bu çalışmada çocuk suçluluğu alanında yürütülen hizmetlerin birbirini bütünlemesi ve risk altındaki çocuklarla ilgili olarak soruna sebebiyet veren tüm unsurların birlikte değerlendirilmesi için bütüncül bakış açısından ve genelci yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bir bütünü temsil edebilmesi için çocuğu suça sürükleyen riskler mikro, mezzo ve makro gibi boyutlarda ele alınmış ve suç kabul edilen eylemi sonrasında sistem içinde ne tür sorunlar yaşadığı analiz edilmiştir.

Adli sosyal hizmet alanının önemli bir parçası olan çocuk adalet sisteminin giriş kapısı olan adli kolluktan başlayarak bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması, uygulamadaki sorunların belirlenmesi, sisteminin erken uyarı ve müdahale alanına yönelik çözüm önerisi sunulması açısından araştırmanın önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Özetle bu çalışmayla, çocukları suça sürükleyen risk faktörlerinin bilimsel yöntemlerle belirlenerek, suç işlemeden önce çocuklara ve ailelere yönelik koruyucu önleyici hizmetlerin sunulabilmesi ve suç işledikten sonra da etkin müdahale edilebilmesi için ihtiyaç duyulan sosyal hizmet müdahale süreçlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışmada, suça sürüklenen çocuk ve ailelerine yönelik hizmet sunan kurumlar arasında etkili işbirliğine dayalı bir sistemin nasıl geliştirilebileceği de araştırılmıştır.

2.3. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilimlerin inceleme nesnesi insan ve onun sosyal gerçekliği olduğu için doğa bilimlerinin inceleme nesnesinden kökten farklıdır. Bu nedenle sosyal gerçekliği anlamaya yönelmiş her araştırmacı, incelediği olgunun insanlar tarafından nasıl deneyimlendiğine bakmak zorundadır. Günlük yaşamın anlamlı doğasını tanıma ve kavramadaki başarısızlık, sosyal gerçekliği yakalayamama riskini doğurur ve onun yerine bilimsel bir gözlemci tarafından inşa edilmiş gerçekte var olmayan kurgusal bir dünya dayatılır. Fenomenolojik yaklaşımın öncülerinden Schutz, sosyal eylemin, sosyal bilimci tarafından, öznenin eylemine ilişkin kendi yorumlamaları ve motivasyonel temeli aracılığıyla açıklanması gerektiğini ifade eder (Kuş 2012).

İnsan, duyuları vasıtasıyla bilişsel olarak algıladığı olguları zihnindeki temsiller ve idealarla değerlendirir. Bir başka ifadeyle insan gördüğü şeyleri -tabiatı, sosyal olayları, kültürel davranışları- oldukları gibi görmez. Onları bilişsel dünyasında edinmiş olduğu imgeler üzerinden algılar ve yorumlar (Arkonaç 2014). İnsanların imgesel değerlendirme sürecinde olguları ve sosyal olayları nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarma fırsatı sunması nedeniyle bu çalışmada **nitel araştırma yöntemi** tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2008) nitel araştırmayı, *"gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma"* olarak tanımlamıştır. Nitel yöntem sayesinde çocuk suçluluğu olgusunun adli süreçte nasıl yorumlandığı ve insanların bu olgu nedeniyle ortaya çıkan sorunlarla nasıl başa çıktıkları anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Suça sürüklenen çocukların sorunları, içerisinde oluşup geliştiği sosyo-kültürel bağlamda ele alınmış ve bu sorunu deneyimleyen insanların bakış açıları ile analiz edilmiştir (Kümbetoğlu 2012, Neuman 2012).

Araştırmanın kurgulanması ve gerçekleştirilmesi aşamalarında esneklik sağlayan nitel araştırma yöntemi, veri toplama esnasında alanda karşılaşılan farklı bilgilerle konuya yeni boyutlar kazandırmıştır. Örneğin çocuk ceza infaz kurumu ziyaret edilerek tutuklu ve hükümlü çocuklarla görüşme yapıldıktan sonra adli sistemin ceza infaz boyutu hakkında daha derinlemesine bir kavrayış sağlanmıştır. Nitel yöntemin keşfedici özelliği sayesinde araştırmanın başlangıcında ön görülemeyen pek çok konu katılımcıların deneyimlerini aktarması sayesinde

aydınlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada araştırma problemini anlayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşımla ele almayı sağlayan nitel araştırma yöntemini tercih etmenin avantajı görülmüştür.

Nitel araştırmanın temel karakteristiği, araştırmanın öznelerinin bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koymaya ve dünyayı araştırma öznelerinin gözleriyle görmeye çalışmaktır. Seidman (2006) nitel görüşmeyi yaşam öyküsü görüşmesi olarak nitelendirmektedir. *"Nitel Araştırmada Görüşme Yapma"* adlı eserinde, görüşme yapma nedenini şu şekilde açıklamıştır: *"Görüşme yapıyorum çünkü diğer insanların öyküleriyle ilgileniyorum."* Siedman öykülerin bir bilme tarzı olduğunu belirtir. Öykü (story) kelimesinin kökü, *"akıllı (wise) ve bilgili (learned)"* anlamlarına gelen Yunanca *"histor"* kelimesine dayanmaktadır (Seidman 2006).

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarla ilgili sorunlar ölçek ya da anket kullanılarak da değerlendirilebilirdi. Ancak çocuk suçluluğu olgusu gibi karmaşık bir konunun, sürecin bizzat öznesi olan çocukların ve alan çalışanlarının yaşantıları üzerinden incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşme sürecinde; çocuk adalet sistemindeki birçok sürecin ve ilişkinin görünümünden çok özüne inilmesi sağlanmış, ayrıntısıyla ele alınan sorunların bütüncül bir şekilde anlaşılması sağlanmıştır.

Çalışmanın nitel alan araştırması kapsamındaki veri toplama faaliyeti, dosya/doküman inceleme, katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme yapmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

2.4. Örneklem Seçimi

Araştırmanın temel amacını ve araştırma sorularının cevabını en iyi şekilde karşılayacak katılımcılara ve dokümanlara ulaşabilmek için *"amaca yönelik örneklem"* oluşturulmasına karar verilmiştir. Olasılıklı olmayan örnekleme modeli olarak da nitelendirilen bu yöntemde, evrende var olan tüm bireylerin örneklemde yer alması konusunda eşit fırsata sahip olduğu tesadüfi (seçkisiz) bir yaklaşım sergilenmemektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008, Güler ve ark 2015). Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların seçiminde çocuk adalet sistemi uygulamalarında yaşanılan sorunları deneyimlemiş olmaları ölçütü esas alınmış, incelenecek dava

dosyalarının seçiminde de sürecin tamamı hakkında bütüncül bir bakış açısı sağlayacak veri kaynağı olmasına dikkat edilmiştir. Bir başka ifadeyle örnekleme dâhil edilen veri kaynaklarının temsil gücünden çok, araştırma konusuyla ilgili olup olmamasına bakılmıştır. Bu şekilde amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak derinlikli çalışma yapılmasını gerektiren araştırma konusuyla ilgili bilgi açısından zengin durumların seçilmesi sağlanmıştır (Neuman 2012, Patton 2014).

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaları değerlendirmek amacıyla nitel yöntemle kurgulanan bu araştırmada araştırmanın birincil öznesi, kanunla ihtilafa düşmeleri nedeniyle adli sürecin tüm aşamalarını deneyimlemiş çocuklardır. Süreci bizzat yaşayan çocukların yaşam öyküleri dava dosyalarının incelenmesi, cezaevinde tutuklu ve hükümlü olarak bulunan çocuklarla görüşme yapılması suretiyle ele alınmıştır. Bu doğrultuda adalet sistemini deneyimlemiş 20 çocukla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, 40 dava dosyası ayrıntılı incelenmiştir. Ayrıca çocuk adalet sistemi kapsamında uygulama yapmış ve alanda deneyimli 25 personelle birebir mülakat yoluyla bilgi ve tecrübe paylaşımı sağlanmış, sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin (8 kişi) görüşleri yazılı ve görsel medyada yayınlanan açıklamalarından yararlanılarak elde edilmiştir.

Örneklemde yer alacak öznelerinin seçiminde ise maksimum çeşitlilik ve kartopu yöntemi kullanılmıştır (Patton 2014). Araştırma kapsamında görüşme yapılacak çocuklar, adli sistemin bütün süreçlerini yaşadıktan sonra tutuklu ya da hükümlü olarak ceza infaz kurumunda kalan ve haklarında farklı suç türünden dolayı işlem yapılmış olan çocuklardan oluşmuştur. Suça sürüklenen çocukların Ankara ve İstanbul'da bulunan iki büyük çocuk ve gençlik ceza infaz kurumu ve eğitimevinde kalıyor olmaları ve Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerini temsil etmeleri, örneklemin çeşitliliğini arttırmıştır. Araştırmanın uzman katılımcıları olan psiko-sosyal servis elemanları, hukukçular, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin ağırlıklı olarak alan deneyimi olan kişilerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Yetişkin örneklem grubunun seçiminde Adalet Bakanlığı çalışanlarıyla ön görüşmeler yapılarak; *"bu konu hakkında kiminle mülakat yapmalıyım?"* sorusu sorulmuş ve en uygun örneklem kitlesinin oluşturulmasına çalışılmıştır.

Araştırmanın dosya inceleme çalışması öncesinde 2013-2014 yılları arasında Rize İli mahkemelerinde ceza davaları sonuçlanmış tüm çocukların karar metni

gözden geçirilmiştir. Bu çocuklardan 40'ının dosyaları derinlemesine incelenmiş ve dosyada bulunan evraklar üzerinden vaka değerlendirme çalışması yapılmıştır. Ancak araştırma bulgularının yorumlanmasında tekrara düşülmemesi için farklı suç türünden işlem yapılan 10 dava dosyası bilgilerinin analiz edilmesi uygun görülmüştür.

Çizelge 2.1 Araştırma kapsamında veri sağlayan dokümanlara ve katılımcılara ilişkin bilgiler.

Araştırmanın Katılımcıları ve Veri Kaynakları	**Sayı**	**Kullanılan Araç**
2013-2014 yılları arasında davası sonuçlanmış suça sürüklenen çocukların dosyalarının incelenmesi	40 dosya	Dosya İnceleme Soru Formu
Çocuk eğitimevi/çocuk ve gençlik ceza infaz kurumunda tutuklu veya hükümlü çocuklarla görüşme	20 çocuk	Yarı Yapılandırılmış Çocuk Görüşme Formu
Çocuk adalet sistemi alanında çalışanlarla bireysel görüşme	25 kişi	Yarı Yapılandırılmış Personel Görüşme Formu
Çocuk adalet sistemi alanında çalışma yapan sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin görüş beyanları	8 kişi	Basılı ve görsel medya konuşma kayıtları

Nitel yöntemle gerçekleştirilen bu araştırmada genel geçer sonuçlar elde edilmesi hedeflenmediğinden, çocuk adalet sistemi uygulamalarının nasıl yerine getirildiğini ölçmekten daha çok bütüncül bir kavrayışa ulaşma çabası sergilenmiştir. Bu nedenle geniş bir örneklem kitlesi yerine araştırmanın amacına uygun küçük bir örneklem grubuyla çalışılması tercih edilmiştir (Kümbetoğlu 2012, Patton 2014).

2.5. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanacağı saha çalışması öncesinde, araştırmanın amaçlarına uygun veri toplama araçları geliştirilmiş, etik onay ve resmi izinler alınmıştır. Araştırmacı ilgili kurumlarla ön görüşmeler yapmış ve araştırmanın gerçekleştirileceği yerler belirlenmiştir.

Veriler dava dosyalarındaki belgelerin incelenmesi ve derinlemesine görüşmeler yapılması yoluyla elde edilmiştir. Bu kapsamda; doküman incelemesi haklarında ceza davası açılan ve sonuçlanan çocukların mahkemelerde bulunan gerekçeli karar metinleri ve dava dosyalarının incelenmesi şeklinde

gerçekleştirilmiştir. Karar metinlerinden elde edilen bilgiler önceden hazırlanan çizelgeye işlenmiştir. Dosyalardaki belgelerden elde edilen bilgiler ise "Dosya İncelemesi Soru Formu" aracılığıyla bilgisayara kaydedilmiştir.

Yetişkin katılımcılarla yapılan görüşmelerin kişilerin çalışma ortamlarında ve yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleşmesi sağlanmıştır. Çocuklarla yapılan görüşmeler cezaevi ortamında eğitim ya da görüşme odalarında gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak katılımcıların görüşleri ses kaydı yapılarak ya da not tutularak alınmıştır.

Çocuk adalet sistemi alanında çalışma yapan sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin görüşleri son beş yıl içinde televizyon programlarında yaptıkları konuşmalardan ve internet ortamında yayınladıkları videolardan elde edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmacıların ve alan uzmanlarının görüşü alınarak geliştirilen soru formlarının alanda uygunluğunun test edilmesi ve veri toplama araçlarında eksik ya da anlaşılmayan bir durumun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla ön uygulama yapılmıştır. Ardından nitel alan uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda genel hatları verilen veri toplama aşamasının; veri toplama araçları, ön uygulama, nitel araştırma veri toplama süreci gibi detayları aşağıdaki ilgili başlıklarda yer almaktadır.

2.5.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacı doğrultusunda birden çok veri toplama aracı kullanılarak bir yöntemin sınırlılıkları, diğer yöntemle aşılmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmada, güvenilirlik açısından birden çok veri toplama aracının bir arada kullanılması oldukça yaygın bir uygulamadır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Suça sürüklenen çocukların sorunlarının belirlenmesine ve bu alandaki uygulamaların değerlendirilmesine yönelik yapılan bu araştırmada çocukların karşılaştığı risklerin çok değişkenli ve karmaşık yapısı nedeniyle konunun bütünlüğünü ve farklı boyutlarını kavrama açısından tek bir veri toplama aracının yeterli olmayacağı değerlendirilmiştir. İncelenen olguların daha bütüncül ve bağlamsal kavranışına

yardımcı olması adına bu çalışmada derinlemesine görüşme, dosya/belge incelemesi, görsel ve yazılı medya kaynaklarındaki konuşmaların analizi gibi farklı tekniklerin kullanılması tercih edilmiştir. Nitel araştırmada toplanan verilerin geçerliliği ve sonuçların doğruluğu önemli bir konu olduğu için, çalışmada birden çok veri toplama aracı kullanılması ve elde edilen bilgilerin farklı kaynaklardan teyit edilmesiyle somut ve güçlü kanıtlara ulaşılmasını sağlamıştır (Patton 2014).

Nitel araştırmada birinci elden veri toplanması ve çalışılan alanın derinlemesine incelenmesi söz konusu olduğu için araştırmacının, çalışacağı alanı tanıması önemli bir konudur. Bu nedenle çalışmada, alanla ilgili ön bilgileri almak ve alanı detaylı bir şekilde tanımak için emniyet müdürlüğü, aile ve sosyal politikalar müdürlüğü, okullar, rehberlik araştırma merkezi, sağlık kuruluşları, savcılık, mahkemeler, ceza ve infaz kurumu, adli tıp kurumu ziyaret edilerek yetkin kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılacak örneklem grubunun temel özellikleri ve hassasiyetleri hakkında bilgi edinmek amacıyla, ilgili kurumların taşra teşkilatı uzmanlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde araştırmanın amacına yönelik veri toplama araçlarının geliştirilmesi için suça sürüklenen çocukların örnek dosyaları da incelenmiştir. Bu görüşmeler sonucu taslak olarak hazırlanan bölümler, alt başlıklar formlar bütün ayrıntısıyla gözden geçirilerek tartışılmış ve son şekli verilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış soru formları geliştirilmiştir. Bunlar;

a) Dosya İncelemesi Soru Formu,

b) Personel Nitel Görüşme Soru Formu,

c) Çocuk Nitel Görüşme Soru Formu olmak üzere üç grupta hazırlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formları, görüşmecinin listede yer alan alanlar ve konu başlıkları hakkında ek sorular üretmesine yardımcı olacak biçimde tasarlanmıştır. Bu formlar sayesinde görüşme sırasında unutulması mümkün olabilecek soruların hatırlanması da sağlanmıştır (Kümbetoğlu 2012). Görüşme formlarında çocukları suça sürükleyen risk faktörlerinin belirlenmesinin yanında,

çocuk adalet sistemi kapsamındaki uygulamaların adli kolluktan başlayarak ceza infaz aşamasına kadar değerlendirilmesine yönelik sorulara da yer verilmiştir.

Görüşme formlarının hazırlanmasında araştırmanın konusuna, amacına ve örneklemin özelliğine uygun ve doğru sorulara yer verilmesine dikkat edilmiştir. Soru formunda yer alacak sorular belirlenirken, bir sorunun yer alma amacının ve sorulma biçiminin katılımcının cevabını etkileyeceği göz önüne alınarak mümkün olan en uygun soruların seçilmesine özen gösterilmiştir. Altı farklı soru çeşidi (deneyim/davranış soruları, görüş/değer soruları, duygu soruları, bilgi soruları, duyusal sorular ve artalan/demografik sorular) dikkate alınarak tasarım yapılmıştır (Patton 2014). Buna göre katılımcıların kendilerini rahat hissedebilmeleri için görüşmenin başlangıcında deneyim/davranış sorularına yer verilmiş, daha sonra öznel bakış açılarını anlatmalarına yönelik görüş sorularına geçilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda bazı konularda derinleşme sağlanabilmesi için mahkeme dosyalarının incelenmesinde karşılaşılan vakalardan örnekler verilerek ek sorular sorulmuştur.

Derinlemesine görüşme nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olup, insanların bakış açılarını, öznel deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir araçtır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından derinlemesine görüşme kayıtları, katılımcı gözlem notları ve dava dosyalarından elde edilen verilerle desteklenmiştir.

2.5.2. Ön Uygulama

Alan uzmanlarının görüşleri alınarak araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formlarının uygunluğunun test edilmesi ve veri toplama araçlarında eksik ya da anlaşılmayan bir durumun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Rize İli'nde ceza mahkemelerinde kaydı bulunan, suça sürüklenen çocuklardan belirlenen örneklem grubu üzerinden üç çocuğa ait dava dosyası incelenmiştir. Üç çocuğun biri hakkında personel görüşmesi yapılmış ve diğer çocuğun kendisi ve yakınlarıyla görüşülmüştür.

Ön uygulama sayesinde araştırma sürecinde karşılaşılması olası sorunların önceden tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması sağlanmıştır. Ön uygulama

sırasında anlaşılmayan sorular gözden geçirilmiş ve değiştirilmiştir. Uygun olmayan bazı sorular görüşme formundan çıkarılmış, gerekli görülen bölümlere de yeni sorular eklenmiştir. Ön uygulamada alanda çalışan savcı, hâkim, adli kolluk görevlisi, psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmenlerin tecrübelerinden faydalanılmıştır.

Deneme görüşmeleri esnasında personelin alan deneyimleri doğrultusunda önerdikleri soruların uygun olanları soru formlarına eklenmiştir. Ön görüşmelerde araştırmacının rolü ve etik davranışlarının neler olması gerektiğiyle ilgili temel esaslar belirlenmiştir. Saha çalışması için zaman ve seyahat planlaması yapılmıştır.

2.5.3. Nitel Veri Toplama Süreci

Veri toplama araçlarının geliştirilmesinin ardından araştırma yapılacak mahkeme ve ceza infaz kurumlarının teşkilat yapısı dikkate alınarak uygulama takvimi ve iş planı hazırlanmıştır. Öncelikle araştırmanın amacı, kapsamı ve hedef kitlesi konusunda yetkililerin bilgilendirilmesi sağlanmış ve araştırma için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği müzakere edilmiştir. Rize Adliyesi'nde bulunan mahkemelerde dosya incelemesi ve katılımcı gözlem yapabilmek için Adalet Bakanlığı'ndan alınan izinle birlikte Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı ziyaret edilmiş ve yapılması planlanan araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra dosya incelemesi yapılacak mahkemelerin hâkimleri ve yazı işleri müdürleriyle görüşülmüş, çalışma yeri ve zamanı belirlenmiştir. 14.10.2014-11.12.2014 tarihleri arasında yaklaşık iki ay süreyle Rize Asliye Ceza Mahkemeleri, Ağır Ceza Mahkemesi, Aile Mahkemesi ve Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde son iki yılda suça sürüklenen çocuklara ait karar metinleri ve dava dosyaları incelenmiştir. Dava dosyalarının incelenmesi mahkeme kalemlerinde gerçekleştirilmiş; bu sayede hâkimler, kâtipler, avukatlar ve sanıklarla etkileşim içinde olma fırsatı yakalanmıştır. Rize İli'nde çocuk mahkemesi bulunmaması nedeniyle Trabzon Çocuk Mahkemesi hâkiminden resmi izin alınmış ve 11-13.03.2015 tarihleri arasında mahkeme kaleminde dosya incelemesi ve katılımcı gözlem yapılmıştır.

Araştırmanın yetişkin katılımcıları alan tecrübesi ve mesleği dikkate alınarak Rize, Ordu, Trabzon, Ankara ve İstanbul illerinden seçilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılacak katılımcılarla irtibata geçilmiş ve uygun olacakları görüşme zamanı için randevu alınmıştır. Araştırmanın Adalet Bakanlığı

katılımcılarıyla iş yoğunluğuna göre bazen çalışma ofislerinde, bazen mahkeme salonunda, bazen de kafeteryada görüşülmüştür. Avukatla baroda, Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü katılımcılarıyla Sosyal Hizmet Merkezi'nde, öğretim üyeleriyle de bağlı bulundukları üniversitede görüşülmüştür. Katılımcı görüşmelerine 07.01.2015 tarihinde Rize Adliyesi'nden başlanmış ve 11.06.2015 tarihinde İstanbul Çağlayan Adliyesi'nde sonlandırılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler yaklaşık 6 ay sürmüştür. En uzun görüşme 1 saat 34 dakika, en kısa görüşme ise 29 dakika sürmüştür. Toplam 17 saat süren görüşmelerden 230 sayfalık görüşme metni elde edilmiştir.

Suça sürüklenen çocuk görüşmeleri için Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nden izin alınmış ve ceza infaz kurumu yetkilileri ile görüşülerek uygun zaman planlaması yapılmıştır. Ankara İli'nde Sincan Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Çocuk Eğitimevi'nde kalan tutuklu ve hükümlü 10 çocukla 24-26.03.2015 tarihleri arasında görüşülmüştür. İstanbul İli Maltepe Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda kalan 10 çocukla 8-9.06.2015 tarihlerinde görüşülmüştür. Görüşmeye dâhil edilecek çocuklar psiko-sosyal servis görevlileri ve koruma infaz memurları yardımıyla belirlenmiştir. Görüşme yapılacak çocukların yaş, coğrafi bölge, suç türü gibi kriterler açısından farklı özelliklere sahip olmasına dikkat edilmiş ve görüşmeye gönüllü olarak katılmaları sağlanmıştır. Her bir çocukla yapılan görüşme ortalama 30-40 dakika sürmüş olup, görüşme sürecinde elle tutulan notların bilgisayara aktarımı sonucunda toplam 28 sayfalık metin elde edilmiştir.

Çocuk ve yetişkin görüşmelerinde, görüşmeye başlanmadan önce katılımcıya araştırma hakkında bilgi verilmiş ve görüşmeye rızasıyla katıldığını beyan eden "Onam Formu" okunarak karşılıklı imzalanmıştır. Verilerin eksiksiz kaydedilmesi amacıyla görüşme süresince katılımcının onayı alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ancak ceza infaz kurumlarında ses kayıt cihazının kurum içine sokulmasına izin verilmemesi nedeniyle görüşmeler not alınarak yazılı olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla ses kaydının yapılamaması veri kayıplarına neden olmuştur. Çocuk katılımcılarla yapılan görüşmede ilk başta tedirgin oldukları gözlenmiş, niye seçildiklerini ve niçin görüşme yapılacağını merak etmişlerdir. Bu nedenle ilk beş dakika açıklama yapma, güven ilişkisi oluşturma için sohbet etme şeklinde değerlendirilmiş, sonrasında görüşmeye geçilmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcılardan ve suça sürüklenen çocuk dosyalarından üç farklı yöntemle veri toplanmıştır. Bunlar;

Dava Dosyalarının İncelenmesi

Öncelikle ceza davası sona ermiş çocuğun dosyası mahkeme arşivinden talep edilerek, suça sürüklenen çocuk hakkında yürütülen adli sürecin kolluk aşamasından, davanın sonlandırılması aşamasına kadar olan tüm evraklar incelenmiştir. Sosyal inceleme raporlarından çocuk, aile ve sosyal çevreyle ilgili bilgiler elde edilmiş, adli kolluk evraklarından kimlik tespiti, yakalama, gözaltına alma, uzlaşma, adli muayene gibi işlemlerle ilgili bilgiler alınmıştır. Savcılık ifade tutanaklarından suç eylemine ve soruşturma sürecinde gerçekleştirilen diğer işlemlere ilişkin bilgilere ulaşılmış, kovuşturma evraklarında mahkeme sürecinde düzenlenen duruşma kayıtları, karar metni ve deliller incelenmiştir. Dava dosyasındaki bilgiler çocuk hakları ilkeleri esas alınarak not edilmiş ve "Dosya İncelemesi Soru Formu" kullanılarak elektronik ortama aktarılmıştır.

Derinlemesine Görüşmeler

Bir görüşme ve ilişki başlatma süreci olan derinlemesine görüşme; beceri, duyarlılık, odaklanma, anlama, içe bakış ve disiplin gerektiren bir tekniktir. Dolayısıyla günlük konuşmadan farklı olarak araştırmacının görüşmeyi yönlendirdiği, zaman zaman ilave sorularla konuyu zenginleştirdiği ve derinleştirdiği, görüşülen kişinin kendisini rahatça ifade edebildiği bir süreç yaşanması ön görülmüştür (Kümbetoğlu 2012). Veri toplama tekniği olarak kullanılan derinlemesine görüşmelerde önceden hazırlanan soru formu kullanılarak açık uçlu sorular sorulmuş, etkin dinlenme gerçekleştirilmiş ve zaman zaman ek sorularla araştırma konusuna ilişkin detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada yetişkin ve çocuk görüşmeleri gerçekleştirilmiştir:

a) Alan Çalışanlarıyla Görüşme: Çocuk adalet sistemi ya da çocuk koruma sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklarla ilgili çalışma yapmış veya halen aktif olarak bu çocuklarla çalışmaya devam eden, deneyimli kişilerle görüşülmüştür. Araştırmacının da daha önce suça sürüklenen çocuklarla çalışmış olması görüşme sürecinin karşılıklı öğrenme ve deneyim paylaşımı şeklinde, güven içinde geçmesini sağlamıştır. Çocuk adalet sistemi uygulamalarını eleştirel açıdan değerlendirebilecek

ve bizzat uygulama yaparak alanı deneyimlemiş kişilerle görüşme yapılması araştırmaya farklı boyut kazandıracak verilere ulaşılmasını sağlamıştır. Görüşmelerde "Personel Nitel Görüşme Soru Formu" kullanılmıştır.

b) Çocuklarla Görüşme: Çocuğun yaşam öyküsü, suça sürüklenme süreci ve sonrasında yapılan adli işlemlerin çocuğun bakış açısından anlaşılabilmesi için cezaevinde bulunan gençlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ceza infaz kurumlarına güvenlik taramasından geçtikten sonra girilmiş, görevliler nezaretinde cezaevinin bölümleri gezilmiş ve idare tarafından uygun görülen bir odada çocuklarla baş başa görüşülmüştür. Çocukların olumsuz etkiye maruz kalmış olabilecekleri göz önünde bulundurularak zarar vermeme ilkesi ile hareket edilmiş ve görüşme süreci çocuğun yüksek yararı gözetilerek yürütülmüştür.

Basılı ve Görsel Medya Kayıtlarının İncelenmesi

Araştırma konusu hakkında sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin görüşlerine yer verilmesi açısından basılı ve görsel medya kuruluşlarının internet arşivleri taranmış ve bilgisayara kaydedilmiştir. Görsel medya kayıtları tekrar tekrar izlenerek araştırmanın amacı doğrultusunda olan açıklamalar yazılı metin haline dönüştürülmüştür. STK temsilcilerinin medya kayıtlarının incelenmesinde araştırma soruları esas alındığından ayrı bir yapılandırılmış form kullanılmamıştır. Çocuk adalet sistemine ilişkin görüşlerin yer aldığı video kayıtlarından araştırmanın amacına uygun olarak farklı STK temsilcilerine ait 8 sayfalık konuşma metni çıkarılmıştır.

2.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırma sorularına cevap aramak için gerçekleştirilen veri analizi, araştırmanın başından sonuna kadar devam eden ve araştırmanın diğer aktivitelerinden ayrı tutulamayacak bir süreçtir. Nitel veri analiziyle katılımcıların görüşlerinden elde edilen metnin küçük kavramsal birimlere ayrılarak kodlanması ve kodların da belli temalar altında gruplandırılması sağlanmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan kodlar ve temalar; katılımcıların ifadelerinden, sosyal hizmet literatüründe kullanılan ve araştırmacı tarafından uygun görülen kavramlardan elde edilmiştir (Merriam 2013, Creswell ve Plano-Clark 2015).

Patton (2014)'un vurguladığı gibi nitel analiz, verileri bulgulara çevirme işlemidir ama bu işlemi yapmanın kesin bir formülü yoktur. Nitel veri analizi, saha araştırmasında yaşanılan deneyimin bir başka ifadeyle katılımcılardan ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgi ve gözlemlerin düzenlenmesi ile başlamaktadır. Verilerle çalışılırken tanımlama, karşılaştırma, açıklamalar oluşturulmakta, öyküler arasında bağlantılar kurulmakta ve muhtemel varsayımlar çıkarılmaktadır. Örnekleme dâhil olan katılımcıların anlatımları arasındaki benzerlik ve farklılık örüntüleri incelenmekte ve çeşitlilikler anlaşılmaya çalışılmaktadır. Nitel araştırma çoğu zaman tümevarımsaldır. Çünkü nitel araştırmada örüntüler ve ilişkiler, araştırmanın başından verilerin analizi aşamasına kadar oluşturulmaya devam etmektedir. Dolayısıyla analiz araştırmanın ayrı bir son aşaması olmaktan çok, bütün aşamalara yayılan bir boyuttur (Neuman 2012).

Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda elde edilen veriler klasik anlamda betimsel ve içerik analizi yapılarak yorumlanmaktadır. Berg ve Lune (2015) içerik analizini; *"kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları tespit etmek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanması"* olarak tanımlamışlardır. İçerik analizinde amaç, katılımcıların görüşleri, dosya ve belge incelemesi yoluyla elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Bu çalışmanın veri analizi aşamasında içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Öncelikle toplanan verilerin kavramsallaştırılarak kodlanması, sonrasında da ortaya çıkan kavramlara göre tematik düzenleme ve sınıflandırmanın yapılması sağlanmıştır. İçerik analizinde bilgisayar destekli Nvivo-11 adlı nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden oluşturulan metinler word dosyası olarak NVivo programına yüklenmiş ve program üzerinden okunarak 'nod'lar oluşturulmuştur. Oluşturulan nodlar ortak temalar altında birleştirilmiştir. Nitel veri analizi yapılırken aşağıda ayrıntısıyla açıklanan 6 aşamalı bir yol izlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek 2008, Creswell 2013, Patton 2014):

Aşama-1: Ham Verilerin Analiz İçin Hazırlanması ve Düzenlenmesi

Araştırmanın alan uygulamasında çocuk ve yetişkin katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelere ait ses kayıtları çözümlenip metin haline çevrilmiştir.

Ayrıca mahkeme dava dosyalarının incelemesinden elde edilen veriler bilgisayar ortamında bir araya getirilmiştir. Ham veri setini oluşturan çözümlemeler çocuk ve yetişkin görüşmesi, dosya inceleme verileri ve katılımcı gözlem notları şeklinde sınıflandırılmıştır. Ardından görüşme sırasına göre belirlenen katılımcı numarası esas alınarak gruplandırılmıştır.

Aşama-2: Verilerin Okunması ve İncelenmesi

Bu aşamada görüşmelerden elde edilen metin, ses kayıtlarıyla karşılaştırılarak okunmuş ve bilginin anlamına dair başlangıç yorumlaması yapılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda katılımcıların vurguladığı genel fikirler belli kavramlar altında gruplandırılarak, verilerin içinde saklı olabilecek anlamlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu sayede araştırmanın başlangıcında kurgulanan sorun alanlarıyla katılımcıların ifadeleri arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin neler olduğu genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Aşama-3: Verilerin NVivo-11 Programı Yardımıyla Kodlanması

Bu aşamada verilerin işlenmesi ve analizi için düzenli bir kavramsal gruplandırma sistemi sağlayan NVivo-11 Nitel Veri Analizi yazılımı aracılığıyla nod oluşturma (kod) işlemi gerçekleştirilmiştir (Bazeley ve Jackson 2015). Bir metin üzerinde kavramsal kodlama yapmak; ortak örüntülerin ortaya çıkarılması, görüşlerin karşılaştırılması, açıklama üretilmesi ve modeller oluşturulması için gerekli sürecin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Araştırmacı tarafından metinler kodlanırken eş zamanlı olarak iki akademisyenden aynı metin üzerinde kodlama yapması için yardım talep edilmiştir. Sosyal hizmet alanında doktora yapan bir araştırma görevlisi ve sosyoloji alanında doktora yapan bir öğretim görevlisi bağımsız ve tarafsız olarak kendilerine verilen görüşme metni üzerinde kodlama yapmışlardır. Araştırmacı ve diğer iki akademisyenin yaptıkları kodlamalar karşılaştırılarak benzerlik ve farklılık oranı tespit edilmiştir. Araştırmacı ve iki akademisyenin bağımsız olarak gerçekleştirdikleri kodların %75 oranında benzer olduğu görülmüştür (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Kodların oluşturulmasında tematik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Kodlar arasındaki ilişkiler analiz edilirken bu ilişkilerin bazı yönlerden ne söylediğine ya da ne söylemediğine dikkat edilmiştir. Analizin başında kullanışlı

olabilecek herhangi bir veri parçasını belirlemede geniş ve olası her şey açıkça düşünülmüştür. Bu tarz kodlama *"açık kodlama"* olarak nitelendirilmektedir. Açık kodları gruplama süreci ise bazen eksen kodlama ya da analitik kodlama olarak da adlandırılmaktadır (Glesne 2013, Merriam 2013). Verilerin kodlanması sonucu tümevarımsal yöntemle ortaya çıkan temalar Çizelge 2.3'de örnek olarak gösterilmiştir.

Araştırma kapsamında hazırlanan sorulardan ve araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Örneğin; çocuğun yaşam öyküsü, akran ilişkileri, adli kolluk biriminde yaşadıkları, soruşturma ve kovuşturma sürecindeki uygulamalar, dava sonrası verilen karar, denetim ya da tedbir süreci gibi yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer verilen alanlar dikkate alınarak kavramsal kodlama yapılmıştır.

Aşama-4: Temaların Oluşturulması ve Katılımcı Görüşlerinin Gruplandırılması

Bu aşamada, bir önceki aşamada başlayan kodlama ile verilere ait yenilenen bazı örüntülerin temalar ve alt temalar altında toplanması hedeflenmiştir. Kodlardan hareketle verileri genel düzeyde açıklayabilen alt temalara ve oradan da kodları ortak kavramlar altında toplayabilen temalara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çizelge 2.2 Nitel veri analizi örnek bir kodlama ve tema oluşturma süreci.

Temaların bulunması için önce kodlar bir araya getirilmiş ve ortak yönleri belirlenmiştir. Tematik kodlama işlemi olarak adlandırılan bu çalışmada kodlar aracılığıyla eldeki verilerin tema gruplarına ayrılması sağlanmıştır. Temalar birçok özgün örneği kapsayan ve birbirleriyle ilişkisi kurulan kavramsal ögeler olarak değerlendirilmiştir. Bu temalar çalışmanın amacı, araştırmacının yönelimi, bilgisi ve katılımcılar tarafından açık hale getirilmiş anlamlar aracılığıyla belirlenmiştir. Temaların oluşturulması sistematik bir süreç olmakla birlikte, bir parça sezgisel yönü de bulunmaktadır (Glesne 2013).

Bu işlemler yapılırken iç tutarlılığa dikkat edilmiştir. Bir başka ifadeyle ortaya çıkan temanın altında yer alan verilerin anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı birkaç defa gözden geçirilmiştir. Ayrıca tüm veri setinin bütüncül ve anlamlı bir şekilde açıklanmasının sağlanması amacıyla, birbirinden farklı temaların kendi aralarında anlamsal bütünlüğü sağlamasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde veri setinin tamamına yakınının işlenmesi sağlanmıştır.

Aşama-5: Temaların ve Alt Temaların Bağlantılarının Oluşturulması

Bu aşamada temaların ve katılımcıların görüşlerinden doğrudan aktarılan metinlerin nitel analiz ve yorumlama sırasında nasıl kullanılacağı üzerinde durulmuştur. İnsan eylemleri büyük ölçüde duruma bağlı olduğu için içinde bulunduğu zamanın izini taşımakta ve öznel anlamların esiri olmaktadır. Bu nedenle belli bir usule, örneğin örneklemin yansıtıcılığı, sonuçların genelleştirilebilirliği otomatik olarak garanti edilememektedir. Bu yüzden sosyal bilimlerde –bir kez bulundu mu daima ve her yerde geçerli olacak- genel doğa yasalarına ulaşma durumu bir yanılsama (kurgu) olarak tanımlanmaktadır (Mayring 2011).

Elde edilen bulguların genellemesinin güç olduğu bilindiği için araştırmanın raporlanması aşamasında herhangi bir genelleme yerine, araştırmacıyla süreci paylaşmış katılımcıların görüşleri, yansıttıkları anlam sistemleri, sosyal hayata dair algıları kendi doğallığına dokunulmadan sergilenmiştir. Ancak katılımcıların öznel değerlendirmelerinde hangi kavramlara daha çok vurgu yaptıklarını ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulan temalar üzerinden sıklık analizi yapılmıştır. Bütüncül bir anlama çabası içerisinde, her görüşmeden elde edilen anlatılardan ortak noktalar, benzerlikler ya da farklılıklar araştırma raporuna yansıtılmıştır.

Aşama-6: Temalar Altında Gruplandırılan Katılımcı Görüşlerinin Yorumlanması

Veri analizinin son aşamasında analiz sonuçlarının ve bulguların yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Yorumlama işleminde literatür ve teoriden derlenen bilgi ile bulguların karşılaştırılmasından türetilen anlamlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulgular bölümünde katılımcıların ifadelerinden yapılan doğrudan alıntıların aktarılması esnasında araştırmacı tarafından kavram

tanımlaması ve içerik yorumlaması yapılmış, literatür taramasıyla elde edilen bilgilerle araştırma sonuçlarının karşılaştırılması tartışma bölümüne bırakılmıştır.

Nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırmada katılımcıların öznel değerlendirmelerini yansıtan görüşleri kendi ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak yansıtılmıştır. Ancak çalışmanın hacminin sınırlı olması nedeniyle derinlemesine görüşmelerde kaydedilen mülakatlardan araştırmanın amacı doğrultusunda çok az bir kısmına yer verilmiştir. Araştırmada yer alacak metin parçalarının seçiminde mümkün olduğunca farklı ve özgün ifadelerin yer almasına özen gösterilmiştir. Bu seçim dolayısıyla da araştırmanın konusuyla ilgili pek çok değerli görüşün dışarıda kalması kaçınılmaz olmuştur.

2.7. Araştırmacının Rolü ve Etik Kurallar

Sosyal bilim araştırmalarında toplumun gerçeği bilme isteği ile incelenen insanların haklarının korunması arasında dengeyi kurabilmek için araştırmacının bir dizi etik kurala bağlı kalması gerekmektedir (Kümbetoğlu 2012). Araştırma önerisinin kabulü sonrasında saha araştırması yapabilmek için Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 12.11.2014 tarih ve 2014/1 sayılı etik onay alınmıştır. Araştırma öncesinde çalışma alanı olan adliye ve çocuk cezaevlerinin örgüt yapısıyla ilgili bilgi alınmış ve etik hassasiyetleri öğrenilmiştir. Suça sürüklenen çocukların dava dosyalarını incelemek, ceza infaz kurumlarında kalan çocuklar ve mahkemelerde görev yapan personelle görüşme yapabilmek için Adalet Bakanlığı'nın ilgili birimlerinden gerekli resmi izinler alınmıştır.

Nitel yöntemle yapılan bu araştırmada kişilerin anlatım ve ifadelerine ayrıntılı olarak yer verildiği için katılımcıların şahsi bilgilerinin korunmasına azami özen gösterilmiştir. Bu amaçla görüşme öncesinde tüm katılımcılar araştırmanın içeriğiyle ilgili bilgilendirilmiş ve aydınlatılmış onam formu vasıtasıyla da araştırmaya katılım ve görüşmelerin kaydedilmesi konusunda rızaları alınmıştır. Hassas bir konu olan suça sürüklenen çocuklar alanında araştırma yapmanın zorluğu nedeniyle, görüşülen kişinin kendisini rahat ifade edebilmesi için öncelikle güven ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların açıklamaları doğrultusunda ek bazı sorular da sorularak konunun derinleştirilmesi sağlanmış,

bazen de anlatılanlara müdahale etmeden etkin bir dinleme yapılmıştır. Görüşme sürecinin etkin bir deneyim paylaşımı olabilmesine dikkat edilmiştir.

Nitel yöntemle yapılan araştırmada, konunun derinlemesine incelenmesi gerektiğinden araştırmacının katılımcı rolü ön plana çıkmıştır. Görüşme sürecinde edinilen gözlem ve daha sonrasında konu hakkında şekillenen yorumlar, bulguların analizi ve tartışma aşamasında çalışmanın olgunlaşmasına katkı sağlamıştır. Araştırmacının alandan elde ettiği veriler doğrultusunda bağlamı ve içeriği olduğu gibi yansıtmasının araştırmanın güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Ancak nitel araştırmada, uygulamaya yönelik sonuçlar, nicel araştırmalarda olduğu gibi kurallar ya da ilkeler biçiminde değildir. Sonuçlar uygulayıcılar için daha çok deneyim ve bakış açısı niteliği taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Çizelge 2.3 Verilerin kodlanması sonucu çocuk adalet sistemi uygulamalarına ilişkin oluşan temalar.

Temalar	Alt Temalar
Çocuk adalet sisteminin alt yapısal sorunları	İnsan kaynağına ilişkin sorunlar
	Yasal alt yapıya ilişkin sorunlar
	Çocukların adli sistem algısına ilişkin sorunlar
	Fizikî alt yapıya ilişkin sorunlar
Adli kolluk suça sürüklenen çocuk ilişkisi	Adli kollukta çocuk haklarının ihlal edilmesi
	Adli kollukta psiko-sosyal müdahale olmaması
Avukat suça sürüklenen çocuk ilişkisi	Çocuğa hukukî destek sağalmadaki yetersizlikler
	Çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış avukatların olmaması
Savcılık ve soruşturma aşaması	Soruşturmada çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmaması
	Savcılık çocuk bürosunun olmaması
Adli görüşme süreci	Adli görüşme sürecinin alt yapı sorunları
	Adli görüşmenin zorlukları
Adli tıp uygulamaları	Adli tıpta çocuğun değerlendirilmesinde yaşanan sorunlar
Çocuk mahkemeleri ve yargılama aşaması	Yargılamanın çocuğa özgü olmaması
	Sosyal çalışmacının önerilerinin hâkim tarafından dikkate alınmaması
	Yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamaması
Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale süreci	Nitelikli sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale yapılamaması
	Sosyal çalışmacının yetkinliği ve sosyal çalışma görevlisi
	Vaka yönetim sisteminin olmaması
	Suça sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacını değerlendirme
Koruyucu destekleyici tedbir kararıyla ilgili aksaklıklar	Tedbir kararlarının verilmesi aşamasındaki aksaklıklar
	Tedbir kararlarının uygulanması ve izlenmesi aşamasındaki aksaklıklar
Ceza infaz kurumundaki çocukların sorunları	Cezaevi deneyimi yaşayan çocukların sorunları
	Cezaevlerinde topluma kazandırma uygulamalarının yetersizliği
	Cezaevinin sosyal öğrenmeye neden olması
	Çocukların cezaevinde tutuklu kalması sorunu
Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamaları	Denetimli serbestlikte uygulanan psiko-sosyal müdahaledeki aksaklıklar
	Toplum temelli uygulama yapılamaması
Adli Sistemde Disiplinler/Kurumlar Arası İşbirliği ve Koordinasyon	Kurumlar arası koordinasyon sorunları
	Disiplinler arası işbirliği sorunları
Adli sistem dışı uygulamalar	Yönlendirme yapılamaması
	Arabuluculuk ve uzlaşmanın etkin uygulanmaması
	Kamu vesayeti uygulamasının olmayışı
Koruyucu önleyici hizmetler	Koruyucu önleyici sosyal hizmet ihtiyacı
	Okul temelli önleme hizmetlerinin yetersizliği
	Yerel düzeyde sosyal hizmet örgütlenmesinin yetersizliği
	Erken uyarı sisteminin olmayışı

3. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulguların, kavramsal çerçeve ve kuramla uyumlu olduğu görülmüş, ulaşılan tema ve kavramlar araştırmanın amaçları açısından anlamlı bir bütün oluşturmuştur. Ayrıca araştırmada katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilmiş, bunlardan yola çıkılarak sonuçlar tartışılmıştır. Araştırmanın bulguları benzer araştırmalarla test edilebilir niteliktedir. Bu bölümde bulgular araştırmanın alt amaçları temel alınarak sunulmuştur. Öncelikle araştırmanın katılımcıları olan çocuk ve yetişkin öznelere ilişkin tanıtıcı bulgulara yer verilmiş, ardından araştırmanın ana konusunu teşkil eden çocukları suça sürükleyen nedenler ve çocuk adalet sistemi uygulamalarına ilişkin bulgular ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Katılımcılarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde saha araştırması kapsamında derinlemesine görüşme yapılan katılımcıların temel bilgileri verilmiştir. Sonraki bölümlerde ise görüşmelerden elde edilen veriler, nitel araştırma yönteminin içerik analizi tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Suça sürüklenen çocuklar bağlamında çocuk adalet sistemi, sistemde rol alan aktörlerin öznel bakış açıları yardımıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bulgular bölümünün tematik çerçevesi çocuk adalet sisteminin ana öznesini oluşturan çocukların ve çocukların savunucusu rolünü üstlenen sosyal çalışmacı, psikolog, pedagog ve eğitimcilerin, hukukçuların, sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin ve akademisyenlerin kendi pencerelerinden sisteme dair yorumlarından oluşturulmuştur. Çocuk adalet sistemiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olan meslek mensubu sayısı burada yer alan katılımcılarla sınırlı değildir. Hem araştırmaya katılımın gönüllü olması, hem de araştırmanın daha çok sosyal hizmet bakış açısıyla konuyu ele alması gibi sınırlılıklar nedeniyle ağırlıklı olarak çocukların psiko-sosyal sorunlarına çözüm bulmaya çalışan meslek mensuplarıyla görüşülmeye çalışılmıştır. Ayrıca araştırmanın nitel yöntemle tasarlanması nedeniyle amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak alanda deneyimli ve araştırmaya katılmaya istekli olan az sayıda meslek elemanıyla derinlemesine görüşme yapılması tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların mesleği, iş deneyim süresi ve çalıştığı kurum aşağıdaki tabloda verilmiştir. Görüşme yapılan katılımcılar adli sistemde çalışmaları nedeniyle isimlerinin ve çalışma yerlerinin gizli tutulmasını

talep etmişlerdir. Araştırmanın etik ilkeleri açısından katılımcıların anlatımlarından elde edilen metinlerde kişileri tanıtıcı bilgilere yer verilmemiş, katılımcıların isimleri yerine mesleki unvanları numaralandırılmak suretiyle veri analizi yapılmıştır.

Çizelge 3.1 Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuk adalet sistemi çalışanlarına ilişkin bilgiler.

No	Mesleki Unvanı	Cinsiyeti	İş Deneyim Süresi	Görev Yeri	Çalıştığı Kurum
K1	Sosyal Çalışmacı-1	Kadın	12 yıl	Ankara	Aile Mahkemesi
K2	Sosyal Çalışmacı-2	Kadın	3 yıl	Ankara	Çocuk Mahkemesi
K3	Sosyal Çalışmacı-3	Kadın	9 yıl	Ankara	Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi
K4	Sosyal Çalışmacı-4	Erkek	9 yıl	Ankara	DS Müdürlüğü
K5	Sosyal Çalışmacı-5	Kadın	9 yıl	Ankara	DS Müdürlüğü
K6	Sosyal Çalışmacı-6	Kadın	8 yıl	Ankara	DS Müdürlüğü
K7	Sosyal Çalışmacı-7	Kadın	11 yıl	Trabzon	Çocuk Mahkemesi
K8	Sosyal Çalışmacı-8	Erkek	4 yıl	Trabzon	ASPİM
K9	Sosyal Çalışmacı-9	Erkek	23 yıl	Trabzon	ASPİM
K10	Sosyal Çalışmacı-10	Erkek	2 yıl	İstanbul	Çocuk Mahkemesi
K11	Sosyal Çalışmacı-11	Kadın	30 yıl	İstanbul	Çocuk Mahkemesi
K12	Psikolog-1	Erkek	6 yıl	Ordu	Aile Mahkemesi
K13	Psikolog-2	Erkek	9 yıl	Rize	Aile Mahkemesi
K14	Psikolog-3	Kadın	24 yıl	Ankara	Aile Mahkemesi
K15	Psikolog-4	Kadın	10 yıl	Ankara	Çocuk Mahkemesi
K16	Pedagog-1	Erkek	9 yıl	Rize	Aile Mahkemesi
K17	Pedagog-2	Erkek	22 yıl	Trabzon	Çocuk Mahkemesi
K18	Pedagog-3	Kadın	10 yıl	Trabzon	Aile Mahkemesi
K19	Öğretim Üyesi-1	Erkek	30 yıl	İstanbul	Üniversite-Sosyal Hizmet Bölümü
K20	Öğretim Üyesi-2	Erkek	25 yıl	İstanbul	Üniversite-Sosyal Hizmet Bölümü
K21	Öğretim Üyesi-3	Erkek	26 yıl	İstanbul	Üniversite-Sosyal Hizmet Bölümü
K22	Öğretmen-1	Kadın	5 yıl	Ankara	DS Müdürlüğü
K23	Öğretmen-2	Kadın	14 yıl	Ankara	DS Müdürlüğü
K24	DS Müdürü	Erkek	8 yıl	Rize	DS Müdürlüğü
K25	Avukat	Kadın	6 yıl	Trabzon	Baro

Çocuk adalet sisteminde çalışan katılımcıların %52'si kadın, %48'i erkektir. Katılımcıların iş deneyimi ortalaması 11,76 yıldır. Katılımcıların %44'ü sosyal

çalışmacılardan oluşmakta ve %88'i İstanbul, Ankara, Trabzon, Ordu gibi büyük şehirlerde görev yapmaktadır.

Çocuk adalet sistemini anlamaya yönelik tasarlanan araştırmanın gerçek özneleri kuşkusuz çocuklardır. Bu nedenle araştırma kapsamında çocuk ceza infaz kurumu ve çocuk eğitimevinde kalan 20 çocukla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ceza infaz kurumunda tutuklu ya da hükümlü olarak kalan çocuklar, adalet sistemi içinde bütün süreçleri deneyimlemiş olmaları nedeniyle sistem hakkında bütüncül bir değerlendirme yapma imkânı sağlamışlardır. Sosyal hizmetin etik ilkeleri gereği görüşme yapılan çocukların kimliklerini açığa vuracak bilgiler değiştirilerek aktarılmıştır. Çocuk adalet sisteminin soruşturma ve kovuşturma evraklarında suça sürüklenen çocuklar SSÇ kısaltmasıyla kodlanması nedeniyle araştırma kapsamında görüşülen çocukların isimleri SSÇ kısaltması kullanılmak suretiyle gizlenmiştir. Araştırmanın çocuk katılımcılarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 3.2 Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuk katılımcılara ilişkin bilgiler.

No	Çocuk Kodu	Yaş	Doğum Yeri	Suç Türü	Kaldığı Kurum
K26	SSÇ-1	17	Adana	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K27	SSÇ-2	17	İzmir	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K28	SSÇ-3	17	Kayseri	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K29	SSÇ-4	17	Rize	Uyuşturucu	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K30	SSÇ-5	17	Gaziantep	Yaralama	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K31	SSÇ-06	17	Erzincan	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K32	SSÇ-07	14	Erzurum	Adam öldürme	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K33	SSÇ-08	17	Van	Cinsel istismar	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K34	SSÇ-09	15	Bolu	Cinsel istismar	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K35	SSÇ-10	17	İstanbul	Cinsel istismar	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K36	SSÇ-11	16	Mardin	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K37	SSÇ-12	17	Siirt	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K38	SSÇ-13	16	Mardin	Gasp	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu

Çizelge 3.2 (Devam). Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuk katılımcılara ilişkin bilgiler.

No	Çocuk Kodu	Yaş	Doğum Yeri	Suç Türü	Kaldığı Kurum
K39	SSÇ-14	17	Ordu	Hırsızlık	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K40	SSÇ-15	16	Yalova	Cinsel istismar	Kapalı Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu
K41	SSÇ-16	17	Hollanda	Uyuşturucu	Çocuk Eğitimevi
K42	SSÇ-17	17	Samsun	Hırsızlık	Çocuk Eğitimevi
K43	SSÇ-18	17	Kayseri	Cinsel istismar	Çocuk Eğitimevi
K44	SSÇ-19	17	Osmaniye	Yaralama	Çocuk Eğitimevi
K45	SSÇ-20	17	Diyarbakır	Uyuşturucu	Çocuk Eğitimevi

Araştırmaya katılan çocukların %70'i 17 yaşındadır. Çocuklar küçük yaşta suç işlemeye başlasalar bile hapis cezası genellikle 15 yaşından sonra verilmeye başlanmaktadır. Çocukların eğitim durumuna bakıldığında %50'si ilköğretim terk, %20'si lise terk, %15'i ortaokul mezunu ve %15'i de açık liseye devam etmektedir. Katılımcılardan birisi okuma-yazma bilmediğini belirtmiştir. Çocukların %50'sinin anne-babası birlikte yaşamakta, %30'unun anne-babası boşanmış, %20'sinin de babası vefat etmiştir. Katılımcı çocukların %45'i hırsızlık nedeniyle cezaevine girdiklerini beyan etmiştir. Katılımcıların %70'i ceza infaz kurumuna girmeden önce uyuşturucu madde kullandığını ve sokak deneyimi yaşadığını ifade etmiştir. Çocukların %15'i korunma altında olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında çocuk adalet sistemi alanında aktif olarak rol alan sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle görüşme yapılması planlanmış ancak süre yetersizliği ve iş yoğunluğu gibi nedenlerle yüz yüze görüşme fırsatı sağlanamamıştır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin televizyon programlarında yaptıkları konuşmalar medya kuruluşlarının arşivleri taranmak suretiyle elde edilerek metin haline dönüştürülmüştür. Ulusal televizyon kanallarında kamuoyuna açık olarak görüşlerini dile getiren sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin söylemleri isim ve kuruluş bilgileri verilerek analiz edilmiştir.

Türkiye'de ulusal çapta özel olarak çocuk adalet sistemiyle ilgili proje tabanlı çalışma yapan sivil toplum kuruluşları, zaman zaman çocuk cezaevlerine yönelik izleme faaliyetleri de yürütmektedirler. Sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin

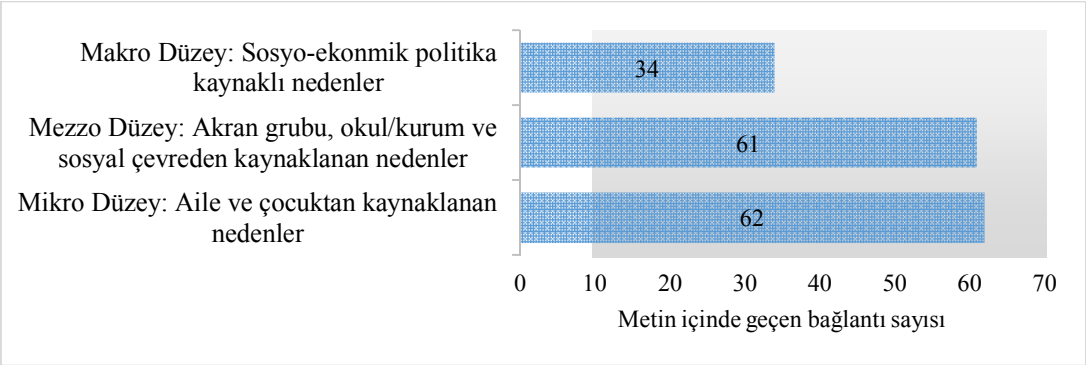
görüşleri ağırlıklı olarak ceza infaz kurumunda kalan çocukların durumlarıyla ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

Çizelge 3.3 Araştırma kapsamında görüşlerine yer verilen sivil toplum kuruluşu temsilcilerine ilişkin bilgiler.

No	Adı-Soyadı	Bağlı Olduğu STK	Katıldığı TV Programı
K46	Emrah Kırımsoy	Gündem Çocuk Derneği	Nasıl Yapmalı Programı. M.N. TV (05 Haziran 2015)
K47	Göktan Koçyıldırım	UNICEF	Farkında Mısınız Programı. Kanal 24 (05 Mayıs 2015)
K48	Zafer Kıraç	Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği	1. Farkında Mısınız Programı. Kanal 24 (05 Mayıs 2015) 2. Tarafsız Bölge Programı-CNN Türk (23 Nisan 2013)
K49	Nevin Özgün	Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı	Tarafsız Bölge Programı-CNN Türk (23 Nisan 2013)
K50	Kültegin Ögel	Yeniden Derneği	Tarafsız Bölge Programı-CNN Türk (23 Nisan 2013)
K51	Seda Akço	Hümanist Grup Derneği	Tarafsız Bölge Programı-CNN Türk (23 Nisan 2013)
K52	Şahin Antakyalıoğlu	Gündem Çocuk Derneği	Tarafsız Bölge Programı-CNN Türk (23 Nisan 2013)
K53	Mesude Atay	Gündem Çocuk Derneği	Tarafsız Bölge Programı-CNN Türk (23 Nisan 2013)

3.2. Çocukları Suça Sürükleyen Nedenlere İlişkin Bulgular

Araştırma süreci boyunca çocuk adalet sistemini anlamaya çalışmanın yanında çocukların neden suç işlediği sorusuna da cevap aranmıştır. Çocukların suç işleme nedenlerinin belirlenmesi, sistemin çok önemli bir boyutu olan erken uyarı alanıyla ilgili yapılması gerekenler konusunda fikir vermesi açısından önem arz etmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde; çocukların bazen işledikleri fiilin suç olduğunu bilmeden, bazen çaresizlikten, bazen de etki altında kaldıklarından dolayı suça yöneldikleri ifade edilmiştir. Ancak çok faktörlü bir sonuç olan çocuk suçluluğunu açıklamak veya anlamak sanıldığı kadar kolay değildir. Her çocuk iyi bir yaşam hakkına sahip olduğu halde, kötü koşullar nedeniyle riskli davranışlara yönelebilmektedir. Çocukları suça sürükleyen risk faktörleriyle ilgili katılımcıların görüşleri ekolojik sistem yaklaşımı esas alınarak sınıflandırılmış ve sıklık analizi yapılarak ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Şekil 3.1 Çocukların suça sürüklenmesine neden olan genel risk faktörlerine ilişkin bilgiler.

Katılımcıların çocukların suç işleme nedenleriyle ilgili genel görüşlerinin yansıtıldığı Şekil 3.1'de ağırlıklı olarak aile ve çocuktan kaynaklanan risklerin etken olduğu, bunun yanında akran grubu ve sosyal çevrenin de etkili olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca makro düzeyde sosyal politika ve sistem kaynaklı nedenlere de dikkat çekilmiştir.

Çocuk ve suç birlikte telaffuz edilmemesi gereken iki zıt kavram olmasına rağmen, günümüzde sıklıkla bir arada kullanılmaktadır. Masumiyeti çağrıştıran çocuk ile suç kavramlarının yan yana gelmesinin bir ikilem olduğuna vurgu yapan UNICEF temsilcisi konuyu şu cümlelerle özetlemektedir:

> *"Çocuk ve suç kavramını yan yana getirmek ilginç bir ikileme sürüklüyor bizi. Çünkü çocuk dediğimiz kavram genelde hep masumiyetten doğru olumladığımız bir kavramken, suç ise bizatihi kendisi masum olmamayı tanımlıyor." (Koçyıldırım 2015)*

Bir sivil toplum kuruluşunun konferansında konuşma yapan öğretim üyesi çocuk olmanın anlamını sorgulayarak, olgunlaşmamış olması nedeniyle cezai ehliyeti olmayan çocuğun cezalandırılmasını paradoksal bir durum olarak gördüğünü belirtmiştir.

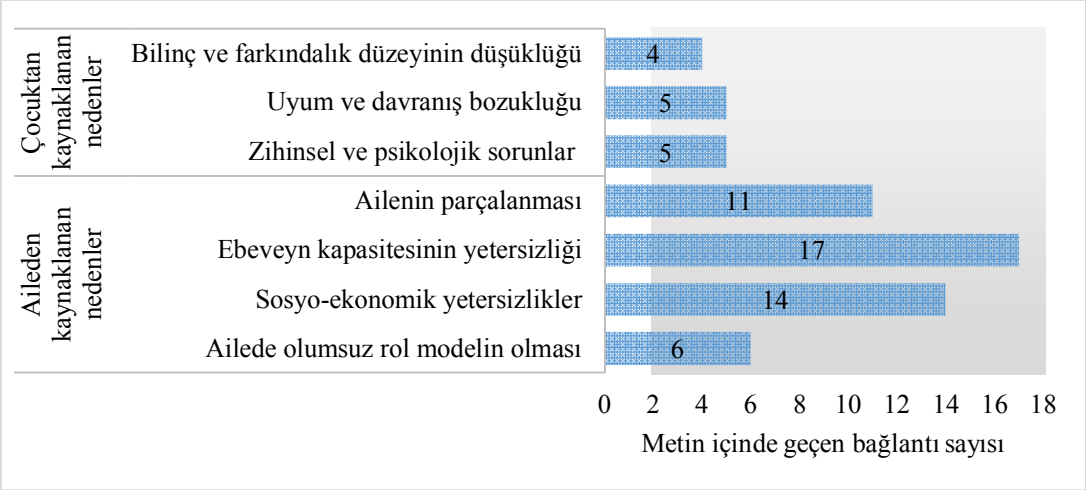
> *"Çocuk ve suç… Yan yana getirilmesi insanı zorlayan, hatta yaralayan iki sözcük. Nedir çocuk olmak? Kime, kimlere çocuk diyoruz. Sosyolojik değerlendirmelerin ötesinde -çünkü çocuk olmanın anlamı farklı sosyo-kültürel yapılara göre önemli biçimde değişir—evrensel hukukun kabulü şudur: Eski deyişle faik ve mümeyyiz olmayan yani olgunlaşmamış olduğu için, cezai ehliyeti olmayan küçük insan. Ama bu tanım onun suç işlemediği anlamına gelmediği gibi, cezalandırılmamasını da öngörmüyor. Doğrusu paradoksal bir durumdur bu… Cezai ehliyeti yok ama cezalandırılabiliyor, ama özel biçimlerde…" (Boyacıoğlu ve Bakacak 2009)*

Aile ve sosyal politikalar müdürlüğünde görev yapan sosyal çalışmacı-8, suça sürüklenen çocukların son aşamada fark edildiğini bir başka ifadeyle sorunun kronikleştikten sonra müdahale edildiğini vurgulamıştır. Erken dönemde çözüm üretilmediği için çocukların geri dönüşü zor bir sürece girdiğini ifade etmiştir.

> *"Ciddi anlamda madde kullanımı olan çocuklar aynı zamanda oluyor suça sürüklenen çocuklar. Yani gelen vakalar ve baktığımızda en başta tabi fark edilmemiş bu sorun ve aile uygun çözümler üretememiş ya da ilgili kurumlara gidememiş, sorun ağırlaşınca işin içinden çıkılmaz hal alınmış. Geri dönülmesi zor." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

3.2.1. Mikro Düzey: Aile ve Çocuktan Kaynaklanan Nedenler

Açık bir sistem olan aile içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevreden etkilenmektedir. Çevresinden kendisine aktarılanlardan uygun olanları kabul edip benimsemekte ve dinamik yapısı nedeniyle de çevresini etkilemektedir. Sistem yaklaşımı açısından aile; çevresiyle ve birbirleriyle ilişki ve etkileşim içinde bulunan parçaların oluşturduğu dinamik bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Yani toplum içinde var olan aile, kendi üyeleri ve dışındaki büyük sistemle karşılıklı bağlılıkları sayesinde bir bütün olarak ayakta kalır. Anne, baba, çocuk gibi alt sistemlerden oluşan her ailenin bir işlevi, amacı vardır ve aile bu amaç etrafında şekillenir. Ancak dış sistemlerden aktarılan olumsuz değerler ya da iç dinamiklerden kaynaklanan işlevsizlikler nedeniyle ailede uyum sorunları ortaya çıkmaktadır (Karataş ve Kılıçarslan 2013, Mavili-Aktaş 2015).

Şekil 3.2 Çocukların suça sürüklenmesine neden olan aile ve çocuktan kaynaklanan risk faktörlerine ilişkin bilgiler.

Ailenin normal işlevlerini yerine getirememesi en çok çocukları etkilemekte, diğer faktörlerin de devreye girmesi sonucu çocukta sapma davranışları ortaya çıkmaktadır. Pek çok deneysel çalışmada; yaşamın ilk yıllarında ebeveyn ile çocuk arasında sağlıklı bağlanma ilişkisi kurulamamasının psikopatolojiye neden olduğu ortaya konulmuştur. Örneğin; kırk dört vaka incelemesinden sonra ayrılma ve anne eksikliği arasındaki ilişkiye dikkat çeken Bowlby'e göre bu çocukların temel sorunu yaşamlarının ilk yıllarında anne figürüne gerçek bir bağlanma oluşturma olanağından yoksun kaldıkları için sevmeyi başaramamalarıdır (Bennett ve Nelson 2010, Bowlby 2012a). Felson da *"engellenmiş suçlu"* yaklaşımını ortaya koyarak ailesine, sevdiklerine ve topluma sıkı bağlarla bağlı olan bireylerin bu bağlılık sayesinde suç işleme ihtimalinin azalacağını iddia etmiştir (Dolu 2009a). Dolayısıyla aile ile çocuk arasındaki sevgi bağlarının sağlıklı ve güçlü olması suç işleme eğilimini azaltan önemli bir faktör olmaktadır.

Aileden Kaynaklanan Nedenler

Aile çocuğun ilk sosyalleştiği kurum olması nedeniyle aile yapısında oluşan bozulmalar ile çocukların suça sürüklenmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Aileyle ilgili risk faktörleri; ailenin parçalanması, anne-babanın ebeveyn rol ve sorumluluklarını yerine getirememesi, ailede olumsuz rol modelin olması ve sosyo-ekonomik yetersizlikler şeklinde sıralanabilir (Baykara-Acar ve Gökçearslan-Çiftçi 2011).

Denetimli serbestlik müdürlüğünde görev yapan sosyal çalışmacı-5 çocukların suça sürüklenmesindeki en temel etkenin aile olduğuna vurgu yaparak, ailedeki pek çok risk faktörünün çocuğu etkileyebileceği üzerinde durmuştur.

> *"Öncelikle tabi ki yetiştiği aile, ailedeki rol modeller, biraz erken ergenlik, ergenlik döneminde ya da okul döneminde, biraz da ebeveyn çatışması. Ailenin sosyo-ekonomik durumu, ailedeki psikolojik ya da fizyolojik hastalıklar durumu, kardeşlerin durumu. Genel olarak ailenin temel bakımıyla ilgili, eğitimiyle ilgili ya da yaşlarıyla ilgili bazı konularda yetersiz kalması ilk aşamada çocukları suça sürükleyen sebepler olarak görülüyor." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)*

Çocukların suça sürüklenmesinde ailelerin sosyo-ekonomik yoksulluk içinde olmasının etkili olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-9, göçün, boşanmanın,

ebeveyn tutumlarının, eğitim düzeyi düşüklüğünün de birer risk faktörü olduğunu vurgulamıştır.

> *"Çocukların suça sürüklenmesinde sosyo-ekonomik yoksunluk vardır, işte anne-baba tutumları vardır. Yani sosyal konular, ekonomik konular, göçle beraber gelen kente uyum problemleri… Hepsinin etkili olduğunu düşünüyorum." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)*

Ailede Olumsuz Rol Modelin Olması

Saha araştırması esnasında çocukların suça sürüklenme nedenleri konusunda görüşlerini dile getiren psikolog-2, suça sürüklenen çocukların aile karakterlerinin benzerliğine dikkat çekmiştir. Olumsuz baba modelinin çocukların suça sürüklenmesinde etkili olduğunu vurgulamıştır.

> *"Bizim çalıştığımız suç işlemeyi alışkanlık haline getiren çocukların genellikle aile karakteri hemen hemen aynı. Olumsuz baba modeli çok etken. Baba ilgisiz, hasta, alkolik, boşanmışsa çocuklar ciddi anlamda suça yöneliyor, erkek çocuklar." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)*

Çocukların yaşının küçük olması ve az ceza alacağının düşünülmesi nedeniyle aileler tarafından suça zorlandıklarını belirten sosyal çalışmacı-5, madde satışı ve hırsızlık gibi suç türlerinde bu ihtimalin değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Bazı aileler çocukların yaşı küçük olduğundan ve cezai ehliyeti olmadığı için aileler çocuklarını örgütlü olarak suça sürükleyebiliyorlar. Özellikle uyuşturucu madde ticareti ile alım satımı ile hırsızlıkla ilgili. Sırf yaşından ve ceza almadıklarından dolayı kendi çıkarına o çocuğu kullanabiliyorlar." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)*

Bazı ailelerin suçu çocuklarına iş ve meslek olarak öğrettiğini vurgulayan psikolog-3, çocuğun yaptığının suç olduğunu bilmediğini belirtmiştir.

> *"Bazen de suçu üreten aile oluyor. Hırsızlığın ya da dilenciliğin meslek olduğu aileler var. O aileler böyle yetiştiriyor çocuklarını zaten. Çocuk suç olduğunu bilmiyor da iş gibi görüyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Suça yönelmenin temelinde olumsuz rol modellerin olduğunu belirten sosyal çalışmacı-3, çocukların en çok işlediği suç türlerinden olan hırsızlık suçunun nedenlerini şu şekilde anlatmıştır:

> *"Hırsızlığın nedeni tam olarak ekonomik yoksulluk değil. Temel olarak uyuşturucu madde kullanmak. Ordan bir maddi kazanç sağlamak.*

Bir de o alt kültürün getirdiği kültürü yaşamak. Ailede ve sosyal çevrede yönelenler olduğu için onların etkisinde kalmak, yanlış rol model almak." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Ceza infaz kurumunda kalan çocukların bir kısmı aile içi şiddetin varlığından bahsetmiştir. Özellikle şiddete maruz kalarak büyüyen çocuklarda riskli davranışlarda bulunma ihtimali yüksek olmaktadır. Hırsızlık ve yaralama suçlarından dolayı cezaevinde bulunan SSÇ-2, şiddet içeren aile yaşantısını şu şekilde anlatmıştır:

"Babam beni hep döverdi. Babam sinirli ve alkolikti, şeker hastasıydı. Okulda sınıf annesi sırtımı gördü, morluk ve yanık vardı, babam demirle yakmıştı. Ben de şikâyetçi oldum. Yedi yaşındaydım, emniyete gittik. Savcı direkt yuvaya gönderdi beni." (SSÇ-2)

Sosyo-Ekonomik Yetersizlikler

Cezaevinde yapılan görüşmelerde suça sürüklenen çocukların çoğunluğu sosyo-ekonomik yetersizlikler nedeniyle ihtiyaçlarını karşılamak için hırsızlık yaptıklarını belirtmişledir. Suça sürüklenen çocukların sosyal incelemelerini gerçekleştiren psikolog-1 ailelerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyinin çocukların suç işlemesinde etkili olduğunu belirtmiştir.

"Genelde eğitim ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerin çocukları suça sürükleniyor. ...Aile ilişkileri çok kopuk." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Yoksulluk nedeniyle köyden büyükşehirlere göç eden eğitim düzeyi düşük aileler, kente uyum sorunları yaşamakta çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadırlar. Kent yaşamında kontrolsüz kalan çocuklar suça yönelmektedir. Cezaevinde kalan SSÇ-5 bu duruma dikkat çekmiştir.

"Annem-babam okur-yazar değil. Köyde arazi olmayınca, Nurdağı'nın bir köyünden ben küçükken Gaziantep'e göç etmiş ailem. Ağabeyim babam inşaatlarda çalışıyor. Yoksulluk nedeniyle kardeşlerimi yuvaya verdiler." (SSÇ-5)

Ailenin ekonomik düzeyinin düşük olmasının çocukların ihmal ve istismara maruz kalmalarına neden olduğunu belirten sosyal çalışmacı-4, bu durumdaki çocukların kendisini başka grupların içinde ifade ettiğini vurgulamıştır.

"En büyük şey sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu aileler ağırlıklı olarak. Aileler bu şekilde olunca ihmal ve istismar da fazla olmakta,

çocuk kendisini başka grupların içerisinde ifade etmekte." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Ailede yaşanan soruna göre çocukların yöneldikleri suç türlerinin farklılaştığına dikkat çeken sosyal çalışmacı, yoksul ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının daha çok mala karşı suçlar işlediğini vurgulamıştır.

"Şimdi bu çocukların büyük bir kısmının yani yoksulluk çıkışlı, alt sosyo-ekonomik seviyeye sahip aile çocuklarının bilinen, gözlemlenen bir gerçek, daha çok suça; hırsızlık, mala karşı suçlar." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Ebeveyn Kapasitesinin Yetersizliği

Kültürel farklılıklar kabul edilmekle birlikte araştırmalar sağlıklı ailelerin belli başlı temel özelliklerini şu şekilde ortaya koymuşlardır: Değişime uyum sağlama, uygun sınırlar koyma, ilişkileri açık iletişim üzerine kurma, sorumluluk almayı destekleme, kendilerine ve çocuklarına ilişkin güven ifade etme ve gelecekleri hakkında iyimser olma (Gladding 2012). Dolayısıyla üyelerin ihtiyaçlarının karşılanmadığı, iletişimin yetersiz olduğu, aile içi rollerin zayıf ve belirsiz olduğu, bireyler arası katı sınırların olduğu aileler sağlıklı olmayan bir yapıya sahiptirler (Nazlı 2001, Worden 2013). Katılımcılar da rol ve sorumluluklarını yerine getiremeyen bir başka ifadeyle ebeveynlik kapasitesi yeterli olmayan ailelerin çocuklarını kontrol etmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Yirminci yüzyılda ailenin temel sorumluluklarını devlet kurumlarına devrettiğini belirten öğretim üyesi-2, artık ailenin çocuğu kontrol edemediğine dikkat çekmiştir.

"Şimdi biliyorsunuz önceden çocuğun eğitimi, terbiyesi hayata hazırlanmasının en birincil sorumlusu aile idi. Bu yirminci yüzyılın başlarından itibaren ağırlıklı olarak aileden şeye dönüşmeye başladı; devlete. Yani aile dışındaki kurumlara intikal etmeye başladı. Dolayısıyla bu şu anlama geliyor aynı zamanda; aile çocuğun sorumluluğunu artık diğer kurumlara -kendisi dışındaki diğer kurumlara- devlet kurumlarına devretme noktasına geldi." (Öğretim Üyesi-2, Üniversite)

Çocukların suça sürüklenmesine ailelerin çocuk yetiştirme konusundaki bilinçsizliğinin neden olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-3, anne-babanın çocuğun duygusal ihtiyaçlarının farkında olmadığını bu nedenle de çocukların arkadaş ve akran grubuna yöneldiğini belirtmiştir.

"En temel aile, şu anda. Yani çocuk yetiştirmeye dair ailelerin bilinçsizliği. Çocukların duygusal ihtiyaçlarını ailenin bir ihtiyaç olarak değerlendirmediğini hissediyorum. Çocuk doğal olarak da bunu arkadaş ortamına yönlendiriyor." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Mükerrer suç işlemesi nedeniyle yüz adet dosyasının olduğunu belirten SSÇ-11, aile ilgisizliği nedeniyle suça sürüklendiğini vurgulamıştır.

"Yüz adet dosyam var. Hırsızlık suçundan dolayı yargılamalarım devam ediyor. Ailemden destek görmediğim için zor durumdaydım. Kendi arkadaşlarımla ev tutmuştum." (SSÇ-11)

Sürekli suç işlemesi nedeniyle ailesinin kendisiyle uğraşmaktan vazgeçtiğini belirten SSÇ-11, cezaevine girdiğinden ailesinin haberi olmadığını ifade etmiştir.

"Cezaevine beş kere girip çıktım. Şu anda bir haftadır içerdeyim ve ailemin haberi yok. Ben eve gittiğimde cezaevinden çıktığımı söylüyorum. 'Polisler aramadı mı' diyorum. Ailem 'haberimiz yok' diyor. Ailem benimle artık uğraşmıyor. (SSÇ-11)

Yirmi dört yıldır çocuklarla çalışan ve bu alanda lisansüstü çalışmalar yapmış olan psikolog-3, çocukların suça sürüklenmesinde ailenin içinde bulunduğu çeşitli yoksunlukların, ebeveyn rol ve sorumluluklarının yerine getirilmemesinin etkili olduğuna dikkat çekmiştir.

"Çocuğun yaşadığı ortam çok önemli, ailelerin içinde bulunduğu çeşitli yoksunluklar, ailenin fonksiyonunun bozulması, yani anne ya da babanın yeterli ebeveyn rol ve sorumluluklarını yerine getirmemesinden başlıyor her şey." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Çocukların suça sürüklenme nedenleri sorulan psikolog-4, birinci derecede ailenin sorumlu olduğunu dile getirmiştir. Ailede ebeveyn yetersizliği, çocuğa yanlış yaklaşım ve şiddet gibi durumların çocukların suç işlemesine neden olduğunu belirtmiştir.

"Şimdi benim öznel bakışıma göre bir numara da kesinlikle aile geliyor. Ebeveyn yetersizliği ve çocuğa yanlış yaklaşım diyelim. Yani daha dün mesela çok özel bir dosyaya girdik yani çocuk aileden şiddet gördüğü için kız kardeşine tacizde bulunmuş, bunun birazcık sebebini ona bağladık." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Ailenin Parçalanması

Ailede yaşanan ayrılma, boşanma, terk ve ebeveynin vefat etmesi gibi durumlardan en çok çocuklar etkilenmektedir. Suça sürüklenen çocukların genellikle

parçalanmış aile çocukları olduğunu vurgulayan pedagog-2, ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle çocukları kontrol edemediğini ifade etmiştir.

> *"Suça sürüklenen çocuklar genel olarak incelendiğinde anne, baba parçalanmış aile çocukları oluyor veya eğitimsiz ebeveyn tutum davranışlarından kaynaklanan nedenlerden dolayı suç işlemeye yatkın oluyorlar ama genelde parçalanmış aile çocukları oluyor. Boşanma da olabiliyor veya anne babanın eğitim düzeyi düşük oluyor. Çocuğu kontrol edemiyor, eğitim kurumlarına ve ilgili kurumlara yönlendiremiyorlar." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)*

Denetimli serbestlik müdürlüğünde görev yapan öğretmen-1 parçalanmış ve boşanmış aile yapısına dikkat çekmiştir.

> *"Yıkılmış ailelerde çok fazla suç oranı var. Baba olmayan tür çocuğum var veya anne baba ayrılmış." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)*

Çocuk mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-10, anne-babasının boşanması nedeniyle babası ve üvey annesiyle birlikte yaşayan ve suça sürüklenmiş bir çocuğun hikâyesinin kendisini çok etkilediğini belirtmiştir.

> *"Bir de şey benim içimi çok acıtmıştı. Bir vakada çocuk diyor ki: Yeniden evlendi. Yani annemin yanında kalamam yeniden evlendi. Babamın yanında kalamıyorum yeni kadın; 'baban eve gelene kadar eve gelmeyeceksin ben seninle olmak istemiyorum' diyormuş. E… baba da kahvehane işletiyor. On bir, on iki civarlarında geliyor. Bu çocuk sokakta kalıyor mecburen." (Sosyal Çalışmacı-10, Çocuk Mahkemesi)*

Ceza infaz kurumunda kalan çocukların bazıları anne-babasının boşanmış olduğundan bahsederek, parçalanmış aile yapısına dikkat çekmişlerdir.

> *"İstanbul'da babaannem, dedem ve babamla birlikte yaşıyoruz. Ben on yaşındayken annem-babam ayrıldı. Altı sene annemle kaldım. Okumak için İstanbul'a babamın yanına geldim. Bir-iki sene babamla kaldım. Sonra cezaevine düştüm." (SSÇ-7)*

> *"Ben altı aylıkken annem-babam ayrılmış. Annemin ailesiyle babamın ailesi arasında kan davası vardı." (SSÇ-8)*

Anne-babasının boşanması sonrasında arada kalan SSÇ-17, aile ilgisizliği nedeniyle sokakta yaşamaya başladığını ifade etmiştir.

> *"Annem-babam boşandığında ben bir süre sokaklarda kalmaya başladım. Ben sekiz-dokuz yaşlarındaydım. Babam başka bir dost edindi." (SSÇ-17)*

Adam yaralama suçu nedeniyle cezaevinde bulunan SSÇ-19, anne-babası boşandığında kendisinin çok küçük olduğunu belirtmiştir.

"Annem-babam ayrılar. Velayetim annemde. Ben bildiğimden beri babam yoktu. Arada bizi ziyaret ederdi. Babam tekrar evlendi. Bir tane çocuğu var." (SSÇ-19)

Babasının vefat etmesi nedeniyle ergenlik döneminde baba rol modelinin eksikliğini yaşayan ve kontrolsüz bir şekilde boş zamanlarını sokakta değerlendiren SSÇ-20, ailesinde herhangi bir olumsuzluk yaşamadığını belirtmesine rağmen suça sürüklenmiştir.

"16 yaşında uyuşturucu nedeniyle tutuklandım. Babam beş yıl önce vefat etti. Ailemde herhangi bir olumsuzluk yoktu. ...Babam vefat edince okulu bıraktım. On üç yaşındaydım, ben o zaman değiştim." (SSÇ-20)

Çocuktan Kaynaklanan Nedenler

Literatüre bakıldığında genellikle çocukların ergenlik döneminde suça sürüklendikleri görülmektedir (Uluğtekin 1991, Baykara-Acar 2011a). Bu dönemde çocukluktan yetişkinliğe adım atmanın gerilimini yaşayan genç, hızlı bedensel ve duygusal gelişim nedeniyle riskli davranışlar sergilemeye eğilimli olmaktadır. Çocukluk yıllarında yeterli ebeveyn desteği alamayan gençler sağlıklı kimlik oluşturma süreci yaşayamadığı için psikopatolojik davranışlar sergilemektedirler. Ayrıca çocukta zihinsel ve psikolojik sorunlar olması, eğitim düzeyinin düşük olması gibi faktörler diğer çevresel etkenlerle bir araya gelerek çocuğun suça sürüklenmesine neden olmaktadır.

Zihinsel ve Psikolojik Sorunlar

Bazı araştırmalar suçluların zekâ ölçümlerinde suçlu olmayanlardan daha az puan aldıklarını ortaya koymuştur. Ancak bu bulgular şüphe ile karşılanmıştır. Buna rağmen düşük bir zekâ düzeyine sahip olmanın soyut düşünmeyi, hareketlerinin sonuçlarını önceden görebilmeyi ve mağdurların duygularına değer verme yeteneğini etkileyeceği vurgulanmaktadır. Diğer bir bulgu; düşük zekâ düzeyinin okul başarısını etkileyebileceği ve bu nedenle devamsızlık yapma, okulu terk etme, sorunlu çocuklarla birlikte grup oluşturma gibi sorunların ortaya çıkabileceği belirtilmektedir. Bazı suç teorileri dürtü kontrolünün az olması, doyumu erteleyememe ve yoksunluğa fazla tahammül gösterememe gibi özelliklerle suç işleme arasında bağlantı olduğunu vurgulamıştır (Polat 2009).

Çocukların suça sürüklenmesinde zekâ yetersizliği ve psikiyatrik rahatsızlıkların da etken olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-11, asıl sorunun aile dinamiklerinden kaynaklandığını belirtmiştir.

> *"Sapma davranışı olarak gördüğümüz zaman çocuğun mesela zekâ geriliği, psikiyatrik hastalıklar nedeniyle bir suça bulaşması daha az istatiksel olarak, daha az gözlemlediğim kadarıyla. Bu aile dinamiklerine bakmamız lazım, aile dinamiklerinde yani çok klişeleşmiş ama çocuğa yönelik ebeveyn ve tutum ve davranışları; şiddet, cezalandırıcı tutum..." (Sosyal Çalışma-11, Aile Mahkemesi)*

Çocuğun zor bir mizacının olmasının suça yönelmesinde etken olduğunu belirten psikolog-3, mizacın önemine dikkat çekmiştir.

> "*Çocuğun mizacı da burada çok önemli, bazen çocuklar çok zor mizaçta oluyorlar. O nedenle de suça yönelme oluyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Bazı çocukların zor çocuklar olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-8, suça sürüklenen çocuklar arasında sınırda kişilik özelliği gösterenlerin de olduğuna dikkat çekmiştir.

> *"En son gelen vakalarda sınırda kişilik özelliği gösterenler de oluyor. Çok zor çocuklar." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Psikolojik sorunları nedeniyle psikiyatrik tedavi gördüğünü söyleyen SSÇ-14, tedavinin psikolojik durumunu değiştirmediğini belirtmiştir.

> *"Ailem beni Bakırköy Ruh Hastanesi'ne götürdü. Üç ay ilaç tedavisi gördüm. Bir şey değişmedi. İlaç içtiğim dönemde sakin ve uykuluydum. Yaşım gereği gerçekleri göremiyordum." (SSÇ-14)*

Bazen çocukların öfkelerini kontrol edememeleri nedeniyle suça yöneldikleri görülmektedir. SSÇ-16 aşırı sinirlilik nedeniyle saldırgan davranışları olduğunu ifade etmiştir.

> *"Aşırı sinirlilik nedeniyle psikiyatrik tedavi gördüm. Saldırgan davranışlarım vardı." (SSÇ-16)*

Uyum ve Davranış Bozuklukları

Uyum, bireyin benliğine ait özellikleriyle içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürebilmesi yeteneği olarak

tanımlanmaktadır (Yavuzer 2013). Bireyden ya da sosyal çevreden kaynaklanan nedenlerle uyum yeteneği bozulduğunda davranış sorunları ortaya çıkmaktadır.

Suça sürüklenen çocuklarda ağır davranım bozukluğu olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-8, algılama ve zekâ düzeyleri yaşıtlarına göre normal olsa bile pek çok davranış bozukluğu sergilediklerini vurgulamıştır.

> *"Şu anki çocukların tamamı, o suça sürüklenenler aslında ağır davranım bozukluğu olan çocuklar olduğunu gördük. O tanı ölçütlerini tam karşılıyor. Karşı gelme bozukluğunu tam karşılıyor. Aslında algılama düzeyleri, zekâ düzeyleri normal hepsinin, yaşıtlarıyla uygunluk gösteriyor. Fakat yıkıcı suça yönelme, evden kaçma, zarar verme, sisteme, otoriteye karşı gelme, itaat etmeme şeklinde hem davranım bozukluğu ölçütlerini tam karşılıyorlar ağır derecede, hem de karşıt gelme bozukluğu ölçütlerini tam karşılıyorlar." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Davranım bozukluğu tanısı düzenli olarak başkalarının haklarının ihlal edildiği ve toplumsal değerlerin ve kuralların hiçe sayıldığı durumlarda konulmaktadır. Örneğin; başkalarına kabadayılık etmek, kavga başlatmak, başkalarına fiziksel zarar verecek saldırılarda bulunmak, birini cinsel etkinlikte bulunmaya zorlamak, isteyerek yangın çıkarmak, başkalarının malına zarar vermek, okuldan ve evden kaçmaktır. Davranım bozukluğunun erkeklerde yaygınlığı %6-%16 aralığındayken, kız çocuklarında bu oran %2-%9 aralığındadır (Kramer ve ark 2014).

Suç eyleminin çocukların kendini ifade etme şekli olduğuna dikkat çeken psikolog-3, çocukluk döneminden itibaren suç işlemeye başlayan çocuğun davranışlarının kemikleşmiş olduğunu vurgulamıştır. Bu çocuklarla uğraşmanın zor olduğunu ifade etmiştir.

> *"Çocuk suç işlerken kendini ifade etmeye çalışıyor. Çocukluktan itibaren gelen suç davranışıyla, ergenlikteki suç davranışlarını ayırmak lazım. Çocukluktan gelen suç davranışı daha risklidir. Çünkü o artık kemikleşmiş oluyor. O çocuklarla uğraşmak daha zor, o yüzden oraya çok yoğunlaşmak lazım. Aslında ergenlikte ortaya çıkan sorunlar da çocukluk döneminden gelen sorunlar. Çocuklukta davranış örüntülerindeki bozulmalar ergenlikte açığa çıkıyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Çocuk eğitimevinde görüşme yaptığımız SSÇ-18, cinsel istismar suçu nedeniyle cezaevinde bulunmaktadır. Küçük yaşta havale geçirmesi nedeniyle kendisinde hiperaktivite ve dikkat eksikliği olduğunu ifade etmiştir.

"Hocam benim çocukluğum; ben üç yaşında havale geçirmişim. O bende hareketlilik yaptı. Yerimde duramıyorum. Psikiyatriye gittim. Şu anda bile ilaç kullanıyorum. Hiperaktivite ve dikkat eksikliği var bende." (SSÇ-18)

Bilinç ve Farkındalık Düzeyinin Düşük Olması

Denetimli serbestlik müdürlüğünde ilk defa suç işleyen çocuklara yönelik *"Çocuklar İçin Genel Suçlu Davranışa Müdahale"* adlı bir grup çalışması programı uygulayan öğretmen-1, gruptaki çocukların suçun anlamını bilmediklerini belirtmiştir.

"Suçla ilgili bayağı bir ayrıntılı bilgi veriliyor. Bazı şeylerin suç olduğunu bilmeden yapıyor. Çocuklar suçu bilmiyorlar. Suçu tanımlıyoruz. Sorumluluklarının farkında olmuyorlar." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Çocukların neyin suç olduğu konusunda bilinçli olmadıklarını vurgulayan öğretim üyesi-1, özellikle cinsel suçlarda çocukların yaptıklarını normal bir arkadaşlık ilişkisi olarak algıladıklarını belirtmiştir.

"Başlangıçta zaten suç konusunda, nelerin cinsel istismar olduğu konusunda çocukların bilgilendirilmesi diye böyle bir şey yok. Çocuk kız arkadaşıyla yaptıklarını gayet normal bir ilişki olarak görüyor. Dolayısıyla sonuçları hakkında bir bilgiye sahibi olmadığı için sonuçları hakkında bir endişeye de sahip değil." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

Ceza infaz kurumunda görüşme yapılan pek çok çocuk arkadaşlık ilişkisi olarak yaşadıkları cinselliğin suç olduğunu bilmediklerini vurgulamışlardır. İçinde bulundukları yaş dönemi nedeniyle yaşadıkları duygusal yakınlığın cinsel yakınlaşmaya dönüşmesi sonucu ailelerin şikâyetçi olmaları nedeniyle haklarında cinsel istismar davası açılmaktadır. Cinsel istismar iddiasıyla cezaevinde bulunan SSÇ-10 yaptığının suç olduğunu bilmediğini dolaylı yoldan anlatmıştır.

"Arkadaşlık ilişkisinin bu boyuta geleceğini bilmiyordum. Bir an duygusallık sonucu olan bir olay." (SSÇ-10)

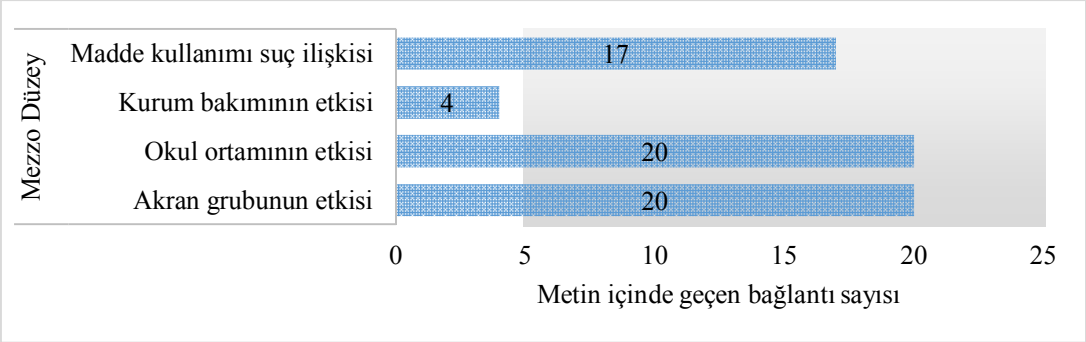
Çocukların suça sürüklenmesinde en temel etkenlerden birisi olarak anne-baba sevgi yoksunluğu olduğunu belirten sosyal çalışmacı, bu çocukların vicdani ve ahlaki farkındalıklarının düşük olduğunu vurgulamıştır.

"Anne-baba sevgi yoksunluğu… Çünkü irtibat kurmuyor sizinle sosyal, duygusal irtibat kurmuyor. Söylediğiniz hiçbir şeyi de dinlemiyor. Ciddiye almıyor. Yani bu biraz çocukların vicdan ve ahlak gelişimlerinin

yeterince ailede oluşturulmadığını düşünüyorum." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

3.2.2. Mezzo Düzey: Akran Grubu, Okul/Kurum ve Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler

Çocukların yaşadığı sosyal çevrenin niteliğini belirleyen şehir, mahalle ve okul ortamında etkileşim içinde olduğu akran grubu psiko-sosyal gelişim açısından önemli bir yere sahiptir. Özellikle ergenlik döneminden itibaren çocuklar özgürleşme ve ihtiyaçlarını gidermek için aileden daha çok akran grubuyla birlikte zaman geçirmektedirler. Okul ya da mahalle ortamında akran grubuyla bir arada olan gençler, grup psikolojisiyle hareket ederek risk alma konusunda daha cesur davranmaktadırlar. Ayrıca koruyucu faktörlerin yetersiz olduğu aile ortamında ve sosyal çevrede yaşayan çocukların suça yönelme olasılıkları daha yüksek olmaktadır.

Şekil 3.3 Çocukların suça sürüklenmesinde akran grubu ve sosyal çevreden kaynaklanan risk faktörlerine ilişkin bilgiler.

Akran Grubunun Etkisi

Sosyal hizmet bakış açısında; mezzo düzeyde insanın en temel gereksinimlerinden olan sosyal onay ihtiyacını karşılayan grup dinamiğinin bireyin davranışı üzerinde değişim etkisi oluşturduğu kabul edilmektedir. Denetimli serbestlik sisteminde gençlerle görüşmeler yapan sosyal çalışmacı-4 çocukların bir gruba ait olma gereksinimleri nedeniyle istemeden de olsa suça yöneldiklerini vurgulamıştır.

"Suça sürüklenen çocuklar ailesindeki ilgi alakayı bulamayıp arkadaş grupları içerisinde, o gruba ait bizlik duygusunun oluşması için girmiş olduğu ortamlarda suç işleyen çocuklar. Sırf arkadaşıyla orada olmak için; arkadaşı hırsızlık yapıyor, o gözlemcilik yapıyor onu da polis alıp bize getiriyor." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Suça sürüklenen çocuklarla çalışan psiko-sosyal meslek elemanları çocukların sosyal çevrelerindeki olumsuz rol modellerden etkilendiklerini belirterek, bu çocukların kendilerine özgü bir alt kültür oluşturduklarını ifade etmişlerdir.

> *"Çevresinde olumsuz model olan birileri var: Suç işleyen, cezaevi deneyimi olan. Daha önce suça karışmış bir çocuk bir başkasını etkiliyor. Bu çocukların kendilerine ait bir alt kültürleri var. Genellikle aileden daha çok birbirlerine bağlılar. Zamanlarının büyük bir kısmını birlikte geçiriyorlar. …En büyük sorun çocukların bir amaçları yok." (Psikolog 1-Aile Mahkemesi)*

Çocukların suça sürüklenmesinde aileden sonra ikinci en önemli etkenin arkadaş çevresi olduğu görüşünü savunan sosyal çalışmacı-5, çocukların aile hayatında yeterli ilgiyi görmemeleri nedeniyle dış çevrenin risklerine açık hale geldiklerini belirtmiştir.

> *"…İkincisi arkadaş çevresi. Çocuk özellikle ailede mutlu değilse eğitim hayatıyla birlikte dışa açılım söz konusu. Burada meraktan, özentiden, bir gruba kabul edilmekten, benlik kaygısından… Bunlardan kaynaklanan arkadaş çevresine giriş çabası oluyor." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)*

Çocukların suça sürüklenmesinde akran grubunun etkisini okulla birlikte değerlendiren psikolog-3, bir gruba ait olma ihtiyacı içinde olan bu gençlerin okul ve kendileri gibi olmayan arkadaşları tarafından dışlandığına dikkat çekmiştir.

> *"Çocuklarda bir gruba ait olma ihtiyacı var. İnsanoğlu grupla hareket ediyor. Genellikle bu çocuklar da kendine benzeyen çocuklarla bir arada olmak zorunda kalıyor. Çünkü diğer gruplar onları reddediyor zaten. Okullarda öğretmen de dışlıyor bu tür çocukları, genellikle bu tür çocuklar sınıfta arka sıralarda oluyorlar, öğretmen istenmeyen çocuk yargısıyla yaklaşıyor, bu çocukların da riskli davranışları çok yüksek oluyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Çocuk mahkemesinde görüşme yaptığı ergenlerin genellikle akran grubuna uyma, olumsuz çevre koşullarından etkilenme gibi nedenlerle suça yöneldiklerini ifade eden psikolog-4, suç eğiliminin yüksek olduğu çevrelerden gelen çocukların dosya sayısının fazla olduğunu vurgulamıştır.

> *"Tabii görüştüğümüz çocuklar ergen çocuklar. İçinde bulundukları çevre çok etkili, akrana uyma ve bulunduğu çevreye uyma gibi. Genelde suç eğiliminin yüksek olduğu çevrelerden gelen çocuklarda dosya sayısı fazla oluyor ve çocuklar kendileri de bundan dert yanıyorlar. Onlar kendilerine ait bir alt kültür oluşturmuşlar ve uymak zorunda yani. Yoksa ergen dışlanır arkadaşları tarafından, çevresinden." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Özellikle mükerrer suç işleyen çocukların bir alt kültür oluşturduklarını ve akran grubuyla birlikte hareket ettiklerini vurgulayan sosyal çalışmacı-3, bulundukları mahalleden taşınmış olsalar bile bu grupla bağlarının devam ettiğini ifade etmiştir.

> *"Suç tekrarı olan çocuklarda bir alt kültüre bağlılık var. Çünkü dosyalara baktığımız zaman suç tekrarı olan çocukların isimlerine aşinayızdır. Hep aynı gruplarla. Dört-beş grup; bir dosyada ikisiyle, başka bir dosyada diğer ikisiyle. Görüşmelerimizde de bunlar konuşulur. Taşınmış olsalar bile, arkadaşlıkları devam eder." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Hırsızlık nedeniyle cezaevinde bulunan SSÇ-3 ağabeyinin eşini öldürmesi nedeniyle yaşadıkları şehirden göç etmek zorunda kaldıklarını, sonrasında ise okula devam edemediğini belirtmiştir. Suç işleyen ve madde kullanan arkadaş grubu nedeniyle suça sürüklendiğini belirten SSÇ-3, işi ya da meşguliyeti olsaydı bu duruma düşmeyeceğini vurgulamaktadır.

> *"İş ve meşguliyet olsa arkadaş ortamına katılmazdık. İlk cezaevine girdiğimde sıkıntıya girdim. Ailem aklıma geliyordu. Annemizin sözünü dinlemedik." (SSÇ-3, Çocuk Ceza İnfaz Kurumu)*

Sosyal çalışmacı-7, aile ile sevgi bağını koparmış çocukların akran grubuna yöneldiğini belirtmiştir. Çocukların akran grubuyla birlikteyken daha cesur hareket ettiklerini vurgulamıştır.

> *"Aile ile tamamen duygusal bağını koparmış olan çocuk arkadaş grubuna yöneliyor. Çoğunlukla sosyo-ekonomik düzeyi de düşük olduğu için suçlu ya da suça meyilli arkadaş grubuna gidiyor. Arkadaşlarıyla birlikte olduklarında daha cesur oluyorlar ve ihtiyaçlarını o an karşılamak için de hırsızlık olayına giriyorlar. Statü, kabul var o grup içinde. O nedenle zaten onları o akran grubundan ayırmak çok zor oluyor." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Çocuklar ve gençler serbest zamanlarını daha çok internet kafelerde oyun oynayarak değerlendirmektedirler. Bu ortamlarda olumsuz arkadaşlar edinen çocuklar zamanla riskli davranış sergilemeye daha çok meyilli olmaktadırlar. SSÇ-3 internet kafelere gitmek için para lazım olduğunu bu nedenle suç işlemeye başladığını belirtmiştir.

> *"Kötü arkadaşlara takıldığım için böyle oldum. İnternet kafelere giderdim. İnternete gitmek için para lazımdı." (SSÇ-3)*

Ergenlik döneminin başlarında aileden bağımsız yaşama arzusu nedeniyle daha çok akran grubuyla zaman geçirdiğini ifade eden SSÇ-4 bu süreçte hırsızlık, madde kullanımı ve şiddet gibi suçlar işlediğini ifade etmektedir.

> *"14 yaşında hırsızlık, madde kullanımı ve kavga nedeniyle suç işlemeye başladım. Eve gitmiyordum. Arkadaşlarımla köy ya da çarşıda kalıyordum. Evimiz ilçeye bağlı bir köydedir." (SSÇ-4)*

Hollanda'da ailesiyle birlikte yaşarken suç işlemesi nedeniyle Türkiye'de cezaevine giren SSÇ-16, yaşadığı şehirde tanıştığı yetişkinlerin yönlendirmesiyle yasa dışı işlere bulaştığını belirtmiştir.

> *"Para bulamadığım için uyuşturucu ve tarihi eser işine başladım. Yaşadığım şehirdeki abilerle tanıştım. Önce bana avans para verdiler. Belçika'ya gittim. Söyledikleri şeyleri aldım. Sonra soygun yaptık. Bir arkadaşımla kuyumcu soyduk. Sonra uyuşturucu satışına başladık." (SSÇ-16)*

Arkadaş çevresinin bozuk olduğunu belirten SSÇ-20, uyuşturucu satışı yapmak suçu nedeniyle cezaevine girmiştir.

> *"Benim arkadaş çevrem bozuktu. Uyuşturucu kullanırlardı. Hırsızlık yaparlardı. Çoğunluğu okulu terk etmiş ya da ortaokulu bitirmemiş çocuklardı." (SSÇ-20)*

Okul Ortamının Etkisi

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve ilgisiz ailelerde yetişen çocuklar için okul önemli bir sosyalleşme aracıdır. Olumlu okul iklimi sayesinde çocuklar toplumsal yaşama uyum sağlama olanağı yakalamaktadırlar. Ancak okulların önceliğinin akademik başarı olması nedeniyle bulunduğu eğitim seviyesinde yeterli varlık gösteremeyen çocuklar izole olmakta ya da dışlanmaktadırlar. Saha araştırması sırasında riskli bölgelerdeki okullar ziyaret edilerek idareci ve öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Eğitimcilerin sıklıkla dile getirdikleri bir husus; ilköğretimin zorunlu olması nedeniyle sorun yaşasa da her çocuğun bir şekilde mezun olduğu ancak eğitim ortamından asıl kopmanın lise birinci sınıfta yaşandığı gerçeğidir.

Suça sürüklenen çocukların davalarında bilirkişilik yapan psikolog-1, bu çocukların okulu erken dönemde bıraktıklarını dile getirmiştir.

> *"...Bunun sebeplerinin en başında okulu erken bırakma geliyor. Çocukların geneli lise terk oluyor. Lisede problem yaşayıp liseyi bırakmış ve*

bir işte de çalışmamış. Zaten ondan sonra o çete bir yerde birbirini buluyor ve başlıyorlar suç işlemeye." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Suça sürüklenen çocukların okul ortamında uyum sorunları yaşıyor olması etiketlenmelerine ve dışlanmalarına neden olmaktadır. Katılımcıların anlatımlarına göre okul idaresi bu çocuklarla başa çıkamayınca çareyi okuldan uzaklaştırmada görmektedir. Eğer çocuk zorunlu eğitim çağındaysa devamsızlık yapmasına göz yumularak mümkün olduğu kadar okul dışında tutulmaya çalışılmaktadır. Pedagog-1 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Okullarda da çok problem çıkarıyor bu çocuklar. Hem öğretmenlerine hem de akranlarına karşı şiddet üretiyorlar. Okul düzeltmeye çalışıyor bunları. Başarısız oluyor çünkü tek bir kurumun çalışarak düzeltebileceği bir boyutta değil artık. Sorun büyümüş olduğu için doğal olarak tek başına düzeltemiyor. Düzeltemeyince diğer çocukları korumak amacıyla suçlu çocuğu okuldan uzaklaştırmaya çalışıyor. Anne-babasına diyorlar ki; 'siz bu çocuğu okula getirmeyin, ne yaparsanız yapın, biz bunu mezun ederiz zaten.'" (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)

Risk grubu çocukların okul ortamında diğer öğrencilere zarar vermesi ya da okulda düzeni bozması gibi nedenlerle okul idaresi tarafından dışlandığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-7, okul yönetimlerinin bu çocuklarla nasıl başa çıkacağını bilmediklerini vurgulamıştır. Bu çocukların okul ortamında küçük çete grupları oluşturarak diğer çocuklar üzerinde baskı oluşturmaya çalıştıklarına dikkat çekmiştir.

"Okul idaresinin 'yeter ki okula gelmesin' dediği çocuklar oluyor. Yani işte görüştüğümüzde de mesela şöyle dönüş oluyor; 'bu çocuk diğer sınıftaki diğer sağlıklı çocukları da olumsuz etkiliyor.' Okul da nasıl başa çıkacağını bilmiyor. Yani orada yapılan rehberlik hizmeti ya yeterli olmuyor ya da çocuğa istenildiği gibi ulaşılamıyor." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Suç işlemesi nedeniyle çocuğun okulda ve arkadaş çevresinde etiketlendiğine dikkat çeken psikolog-2, çocuğun sorunlarının çözülmesi için öğretmenlerin özel çaba sarf etmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Çocuğa fırsat vermemiz lazım. Etiketlemeden o çocuğu düzeltme şansımız var. Bir öğretmen bana bir çocukla ilgili şöyle söyledi: 'Bu çocuk artık sınıfta hırsız olarak biliniyor. Arkadaşları bunu dışladı.' Bizim bir şekilde çocuklara güvenmeyi öğrenmemiz lazım. Güvenmedikten sonra değişim sağlamak mümkün değil." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Okuldan dışlanan çocukların sokak yaşantısına alıştığına dikkat çeken psikolog-3, yetişkinlerin kontrolünden uzaklaşan çocukların suça bulaştıklarını vurgulamıştır.

"Okulda sorun çıkaran çocuklar yavaş yavaş sistem dışında kalıyorlar. Bu nedenle sokağa gidecekler. Sokakta bunları bekleyen çok iyi şeyler yok. Yavaş yavaş riskli davranışların boyutu artıyor. Mesela sokakta geçirilen zaman artıyor. Kontrolsüz zamanlardır bunlar." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Suç işleyen çocukların genel profiline bakıldığında okul ya da meslek edindirme kursları gibi günlük yaşam içinde kendilerini meşgul edecek herhangi bir uğraşları olmadığında riskli davranışta bulunma olasılıklarının daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. SSÇ-2 adlı katılımcı da ilgisini çeken işler olduğunu ancak babasının çalışmasına izin vermediğini belirterek, bir işi olsaydı suç işlemeyeceğini vurgulamıştır.

"Babam benim çalışmama izin vermediği için suça başladım. Bir daha da çıkamadım. Bir işim olsaydı suç işlemezdim. Otobüs ve tamircilik işini seviyordum ama babam göndermiyordu, evde annemle durmamı istiyordu." (SSÇ-2)

Çocuk mahkemesinde görevli psikolog-4, ailedeki maddi yetersizlikler ve eğitime önem vermeme gibi nedenlerle çocuğun eğitimini yarıda bırakmasının suç işlemede etken olduğunu ifade etmiştir.

"Maddi yetersizlikler de çok çok önemli ailede, ekonomik yoksunluklar. Bunun dışında eğitimsizlik, ailenin eğitime önem vermemesi, çocuğun eğitimini bırakması, eğitimini yarıda bırakmış oluyor. Ama yüzde 60 diyelim." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Ergenlik döneminde gençlerde genel bir akademik başarı düşüşü yaşandığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-7, okuldan ayrılma eğiliminde olan çocukların birlikte hareket ettiklerini vurgulamıştır.

"Bir de tabi eğitimden, eğitsel faaliyetlerden ergenlik döneminde genel bir başarı düşüşü oluyor aslında tüm çocuklarda. Ama bu tarz davranışlara daha eğilimli olan çocuklar zaten o arkadaş grubu da okuldan ayrılmış ya da ayrılma aşamasında olanlar. Onların da zaten hepsinin başarısı düşük ve onlar da zaten okula gidip ne yapacaklar." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Suça sürüklenen çocukların okula bağlılıklarının zayıf olduğuna dikkat çeken psikolog-3, çocuğun kendi gibi arkadaşlarıyla birlikte okul ortamından uzaklaştığını belirtmiştir.

"Mesela okulla bağı düşük oluyor, devamsızlık, ders başarısızlığı, uyum sorunları oluyor. Anne-babanın da okulla işbirliği zayıf oluyor bu ailelerde ve çocuk kopmaya başlıyor ama koparken tek başına kopmuyor çocuklar." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Çocukların suça yönelmesinde birden çok faktörün etkili olduğunu belirten öğretmen, okul ortamında yaşanan disiplin suçları nedeniyle de çocuk adalet sistemine dâhil olan çocuklar olduğunu vurgulamıştır.

> *"...Çok çok basit suçlardan gelen çocuklar da var. Çok düzgün bir aileye sahip olup okulda disipline verilerek veya okulda çözülebilecek bir suçu, diğer ailenin şikâyetçi olmasıyla buraya kadar gelmiş. Benim genelde görüştüklerim basit yaralama, hırsızlık." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)*

Çocukların en çok suça bulaştıkları okul dönemi dokuzuncu sınıfa denk gelmektedir. İlköğretimi bir şekilde bitiren çocuk, genç bir birey olarak liseye başlamakta akran grubunun da etkisiyle riskli davranışlara yönelmektedir.

> *"Lise birinci sınıfta kaldım. Kavga olduğu için okula gidemiyordum. Arka kapıdan atlayıp öyle sınıfa giriyorduk. Bu nedenle okulu bıraktım. Güvenli bir ortam olsa okula devam ederdim." (SSÇ-6)*

> *"Lise birden terk ettim. Devamsızlık yapıyordum. Devamsızlık artınca okuldan soğudum gitmedim." (SSÇ-1)*

İlçeden il merkezine taşındıklarını belirten SSÇ-18, okulda edindiği yanlış arkadaşları nedeniyle suça sürüklendiğini belirtmiştir.

> *"Biz Kayseri'ye taşındık. Orada suça karıştım. Kendimizi biraz boş bıraktık. Okulda yanlış arkadaş tercihi yaptım. Lise birde okuyordum. Ortam çok farklıydı. Bizim mahalle ortamımız sakindi. Bu okulda sürekli kavga oluyordu." (SSÇ-18)*

Kurum Bakımının Etkisi

Cezaevinde görüşme yapılan suça sürüklenen çocuklardan bazıları yuva ve yurt yaşantısından bahsetmişlerdir. Suç mağduru olma ya da suça sürüklenme nedeniyle risk altında olan çocuklara yönelik 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gereği bakım tedbiri uygulanmaktadır. Mahkeme kararıyla bakım ve korunma altına alınan bu çocuklar, kurum bakımının kurallı yaşamına uyum sağlamakta zorlanmakta ve kurumdan izinsiz ayrılarak tekrar riskli ortamlara geri dönmektedirler. Anne-babasının boşanması ve babasının kendisine şiddet uygulaması nedeniyle korunma altına alınan SSÇ-2 kurum bakımı deneyimini şu şekilde anlatmıştır:

> *"Yuvaya alışamadım, kaçtım eve gittim. Polisler alıp yuvaya götürüyordu, ben yine kaçıyordum. Ben bir yaşımdayken annem-babam boşanmış. Yuva okula gönderiyordu ancak ben gitmiyordum. Yuvadan öğretmenlerden harçlığı alıyordum internet kafeye ve sahile giderdik. İlkokul beşinci sınıftan sonra okumadım zaten. ...Ceza evine girmeden sosyal hizmetlerden nakdi yardım alıyordum. Şimdi yardımı kesmişlerdir. Korunma*

altına olduğum dönemde Erkek Yetiştirme Yurduna gittim. Daha sonra Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezinde kaldım. Hırsızlık yaptıktan sonra aileme gittim." (SSÇ-2)

Suça sürüklenen çocukların yetiştirme yurdunda da dışlandığını vurgulayan pedagog-3, çocukların kurumdan izinsiz ayrılmasına karşı idarecinin duyarsız davrandığını belirtmiştir.

"Bizim de ilgilendiğimiz suça sürüklenen bir çocuğumuz vardı yetiştirme yurdunda. Kurum müdürünün savunması şu: 'Burası hapishane değil. Ben bu çocuğu burada tutamam.' Bir yandan da işlerine geliyor. Çünkü öyle bir çocuk yetiştirme yurdunda diğer çocukları da kötü ve olumsuz etkiliyor. Yani yanında iki üç kişiyi alıp birlikte suça bulaştırıyor, karıştırıyor. O noktada da kurum müdürünün şöyle bir yani, isim vermek istemiyorum, tutumu vardı: 'Buraya gelmesin de ne yaparsa yapsın bana ne' gibi." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Aile ve sosyal politikalar müdürlüğüne bağlı yetiştirme yurtlarında idarecilerin çocuklara yaklaşımlarının çok önemli olduğunu vurgulayan pedagog-3, bir yurt müdürünün suça sürüklenen çocuklar için yaptığı örnek uygulamalarını ve sonrasında olanları anlatmıştır.

"Bir sosyal hizmet uzmanı arkadaşı burada yurda kurum müdürü yaptılar. Şimdi bu arkadaş özellikle bizlerle de iletişim içinde olarak, hani kendini de geliştirmiş bir kişi idi zaten yükseldi farklı bir yere gitti. Bu arkadaş o dönem suça sürüklenen dört beş tane çocuk vardı yurttan; 'nasıl ben bu çocukları kurumda tutabilirim' diye… Bunlar nereye gidiyorlar, bilardo salonlarına. İki tane büyük bilardo masası aldı. Sonra bilgisayar, ne yapıyor bu çocuklar internete giriyorlar, sınırsız internet. Sekiz on tane bilgisayarla bir internet salonu kurdu; dışarı gitmeyin burada girin diye. Sonra ne oldu? Aradan atıyorum işte bir yıl geçti o kuruma farklı bir müdür atandı. Oraya gelen müdür -bunlar çok özür diliyorum- bunlar porno sitelere giriyorlar günah diye internet bağlantısını kesti. 'Bu bilardo masası da ne? Kurumda bilardo masası mı olur?' diye kırdırdı, onları kalorifer dairesinde yaktırttı. Şimdi anlayış maalesef çok önemli" (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Anne-babasının boşanması sonucu babasının yeterince ilgilenmemesi nedeniyle korunma altına alınan SSÇ-6, sosyo-ekonomik destekle annesinin yanına yerleştirilmiş. Ancak ergenlik dönemiyle birlikte olumsuz koşulların da etkisiyle suça sürüklenmiştir. Bu süreçte korunma altında olduğu kuruluş tarafından yeterli değerlendirme ve sonrasında izleme faaliyeti yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir.

"Dokuz yıl çocuk yuvasında kaldım. Küçükken annem-babam boşanmışlar. Babam beni kaçırmış. Sonra komşuya bırakmış, komşu da beni yuvaya teslim etmiş. Annem altı-yedi yıl sonra yuvada beni buldu. Almaya çalıştı. İncelemeye gelenler annemin maddi durumu iyi değil diye vermediler. Sekiz-dokuz sene sonra yardım karşılığı annem beni yanına aldı.

Lise döneminde annemin yanında kaldım. Annemin maddi durumu bozuktu, yaşadığımız ortam bozuktu." (SSÇ-6)

Anne-babasının boşanması sonrası babasında kalmaya başlayan ancak babasının ilgisizliği nedeniyle de sokağın risklerine maruz kalan SSÇ-17, korunma altına alınmıştır. Kurum bakımına uyum sağlayamadığını ifade ederek suça yöneldiğini belirtmiştir.

"Ben yetiştirme yurdunda kaldım. Ancak uyum sağlayamadığım için kaçardım yurttan." (SSÇ-17)

Madde Kullanımı Suç İlişkisi

2013 yılı TÜİK verilerine göre suça sürüklenen çocukların %41,9'u bağımlılık yapan madde kullanmaktadır (TÜİK 2014b). Çocukların içinde bulundukları riskli durumlar hem madde kullanımını hem de suça yönelme davranışını tetiklemektedir. Yaşadığı karmaşık sorunlar nedeniyle çıkış yolu arayan genç sıkıntılarına çare bulmak amacıyla maddeye yönelmekte olumsuz akran grubunun etkisiyle de bağımlı olmaktadır (Duman 2001).

Türk Ceza Kanunu'nda madde kullanmak, bulundurmak veya satışını yapmak suç olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla madde kullanımının kendisi suç olduğu gibi diğer suçlara yönelmede de bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların yaşadıkları sosyal çevrenin ve akran grubunun etkisiyle madde kullanmaya başladıklarını belirten sosyal çalışmacı-4, okul önlerinde bile madde satıldığının çocuklar tarafından kendisine söylendiğini vurgulamaktadır.

"Sincan'ın ilerisinde, orada madde satışı çok fazla. Böyle olunca da mesela Sincan'da çoğu çocuk şu anda madde kullanma suçluluğu nedeniyle TCK 191'den bize gelebilmekte. O da arkadaş ortamından oluşuyor. Hiçbir çocuk gidip de onları bulup madde almıyor, ama bir şekilde okul önlerine kadar satıldığını söylüyorlar. İki tane arkadaşı daha önce bunu içmişse veyahut da bir arkadaşı bunu içmişse beraber suça bulaşabiliyorlar." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Çocuk mahkemelerinde bilirkişilik yapan sosyal çalışmacı-1 eskiye kıyasla madde kullanımının giderek yaygınlaştığını, özellikle küçük yaştaki çocukların bu suça bulaştıklarını ve bir şey yapılamadığını belirtmiştir.

"Her yıl suça sürüklenen çocuk çok ciddi oranda artıyor, madde kullanımı çok yoğun bir şekilde gelmeye başladı. 8-9 yıl öncesini 6-7 yıl öncesini düşündüğümüzde çok fazla arttığını söyleyebiliriz. Eskiden daha az gelirdi ve çalışmamız daha kolay olurdu. Ama şu an madde kullanımı çok

yaygın ve çok küçük yaşlarda geliyor." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)

Çocuk mahkemesinde görev yapan psikolog-4, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ve ilgili ailelerin çocukları arasında da uyuşturucu kullanımının arttığına dikkat çekmiştir.

"Hiç ummadığınız, çok iyi yetiştirilmiş, çok iyi duruma gelmiş bir çocukta da, mesela uyuşturucu onlarda daha çok yaygın. Her şey dört dörtlük olup da ekonomik seviyesi yüksek, aile çok ilgili ama onlarda uyuşturucu kullananlar var." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Çocukların suça sürüklenmesinde arkadaş grubunun etkisiyle madde kullanmanın da etken olduğunu belirten sosyal çalışmacı-7, madde bulmak amacıyla hırsızlığa yöneldiklerini vurgulamıştır.

"Arkadaş grubunun etkisiyle birlikte madde kullanımı da etken olabiliyor. Sigara ile başlıyorlar daha sonra işte uyuşturucu, bali olabilir. Yani bu tarz şeylerle birlikte hem bunlara gereksinim nedeniyle hırsızlık yapıyorlar." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi

Sosyal çalışmacı-8, suça sürüklenen bazı çocukların aile yapılarının normal göründüğünü, ancak ailelerin çocuklarının madde kullandığını geç fark ettiklerini belirtmiştir.

"Gözlemlediğim o vakalarda temel neden şu: Çocukla aile ilişkileri, aile yapısı normal görünüyor ancak genelde çocuk o madde kullanımına, o suçlu çevreye ilk yöneldiğinde aile o durumu fark etmemiş, durumu fark ettiğinde önemsememiş veya profesyonel bir destek, profesyonel bir yardım almamış. Daha sonra olay yavaş yavaş artmaya devam etmiş. Bir iki hırsızlık olayı, madde kullanımı, madde satışı... Sonra ağır boyutlara vardığında aile artık bu sırada yardım aramaya yönelmiş, çocuk şubeye bu aşamada intikal etmiş." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Çocukları madde kullanmaya yönelten pek çok risk faktörü olduğuna dikkat çeken öğretim üyesi-1, madde kullanımını suç olarak değerlendirmemek gerektiğini ifade etmiştir.

"Madde kullanımını teknik olarak, hukuki olarak bunu suç olarak değerlendirmiyorum ben öncelikle. Kişisel değerlendiriyorum. Kanunen suç ama. Ben bu konuda sadece bir suç varsa o da eğitimden kaynaklanan, şartlardan, yoksunluktan kaynaklanan sıkıntılara bağlıyorum. Göçten kaynaklanan sıkıntılara bağlıyorum. Dolayısıyla bir suç değil böyle bir sıkıntıdır bu. Dolayısıyla bir suç gözüyle asla ona bakmamak lazım. Çocuğa zaten hiçbir zaman suçlu gözüyle bakmamak lazımdır." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

SSÇ-4 adlı çocuk 12 yaşında merak nedeniyle deneme amaçlı madde kullanmaya başladığını, sonrasında sıkıntılarını gidermek amacıyla devam ettiğini ve madde kullandığı zaman da hırsızlık yaptığını belirtmiştir.

> *"12 yaşında tiner kullanmaya başladım. Sigara, alkol, bonzai kullandım. İnternet kafede muhabbet oluyor, bali çekenleri görünce özeniyorsunuz. Deneme amaçlı kullandım, sonra sıkıntılarım olunca daha beter kullanmaya başladım. Madde kullandığı için ölen, intihar edenler var. Canım madde istiyor, uyuyamıyorum. Yemek yiyemiyorum, kusmaya başlıyorum. İlk özentiyle içmeye başladım, bıraktım, tekrar başladım, sonra satmaya başladım. Hırsızlığı darlandığımız ve kafamız kıyak olduğu için yapıyorduk. Ganyan bayisi, manav soyduk." (SSÇ-4)*

SSÇ-4 uykusuzluk sorunu yaşadığını bu nedenle psikiyatrik ilaç kullandığını ancak bu ilacı uyuşturucu niyetine içtiğini dile getirmiştir. Uyuşturucu kullanma alışkanlığı olan çocuklara psikiyatrik ilaç verilirken dikkat edilmediğinde ya da ilaç kullanımı yetişkinlerin kontrolünde olmadığında kötü amaçlı kullanımlara yol açtığı görülmektedir.

> *"Uyku sorunum var. Daha önce risperdal kullandım. Bu ilaçlar bağımlılık yaptı. Eczaneden kendim gidip alıyordum. Kafa yapsın diye bir kutu içiyordum." (SSÇ-4)*

Madde kullanmanın özgüven ve cesaret verdiğini ifade eden SSÇ-6, maddenin etkisiyle rahat hırsızlık yaptığını vurgulamıştır.

> *"Ekstazi hap kullandım. Bir tanesi on beş lira. Kafa yapıyor. Sopayla dal, sağlam çıkarsın. Aşırı özgüven ve cesaret veriyor. Hapı atıp gece hırsızlık yapıyordum. Hapı ilk kullandığımda nerde olduğumu bilmiyordum. Kusma yapıyordu, kusunca rahatlıyorduk." (SSÇ-6)*

SSÇ-11, çok küçük yaşlardan itibaren madde kullanmaya başladığını belirtmiştir.

> *"Ben her türlü madde kullanıyordum. On yaşında maddeye başladım. Arkadaşların etkisiyle madde kullanmaya başladım. İlk önce sigaraya başladım. Arkadaş ortamında uyuşturucu kullanmaya başladım. Uyuşturucu içtiğim zaman kendini bilmiyorsun. Kafayı kıyak yapıyor. Uyuşturucunun etkisiyle hırsızlık yapıyordum. En sonunda da cezaevine girdim. " (SSÇ-11)*

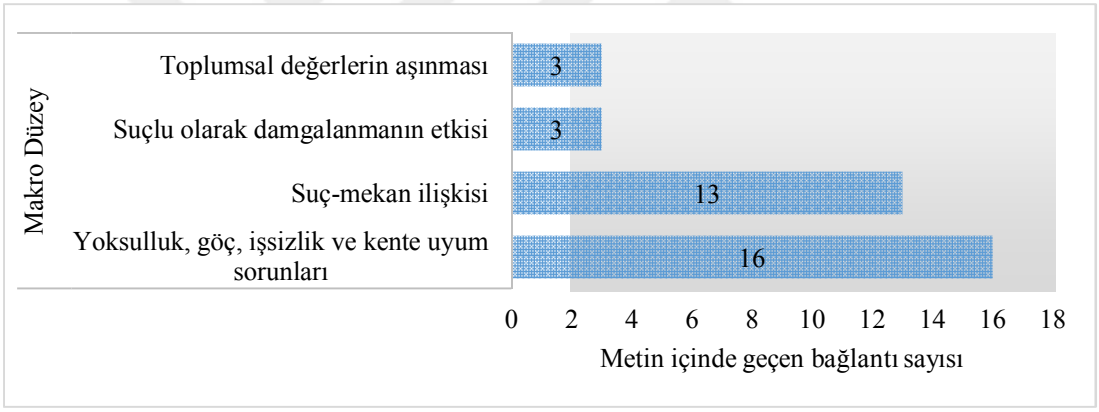
Ailesiyle birlikte Hollanda'da yaşayan SSÇ-16, on üç yaşındayken merak nedeniyle uyuşturucuya başladığını ifade etmiştir.

> *"13 yaşındaydım, hem de okuluma devam ettim. Uyuşturucuya merak nedeniyle başladım. İlk içtiğimde gülme krizine girmiştim. İki hafta*

içinde bağımlı oldum. 1 gr. madde, esrar yani marihuana kullanıyordum. Gözlerimin altı kızarıyordu." (SSÇ-16)

3.2.3. Makro Düzey: Sosyo-Ekonomik Politika Kaynaklı Nedenler

Günümüz toplumlarında ağırlığını iyice hissettirmeye başlayan neoliberal politikaların neden olduğu gelir dağılımındaki adaletsizlikler; işsizlik, yoksulluk, suçluluk, çarpık kentleşme ve göç gibi sosyal sorunları ortaya çıkarmaktadır. Sosyal sorunlara zamanında müdahale edilmediğinde toplumsal yabancılaşma ve sınıf çatışmaları artmaktadır. Bu nedenle; özellikle risk altındaki birey ve ailelerin sosyo-ekonomik gereksinimlerini karşılamak ve sosyal refahı sağlamak üzere Devletler bir dizi sosyal politikalar geliştirmek zorunda kalmışlardır. Sosyal politika araçları güçlü olan ülkelerde pek çok sorun ortaya çıkmadan ya da büyümeden önlenebilmektedir. Tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi çocuk suçluluğu sorunu da ülkenin genel sosyal refah politikalarından etkilenmektedir.

Şekil 3.4 Çocukların suça sürüklenmesinde sosyal politika ve sistem kaynaklı risk faktörlerine ilişkin bilgiler.

Katılımcılar makro düzeyde çocukların daha çok yoksulluk, göç, işsizlik ve kente uyum sorunları nedeniyle suça sürüklendiklerini vurgulamışlardır. Uzun yıllar sosyal hizmet alanında çalıştıktan sonra akademisyenliğe başlayan öğretim üyesi-2, suça sürüklenen çocuk sorununu sosyal politikayla bağlantılı olarak açıklamıştır.

"Kavramda problem var çocukla suç yan yana gelmemesi lazım. Bunu önleyecek mekanizmaları kuramadığımız için çocuklar suç işlemektedir. Mesela Amerika'ya baktığımız zaman 1900'lü yıllardan önce yani 130 sene önceden bahsediyoruz. Şikago'da çocuk mahkemelerinin kuruluşunun sebebi, aileler yoksulluktan dolayı çocuklarını suça yönlendiriyor ve onların sayesinde geçiniyor. Neyi çağrıştırıyor bize 130 sene sonra bugün İstanbul'da Hacı Hüsrev Mahallesi'nde, Kasımpaşa'da polisin belki bin kişiyle girebildiği bir mahalle burası, başka giremiyor. Böyle bir mahallede aileler iş bulamıyor, çocuklarını suça yönlendiriyor,

meslek gibi. Ciddi şekilde gelir elde ediyor bunlar. Gasp, kapkaç, hırsızlık profesyonelce… Sosyal refah diğer yoksul kesimlere de kol kanat gererek devletin kamu politikalarıyla, sosyal politika yoluyla piyasaya müdahale ederek işsiz insanları gelir sahibi yapmaya yönelik programlar olmalıdır." (Öğretim Üyesi-2, Üniversite)

Türkiye'deki risk grubu bireylere yönelik sosyal yardımların hak temelli olmadığını belirten öğretim üyesi-2; siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduranların özellikle yoksul mahallelerde yaşayan çocukların nitelikli yaşam sürmeleri için gayret sarf etmediklerini vurgulamıştır.

"Gelişmiş ülkelerde sistem önceden tedbirlerini alıyor. Şimdi bizim kötü mahallelerde, yoksul mahallelerde oturan tüm çocukların böyle şeylere ihtiyacı var. İyi bir eğitime ihtiyacı var, nitelikli bir yaşama ihtiyacı var. Bunu vermeyen kim? Yüz yıllık güç sahipleri. Güç sahipleri kim? Toplumun gücünü, ekonomik, siyasi gücünü ele geçiren çevreler. Ha Türkiye'deki sosyal yardımlar kliyantalizmdir. Yani 'ver oyunu al yardımını' buna kliyentalizm denir literatürde bunun adı vardır zaten. Dolayısıyla bunlara hak temelli falan böyle bir şey diyemeyiz." (Öğretim Üyesi-2, Üniversite)

Makro düzeyde pek çok şeyin düzelmesi gerektiğine vurgu yapan öğretmen-2, suç işleyen bireydeki bozulmanın temel nedenlerine dikkat çekmiştir.

"Eğitim düzeltilmeli, ekonomik şartlar düzeltilmeli. Televizyondaki olumsuz programların önüne geçilmeli. Burada müdahale programında bozulmuşu düzeltmeye çalışıyoruz." (Öğretmen-2, Denetimli Serbestlik)

Entelektüel açıdan çocuk suçluluğu ve çocuk koruma sistemi kavramlarını değerlendiren öğretim üyesi-3, refah sisteminin zayıfladığı dönemde koruma politikalarının devreye sokulduğuna dikkat çekmiştir.

"Dünyanın bütün tarihinde ve geleceğinde de muhtemelen suçla ilişkili çocuk olacaktır. Ama bir özgün kavram ortaya çıktığında demek ki yeni bir sosyolojik durum var yani. Çocuk koruma sistemi örneğin benim bildiğim kadarıyla İngilizlerin icadı olan bir kavram. 'Child protection' özellikle devletin geri çekildiği durumlarda ortaya çıkan bir şeydir. Refah sisteminin azaldığı her yerde çocuk koruma sistemini devreye koyuyorlar. Ve bu sosyal kontrolün daha ön planda olduğu, cezalandırmanın, işte şunun bunun ön planda olduğu yer. Bakıldığında bu kadar sosyal koruma denilen kavramı çok kullanan bütün ülkelerde eksik olan refah sistemidir. Liberal politikalar sosyal refahı zayıflatmıştır." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Yoksulluk, Göç, İşsizlik ve Kente Uyum Sorunları

Yoksulluk sorunu, düzensiz ve plansız kentleşme, bireyciliğin hâkim hale gelmesi ile tanımlanan sanayi toplumlarının gelişimi ile ortaya çıkmıştır. Adam

Smith ve Alexis de Tocqueville, sanayi dönüşümünün geleneksel dayanışma mekanizmalarını zedelediğini ve bireyleri piyasa rekabetine maruz bıraktığını belirtmişlerdir. Çeşitli nedenlerle (eğitimsizlik, iş vasıflarında yetersizlik) piyasada yaşamak için gerekli kaynakları edinemeyenler ekonomik olarak bağımlı hale gelmişlerdir. Haneler ve bireyler toplumsal açıdan gerekli olduğu düşünülen ihtiyaçları karşılayamadıklarında yoksulluk sorunu yaşarlar (Mingione 2013).

Türkiye'de yoksulluk nedeniyle göreceli olarak küçük şehirlerden büyük şehirlere göç eden aileler, genelde gecekondu semti olarak adlandırılan, alt ve üst yapı olanaklarından yoksun özelliğe sahip bölgelerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Göç etmiş ailelerin çocuklarının psiko-sosyal açıdan gelişimlerini sağlıksız yönde etkileyebilecek pek çok olumsuz etmene sahip bu yaşam biçimleri, çocukların her an suçlu davranışlarda bulunmalarına zemin hazırlayacak şartları da içermektedir (Avcı 2008).

Çocukların suça sürüklenmesinde en temel etkenin yoksulluk olduğuna dikkat çeken öğretim üyesi-1, yoksulluğun yanında yoksunluğun da önemli bir risk oluşturduğunu vurgulamıştır.

> *"Türkiye'de çocukların suça sürüklenmeleriyle alakalı en temel etken herkesin bildiği gibi yoksulluk. Bu yoksulluğa biz yoksunluğu da ekliyoruz tabi. Sadece maddi anlamda bir yoksulluğu kast ederek söylemiyorum. Bir kere sosyal açıdan çocuklar çok ciddi manada yoksunluk içerisindeler. Bu aile eğitiminden tutun da, okul eğitimine kadar yani akademik eğitime kadar birçok yerde kendisini gösteriyor." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Sosyo-ekonomik eşitsizlik, göç ve küreselleşmenin etkilerinden de bahseden öğretim üyesi-1, değer yargılarının değişime uğramasının çocukları riskli davranışlara yönlendirildiğini ifade etmiştir.

> *"Bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin bile burada çok ciddi manada etkileri var. Tabi göçün çok ciddi manada etkileri var. Ona bağlı olarak da başka sebepler de var. Son zamanlarda biliyorsunuz küreselleşme denilen kiminin tamamen dışlayıp uzaklaşmak istemiş olduğu, kiminin olmazsa olmaz olarak görmüş olduğu…" (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Çocukların suça sürüklenmesinde sosyal değişimin etkisine dikkat çeken pedagog-2, göç, işsizlik ve sosyal kontrol eksikliği gibi nedenlere vurgu yapmıştır.

> *"Türkiye'deki sosyal değişimden kaynaklanıyor bu durum. Köyden kente göçün çok büyük etkisi var. Kırsal kesimden merkeze geliyorlar, anne*

baba işsiz oluyor. Devletin sosyal ilgili kurumlarına yönlendirme yapamıyorlar. Çocuğun kontrolü şehir yaşamında daha zor…" (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Göçle büyükşehirlere gelen ailelerin kentte kendilerine mahsus bir kültür oluşturduklarını vurgulayan sosyal çalışmacı-11, bu kültürün madde kullanma, dövme yapma, vücuda kesik atma gibi kendine özgü davranışları olduğunu ifade etmiştir.

"Bakın, insanlar yaşadığı toprakları ekonomik sebeplerle bırakıyor ve daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak için geliyorsa, göçün en temel sebebi bu. Geldikleri zaman da kendi çaplarında bir kültür yarattılar. Bu kültür içerisinde de belirli işte mesela bonzai, içen çok. Yani o ne idüğü belirsiz bir şey ama burada herkes içiyor. Kendini kesme davranışları; acının asıl ruhsal acının vücuda endeksidir bu kendini kesme. Bir kültürel davranış olarak kibritle dövme yapılır mesela. Bulundukları ortamlara göre kültürel şey yapıyorlar acılarını ve kendilerini ifade edişi aslında çocukların." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Kentlerde sokakta yaşayan ve suça sürüklenen çocuk sayısının artışının nedeni sorulan öğretim üyesi-3, bu durumu göç ve kentlerdeki kurumsal alt yapının yetersiz oluşuyla izah etmiştir.

"Sosyolojik olarak bakıldığında birkaç kanal var tabi toplumda. Temel değişim nüfusun kentlere gelmesi. İkincisi nüfusun ihtiyaçlarını karşılayan kurumların gelişimi diye bakmak lazım. Birbirine paralel gitmemesidir sorun." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Kentlerde sosyal risk altında olan aile ve çocuk sayısındaki artışı iki temel faktörle açıklayan öğretim üyesi-3, birinci olarak Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş yapması, ikinci olarak da Doğu ve Güneydoğu halkının çatışmalar nedeniyle zorunlu göçe maruz kalması şeklinde açıklamıştır. Nüfusun kent merkezlerine toplanması karşısında insanların ihtiyacını karşılayacak yeterli kurumsal alt yapının oluşturulmadığını da vurgulamıştır.

"Birçok sebep sayılabilir ama iki tanesi çok belirgin olarak öne geçiyor. Bir tanesi 1980 sonrası Türkiye'nin kendi üretim dizaynında değişiklik yapması, serbest piyasaya karar vermesi, dışa açılması dolayısıyla korumalı ekonomi modelinden vazgeçmesidir. Böyle olunca tarım destekli, işte sübvansiyon destekli politikadan vazgeçince önemli bir nüfus kentlere kaydı. İkincisi, bu önemli nüfusun da önemli bir kısmı yoksul ve dezavantajlı gruplar yani. Bir kısmı belki hakikaten umudu peşinde ya da işte yatırım peşinde koşan kesimler olmakla birlikte büyük kısmı çaresizlikten geliyor. İkinci şey de benim bildiğim kadarıyla ve birçok sosyal bilimcinin tespit ettiği bu zorunlu göç… Yani Kürt illerindeki çatışmanın sebep olduğu kontrolsüz göç. Bu mesela kentsiz kentleşme denebilecek, hiç kentle alakası olmayan bir nüfus grubunun Güneydoğu dâhil Türkiye'nin birçok yerinde

toplulaşması… İnsanların bulunduğu yerde eğer ihtiyaçları karşılayan bir mekanizma olursa, sorunlar daha böyle giderilebilir." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Kentlerin çocuklar ve diğer insanlar için yaşanabilir yerler olmadığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-9, risk faktörleri karşısında sosyal imkânların az olduğunu vurgulamıştır.

"Kent yaşamının her alanda toplumsal ihtiyacı karşılayabilecek düzeyde olduğu kanaatinde değiliz. Kentler çocuklar için yaşanılabilir bir kent değil aslında. Risk üretme faktörleri yoğun olan, sosyal imkânları işte sosyal hizmetler gibi, eğitim hizmetleri gibi, gençlik hizmetleri gibi, spor hizmetleri gibi bir takım donatıların yeterince olmadığı hizmetin yeterince olmadığı mekânlar." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Hırsızlık suçunun temel nedenlerinden birisi de çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmasıdır. Yoksulluk nedeniyle ailesi tarafından ihmal edilen çocuk, arkadaş grubunun da etkisiyle suça yönelmektedir.

"Gece sigara ve nakit para çalıyordum. Bu bir hafta bana yetiyordu. Hırsızlık yaptığım dönemlerde eve gitmiyordum. Arkadaşlarım da benzer işleri yapıyordu. Hırsızlık yapmamın nedeni yoksul olmamızdı." (SSÇ-6)

Ailesinin Güneydoğu'dan İstanbul'a göç ettiğini belirten SSÇ-13, arkadaş ortamında suça sürüklenmesi nedeniyle ailesinin bu sefer İzmir'e göç ettiğini vurgulamıştır.

"İstanbul'da Gazi Mahallesinde oturuyorduk. Ailem benden dolayı İzmir'e taşındı. On sene önce Mardin'den İstanbul'a geldik. Babamın fırını vardı." (SSÇ-13)

Aile içinde yaşanan sorunlar en çok çocukları etkilemektedir. Ağabeyinin suç işlemesi nedeniyle yaşadıkları şehirden göç etmek zorunda kaldıklarını belirten SSÇ-3, göç sonrası uyum sorunları nedeniyle suça yöneldiğini ifade etmiştir.

"Hırsızlık nedeniyle 12 ayrı ceza aldım. 1,5 yıldır cezaevindeyim. Cezaevine girmeden önce anne-babamla yaşıyordum. Ağabeyim karısını vurduğu için biz Ankara'dan Kayseri'ye gittik ailemizle. Kayseri'ye gittiğimizde okul kabul etmedi. Öncesinde Aksaray'a gitmiştik." (SSÇ-3, Çocuk Ceza İnfaz Kurumu)

Suç-Mekân İlişkisi

Çocukların suça sürüklenmesinde mekânsal faktörler giderek daha belirleyici olmaya başlamıştır (Ümit 2007). Ancak çocuk suçluluğunda suçun işlendiği mekândan ziyade çocuğun yaşadığı mekâna odaklanmak gerekmektedir. Çünkü

mekânın taşıdığı özellikler orada yaşayanların kültürel bağlamı ve sosyo-ekonomik durumları hakkında fikir vermektedir. Göçlerle birlikte kent yaşamındaki nüfusta meydana gelen artış; mekânların gelir, meslek, eğitim durumu, yaş, toplumsal statü gibi niteliklere göre belirlenen toplumsal tabakalaşma ve farklılaşmaya göre ayrışmasına neden olmuştur. Her bir ayrılmış mekân ise birbirinden farklı grupları içermeye başlamıştır. Bu farklılık sadece nitelik farklılığını değil, aynı zamanda bir hiyerarşiyi de temsil etmekte ve çeşitli tabakalar toplumsal olarak birbirinden ne kadar uzaktaysa, mekânda yer alışları da birbirinden o kadar uzakta olmaktadır. Bu süreç, kentsel ayrımlaşma süreci olarak nitelendirilmektedir (Erder 2006, Karakurt 2008, Altunbaş 2014).

Suç-mekân ilişkisi suç teorileri ve araştırmalarında sıklıkla ön plana çıkarılan bir husustur. Suça sürüklenen çocukların genellikle şehrin göç alan, sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerinde yoğunlaştıkları vurgulanmaktadır. Suça sürüklenen çocukların sosyal incelemelerini gerçekleştiren psikolog-1, çocukların yaşadıkları yerleşim yerinin suç davranışı üzerindeki etkisini vurgulamıştır.

> *"Kırsal kesimden şehre göçmüş ekonomik durumu düşük ailelerin yaşadığı yerlerde suç oranları yüksek. En büyük problem zaten maddiyat. Alkol uyuşturucu madde kullanımı çok artıyor. Özellikle bonzai, esrar." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren bazı katılımcılar suça sürüklenen çocukların kentin belli mekânlarında kümelendiğini, kendilerine özgü bir alt kültürlerinin olduğunu ve mükerrer suç işlediklerini vurgulamışlardır. Denetimli serbestlik müdürlüğünde görev yapan sosyal çalışmacı-4 suça sürüklenen çocukların yaşadıkları bölgeler hakkında tecrübelerini aktarmıştır.

> *"Bizim mülakat bölgeleri var. Bu Sincan bölgesinden; Ankara'nın eski mahallesi Çinçin taşındığı için Sincan'da uyuşturucu madde bağımlılığı müthiş derecede artmış pozisyonda. Oradaki eski Ankara'nın Çinçin'inin dağılan o gecekondu bölümleri Sincan'a yerleşmiş durumda. Çinçin bölgesindeki ailelerin yüzde ellisi, yüzde kırkı diyeyim, belki yüzde yetmişi tam bir istatistik yok, kentsel dönüşüm kapsamında geldiler. Burada Saraycık bölgesi var." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)*

Cezaevinde görüşme yapılan bir genç de gecekondu da yaşadığını, çevresinde suç işleyen arkadaşlarının olduğunu ve ebeveyn kontrolünden uzak bir yaşam sürdürdüğünü ifade ederek yaşadığı mekânın özelliklerini tanımlamıştır.

"Gecekonduda kirada oturuyorduk. Arkadaş çevremde suç işleyen, madde kullananlar vardı. Ben de madde kullanırdım. Bazen geceleri de sokakta kalırdım. 7-8 yaşlarındayken suç işlemeye başladım. Anne-babamın haberi olmazdı. 2-3 arkadaş ya da tek başıma takılırdım. Dükkânlara girip para alırdık. Suçumuz kamera ve parmak iziyle tespit edilirdi." (SSÇ-3)

Sokakta çöp toplayarak aile bütçesine katkıda bulunduğunu belirten SSÇ-1, yakın sosyal çevreden yeterli destek alamaması nedeniyle sokakta yaşamanın bir çocuğu nasıl suça sürüklediğini çarpıcı ifadelerle anlatmıştır.

"Cezaevine girdiğimde on altı yaşındaydım. Annem fabrikada çalışıyordu, ben de çöpe gidiyordum dayımla. Annem-babamın ayrı olmadığında da aile kavgasından dolayı eve gitmiyordum. Sokakta parkta kalıyordum. Sokakta kalınca acıkıyorsun, kendini doyurmaya çalışıyorsun. Paran olmayınca çalmak zorunda kalıyorsun. Bir defa çaldın mı, bir daha arkası gelir." (SSÇ-1)

Suç mekân ilişkisi sosyal hizmet programlarının yerel çevre düzeyinde uygulanması gerektiğinin en temel göstergelerinden birisidir. Katılımcıların aktardığı görüşler doğrultusunda; sürekli suç üreten yaşam alanlarında toplumsal değişim sağlanabilmesi için toplumla çalışma, toplum kalkınması gibi yöntemlerle yerel kültürel bağlama özgü sosyal politikalar geliştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Çocuk suçluluğunda suçun mekânla ilişkisine dikkat çeken sosyal çalışmacı-3, çocukların yaşadıkları çevreye göre suç türlerinin de değiştiğini vurgulamıştır.

"Kesinlikle suçun mekânla ilişkisi var. Mesela Ankara'da en fazla Altındağ. Ama suçun türüne göre de değişiyor tabi. Mesela yaralama dersek Keçiören, Yeni Mahalle civarını veririm. Ama hırsızlık, uyuşturucu; Altındağ- Mamak." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Denetimli serbestlik müdürlüğünde basit yaralama, hırsızlık gibi suçlardan dolayı hüküm almış çocuklara yönelik grup çalışmaları yürüttüğünü ifade eden öğretmen-1, çalıştığı çocuk grubunun ağırlıklı olarak sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerden geldiğini belirtmiştir.

"Burada romanların olduğu Saraycık Mahallesi var. Oradan çok vaka var. Sincan, Etimesgut'tan da var. En iyi yerden de Eryaman'dan da var. Her yerden var ama ağırlıklı olarak o mahallelerden, gecekondu bölgelerinden." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Suça sürüklenen çocukların genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük, göç almış ve uyuşturucu kullanma oranının yüksek olduğu mahallelerde yaşadıklarını belirten sosyal çalışmacı-7, ailelerin çocukları yeterince denetlemediğine ve olumsuz model olduklarına dikkat çekmiştir.

"Mesela suça sürüklenen çocukların dosyalardaki ikamet adreslerine bakınca mesela Erdoğdu, Esentepe, Kaymaklı… Çoğunlukla ekonomik düzeyi düşük aileler. Göç almış yerler. Daha çok köylerden göç almış. …Mesela Yenicuma Mahallesi'nde muhtar beyle de görüştüğümde bir geri bildirim almıştım, uyuşturucu madde kullanımına ilişkin olarak… Kaymaklıda genelde hırsızlık… Ama hırsızlık, tabi ki şey, madde de kullanıyor çocuklar." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Çocukların suça yönelmesinde yaşadığı ortamın sosyo-ekonomik düzeyi, ailenin ihmali, akran grubunun profili gibi faktörlerin etkili olduğunu vurgulayan pedagog-3, suç-mekân ilişkisine dikkat çekmiştir.

"Şu bir realite, sosyo-ekonomik düzey azaldıkça suça karışma oranı artıyor yani gözlemlediğim vakalarda. …Yani evet suç-mekân ilişkisi de var. Çocuk hangi çevredeyse o çevredeki sosyal gruplarla etkileşim içine giriyor ve ister istemez o grupta… Hani belki evde ihmal edilmişlik bilmiyorum. Belki değer görmemezlik ya da belki başarılı olamama yani birçok faktöre bağlı." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Suça sürüklenmede gecekondu ve varoş kültürünün etkisi üzerinde duran sosyal çalışmacı-11, bu çocukların kendine özgü tutum ve davranışları olduğunu vurgulamıştır.

"Varoş ve gecekondu kültürü var. Burada da bölgesel varoş kültüründe ne var, yoksulluk dedik. Mesela çocuklarda belirli bir suç tipleri var. Bir yerde metal dinliyor çocuk, en büyük şeyi AVM'ye gitmek ama AVM'de sırasını bekleyerek şey yapmaz, merdivenlerden kayarak gider. Kente özgü tutum ve davranışlarda köye yönelik tutum ve davranışlar aslında çok da birleştiremiyorlar, yeni bir tür çıkarttılar. Yeni bir saç biçimi, giyinişi..." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Kentlerde suç üreten bir yapıya dönüşen gecekondulaşmanın göç sonucu kentlere gelen insanların kendi kendilerine buldukları bir çözüm olduğunu vurgulayan öğretim üyesi-3, bu bölgede yaşayan insanların sınıf altı, dışlanmışlık ve marjinalizasyon gibi kavramlarla tanımlanmaya başlandığını belirtmiştir.

"Gecekondulaşma toplumun kendi çözümü. Doğal olarak kamu, devlet bir şey öneremiyorsa, çözmüyorsa bu şu demektir; kendi çözümünüzü kendiniz bulun. O da toplumun kendi çözümü idi. Ama 1990'larla birlikte literatüre başka bazı kavramlar girdi. Mesela sınıf altı kavramı, dışlanmışlık, marjinalizasyon gibi kavramlarla açıklamaya çalıştık. Dolayısıyla 90'lar öncesi gecekondular ve onların sorunlarıyla ilgili kavramlar da değişti." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Gecekondu bölgelerinin nasıl suç üreten mekânlara dönüştüğü sorulduğunda öğretim üyesi-3 konuyu şu şekilde açıklamıştır:

"Bunun onlarla ilişkisi yok aslında. Belki bu suçun organizasyonundaki pis fonksiyon onlara yüklendi. Ama aslında toplumun tümünde olup biten bir süreçti. Dolayısıyla bütünsel bir şeydi yani bütünüyle oranın ürettiği sorumlusu olduğu bir şey değil. Genelinde olan bir değişim. ...Kendileri bu sürecin mağdurudur aynı zamanda, gibi de bakılabilir." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Yaşadığı semtin suç işlemesinde etkili olduğunu ifade eden SSÇ-6, mahalle düzeyinde oluşturulan çeteler arasında zaman zaman kavga çıktığını vurgulamıştır.

"Yaşadığım bölge çoğu Doğu çocuğu ve çeteleşmeler vardı. Biz de grup halinde hareket ediyorduk. Oturduğumuz semtten dolayı sürekli bana bulaşıyorlardı. Dört kişiyi bıçakladım. Bu dört kişi benim yaşadığım mahallede olan başka bir çocuğa uyuz oluyorlardı. Bundan dolayı kavga başlattılar." (SSÇ-6)

Suçlu Olarak Damgalanmanın Etkisi

Damgalama (stigmatization), kişinin içinde yaşadığı toplumun *"normal"* kabul ettiği ölçülerin dışında sayılması nedeniyle, toplumu oluşturan diğer bireyler tarafından, kişiye saygınlığını azaltıcı yakıştırmalar yapılmasıdır. Damgalanan kişiye, gerçeğe dayanmaksızın, adını kötüye çıkaran utanç verici bir özellik yüklenmektedir. Toplum içinde herhangi bir nedenle damgalanmak ve olumsuz önyargılara maruz kalmak, stres dolu bir yaşam deneyimi anlamına gelmektedir (Soygür ve Özalp 2005).

Cezaevi deneyimi yaşayan çocuklar suçlu imajları nedeniyle sosyal çevrede damgalandıklarını, bu durumun yaşamlarını olumsuz etkileyeceğini belirtmişlerdir. SSÇ-6 sabıkalı olmanın anlamını açıklamıştır.

"Biz çıkınca sabıkalı olduğumuz için bizi işe almayacaklar. Kimse bize şans vermeyecek. Bir tek ailem yanımda. Arkadaşlarım da cezaevine girince hiç aramadılar." (SSÇ-6)

Araştırmanın katılımcılarından olan denetimli serbestlik müdürü özellikle madde kullanan çocuğun suç geçmişi nedeniyle damgalandığını, maddeyi bırakmış olsa da toplumun çocuğu kabullenmediğini vurgulamıştır.

"Denetimli serbestlik olarak biz bir çocuğu madde bağımlılığından kurtarsak dahi, bunu geçmişinde bir başarı olarak görmek istemiyor çocuk. Yani madde kullanmış ondan kurtulmuş olarak görmek istemiyor. Çünkü suç geçmişiyle birlikte izliyor onu. Sabıka kaydı istiyorlar işe girerken. Yani çocuğa denilmiyor ki; 'sen bundan arındın mı, bu suçtan ıslah oldun mu' demiyor. Şimdi biz burada kahraman ilan ederiz, başka birisi geçmişinde

madde kullanımı olduğu için işe dahi almaz. Kız dahi vermez. Türkiye'deki en büyük sıkıntılardan biri bu etiketlenme." (Müdür, Denetimli Serbestlik)

Suç işleyen çocuğa iyi davranılması gerektiğini söyleyen SSÇ-2, cezaevinden çıkınca insanların önyargılarından çekindiğini belirtmiştir.

"Suç işleyen çocuğa iyi davranılmalı. Cezaevinden çıkınca eve döneceğiz ancak mahallede bize kötü bakılacak." (SSÇ-2)

Toplumsal Değerlerin Değişmesi

Modernleşme sürecinde tüm toplumlar geleneksel değerlerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Değerlerde yaşanan değişim başta aile kurumu olmak üzere tüm bireyleri etkilemektedir. Suç davranışını tanımlama konusunda kültürler arasında farklılıklar olduğuna dikkat çeken öğretim üyesi-1, değerlerin erozyona uğramasının sosyal yaşama uyumu bozduğunu ve illegal davranışları ortaya çıkardığını vurgulamıştır.

"Bir taraftan erozyon dehşetli bir şekilde gerçekleşiyor, değerler erozyonu. Kalmadı değer yani. Bir şeyi kaldırdığınız zaman yerine sağlıklı bir şeyi ikame edeceksiniz. Özellikle sosyal hayat, toplumsal hayat asla boşluk kabul etmez, mutlaka orası legal olmayan illegal bir takım şeylerle ya da doğru olmayan bir takım şeylerle dolduruluyor. Yani sürekli bir akım vardır. Havanın boşluğu doldurduğu gibi ya da çukuru suyun doldurduğu gibi mutlaka dolar. Böyle bir risk alanımız var bizim." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

Toplumsal değerlerin değişmesinde küreselleşmenin de etkili olduğuna vurgu yapan öğretim üyesi-1, çocukların suça sürüklenmesinde bu değişimin etkili olduğunu belirtmiştir.

"Çocuklarımızın üzerinde küreselleşmenin getirmiş olduğu değer yargılarında, değerlerdeki erozyon çok ciddi manada suça sürüklenmelerine sebebiyet veriyor. Bunun sonunda çocuklar eğitim dışında kalıyor, bunun sonucunda çocuklarımız uçucu ya da uyuşturucu maddeye alışıyor." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite).

Modern dönemde teknolojik ürün çeşitliliğinin artması ve reklamların da etkisiyle markalı eşya kullanma eğiliminin yaygınlaşması gibi nedenler ergenlerde özenti oluşturmaktadır. Ergenlik dönemindeki özentilerin etkisiyle suça yönelen gençler olduğunu belirten sosyal çalışmacı-7, ailenin çocukları denetlemede yetersiz kaldığını ifade etmiştir.

"Artık günümüzde geçmişe göre tabi ki teknolojinin de çok şey yapması, markalaşma işte çocukta o ergenlik dönemindeki o şeyler… O

yaşlardaki özentiler nedeni ile de buna ulaşmak adına da işte ufak tefek hırsızlık yapalım. Bundan bir şey çıkmaz gibi. Aile de bunu denetlemediği için tabi ki bu bir kısır döngü şeklinde devam ediyor. ...Mesela cep telefonu görüyor işte bir yerde son model onu oradan alabiliyor. O tarz şeyler olabiliyor." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Popüler kültürün gençler üzerindeki etkisinden bahseden sosyal çalışmacı-7, suça sürüklenen çocukların modaya özendiklerini vurgulamıştır.

"Ben kesinlikle popüler kültürün çok etkin olduğunu düşünüyorum. İşte bu moda olan şey… Yani şöyle diyebiliriz mesela, örneğin daha da somut örnekleştirirsek kılık kıyafetteki markalaşmadır. Çünkü bakıyorsunuz yani üzerlerinde suça sürüklenen çocukların markalı kıyafetler. Orijinal değil ama hepsi şey hepsi böyle markalı ve son model." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Suça sürüklenen çocukların geleneksel değerlerle modern değerler arasında kente uyum sağlamaya çalıştıklarına dikkat çeken sosyal çalışmacı-11, suça yönelmenin çocuğun kendini ifade etme ihtiyacından kaynaklandığını ima etmektedir.

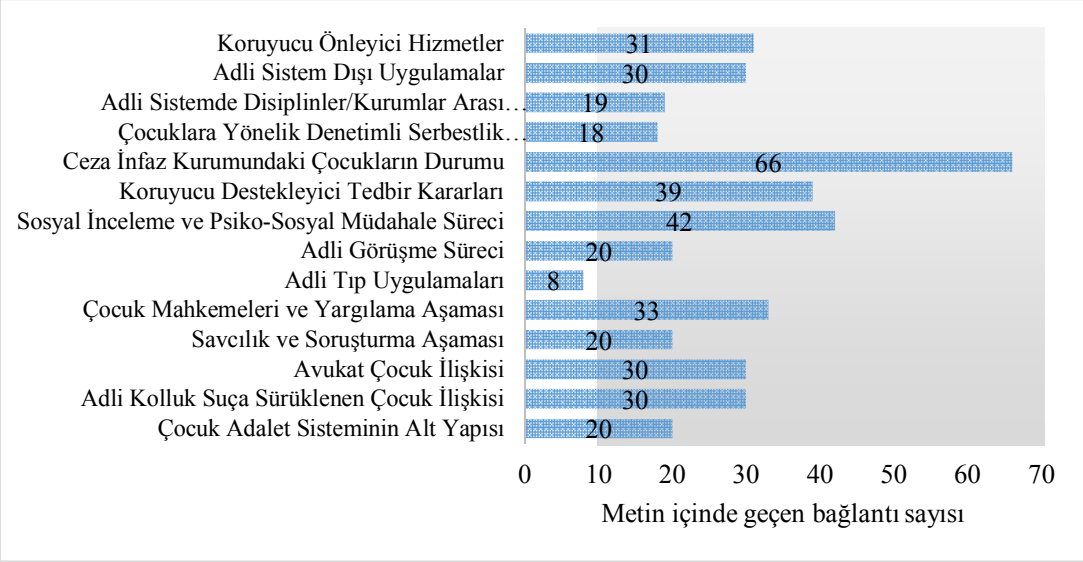
"Oradaki kültürde çocuğu sıkıyorlar ama bir yerden de çocuk para kazanmak zorunda, çocuğuna iyi bir şey vermek istiyor ama çocuk ikili kültürel değerleri şey yapıyor. Hiçbir zaman bisikleti yok, bisiklete binen kızla, kendi mahallesindeki kızlarla konuşamaz ayıptır, günahtır. Ama bakıyor güzel güzel kızlar, ergenlik dönemi... Karşı cinse ezilmişlik hissediyor. O zaman ne yapıyor, kıza laf atmaya çalışıyor, kızın dikkatini çekmeye çalışıyor." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

3.3. Çocuk Adalet Sistemi Uygulamalarına İlişkin Bulgular

Suça sürüklenen, mağdur ya da tanık çocuklara yönelik hukuki işlemlerin yanında psiko-sosyal hizmetlerin de sunulduğu çocuk adalet sistemi pek çok farklı birimden ve karmaşık süreçlerden oluşmaktadır. Yaşamı ve olayları yetişkinlerden farklı olarak algılayan çocuklar için bürokratik prosedürün hâkim olduğu sistem içinde kendi konumlarını anlamaları kolay değildir. Alan araştırması esnasında adliye koridorlarında yapılan gözlemlerde soruşturma ya da kovuşturma için bekleyen çocukların biraz sonra başlarına gelecekten habersiz, umursamaz ve muzip bir tavır içinde oldukları görülmüştür.

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yapılan işlemlerde neler yaşandığıyla ilgili hem çocuk, hem de yetişkin katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların kendi öznel tecrübeleri ve gözlemlerine dayalı olarak ifade ettikleri görüşleri adli sistemin örgüt yapısı ve resmi işlem süreci dikkate

alınarak sınıflandırılmıştır. Çocuk katılımcıların cezaevinde olması nedeniyle ceza infaz kurumundaki yaşantılarına dair çok şey anlatmış olmaları sistemin bu alanıyla ilgili sorunların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Diğer bir sorun alanı da çocuğun psiko-sosyal yapısına ve gelişim dönemine uygun yaklaşım sergilenmemesidir. Bu durum adli sistemin her alanında dile getirilmiştir.

Şekil 3.5 Çocuk adalet sistemi uygulamalarında karşılaşılan sorun alanlarına ilişkin genel bilgiler.

Çocuk adalet sisteminin çok disiplinli bir uygulama alanı olduğuna dikkat çeken STK temsilcisi, sistemin karmaşıklığının temel nedenini bu yapıya bağlamıştır.

> *"Çocuk adalet sistemi dediğimiz sistem gerçekten çok karmaşık bir sistem. Neden karmaşık bir sistem? Çünkü çok fazla disiplinin bir arada çalıştığı bir sistemden bahsediyoruz burada. Adalet sistemi deyince içine sadece hukuk boyutunun girdiği bir sistemden bahsetmiyoruz. Suça sürüklenenin çocuk olmasından ötürü sosyal çalışma bileşeni var, psikoloji bileşeni var, pedagoji bileşeni var. Dolayısıyla kolluk işin içinde, savcılar, hâkimler var. Daha sonra cezaevi var derken çok disiplinli, çok fazla meslek grubundan insanın çalıştığı bir alandan bahsediyoruz." (Koçyıldırım 2015)*

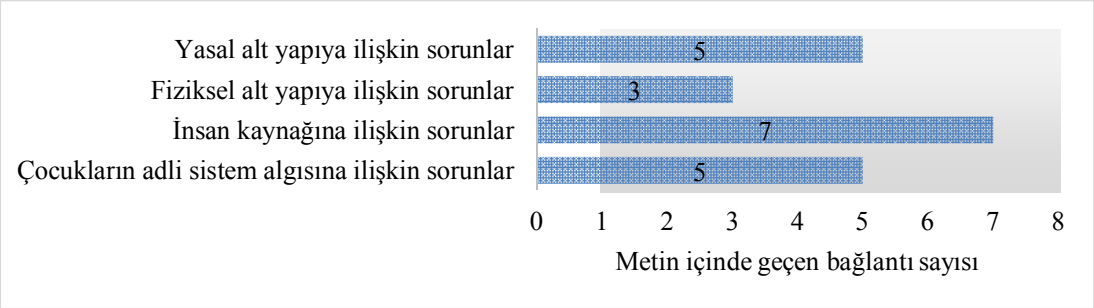
Çocuk adalet sistemi pek çok açıdan çocuk koruma sisteminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Suça sürüklenen çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirildiği çocuk koruma alanında 10 yıl görev yaptığını belirten öğretim üyesi-3, bu alanın normal korunmaya muhtaç çocuklara hizmet sunulan alandan farklı olduğunu vurgulamıştır.

> *"Çocuk koruma alanı dediğimiz alan kavramsal olarak yeni bir tabir ve yeni bir alan anladığım kadarıyla, durumları ayrıksılaşan bir çocuk kurumundan bahsediyoruz. Yani ihmal, istismar içinde suça karışan istismar*

edilen kız çocukları dâhil biraz mevcut yasalarla suç ilişkisi içinde ya da istismar ilişkisi içinde olan normal korunmaya muhtaç çocuklardan farklı bir kitleye yönelik özerkleşen bir sosyal hizmet modelinden bahsediyoruz." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

3.3.1. Çocuk Adalet Sisteminin Alt Yapısal Sorunları

Çocuk adalet sistemi suçun somut delillerle ispatlanması, failin cezalandırılması ve mağdurun zararının telafi edilmesi gibi genel amaçlar doğrultusunda birbirinden farklı disiplinlerin birlikte çalışmasını gerektiren çok parçalı bir örgüt yapısına sahiptir. Sistemin etkili bir şekilde işleyebilmesi fiziksel ortamın, insan kaynağının ve diğer donanımların yeterli olmasına bağlıdır. Araştırma kapsamında özellikle psiko-sosyal birim çalışanlarına görev yaptıkları birimlerde alt yapı olanaklarının yeterli olup olmadığı sorularak bu konudaki sorunlarını anlatma fırsatı verilmiştir. Alt yapıyla ilgili ağırlıklı olarak insan kaynağına ilişkin sorunlar gündeme gelmiştir.

Şekil 3.6 Çocuk adalet sisteminin alt yapısal sorunlarına ilişkin bilgiler.

İnsan Kaynağına İlişkin Sorunlar

Adalet Bakanlığı çocuk adalet sisteminin alt yapısını güçlendirmek, disiplinler arası eşgüdümü sağlamak amacıyla 2012 yılından itibaren *"Çocuklar İçin Adalet Projesi"* başlatmıştır. Projenin amacı; "*Çocuk Koruma Kanunu'nun etkin bir şekilde uygulanmasını ve çocukların adil yargılama, çocuk adalet sisteminde etkin sektörler arası işbirliği ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocuklara sağlanan yüksek standartlara uygun hizmetler yoluyla yasa çerçevesine çocukların bütün haklarının tam olarak yaşama geçirilmesinin sağlanması"* olarak belirlenmiştir (Adalet Bakanlığı 2013). Bu kapsamda öncelikle çocuk adalet sisteminde görev yapan sosyal çalışmacı, psikolog, pedagog, savcı, hâkim olmak üzere görevlilere hizmet içi eğitimler verilmiş ve uygulayıcılara kolaylık sağlamak üzere uygulama rehberleri hazırlanmıştır. Bu konuda görüşlerini dile getiren, aynı zamanda proje

eğiticisi olan sosyal çalışmacıya göre; proje kapsamında yapılan eğitimler sayesinde hukukçularla psiko-sosyal müdahale uygulayan elemanlar arasında empati kurulması sağlanmış, hakim ve savcıların sosyal hizmet uzmanına yaklaşımında değişimler meydana gelmiştir.

> *"Eğitime gelirken önyargılarla geliyorlar. Biz bunu çok net görüyoruz, fakat bu önyargılar eğitimin sonunda o kadar değişiyor ki… Öncelikle hâkim ve savcılar birlikte çalışıyor olmalarına rağmen orada keşfediyor uzmanları. Bize diyorlar ki: 'Uzmanlar bunları mı yapar? Bunları yapabilir mi?' gibi çok tereddütleri de oluyor. Biz de diyoruz ki: 'Uzmanlar bundan daha iyisini de yapar.' Sosyal hizmet uzmanlarını sadece sosyal inceleme raporlarından tanıyorlar." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Çocuk Koruma Kanunu öncesinde çocuk mahkemelerinde yeterli sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagog olmaması nedeniyle çocuğa ilişkin işlemler başka mahkemelerden ya da kurum dışından yapılan görevlendirmelerle yürütülmekteydi. Bu şekilde yapılan uygulamalarda çocukla nitelikli görüşme, aile incelemesi, vaka takibi gibi işlemlerde aksamalar meydana gelmekteydi. Görüşme yapılan sosyal çalışmacı-1, o dönemdeki çalışma şartlarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"2004 yılında Adalet Bakanlığı'nda çalışmaya başladım. İlk dört yıl hem çocuk hem de aile mahkemesinde birlikte çalıştım. Dördüncü yıldan sonra arkadaşlar atanmaya başlayınca, artık asli olarak kendi mahkemelerimizde aile mahkemesinde çalışmaya başladım. Ben başladığım zaman henüz çocuk mahkemelerinde personel yoktu, personel eksikti." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Sosyal çalışmacı-1, insan kaynağının yetersizliğinden çok niteliği üzerinde durmuş, çocuk adalet sisteminde çalışan herkesin kendi mesleğini yapmasına fırsat verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

> *"İnsan kaynağının yetersiz oluşunu ben pek takmıyorum. Geçmişte de çok az sayıda ama çok nitelikli çalışmaların yapıldığını biz biliyoruz. Önemli olan elinizdeki personel sayısını doğru bir şekilde kullanabilmek, doğru organize etmek, ehil olan meslek elemanlarını yetiştirebilmek, herkesin kendi mesleğini yapmasına fırsat verebilmek ve bu konuda personelini destekleyebilmek." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Pedagog-2, çocuk ve aile mahkemesinde kadrosu bulunan psikolog, sosyal çalışmacı ve pedagogun Çocuk Koruma Kanunu'nda sosyal çalışma görevlisi şeklinde tanımlandığını, hepsinin görev ve sorumluluklarının aynı olduğunu ancak bu mesleklerin lisans düzeyinde adli psikoloji dersi almadıklarını vurgulamıştır.

"Çocuk ve aile mahkemelerinde psikolog, sosyal çalışmacı, pedagog şeklinde üç tane kadro var. Çocuk Koruma Kanunu'nun üçüncü maddesi gereği hepsine 'sosyal çalışma görevlisi' deniliyor. Hepsinin görev ve sorumlulukları aynı… Lisans eğitiminde adli psikoloji üzerine herhangi bir teknik ders almıyoruz. Uzmanlaşma yok. Yüksek lisans düzeyinde de yok. Adli psikoloji üzerine bir ders yok. Sadece aldığımız teorik eğitimle meslekte usta çırak ilişkisinde bir tecrübe kazanıyoruz." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Çocuk adalet sisteminde görev yapan psiko-sosyal servis görevlilerinin özlük haklarının yetersiz olduğunu dile getiren pedagog-2, bu durumun kendilerinde tükenmişliğe neden olduğunu vurgulamıştır.

"Özlük haklarına gelince maaşımız kesinlikle yetersiz. Sağlık Bakanlığı'ndakiler döner sermaye alıyor. Milli eğitimdeki rehber öğretmenler bizden bin lira fazla alıyor. Bu gündeme getirildi. Sürekli gündemde bu. Adalet Bakanlığı bünyesinde bir ara müsteşar ve genel müdürle en tecrübeli otuz kişi bir araya geldik. 'Düzelteceğiz' dediler, ama hiçbir şey olmadı. Şu anda açık öğretimi bitiren bir kâtip, mübaşir veya şoför benden fazla maaş alıyor. Ekonomik olarak büyük sorunlarımız var. Mesleki olarak da tükenmişlik yaşıyoruz." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Adli sistem içinde özellikle çocukla çalışacak meslek elemanlarının çocuğa yaklaşım ve adli görüşme konusunda eğitime ihtiyaç duyulduğunu belirten pedagog-3, teoride her şeyin güzel olduğunu ancak uygulamada zorluklar yaşadıklarını ifade etmiştir.

"Çocuğa nasıl yaklaştığımızı biz biliyor muyduk, bu da tartışılır. Yani mesleğe ilk başladığımızda… Gerçi ben pedagog değilim ben biyoloji öğretmenliği mezunuyum. Bu mesleğe başladım. Pedagog olarak atandım. Bir pedagog ne yapar bilmiyorum. Usta çırak ilişkisiyle gözlemliyorsun." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Türkiye'de adli sistemde çalışmaya başlayan sosyal çalışmacının uygulamaya ilişkin herhangi bir eğitim ve süpervizyon desteği almadığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-11, İngiltere'deki modelden örnek vererek olması gereken meslek elemanı yetiştirme sistemini anlatmıştır.

"Ben mesela geçen Ağustos'ta İngiltere'den gelme İngiliz bir sosyal hizmet uzmanıyla konuştum, bir enstitünün de müdürü aynı zamanda, çocuk refahı alanında çalışan biri. Orada iki yıl boyunca bir sosyal hizmet uzmanı ya da sosyal çalışmacı işe girdiği zaman kâğıt fotokopi çekiyor, dosya bile okumuyor. O kadar yani iki yıl boyunca alana ilişkin bilgi ediniyor. İki yıldan sonra bir süpervizyon eşliğinde yedi sene dava alıyor, kişi alıyor ve dokuz senelik bir çalışma hayatından sonra bireysel vaka almaya başlıyor. Şimdi ben de alana girdiğim zaman hukuki terminolojiye yabancıydım ve tek başına yapayalnızdım." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Yasal Alt Yapıya İlişkin Sorunlar

Çocuk adalet sisteminde yasal alt yapıya ilişkin sorunları dile getiren katılımcılar; suça sürüklenen çocuklarla ilgili mevzuatın cezalandırmayı esas aldığını, bu nedenle çocuğun rehabilitasyonu ve yeniden topluma kazandırılmasıyla ilgili psiko-sosyal müdahale hizmetlerinin ikinci planda kaldığına dikkat çekmişlerdir. Özellikle Çocuk Koruma Kanunu'nun yapım aşamasında rol alan katılımcılar konuyla ilgili eleştirilerini dile getirmişlerdir.

Çocuk adalet sisteminin temel ilkeleri Çocuk Koruma Kanunu ile belirlenmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nun hazırlık çalışmalarında görev aldığını ifade eden öğretim üyesi-3, yasanın çocuğun korunmasından daha çok yargılanması üzerine kurgulandığına dikkat çekmiştir.

> *"Ben de 2005'ten beri Çocuk Koruma Kanunu'nun, Çocuk Koruma Kanunu olmadığını düşünüyorum. Çocuk Koruma Kanunu aslında çocuk yargılama kanunudur. Çocuk refahı ile ya da korunması gereken çocukla ilgili madde sayısı altıda sona eriyor. Dokuza kadar diyelim. Dokuzuncu maddeden sonra bütünüyle yargılamadır. Soruşturma ve kovuşturma işlemlerini anlatıyor. Biraz şeyden dolayı da biliyorum. Bu kanunun yazımı konusunda ben de bulundum. Ama bizim hazırladığımız son derece genişti ilk teklif edilen şeyde. Hakikaten çocuk refahı diye bir şey teklif edildi. Sonra işte o dönem siyasal nedenlerle bazı şeylere yetiştirilecek, aceleye getirildi ve o yüzden bu benim kanaatim baştan beri şu, bu kanun kesinlikle çocuk yargılama kanunu diye adı değiştirilmesi gerekiyor ve tedbirler 2828'e koyularak ayrıca hakikaten çocuk koruma kanunu çıkarılmalı…" (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)*

Bir dönem Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda genel müdür olarak görev yapmış olan akademisyen, Çocuk Koruma Kanunu'nun yasalaşması sürecinde Adalet Bakanlığı'nın başat bir rol oynaması nedeniyle, kanunun içeriğinde himaye ve korumadan ziyade ceza boyutuna ağırlık verildiğini vurgulamıştır.

> *"5395 sayılı yasa 2005 yılında biliyorsunuz çıkartıldı. Benim genel müdürlüğüm zamanında söz konusu oldu. Biz yasa çalışmalarına fiilen katıldık. Ancak Adalet Bakanlığı başat yönetimde devam ettiği için Adalet Bakanlığı kendi zaviyesinden baktı. Bence bu yasaya milat olarak bakıyorum esasında ama ağırlıklı olarak bir çocuk himaye, korumadan ziyade -yok anlamında söylemiyorum- çocuk ceza kanunu gibi bir noktaya doğru sürüklendi diye düşünüyorum." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Çocuk adalet sisteminin yetişkinler için kurgulanan sistemden farklı olması gerektiğine dikkat çeken öğretim üyesi-1, mevcut sistemin cezalandırma mantığı üzerine kurulduğunu vurgulamıştır.

"Çocuk adalet sisteminin yetişkinlerden farkı çocuğu hayata kazandırmaktır. Hayata döndürmektir, sımsıkı sarılmasını sağlamaktır, rehabilite etmektir, iyileştirmektir, topluma kazandırmaktır. Ama dedim ya bu kanun ne yazık ki yani çocuk ceza sistemine dönüşmüş oluyor." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

Suça sürüklenen çocuklara yönelik sosyal hizmet modelinin sokak çocukları sorununun gündeme gelmesiyle birlikte 1990'lı yıllarda başladığını belirten öğretim üyesi-3, o yıllarda bu hizmetlerin yasal alt yapısının olmadığına dikkat çekmiştir.

"Suça sürüklenen çocuklara yönelik model şekillenmesinin kurumsal zemini Adalet Bakanlığı'ndan önce bence Sosyal Hizmetler'de başladı. 90'lı yılların ortalarından itibaren ÇOGEM, BSRM ve KBRM kavramsallaştırılmasının ortaya çıktığı dönemle birlikte böyle bir alan şekillenmeye başladı. Ama kanuni bir alt yapısı yoktu. ...Türkiye'de çocuk misafirhanesi adı altında ilk merkez bugünkü Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezi'ydi, 1989 ya da 1990 yılında. Bu yönetmelikte henüz olmayan bir hizmetti. Sokakta yaşayan çocuk sayısındaki artış ve kamudaki rahatsızlıklar böyle bir fiili hizmeti başlattı." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Türkiye'de çocuk haklarıyla ilgili sürecinin gidişatını olumlu olarak değerlendirdiğini belirten öğretim üyesi-3, bunun en önemli sebebinin sistemin dış denetime açık olmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir.

"Çocuk haklarına ilişkin özellikle çocuk hakları sözleşmesiyle birlikte gelişen süreci ben olumlu bir gidişat olarak değerlendiriyorum. Ama yavaş, nitelik olarak zayıf, yoksa katılıma dönük de yargılamaya ilişkin teşebbüsleri de olumlu gidişler olarak değerlendirmek istiyorum. Özellikle bu Aile Bakanlığı'nın çocuk koruma sistemindeki çeşitlenmenin de biçim olarak son derece sağlıklı olduğunu düşünüyorum. Bunun en önemli ayağı dışardan denetime açık olmasıdır." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Türkiye'de hak temelli bütüncül bir çocuk politikası olmadığına dikkat çeken STK temsilcisi, politikacıların bu konuya ilgisiz kaldığını vurgulamıştır.

"Çocuklarda hak temelli bütünleyici çocuk politikasının ülkemizde olmadığını söylersek bu yanlış olmayacak. Bizim sorunumuz burada başlıyor aslında. Ciddi bir çocuk politikamız yok maalesef. Biz bir dönem dernek olarak siyasi partilerin çocuk politikalarını incelemeye aldık ve ulaşmaya çalıştığımızda maalesef hiçbirinin ciddi bir çocuk politikasının olmadığını, son derece popülist söylemlerle çocuğu bir özne olarak ele almadıklarını tamamen nesneleştirdiklerini gördük. Bu da Türkiye'nin en önemli sorunlarından bir tanesi." (Atay 2012)

Çocukların Adli Sistem Algısına İlişkin Sorunlar

Pek çok meslek elemanı suça sürüklenen çocuklara çocuk adalet sistemi içinde iyi davranıldığına ve bu durumun çocuklar tarafından yanlış yorumlandığına

dikkat çekmiştir. Psikolog-1 soruşturma aşamasında savcıyla görüşen bir çocuğun bunu gururla sosyal çevresine aktardığını vurgulamıştır.

> *"Çocuk Koruma Kanunu kapsamında adli sistem içinde çocuklara iyi davranıldığı için çocuk zevk alıyor. Çocuk buraya geldiğini anlatıyor dışarıda ve bundan gurur duyuyor. Ben savcıyla görüştüm, savcı bana böyle dedi, falan filan bilmem ne. İşte iki defa savcıyla görüşmüşüm, iki defa cezaevine girmişim." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Pedagog-1 de adli sistemde çocuklara kötü davranılmadığını, bu nedenle çocukların korku duymadıklarını ve tekrar gelmekten de çekinmediklerini belirtmiştir.

> *"Aslında kimse çocuklara kötü davranmıyor. Buraya gelip gitmek böyle bir ortamda bulunmak rahatsız edici olmuyor ama çocuğa yaklaşım olumlu, kimse çocuğu incitmiyor. Onun da şöyle bir dezavantajı oluyor; çocuğun korkusu kalmıyor. İleride daha kötü bir suç işleyip tekrar adliyeye geldiğinde 'çekinmeme gerek yok' diye bir düşünce oluşuyor kafasında. (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)*

Çocuk adalet sisteminde çalışanlara yönelik verilen hizmet içi eğitimlerde sistemin çocuk haklarına uygun hale getirilmesi için paradigma değişimi gerçekleştirilmesi ön görülmektedir. Sosyal olgularda yapısal anlamda ve yaklaşım açısından değişim sağlamak uzun zaman alsa da bu eğitimlerin olumlu etkileri görülmeye başlanmıştır. Adli sistem içinde özellikle psiko-sosyal birim tarafından çocukların sıcak bir şekilde karşılandığını belirten psikolog-2, çocukların bu yaklaşımı yanlış yorumladıklarını ifade etmiştir.

> *"Psiko-sosyal servis olarak çocuğu rahatlatmaya uğraşıyoruz. Ama çocuk ben gittim herhangi bir şey olmadı anlayışında oluyor. Bu 18 yaş altı çocukların tekrar suç işlemlerinde de etken oluyor. Maksat illa cezalandırmak değil. Burada çocuklar gerçekten sıcak bir yüzle karşılanıyor. Son dönemlerde yapılan çalışmalarla çocuklar suç işlediğinde adliyeden korkuları dinmiş durumda ama o noktadan sonra gerekli önlemleri arttırmak gerekiyor." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)*

Adli sistemle sürekli muhatap olan çocukların bir statü kazandığını vurgulayan sosyal çalışmacı-7, bir süre sonra çocukların rahat olduklarını belirtmiştir.

> *"Adli sistemde bu aşamalardan geçmek bir statü kazandırıyor olabilir. İkinci sefer geldiklerinde artık korkmuyorlar." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Pedagog-3 sürekli suç işleyen çocukların adli sistem konusunda deneyimli olduklarını belirterek, bu çocukların duruşmalarda bilinçli davrandığını vurgulamıştır. Bu çocukların sürekli soruşturma ve kovuşturma geçirmesi nedeniyle negatif öğrenme süreci yaşadıklarını ifade etmiştir.

> *"Çocuklar hâkimden, savcıdan yeri geldiği zaman böyle hani duruşmada şey yani avukatından daha çok kendini koruyabiliyordu. Maddesini söyleyebiliyordu. Yani sürekli tutuklanmış, salınmış bu süreçte nelerle karşılaşacağını bildiği için… Negatif bir sosyal öğrenme süreci yani." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)*

Fizikî Alt Yapıya İlişkin Sorunlar

Çocuk adalet sisteminde çocukla sağlıklı bir görüşme yapmak, çocuğun doğru bir şekilde değerlendirilmesi açısından çok önemlidir. Araştırma sürecinde görüşme yapılan bazı meslek elemanı katılımcılar adliye binalarında görüşme yapacakları ve rahat çalışabilecekleri fiziki ortamlar olmadığını belirtmişledir. Aile mahkemesinde görev yapan psikolog-1, özellikle görüşme yapacağı fiziksel mekânın uygun olmadığını vurgulamıştır.

> *"(Alt yapı) Yeterli değil tabi ki de. Büyükşehir olduktan sonra çok hâkim savcı geldi. Çoğu hâkim ve savcı da çift kişi oturuyor, aynı odayı paylaşıyorlar. Daha önce odam vardı şurada ama hâkim sayısı artınca beni buraya almak zorunda kaldılar. Şu an koşullar kötü. Aileyle çocuklarla görüşmeyi sonradan koridora yapılan bu odada gerçekleştiriyorum. Ortam yetersiz." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Aile Mahkemesinde 2004 yılında göreve başlayan sosyal çalışmacı-1, geçen on yıllık süreçte çocuk adalet sisteminde önemli gelişmeler olduğunu ancak halen daha fiziki açıdan güçlükler yaşadıklarını belirtmiştir.

> *"Geçmiş ile kıyaslarsak haksızlık etmemek lazım çok ilerde olduğumuzu düşünüyorum ben. Gerçekten iyi noktalara geldik ama yeterli mi? Asla yeterli değil. Geçmişteki süreçlerden şu an bize yansıyan, hala fiziki olarak görüşme odalarımızın olmaması, çalışma ofislerinin olmaması gibi sorunlar halen devam ediyor ve çok ciddi mağduriyetler yaratabiliyor. Çünkü çocuklarla sağlıklı ortamlarda görüşememek gibi sıkıntılarımız var. Bu da mesleki olarak etik gelmiyor hiçbir şekilde. ...Ne yazık ki hala ev ziyaretleri yapamıyoruz." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

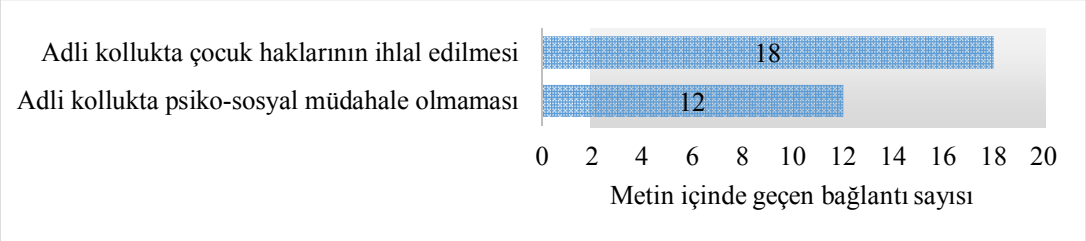
Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocukla çalışmanın yanında aile, okul ve sosyal çevreye yönelik çalışmalar yapmak gerektiğini belirten psikolog-1, ulaşım için araç olmamasının sorun oluşturduğunu dile getirmiştir.

"...Aile, okul ve çocuk hepsiyle ilgili bir yol çizmek gerekiyor. Mesela aileyi bulacaksın, gideceksin; araç konusunda sıkıntı yaşıyorsun, araç alamıyorsun ve kendi özel aracınla gidiyorsun. Özel aracı olmayan minibüsle gidiyor. Büyükşehirlerde bunu yapmak çok zor. Çok güzel bir şey yapmışlar ama buna önem verecek araçtır, odadır, görüşme odasıdır ne bileyim insan kaynağı sayısı da yetersiz." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

3.3.2. Adli Kolluk-Suça Sürüklenen Çocuk İlişkisi

Emniyet çocuk şube ve jandarma çocuk birimleri suça sürüklenen çocuklara ilk işlemlerin yapıldığı güvelik birimleri olması nedeniyle çocuk adalet sisteminin giriş kapısı olarak nitelendirilmektedirler. Suça sürüklenen çocuklarla ilgili güvenlik birimlerinde yapılması gereken işlemler başta Çocuk Koruma Kanunu olmak üzere pek çok mevzuatta belirtmiştir. Cumhuriyet savcılıklarıyla koordineli bir şekilde yakalama, suça ilişkin bilgi elde etme ve soruşturma delilerinin toplanması gibi işlemleri yerine getiren güvenlik birimleri çocuklarla sürekli sıcak temas halindedirler. Araştırma sürecinde çocuk şube müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde; mükerrer suç işleyen çocukların artık şubenin elemanı gibi tüm güvenlik görevlileri tarafından tanındığına dikkat çekilerek, suç işleme tarzından dolayı hangi çocuğun hangi suçu işlediğini ayırt edebildiklerini belirtmişlerdir. Örneğin hırsızlık suçu işlendiğinde özellikle bakır eşya çalınmışsa ilk akıllarına gelen bir isim olduğundan bahsetmişlerdir. Çocuklara yönelik muamelelerinde yasalara uygun davrandıklarını belirten çocuk şube polisleri yakalama emrine karşı direnen çocuklarda çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca suça sürüklenen çocukların ailelerinin sorumsuz ve ilgisiz olduğu gerçeği çocuk şube çalışanları tarafından vurgulanmıştır. Araştırmacının suça sürüklenen çocuklar konusunu çalıştığını belirtmesi üzerine bir polis memuru; *"hocam siz çocukları bırakın, asıl ailelerle çalışın"* önerisinde bulunmuştur.

Cezaevinde görüşme yapılan çocuklar adli kolluk birimiyle ilgili daha çok çocuk haklarının ihlal edilmesi konusundan bahsetmişlerdir. Mükerrer suç işlemeleri nedeniyle sürekli polisle karşı karşıya gelen çocuklar, bu süreçte yaşadıkları olumsuzlukları açıkça paylaşmışlardır.

Şekil 3.7 Adli kolluk birimi suça sürüklenen çocuk ilişkisinden kaynaklanan sorunlara ilişkin bilgiler.

Adli Kollukta Çocuk Haklarının İhlal Edilmesi

Ceza infaz kurumunda kalan çocuklar, polislerle yaşadıkları ilişkileri açık bir şekilde dile getirmişlerdir. Özellikle mükerrer suç işleyen çocuklar sürekli güvenlik birimleriyle karşı karşıya geldikleri için polislerin yaklaşım tarzından hoşlanmadıklarını vurgulamışlardır. Sürekli suç işleyen çocuklar polis ve adli birimlerle sık karşılaştıkları için, nasıl davranacakları hususunda kendilerine özgü yöntemler geliştirmişlerdir. Suça sürüklenen çocuklarda soruşturma savcı tarafından yapıldığı halde, SSÇ-3 polislerin konuşturmak için kendisini zorladıklarını vurgulamış ancak doğruları anlatmadığını belirtmiştir.

> *"Polisler konuşturmak için zorluyorlardı. Soruşturmada doğruları anlatmıyorduk." (SSÇ-3)*

Çocuk Koruma Kanunu'nun 18. maddesinde; *"çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz"* hükmü gereği çocuklara kolluk görevlileri tarafından kelepçe takılmaması gerekmektedir. Ancak ceza infaz kurumunda görüşme yapılan çocuklardan pek çoğu yakalama ya da gözaltına alınma aşamalarında polisin kendilerine kelepçe taktığını ifade etmişlerdir. SSÇ-4 sürekli suç işlemesi nedeniyle polislerin kendisine ön yargıyla yaklaştığını ve şiddet uyguladığını ifade etmiştir.

> *"Polisler ters kelepçe taktılar, küfür ettim. Kameraları kırdım. Ayağımı da kelepçelediler. Beni dövdüler. Sabah nezarethaneden çıkartıyorlar. Kamerayla beni çektiler, ben de savcıya küfür ettim. ...En son olayda yanımda birisi alkol alırken votka şişesini kırdı. Şikâyetçi oldum, karakolda haksız davrandılar. Polisler gereksiz ihbar gerekçesiyle işlem yaptılar. Ön yargıyla yaklaşıyorlar." (SSÇ-4)*

SSÇ-1 çocuk eğitimevinden firar ettikten sonra yakalama esnasında polislerin kendisine yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Polisler ters kelepçe yaptılar. Biber gazı sıktılar, vurdular. Belime tekme vurdu, yere düştüm. Biber gazı sıktı. (Bu olay firarda oldu)." (SSÇ-1)*

Sürekli suç işleyen SSÇ-2 de polislerden kaçtığını, zorluk çıkardığında ise polislerin kendisine şiddet uyguladığını belirtmiştir.

> *"Polislerden kaçıyordum, yakaladıkları yerde zorluk çıkardığımda dövüyorlardı. Tutuklu olduğumda çocuk şube nezarethanesinde kalıyordum." (SSÇ-2)*

Sürekli hırsızlık suçu işleyen SSÇ-1 polislere güvenmediğini ve sevmediğini belirterek duygularını dile getirmiştir.

> *"Polisler niye suç işlediğimi sordular. Ben polisleri sevmiyorum. Polislere güvenilmiyor. Bana iki gün cezaevinde kalacaksın, sonra tahliye olacaksın dediler. İki yıldır yatıyorum. Dört yıl, iki ay, elli gün ceza verdiler dört dosyadan. Ben mahkemelerin olduğunu bilmiyordum. Bilseydim mahkemeye giderdim." (SSÇ-1)*

Suça sürüklenen çocukların gözaltına alınması durumunda mümkün olduğu sürece kolluğun çocuk biriminde tutulması gerekir. Çünkü yetişkin suçlularla çocuk suçluları bir arada tutmanın gelişimsel açıdan pek çok sakıncası bulunmaktadır.

> *"En son ben geziyordum. Polisler 'ifaden var' dedi. Adana'da İlçe Asayiş Şubeye götürdüler. Büyüklerin kaldığı nezarethanede bekledim." (SSÇ-1)*

Mükerrer suç işleyen çocuklar adli kolluk birimi olan çocuk şubede şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum çocuk polisinin sürekli suç işleyen çocuklar üzerinde baskı kurarak suçtan vaz geçirmeye çalıştığının bir göstergesidir.

> *"Polis insanın burnundan getiriyor. İfade tutanaklarına yaptığımdan daha fazlasını yazıyorlar. Tutuklama sırasında ters ve düz kelepçe taktılar. Polisler beni dövdüler, gözüme yumruk vurdular. Döve döve suçumuzu söyletiyorlardı. Ama incitmeden dövüyorlar, sonra da gönlümüzü alıyorlar. Ancak şimdi büyüdüm, artık vuramazlar." (SSÇ-5)*

Sürekli hırsızlık yapması nedeniyle polisle sık sık karşı karşıya gelen SSÇ-6, adli kollukta yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *"Çocuk şube polisleri evin önündeyken bana kimlik sordular. Kimliğimi çıkardım bana ters kelepçe taktılar. Ayağıyla kafama bastırdılar. Karakolda ters kelepçeyle bağlıyken annem gelene kadar iki buçuk saat dayak yedim. Yüzüme de vurdular. Benimle anlaştılar yaraların sokakta olduğunu söylersem iki dosyayı açmayacağız dediler. Ancak o dosyayı açtılar. Çetedendi o dosya. Ben suçu kabul etmedim." (SSÇ-6)*

İfadesi tutuklu olarak alınan SSÇ-8, yetişkinlerle aynı nezarethanede kalması nedeniyle kötü muamele gördüğünü belirtmiştir.

"Nezarette tecavüzcü diye bana altı kişi saldırdı." (SSÇ-8)

Çocuk adalet sisteminde uzun yıllar görev yapan psikolog-3, suça sürüklenen çocukların ifadelerinin bazen adli kolluk biriminde alındığını belirtmiştir.

> *"...çocuğun ifadesini karakollar almıyoruz diyorlar ama alıyorlar. Küçük yerlerde falan alıyorlar, hatta bazı yerlere uzmanları gönderiyorlar; 'git ifadesini al da gel' diye. Ben uzmanlardan duydum bu eğitimler sırasında savcı gitmeye bile eriniyor, uzmanı ifadesini almaya gönderiyor. Yani bu mantıklı mı?" (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Adli kolluk biriminde suça sürüklenen çocuklara nasıl bir yaklaşım sergilendiğini sorduğumuz pedagog-3, bu konuda çok bilgisi olmadığını ancak devlet kurumlarında rutinleşme sorununun olduğunu ifade etmiştir. Özellikle mükerrer suç işleyen çocuklarla ilgilenen kamu görevlilerinin bıkkınlık nedeniyle dışlayıcı bir tutum sergilediklerine dikkat çekmiştir.

> *"Polis çocuğa nasıl davranır ya da ne bileyim jandarma ne yapar ne eder bilmiyorum. Ama tabi ki yani sonuçta bu alan çeşitli uzmanlaşma gerektirdiği için ve şey oluyor ya devletin kurumlarında çalışma sistemi belli bir müddet sonra, gözlemlediğimi söylüyorum, 'ya aman işte herhangi bir vaka' orada kimsenin ben çocuğun yararını düşündüğünü tahmin etmiyorum ki hele suça sürüklenen çocuklar için hiç." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)*

Sürekli suç işleyen ve cezaevi deneyimi olan çocuklarla başa çıkmanın zorluklarını anlatan sosyal çalışmacı-8, emniyet çocuk şubenin mükerrer suçlularla uğraşmaktan yıldığını ve sorumluluğu aile ve sosyal politikalar müdürlüğüne devretmek istediğini vurgulamıştır.

> *"Tabi bir çocuk mesela emniyetin yönlendirdiği bir çocuk. Çocuk girmiş üç yıl yatmış çıkmış bize gelmiş, bildirilmiş hani rehabilitasyonu için. Zaten çocuğun yaşı büyük. Emniyet arabayla bırakıp kaçmışlar. Burası ASPİM diye. Biz emniyette çocuğun yaşı dolduğu için bunu kutlayan insanlarız." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Adli Kollukta Psiko-Sosyal Müdahale Olmaması

Katılımcılara adli kolluk biriminde çocuklara yönelik uygulamaların nasıl yerine getirildiğiyle ilgili bir soru yöneltilmiştir. Bu soruyla birlikte konu derinleştiğinde bazı katılımcılar adli kolluk biriminde olması gereken ideal yapılanmayla ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir. Sosyal çalışmacı-1 adli kolluk biriminde psiko-sosyal servis oluşturulması gerektiği üzerinde durarak, çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının bu birim vasıtasıyla erkenden tespit edilebileceğini vurgulamıştır.

"Bu konu (adli kolluk) gerçekten çok önemli. Çünkü herhangi bir çocuğumuzun adli sisteme girişi oradan başlıyor. Giriş kapısı yani. Orada doğru, etkin bir müdahale ve yönlendirme, aslında sürecin bize dosya olarak gelmemesini ve mahkemeye ulaşmamasını, savcılık aşamasında bile koruyucu destekleyici tedbirler alınarak çözülebilmesine olanak tanıyor aslında. Ama biz Türkiye sisteminde bunu sağlayamıyoruz. Bizim asıl savunduğumuz şey şu: Eğer adli kollukta sağlıklı psiko-sosyal servis oluşturulabilirse, çocuğu ifadeye hazırlanma aşamasında; çocuğun riskleri çok net görülebilir diye iddia ediyoruz mesleki olarak." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)

Adli kolluk birimine gelen her çocuğun risklerinin belirlenmesi amacıyla sosyal hizmetlere (aile ve sosyal politikalar müdürlüğüne) bildirilmesi gerektiğini belirten psikolog-3, suça sürüklenen çocuklar için CMK kapsamında avukat görevlendirildiği gibi sosyal çalışmacı da görevlendirilmesinin uygun olacağı görüşünü dile getirmiştir.

"Bence en önemlisi şimdi her karakolda sosyal hizmet çalışabilir. Ama şu olabilir, bir çocuk geldiğinde müdafi tayini için baro aranıyor, sosyal hizmetlere de her çocuk bildirilmeli, gelen her çocuk bildirilmeli ve sosyal hizmetler bunu takip etmeli. Çünkü bir çocuk karakola düştüyse risk altındadır. Nasıl CMK kapsamında avukat gönderiliyorsa, sosyal hizmetler de uzman göndermeli. Mesela dört kural var; aileye bildir, sosyal hizmetlere bildir, avukatlara bildir, bunları tek tek yazıyoruz. Sosyal hizmetlere de bildiriyorlar da genellikle çocuk bir olay için gelmişse başı beladaysa bildiriliyor, gidecek yeri yoksa bildiriliyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Aile ve sosyal politikalar müdürlüğü temsilcisinin adli kolluk biriminde müdafi gibi çocuğun savunuculuğunu yapması gerektiğini vurgulayan psikolog-3, mevcut durumda sosyal çalışmacıların herhangi bir ücret almamaları nedeniyle bu işe gönüllü olmadıklarını ifade etmiştir. CMK kapsamında barodan görevlendirilen avukatın ücret aldığını ancak aynı işi yapan sosyal çalışmacıların alamadığını bunun büyük bir adaletsizlik olduğunu belirtmiştir.

"Sosyal hizmet orada aynı müdafi gibi çocuğun yanında müdafi olmalı, savunucusu olmalı. Bütün süreçlerde sosyal hizmet olsa, sosyal hizmet buna gönüllü mü o da başka bir şey. İstediklerini de zannetmiyorum. Gidenlere de masraflarını vermiyorlar. Avukatlara verirlerken sosyal çalışmacılara verilmiyor, büyük adaletsizlik." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Adli kolluk birimlerinde psiko-sosyal müdahale yapacak personel olmadığını belirten sosyal çalışmacı-8, bu birimlerin sadece savcılığın ifadeye hazırlama bürosu şeklinde çalıştıklarını vurgulamıştır.

"Jandarma ve emniyette çocuğa psiko-sosyal müdahale yapacak nitelikte olan kimse yok. Zaten çocuğun durumunu yani aile, kişilik

özellikleri, psiko-sosyal durumu değerlendirecek hiçbir bilgi, yetenek, beceri yok. Sadece biraz daha talimata odaklı, savcılık biriminden gelecek. Bırakalım mı, alalım mı, ifadesini alın. Buna odaklı. Çocuğa çocuk olarak bakan bir şey değil, yaklaşım değil." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Çocuğun adli kolluk birimine gelmesiyle birlikte Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'ne haber verilmesi gerektiğini belirten sosyal çalışmacı-11, yurt dışından örnek vererek çözümü anlatmıştır.

"Eğer bir çocuk karakolla bağlantısı olduğu zaman, niye Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na haber verilmiyor, ihbar edilmiyor? Bakın İngiltere'de de çocuk polislerine aileyle çalışıp aileye nasihat etme ve ihtar etme yetkisi var basit suçlar için. Atıyorum bağırmış, işte arkadaşına terlik atmış, bilmem ne atmış, bahçesine girmiş, bir şey... Basit nitelikli olaylarda polis, İngiltere'deki sistemde, aileyle çalışıyor." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Çocuğun adli kolluk birimiyle ilk muhatap olduğu andan itibaren psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesi ve aile araştırması yapılmasının önemini vurgulayan öğretim üyesi-1, çocuğun kollukta karşılaşacağı ilk görevlinin sosyal çalışmacı ve psikolog olması gerektiğini belirtmiştir.

"Çocuğun ve ailenin değerlendirilmesi bence başlangıçta hemen yapılmalı. Çocuğun kolluğa herhangi bir şekildeki intikal ettiği ilk saniyeden, ilk saatten değil ilk saniyeden itibaren meslek elemanları tarafından alınması gerekir. Her açıdan; psiko-sosyal açıdan, aile araştırılması açısından, her açıdan çocuğu mutlak surette ilk saniyesinden itibaren… Çocuk; tabiri caizse kollukta karşılamış olduğu şey bir sosyal çalışmacı olmalı, bir psikolog olmalı. Ama bu ne yazık ki gerçekleşmiyor." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

Polis teşkilatının çocuk polisi şeklinde uzmanlaştığını ancak bu alanda çalışan polislerin psikoloji ve sosyal hizmet eğitimi almamış olduklarına dikkat çeken öğretim üyesi-1, sosyal sorunlar alanında çalışan polis birimlerinde daha fazla sosyal çalışmacı istihdam edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

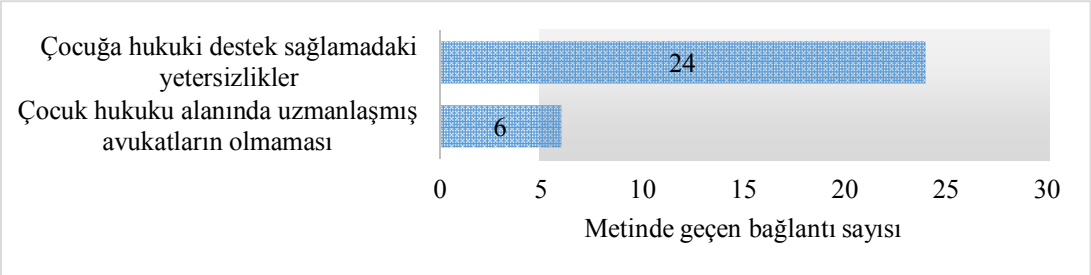
"Çocuk polisi diye bir kavramımız var bizim biliyorsunuz. Allah aşkına bunların kaç tanesi psikoloji eğitimi almış, sosyal hizmet eğitimi almış, sosyal çalışmacı olan… Bence sosyal çalışmacılardan Türkiye'de polisin %50'sinin sosyal çalışmacılardan olması lazımdır. Daha çok sosyal sorunlarla uğraşıyorlar. Kriminal olarak ayrılabilir belki. Ama polisin en önemli hizmetlerinden bir tanesi sosyal sorunlardır bana göre. Benim şahsi kanaatime göre, Türkiye'de iki yüz bin polis varsa bunların %50'si yani 100 bini sosyal çalışma kaynaklı olmalıdır diye düşünüyorum şahsen. (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

Emniyet içindeki çocuk şube biriminin çocuk refahı anlayışına yatkın olmadığını vurgulayan öğretim üyesi-3, çocukla ilgili psiko-sosyal çalışmaların sosyal çalışmacı, psikolog gibi elemanlarca yapılmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir.

> *"...Emniyet teşkilatının içindeki mesleki ruh çok çocuk refahına yatkın değil. Nedir, çünkü orası bir kolluk birimi. Adli işlem bürosu gibi. Ben son zamanlarda bir şey duymuştum birkaç ay önce bu çocuk polislerindeki bütün polislerin devreden çıkarılarak onların yerine sivil memurların yani sivil memurlar derken işte sosyal çalışmacı, psikolog yani onların yaptığı işleri bunların yapması. Gerektiğinde polise ihtiyaç duyulduğunda tabiki de polis devrede olacak, ama oradaki bütün temel işlemlerin bu meslek elemanlarınca yapılması çok daha doğru." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)*

3.3.3. Avukat Suça Sürüklenen Çocuk İlişkisi

Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 150. maddesi gereği şüpheli veya sanık sıfatıyla tutuklanan çocuklara istemi aranmaksızın müdafi atanması zorunludur. Baro tarafından görevlendirilen avukatlar soruşturma ve kovuşturma aşamasında çocuğun yanında bulunarak, hem hukuki açıdan bilgilendirme yapması hem de çocuğun haklarını müdafaa etmesi gerekmektedir. Araştırmanın katılımcılarına çocuk adalet sisteminde avukatın işlevi, mevcut durumu hakkında sorular sorulmuş ve bu konuda avukatların hukuki destek sağlamada yetersiz kaldığıyla ilgili görüşler ağırlık kazanmıştır.

Şekil 3.8 Avukat çocuk ilişkisinde yaşanan sorunlara ilişkin bilgiler.

Çocuğa Hukuki Destek Sağlamadaki Yetersizlikler

Soruşturma aşamasında avukatın çocuğun yanında bulunma nedeninin ifade vermesiyle ilgili olduğunu belirten katılımcı, tutukluluğa itiraz dışında bir şey yapılmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla çocuğun korunmasına ilişkin hukuki değerlendirmenin yapılmadığı ya da çocuğu suça sürükleyen risklerin dikkate

alınmadığını vurgulamıştır. Ayrıca çocuğa her aşamada ayrı bir müdafi tayin edildiği de belirtilmiştir.

> *"Bir de sistemde şöyle bir sıkıntı var. Biz soruşturmada ifadeye gireriz ve çıkarız. Soruşturma evresinde bir dosyaya atandığınız zaman, sadece ifade anlamında atanıyorsunuz. En fazla tutuklanırsa itiraz eder avukatlar, sonra o dosyayla ilişiğini keser. Çocuklarda da böyle. Bu nedenle soruşturma evresinde bir avukat ismi gördüğünüz zaman bu tüm soruşturmada çocuğun yanında olur diye bir şey yok. Sadece gider ifadesine girer, tutuklanmışsa itiraz eder. Ondan sonra o çocuğu tanımaz o dosya belki altı ay derdest kalır. Duruşması için başka bir avukat tayin edilir. Orada CMK uygulamasında otomatik atama diye bir şey var. Puantaj vardır puanlama durumuna göre. Mahkeme avukat isteyecek, sistem de sıradakini ona atacak. O yüzden her zaman çoğunlukla soruşturma evresindeki avukatla kovuşturma evresindeki avukat aynı kişi olmaz. ...Örneğin çocuğun ifadesi alındı, üç hafta sonra tekrar ifadesi alınması gerekiyor. Önceki avukatı değil, genelde başka yeni bir avukat da çağırılabilir." (Avukat, Baro)*

Mahkeme aşamasından suça sürüklenen çocukların hukuki desteğe ihtiyaçlarının olduğunu, bu konuda zaman zaman kendilerinin bilgilendirme yapmak zorunda kaldıklarını belirten psikolog-4, çocuğa hukuki destek sağlama görevinin avukatlara ait olduğunu ancak çoğu zaman bunun yapılmadığını vurgulamıştır.

> *"Mağdur çocukla veya suça sürüklenen çocukla görüşme yaparsak aynı zamanda hukuki açıdan da destek sağlıyoruz çoğu zaman. Sorduğu zaman merak ettiği şeyleri söylüyoruz. Avukat bazen sonradan da gelebiliyor. Özellikle davaya katılma anlamında en çok sorunu orada yaşıyoruz. Yetişkin insan bile 'davaya katılmak istiyor musun?' denilince gelip-gitmek olarak algılıyor. Avukatlık bunun başka bir boyutu aslında. Temyiz etme hakkına sahip olup olmamayla ilgili çok önemli bir şey. Bir hâkimin bunu her duruşmaya gelene hatırlatması çok zor. Bunu yapacak kişi avukattır. Ama yapmayan da çok oluyor. Çocuk mahkemesi çok ciddi gelmiyor insanlara, çocuk hâkimi, çocuk avukatı, çocuk uzmanı yani..." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Suça sürüklenen çocuk davalarında bilirkişilik yapan psikolog-2 çocuklara sunulan avukatlık hizmetinin yasal zorunluluk nedeniyle rutin bir işlem olarak yerine getirildiğini vurgulamıştır.

> *"Hepsi rutinleşmiş bir şekilde yapılıyor. Şöyle örnek vereyim: Bir hâkim avukatın beyanını bile yazdırabiliyor. Eksik hususlar giderilsin... vs. gibi." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)*

Müdafi olarak atanan avukatların çocukları bilgilendirmesi gerektiğini belirten sosyal çalışmacı-3, uygulamada işleyişin çok da sağlıklı yürümediğini ifade etmiştir.

"Aslında avukatlar çocukları iyi bilgilendirmeli ama kamu görevi ve düşük ücret olduğu için yüzeysel geçiyorlar. Yani bu ülkede her şey para. Aile mahkemelerinde sonuna kadar savunma yapar avukatlar. Çocuk mahkemesinde hâkimler düşünür; 'çocuğu nasıl kurtarsak' diye. Avukatlar umursamaz. Yani avukatlar şunu diyebilir; 'sosyal inceleme raporunda çocuğun aleyhinde olan hususları kabul etmiyoruz' diyebilir." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

CMK kapsamında görevlendirilen avukatların çocuğun sorunlarına duyarsız kaldığını belirten sosyal çalışmacı-4, kötü muameleye maruz kalan bir çocuğa müdahale konusunda mahkemeyi harekete geçirmediğini bir vaka örneğiyle anlatmıştır.

"CMK'dan avukat geliyor, oturuyor. Bir gün avukata söyledim ki; 'avukat bey bu çocuk kötü muameleden' geliyor. Mesela hâkim kovuşturma yapıyor. 'Bu çocuğun evde yetişkin abisi var onu dinlesin hâkim' dedim. 'Ne diyorsun' dedi hâkim. Dedim ki efendim 'bu çocuğun sorununu avukat bunu bilmiyor, ilgilenmiyor da.' 'Var mı ekleyeceğiniz.' 'Yok' diyor. 'Bu çocuk kötü muamele gördüğünü söylüyor. Evde abisi var yetişkin onu dinleyin.' 'Ha öyle mi söyledi' bir sonraki tarihe attı." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Hukuki konuların çocuğun anlayacağı bir üslupla ifade edilmesi gerektiğini belirten sosyal çalışmacı-5, bu şekilde çocukların durumlarının ciddiyeti hakkında bilgilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

"Savcılıkta veya mahkeme aşamasında çocuğa verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının ne anlama geldiği hukuki anlamda açıklanmalı. Hukuki bir boyut olduğu için avukatlardan destek alınabilir ama avukatların anlatma ve söyleme tarzı hukuki dilleri çocuğa uygun değil ve bunu yapamazlar. Avukatın dilini yıllardır biz bu sistemde olmamıza rağmen anlayamıyoruz." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)

Avukatların zorunlu olduğu için çocuğun yanında bulunduğunu belirten sosyal çalışmacı-6, duyarlı olanların çocuğa yardımcı olduğunu, duyarlı değilse görev gereği işini yaptığını vurgulamıştır.

"Benim gözlemlediğim avukatlarda sadece çocuğun yanında duruyorlar, zorunlu duruyorlar. Çocuğun durumuyla ilgili çok nadir çocuğa duyarlıysa o avukat onunla ilgili şey yapabiliyor. Ama çocuğa duyarlı değilse çok da avukatlar da ben burada bulunayım görevimi yapayım. Zorunluluk gibi." (Sosyal Çalışmacı-6, Denetimli Serbestlik)

Duruşma öncesi ve sonrasında avukatın gerekli bilgilendirmeyi yapmadığını belirten sosyal çalışmacı-7, çocuk ve ailenin dava süreciyle ilgili hukuki bilgileri de sosyal çalışmacıya sorduğunu vurgulamıştır.

"Mesela avukatlar gereken hukuki bilgiyi vermiyor ya da veremiyorlar. Çocuk psikolojisini bilmemek önemli değil. 'Ben senin avukatınım, benim adım bu ve bu olayda ben senin haklarını savunacağım' demesi yeter. Çünkü zaten çocuk biz yanında bulunduğumuz sürece, yani biz yapıyoruz. Çocuk ve aile bizim yanımızda, duruşmadan öyle çıkıyoruz yani. 'Ne olur? Ceza alır mı?' gibi şeyleri bu sefer bize soruyor ama bizim tabi ki bilgimiz olmadığı için… Avukata bakıyorsunuz çabuk çabuk gidiyor." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Pedagog-2, suça sürüklenen çocuk için tayin edilen avukatın çocukla yeterince ilgilenmediğine dikkat çekmiştir.

"Avukatların yüzde doksan dokuzu kesinlikle ne dosyayı inceliyorlar, ne de duruşma öncesi çocuk ile görüşüyorlar. Sadece şikâyetçi var ise 'aleyhtekileri kabul etmiyoruz' şeklinde. Klasik ifadeler, cümleler kullanıyorlar. Yeri geliyor çocuklar bize soru soruyor. Bizim bir bilgimiz olmadığı için avukatına yönlendirip onunla görüştürmeye çalışıyoruz. Jest ve mimiklerinden 'bize neden getirdin, neden görüştürüyorsun' gibi bu tür davranışları oluyor." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Çocuk yargılamasında avukatın görevinin sadece suça ilişkin savunma olmadığını vurgulayan avukat, çocuğun korunmasına ilişkin de savunma yapılması gerektiğini belirtmiştir.

"Bir avukatın çocuk mahkemesinde, çocuk yargılamasında görevi nedir? Biz şimdi sanığı ceza mahkemesinde savunuruz. Ama çocuk yargılamasında çocuğun korunmasına ilişkin bir durum var. O yüzden avukatın sadece suça ilişkin savunmaya çıkmakla alakalı bir şey olmaması gerekiyor çocuk mahkemesindeki görevi. Çocuğa ilişkin de savunma yapması gerekiyor." (Avukat, Baro)

Adli sistemde çocukların yalnızlaştığına ve savunmasız kaldığına dikkat çeken avukat, suça sürüklenen her çocuk için belirli bir avukatın atanmasının ve hukuki süreci onun takip etmesinin daha iyi olacağını vurgulamıştır.

"Adli sistemde çocuklar kendini ifade edemiyor, koruyamıyor. Bir sürü çocuk mahkemesine biz bakıyoruz. Temyiz kaçırılıyor avukatlar tarafından. Ama normal adam onu bilir, çocuk bilmiyor ki temyiz nedir. Bir de onu şikâyet edecek bilgisi yok yani öyle bir şeyi yok. Kendisinin adil bir yargılamaya tabi tutulmadığını bilecek bir bilgisi yok. Bence kalıcı bir avukat ataması yapılmalı. Yani her çocuğa -aile hekimi gibi mi olur nasıl olur- belirli bir avukat tayin edilebilir. Özellikle suça sürüklenen çocuklara." (Avukat, Baro)

Ceza infaz kurumunda çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocuklar avukatın kendilerini bilgilendirmediğini belirtmiştir.

"Avukat hiçbir şey demiyor. Görüşüp bilgilendirmiyor." (SSÇ-4)

"Avukat bana haklarımı anlatmadı." (SSÇ-3)

"Avukat tam olarak haklarımızı anlatmıyordu." (SSÇ-2)

"Avukatlar bana hukuki bilgi vermediler konuşmadılar hiç." (SSÇ-1)

Savcılık aşamasında çocuğa refakat eden avukat adli işlemlerle ilgili çocuğa bilgi vermelidir. Ancak çoğu zaman zorunlu görev olarak algılanmakta, çocuklar adli sürecin anlamını çözememektedirler.

> *"Savcılıkta avukat geldi. Avukat hiç konuşmaz, devlet avukatı sonuçta. 'Yaşı küçüktür, tahliyesini isterim falan' işte. 'Adli kontrol şartıyla tahliyelerini isterim, aksi takdirde cezalandırılmasının yapılmasını arz ederim.'" (SSÇ-6)*

Çocuk Hukuku Alanında Uzmanlaşmış Avukatların Olmaması

Suça sürüklenen çocuk davalarında bilirkişi olarak görev yapan bir sosyal çalışmacı-1, avukat görevlendirmesinin CMK gereği zorunlu bir görev olarak algılandığını, aslında bu alanda çalışacak kişilerin özel olarak eğitim alması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Standart CMK'dan gelen arkadaşlar var. Zorunluluk olduğu için geliyorlar. Şu an biz bu çocuk adalet sistemi projesinden sonra bazı barolarla da çalışmaları yapmaya başladık. Şunu uygulamaya çalışıyoruz, bizim niyetimiz şu aslında; çocukla temas eden herkesin, kolluğun, uzman ise uzmanın da bu konuda -bizleri de içine katıyorum- avukatın, savcının tamamen çocuk odaklı davranacak, mesleki olarak bu konuda eğitimlerini almış personelden olması gerektiğini savunuyoruz." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Avukatların çocuk hukuku anlamında eksiklikleri olduğuna dikkat çeken avukat, bağlı oldukları baroda staj eğitimi düzenlediklerini ve çocuk koruma sistemini anlattıklarını belirtmiştir.

> *"…Çok temel bir şey var avukatla çocuk hukuku anlamında… Hani çocuk mahkemesindeki görevinde; inanın insan sosyal inceleme raporunu yargılamaya girdikten sonra farkına varıyor. O da farkına varırsa… Çünkü hâkim 'şundan SİR geldi, okundu, dosyasına kondu' diye geçer. Birisinin aklına gelirse sosyal inceleme raporu, hani açarsa bakarsa vesaire o kadar. Buradaki baroda üç senedir bizim staj eğitimine ekledik o konuyu; Çocuk Koruma Kanunu'nu. En azından sosyal inceleme raporunu anlatıyoruz, çocuk mahkemesi nerededir, görev ilişkisi vesaire ama kurumsallık yok en azından." (Avukat, Baro)*

Avukatların çocuk mahkemelerinde staj yapma zorunluluklarının olmadığını belirten avukat, bunun staj yönetmeliğinden kaynaklandığını belirtmiştir.

"Biz bir yönetmeliğe göre staj yapıyoruz avukatlık stajı. Bu stajdaki, bu yönetmelikteki mahkemeler arasında çocuk mahkemesi sayılmıyor. Biz bulunduğumuz şehirde başvurmuştuk bu staj çocuk mahkemesinde de yapılsın diye. Dediler ki, reddettiler ki yönetmelikte böyle bir şey yoktur diye." (Avukat, Baro)

Avukatların çocuk hukuku alanındaki uygulamaları deneyimlemesi açısından çocuk mahkemelerinde staj yapmaları için Barolar Birliği vasıtasıyla Adalet Bakanlığı'na teklif götürdüklerini belirten avukat, bu hususun yeterince önemsenmediğini ifade etmiştir.

"Biz bunu Barolar Birliği'ne yazdık. Barolar Birliği uygun görerek Adalet Bakanlığı'na yazdı. Bu da yani yaklaşık altı aylık bir şeydir. Adalet Bakanlığı şöyle bir cevap verdi bize. Dedi ki; Türkiye'nin her yerinde çocuk mahkemesi yok ve şöyle bir şey de dedi. Dedi ki; Türkiye'de bir sürü dedi bizim adalet sistemimizde bir sürü ihtisas mahkemeleri var, trafik mahkemesi bilmem ne. Çocuk mahkemesi de bunlardan bir tanesidir dedi. Evet bunun hatta yazılı cevabı da var bu şekilde." (Avukat, Baro)

Görüşme yaptığımız avukat hukuk fakültelerinde de çocuk hukukuyla ilgili bir ders olmadığını, varsa bile seçmeli olabileceğini belirtmiştir.

"Ben Ankara Hukuk mezunuyum. Hukuk fakültelerinde çocuk hukuku dersi yok. Varsa bile en fazla seçmelidir diye düşünüyorum, zannetmiyorum böyle bir ders olduğunu." (Avukat, Baro)

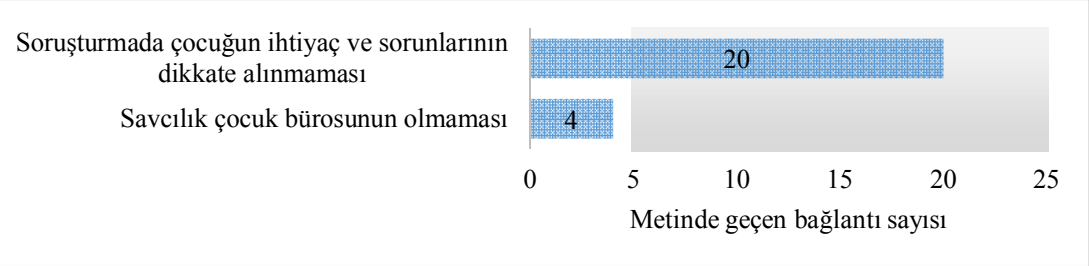
Sosyal çalışmacı-9, avukatların çocukla iletişim kurma ve görüşme teknikleri konusunda eğitime ihtiyaçları olduğuna dikkat çekmiştir.

"Avukatlar görüşmede ne yapacakları konusunda ve çocuklarla görüşme teknikleri konusunda bilgi sahibi değiller, iletişimleri problemli. …'Çocuklarla mülakat teknikleri nasıl olmalıdır?' şeklinde bir eğitimi barodaki avukatlarla da yapmak lazım. Sistem onların da eğitim ihtiyaçlarını karşılaması gerekir ve oradaki avukatlar gelip para alırken iyi bir para alıyorlar oradan ama işleri yapmaları, orada bulunmalarının gereklerini yerine getirmede ben de çoğu zaman eksik olduklarını düşünüyorum." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

3.3.4. Savcılık ve Soruşturma Aşaması

CMK'ya göre soruşturma aşaması; *"kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi"* kapsamaktadır. ÇKK çocukların soruşturmasının Cumhuriyet savcılığı çocuk bürosu tarafından yerine getirilmesini ön görmektedir. Ancak çoğu adliyede çocuk savcısı bulunmaması nedeniyle soruşturma yetişkinlere işlem yapan savcılar tarafından yerine getirilmektedir. ÇKK'nun 30. maddesine göre savcılık çocuk bürosu

soruşturma sürecini suça sürüklenen çocuğun ihtiyaç ve sorunlarını tespit edip gerekli makamlara yönlendirmeyi yapacak şekilde yürütmesi gerekmekte ancak uygulamada sadece ifade alma birimi olarak işlev görmektedir. Katılımcılar da soruşturma aşamasında çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmadığını vurgulamıştır.

Şekil 3.9 Savcılık soruşturma aşamasında yaşanan sorunlara ilişkin bilgiler.

Soruşturmada Çocuğun İhtiyaç ve Sorunlarının Dikkate Alınmaması

Çocuk Koruma Kanunu'nun 30. maddesine göre; soruşturma aşamasında çocuk savcılarının çocukların ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini belirleme görevleri bulunmakta, ancak uygulamada daha çok olayla ilgili tahkikat yapılmaktadır. Bununla ilgili görüşlerini dile getiren pedagog-2, adli sistemde çocukların ihtiyaç ve sorunları üzerinde pek durulmadığını vurgulamıştır.

> *"Adli sistemde çocukların ihtiyaç ve sorunları üzerinde kesinlikle durulmuyor. Uzmanın önermiş olduğu tedbir kararlarını yerine getirilecek diye kanuni bir zorunluluk olmadığı için çoğu savcı soruşturma aşamasında yerine getirmiyor zaten. Kanunda savcıların çocuğu değerlendirme görevi var. Her şey kanunda mükemmel şekilde var, ama uygulamada sorunlar var. Uygulanmıyor yani." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)*

"Soruşturma aşamasında çocuğun işlediği fiilin yanında, ihtiyaçlarının ve sorunlarının belirlenmesi üzerinde duruluyor mu" sorusuna psikolog-1 şu şekilde cevap vererek, soruşturma aşamasındaki eksiklikleri anlatmıştır:

> *"Ben çok durulduğunu düşünmüyorum. Direk olayın mahiyeti, neler yaşandığı falan klasik ifadesi alınıyor yetişkin ifadesi gibi. Çocuk niye suça sürüklendi, çocuğun orada olmasının sebebi ne, ailevi problemler mi, ekonomik problemler mi, kendisi ile ilgili problemler mi, eğitimsel problemler mi olduğunun araştırması yapılmıyor." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Sosyal inceleme işleminin savcılık aşamasında başlaması gerektiğine vurgu yapan psikolog-1, o aşamada çocuğun ihtiyacına göre ilgili kurumlara yönlendirme yapılabileceğini belirtmiştir.

> *"Sosyal çalışma görevlilerinin en büyük görevi burada ortaya çıkıyor. Savcıların gerçekten çok iş yoğunluğu var. Sadece çocuk dosyalarıyla değil birçok dosyayla ilgileniyor. Çocuk şubenin zaten başlı başına bir sürü dosyası var. Önemli olan burada iki tarafın koordineli çalışıp, çocuk adli sistemin içine girdi savcı soruşturmasında diyelim; çocuk ilk çocuk şubede ifade alınırken savcıya da haber veriliyor. Orada savcı sosyal çalışma görevlisini görevlendirip en kısa zamanda rapor hazırlamasını isteyebilir ve rapor geldikten sonra ne gerekiyor? Çocuğun ihtiyacına göre il sağlık müdürüne, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfına görevlendirme yazıp yönlendirmeli." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Suça sürüklenen çocukların ifadesinin alınması esnasından sorun ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi amacıyla sosyal çalışmacı, psikolog görevlendirilmesi gerektiğini belirten psikolog-4, sosyal inceleme sürecinin mahkeme aşamasında başlatılmasının gecikmelere neden olacağını belirtmiştir. Eğer savcılar talep ederlerse soruşturma aşamasında sosyal inceleme yapılabileceğini vurgulamıştır.

> *"Yasaya göre mağdur çocuğun ifadesinin alınmasında uzman olması zorunlu, suça sürüklenen de takdire bırakılmış. Ancak suça sürüklenen çocuk da bir şekilde mağdur aslında. Suça sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacının belirlenmesi ise bence savcılık aşamasında olmalı. Bizler savcılık aşamasında da görevlendirilmeliyiz. Çocuk ilk ifadesine geldiği zaman belki çok acil korunma ihtiyacı var. Mahkemeye kadar geçen süre altı yedi ay. O arada çocuk belki bir sürü suça karışacak, pek çok kişi mağdur olacak. Ama biz mahkeme aşamasında öğreniyoruz çocuğun bilgilerini. Çok geç devreye giriyoruz." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Soruşturmanın çocuğun nasıl bir bağlamda suç işlediğiyle ilgili yürütülmediğini vurgulayan sosyal çalışmacı-7, daha çok suçun içeriği ve cezayla ilgilenildiğini ifade etmiştir.

> *"Polise anlattığı ya da savcıya anlattığı şey sadece olayla ilgili zaten… Çocuğun aile durumu o sorulmuyor zaten. Ayrıca zaten bunu soranlar için o önemli değil. Olay nasıl oldu? Hangi saatte oldu? Gece miydi? Gündüz müydü? Yanında biri var mıydı? Suçun içeriğini ve cezayı arttıracak ya da düşürecek faktörler daha önemli." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Pedagog-2 sosyal incelemenin savcılık aşamasında yapılmasının çocuğun risklerine erken müdahale edilmesi açısından uygun olacağını belirtmiştir.

> *"Sosyal inceleme direk savcılık aşamasında olursa erken müdahale şansımız olur. Savcılıktan mahkeme aşamasına bazen yedi sekiz ayda*

davalar açılıyor. Bazen üç dört ayda açılıyor. Çok gecikiyor." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Çocuğun suç unsuru olan olaya ilişkin ilk ifadesini verdiği yer savcılıktır. İfade sonrası iddianamenin hazırlanması, mahkemede duruşmaların başlaması ve kararın verilmesi için en az altı-sekiz ay geçtiğini belirten pedagog-3, bu süreçte çocuğun içinde bulunduğu risklerle yaşamaya devam ettiğini vurgulamıştır.

"Çocuğun ve ailesinin sorun ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi ilk adli sisteme girdiği noktada yapılması gerekir diye düşünüyorum. Fazlasıyla çünkü zaten o kovuşturma süreci uzun bir süreç yani çocuğun poliste ifadesi alınacak, çeşitli deliller toplanacak, gelecek savcılığa suç duyurusunda bulunacak misal savcılık incelemesi yapacak, atacak, mahkeme ona belirli bir duruşma günü verecek bu iş yargılamaya başlamadan en az altı sekiz ay geçiyor." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Çocuğun ifadesinin alınması aşamasında yanında bulunan sosyal çalışmacının savunuculuk rolü gereği uygun müdahalelerde bulunması gerektiğine dikkat çeken sosyal çalışmacı-9, uygulamadaki yetersizliklerin nedenini açıklamıştır.

"Suça sürüklenen çocuğun yanında bulunan sosyal çalışmacılar ayrıca savcıların sordukları sorunun çocuk açısından sakıncalı olması durumunda da konuya müdahale edebilirler. Bu soru çocuğun psikolojisine uygun değildir diyebilir. Ama ben gene başa geliyorum. Sosyal çalışma görevliliği kavramını bu kadar genişletirseniz bir mesleki disipliner bir iş olmaktan çıkartıp, etiğini dikkate alıp yapmazsanız; bunu kalkıp da diğer mesleklerden beklemek de biraz hayalcilik olur." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Sosyal çalışmacı-11, çocukla ilgili temel sosyal çalışmanın savcılık çocuk bürolarında yapılması gerektiği görüşünü dile getirmiştir.

"Bakın şimdi normalde fiil mi önemli fail mi önemli. Çocuk Koruma Kanunu'yla birlikte fail önemli diyoruz, fail yani bu... Fiilin işlendiği, bu suçun yapılıp yapılmadığına ilişkin delil araştırması giden başka bir şey ama fail araştırması failin gereksinimlerinin sağlanması çok önemli. Çünkü çocuk büro savcılığında bence temel sosyal çalışma burada olmalı; mahkemeler aşamasına, buraya gelmeden." (Sosyal çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

"Çocuğun değerlendirilmesinin soruşturma aşamasında olması uygun olur mu?" sorusuna katılımcı soruşturma makamının doğası gereği sosyal hizmet üreten bir yapıya dönüştürülmesinin zorluğunu anlatarak cevap vermiştir.

"Bence şeyi aşamaz, yani mahkemelerin içinde yer alan bir soruşturma makamı ne kadar güçlendirilirse güçlendirilsin soruşturma ötesi, sosyal hizmet üretimine dönük bir yapıya dönüşemez. Çünkü orası doğası gereği esas olarak adalet, soruşturma, kovuşturmanın yapıldığı bir yerdir.

Bu işin oradan çıkarılması daha mantıklı gibi geliyor. Güçlendirme önerisini yanlış bulmuyorum. Güçlendirmenin gerçekleşeceği nokta yargılamanın adil, hızlı, etkin yürütülmesine dönük olmasıdır. Soruşturmanın daha çocuk haklarına uygun, çocuk gelişimine uygun tarza yapılabilmesine imkân tanıyabilecek ortam anlamında evet." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Öğretim üyesi-3, soruşturma aşamasında çocuğun değerlendirmesinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir.

"Savcılık sürecinde ya tutuklanma kararı veriliyor ya da ailesine teslim ediliyor. Teslim sürecinde kendisi mi bir sosyal hizmet üretecek? Yani çocuğun takibiyle ilgili yoksa bu işin takibiyle ilgili kurum, Aile Bakanlığı onunla mı irtibatta olacak? Bana kalırsa Aile Bakanlığı hizmet tekrarını önlemek açısından eğer ille savcılık çocuk büroları olacaksa bunu sosyal hizmetlere havale etmesi yani hepsini tek elde, sonuçta yargılama sonrası yine ilgilenecek olan Aile Bakanlığı olacağına göre bu hizmetin orada yürütülmesi daha mantıklı gibi geliyor bana." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Savcılıkta daha çok yakalamaya konu olan olayla ilgili araştırma yapılmaktadır. Ancak çocuk soruşturmasında yetişkinlerden farklı olarak çocuğun içinde bulunduğu risk durumlarının ve acil ihtiyaçlarının tespit edilmesi önemlidir. Uygulamada çoğu zaman buna dikkat edilmemiştir.

"Savcılar da çok sorunlarımızı dinlemiyorlar. Aile durumumuzu hiç sormuyorlardı." (SSÇ-5)

Kendisini gasp etmeye çalışan 22 yaşındaki bir kişiyi kendi bıçağıyla kalbinden yaraladığını belirten SSÇ-7, adamın ölmesi nedeniyle tutuklu olarak cezaevine alındığını ancak adli tıp sonuçlarının gelmemesi nedeniyle soruşturmanın tamamlanamadığını vurgulamıştır.

"Kasten adam öldürmekten beni içeri aldılar. Şu ana kadar üç defa savcıya çıktım. Henüz iddianame hazırlanmadı. Adli tıp raporunun gelmesi bekleniyor olabilir. 14 yaşındayım ve dört aydır tutukluyum." (SSÇ-7)

Soruşturma öncesinde aileyle ve avukatla görüşme fırsatı verilmesi gerektiğini ifade eden SSÇ-10, adli işlemler sürecinin şok edici etkisine dikkat çekmiştir.

"İlk önce aileyle ve avukatla görüşme fırsatı olması lazım. Biraz daha sakinlik ve düşünce katar. Küçücük bir cümle bile davayı etkiliyor çünkü. Soruşturma öncesi on beş-yirmi dakika düşünme zamanı olsa iyi olur." (SSÇ-10)

Savcılık Çocuk Bürosunun Olmaması

Adli sistem içinde bağımsız çocuk savcılığı bürolarının olmaması nedeniyle çocukların yetişkinlerle aynı ortamı paylaştığına dikkat çeken psikolog-1, bu durumun çocuğun psikolojisi açısından uygun olmadığını belirtmiştir.

> *"Çocukta en büyük dikkatimizi çeken çocuk savcılık soruşturmasında koridorda bekliyorken o kendine aldığı sıkıntı, oradaki bakış açısı. Düşünsenize bir suç işlediniz yolda yürürken herkes size bakıyormuş gibi ama kimse bakmıyordur. Ama bir çekinme, yer yarılsa da içine gireyim istersiniz bunun gibi. Savcılık soruşturmasında burada yarım saat, kırık beş dakika beklemek zorunda kalıyor. Yetişkinlerin beklediği koridorlarda bekliyorlar. Adliyede kavgalar çıkabiliyor, tartışmalar olabiliyor. Çocuğun bunlara bakış açısı değişiyor bir anda. Korkuyor, ifade vermekten korkuyor." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Çocuğun ifadesinin alınması aşamasında yetişkinlerden farklı bir özen gösterilmesi gerektiğine vurgu yapan psikolog-1, adliyelerde çocuk görüşme odası yapılmasının önemine dikkat çekmiştir.

> *"Çocuğun ifadesi alınırken en baştan itibaren ihtimam gösterilmesi, geldiğinde direk ifadeye alınması veya net saat verilmesi. Yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulması ya da ayrı bir birim oluşturulması adliye içinde hemen giriş katta çocuk görüşme odaları yapılması, orada biraz daha rahat bir ortamda ifade verilmesi. Hem davanın seyri açısından hem çocuğun psikoloji açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ama işte burada herkes içinde ifade vermesi çok sıkıntı yaşayabiliyorlar." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

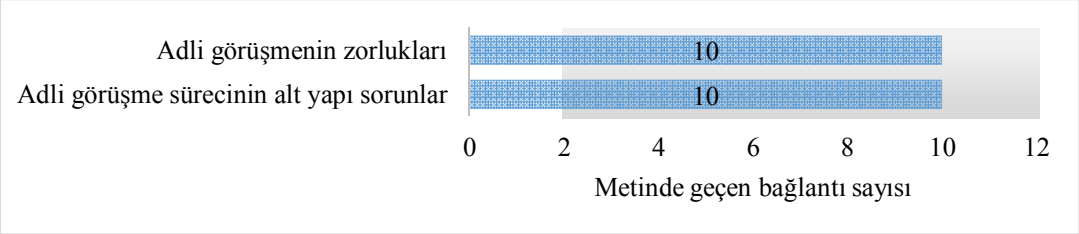
Mükerrer suç işlemesi nedeniyle sürekli savcıya ifade veren SSÇ-2, soruşturma sürecini şu şekilde anlatmıştır:

> *"Savcı 'yine mi sen' diyordu. 'Efendim ben yapmadım' diyordum. Ama parmak izim gelince anlıyorlardı. Yaşım küçük olduğu için serbest bırakıyordu. Yaraladığım adam Kürttü, akrabaları geldiği için adliyenin arkasından çıkardılar. 'Efendim ben uyuşturucu içtiğim için ne yaptığımı bilmiyorum' dedim. 'Sen çok çalıştın, seni dinlenme tesislerine gönderiyoruz' dediler." (SSÇ-2)*

3.3.5. Adli Görüşme Süreci

Adli görüşme; suç işlediği iddiasıyla, mağdur ya da tanık sıfatıyla kanunla ilişki halinde olan ve adalet sistemine dâhil olmuş çocuğun, dinlenmesi ve aktarılan bilgilerin kayda alınarak tutanağa geçirilmesi, rapor düzenlenmesi sürecini kapsayan bir uygulamadır (Atılgan-Ümit ve ark 2014). Mevcut çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuğun ilk ifadesi savcı tarafından alınmakta ve sonraki süreçte benzer

bilgiler defalarca çocuğa sorularak hizmet tekrarı yapılmaktadır. Bu süreç çoğu zaman suç eylemine yönelik işletildiği için çocuğun ihtiyaç ve sorunları gelişim dönemine göre doğru bir şekilde tespit edilememektedir. Adli görüşme sistemiyle ilgili görüşlerini dile getiren katılıcıların çoğunlukla adli görüşmenin zorluklarına ve alt yapı sorunlarına dikkat çekmişlerdir.

Şekil 3.10 Adli görüşme süreciyle ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Manisa Adliyesi'nde suça sürüklenen çocuk ifade alma odalarının açıldığının belirtildiği bir haberde, adli görüşme süreciyle ilgili bilgilendirme yapan Cumhuriyet savcısı şunları ifade etmiştir.

> *"Artık tamamen ayrı bir bölümde sosyal çalışma görevlisi eşliğinde birebir bir oda içerisinde daha rahat bir ortamda bunu anlatacak. Sosyal çalışma görevlimiz, çocuğu ifadeye hazırlayacak. Geldiğinde adaletten korkmamasını bu ortamdan korkmamasını psikolojik olarak etkilenerek yalan söyleyecek bir şekilde davranmamasını daha samimi bir ortam olabilmesi için ayrı bir yerde görüntü eşliğinde savunması alınacak. Savunmasını savcı olarak biz almayacağız, bu konuda ehil olan sosyal çalışma görevlisi soru sormak suretiyle ifadesini tespit edecek biz yan tarafta bizi görmeksizin savunmasını bu şekilde kayıt altına alınacak." (İHA 2016)*

Adli Görüşme Sürecinin Alt Yapı Sorunları

Adalet Bakanlığı, Çocuklar İçin Adalet Projesi kapsamında her adliyede bir adli görüşme odası oluşturulmasıyla ilgili çalışma başlatmıştır. Ancak bu konuda hukuki düzenleme yapılmadığı için etkili bir şekilde uygulamaya geçilememiştir. Araştırmanın yürütüldüğü dönemde pilot il olarak seçilen yerlerde adli görüşme odalarının fiziki düzenlemesinin yapıldığı, henüz uygulamanın başlatılmadığı gözlenmiştir.

Görüşme odalarının devreye girmesiyle birlikte çocukların örselenmemesi için ifadelerinin bir kez alınacağı ve tüm adli süreçlerde bu kaydın kullanılacağına ilişkin bir beklenti bulunmaktadır. Ancak çocuk mahkemesinde görev yapan deneyimli pedagog-2, bu konuda yasal düzenleme yapılmazsa mahkeme aşamasında

çocuğun yeniden ifade vermek zorunda kalacağını uygulamadaki örneklerle anlatmıştır.

> *"Görüşme odaları devreye girse bile çocuğun ifadesi mahkemede tekrar alınır. Zaten orada bir sıkıntı var. ÇİM'de de aynı uygulama, amacı ifadeye bir kere almaktı. Gerçi kanun ve yönetmeliği yok ama amaç ÇİM' de bir kere ifadesini alıp mahkeme aşamasında örselenmesini engellemekti. Ama mahkeme direk çağırıyor, ifadesi alınıyor. ÇİM'in kaydına itibar etmiyorlar. Kimse videoyu izlemiyor yani. Savcılıkta da SSÇ'nin ve korunmaya ihtiyacı olan çocuğun ifadesi alınırken çekiliyor ama hiç kamera izleyen kimse falan yok. Tekrar ifadesini alıyorlar. Çünkü kanunda bir zorunluluk yok. Düzenleme yaparken kanunda açık yazması gerekiyor; mahkeme aşamasında ifadesi alınırken nasıl davranılacağının." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)*

Adli görüşme sürecinin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili çalışmaların sürdüğünü belirten sosyal çalışmacı-1, süreçteki aksaklıkların nedenlerini açıklamıştır.

> *"Adli görüşme sürecinin işleyişiyle ilgili bir belirsizlik var. Çünkü adli görüşme odalarının mevzuat ve altyapısı hazır değil. Nereye bağlı olduğu konusunda da henüz bir fikir yok. Proje olarak ön uygulaması yapılıyor. Şu aşamada projeyi yürüten genel müdürlük adli işlemleri tamamlayıp teslim etmek istiyorlar ki, doğal olarak Adalet Bakanlığı için şu an bir muhatap yok teslim alabilecek. Böyle bir sıkıntı var. Kimin çalışacağı belli değil, Görüşme odaları eğitimi almış arkadaşlar arasından seçilmesi konusunda biz öneride bulunduk ama o da bir eğitim değil aslında görüşme odalarının tanıtımının yapıldığı bir eğitimdi." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Adli görüşmeci olarak görev alacak meslek elemanlarının tecrübeli ve eğitimli kişilerden olması gerektiğine vurgu yapan sosyal çalışmacı-1, uygulamanın mağdur çocuk dosyaları ile başlayıp daha sonra yaygınlaştırılmasının uygun olacağını belirtmiştir.

> *"Biz adli görüşme odalarında bu konuda deneyimli ve en azından, en az 3 yıl bu alanda çalışmış olan ve destek olarak da daha sonra çeşitli eğitimlerle desteklenecek arkadaşlarımızın atanması konusunda teklifte bulunduk. Hatta ben de vardım yapılan toplantıda. Orada usul olarak bunlar kabul edildi. Fakat gönüllü arkadaşlarımız çıkmadı ne yazık ki. Çünkü mevzuat belli değil, hangi birime bağlı olduğu belli değil, çalışma koşulları belli değil. Görüşmelerden sonra iş yükü çok yoğun bir süreç olacak. Adli sistemle tanışan bütün çocuklar oraya gelecek. Nasıl çalışacağı, nasıl destekleneceği belli olan bir ekibin kurulması gerekli." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Çalıştıkları adliyede adli görüşme odası olup olmadığını sorduğumuz sosyal çalışmacı-3, açılmasının planlandığını duyduklarını ancak nasıl olacağıyla ilgili bilgilerinin olmadığını vurgulamıştır.

> *"Hiçbir bilgimiz yok. Bizden ne görüş alan var, ne de bizi bilgilendiren var. Adalet Bakanlığı yapıyor bize de; 'buyurun uymak zorundasınız' diyor. Söylenti var, fısıltı gazetesi sürekli Ankara Adliyesi'ne açılacak görüşme odaları diye. Bu adliyede on yıldır çalışıp da odası olmayan uzmanlar var. Yani görüşme odası nasıl olacak ben şaşırıyorum. İki tane Ankara Adliyesi'ne açılmasının mümkünatı yok. Bunu savcılık, mahkemeler herkes kullanacaksa imkânsız. Savcılar bile yetmez. Üç tane çocuk savcısı var. Hem SSÇ ve hem mağdur ifadesi var, her birine bir tane." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Çocuklar İçin Adalet Projesi kapsamında yapılan anlayış değişikliğinin uygulamaya hemen yansımadığını ifade eden öğretmen-1, özellikle çocuk görüşme odalarıyla ilgili alt yapının oluşturulmadığını vurgulamıştır.

> *"Adalet Bakanlığı'nın son dönemde yapmaya çalıştığı anlayış değişikliği uygulamaya hemen yansımıyor bence. Yansıyorsa da görüntü olarak yansıyor. Burada çocuk görüşme odaları yapıldı ama hepsi görüntüde yani. Dışarıdan gelenler olunca onları gezdirmek için kullanıldığını görüyorum. Bence sadece Avrupa Birliği için mi yapıldı, artık ne için yapıldıysa… Hepsi gösterişte, uygulamada ben çok bir şey gözlemleyemiyorum." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)*

Çocuğun ifadesinin bir kere alınması ve kaydedilmesi gerektiğini belirten sosyal çalışmacı-7, adli görüşme odalarının henüz faaliyete geçmediğini ifade etmiştir.

> *"Adli görüşme odası henüz yapım aşamasında mesela buradan bizden isim istediler. Gitmek, orada görev almak isteyen uzman diye. Hani bir isim gitti ama ne isim onayı, ne işleyiş esasları hiçbir şey tam belli değil. Yani bu sistemin yürüyüp yürümeyeceği de belli değil. Ancak çocuğun ifadesinin kesinlikle bir kere alınması çok önemli hem kayıt altında olması." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Adli görüşme odalarının ifade alınmasıyla ilgili olduğunu dile getiren sosyal çalışmacı-11, çocuğun gereksinimleri için bir yönlendirme görüşmesi olmadığını vurgulamıştır.

> *"Adli görüşme odalarının olması, her çocukla görüşme amacına göre odanın olması uygun. Aynalı oda. Mesela çocuğun dışarıdan gözlemlenebilir belki bir psikiyatrist gelir, adli tabibi gelebilir... Onlara da adli görüşmeci deniyor. Adli görüşmeciler eğitim alıyor. Ama sadece görüş ve ifade alımıyla ilgili sorunun tespiti. Çocuğun gereksinimleri nedir falan yönlendirme değil. Sadece ifadenin kaliteli alınmasıyla alakalı bir şey bu." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Çocuğun ifadesinin tek seferde adli görüşmeci tarafından alınması konusunda görüşlerini dile getiren öğretim üyesi-3, uygulamanın etkin olması için yasal alt yapısının kurulması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Çocuğun ifadesinin tekrar alınmaması hususu kanuna konulursa mahkeme bir şey diyemez. Ama kanuna konulmazsa hâkim takdirini kullanır doğal olarak. Ama kanun derse ki işte böyle bir kurum tahsis edilmiş oradaki görüşme esas alınır, o da genel kurallarla çelişir yani hâkimin takdirini kısıtlamaya dönük bir şey gibi görülürse." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)*

Adli Görüşmenin Zorlukları

Yetişkinlerin bile anlamakta zorlandıkları adli sistemi çocukların anlamlandırması kolay değildir. Suç işledikten sonra karmaşık bürokratik işlemler sürecinden geçen çocuk, bir süre sonra bıkkınlık yaşamaktadır. Çocuk adalet sistemi içinde çocukların tükenmişlik duygusu yaşadıklarını belirten psikolog-4, adli sistemde çocuk olmanın ve çocukla çalışmanın zorluklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *"Çok bıkkın çocuklar oluyor, beşinci defa sosyal inceleme raporu hazırlanan çocuklar oluyor. Çocukluğundan beri sosyal inceleme raporu olan çocuklar oluyor. Soruları ezberliyor veya bazen kişisel olarak çok iyi bir iletişim kuramadığımız çocuklar oluyor. Ben bu konuda çocukların zorlanmaması ve görüşmenin sonlandırılması gerektiğini düşünüyorum." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Çocukla görüşmede güven ilişkisinin nasıl sağlandığının sorulması üzerine, ilk görüşmede bunu sağlamanın zor olduğunu belirten sosyal çalışmacı-11, adli sistem içinde çocukla tek görüşme yapılarak kanaat oluşturulmasının temel sorunlardan birisi olduğunu vurgulamıştır.

> *"Çocuk size niye güvensin, niye mahkemeye gelmiş. Bir tane bir kadın, bir erkek geliyor diyor ki; 'annem ben sana yardımcı olacağım' niye, neyine yardım? Nasıl yardım? Benim işim bu, benim görevim bu, birlikte çalışmak ister misin, sana şu şu konularda hukuksal anlamda şuraya yönlendirebilirim, bunu yapabilirim, yapabileceğiniz şeyleri söylemeniz lazım. En temel sorunlardan biri de bu." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Çocuk psikolojisi açısından görüşme odasının ve görüşme sürecinin yapılandırılmasının önemli olduğunu belirten psikolog-1, çocuğun güveninin kazanılabilmesi için rahat bir ortam olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Çocuk psikolojisi için en önemli şey görüşme odasıdır. Karşılıklı oturma şekilleri, odanın yapısı, materyaller, renkler falan. Sonuçta oraya gelen kişinin kendini rahat hissetmesi gerekiyor. Çocuğun dışarıda kimseye*

anlatamadığı şeyleri size anlatması eğilimi peşindeyiz. Kimseye anlatamadığı için bu kadar sorun oluyor. Aileye anlatamıyor, arkadaşlarına anlatamıyor. Genel olarak çocukta zaten güven problemi var. Orada bir anda size güvenmesini beklemek de biraz zor oluyor. Ona göre ortam kurulup, yapılandırılıp, çocukla ilgili bir süreç hazırlamak ve o sürecin sonunda da güzel bir program hazırlayıp çocuğu bu süreçten alıkoymak, arındırmak en mantıklısı." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Suça sürüklenen çocukla adli görüşme yapılırken uygun tasarlanmış bir odanın olmasının çok önemli olduğuna dikkat çeken psikolog-4, mevcut sistemde çocukla etkili bir görüşme yapılamadığını belirtmiştir.

"Adli görüşme odasının çok büyük bir katkısı olacağını düşünüyorum. Çünkü gerçek bir sosyal inceleme yapabilmemiz için önemli ama bunun dışında burada sağlanacak görüşmeler açısından önemli. Bir hâkimin odasında çıkıp da görüşme yapmak o kadar zor ki. Yan tarafa odaya alıyorsunuz. Çocuğa bir su ikram edeceksiniz veya bir rahatlık sağlamak isteyeceksiniz vesaire. O kadar zor oluyor ki, oradan kapı açılıyor, duruşmalar oluyor, herhangi bir konuşma vesaire… Yani hem güvenini sağlamak, hem çocuğun rahatı ve odanın dizaynı çok önemli. Rahatsız edilmemek çok önemli görüşme yaparken. Bunları sağlayamıyoruz burada mümkün değil. Adli görüşme odalarının amacı da şu; tek bir kişinin görüşmesi ve kayıt altına alınması." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Adli görüşme sürecinde suça sürüklenen çocuklarla güven ilişkisini nasıl sağladıklarını sorduğumuz sosyal çalışmacı-3, çocuk ağır ceza mahkemesinde davası görülen çocukların mükerrer suç işlemeleri nedeniyle bürokratik sürece alışkın olduklarını, bu nedenle de kendilerini rahat ifade ettiklerini belirtmiştir.

"Genelde öyle düşünülüyor. Bu çocuklar konuşmaz, nasıl yapıyorsunuz diye soruyorlar. O kadar rahat anlatıyorlar ki. Sosyal çevreden dışlanma korkusu yok. Damgalanma korkusu yok çünkü. Suç tekrarı olan çocuklar çok daha rahat anlatıyor ama o süreçlerden çok geçiyor. Çok bürokratik ifadelerle karşılaşıyor." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Görev yaptığı adliyede bulunan görüşme odasının nasıl işleyeceği konusunda bilgisi olmadığını belirten sosyal çalışmacı-4, adli görüşmede çocukla güven ilişkisi kurmanın önemine değinmiştir. Çocuğun güveni kazanıldıktan sonra suçla ilgili çok gizli gerçekleri bile bazen sosyal çalışmacıya ifade ettiklerini bir vaka örneği ile anlatmıştır.

"Çocuklar için adalet projesinde ben olmadığım için o projenin ya da görüşme odasında ne iş yapılacağını bilmiyorum. Suça sürüklenen çocukların ifadesi savcı beyin odasında alınıyor. Gördüğün gibi bir oda var ama şu an faaliyette de değil. Belki o oda işleme girerse daha faydalı olur. Bir de söylediğim gibi belli bir güven ortamı oluşmadan ya da belli bir güven sağlanmadan çocuğun ifadesi alınması da risk. Geçen bir tanesi bana

söylüyor ki; 'abi onun çok suçu varmış.' Eee… Bana dedi ki diyor; 'senin yaşın küçük sana bir şey olmaz.' 'Ben kabul ettim' diyor, 'sonra bende kaldı olay' mesela. Bu daha vahim bir şey. Geleceğini orada bitirmiş oluyor yani. … Çünkü niye çocuk zaten yetişkin ona diyor ki; 'senin yaşın küçük sana ceza vermezler.' Şimdi korku ortamında 'yaptın mı lan bunu' dediğinizde 'yaptım abi' diyecek. Çocuk ne desin…" (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Adli görüşmelerin çocuğa özgü yapılmadığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-7, çocuğun görüşmeden hiçbir fayda sağlamadığı gerekçesiyle tepkisel davrandığını bir vaka örneği ile aktarmıştır.

"Yani bir de şey var. Mesela çocuğa bir kez ifaden alınacak diyoruz ama bir kez alınmıyor. Biz de şey durumunda kalıyoruz. Yani bunu izah da edemiyoruz. Çocuk zaten travmayla gelmiş. Bunu şey yapamıyorsunuz yani. Bize güven kaybıyla geliyor. Mesela bir SSÇ, kronik bir çocuk… Her seferinde raporunu hazırlıyoruz güncellemek için. Çocukla beş defa görüşmüşüz. Çocuk altıncı da dümdüz telefondan yakamı bırakın artık diye ağzına geleni saydırdı. 'Ben bu zamana kadar elli tane psikologla görüştüm, düşün artık yakamdan' diyor. 'Bana hiçbir faydanız yok, hiçbir şeyiniz yok' diyor. Mesela böyle de duyunca bizim de ihtiyacımız oluyor bir danışmana." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Adli sistemde çocukla iletişim kurma üslubunun bazen bozulduğuna dikkat çeken avukat, profesyonel bir görüşme yaklaşımının olması gerektiğini vurgulamıştır.

"Ya bazen üslup da çok kötü olabiliyor. Şimdi bizde bazen şey vardır ya geleneksel olarak hani 'niye geldin len, ne yaptın len, yine mi sen' falan diye. 'Sen ne zaman akıllanacaksın bilmem ne.' Kendi çocuğunla öyle bir şey yaparsın ama profesyonel bir şey değil, diyalog değil yani çocukla doğru iletişim değil. O çocukla daha farklı bir diyalog olması gerekiyor." (Avukat, Baro)

Çocuklar adliye ortamında kısa süreli gerçekleştirilen görüşmenin amacını ve işlevini anlamakta zorluk çekmektedirler. Bu konuda yeterince bilgilendirilmeden görüşme yapıldığı tahmin edilmektedir.

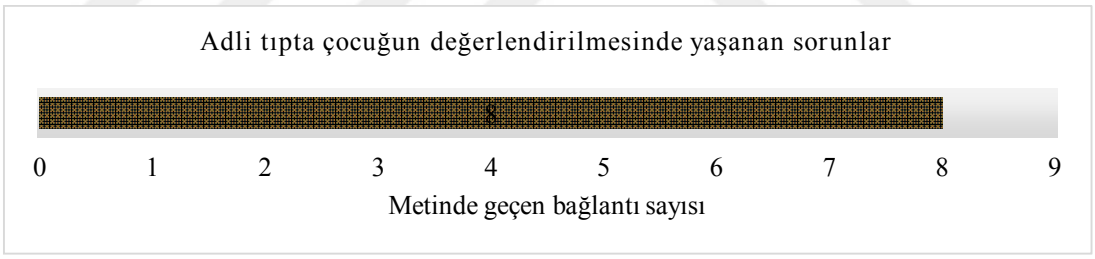
"Adliyede psikoloğa çıktım. Ancak yeterince ilgilenmedi. Herkes bize suçlu muamelesi yapıyor." (SSÇ-6)

Mükerrer suç işlemesi nedeniyle adliyede hakkında işlem yapılan SSÇ-14, sürekli gelmesi nedeniyle artık psikoloğun kendisiyle görüşme yapmadığını ifade etmiştir.

"Psikologla tanıştıktan sonra sürekli geldiğim için artık görüşme yapmadan beni çıkarıyorlardı." (SSÇ-14)

3.3.6. Adli Tıp Uygulamaları

Fizyolojik, psikolojik, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimi devam eden ve değer yargıları yeterince olgunlaşmayan çocuklara ceza verilemeyeceği ya da ceza indirimine gidilmesi gerektiği tüm dünyada kabul gören bir yaklaşımdır. TCK'nın 31. maddesine göre; 12-15 yaş arası suç işleyen çocukların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğunun olmadığı kabul edilmektedir. Adli tıp birimleri suça sürüklenen çocukların ceza sorumluluğunun olup olmadığını tespit ederek Cumhuriyet savcılığına ya da mahkemeye rapor sunmakla görevlidirler. Adli tıp doktoru çocukları ruhsal açıdan değerlendirirken sadece psikiyatrik bozukluk olup olmadığını saptamakla kalmayıp zekâ, suçun türü ve işleniş şartları, suç öncesi, esnası ve sonrasındaki tutum ve davranışları ile çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevre, aile ortamı ve eğitim durumunu da dikkate alarak çocuğun gelişiminin bu olaylardan nasıl etkileneceğini belirlemeye çalışmaktadır (Gökçen ve Dursun 2012). Katılımcılar, çocukların suç ehliyetinin değerlendirilmesinde adli tıp birimlerinde bazı sorunlar yaşandığını vurgulamışlardır.

Şekil 3.11 Adli tıp uygulamalarında yaşanan sorunlara ilişkin bilgiler.

Adli Tıpta Çocuğun Değerlendirilmesinde Yaşanan Sorunlar

Aile mahkemesinde görev yapan pedagog-1 bulunduğu ildeki adli tıp uygulamalarından bahsederek, küçük yaştaki çocukların işledikleri fiilin suç olduğunu bilmeden hareket ettiklerini ancak adli tıp raporunda suçun anlamını bildiği yönünde rapor düzenlendiğine vurgu yapmıştır.

> *"Adli tıpta görev yapan normal doktor, psikiyatrist değil. Çocukları fiziksel muayene yapıyor, görüşme yapıyor, çocukla konuşuyor. Konuşma sonrasında yaş özelliklerine göre değerlendiriyor. Örneğin 13-14 yaşındaki bir çocuk parayı izinsiz almanın hırsızlık olduğunun farkında mı, değil mi? Böylece 'çocuk işlediği suçun anlamını ve niteliğini kavrayabilecek donanıma sahiptir' diyebiliyor. Ama ne oluyor? İlgili mahkeme Adli Tıp'ın raporunu yeterli görmüyor, bu sefer daha kapsamlı bir araştırma için büyük*

şehirlerdeki hastanelere çocuğu yönlendiriyor, oradan daha ayrıntılı bir psikiyatrik değerlendirme alıyor. Adliyedeki adli tıp birimlerine sadece orada bir muayene yapılsın diye gönderiliyor. Yani prosedürden ibarettir. Alışılmış klişe ifadeler kullanılıyor. ...13 yaşındaki çocuk yaptığı fiilin anlamını biliyor ama yine de çocuk. Bu değerlendirme tek başına bir anlam ifade etmez aslında. Çocuk yaptığının suç olduğunun da farkındadır ama stereotiptir. Onu asıl o davranışı yapmaya iten risklerdir önemli olan." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)

Çocukların ceza ehliyetlerinin olup olmadığının nasıl değerlendirildiğinin sorulması üzerine çocuk mahkemesinde görev yapan psikolog-4, çocuğun işlediği olaya özgü bir değerlendirme yapılmadığını ifade etmiştir.

"Burada bizlerin ve adli tıpçıların devreye girmesi lazım. Hukuki anlam ve önemini biliyor mu? Davranışlarını yönlendirebiliyor mu? Biz buna şey olarak bakıyoruz; zekâ geriliği var mı, yok mu? Bence o olaya has değerlendirme yapılmalı. Yani birinden bıçakla para istemenin hukuki anlamını biliyor mu diye bakılmalı, değerlendirilmeli. Ama o direkt diyor ki: 'A evet yaşına uygun davranışlara sahip, algılama yeteneği tamdır' vesaire yazıp gönderiyor. Adli Tıp'ın bizim sosyal inceleme raporundan haberi yok." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Adli tıp kurumu ile işbirliği yapıp yapmadıklarını sorduğumuz sosyal çalışmacı-2, çocuk ve ailesi hakkında hazırladıkları dosyanın adli tıpa gitmediğini, çocuğun sadece gözleme dayalı olarak değerlendirildiğini belirtmiştir.

"Adli tıpa çocukla ilgili dosya gitmiyor. Çocuğu o an gözlemliyorlar." (Sosyal Çalışmacı-2, Çocuk Mahkemesi)

Baroda çocuk hakları komisyonunda görevli bir avukat çocuğun suçun anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğiyle ilgili bir vaka örneği anlatarak, adli sistemin çocuklarla ilgili ne kadar yanlış değerlendirmeler yapabileceğini vurgulamıştır.

"Mesela bizim örnek bir dosyamızda çocuğun sürekli bozuk para çalma gibi bir özelliği vardı. Sadece bozuk para çalıyor. Aile durumu çok iyiydi. Baba, aile çok ilgili vesaire. Çocuğun bu bozuk para çalmayla ilgili bir sürü dosyaları oldu. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması vesaireler vesaireler. En sonunda bir tane uzman bunun İstanbul Adli Tıp Kurumu'na yollanmasına karar verdi. Gittiği zaman çocukta kleptomani çıktı. Ancak bu diyelim kırk tane dosyadan sonra fark edildi. O zamana kadar çocuk anlaşılamadı." (Avukat, Baro)

Adli tıp doktorlarının çocukları çok kısa sürede değerlendirdiğine dikkat çeken sosyal çalışmacı-10, eğer çocuk bildiği kadarıyla olayı anlatabiliyorsa işlediği fiilin anlamını muhakeme edebildiği görüşünün oluştuğunu vurgulamıştır.

"Adli tıp bizim raporlarımıza bakmıyor. Biz adli tıptan gelen rapora bakıyoruz. Oradan geliyor biz bakıyoruz, sonra biz yazıyoruz ama hâkimler

bizimkine itibar ediyor. Çünkü onlar beş dakika falan bakıyor. Şey soruyorlarmış: 'Bu gün ne, Başbakan'ın adı ne?' Bilişsel düzeyini tespit etmek için hani şey sorular. Bir de davayla ilgili; 'ne oldu' diyor. Çocuğun şey yaptığı kadarıyla. Olayı anlatabiliyorsa eğer, 'tamam' diyor, 'yaptığı fiili muhakeme edebilir.'" (Sosyal Çalışmacı-10, Çocuk Mahkemesi)

Ceza infaz kurumlarında görüşme yapılan cinsel istismar suçu mahkûmu olan çocukların pek çoğu arkadaşlık ilişkisi olarak yaşadıkları cinsel yakınlaşmaların suç olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. SSÇ-18 de yaptığı fiilin suç olduğunu bilmediğini belirtmiştir.

"Yaptığım şeyin suç olduğunu bilmiyordum. Bir kıza takılıyordum. Yaşadıklarını kuzenine anlatmış. O da ailesine anlatınca şikâyetçi oldular." (SSÇ-18)

SSÇ-2 adlı çocuk da adli tıp doktorunun ceza ehliyetini değerlendirdiğini belirterek adli tıp konusundaki tecrübesini ortaya koymuştur.

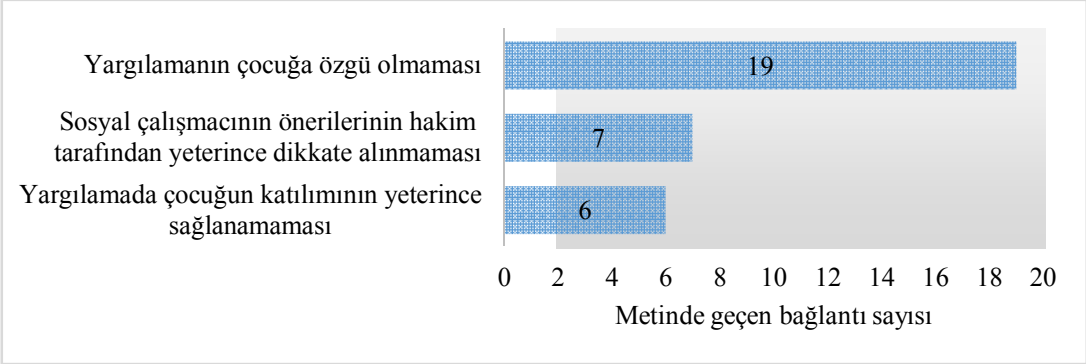
Adli tıp doktoru mantıklı olup olmadığımızı test ediyordu. Sonra ceza ehliyetimiz olduğuna karar veriyordu. (SSÇ-2)

3.3.7. Çocuk Mahkemeleri ve Yargılama Aşaması

CMK'ya göre yargılama ya da kovuşturma aşaması; *"iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi"* kapsamaktadır. Her ne kadar suça sürüklenen çocukların yargılanmasının çocuk mahkemeleri tarafından yapılması ön görülse de çocuk mahkemelerinin ülke genelinde yaygın olmaması nedeniyle çoğu zaman davalar asliye ceza ya da ağır ceza mahkemelerinde görülmektedir. Çocukların yargılanmasında duruşmalar kapalı yapılmakta, duruşma esnasında çocuğun yanında yakını, avukatı ve hâkimin takdirine göre sosyal çalışmacı bulunabilmektedir.

Türkiye'de 2014 yılı itibariyle 33 ilde çocuk mahkemesi bulunmaktadır. 2005 yılında çıkarılan Çocuk Koruma Kanunu'nun 25. maddesinde; her il merkezinde çocuk mahkemesi kurulmasına dair hüküm bulunmasına rağmen, aradan geçen on yıllık sürede bu hedef gerçekleştirilememiştir. 2014 yılında suça sürüklenmesi nedeniyle mahkemelerde sanık olarak yargılanan çocukların %52,7'si çocuk mahkemeleri dışındaki mahkemelerde yargılanmaktadır. Yetişkinler için düzenlenmiş mahkemelerde çocukların yargılanması çocuk psikolojisi ve hakları açısından sakıncalar ortaya çıkarmaktadır (TÜİK 2014a). Katılımcılar ağırlıklı olarak

yargılamanın çocuğa özgü yapılmadığını ve mahkemeye sundukları önerilerin dikkate alınmadığını belirtmişlerdir.

Şekil 3.12 Çocuk mahkemeleri ve yargılama aşamasıyla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Yargılamanın Çocuğa Özgü Olmaması

Çocuk mahkemeleri ya da çocuk mahkemesi sıfatıyla görev yapan ceza mahkemelerinde, çocuklarla ilgili yargılamalarda karar verilirken yetişkinler için düzenlenmiş Türk Ceza Kanunu'na göre karar verilmektedirler. Ancak çocuğun içinde bulunduğu durum bazen verilen kararlarla çelişmektedir. Bu konuda görüşlerini dile getiren sosyal çalışmacı-3, bir vaka örneği vererek bu çelişkiye dikkat çekmiştir.

> *"Mesela Doğu'dan gelen bir çocuk İstanbul'da kaçak sigara satıyor ailesine para gönderiyor. Ve biz ona para cezası veriyoruz. 'Yine daha fazla sat ki, bunu da karşıla' diye. Böyle bir mantık olabilir mi? Ya da mesela bir arkadaşına zarar verdi ki; mağdur tarafından da bakmak lazım. Çocuğa, HAGB veriliyor. Üç yıl bir şey yapmazsa tamam bırak. Daha sonra çocuk da şöyle bir algı oluşuyor; 'ne yaparsam yapayım, üç yıl hiç bir şey yapmazsam, hiç bir şeye bulaşmazsam beraat ederim.'" (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Denetimli serbestlik müdürlüğünde görev yapan sosyal çalışmacı-4 bazen bilirkişi olarak suça sürüklenen çocuğun yanında duruşmalara girdiğini, duruşma öncesinde çocukla kısa bir görüşme yaptığını bu şekilde oluşturduğu kanaatini hâkime bildirdiğini ifade etmiştir. Bu durum çocuk adalet sistemin her aşamasında çocukla başka başka sosyal çalışmacıların görüştüğünü, görüşmelerin mahkeme koridorlarında ya da çalışma bürolarında gerçekleştirildiğini göstermektedir.

> *"Mahkemelerde çocuk uzmanları olmadığı zaman bizi çağırıyorlar. Orada da söylediğim gibi mahkemeden bir 5-10 dakika bire bir görüşüyoruz çocukla. Özellikle ben görüşme yapmadan kanaat bildirmek istemiyorum. Ya*

da duruşmasını izliyorum mahkemede diğer arkadaşlarım nasıl bilmiyorum ama duruşmayı izliyorum. Sonra hâkim beye diyorum 'efendim bana bir müsaade edin, yazılı olarak zaten ben bilgiyi vereyim.' Çocuğu da getiriyorum buraya ya da başka bir yerde görüşüyorum. Az önce söylediğim gibi suçun unsuru, algısını bilebiliyor mu? Sebep sonuç ilişkisinin bilebiliyor mu? Ona göre bir rapor yazıyorum." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Çocuk mahkemesindeki önceliğin dava dosyasının yasalara uygun bir şekilde yürütülmesi olduğunu ifade eden sosyal çalışmacı-7, çocuğun rehabilite edilmesi amacının ancak hâkim ya da uzmanın duyarlılığıyla mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

"Burada çocuk mahkemesinde daha çok mesela dosyanın yasaya uygun olarak açılması, sürdürülmesi ve kapatılmasına ilişkin genel kaygı bu adli sistemdeki. Dosya ve kararın doğru ve nitelikli çıkması daha kısacası yani gözlemlediğimiz bu. Yani çocuğun rehabilite edilmesi ya da bireysel iyileştirilmesi bu ancak hâkimin ya da uzmanın bakış açısıyla, kendi bireysel çabalarıyla yönlendirilmesiyle belki şey olabilir." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Pedagog-3 çocuk mahkemelerinde çocuk haklarına ve çocuğun gelişim dönemi özelliklerine göre davranılmadığını, on bir yaşında suçun anlamını bilmeyen bir çocuğun güvenlik tedbiri açısından yargılanması örneğiyle anlatmıştır.

"Mesela bizim çocuk mahkemesinde bir hâkim, 11 yaşında bir çocuğu tedbir maddeleri yönünden mahkemeye yönlendirilmiş. İşte çiçek çalmış. Çiçekçinin önünden çiçek çalmış ama savunması şu, şimdi çocuk aileye de baktığınız zaman çocuğa da baktığınız zaman suç işlemeye meyilli bir çocuk değil. Çiçekçinin önünde bir elektrik direği var. Çiçekçi onun önüne üç tane çiçeği koymuş ama çiçekçinin dükkânı içeride başka hiçbir çiçek yok. Ve o an atacak düşüncesiyle içlerinden bir tanesini alıp evde annesine götürmüş. Çiçekçi de bunu şikâyet etmiş. Bizim hâkim… Şimdi o çocuk duruşmada ifade verirken çocuk titriyor ve ağlamaya başladı birden. Korktu yani koca bir kürsü… Hâkim dedi ki: 'Burası okul değil, parmağını kaldırıp durma. Niye ağlayıp duruyorsun? Anlat bakayım. Nasıl yaptıysan anlat.' gibi bir ifade ile daha çok ağlamaya başladı. Ben çocuğa müdahale ediyorum. Bana ters ters bakıyor; 'niye müdahale ediyorsun' diye." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Çocuk yargılamasının öznesinin çocuk olduğuna dikkat çeken avukat, çocuk mahkemesinin fiili değil, faili ön plana çıkarması gerektiğini ifade etmiştir.

"Bir de şöyle bir durum var. Çocuk mahkemesi, çocuk yargılaması bir şey değildir; hani suça odaklanmaz, kişiye odaklanması gerekiyor. Yani fiili değil, faili ön plana çıkarmalı. Fail neden suça sürüklendi vesaire bunlara ilişkin olması gerekiyor." (Avukat, Baro)

Çocuk ağır ceza mahkemesi olmayan yerlerde çocukların yetişkinlere uygulanan anlayışla yargılandığına dikkat çeken avukat, sosyal inceleme talep edilmesi gibi birçok hususta eksiklik yapıldığını vurgulamıştır.

> *"Ceza mahkemelerinde çocuk davalarına ayrı gün verilmiyor. Orada aynen normal diğer davalar gibi işlem yapıyoruz. Zaten Yargıtay kararlarına dikkat ederseniz özellikle sosyal inceleme raporu ağır ceza mahkemelerinin çok gözünden kaçan bir şeydir. Çünkü onlar normal yetişkin yargılaması gibi yaptıkları için. Normalde ya sosyal inceleme raporu alırsın veya almıyorsan gerekçesini gerekçeli kararında belirtirsin. Orada da öyle bir eksiklik var yani." (Avukat, Baro)*

Çocuk mahkemesinde yargılama öncesinde bir ön duruşma yapılmasının önemine dikkat çeken avukat, sosyal hizmet uzmanı, hâkim ve avukatın bir araya gelerek çocuğun durumunu müzakere etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Ben her zaman şöyle düşünürüm: Duruşma öncesinde, -eğer çocuk yargılanacaksa mutlaka-, yargılamaya geçilmeden bir ön duruşma yapılmalı. Çocuğun gelmediği ön duruşmada sosyal hizmet uzmanı, avukat, hâkim bir araya gelmeli. Önce çocuğun durumu, bu çocuk kim şeklinde çocuğu tartışacağız, ondan sonra yargılamasına geçilecek. O dava esnasında pek olmuyor. Davada çünkü o yargılama esnasında suça odaklanılıyor orada." (Avukat, Baro)*

Çocuğa yaklaşım konusunda eğitim almış deneyim sahibi bir çocuk mahkemesi hâkiminin bir sonraki dönemde başka bir mahkemeye tayin edilebildiğini belirten avukat, çocuk mahkemesinin sürgün yeri gibi algılandığını ifade etmiştir. Araştırma kapsamında çocuk mahkemesinde görüşme yapılan pek çok katılımcı çocuk mahkemesinin çoluk çocuk işi olarak algılandığına dikkat çekmiştir.

> *"Çocuk mahkemesinde görev yapanlara hani bir sürü UNICEF eğitimleri veriliyor. Görüşme eğitimi, şu eğitimi, bu eğitimi. Adam bir kalkıyor icraya gitmiş, oraya gitmiş, buraya gitmiş. Bilgi birikimi de kalmıyor. Bir hâkim, bırak meraklıysa o konuda devam etsin. ...Genelde mesela sürgün geldi derler hani çocuk mahkemesine. Sürgünmüş falan diye." (Avukat, Baro)*

Çocuklarla yetişkinlerin yargılandığı mahkemelerin aynı adliye içinde olmasının sakıncalarından bahseden sosyal çalışmacı-11, daha önceki yasada ayrı binalar olmasının öngörüldüğü ancak uygulanmadığını belirtmiştir.

> *"Valla şimdi bakın burada Adliye Sarayı'nda en üst yerlerde ağır ceza, bir çocuktan en büyük korkum o, bir şeye sinirlendi... Geçen sene buradan bir adam atladı. Mahkemede cinsel istismar suçuyla suçlanıyor, tutuklanmasına karar veriyor sulh cezada, beşinci kattan polislerin arasından nasıl atladıysa, öldü adam. Risk olabilir. Ne riski oluyor, çünkü*

burada çok kavga, gürültü oluyor. Yine burası yani çok büyük bir adliye, korkabilir, kötü hissedebilir. Yani bu ayrı binalar önceki yasada ön görülüyordu ama kanun koyucu böyle bir düzenlemeye gitti maalesef." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Türkiye'de adli sistem yetişkinlere göre yapılandırılmıştır. Çocuklar da bu sistem içinde yargılanmaktadır. Görüşme yapılan sosyal çalışmacı-2 çocuk adalet sisteminin yetişkin adalet sisteminden ayrı olması gerektiği görüşünü savunmuştur. Görev yaptığı çocuk mahkemesi hâkiminin da aynı görüşte olduğunu ifade etmiştir.

"Hâkimimiz bize söylüyor; 'keşke çocuk adalet sistemi farklı bir çatı altında olsa.' Bence de daha güzel olur. Şahit olmadan tutun, yargılamadan tutun, muameleden tutun belki daha farklı olur ayrı çatı altında." (Sosyal Çalışmacı-2, Çocuk Mahkemesi)

Çocuk adalet sisteminin yargılama üzerine kurgulandığına dikkat çeken öğretim üyesi-3, çocuk refah sistemin bir parçası olan bu adli sistemin yargılama öncesi ve sonrası da hizmet modellerinin olması gerektiğini vurgulamıştır.

"Aslında çocuk adalet sistemi tanımlandığında, mevcut gerçekliğe çok uymuyor. Çocuk adalet sistemini temsil eden bir şey yok aslında. Çocuk yargılama sistemi nasıldır diye belki tartışılabilir. Çünkü bir şekilde suça karıştığında, eskiden de şimdi de çocuklar bir yargılama sürecinden geçiyor. Çünkü refah sistemi dediğimizde yargılamayı aşan onu tamamlayan başka unsurların varlığını gerektiriyor. Türkiye'de yargılama ötesi yani yargılama öncesi ve sonrası hizmet modelleri yetersiz maalesef." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Suça sürüklenen çocukların mahkemede empati ile karşılanması gerektiğine vurgu yapan psikolog-2, hakimlerin çocukla görüşme konusunda eksikliklerinin olduğunu ifade etmiştir.

"Siz kendi çocuğunuz için nasıl önlem alıyorsunuz yaşamınızda? Biraz empati yapmamız gerekiyor. Siz kendi aileniz içinde göreviniz nedir, onu nasıl icra ediyorsanız, burada da aynı bilince sahip olmanız lazım. Karşınızdaki çocuk sizin çocuğunuz olabilir. Sadece ceza vermek için, sadece yasayı uygulamak için mahkemenin görülmemesi lazım. Hâkimlerin çocukla görüşme konusunda eksiklikleri var." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Birden çok çocuk mahkemesinde dosyası bulunan SSÇ-12, tutuklu yargılandığını ifade etmiştir. Ayrıca pek çok çocuk hakkında açılan davalarda verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının anlamını bilmemektedir. Bu nedenle tekrar suç işlediğinde daha önceki suçlardan aldığı cezaların işleme konulmasına şaşırmaktadırlar.

"Bakırköy, Çağlayan Çocuk Mahkemeleri'ne gidiyorum. Bir buçuk aydır tutukluyum. Gözümüzü korkutmak için bizi tutuklu yargılıyorlar. Ben daha önce bir defa ceza evine girmiştim. Bu sefer örgütlü suçtan geldim içeri. Hırsızlık amacıyla kurulan bir örgüt diye beni takibe aldılar. Altı aydır hırsızlık yapmıyordum. Beni eski dosyamdan aldılar. …Önceleri yaptıklarım için ceza alacağımı düşünemedim. Şimdi dosyalarımdan ceza almaya başlayınca anladım." (SSÇ-12)

Kız arkadaşıyla yaşadığı bazı şeylerin ailenin devreye girmesi nedeniyle cinsel istismar suçuna dönüştüğünü belirten SSÇ-18, yargılandığı mahkemenin tutumunu eleştirmiştir.

"Bir kız arkadaşım vardı. Aynı binada oturuyorduk. Birlikte bazı şeyler yaşadık ama ailesi şikâyetçi oldu. On beş yaşından küçük olduğu için on dört sene ceza aldım. İndirim olunca sekiz seneye falan düştü. Cinsel istismar konusunda Kayseri Mahkemeleri bu konuda çok sert. Hırsızlığa da çok ağır ceza veriyorlar." (SSÇ-18)

Ailenin rızasıyla erken dönemde evlendirilen çocukların da cinsel istismar suçundan yargılandıklarını belirten STK temsilcisi, bu tip durumların ayrı değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

"Önemli sayıda çocuk cinsel suçtan yargılanıyor. Fakat bunun içinde erken evlendirilen çocuklar var. İmam nikâhıyla evlendiriliyorlar yaşları tutmadığı için. Olay ortaya çıkınca erkek çocuklar tutuklanıyorlar. Ve cinsel suçtan tutuklanıyorlar. Geçenlerde mesela Antep'te oldu. On üç yaşında bir kız çocuğuyla on altı yaşında bir erkek çocuğu evlendiriliyor. Çocuk cinsel istismardan tutuklanıyor. Şimdi bu tip durumlar var bunu da ayırt etmek lazım." (Akço 2012)

Mahkemenin yoğunluğuna ya da suç olayına göre davaların duruşma süreleri bazen bir yıldan daha fazla sürebilmektedir. Eğer sanık tutuklu olarak yargılanıyorsa davadan karar çıkana kadar cezaevinde kalmaktadır. SSÇ-2 adam yaralama suçuyla yargılandığı bir davada duruşmaların uzaması nedeniyle 1,5 yıl tutuklu kaldığını vurgulamıştır.

"İzmir Şakran'da 1,5 yıl tutuklu kaldım. 9-10 duruşma oldu. Adam komada olduğu için duruşmalar uzadı. Olaydan pişmanlık duydum, ölmemesi için her gün dua ediyordum." (SSÇ-2)

Sosyal Çalışmacının Önerilerinin Hâkim Tarafından Dikkate Alınmaması

Mahkeme aşamasında sosyal çalışmacı, çocuk ve ailesiyle yaptığı görüşme sonucu çocuğun içinde bulunduğu risk durumuna göre Çocuk Koruma Kanunu'nda ön görülen koruyucu destekleyici tedbir kararlarının alınması noktasında hâkime öneri sunmaktadır. Sosyal inceleme raporunda kanaat olarak belirtilen bu öneriye

uyup uymama tamamen hâkimin takdirine bırakılmıştır. Tedbir kararlarının etkin uygulanmadığını düşünen hâkimler genellikle bu kararları vermekten çekinmektedirler. Çocuk ağır ceza mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-3, tedbir kararı önerileri karşısında hâkimlerin tavrını şu şekilde özetlemiştir:

> *"Mahkemelerde tedbir önerilerimize çok az uyuluyor. Önerdiğimiz tedbirlerin çok azı alınıyor, karara yansıyor. Bizim önerdiğimiz tedbirleri gereksiz gördüklerini de düşünüyorum. Çok önemsemiyorlar. Bir evrak, bir presödür gibi. 'Bunu versek ne değişecek' gibi bakılıyor. O kadar çok etken var ki. Kimi zaman sadece burada görüşme yapılıyor, incelemeye gidilmiyor. Devletin hizmetlerini gereksiz meşgul etmeyelim mantığı var. O tedbirleri verirsek ayrı dosya açılacak deniliyor. Mahkemeye iş yükü oluyor." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Çocuk mahkemesinde çalışmanın zorluklarından bahseden pedagog-2, mesleki çalışmalara değer verilmemesinin üzerinde oluşturduğu yılgınlığı şu şekilde açıklamıştır:

> *"Çocuk mahkemesi için söylüyorum. Çünkü önerdiğim tedbirlerin hiçbiri yerine getirilmediği için… Mesela bunun farkına varıyorsun. Tedbir öneriyorsun mahkeme yerine getirmiyor veya mahkeme tedbiri yerine getirip gönderse bile ilgili kurum tarafından yerine getirilmediği için diyorsun ki; gidip evi incelesem ne olacak? Okulu incelesem ne olacak? Dört dörtlük raporu yazsam bile sonuç olarak yerine getirilmiyor. Tedbir kurumlara gidip yerine getirilmediği için mesleki olarak tükeniyorsun." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)*

Sosyal çalışmacıların çocuk adalet sisteminde savunuculuk rollerinin olduğunu belirten öğretim üyesi-1, mahkemede bu görevlerini yerine getirirken görüşlerini açık ve net bir biçimde ortaya koymaları gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Çocuk esenliği açısından, çocuk koruması açısından, çocuk rehabilitasyonu açısından, çocuk adalet sistemi açısından meslek elemanlarının biliyorsunuz gene tırnak içerisinde 'savunuculuk rolleri' var. Meslekten kaynaklanır, o rolleri gereği de çocuk hakkında, çocuğun geleceği hakkında karar verilecek olan bir mahkemede açık, net ve istediği kadar anlatamayacaksa o zaman…" (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Çocuk mahkemeleri ve aile mahkemelerinde suça sürüklenen çocuklara bilirkişilik yapan bir sosyal çalışmacı-11, hâkim psiko-sosyal meslek elemanı ilişkisini somut örneklerle şu şekilde açıklamıştır:

> *"Biz bir resmi bilirkişiyiz mahkemede. Çünkü hâkim verir bir mahkemede kararı en son. Hukuksal sistemde bakın bir tıp doktoru da yapmış olduğu raporu sunar, hâkim karar verir. Ama hâkim tıp bilgisine sahip mi, hayır. Ekstradan bir bilgi alıyor ama bu kararda yine verebileceği en son karar hâkimindir. Yalnız şöyle bir şey var benim yazdığım raporun da*

ekstrasını hâkimin değerlendirecek bir sosyal hizmet mesleki bilgisi yoktur. İtiraz kararında buna uymayacaksa da bunun gerekçesini kararda yazmak zorundadır. Niye çocuğu okul ya da eğitim sistemine ya da risk altında olup olmadığına inanmadığını kararına yazmak zorundadır. Yasada da bununla ilgili bir hüküm bulunmaktadır da." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Psikolog-2 suça sürüklenen çocuk dosyalarında hâkimlere kendilerini anlatmakta zorlandıklarını belirtmiştir.

"Burada biraz öz eleştiri yapmamız gerekiyor. Biz dosyayı alıp hâkim beye izah etsek. Bazen bunu gerçekleştiriyoruz ama çok nadir. Desek ki; 'hâkim bey önümüzde bir çocuk var ben buraya kanaatimi belirttim ihtiyaçlarını tespit ettim.' Bazen dinlendiğimiz de oluyor ama çoğu zaman kendi bildiğini yapıyorlar. Konum itibariyle hâkim olmaları nedeniyle kendimizi onlara ifade etmekte sorun yaşadığımız oluyor." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Yargılamada Çocuğun Katılımının Yeterince Sağlanamaması

Çocuk adalet sisteminde dikkate alınması gereken temel çocuk haklarından birisi de katılım hakkıdır. Bir başka ifadeyle adli işlemler gerçekleştirilirken çocuğun kendini rahatça ifade edebilmesi ve kendisiyle ilgili kararlar alınırken fikrini açıkça söyleyebilmesi için çocuğa fırsat verilmesidir. Bazı duruşmalarda çocukların içinde bulunduğu psikolojik durum gereği haklı taleplerinin olduğunu belirten sosyal çalışmacı-7, mahkemede bunlara dikkat edilmediğini ifade edilmiştir.

"Yani inanın çocuğun katılım hakkıyla ilgili hassasiyeti biz gösteriyoruz. Mesela çocuk diyor ki ağır cezada: 'Annem, babam var. O olayı ben duruşmada anlatamayacağım.' Söz alıyoruz mesela söylüyoruz: 'Anne-baba çıkarılsın şu şu maddeye göre.' Ama ya fırça yiyoruz ya da 'zaten anlatmış bu zamana kadar bir şey olmaz' diyenler var. Biz de işte azarlandığımızla kalıyoruz o kadar kişinin arasında… Yani bu adli sistem içinde bizim mesleğe bakış açısı da önemli." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Yargılama aşamasında çocuğun katılımının sağlanamadığını belirten psikolog-4, bu durumun çocuk mahkemelerinin bir ceza mahkemesi olarak görev yapmasından kaynaklandığını vurgulamıştır.

"Yargılamada çocuğun katılımı sağlanamıyor açıkçası. Çünkü ceza mahkemesi çok katı kuralları olan bir yer. Yani Türk Ceza Kanunu gerçekten çok katı kurallı bir yasa. Bunun dışına çıkmak mümkün değil. Bir sakız çalan çocukla, gidip de bir televizyon çalan çocuğun, evet belki aradaki maddiyatla ilgili küçük bir oynama oluyor ama cezası aynıdır. Hukuk mahkemesi esnek bir mahkeme, aile mahkemesinde de esneklik var. Ancak ceza mahkemesinde o suçun cezası budur. Zaten çocuklar asla bunun çok ciddi bir suç olduğunun farkında değiller. Gerçekten bu yüzden çok ceza çeken çocuklar var." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Çocuk mahkemesinde çocuğun katılımının sağlanmadığı, görüşlerine değer verilmediğini belirten avukat, çocuğun karmaşık hukuki kavramları anlamakta zorlandığını ifade etmiştir.

> *"Ben adli sistemde çocuğun katılımının çok sağlandığı kanaatinde değilim. Öyle bir şey yok. Zaten öyle olabilmesi için önce çocukla iletişim diye bir şeyin olması gerekiyor. Şimdi çocuğu kaldırıp soruyor ki; mesela hükmün açıklanmasının geri bırakılması. Çok karmaşık bir karar türü. Yani üzerine onlarca, yüzlerce kitap yazıldı. Diyor ki çocuğa; 'hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını istiyor musun?' Bu karar büyükler, avukatlar arasında tartışmalı bir şeydir, hani çocuk ona ne cevap verecek? Katılma talebin var mı, bilmem ne. Bu tür şeylerin aydınlatılmış bir şekilde anlatılması gerekiyor. Bunlar çok eksik yani bizde çocuğa değer verilmiyor." (Avukat, Baro)*

Çocuk mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-10, her suça sürüklenen çocuk duruşmasında çocuğun yanında bulunamadıklarını, bazı durumlarda hâkimin kendisini çağırdığını ancak görüşlerini rahatlıkla ifade edemediğini belirtmiştir.

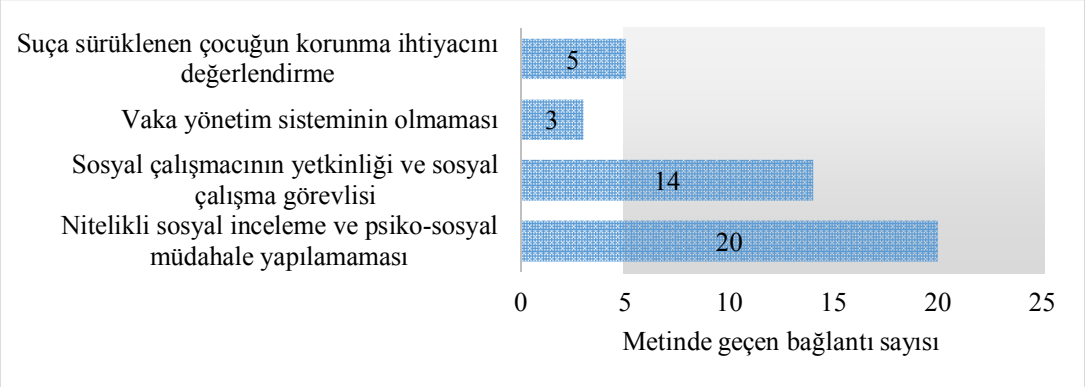
> *"Yeni hâkim hızlı ve her çocukla beni görüştürmediği için ilk defa geçen gün, hatta duruşmaya çağırdı. Çünkü duruşmaya çağırmama sebebini de anlamış oldum. Çok sert davranıyor. Şu an iyi ama... Çok sert, yani korkutarak falan, 'polis çağıracağım' falan. Bağırıyor, 'ulan' falan diyor. Sürekli müdahale etmek gerekiyor. Ve bize de sürekli eliyle böyle 'dur' şeklinde; hani müdahale de etmemizi istemiyor." (Sosyal Çalışmacı-10, Çocuk Mahkemesi)*

Yargılama sürecinin çok uzun sürdüğünü belirten SSÇ-10, kendi davasında on bir duruşma yapıldığını ancak üç duruşmada konuşabildiğini vurgulamıştır.

> *"Cinsel istismar nedeniyle mağdur ve ailesi şikâyetçi oldu. Dava on altı ay sürdü. On bir duruşma sonucu ceza aldım. On bir duruşmada en fazla üç duruşmada konuşabildim. Rapor gelmediği için duruşmalar ertelendi. Dosyayı temyiz için Yargıtay'a gönderdik." (SSÇ-10)*

3.3.8. Sosyal İnceleme ve Psiko-Sosyal Müdahale Süreci

Çocuk Koruma Kanunu'nda adli sürece giren suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet savcıları tarafından gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılabileceği vurgulanmaktadır. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulmaktadır (Resmi Gazete 2005).

Şekil 3.13 Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahaleyle ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Mahkemelere sosyal inceleme raporu hazırlayan katılımcılar sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale sürecinin nitelikli ve etkin olarak yerine getirilemediğini vurgulamışlardır.

Nitelikli Sosyal İnceleme ve Psiko-Sosyal Müdahale Yapılamaması

Mahkeme aşamasında suça sürüklenen bir çocuk hakkında karar verilmeden önce hâkim tarafından çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme raporu hazırlanması talep edilmektedir. Mahkemenin bu ara kararı gereği görevlendirilen sosyal çalışmacı, mesleki eğitimi doğrultusunda çocuğu ve ailesini yaşadıkları sosyal çevre bağlamında değerlendirerek hâkime kanaatini bildirmekle görevlidir. Çocuk ve ailesi hakkında kanıta dayalı sağlıklı bir karar verilebilmesi için sosyal incelemenin ev ziyareti yapılarak çocuğun yaşadığı sosyal çevrenin araştırılması şeklinde yerine getirilmesi gerekmektedir (Uluğtekin 2004). Ancak sosyal çalışmacılara araç tahsis edilmemesi, güvenliklerinin sağlanamaması gibi nedenlerle görüşmeler çoğu zaman adliye içinde gerçekleştirilmekte, süreç sağlıklı bir şekilde yerine getirilememektedir. Aile mahkemesinde görevli sosyal çalışmacı-1 yaptığı sosyal incelemelerde yaşadığı güçlükleri şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Ben Çocuk Mahkemesi dosyalarına baktığım zamanlarda ziyaretleri tamamen kendi kişisel imkânlarım ile yapıyordum. O şekilde gidiyordum, güvenlikle ilgili ve oraya ulaşmak ile ilgili problemler çıkıyordu. Çünkü daha çok Yenidoğan-Aktaş gibi bölgelerin dosyalarını gidip yapıyordum. Problemler çıkıyordu ama biz mesleki olarak alışkınız, bu yüzden bir tedirginlik duymuyorsunuz. Ama ben emniyet amiri tarafından alandan kovulduğumu hatırlıyorum. Bana 'Ben oraya giremiyorum, sen nasıl bu çocuğa gidersin kendi başına ve başına bir şey gelmeden nasıl buralarda devam ediyorsun?' demişti." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Sosyal çalışmacı-1 dosya sayısının fazla olması, ulaşım alt yapısının yetersiz olması gibi nedenlerle çocuk ve aile görüşmelerinin adliye içinde gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Hazırlanan raporun sosyal inceleme raporundan daha çok görüşme raporu olduğuna dikkat çekmiştir.

> *"Şu anki geldiğimiz noktada ne yazık ki çocuk mahkemesindeki dosyalarda ev ziyaretlerinin tamamına yakını kalkmış durumda hemen hemen. Ne yazık ki yapılamıyor. Çünkü dosya sayıları gerçekten fazla ve görüşmeler rutin adliye görüşmelerine döndü. Bizim anladığımız anlamda bütüncül yaklaşım açısını yansıtmak gibi bir şansınız olmuyor, arkadaşlarımda da olmuyor. Ne yazık ki görüşmelerin büyük bir çoğunluğu Adliye ortamında yapılıyor. Biz o raporları tam anlamıyla bir sosyal inceleme olarak ne yazık ki değerlendiremiyoruz, görüşme raporu oluyor daha çok." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Çocukların suça sürüklenme nedenlerinin ortaya çıkarılmasında sosyal inceleme raporlarının önemli olduğuna vurgu yapan STK temsilcisi, bu konuda yaşanan sorunları vurgulamıştır.

> *"Bu çocuklar hangi şartlar altında suça itiliyorlar? Bir kere burada sosyal inceleme raporlarının çok büyük önem taşıdığına inanıyorum. Bu konuda sosyal çalışmacıların yeterli olmadığı, bunların çocuklarla özel görüşmesi için odaların tahsis edilmesi gerektiği, çocukların aile ortamında, mahallesinde, okulda inceleme yapılması gerektiğinin bir kere altını çizmek lazım." (Antakyalıoğlu 2012)*

Sosyal inceleme amaçlı görüşmeleri genellikle ev ziyareti yapmadan adli ortamda gerçekleştirdiklerini belirten sosyal çalışmacı-7, bunun gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

> *"Ev ziyareti yapmıyoruz. …Sosyal inceleme sürecinde ailenin ev koşullarına ilişkin bilgi alıyoruz gerek çocuktan, gerek aileden. Nasıl koşulları var gibi. Araç veya kolluk desteği gibi bir şeyimiz yok. Çok sıkıntılı ailelerde hani birebir çocuktan kimse size fiziki zarar vermeyebilir ama aile hani siz niye geldiniz gibi tepkide bulunabiliyor. Bizim de oraya tek başımıza elimizde bir dosyayla gitmemiz risk. Hani herhangi bir aracımız gibi bir şey de yok. Zaten açıkçası, çok da beklenti yok." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Sosyal çalışmacının sosyal inceleme raporunu mesleki formasyonuna uygun olarak hazırlaması gerekmektedir. Sosyal inceleme raporları çocuk ve aileyle ilgili planlı değişim sürecini başlatacak sosyo-legal belge niteliğindedir (Uluğtekin 2004). Ancak araştırma kapsamında mahkeme dosyalarının incelenmesi aşamasında sosyal inceleme raporlarında müdahale planı kısmının olmadığı ya da ayrıntılı olarak yazılmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum meslek elemanlarına sorulduğunda bazı

katılımcılar hâkimlerin sosyal inceleme raporlarını okumadığını ya da önemsemediğini dile getirilmişlerdir. Aşağıda görüşlerine yer verilen sosyal çalışmacı-1 sosyal inceleme raporlarının kapsamlı hazırlanması gerektiğine dikkat çekerek, hâkimlerin okumaması gerekçesinin bahane olamayacağını vurgulamıştır.

> *"İşte bunu bu raporlara yansıtmazsak hâkimlerimizin direncinin olması doğal olur. Bunun net ve açık ve gerektiğinde kurumlarla işbirliği yapacaksak, kurumla işbirliği değil; hangi kurumla, ne kadar süre, kimlerle ve niçinleri çok somut ortaya koyduğumuz zaman raporlarımızda, bunu hâkimlerimiz de gördüğü zaman bunun başka bir bakış açısı olduğunu anlıyorlar. Sosyal hizmet uzmanlarının, hâkimlerin hazırladıkları raporları okumamasını gerekçe göstererek önem vermemeleri de çok yanlış. Ancak bunu bilmemelerinden dolayı böyle algılıyor olabilirler. Bizim bunu doğru yansıtmamız gerekir." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Sosyal inceleme raporu hazırlamak için ev ziyareti ve aile görüşmesi yapamadıklarını ifade eden psikolog-4, gerekçe olarak ulaşım imkânlarının olmadığını, hâkimlerin böyle bir talepte bulunmadıklarını belirtmiştir.

> *"Açıkçası Ankara Adliyesi'nde şöyle bir sistem var. Bizler görüşmeye gitmiyoruz, sosyal inceleme raporu hazırlamak için. Yani amirimiz de bunu istemiyor. Bize herhangi bir olanak veya araba sağlanmadığı için yani. ...Dolayısıyla biz burada sadece çocuklarla görüşme yapabiliyoruz. Aileler geldiği zaman bazen görüşüyoruz ama açıkçası ona da çok ihtiyaç hissetmiyoruz. Öyle bir otomatiğe bağlandı ki şimdi." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Çocuk mahkemesinde çalışan psikolog-4, aile ziyareti yapmadan sadece çocuktan alınan bilgilerle sosyal inceleme ve değerlendirme yapmanın sakıncalarını şu şekilde anlatmıştır:

> *"Sadece çocuktan aldığımız bilgilerle değerlendiriyoruz. Onu teyit etme gibi bir şansımız hiçbir zaman olmuyor. Doğrusu, ideali tabii ki sosyal hizmet uzmanı arkadaşlarım daha iyi bilirler, aileyle ayrıntılı bir sosyal inceleme yapmaktır. Daha ideali; çocuğun ailesiyle görüşmek, bulunduğu ortamı görmek, bulunduğu sosyal çevre vesaire bunların hepsini görmek gerekir. Ama günde 10 tane görüşme yaptığımız oluyor. Dosya sayısının fazla oluşu ve bize bunun olanaklarının hiçbir zaman sağlanmaması da bizi engelliyor. Bizim aldığımız, görüştüğümüz çocuk; hayal dünyasını da anlatabiliyor." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Çocukla mahkeme ortamında yaptıkları görüşme sonucu yazdıkları sosyal inceleme raporunun gerçek anlamda bir sosyal inceleme raporu olmadığını belirten sosyal çalışmacı-2, çocuğun beyanına dayalı görüşme yapmanın yeterli olmayacağını vurgulamaktadır.

"Gerçek anlamda bir sosyal inceleme raporu olmuyor. Ama bazı çocuklar hakkında artık biz de görüşme beyanı sırasında biz de diyoruz artık; 'şöyle bir ortamda oturuyor muhtemelen, şöyle bir ailesi var ama tabiî ki onlar gerçek bilgi olmayacaktır. Orada tabiî ki yalan da söyleyebilir, çekinebilir, korkabilir. O yüzden evde inceleme yapmak gerekiyor ama bu da mevcut koşullarda pek mümkün olmuyor." (Sosyal Çalışmacı-2, Çocuk Mahkemesi)

Çocuğun yaşadığı ortamın ziyaret edilmesi ve sosyal çevre araştırmasının yapılması amacıyla görevlendirilen sosyal çalışmacılara giderleri için ayrıca bir ödeme yapılmadığına dikkat çeken pedagog-2, yasanın sosyal incelemeyi keşif olarak yorumladığını, eğer hâkimle birlikte giderlerse masraflarının karşılanabileceğini belirtmiştir.

"Sosyal inceleme şöyle oluyor: Önceki yıllarda veya şimdi diyelim vakanın durumuna göre normalde gidip ev incelemesi, okul vesaire yapmamız gerekiyor. Sosyal çevresini, eğitim çevresini, ailesel koşullarını incelememiz gerekiyor. Yalnız bakanlıktan gelen yazıda hâkim ile beraber gidildiğinde yolluk alınır denildiği için, hâkimler de bizlerle gelmiyor. Mahkeme de bizim yol giderlerimizi karşılamadığı için bizim kendi bütçemizden karşılamamız gerekiyor. Biz de gidemiyoruz işin açıkçası. Savcılar, hâkimler keşif için gidiyorlar. Yazıda da onu diyor. Diyor ki bu ev incelemesi diyor keşif kapsamındadır diyor. Gidip yol giderlerini alabilmeniz için de diyor; hâkim ile beraber gidersen yol giderini alırsın. Keşif olarak algılamış bakanlık. Kanun maddesi var. Yol giderleri ile ilgili bir kanun var." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Aile ve sosyal politikalar müdürlüğünde görev yapan sosyal çalışmacı-8, sosyal incelemeyi mutlaka ev ziyareti, okul ziyareti ve sosyal çevre araştırması yaparak gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir.

"Sosyal inceleme için çocukların ailesi, okulu, kendisiyle en başta görüşme yapılıyor. Bulunduğum il için konuşuyorum. Bizde bütün çocuklar için mutlaka evine, ailesine, okuluna gidiliyor. Danışmanlık tedbirinde de böyle mesela uygulanıyor." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocukla sosyal çalışmacı çoğu zaman mahkeme aşamasında görüşme imkânı bulmaktadır. Yargılama aşamasına gelinceye kadar suç konusu olan olayın üzerinden çok zaman geçmesi nedeniyle çocuğu suça iten risklerle ilgili yapılması gereken acil müdahaleler de gecikmektedir. Bu durum çocuğun sistem içinde kaybolup gitmesine neden olmaktadır. Konuyla ilgili görüşlerini ifade eden sosyal çalışmacı-3, psiko-sosyal hizmetlerin çocuk adalet sisteminin en başında devreye girmesi gerektiğini vurgulamıştır.

"Psiko-sosyal hizmetler adli sistemin en başında devreye girmeli. Nasıl avukat en başından giriyorsa suç olgusundan itibaren ki -önleyici

hizmetlere girmiyorum- direk suç olayı olduktan sonra yani en başından girmesi gerekiyor. Diyelim ki çocuk suça karıştı, emniyet savcılık aşamasından sonra mahkemeye giriş, ilk duruşma tarihi belirlenenceye kadar bir sene geçiyor. Eğer çocuk on beş-on altı yaşında suça karıştıysa bir sene oradan büyüyor, on yedi yaşına giriyor. Mahkemede yargılanana kadar en iyi ihtimal ile bir sene de oradan verelim. Çocuk on sekizini dolduruyor zaten." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Psiko-sosyal müdahale hizmetlerini yürüten sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagog gibi meslek elemanları görev yaptıkları mahkemelerin hâkimlerine bağlı olarak çalışmaktadırlar. Adli sistem içinde hukuki işlemler ön planda olması nedeniyle psiko-sosyal hizmetler arka planda kalmaktadır. Bu nedenle meslek elemanları mesleki formasyonlarının gerektirdiği müdahaleyi tam olarak yapamamanın kaygısını yaşamaktadırlar. Çocuk mahkemesi olmayan bir ilde çalışan psikolog-1 mesleki çalışmalarıyla ilgili sorunlarını aktarabileceği bir üst makamın olmaması nedeniyle koordinasyonun yetersiz olduğunu vurgulamıştır.

"...Burada çalıştığımız mahkemede hâkime bağlıyız ya da reis beye. Adalet Bakanlığı'nda bizim en büyük sorunlarımızdan biri sorunlarımızı iletebileceğimiz bir alt kurul yok. Mesela bakanlıkta arayabileceğimiz rehberlik danışma birimi gibi bir yer yok. Ara birim oluşturulmamış. O yüzden de koordine yok." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Son on yılda ailelere ciddi katkılar yapıldığını ifade eden öğretim üyesi-2, bu katkılara rağmen suç ve şiddet oranlarının azalmadığını bu nedenle psiko-sosyal müdahaleye ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir.

"Aile Bakanlığı 10 yıldır bu ailelere ciddi katkılar sağlıyor. Suç azalıyor mu bakalım rakamlara. Demek ki burada bir problem var yani bu şemada. Ciddi sorunlar var. Ağır ihmaller devam ediyor. Palyatif geçici politikalar, pansuman tedbirler, bir şey varmış gibi hizmetler devam ediyor. Burada temel bir müdahale lazım. Psiko-sosyal müdahale lazım. ...Sosyal hizmet uzmanlarına psiko-sosyal müdahale yetkisi vereceksin hiç değilse, mikro ölçekte. Yani biz o iyileşmeleri sağlarız, buradaki uzmanlar..." (Öğretim Üyesi-2, Üniversite)

Suça sürüklenen çocuk davalarında sosyal inceleme raporu dava dosyasında bulunması gereken bir belgedir. 12-15 yaş çocuklar için sosyal inceleme raporu hazırlatılması zorunlu olmakla birlikte, 15-18 yaş çocuklarda hâkimin takdirine bırakılmıştır. Sosyal çalışmacı-7, hukuki bir zorunluluk olduğu için sosyal inceleme raporu hazırlatılmasının psiko-sosyal hizmetleri önemsizleştirdiğini ima etmiştir.

"Yani işte biz de çeşitli dönemlerde bakanlıkta eğitime gidiyoruz. Orada işte üniversitedeki hocalarımız falan geliyor... İnanın o üç gün kendimizi o kadar özel ve önemli hissediyoruz ki. Buraya gelince ama yine

her şey aynı. Yani olması gerektiği için… Zorunluluk olduğu için… Mesela sosyal inceleme raporları, Yargıtay'dan dosyalar durdurulmasın diye özellikle takip ediliyor. Hani eksik olmasın diye talep ediliyor." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Sosyal inceleme süreci ve raporu hakkında görüşlerini dile getiren öğretim üyesi-3, çok çeşitli yöntem ve uygulamaları olan sosyal çalışma disiplinin sadece sosyal inceleme raporuna indirgenmesinin haksızlık olduğuna dikkat çekmiştir.

"Bir de bir efsane var. Yani sosyal inceleme raporu efsanesi var. Yani sanki böyle içinde bütün dertlere deva bir şey var. Hâlbuki sosyal çalışmacının gayesi farklı farklıdır ve hepsi sosyal inceleme değildir. Bütün sosyal çalışma mesleğinin uygulanması sosyal inceleme değildir. Terapi kısmı da vardır, müdahale kısmı da vardır, rehberlik kısmı da vardır, aracılık kısmı da vardır, sosyal politika da vardır. Böyle çeşitlilik açısından bakıldığında, yani birkaç düzeyi var yani bu müdahalelerin işlev ve rolleri vardır. Bir de bunların içinde bireyle çalışırsın, grupla çalışırsın falan ama bu çeşitliliğin en altındakilerin tümüne sosyal inceleme demek bu mesleği de az tanımak demektir." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Çocuk adalet sistemi içinde psiko-sosyal hizmetlerin yeterince önemsenmediğinden duyduğu rahatsızlığı dile getiren pedagog-1, işlemlerin sadece yasal zorunluluk gereği yapıldığını belirtmiştir.

"Sadece yasada belirtildiği için işlem yapılıyor. Sekiz yıldır çalışıyoruz ne yapıyorsunuz diye denetleyen yok. Ne bir müfettiş var, ne de teftiş yapılıyor. Ancak son dönemlerde bakanlık psiko-sosyal hizmetleri önemsemeye başladı." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)

Cezaevinde görüşme yapılan çocukların bazıları sosyal incelemenin adliye ortamında gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir.

"Sosyal inceleme ev ortamında yapılmadı, annemi adliyeye çağırdılar." (SSÇ-6)

Çocuk ceza infaz kurumunda görüşme yapılan çocuklardan birisi de sosyal inceleme amacıyla ev ziyaretine gelinmediğini belirtmiştir.

"Ev ziyaretime gelen olmadı." (SSÇ-4)

Sosyal Çalışmacının Yetkinliği ve Sosyal Çalışma Görevlisi

Yetkinlik belirli bir işi yapabilmek için gerekli olan mesleki bilgi, beceri ve deneyimdir. Risk grubu bireylerin sosyal işlevselliklerini sağlamak ve yaşam kalitelerini arttırmak için gerekli olan değişim sürecini başlatmak amacıyla gerçekleştirilen sosyal inceleme uygulaması sosyal hizmet mesleğinin yetkin olduğu

temel faaliyet alanlarından birisidir. Araştırma kapsamında görüşlerini ifade eden pek çok katılımcı sosyal çalışma görevlisi tanımını yanlış bulduğunu belirterek, sosyal çalışmacının yetkinliğiyle ilgili uygulamada karşılaşılan güçlüklere dikkat çekmişlerdir.

Çocuk adalet sisteminde sosyal çalışmacının rol ve sorumluluklarının sorulduğu çocuk mahkemelerinin ilk psiko-sosyal meslek elemanlarından olan ve 30 yıllık alan deneyimine sahip sosyal çalışmacı-11 konuya eleştirel açıdan yaklaşarak şunları ifade etmiştir:

> *"Şimdi, şöyle yani eleştirel bir yaklaşım olacak. Çünkü dünya uygulamasında bütün gelişmiş ve çocuk mahkemelerinin 200 yıllık deneyimi olan ülkelerde baktığımızda sosyal hizmet mesleği orijinlidir bu yapılan çalışmalar. Ancak ülkemizdeki sosyal hizmet mesleği uygulamalarına sosyal çalışma görevlileri diye bir geniş meslek grubu adı altında yok edildiğini düşünüyorum açıkçası. Çünkü çocuk koruma alanı, suça sürüklenen çocuk diye adlandırılan risk altındaki çocuklar da aslında bir korunma ihtiyacı içerisindeki çocuklar." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal çalışmacının yeterli hukuk bilgisine sahip olması gerektiğini belirten katılımcı, yasal gelişmelerin takip edilerek bilgilerin sürekli güncellenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

> *"Evet, bir sosyal hizmet uzmanı iyi bir hukuk bilgisine de sahip olmalı. Çalıştığı alanla ilgili hukuksal sistemi de bilmek zorundayız. Yani ben şu anda biraz aile hukukunda daha yeniyim ama ceza hukuku anlamında bayağı bir hukuk da çalıştım açıkçası. Yani özellikle de bu alanda çalışan uzman arkadaşlarımızın hukuk bilgisinde yasal gelişmeleri de takip etmeleri gerekiyor." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Son yıllarda adli sistemde çalışan meslek elemanı sayısının nicelik olarak arttığını dile getiren sosyal çalışmacı-1, nitelik yönünden sorunlar olduğunu belirtmiştir. Psiko-sosyal uygulamaların sadece sosyal inceleme raporu hazırlamak ya da bilirkişilikle sınırlı kaldığına vurgu yaparak, tedbir kararlarının önerilmesinde, müdahale planının hazırlanması ve uygulanmasında daha etkili olunması gerektiğine dikkat çekmektedir.

> *"Adli sistem içindeki meslek elemanı sayısı birdenbire arttı. Bu artış nitel bir artış olmadı ne yazık ki. Olmayınca sadece rapor hazırlama ve bilirkişilik gibi sınırlı kaldı. Biz bunu daha da ileriye götürmek için uğraştığımızda, doğal olarak hâkimlerimizin, savcılarımızın dirençleri ile karşılaşıyorduk. Bizim meslek elemanı olarak da gerçekten sosyal inceleme raporu hazırlarken; bir bilirkişi olduğumuzu bir tarafa bırakarak bir meslek elemanı olduğumuzu ve bunun gerekliliğini yansıtmamız gerektiğini*

bilmeliyiz. Nice raporumuzda biz sadece değerlendirme aşamasında mevcut değerlendirmeleri yapıyoruz. Ama sonrasında koruyucu destekleyici tedbir kararlarının önerilmesi, müdahale planı oluşturulması, sonraki süreçle ilgili yönlendirmeler de kısa kalıyoruz. Biz bunu yapmazsak, hâkimlerimizin böyle bir beklenti içerisinde olmaması çok normal olur." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)

Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan sosyal çalışma görevlisi tanımının sosyal hizmet mesleğini yozlaştırdığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-11, sosyal hizmetin kendine özgü yaklaşım ve yöntemleri olduğunu vurgulamıştır.

"Bu, sosyal çalışma görevlisi grubu içerisinde birçok mesleği dâhil etmeleri, en temel şeydir, sosyal hizmet mesleğine yönelik yapılmış bir yozlaştırma ve yok edicilik... Sosyal inceleme raporunu 'herkes yazabilir'e geldi. Biz bir sistemik, ekosistem perspektifi içinde yazıyoruz sosyal incelemeyi ama aynı zamanda da psikiyatrik değerlendirmeleri bulunca onlara yönlendirmek için belirli tespitleri yapıyoruz. Ceza sorumluluğunda da yazıyorsunuz." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan sosyal çalışma görevlisi tanımını eleştiren sosyal çalışmacı-9, çocuğa yönelik psiko-sosyal hizmetin bu alanda eğitim almış kişilerce sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır.

"Sosyal çalışma görevlisi tanımlaması bence sakıncalıdır. Bir kere müracaatçıların hizmeti ehlinden alması gerekir. Hasta olduğumuz zaman nasıl doktordan hizmet alıyorsak sosyal hizmete ihtiyaç duyduğumuz zaman Avrupa Sosyal Şartı'nın 14. maddesi de bunu ön görüyor. Sosyal hizmet uzmanları eliyle hizmet alınması gerekiyor. Bunun dışındaki psikolog, çocuk gelişimci vesaire meslek elemanları kendi yetkinlik alanlarında devreye girebilirler. Ama vakayı değerlendirmek, sosyal inceleme raporu hazırlamak, uygun modelleri belirlemek kesinlikle bilimsel ve mesleki yöntemleri gerektiren bir iş olduğu için bunun eğitimini alanların eliyle yürütülmesi lazım. Bu çocuğun yüksek yararı açısından büyük risk oluşturuyor." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Sosyal çalışma görevlisi kavramının uydurma bir kavram olduğunu vurgulayan öğretim görevlisi-3, önceki yıllarda da pedagog adı altında açılan bir kadronun yanlış yorumlandığını belirtmiştir.

"Bir de kadrolara atanan farklı meslek gruplarının yarattığı sorunlar var. İşte sosyal çalışma görevlisi kimdir? Sosyal çalışma görevlisi uydurma bir kavram. Pedegog biliyorsunuz eskiden vardı. Yani eğitim fakültelerine eşdeğer pedegoji bölümü vardı. Pedegoji daha küçük yaş grubu çocukların eğitiminde uzmanlaşan kişidir. Ama İstanbul Üniversitesi'nde olan son bölüm kapatıldı yıllar önce. Şu an da pedogog diploması, sıfatı veren bir yükseköğretim kurumu yok. Bu bir istismardır, kurumsal istismardır. Yoksa bir ihtiyaçtan kaynaklanmıyor. Bence artık yeterince mezun veriyor." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Sosyal çalışmacının iyi bir gözlemci olması gerektiğini vurgulayan sosyal çalışmacı-11, kendi mesleki deneyiminde örnekler vererek ayrıntı gibi görülen bazı unsurların çocukla ilgili değerlendirmede nasıl işe yaradığına dikkat çekmiştir.

> *"Hatta bir toplantıda bana hâkimlerin de olduğu bir toplantıda inceleme raporundan bir format okudu. Çocuğun fiziksel özellikleriyle ilgili bir şeyler yazmıştım, orada burun akıntısı, göz kızarıklığı görüldü. Bir tanesi kalktı, hiç unutmuyorum bir hâkim. Uzman hanım dedi: 'Tamam her şeyi söylüyorsunuz ama burun akıntısı, göz... Ne olmuş bu çocuk nezle olmuşsa?' 'Efendim dedim raporun sonucuna baktığınız zaman psikiyatri çocuk psikiyatrisine sevk ettiğimi görürsünüz.' Oradaki şey burun akıntısı normalden farklı bir burun akıntısı. Bu çocuğun uçucu madde bağımlılığının bir göstergesi olabilir, ben tanı koyamam. Orada yazmışım çocuğun sokak deneyimi var, uçucu madde kullanım öyküsü olduğundan şüphelenilmektedir. Bu bulgularda, fiziksel bulgularında… O yüzden iyi bir gözlem ve iyi bir rapor ve görüşme yapılması lazımdır. O yüzden ben bilirsem mahkemeyi de yönlendiririm. Ben adın ne, baban kim, bunu Kâtip Ahmet Efendi de yapıyor." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Bir dönem SHÇEK Genel Müdürü olarak görev yapmış olan öğretim üyesi-1, çalıştığı yıllarda pek çok kurumda yeterli sosyal çalışmacının bulunmadığını, bu nedenle sosyal çalışma görevlisi tanımlaması yapılarak farklı disiplinlerden gelen kişilere sosyal inceleme raporu hazırlatıldığını ancak bu uygulamayı doğru bulmadığını belirtmiştir.

> *"Önceden yeterli meslek elemanımız da yoktu. Hatta bu yüzden de en çok mücadele ettiğimiz şeylerden bir tanesi de sosyal çalışma görevlileridir. Biz çok itiraz ettik ona. Rapor yazma, SİR raporu yazma işi sosyal çalışmacılara münhasıran tahsis edilmiş olan bir haktır. Bu hakkın başkaları tarafından kullanılmaması gerekir. Eleman yokluğunda belki bir sosyal inceleme raporu değil ama en azından şey olabilir belki durum değerlendirme raporu gibi olabilir. Bu arada, biz mesela başarılı olamadık bu konu ile ilgili, Adalet Bakanlığı'nın çok şey bir tavrı ile karşı karşıya kaldık. Ama tabi onların da şöyle bir haklılık payı var. Diyelim ki yeterli elemanınız yok, Türkiye'de hiç olmayan iller var falan şekildeydi. Ama şimdilerde artık bunun da revize edilmesi lazım, düzeltilmesi lazım diye düşünüyorum şahsen." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Adli sistemde görev yapan sosyal çalışmacılara etkin bir kimlik atfedilmediğine dikkat çeken öğretim üyesi-3, hâkimler, savcılar ve polislerin büyük çoğunluğu tarafından yasal zorunluluk gereği bilgisine başvurulan bir meslek grubu olarak algılandıklarını vurgulamıştır.

> *"Ama bizim meslektaşlarımızın çocuk adalet sisteminde görev alanların algıladıkları şey büyük oranda doğru. Şunu algılıyor, bizi sırf kendi şeylerini meşrulaştırmak, güçlendirmek, tahkim etmek için kullanıyorlar algısının ben doğru olduğunu görüyorum. Çünkü*

mahkemelerin bütününü ya da hâkimlerin, savcıların, polislerin bütününde değilse de egemen eğilim hani, ben kararımı mevzuata uygun tamamlayayım şeyi. İşlevsel görmüyorlar. Çok da etkin bir kimlik atfettiklerini sanmıyorum, benim gördüğüm kadarıyla." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Mahkemenin görevlendirmesi durumunda pek çok farklı meslek elemanı sosyal inceleme raporu hazırlayabilmektedir. Sosyal çalışmacı-5, bu hususta bir süpervizyon ve denetim sisteminin olmadığını belirtmiştir.

"Hazırlanan raporların kalitesiyle ilgili bir denetim mekanizması, izleme yok. Ama bir denetim mekanizması kurulur, onun başında da bir hizmet içi eğitim verilirse, olayın belki rengi değişebilir. Sosyal inceleme raporlarını inceleyecek bir üst kurul, yerine göre belli aralıklarla çocuğun dosyasını ya da kişilerin sürecini takip edecek bir mekanizma kurulabilir. Maalesef ki meslek elemanı da olsak vicdani, insani, ahlaki değerlerimiz de olsa denetim olmadığı takdirde ki biz bunların çoğunu özlük haklarımızın yetersizliğine bağlayarak kendi vicdanımızı rahatlatıyoruz. İş başkadır, para özlük hakları başkadır." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)

Avrupa Sosyal Şartı'na göre uluslararası işlemlerde kullanılan sosyal inceleme raporlarının sosyal çalışmacı tarafından hazırlandığını, ancak yurt içinde pek çok farklı meslek elemanının sosyal inceleme raporu hazırlamasına izin verildiğini belirten sosyal çalışmacı-9, bunun bir çelişki olduğunu ifade etmiştir.

"Avrupa sosyal şartının 14. maddesi var. Bu 14. madde diyor ki; 'sosyal hizmet yöntemlerini kullanarak sosyal refah hizmetlerini vereceksiniz.' Orada biz yurt dışına rapor gönderirken sosyal hizmet vakalarına bizim bakanlığımız diyor ki; 'sosyal hizmet uzmanları dışında düzenlenen raporları uluslararası ilişkilerde kullanmıyoruz, yani kabul etmiyorlar.' Dış dünyaya böyle ama iç dünyaya kusurlu hizmet üretiyoruz. Kendi insanımıza kusurlu, ayıplı hizmet üretmeyi makul görüyoruz, onu kendimize yakıştırıyoruz, dış dünyaya görmüyoruz. Aslında bu bizim durumumuzu özetleyen bir durum. Büyük bir çelişki." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Vaka Yönetim Sisteminin Olmaması

Suça sürüklenen çocuk adli sisteme giriş yaptıktan sonra resmi işlemler için her birimde farklı görevlilerle muhatap olmaktadır. Her birim kendi görev alanına giren işlemleri yaptıktan sonra, bir başka birime yönlendirme yapmaktadır. Yargılama için dosya hazırlığının yapıldığı bu süreçte çocuğun psiko-sosyal durumu, aile ve sosyal çevre ilişkisi, ihtiyaçları ve sorunları ikinci planda kalmaktadır. Çocuğu bu sistem içinde baştan sona takip edecek, gerektiğinde çocuğa ve aileye rehberlik yaparak süreci en az zararla atlatmalarına yardımcı olacak bir süreç yöneticisine ihtiyaç duyulmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde çocuk adalet

sisteminde çocuğun sahipsiz ve savunmasız kalması nedeniyle güveninin zedelendiği ya da umursamaz bir tavır takındığı sıklıkla dile getirilmiştir. Çocuk mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-7 her uzmanın atandığı çocuk dosyasını baştan sona kadar takip edeceği bir vaka yönetim sistemi olması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Herkes çocuğun kendine geldiği zaman kendini ilgilendiren kısmıyla temas ediyor, bırakıyor ondan sonra. Çünkü hiçbiri onun yanında değil. Her uzman atandığı dosyayla ilgilenip başından sonuna kadar takibini yapmalı. ...Bir vaka yöneticisinin olması daha sağlıklı olur. Bu çocuk için en ideali olur ama bunun için kanunlarımız, mevcut düzenlemeler, kurumlar ya da yetkiler yeniden düzenlenmeli. Bu tarz durumların daha profesyonel ele alınması gerekiyor. " (Sosyal Çalışamcı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Çocuk adalet sisteminde bir sosyal çalışmacının vakayı baştan sona takip edeceği vaka yönetim uygulaması olmadığını belirten sosyal çalışmacı-3, çocuğun güvenini kazanmak açısından adli süreçteki tüm aşamaların bir görevli tarafından takip edilmesinin uygun olacağını vurgulamıştır.

> *"Düşünelim, suça sürüklenen çocuk emniyete getirildi, çocuk şubeye götürüldü, savcıya götürüldü, mahkemeye getirildi. Her yerin ayrı uzmanı olduğunu düşünsenize… Üç farklı uzmanla muhatap olacak. Bir kişi alsa onun tüm sürecini izlese, takip etse." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Sosyal çalışmacı-5, suça sürüklenen çocukların da mağdur olabileceğini, bu nedenle sisteme girdiği andan itibaren bir uzmanın refakatinde ihtiyaç ve sorunlarına çözüm bulunması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"...Suça sürüklenen çocuk da mağdur. Eğitimin, ailenin mağduru olabilir. Onun için çocuğun mağduriyetleri suç işlediği için göz ardı edilmemeli. Refakatçi sistemi Avrupa'da da uygulandığı gibi bu çocuk sisteme düştüğü andan itibaren buna uygun bir refakatçi ve bir meslek elemanıyla birlikte suça sürüklense bile bunu organize edebilecek, yanında refakatçi olabilecek, ifadelerinde yanında bulunabilecek, o arada belki ailesini gerekiyorsa sağlık birimlerini harekete geçirebilecek birisine ihtiyaç var." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)*

Suça Sürüklenen Çocuğun Korunma İhtiyacını Değerlendirme

Çocuk Koruma Kanunu'nda *"korunma ihtiyacı olan çocuk"* tanımı yapılırken daha çok suç mağduru çocuklar bu kapsamda değerlendirilmiştir. Çocuk her ne kadar suç işlemiş olsa da, yasaya aykırı bu eyleminin temelinde ciddi mağduriyetlerinin olabileceğinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri'nin kuruluşundan sonra bu mahkemelerde görev yapan ilk sosyal çalışmacılardan birisi olan katılımcı suça sürüklenen çocukların da risk altında olduğunu, bu nedenle korunma ihtiyacı açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kendisinin çocuk hakları konusunda aktivist ve savunucu olduğunu belirterek konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

> *"İlk zamandan beri biz yani çocuk mahkemesi açıldığından beri benim özellikle suça sürüklenmiş ya da suç işlemiş çocukların risk altında olduğu. Çocuklar riskli değil, çocuklar risk altındadır anlayışıyla... Mesela o zamanki Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'ne yönelik, kurumlara yönelik yaptığımız çocukların barındırılması ya da koruma tedbirlerinin alınması için çok tepkiler çıktı, itirazlar çıktı. 'Onlar sizin çocuklarınız, bizim çocuklarımız değil' şeklinde. Çünkü suç işlemiş bir çocuk korunmaya muhtaç çocuk değildir, annesi babası terk etmemiştir ve ahlaki yönden tehlike altında değildire geliyor. Aslında tamamıyla tanımla ters düşen bir yaklaşım." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Sosyal inceleme sürecinde çocuğun iyi olma hali neyi gerektiriyorsa ona göre karar verilmesi gerektiğine vurgu yapan öğretim görevlisi-3, özellikle kurum bakım ihtiyacının titiz bir şekilde değerlendirilmesinin önemine dikkat çekmiştir.

> *"Çocuğun ihtiyacını tespit etmek ve çocuk adına iyi olanın tespitine ve o iyi olanın yerine getirilmesi için onun adına hareket etmektir. Bu bazen cesur olup o anda karar alma gerektirebilir. Yani hiç savcılık aşamasına, sonrasına gerek duymadan çocuğu aileye teslim de gerektirebilir. Çünkü kurumsal tanışma tam bir virüs gibidir. Tanıştıktan sonra insanı geri döndürmek çok zordur." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)*

Ailenin denetlemede zorlandığı, sürekli suç işleyen ve madde kullanan çocukları koruma altına aldıklarını belirten sosyal çalışmacı, bulundukları ilde bu çocuklara yönelik bakım ve tedavi kurumu olmamasının zorluklarından bahsetmiştir.

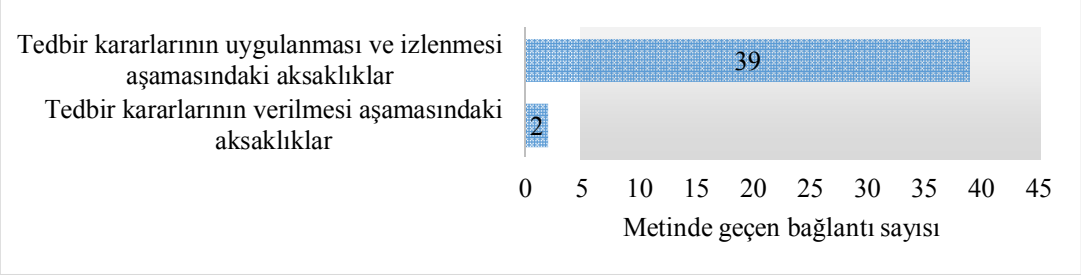
> *"Suça sürüklenen çocuklardan bakım tedbiri kararı aldığımız çocuklar da oldu. Şundan dolayı oldu. Aslında ailesi olan, ancak aile içinde uyum sorunu yaşayan, çevresinde aşırı derecede suça yönelen ve bununla ilgili hem yatılı madde bağımlılığı tedavisi hem de suçlu davranışla ilgili psikolojik destek alması gereken çocuklarla ilgili bakım tedbiri alıp KBRM'ye nakil ettiklerimiz oldu. Aslında aile yanında destek sağlanabilirdi." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Suça sürüklenen çocukların korunma altına alınması gerektiğinde savcılıktan acil bakım tedbiri kararı aldırabildiklerini ifade eden pedagog-2, daha çok sosyal hizmetlere bildirim yapmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

"Suça sürüklenen çocuğun korumaya ihtiyacı olduğu zaman biz savcılık aşamasında çocuk koruma kanunu 9. maddeye göre direk bakım tedbiri aldırabiliyoruz. Ama bu çok nadir oluyor. Genelde 6. maddeye göre sosyal hizmetlere bildirim yapıyoruz. Onlar daha detaylı incelesinler diye." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

3.3.9. Koruyucu Destekleyici Tedbir Kararlarıyla İlgili Aksaklıklar

Tedbir kararını yerine getirmekle yükümlü olan kurum mahkemenin belirlediği süre içerisinde çocuğa yönelik uygulamaları kapsayacak bir plan hazırlar ve çocuğu sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırmak için bir dizi faaliyetler yerine getirir. Suça sürüklenen çocuğa yönelik tedbir kararlarının etkin bir şekilde uygulanması, kurumların imkân ve kapasitelerine bağlıdır ve pek çok kurumun birlikte çalışmasını gerektirmektedir. Suça sürüklenen çocuklarla ilgili tedbir kararları acil olarak verilebileceği gibi, daha sonra yapılacak sosyal inceleme sonucu da verilebilmektedir. Önerilen tedbir türünün verilmesi kararı hâkimin takdirindedir. Verilen tedbir kararlarının uygulama süreci, ilgili çocuk mahkemesi tarafından izlenmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar tedbir kararlarının verilmesi ve takip edilmesiyle ilgili yaşadıkları sorunları dile getirmişledir.

Şekil 3.14 Koruyucu destekleyici tedbir kararlarıyla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Tedbir Kararlarının Verilmesi Aşamasındaki Aksaklıklar

Çocuk mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-7 sosyal inceleme sonucunda çocuğun içinde bulunduğu duruma göre mahkemeye tedbir kararları önerdiklerini belirtmiştir.

"Çocuğun eğitimden uzaklaşması ya da aile içi iletişim sıkıntıları yaşadığı zaman hem çocuk hem aile için danışmanlık tedbiri önerilebiliyor. Çocuğun psiko-sosyal davranış bozuklukları varsa ya da başlamış tedavisi varsa ve yarıda kalmışsa psikiyatrik anlamda bu tarz durumlarda aile denetimine yönlendirilmesine rağmen çocuk gitmiyorsa hani sağlık tedbiri bu aşamalarda devreye giriyor. Madde kullanımı da bu sağlık tedbiri kısmında. Hakimin takdirinde tabi…" (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Sosyal çalışma görevlilerinin ilgili mahkemeye tedbir kararı önerilerinin yerine getirilmesinde yasal bir zorunluluk olmadığı için hâkimlerin çoğunun tedbir kararı vermediğini belirten pedagog-2, bununla ilgili yasal düzenleme yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Mahkeme aşamasında tedbir öneriyorsunuz ama mahkeme aşamasında da söylediğim gibi kanunda tedbirlerin yerine getirilmesine dair bir zorunluluk olması gerekiyor. Sadece uzman öneriyor, zapta geçiyor. Mahkemelerin, hâkimlerin büyük çoğunluğu yüzde sekseni, doksanı hiçbir tedbiri yerine getirmiyor. Yani ilgili kurumlara tedbir kararı alıp göndermiyor." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)*

Tedbir Kararlarının Uygulanması ve İzlenmesi Aşamasındaki Aksaklıklar

Tedbir kararlarının uygulanması, sosyal hizmet mesleğinin planlı değişim süreci anlayışıyla yerine getirilmesi gereken bir sosyal hizmet müdahalesidir. Ancak uygulamada çoğu zaman yasal zorunluluk olarak algılanmakta, çocuk ve aileyle planlı bir psiko-sosyal müdahale süreci yürütülmemektedir. Tedbir kararlarının müdahale planı hazırlanmadan yüzeysel bir şekilde yürütüldüğüne dikkat çeken psikolog-3, bir araştırma kapsamında yaptıkları dosya incelemelerinde bu durumu gözlemlediklerini belirtmiştir.

> *"Süreç takibi ya da sürece müdahale yok, sadece tedbir kararıyla ilgili masa başında o kararı biz de veriyoruz bazen. İnsanlarla görüşülmediği bile belli ama bu çok belli. TÜBİTAK'la yaptığımız bir araştırmada 250 dosya inceledi arkadaşlar, çoğunda böyle bir şey bile yok. Yani çocukla ilgili belge bile yok. Artık çocukla ilgili herhangi bir belgeyi bulmak çok zor bir şey değil. İnternete yazıyorsunuz, Nüfus Müdürlüğü size her türlü belgeyi aktarıyor ya da okuldan bilgi aktarabilirsiniz. Bunlar bile yok, anlatabiliyor muyum? Sürece müdahaleyle ilgili sorunumuz var bizim." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde; tedbir kararlarının mahkemeler tarafından takip edilmesinde hâkimin duyarlılığına göre değişen uygulamalar olduğu görülmüştür. Bazı mahkemelerde kurumlardan gelen üçer aylık değerlendirme raporlarının okunmadan dosyaya takıldığı, bazılarında içeriğinin önemsenmediği vurgulanmıştır. Ancak bu konuda deneyimli ve yeterli personeli olan bazı hâkimler kurumlardan gelen tedbir kararlarını sosyal çalışmacı, psikolog veya pedagoglara inceleterek çocuklardaki değişimi takip etmektedirler. Araştırmada çocuk adalet sistemiyle ilgili görüşlerini açıkça dile getiren on yıllık deneyimli sosyal çalışmacı-3, görev yaptığı mahkemeden örnek vererek tedbir kararlarını nasıl takip ettiklerini anlatmıştır. Çocuk ağır ceza mahkemesinde daha çok suça sürüklenen çocukların

ceza davalarıyla ilgilendiklerini ifade eden sosyal çalışmacı, ikinci yoğunluktaki işlerinin koruyucu destekleyici tedbir kararlarını takip etmek olduğunu belirtmiştir.

> *"İkinci yoğunlukta çalıştığımız grupta tedbir talep dosyalarımız. Üçer aylık değerlendirme raporlarını okuyoruz. Talepler uygun mu, yerinde mi, bir aksilik var mı onlara bakıyoruz. Hâkimle beraber evrakları değerlendirip, 'herhangi bir ek karara gerek var mı' diye onları değerlendiriyoruz. Koruyucu destekleyici ile ilgili gelen her evrak ilk önce bizim elimizde. Mahkemede olan pedagog arkadaşlar bir tane, başka sosyal çalışmacı arkadaşlar da var. Onlarla birlikte evrakları okuyup değerlendiriyoruz, notlarımızı alıyoruz, sonra hâkime açıklıyoruz." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Aile mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-1 tedbir kararlarının alınmasında herhangi bir sorun olmadığını ancak kararların uygulanması ve takibinde aksaklıklar yaşandığını belirtmiştir.

> *"Çocuk mahkemeleri ceza mahkemesi olduğu için daha kolay tabi, arkadaşlarım farklı düşünüyor olabilir. Ama şu avantajı var; mahkemeden geldiği için bu kararlar taraflarınca uygulanması gerekiyor. Ama uygulamasında kurumlarda sıkıntı yaşıyoruz. Takiplerde de sıkıntılar yaşayabiliyoruz. Bizim eleştirimiz aslında danışmanlık yapamıyor oluşlarında. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında koordinasyonun olmaması, bütün bu izlemeyi ve takipleri yapacak standart bir koordinatörlüğün olmaması…" (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Suça sürüklenmesi nedeniyle hakkında danışmanlık tedbiri verilen çocuk ve ailesine yönelik sosyal hizmet müdahalesi uygulamak üzere ilgili kurum tarafından sosyal çalışma görevlisi belirlenmektedir. Sosyal çalışmacı ön değerlendirmeyi yaptıktan sonra hazırladığı uygulama planı doğrultusunda çocuk ve aileyle görüşmeler yapmaktadır. Ancak danışmanlık tedbirini uygulayan sosyal çalışmacı, psikolog ya da rehber öğretmenin asli sorumlulukları gereği iş yoğunluğunun fazla olması nedeniyle tedbir kararı etkin bir şekilde yerine getirilememektedir. Danışmanlık tedbirleri uygulanırken çocukla danışmanın yeterli sayıda görüşme yapmadığını belirten psikolog-1, görüşme sıklığının haftada en az bir kez olması gerektiğine dikkat çekmektedir.

> *"Genelde ayda iki görüşme en fazla ya da üç haftada bir görüşme ya da ayda bir görüşme değişen sürece göre. Onlarda genelde çok uygulanan bir plan olmuyor. Yasal zorunluluk bakımından yapılıyor. Çoğu da zaten 2-3 seanstan sonra ya çocuk gelmiyor ya da başarılı olamadıkları için bir şekilde sonlandırıyorlar. Şimdi ayda bir görüşme yapmak hem danışan açısından hem danışman açısından takibi zor oluyor. Ama haftada bir görüşme yapılsa hem karşılıklı iletişim artar hem o dönemde çocuğun suça*

eğilimi azalır. Sonuçta bir ayda çocuk neler yaşayabiliyor." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Tedbir kararları uygulanırken eşgüdümü sağlamada ve takip etmede sorunlar olduğunu vurgulayan sosyal çalışmacı-1, zaman içinde işlemleri hızlandırmak adına kendi çabalarıyla pratik yöntemler geliştirdiklerini ifade etmiştir.

"Burada ekipler arasında eşgüdümde bir sıkıntı var, takipte sıkıntı var. Düne kadar Sağlık Müdürlüğü bu tedbir kararlarını ne yapacağını bilemiyordu, halen o sıkıntı aşılamadı. Milli Eğitimde biz bunu şöyle aştık: Artık direk Milli Eğitime yazmak yerine, mesela hangi ilçede oturuyorsa, ilçenin direk rehberlik araştırma merkezine yönlendirerek yapıyoruz. Böyle daha pratik olduğunu gördük. Bununla RAM'daki arkadaşlar ilgileniyorlar ve hemen müdahale ediyorlar. Aile ve Sosyal Politikalar da hala sıkıntı var. Söz konusu çocuk olduğunda bürokratik işlemlerden tamamen uzaklaşmak gerekir. Etkin, adil ve pratik çalışmamız gerekiyor. Şu anki sistemimiz ne yazık ki buna uygun değil." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)

Suça sürüklenen çocuklar için mahkemeler tarafından verilen eğitim tedbir kararı ağırlıklı olarak milli eğitim müdürlüğüne bağlı birimler tarafından uygulanmaktadır. Çoğunlukla eğitimine ara vermiş, devamsızlık yapan çocukların yeniden okul yaşamına döndürülmesi için verilen bu kararların uygulanmasında bazı sorunlar yaşanmaktadır. En başta çocuğun yaşı ile öğrenim görmesi gereken sınıf seviyesi uygun olmamaktadır. Çocuk okula kayıt edilse bile riskli ortamlarda yaşamaya devam etmesi nedeniyle devamının sağlanmasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu konuyla ilgili görüşlerini ifade eden sosyal çalışmacı-3, çocukların bir eğitim kurumuna kayıtlarının yaptırıldığını ancak devamlarının sağlanması konusunda sorunlar yaşandığını vurgulamıştır.

"Eğitim tedbirinde eğer çocuğun; mesela lise bire gidecek çocuk sanırım en fazla üç yaş farkı olması var. Yaşı uymadığı için o sınıfa yerleşemiyor. Lise dört seviyesindeyken lise bire yerleştirilemiyor. Onlar mesela açık liseye yerleşiyor. Ama bir şekilde eğitim tedbirinde yazdıklarımızın hepsini bir şekilde eğitimlerine hazırlıyorlar, kayıtları yapılıyor daha sonrasında devam edememe durumu oluyor." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Mahkemelerden en çok danışmanlık tedbir kararı talep ettiklerini belirten pedagog-1, talep ettikleri tedbir kararlarını takip etme imkânlarının olmadığını vurgulamıştır.

"Mahkemelerden en çok talep ettiğimiz tedbir danışmanlık tedbiri. Pek çok çocuk için öneriyoruz ve ailesi için de öneriyoruz. Çünkü aileden kaynaklı bir sorun var. Ailenin de desteğe ihtiyacı var. Bu yüzden aileye de çocuğa da öneriyoruz. Mahkemeler çoğu zaman bu tedbir kararlarını Aile ve

Sosyal Politikalar Müdürlüğü'ne ya da Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gönderiyor. Bizim takip etme şansımız olmuyor." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)

Adli işlemlerin ne anlama geldiğinin aileler tarafından anlaşılmadığını belirten psikolog-2, takip ettikleri bir vakada babayı sürece dâhil edemedikleri için sadece anneyle çalışmak zorunda kaldıklarını ifade ederek ailedeki herkesin sürece dâhil olması gerektiğini vurgulamıştır.

"Ancak karşılaştığımız bir vaka vardı. Babası görüşülmesini istemiyordu. Annesi gizli gizli çocukları görüşmeye getiriyordu… Şöyle söyleyelim. Bazı aileler zaten bu süreci kabul etmiyorlar. Anne çocukların adli sürece dâhil olmasından dolayı babadan korktuğu için, şiddet gördüğü için veya baba evle ilgilenmediği için, zaten zoraki yürüyen bir evlilik olduğu için anne babadan bu durumu gizliyordu ve sakladığı için babanın il dışında çalıştığı süre içinde bizi telefonla arıyordu. Biz bu şekilde görüşme sağlıyorduk." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Babalarıyla görüşülmeden danışmanlık tedbirinin yürütüldüğü bu vakayla ilgili çocukları riske atmadan babayı devreye sokmanın mümkün olup olmadığı sorulduğunda psikolog-2 görüşünü şu şekilde aktarmıştır:

"Gidebiliriz ama çocuklar ve eşi zarar görebilir. Biz evden ayrıldıktan sonra eşine ve çocuklarına yönelik tepkisini bilemiyoruz. Riske atmak da çok istemiyoruz o yüzden çok bulaştırmamaya çalışıyoruz." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Koruyucu destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında sadece çocukla değil aileyle de çalışılması gerektiğine vurgu yapan psikolog-3, danışmanlık tedbirinin uygulanmasında ayrıntılı planlama yapılmasının önemine dikkat çekmiştir.

"Sosyal Hizmetlerin sadece çocuğa yönelik değil, aileye yönelik bir hizmet yürütmesi gerekiyor. Uzman hazırlıyor, raporunu gönderiyor, Tedbir kararını, bakım, sağlık ne diyorsanız, suça sürüklenmiş çocuklarda en çok danışmanlık falan veriliyor. Peki, mesela ben bazı dosyalarda görüyorum. Danışmanlık, dediğin ne? Ne yani, altını neyle dolduracağız? Kim verecek, formatı ne olacak, altı ay mı, beş ay mı olacak mesela? Danışmanlık sürecek, kimden alacak, haftalık değerlendirmesi nasıl olacak, bunların çok ayrıntılı olması gerek." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Tedbir kararlarının izlenmesinin çok önemli olduğunu dile getiren psikolog-1, çocuktaki değişimin takip edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Tedbir kararlarının verildikten sonra izlenmesi çok önemli. 3 aylık rapora biz yine bakmaya çalışıyoruz. O çocuğu çağırıp değişimini takip etmek gerekiyor. O rapor çok güzel yazılmış oluyor ama o yazılan gerçekten olmuş mu olmamış mı diye bakılması gerekiyor. Bakılmadığı için de bir

rehavet oluşuyor olabilir yani. Bu işler için net bir birim kurulması lazım." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Bakım tedbiri verilen suça sürüklenen çocukların bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezlerinde kaldığına dikkat çeken psikolog-1, ailesi yanında kalmanın çocuğun psikolojisi açısından daha uygun olduğunu vurgulamıştır.

"Burada erkeklere yönelik bakım sosyal rehabilitasyon merkezi (BSRM) yok, kızlara yönelik var. Çocuğa nerede kalıyorsun sorusuna, BSRM'de deyince bir etiketlenme oluyor. Bence aile yanında kalması çocuğun psikolojisi açısından daha mantıklı." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)

Pedagog-1, çocukların ilgi alanlarına yönelik rehabilite faaliyetleri önerdiklerini ancak uygulamada aksaklıklarla karşılaştıklarını vurgulamıştır.

"Örneğin suça sürüklenen bir çocuk vardı. Bu çocuk hayvanları çok seviyordu. Bu çocuğu en iyi şekilde nasıl rehabilite edebilirsiniz, bir hayvan barınağında çalışmasını sağlayabiliriz örneğin. Hayvan barınağını arıyorsunuz 'böyle bir çocuk göndersek ilgilenir misiniz' diye. Buna rağmen geri dönüş olmuyor. Herkes çocuğa nasihat tarzında öneriler sunuyor ama bir şeyler eksik." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)

Danışmanlık tedbirinin uygulanmasında aile ziyareti yapılmasının önemine dikkat çeken psikolog-2, tedbir kararının uygulanmasında çocuğun etiketlenmeden takip edilmesinin önemini vurgulamıştır.

"Danışmanlık tedbiri için bizzat çocuğun evine, adresine gidilecek, görüşme yapılacak, süreç onlara anlatılacak, gidiş amaçlarının ne olduğu onlara söylenecek, çocuğun bu süreçten faydasının ne olacağının anlatılması lazım. Daha doğrusu ailenin ikna edilmesi lazım. Ve bu şekilde ev ortamında bunun gerçekleştirilmesi lazım. Çocuğun iletişimi okulsa okulunda, çalışıyorsa iş yerinde çocuğu fazla örselemeden afişe etmeden bu durumdan zarar görmeden yerinde inceleme yapılması lazım." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Danışmanlık tedbir kararları kapsamında yapılan uygulamaları üçer aylık değerlendirme raporları üzerinden takip eden sosyal çalışmacı-3, bazı kurumların çocukla haftalık ya da iki haftada bir görüşme yaptıklarını ancak bunun nadir bir durum olduğunu belirtmiştir.

"Danışmanlık tedbirinin uygulanmasında genelde üçer aylık arayla görüşülüyor. Haftalık, iki haftada bir çalışmasını yapanlar uygulamalarını güzelce belirtiyorlar. Üç ayda bir raporu gönderiyor ama her haftanın sürecini belirtiyorlar. Haftaların özeti şeklinde, üç aylık olarak gönderiyorlar. Çok nadir ama bunlar. Sanki şey gibi hissediyorum, üç ay dolmak üzere mahkeme bize yazı yazmadan biz bir gidelim de, raporu öyle gönderelim. Ayrı bir sıkıntı; o tedbiri uygulayan kişilerin eğitim anlamında yeterlilikleri." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Suça sürüklenen çocuklardan madde bağımlılığı veya psikiyatrik tedaviye ihtiyacı olan çocuklar için sağlık tedbir kararı verilmektedir. Sağlık tedbir kararı Sağlık Bakanlığı'na bağlı tedavi kurumları tarafından yerine getirilmektedir. Ancak özellikle madde bağımlılığı tedavisinde tedavi merkezi ve psikiyatrist sayısının yetersiz olması nedeniyle uygulamada aksaklıklar yaşanmaktadır. Sağlık tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili sorunları sosyal çalışmacı-3 şu şekilde anlatmıştır:

> *"Bizi bilgilendirme konusunda en düzenli Sağlık Bakanlığı çalışıyor. Psikiyatristler yazıyor, gönderiyor raporu. Mesela çocuk izlem merkezi ise kurul raporu şeklinde geliyor. Ama gönderecek yer sıkıntısı, yani Sağlık Bakanlığı'nın çocuk potansiyelini karşılayacak hizmeti yok. Uyuşturucu madde bağımlıları AMATEM'e gönderiliyor. Ama kapasitesi belli. Madde tedavisinde de, psikiyatrik tedavide ilk önce hastanın kendisinin kabul etmesi lazım. Gönüllülük meselesi de bir kere etik bir sıkıntı. Mahkeme kararıyla gönderdik psikiyatriste 'al bunu tedavi et' dedik. Çocuk istemeyince yapacak bir şey yok." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Çocuklar hakkında verilen tedbir kararlarının uygulanmasını takip etmediklerini belirten sosyal çalışmacı-7, bilirkişilik yaptıkları dosyaları hazırladıktan sonra dosyayla işlerinin bittiğini ifade etmiştir.

> *"Tedbir kararı tarzı evraklar bu kendi dosyalarının içinde olmuyor zaten. Bizim de işimiz dosyayı hazırladıktan sonra bu dosyayla işimiz bitiyor. Takibini yapma durumumuz da yok zaten." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Danışmanlık tedbiri için ayrı bir birim olması gerektiğini belirten sosyal çalışmacı-7, bu işi kurumlarda uygulayan rehber öğretmen ya da sosyal çalışmacıların başka görevlerinin de olmasının verimi düşüreceğini vurgulamıştır.

> *"Danışmanlık tedbirini yapmak için ayrı bir kurum ya da ayrı bir birimin olması gerekiyor. Çünkü biz danışmanlıkta ya milli eğitimdeki bir rehber öğretmene yönlendiriyoruz ya da ASP müdürlüğündeki uzman arkadaşlara. Onların kendi içinde bu arkadaş sadece bu işe bakıyor diye bir şey söz konusu değil. Onlar da kendi işlerinin yanı sıra bu işleri yapmak durumunda kalıyorlar. Yani hem gönüllülük olmuyor, hem efor sarf etme sıkıntısı olabiliyor. Bu tarz işler için bence ayrı bir şey olması lazım." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

İş yoğunluğu nedeniyle aile ve sosyal politikalar müdürlüğündeki meslek elemanlarının danışmanlık tedbiri uygulamak istemediklerini belirten pedagog-3, tedbir kararının uygulanmasında bir kere görüşülüp kısa bir rapor hazırlandığını vurgulamıştır.

"Şimdi danışmanlık tedbirini zaten uygulayan iki kurum var. Biri milli eğitim biri sosyal hizmetler. Şimdi sosyal hizmetlerdeki arkadaşlarla ikili ilişkilerimizde iyi olduğumuz için buradakileri tanıdığımız için bize yazmayın diyorlar. Açık seçik ve net… Bizim iş yükümüz var. Bir de onları bize angarya etmeyin. Zaten yüz tane işle uğraşıyoruz gibi açıklama yapıyorlar genel anlamda. Ama şöyle bazen inatlaşarak yazdıklarım oldu. Bir kereye mahsus görüşülüyor. Görüşüp bir rapor hazırlanıp tekrar o da zaten tek sayfayı geçmeyen bir rapor…" (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Madde bağımlılığı olan bir çocuğun sağlık tedbirinin uygulanması konusunda sağlık müdürlüğünün sorumluluğunu yerine getirmediğini belirten pedagog-3, mahkemenin kurumu resmi olarak uyarmak zorunda kaldığını vurgulamıştır.

"Bir dosyada bir çocuk hakkında sağlık tedbiri uygulandı. Çocukta herhalde madde bağımlılığı vardı. A. İl Sağlık Müdürlüğü'ne yazı yazılmış. A. İl Sağlık Müdürlüğü de geri dönüt yapmış. İşte kurum bünyemizde herhangi bir bu alanla ilgili hani madde bağımlılığı ilişkin tedavi edecek bir birimimiz yoktur diye gelmiş. Sonra mahkeme ona tehditkâr bir yazı yazıp gereğini yapmazsanız hakkınızda şu şu işlem yapılacaktır diye. Bu sefer geri döndü ki numune hastanesine başvuru yapabilir şu bölüme diye geri dönüt oldu." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Bulunduğu ilde çocuk koruma koordinasyon birimi sorumlusu olan sosyal çalışmacı-8, tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili nitelik sorununu şu şekilde aktarmıştır:

"Fakat şu an bazı sıkıntılar aşıldı ancak temel bir sıkıntı var. On gün içinde uygulama planları hazırlanıyor, üç ayda bir raporlar gidiyor fakat sosyal çalışma görevlisi tanımı tedbirlerin niteliğini düşürdü yani tedbir kararlarını öğretmene verdik ama öğretmen sadece şekil olarak yürütebiliyor, çocuğun davranım bozukluğunu, çocuğun duygusal, davranışsal sorunlarını değerlendiremiyor. Aileyle, çocukla mesleki çalışma aile danışmasını yürütemiyor. Yani bu bir lisans eğitimini gerektiriyor. Sadece şeklen gidiliyor." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Bakım tedbir kararlarını uygularken çocukları başka illere nakletmek zorunda kaldıklarını belirten sosyal çalışmacı, bu süreçte çocuğun aile ilişkilerinin devam etmesinin önemini vurgulamıştır.

"Bulunduğumuz şehir, bölge şehri Doğu Karadeniz'de. Kesinlikle hem bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi hem koruma bakım rehabilitasyon merkezi hem de çocuk, ergen, alkol, madde bağımlılığı tedavi merkezi kesinlikle gerekiyor. Yani altı yüz, yedi yüz, bin kilometre ilerlere nakil ediyoruz çocukları ve işlemiyor sistem. Gittikleri yerler çok uzak, ailelerinden kopuyorlar. Çocuk cezalandırıldığını hissediyor. Bir anda koparıp çocuğu tekrar cezalandırıyoruz. Rehabilitasyona göndersek bile bu ceza oluyor. Çünkü aile ilişkileri bütün sosyal ilişkileri kopartıp yatıyor kuruma." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Çocuk koruma il koordinasyon birimi kurulmadan önce danışmanlık ve eğitim tedbir kararlarını yürütmekten sorumlu rehberlik araştırma merkezinin ev ziyareti yapmadan randevu yöntemiyle çalıştığını belirten sosyal çalışmacı, koordinasyon sayesinde duruma müdahale ettiklerini, ulaşım sorununu hallederek tedbir kararlarının yerinde uygulanmasını sağladıklarını ifade etmiştir.

> *"İl koordinasyon birimi kurulunca şunu öğrendik: Rehberlik araştırma merkezi daha önceleri çocuklara randevu veriyor, gelmeyince dosya kapanıp gönderiliyormuş. Bütün tedbirler bu şekildeydi. Bunu da aktardık il koordinasyon kurulunda. Vali yardımcısının talimatıyla her şeye araç buluyorsunuz, istiyorsunuz buna mı istemiyorsunuz talimatıyla o, ortadan kaldırıldı." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Sosyal çalışmacı-8, tedbir kararlarının izlenmesiyle ilgili bir yazılım programı geliştirildiğini ancak Adalet Bakanlığı'nın UYAP sistemiyle entegre edilip henüz uygulamaya geçilmediğini belirtmiştir.

> *"Tedbir kararlarının izlemesiyle ilgili geçen yıl bize eğitimlerde aktarılan, çocuk koruma il koordinasyon kurulları sekretarya sorumları eğitiminde aktarılan bir sistem var, tedbir kararları bilgi sistemi. Bu sistem UYAP'la işbirliği altyapısı açısından birleştirilmiş bir sistem. Tedbir başladığı andan itibaren uygulanması, uygulama planı, SİR'ler, danışmanın takip etmesi, tedbiri kabul etmesi ve mahkemeye gidişi sistem üzerinden denetleniyor. Sistem, çok güzel bir sistem ancak daha uygulanmaya başlanmadı." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Danışmanlık tedbirinin etkin uygulanabilmesi için tedbiri uygulayan meslek elemanının beceri sahibi olması gerektiğine dikkat çeken sosyal çalışmacı, nasihat ya da sohbetle danışmanlığın aynı şey zannedilmesinden duyduğu rahatsızlığı bir örnekle anlatmıştır.

> *"Danışmanlık, özel bilgi gerektirir, yöntem gerektirir. İşte bunları bilmeden ve alıp karşıya öğretmen arkadaşların bir kısmıyla konuşuyoruz. Diyor ki; 'ben gittim, baktım şöyle bir şey yaptım. Çağırdım, dedim; bak nasihat ettim babasına, bir daha yapma etme devlet sana daha büyük cezalar verir, suçlu olursun. Korkuttum onu geldim' diyor. İşte bunun adı da danışmanlık ama yazarken nasıl yazıyor. Yazarken bir taklit ediyor bir şey yapıyor, yazıyor ve çoğu zamanda ilk görüşmelerde, bir görüşmede vaka sonlandırılıyor." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)*

Tedbir kararlarının etkin uygulanmadığı vurgulayan sosyal çalışmacı-11, meslek elemanının duyarlı olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Danışmanlık tedbiri hikâye. Sağlık tedbiri çocuklarda kan tahlilleri yapılmasıyla oluyor. Normalde kan tahlili yapılıyor mu yapılmıyor mu, denetimli serbestlikle paralel hastaneye gidiyor mu, gelmiyor mu? ...Planlı*

değişim süreci ufak ufak başlanıyor ama burada da yine kişilere bağlı. Bazı meslektaşlarımız... Benim çok iyi çalışan sosyal hizmet uzmanı danışmanlık yapan arkadaşlarım var. Ama öyle uzman arkadaşlarım da var ki, rezalet." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Tedbir kararlarının etkin uygulanmadığını belirten öğretim üyesi-3, idari bir hizmet olan uygulamanın mahkemeler tarafından yürütülmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır.

"Tedbir kararları etkin uygulanmıyor. Kararların yerinde alınıp alınmadığını tabi biraz daha mahkeme nezdinde incelemeye gerek var ama etkin uygulandığını düşünmüyorum. İkincisi bu –herkesin galiba tespit ettiği bir şey- bizim müdürümüzü hâkim yapmış. Yani kurumların müdürü hâkim oluyor, direk hâkimle bir görüyorsun. Hâkimler sosyal hizmet kuruluşlarının müdürleri konumuna indirgenmiş oluyor. Bence tamamıyla saçma bir şey. Hani diyorlar ya erklerin ayrışması gerekiyor falan diye, burada erkleri iç içe geçirmişler farkında değiller. Bu idari bir hizmettir. Yani yürütmenin işine yargı burnunu sokmuş. O yüzden etkin olması mümkün de değil. Etkin olmasının bunun ötesinde bir sebebi de hâlâ Türkiye'de sosyal hizmet örgütlenmesinin, sosyal refah hizmetlerinin varlığından şüpheliyim. Böyle bir sistem çok zayıf. Kâğıt üzerinde işliyor. Temel sebebi bu." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

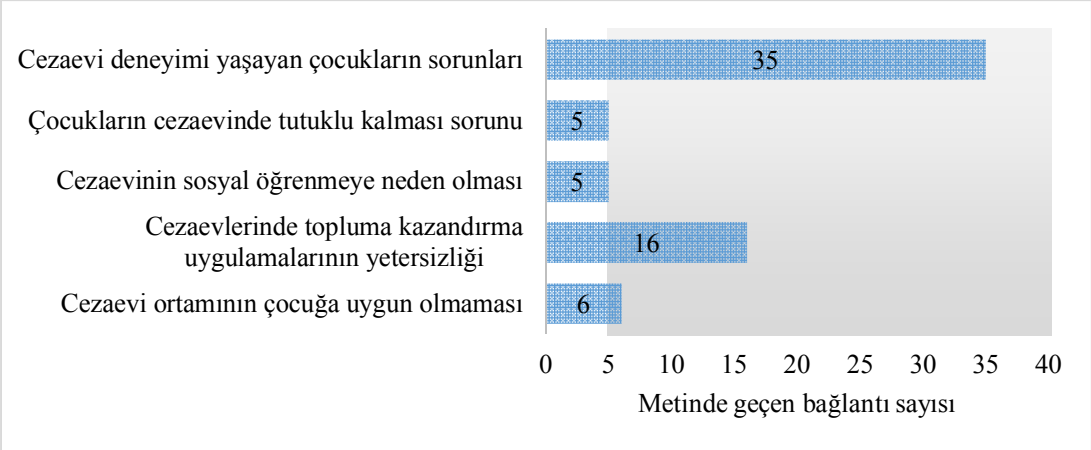
Sağlık tedbir kararları uygulanırken yatılı tedavi kurumunun olmamasının sorun olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-8, psikiyatrik rahatsızlığı olan çocuklara yalnızca ilaç yazılabildiğini belirtmiştir.

"Sağlık tedbirinin uygulanmasında halk sağlığındaki esas sıkıntı da sadece ayaktan tedavi yapılabiliyor çocuk, ergen psikiyatrisinde. Madde kullanımı ve bazı psikiyatrik rahatsız çocukları yatılı tedaviye alıyoruz. Mesela Almanya'da borderline klinikleri varmış buna özgü. Biz bunları nakil ediyoruz. Halk sağlığındaki en büyük sıkıntı da bu ÇAMATEM'in bulunmaması ve ruhsal tedavisinin yatılı olarak sağlanacağı kliniklerin bulunmaması. Sadece ilaç yazılıp gönderiyor." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

3.3.10. Ceza İnfaz Kurumundaki Çocukların Sorunları

Kanunla ihtilafa düşen çocuklar işledikleri fiilin niteliğine göre mahkeme kararıyla tutuklu ya da hükümlü olarak kapalı ceza infaz kurumlarında kalmaktadırlar. Ayrıca hükümlü çocuklar için açık cezaevi niteliği taşıyan çocuk eğitimevi modeli bulunmaktadır. Çocuk cezaevi bulunmayan illerde tutuklu olan çocuklar, yetişkin cezaevlerinin çocuk bölümlerinde kalmaktadırlar. Araştırmanın yapıldığı dönemde cezaevlerinde 12-18 yaş grubu toplam 2 491 çocuk bulunmaktaydı (CTE 2016). Araştırma kapsamında kapalı cezaevinde görüşülen çocukların çoğunluğu ceza infaz kurumlarındaki sorunlarını ifade etmişlerdir.

Eğitimevinde kalan çocuklar kapalı cezaevine göre kaldıkları ortamdan nispeten memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Şekil 3.15 Ceza infaz kurumlarındaki çocukların yaşadıkları sorunlara ilişkin bilgiler.

Cezaevi Deneyimi Yaşayan Çocukların Sorunları

Araştırma kapsamında Adalet Bakanlığı'ndan izin alınarak çocuk ceza infaz kurumu ve çocuk eğitimevindeki çocuklar ziyaret edilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Cezaevi ortamı hakkında soru sorulan bazı çocuklar cezaevinde şiddet içeren uygulamalar olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifadeler tamamen çocukların öznel bakış açılarına dayanmakta olup, konuyla ilgili herhangi bir kanıt ya da bulgu araştırmacı tarafından gözlenmemiştir.

> *"Yıkım ekibi cop elinde geliyor. Mor odaya götürüyorlar." (SSÇ-4)*
>
> *"Kovuşta kavga çıkıyor, bizi götürüp pimaşla dövüyorlar… Benim ailemden ve hayattan beklentim yok. Kavga ettiğimizde odaya kapatma, müşahede cezası veriliyor." (SSÇ-2)*

Ceza infaz kurumlarında görüşme yapılan çocukların neredeyse tamamına yakını cezaevine girdikten sonra psikolojisinin bozulduğundan bahsetmiştir. Psiko-sosyal gelişim evresinin kritik bir döneminde bulunan çocukların hürriyetten yoksun kalmaları nedeniyle bunalım (anksiyete) yaşadıkları düşünülmektedir. Cezaevine girmeden önce pek çok çocuk sokakta yaşama ve madde kullanma deneyimine sahip olduğu için cezaevinin kapalı ve kurallı ortamına uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Aşağıdaki ifadelerine yer verilen çocuklar cezaevinde çocuk olmanın anlamını kendi bakış açılarıyla anlatmışlardır.

> *"Cezaevinde daha beter psikolojim bozuldu. Yaş tutmadığı için sigara içemiyorum. Dışarıda hiç aralıksız 24 saat alkol, uyuşturucu*

kullanıyordum. Cezaevinden çıkınca hiçbir planım bulunmamaktadır. Buradayken ara sıra intihar düşüncem olmaktadır. ...Koğuşun dolabı için malzeme ihtiyacımız var." (SSÇ-4)

"Sinir ve uyku hapları kullanmaktayım. Otururken bana ufacık bir şey söylediklerinde zoruma gidiyor. Bahçeye çıkar kendi kendime konuşurum. Fayans ve jiletle kendimi kesiyorum. Kolumuza dövme yapıyoruz. Piril ve şampuan kullanarak boncuk iğnesiyle batırıyorum. Pili kırıyoruz, pil tozuyla piril ve şampuanı karıştırıyoruz, siyah oluyor. Ondan sonra elimize dövme yapıyoruz. Bu yöntemi çoğu bilir, koğuştakilere de yapıyorum." (SSÇ-2)

"Sigara da içiyoruz. Memurlar içiyor, o küllükleri alıyoruz, takvim kâğıdına sarıyoruz, ısıtıcı da yakıyoruz." (SSÇ-2)

"Cezaevi psikolojimi bozuyor. Özgürlüğümüz yok çünkü. Cezaevinde olmasaydım, okuluma devam edecektim." (SSÇ-7)

"Boş durunca sıkılacağım için hiç boş durmuyorum. Yeter ki elimde bir iş olsun zaman geçsin. Eğer meşguliyetim olmazsa ben alır jiletimi elime kendimi keserdim. İntihara teşebbüs ettim Allah beni kurtardı. Hayatımı devam ettirdi." (SSÇ-8)

Kapalı ceza infaz kurumunda kalan çocukların birinci dereceden yakınlarıyla haftada bir kez kapalı, ayda bir kez de açık görüş hakları bulunmaktadır. Ziyaretin kapalı gerçekleşmesi çocuk ve aile açısından bazen örseleyici olabilmektedir. Özellikle 15 yaşından küçük çocuklar ailelerine özlem duymakta ve daha sık ziyaret etmelerini talep etmektedir.

"Açık görüşme hakkı ayda bir kez oluyor. Neden kapalı görüşme var ki anlamıyorum. Kapalı görüşmelerde benim ve ailemin psikolojisi bozuluyor." (SSÇ-10)

"Aileyle özel görüşme şansımız yok. Cezaevindeki davranışların iyi olursa kahvaltılı görüşme şansın olur. Haftalık beş lira telefonla yedi-sekiz dakika görüşebiliyoruz. Mektuplar hepsi okunuyor." (SSÇ-6)

"Ailem vakıftan yardım alıyor. Annem o yardımla bir kere görüşmeye geldi." (SSÇ-3)

"Annem-babam ayrı yaşıyorlar. Benim hayattan beklentim kalmadı. Cezaevine girdim psikolojim bozuldu. Aileyi sildim (ağlıyor). Ben bir hafta telefona çıkmadım." (SSÇ-1)

"Memleketimden uzak bir cezaevinde olduğum için sıkılıyorum. Bir sene on aydır annemi göremedim. Sesini duyamadım. ...Çocukların cezaevinde olmalarını istemiyorum. Ailemizle haftada bir telefonla görüşme hakkımız var. Aileyle bir saat kapalı ve açık görüşüyorum. Ancak bu yeterli değil, daha sık görüşmek istiyorum." (SSÇ-5)

"Psikologla ailemle görüşsün diye ona çıktım. ...Her hafta açık görüş olmasını isterdim. Açık cezaevinde şartlar daha iyi." (SSÇ-12)

"Diyarbakır'da çocuk koğuşunda kalıyordum. …Gurbette cezaevinde olmak çok zoruma gitti. Hiç görüşüme gelen olmadı. Diyarbakır'da olsaydım otobüse binip geliyorlardı." (SSÇ-20)

Çocukların ziyaret ve görüşme yoluyla aileleriyle bağının sürmesi gerektiğine dikkat çeken STK temsilcisi, görüşmelerin açık yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Örneğin çocuk mahpuslar da diğer büyükler gibi aileleriyle üç kapalı bir açık görüş yaparlar. Ya, bunun neden dördü de açık görüş değildir? Bunu bizim hangi projeyle düzeltmemiz gerekir ki? Bu çok nettir yani. Annesinin eline dokunabilmelidir bir çocuk. Diyelim ki çocuğu korumaya çalışıyoruz. Onun yaptığı hatadan dönmesi için uğraşıyoruz. Yani ailesiyle bağını kopartıyorsak kapalı görüş yaptırarak. Şimdi bunu tartışmak gerekiyor." (Kıraç 2015b)*

Cezaevi tecrübesi yaşamanın hayata bakış açısını değiştirdiğini belirten SSÇ-2, cezaevi sonrası planlarından bahsetmişlerdir.

> *"Cezaevinde kalmak hayata bakışımı değiştirdi. Dışarıda bazı şeylerin kıymetini bilmiyordum, burada öğrendim. Bu bana çok büyük ders oldu. Babam da öldü, kardeşlerim var ve ben onlara bakmalıyım. Dolmuş şoförü olmayı düşünüyorum. Birkaç ay sonra çocuk eğitimevine geçeceğim." (SSÇ-2)*

Sağlık sorunları nedeniyle cezaevinde zorluklar yaşadığını belirten SSÇ-1, akran zorbalığından şikâyet etmiştir.

> *"Epilepsi var bende. Ben önceleri bayılıyordum. Şimdi azalmaya başladı. Burada da bir kez bayıldım. Burada da EEG çektiler tekrar gideceğim. ...Ben sinirlendiğim zaman ya eşyaya ya da karşımdakine zarar veriyorum. Bu koğuşta benim üstüme geliyorlar. Bir tane bebenin arkadaşı beni sinirlendirdiği için ona yumrukla saldırdım. Çocuğun elmacık kemiği kırıldı. Daha önce anlaşamadığım bir çocuk vardı onu benim koğuşa verdiler psikolojim alt üst oldu. ...Cezaevinde kahpe çok var. Ana bacı küfür ediyorlar. Kim olsa zoruna gider. Uzak durmaya çalışsam da kendi geliyor." (SSÇ-1)*

Psikiyatrik sorunları nedeniyle kendine zarar verdiğinden bahseden SSÇ-18, bu durumun cezaevine girdikten sonra olduğunu belirtmiştir.

> *"Bazen darlandığımda kendimi kesmeye çalıştım. Ben hayal görüyorum. Bazen sesler geliyordu. Şimdi onlar geçti. Yedi senedir ilaç kullanıyorum. Vücudum alışınca etkisi olmuyor. İçim daralıyor, canım sıkılıyor, hayat bom boş geliyor. Kendimi kesme isteğim var. Geçen cumartesi koluma jiletle kesik attım, zile bastım. Darlandığımda kendime engel olamıyorum. Kollarımda bacaklarımda yaralar var. Bu durum cezaevine girdikten sonra oldu. Kapalıda en ufak şeyde sinirleniyordum." (SSÇ-18)*

Hükümlü olarak eğitimevinde kalan bazı çocuklar, eğitimevinin esnek yapısı gereği cezaevi dışına çıkmayı fırsat bilerek firar etmektedirler. Bazı çocuklar

eğitimevinden firar etmeleri nedeniyle disiplin cezası almışlar ve kapalı cezaevine gönderilmişlerdir.

> *"Eğitimevinden firar ettim. Altı ay disiplin cezası verdiler. Arkadaş baskısı nedeniyle kavga ettim tutanak yedim." (SSÇ-1)*

> *"Açık cezaevine gittiğim gün firar ettim. Üç gün ailemle kaldım. Karakola gidip teslim oldum. Altı ay sonra ancak açığa dönebildim." (SSÇ-14)*

SSÇ-1 cezaevinin sıkıcı ortamı nedeniyle bazen intihar etme düşüncesi olduğunu vurgulamıştır.

> *"Hayat sıkıcı. Bazen intihar etme düşüncem oluyor. Dışarıda olsam çalışırdım ne güzel. Ben kafe açmayı düşünüyorum. Daha önce garsonluk, berberlik yaptım. Burada resim kursuna gittim. Açık liseye yazıldım. Kaçıncı sınıfta olduğumu bilmiyorum. Odada ders çalışma ortamı olmaz. Ben evli olsaydım böyle suçlu olmazdım. Bir şekilde çalışır helal yolla para kazanırdım." (SSÇ-1)*

Cezaevinde yeni dostluklar kurulduğunu belirten SSÇ-6, cezaevi arkadaşlığının anlamını açıklamıştır.

> *"Cezaevinde zaman geçmiyor. Asıl kardeşlik cezaevinde oluyor. Bazen dokuz kişi bir dal sigarayı bölüşüyoruz. Birbirimize duygularımızı açıyoruz. Mahkemede ceza alınca dokuz-on sene ceza alan arkadaş moralmen çöküyor." (SSÇ-6)*

İnfaz koruma memurlarının bazen şikâyetlerini yeterince dinlemediğini belirten SSÇ-6, devlet malına zarar verildiğinde fiziki müdahalede bulunulduğunu vurgulamıştır.

> *"Gardiyanlar bizi dinlemiyor. Gardiyan bazen bizim hakkımızı yiyor. Şikâyet ediyoruz bizi ciddiye almıyorlar. Mavi oda önceden çok kötüydü. Kimse gitmek istemiyordu. ...Hazır kuvvetler kelepçe ile odaya götürüp sekiz-dokuz kişi copla giriyor. Mahkûm devlet malına zarar verdiğinde müdahale oluyor." (SSÇ-6)*

Cezaevi yaşamının çocukluğunu elinden aldığını belirten SSÇ-9, gece belli bir saatten sonra tekli odalara kilitlenmenin psikolojisini bozduğunu belirtmiştir.

> *"Cezaevi yaşamı çocukluğumu elimden aldı. Her gece tekli odalara kilitleniyoruz. Gece on ikiden sonra şahsi oda kapıları kilitleniyor. O benim psikolojimi alt üst ediyor. Sabah altı otuz gibi cezaevini paspasa çıkıyoruz. İşçi koğuşunda kalıyorum. Bizim koğuş ekmek, paspas, çöp toplama işi yapıyor." (SSÇ-9)*

Ceza infaz kurumunda çocuklara yönelik pek çok kurs ve etkinlik programı bulunmaktadır. Çocuklar cezaevinde katıldıkları programlardan bahsetmişlerdir.

> *"Cezaevinde hafta içi sabah bilgisayar kursuna çıkıyorum. Araba tamirciliğinden anlarım. Ama yapmıyorum. Cezaevinden çıkınca çalışmaya devam edeceğim." (SSÇ-12)*

> *"Bilgisayar kursuna gidiyorum. Fırıncılık mesleğim var, ustayım. Ailemin yanına gidip çalışmayı düşünüyorum. Cezamı açıkta çekmek isterim." (SSÇ-13)*

> *"On üç yaşımda cezaevine girdim. Açıkta her hafta üç saat, kapalıda ayda bir saat görüşebiliyoruz." (SSÇ-14)*

On üç yaşında işlediği cinsel istismar suçu nedeniyle cezaevinde bulunan SSÇ-15, kız arkadaşıyla yaşadığı duygusal yakınlaşmanın suç olduğunu bilmediğini bu nedenle cezaevinde olmayı kabullenemediğini vurgulamıştır.

> *"Cezaevinde kafam bunalmıştı. Ben boş yere niye yatıyorum diyordum. Bir şey yapıp yatınca insana bu kadar koymaz." (SSÇ-15)*

> *"Açıkta kaldığım ilk gün firar ettim. Yalova'ya ailemin yanına gittim. Biraz kaldım on beş gün gezdim hava aldım. Sonra jandarmaya kendim teslim oldum. Kapalıda uzun süre kalıp açığa geçtiğinde kendinden geçiyorsun. Özgürlüğün değerini cezaevinde hissettim." (SSÇ-15)*

Hollanda'da ailesiyle yaşayan SSÇ-16'nın uluslararası suç deneyimi bulunmaktadır. Yetişkinlerle beraber organize hırsızlık, uyuşturucu ticareti ve tarihi eser kaçakçılığı yaptığı için Türkiye'de yakalanarak 15 yaşında cezaevine girmiştir. Olumsuz rol model olarak yetişkinlerden çok fazla etkilendiği aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

> *"Büyük işlere kalkışacaksan sonunu düşünmeyeceksin. Sonunu düşünürsen hiçbir zaman kahraman olamazsın. İstediğin bir şeye ulaşamazsın. Ha yakalandığında da cezanı paşa paşa yatarsın. Aslanlar gibi çıkarsın." (SSÇ-16)*

Çocuk eğitimevinde kalan SSÇ-17, kaldığı ortamı kapalı ceza infaz kurumuyla kıyaslayarak eğitimevinin güzel bir yer olduğunu vurgulamıştır.

> *"Kapalı cezaevinde yatak toplamadı diye, kursa çıkmadı diye, birbirine sataştı diye bazen gardiyanlar sert davranıyorlardı. Şikâyetçi olsak tekrar baskı yapıyorlardı. Bu eğitimevi çok güzel." (SSÇ-17)*

Kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklar için uygun olmadığa dikkat çeken SSÇ-18, çocuk eğitimevinin avantajlarını anlatmıştır.

"Kayseri cezaevi kapanınca Ankara Eğitimevi'ne geldik. Burası çok rahat hocam. Kapalıda sadece gökyüzünü görüyorsunuz. Bahçesi var sadece. Mesela halı sahaya çıkıyorsun duvarlar var sadece. Şurada dağları görmek bile bazen yetiyor hocam. Sahaya çıktığımızda oturup sadece dağları izliyoruz. Haftada bir telefon görüşmemiz oluyor on dakika. Annemle görüşüyorum devamlı." (SSÇ-18)

Eğitimevinin kapalı cezaevine göre daha özgür bir yer olduğunu belirten SSÇ-19, parası olduğunda kantinden istediğini alabildiğini vurgulamıştır.

"Cebimde param var, kantine gidip istediğimi alabiliyorum. Ama kapalı cezaevinde para idarede emanette duruyor. İhtiyaçların olduğunda kantin istek fişi dolduruyorsun. Sabah infaz memuruna veriyorsun. Gün içinde kantine bakan memurlar getiriyor. Burası daha özgür, paran cebinde en azından." (SSÇ-19)

Cezaevlerinde Topluma Kazandırma Uygulamalarının Yetersizliği

Çocuk ceza infaz kurumlarının en temel amacı çocuğu rehabilite ederek yeniden topluma kazandırmak olarak tanımlanmaktadır. Ancak suç türü, çocukların özellikleri gibi kriterlere göre iyi yapılandırılmadığında cezaevinin kendisi de bir risk ortamına dönüşebilmektedir. Özellikle kalabalık çocuk gruplarının kaldığı kapalı ceza infaz kurumları iyi kontrol edilmediğinde istismar, kötü muamele gibi istenmeyen durumlar yaşanabilmektedir. Görüşme yaptığımız bir sosyal çalışmacı-3 kapalı cezaevinde şiddet olayları yaşandığına dikkat çekmiştir.

"Ama bizim ülkede kapalıda kalan çocuklara daha çok banyolarda şiddet uygulanıyordu ve onlar hep bundan yakınıyordu. Çocuklara ceza verirken iyi düşünülmeli." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Kapalı ceza infaz kurumlarında ortaya çıkabilecek kötü muameleler nedeniyle alanda çalışan pek çok psiko-sosyal servis görevlisi ceza evlerinin bu haliyle çok da yarar sağlamadığını belirtmektedir. Çocuk ağır ceza mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacı-3, ceza evlerinin kapatılması gerektiğini, bunun yerine suç türlerine göre tedavi ve yaşam merkezleri kurulmasının daha uygun olacağını vurgulamıştır.

"Kesinlikle ceza evleri kapatılmalı bence. Çünkü cezaevleri çocukların suça sürüklenmesini ve gelişimini olumsuz etkileyecektir. Bunların yerine psikiyatri hastaneleri olabilir. Yurt dışındaki gibi uyuşturucu madde tedavi merkezleri açılabilir, davranışsal bilişsel boyutta çalışan merkezler var, onlardan açılabilir. Örneğin onlarda psikiyatri hapishaneleri var, bizde neden yok? Mahkûmlara yetenekleri doğrultusunda destekler verebilecek çiftlik tipi hapishaneler var Avrupa'da." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Sosyal çalışmacı-1, ceza infaz kurumlarının çocukların yeniden topluma kazandırılması konusunda yetersiz kaldığını vurgulamıştır.

> *"Oradaki kurumlarda çocuklarımızın topluma yeniden uyum sağlaması ve yeniden katılımın sağlanması konusunda engeller çıktığını biz biliyoruz. Bizler çocuklarımızın yeniden topluma kazandırılması konusunda sıkıntılar yaşıyoruz. Eğer biz çocuklarımızı kurumlara kapatırsak, topluma kazandıramayız." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Çocuk cezaevlerinin kapatılması gerektiğini savunan sosyal çalışmacı-1, ceza infaz kurumu dışındaki tüm seçeneklerin değerlendirilmesi sonrasında çocuk yine de cezaevine gönderilecekse bu kurumların yeniden yapılandırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Bunlara rağmen halen kapalı kurumlarda kalmasını gerektirecek unsurları varsa, o zaman da daha küçük, meslek elemanlarının da içinde yoğun olarak yer aldığı, cezalandırmayı değil aksine topluma uyumu ve yeniden entegreyi, bireysel değişiklikleri, dönüşümleri ve eğitimleri model alacak kurumların oluşmasını sağlamak." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Daha önce bir ilçede mahalle içinde olan çocuk ıslahevinin yetişkinlere ait ceza infaz kurumlarının bulunduğu kampüse nakledilmesini eleştiren psikolog-3, çocukların toplum içinde rehabilite edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

> *"2000'li yıllardaki sistemi biliyor musunuz? Siz Keçiören'de, mahalle ortamında bulunan, mahallenin okullarına giden çocukları aldınız F tiplerinin bulunduğu yüksek güvenlikli kampüsün içine koydunuz. Çocukları bu şekilde topluma yeniden kazandıramazsınız. Çocuklar için uygun bir sistem değil." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının kapatılması gerektiğini düşünen psikolog-4, çok gerekli olduğunda çocuk eğitimevi gibi açık cezaevi sisteminin olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca cezaevinin amacının ıslah etmek değil, çocuğu geliştirmek olması gerektiğini de vurgulamıştır.

> *"Kapalı cezaevine ben karşıyım, cezaevlerinin kapatılması gerektiğini düşünüyorum. Her şeyden önce rehabilite etmektir bir çocuk için önemli olan. Hiç çare kalmaz ise belki. Ancak ben her türlü karşıyım, bizim cezaevlerinde de hiçbir şekilde çocuğun rehabilitesi sağlanamaz. Eğitimevi gibi; ıslah etmek anlamında değil, çocuğu geliştirmek anlamında, rehabilite etmek anlamında, adaptasyon anlamında belki olabilir." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Çocuk ceza infaz kurumlarının çocukların yeniden suç işlemelerini önleme konusunda etkili olmadığı görüşünü dile getiren sosyal çalışmacı-2, farklı türde suç işlemiş çocukların bir araya getirilmesinin örseleyici olduğunu vurgulamıştır.

> *"Cezaevi çocukların suç işlemelerini önleme açısından bence etkili olmuyor. Nasıl bir alternatif sunulur bilmiyorum ama şu anki haliyle bence çocukları örseliyor. Artık belli suçlardan girenler var. Daha basit suçlardan girenler de var. Hepsi aynı ortamda." (Sosyal Çalışmacı-2, Çocuk Mahkemesi)*

Çocuklar için kapalı cezaevi ortamı yerine çocuk eğitimevi modelinin daha uygun olacağını belirten sosyal çalışmacı-7, çocuğun toplumdan izole edilmeden, suç türü ve psiko-sosyal özelliklerine göre gruplandırıldığı bir ortamda kalması gerektiğini ifade etmiştir.

> *"Çocuk cezaevlerinin çok fazla etkili olduğunu düşünmüyorum. Cezaevi kavramı yerine, bu eğitimevleri gibi uygulanmakta olan modelin daha uygun olacağını düşünüyorum. Hem çocuğun sosyal yaşamdan tabi ki hani bir şekilde kopacak ama tamamen izole edilmediği ve daha farklı suçları olan çocuklarla bir arada kalmadığı bir sistem." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)*

Suça sürüklene çocukların rehabilitasyonu için hizmet veren kurumların çözüm üretemediğini vurgulayan sosyal çalışmacı-8, sistem içinde çocukları kaybettiklerini ifade etmiştir.

> *"Çocuğun yaşı dolsun toplumu koruyalım mantığı var. Çocuk hâlbuki kaybediliyor. Hiçbir cezaevi zaten rehabilite imkânı sunmuyor. Yani amaç burada önemli aslında. Amaç ceza vermek mi çocuklara, rehabilite etmek mi? Eğer adli sistem yönünü cezaya çevirirse sonuç bu olur. Cezada infaz koruma memurlarıyla da muhatap oluyorlar. Ama rehabilitasyona çevirirsen yönünü orada sosyal hizmet uzmanıyla, psikologla, uğraşılarla, meslek edindirmeyle, hayata kazandırmayla ilgili olur. Bununla ilgili devrim niteliğinde değişimlerin olması gerekiyor belki de…" (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Kapalı ceza infaz kurumlarının eğitsel bir amacının olmadığına dikkat çeken STK temsilcisi, kapalı kurumların şiddet ürettiğini vurgulamıştır.

> *Öbür taraftan da kapalı kurumların eğitsel amacının olmadığı da bir sürü şekilde kanıtlanmasına rağmen ısrarlı bir şekilde bu kapalı kurum algısının devam ettirilmesi kocaman bir soru işareti bir taraftan. Özellikle bir de Şakran Olayı'na baktığımızda ki; Şakran ne ilk, ne de son. Şakran'dan önce Pozantı, Maltepe, Sincan, Erzurum daha birçok infaz kurumlarında medyadan, avukatları aracılığıyla veya tahliye sonrası bir şekilde çocukların geri bildirimleriyle kapalı kurumlar içerisinde inanılmaz işkence, kötü muamelelerin yaşandığını tekrar tekrar haberdar oluyoruz. Bunu aslında herhangi bir şekilde düzeltememek çok sıkıntı verici.*

...Kurumların mevcut halinin de bağımsız izlemeye açılmasıyla ilgili bir dizi önlemler alınması gerekiyor." (Kırımsoy 2015)

Çocukla ilgili yasaların çocukları cezalandırma mantığı üzerine kurgulanmış olduğuna dikkat çeken STK temsilcisi, amacın cezalandırmak değil, topluma kazandırmak olması gerektiğini vurgulamıştır.

"Yasaları yeniliyoruz ama uygulamada düzgün işler yapmak için bakış zihniyetimizin değişmesi gerekiyor. Çocuğa bakış açısı mutlaka değişmeli Türkiye'de. Çocukla ilgili yasalar çocuğu cezalandırıcı bakışla yapılan yasalar aslında. Oysa bunun ileri aşaması çocuğu cezalandırmak değildir, çocuğu topluma kazandırmaktır. Çünkü o çocuk bulunduğu kurumdan dışarıya çıktığı zaman, sizin benim herkesin çocuklarıyla birlikte bu ülkede her platformu kullanacak. O halde demek ki birey olduğunu ona fark ettirebilecek ve de tahliye sonrasına hazırlık..." (Özgün 2012)

Çocuk kapalı ceza infaz kurumunda kalan çocukların eğitimlerine devam etmediğini vurgulayan STK temsilcisi, Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaklaşa bu sorunu çözmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Bizim sorunumuz uygulamada. Örneğin en basit şeyi vermek istiyorum: Çocuk özgürlüğünden yoksun bile olsa yani Adalet Bakanlığı'na bağlı kapalı kurumda gözetim altında bile olsa en basit olan eğitim hakkını sürdürmesi gerekir dışarıdaki çocuk gibi. Bu konuda Hollanda ve İngiltere'de -Adalet Bakanlığı onlarla çalışma da yürütüyor zaten- çok güzel örnekler var. Dışarıda bir takım okullarla Milli Eğitim kanalıyla yani adalet sisteminin dışında Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla anlaşmalar yapıyorlar ve o eğitmen kadro geliyor, çocuk tutuklu da olsa, hüküm giymiş dahi olsa içeride normal eğitimini sürdürebiliyor. Ki bu çok basit bir uygulama. Bizde böyle bir şey yok." (Özgün 2012)

STK temsilcisi çocuk cezaevlerinde kalan bireylerin rehabilitasyonuna yeterince önem verilmezse yetişkin suçluların da artacağına dikkat çekmiştir.

"Cezaevlerinde iki bin küsur çocuk var ama yüz binden fazla yetişkin var. Dolayısıyla sanki öncelik her zaman yetişkinlere doğru kayıyor. Baktığınızda cezaevine özellikle sık girenlerin büyük çoğunluğu on sekiz yaş altında suç işlemiş çocuklar. Biz aslında bu iki bin çocuğa yeterince hizmet verirsek geri kalan yüz binin girme olasılığı çok azalacak. Aslında kaynakların büyük bölümünün çocuğa aktarılması lazım. Eğer biz diğer yüz bin kişiyle çok daha fazla uğraşmak istemiyorsak gelecekte." (Ögel 2012)

Cezaevinde kalan çocukların durumlarını verilerle ortaya koyan STK temsilcisi cezaevinden çıkan çocukların büyük çoğunluğunun eğitim eksikliği ve aile sorunları nedeniyle tekrar geri döndüğünü vurgulamıştır.

"Adalet Bakanlığı'nın verilerine bakıyorum. On sekiz yaş altı cezaevindeki çocukların %70'i bir yılda geri dönüyorlar. Ve içerideki 2 150

çocuğun eğitimlerine baktığınızda 1 500 tanesi ilkokul seviyesinde. Okuma-yazma bilmeyen 110 kişi, okuma-yazma bilip ilkokulu bitirmeyen 325 çocuk var. İlkokulu bitiren falan 1 373 çocuk var. Genelde şiddet görmüş aile çocukları, yaklaşık %30'unun –en ilginç verilerden birisi bu aslında- gidecek yeri yok çıktığında. Gidecek bir yeri yok, aile bağı yok. Yani cezaevinden çıktıktan sonra yapacak çok işimiz var." (Kıraç 2012)

Cezaevi Ortamının Çocuğa Uygun Olmaması

Cezaevinde kalan çocukları üç grup şeklinde değerlendirdiklerini belirten bir STK temsilcisi, kriminal grup olarak adlandırdığı çocuk grubunun dışındakiler için cezaevi ortamının uygun olmadığını vurgulamıştır.

"Bir araştırmada şunu gördük: Cezaevindeki çocuklar aslında üçe bölünüyor. Birinci grup ruhsal sorunu olan çocuklar. Bunlara psikiyatrik ruhsal destek vermek lazım. İkinci grup sosyo-ekonomik ihtiyaçları olan bu yüzden suça itilen çocuklar. Aslında bunlara sosyo-ekonomik destek vermek lazım. Üçüncü grup ise kriminal diyebileceğimiz çok sık cezaevine giren, adam öldürme gibi çok ileri suçlara giden grup. Aslında baktığınızda bu üç grupta, sadece sonuncu grup cezaevine girmeli. Diğerleri aslında dışarıda kalmalı." (Ögel 2012)

Ceza infaz kurumlarının kapalı yapısı nedeniyle çocukların psiko-sosyal gelişimleri açısından uygun olmadığını ifade eden sosyal çalışmacı-1, cezaevi ortamındaki risklere dikkat çekmiştir.

"Mevcut durumumuzu değerlendirirsek, cezaevi sisteminde çocuklarımızı kapalı kurumlara yerleştirmenin çocuğun psiko-sosyal gelişimi açısından, daha fazla mağdur olması açısından ve orada bazı maruz kalmadığı ve bilemediği suç kültürleri konusunda riskler barındırdığını söyleyebiliriz." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)

Katılımcı avukat cezaevi ortamında çocukların kendi haline bırakıldığını, baroların zaman zaman oraları denetlemesi gerektiğini belirtmiştir. Çocuk mahkemesindeki davalara baktığı bir dönemde cezaevinde kalan çocukların kamu malına zarar verme suçu nedeniyle sürekli mahkemeye geldiklerini, bu durumdan mahkeme hâkiminin bile rahatsız olduğunu ifade etmiştir.

"Çocuklar için ayrı bir cezaevi yapılmış, çocukları oraya atıyorlar. Artık orada kişisel olarak belki çok iyi müdürü vardır, çalışanlar vardır, ama hani bizim gördüklerimiz dışarıdan, orada yaşananlar çok korkunç. Yani orada biraz tamamen kendi haline bırakılmış çocuklar. Belki çok iyi bir cezaevi vardır ama bir standart yok. Biraz burada hani baroların da oraları denetleyici olması, gidip gelmesi, şartları nedir vesaire bakması lazım. Mesela bizim çocuk mahkemesine bir ara cezaevinden kamu malına zarar verme suçuyla çok çocuk geliyordu. Çocuklar sigara içerken bir yere zarar veriyorlar, bir şeyler yapıyorlar. Bir sürü kamu malına zarar verme dosyası geliyordu çocuk mahkemesine ve çocuklar cezaevinden geliyordu.

Şikâyetçiler de mesela oranın gardiyanları oluyordu. Kamu malı olduğu için uzlaşma vesaire de yok. Bir sürü cezalar geliyordu. Hatta bir ara hâkim demiş ki onlara: 'Tutmayın şu tutanağı da, kurtarın bizi bu davalardan' demiş." (Avukat, Baro)

Çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının ve çocuk tutukevlerinin kapatılması gerektiğini ifade eden STK temsilcisi, özellikle cezaevlerinde yaşanan şiddet, kötü muamele gibi durumların kapalı kurumların yapısından kaynaklandığına dikkat çekmiştir.

"Asıl sorun kapalı kurumlar şiddet üretiyor olması. Herhangi bir kapalı kurum içerisinde güç dengeleri, hiyerarşi, otorite, düzeni sağlama, disiplin vesaire falan… O ister istemiz eşitliği bozan ilişkiden kaynaklı olarak gücü kötüye kullanan bir süreç yaratıyor. Bu artık sosyal bilimlerde birçok alanda kanıtlanmıştır." (Kırımsoy 2015)

Ceza infaz kurumlarında kalan çocukların ihtiyaçları için herhangi bir şey talep ettiklerinde ücretini ödemek zorunda olduklarına vurgu yapan STK temsilcisi, çocukların müzik dinlemek için radyo talebinde bulunduklarını ancak elektrik parasını ödeyemeyecekleri için çocukların radyodan müzik dinlemelerine izin verilmediğine dikkat çekmiştir.

"Bir ay önce bir buçuk ay önce yaklaşık bir hapishaneye gittim. Orada bir çocuk vardı ismini söylemek istemiyorum. On iki yaşındaydı. On iki diyorum çünkü on üçünden henüz daha dört gün almıştı. Bu çocuk zor durumdaydı ve ne istediğini sorduk. Bizden ne istersin sana ne gönderelim. Ses dedi o çocuk. Ses istiyorum. …Çıktık, yirmi dört saat geçmeden beş tane radyo alıp bu cezaevine gönderdik. Tam yirmi gün sonra …beş tane radyo bize geri iade edilmiş. …Tabi hemen idareyi aradık. Bize söylenen cezaevi idaresi tarafından müdürü, savcısı hepsinin söylediği tek şey şuydu: 'Bu radyonun aylık elektrik faturasını nasıl ödeyecek?'" (Kıraç 2015a)

Cezaevinin Sosyal Öğrenmeye Neden Olması

Ceza infaz kurumu deneyimi yaşayan çocukların farklı suç türleriyle tanıştığına dikkat çeken pedagog-2, bazı çocukların kalacak yeri olmaması nedeniyle kış mevsimini geçirmek için bilinçli bir şekilde cezaevine girdiğini ifade etmiştir.

"Cezaevine giren çocuklarımız çok profesyonel yani bulunduğumuz şehir için konuşuyorum. Daha önceki süreçlerde veya şu an durum nedir bilmiyorum. Ama bizim zaten suç işleyen belli çocuklarımız vardı. Ve bunlar dediğim gibi kendi çıkarları doğrultusunda özellikle cezaevine girmek isteyip, cezaevine giriyorlardı. Kışı geçirmek için bilinçli olarak. Şimdi çocuk basit bir olaydan giriyor diyelim. Bu sefer ne oluyor oraya girince suç türü de değişiyor." (Pedagog-2, Aile Mahkemesi)

Cezaevlerinin rehabilitasyon fonksiyonu olmadığını belirten pedagog-3, cezaevinden çıkan çocukların cezaevi deneyimi yaşamış olmayı bir toplumsal statü olarak gördüklerini vurgulamıştır.

> *"Cezaevine giren çocuk toplumsal olarak daha bir statü sahibi olduğunu düşünüyor. Ben ceza evine girdim. Yaparım. Yani o bir güç sağlıyor gibi ona… Dediğini yaptırmak için kendini o topluma kabullendirmek için 'ben cezaevine de girdim akıllı olun' gibi. 'Benim dediğimi yapın' gibi kendini o şekilde kabul ettirmeye çalışıyor diye düşünüyorum." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)*

Pedagog-3 ceza infaz kurumlarının aynı zamanda kötü bir sosyal öğrenme ortamı olduğunu da belirtmiştir.

> *"Cezaevinde kötü bir sosyal öğrenme kuramı gerçekleşiyor. Çocuk kötüyü öğrenip çıkıyor. Atıyorum adam cinayetten yatıyor belki de düşünceleri çok farklı ya da o an öfke kontrolünü sağlayamıyor. Çocuğu da etkiliyor o noktada. Çocuk bakıyor ki delilik her zaman işe yarıyor. Bunu da öğreniyor." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)*

Çocuk cezaevi kavramının hayatımızdan çıkarılması gerektiği görüşünü dile getiren öğretim üyesi-1, cezaevlerinin başlangıcından bu yana sorun çözen bir yer olmadığını belirtmiştir.

> *"Cezaevlerinde çocukların olması başlangıcından itibaren sorun çözen bir yer hiç olmadı. Başlangıcından beri sorun üreten bir yer oldu. Sorunun çözümünü bırakın, yeni yeni sorunların çıkmasına vesile olabilecek bir yapıya sahip…" (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Cezaevi ortamında pek çok suç çeşidini öğrendiğini belirten SSÇ-10, uyuşturucuyla ilgili bilgisinin arttığını vurgulamıştır.

> *"Cezaevinde pek çok suç çeşidini öğrendim. Uyuşturucu türlerini öğrendim. Uyuşturucu hikâyelerini dinlemekten her şeyi öğrendim." (SSÇ-10)*

Çocukların Cezaevinde Tutuklu Kalması Sorunu

Risklerden koruma adına çocukların tutuklu olarak yargılandığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-11, mahkemenin uzun sürmesi nedeniyle çocuğun eğitiminin aksadığını ifade etmiştir.

> *"Koruma siyaseti, ama sizin koruduğunuz zaman bu çocuğun okula gidiyor, sistemi var ve mahkemeler çok uzun yıllar sürüyor. Belki de beraat edecek. Ama siz bunu bir alaraktan daha farklı bir sisteme ve daha farklı*

çocukların olayların içine entegre ediyorsunuz. Koşullar ne kadar?..” (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Gelişmiş ülkelerde ceza infaz kurumu yerine toplum içinde rehabilitasyonun öncelendiği bir yapılanma olduğunu belirten sosyal çalışmacı-11, Türkiye’de bazı suçlarda kolaylıkla tutuklu yargılama yöntemine başvurulduğuna dikkat çekmiştir.

“Mesela İsviçre’den gelen, yine İsviçre yetkilileriyle konuştuğunuz zaman bir çocuk adam öldürdüyse; evet öldürdü ama o cezaevine alınmıyor. Toplum içerisindeki bakımı ve şeyine sorumlulukları daha özel bir yapılanmaya gitti, ama cezaevlerine alınmıyor. Şimdi genelde kolay bir yöntem, suçun niteliğine göre adam öldürme, yaralama gibi suçlarda, cinsel istismar gibi suçlarda tutukluluğa başvuruluyor.” (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)

Tutuklu olarak sürekli cezaevine girdiğini belirten SSÇ-11, cezaevinin kendisi için bir yurt gibi olduğunu vurgulamıştır.

“Cezaevi artık yatılı yurt gibi geliyor. Eski dosyalarım nedeniyle tutuklu geliyorum. Dosyalar cezaya dönüşürse on yıl hüküm giyerim. İki yaralama, bir gasp diğerleri hırsızlık dosyaları.” (SSÇ-11)

Cezaevinde tutuklu kalan SSÇ-13 ziyaretine kimsenin gelmediğini ifade etmiştir.

“Cezaevine girmek beni biraz olgunlaştırdı. Bazı şeyleri daha iyi anladım. Tutuklandığımı dayı oğlu, amca oğlu biliyor ama hiç ziyaretime gelmediler. İnsan dostlarını burada tanıyor. Onlara kızgınım.” (SSÇ-13)

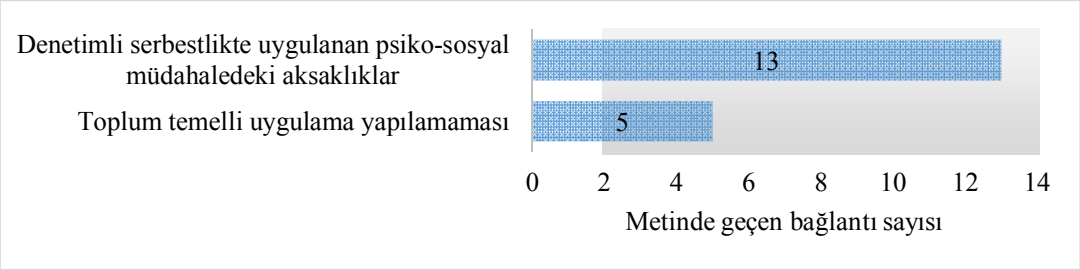
Ailesinin başka bir ilde olması nedeniyle tutukluluğu süresince ailesiyle iletişim kuramadığını vurgulayan SSÇ-13, bu konuda kurum psikoloğundan yardım talep ettiğini ancak bilgi alamadığını belirtmiştir.

“Dokuz kişilik koğuştayım. Ailem bana para göndermedi. Psikoloğa iletişim kurması için söyledim ama bilgi vermediler. Üç buçuk aydır tutukluyum.” (SSÇ-13)

3.3.11. Çocuklara Yönelik Denetimli Serbestlik Uygulamaları

Denetimli serbestlik ve yardım sistemi suçun ve suçluluğun önlenmesi, suçluların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması, cezaevindeki mahkûm sayısının azaltılması gibi gerekçeler doğrultusunda 2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza mevzuatıyla kurulmuş bir sistemdir (Yavuz 2012). Denetimli serbestlik tedbiri sayesinde; suça sürüklenen çocuklar ceza infaz kurumuna girmeden, yaşadıkları sosyal çevrede psiko-sosyal açıdan desteklenerek yeniden suç

işlemelerinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Katılımcılar, denetimli serbestlikte çocuklara yönelik psiko-sosyal müdahaleyi yeterli görmediklerini ve bu birimde toplum temelli uygulama yerine daha çok masa başı çalışmalar yapıldığını vurgulamışlardır.

Şekil 3.16 Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarıyla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Denetimli Serbestlikte Uygulanan Psiko-Sosyal Müdahaledeki Aksaklıklar

Denetimli serbestlik müdürlüğünde suça sürüklenen çocuklara yönelik bireysel görüşmeler ve grup çalışmaları yapılmaktadır. Bireysel görüşmelerde çocukları tanımak amacıyla üç görüşme yapılmakta ve sonrasında durumuna uygun bir grup çalışmasına yönlendirilmektedir. Grup çalışmaları adli açıdan zorunlu olduğu için çocukları grup etkinliklerine dâhil etmek oldukça güç olmaktadır. Suça sürüklenen çocuklarla grup çalışması yapan öğretmen-1, grup çalışmasını zorluklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *"Grup dinamiği, aidiyet duygusu oluşturamıyorum. Çok nadir olan şeyler. On grup yapıyorsam, belki üçünde dördünde ancak oluyordur. Zorunlu olduklarını düşünüyorlar, gönüllü değiller. Adliyeye gelmek bir sıkıntı onlar için." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)*

Grupta uygulanan programın İngiltere'den alındığını belirten öğretmen-1, kültüre uyarlanmasının önemine dikkat çekmiştir.

> *"Benim uyguladığım grup çalışması İngiltere'den alınmış tamamen bire bir çeviridir. Ben Türk kültürüne uyarlanmadığını düşünüyorum. Uyarladıklarını söylüyorlar ama çok fazla uyarlanmış gibi gelmiyor bana. Ne yapıyorum? Ben kendim uyarlamaya çalışıyorum. Oradaki her örneği vermiyorum. Ortama uygun örnekleri veya değiştiriyorum daha farklı örnekler uyguluyorum." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)*

Adliye ortamı olduğu için grup ortamında çocukların kendilerini açmada zorlandıklarını belirten öğretmen-1, bireysel görüşmelerde daha rahat davrandıklarını ifade etmiştir.

"Gruba katılan çocuklarda hiç duygusal boşalma yaşamadım. Grupta çok fazla bu tip şeyler yaşanmıyor. Ergenlik dönemindeler zaten hepsi asi. Kendilerini açamayabiliyorlar. Ama bireyselde daha rahatlar. O güveni yakalayabiliyorsak eğer zaten abla kardeş gibi oluyorsun. O zaman her şeyini anlatabiliyor. Ama o güveni yakalamak lazım. Bireysel daha sağlıklı bence çocuk için. Grup bilmiyorum; bu ortam adliye ortamı olduğu için çok sağlıklı bir grup çalışması yapamadım şu ana kadar." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Öğretmen-1 gruba dâhil olan çocukların birbirini tanımalarının aslında bir dezavantaj olduğunu vurgulamıştır.

"Gruba gelen çocuklar genelde hepsi birbirleriyle yakın yerlerden. Tanıyan çok oluyor. Aslında burada karşılaşmak dezavantajlı olabiliyor. Burada karşılaşmaları pek hoş olmayabiliyor." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Suça sürüklenen çocukların denetimli serbestlik çalışmalarına katılmakta zorlandıklarını ve çalışmaları aksattıklarını ifade eden sosyal çalışmacı-5, ailenin ve okul rehber öğretmeninin de sürece dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

"İş açısından baktığımız zaman çocuk ıslahevleri ya da cezaevleri yerine danışmanlıkla rehabilitasyonla bir araya gelmiş olması bu çocuk için daha iyiye gider. Ancak çocuğun denetimli serbestliğe devam etmesi ile ilgili durumu aileye zorunlu hale getirilirse iyi olur. Gerekirse rehber öğretmenini çağırma gibi yasal bir mevzuat süreci işletilerek bu sürece dâhil edilir. Çocuklarda zorunlu olmayan bir sistemin faydası görülemez." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)

Suça sürüklenen çocuklar adli kolluk, savcılık ve mahkeme aşamasından geçen bir ceza davası sonucunda hükümlü olarak denetimli serbestlik sistemine yönlendirilmektedirler. İlk defa denetimli serbestlik sistemine dahil olan çocuk ve ailesi sürecin hukuki anlamını bilmemektedir. Aşağıda görüşlerine yer verilen öğretmen-1, çocuk ve ailenin denetimli serbestliğe yaklaşımıyla ilgili öznel bir değerlendirme yapmıştır.

"Hukuki süreçlerle ilgili çok bilgilendirilmiş olmuyor. Denetimli serbestliğe geldiğinde tüm bilgiyi biz veriyoruz ama ailenin bakışı da çok önemli. Ailenin buraya verdiği önem değer de çok önemli. Onların verdiği kadar çocuk değer veriyor." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Hukuki boyutu öğrendikten sonra çocukların psikolojik danışmanlık alma beklentisiyle denetimli serbestlik müdürlüğüne geldiklerini belirten öğretmen-1, ailenin desteğinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

"Sistemle ilgili bilgi verildikten sonra çocuk hukuki boyutu biliyor. Ondan sonrasını psikolojik danışmanlık almaya geldiğini düşünüyor. Buradaki herkesin psikolog olduğunu böyle bir danışmanlık alacağını düşünüyor. Aile destek oldukça çocuk buraya düzenli geliyor ama ailenin desteği yoksa biz en çok grup çalışmalarında düzensiz gelmeden mustaribiz. Çünkü buraya gelme zorunlulukları yok, mecburiyetleri yok kesinlikle." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Çocuklarla grup çalışması yürüten öğretmen-2 çocukların mecburiyet hissederek grup çalışmasına geldikleri belirtmiştir.

"Grup çalışmasına iki haftada bir geliyorlar. Sürekli iş yerinden izin veriyorlar. Genelde çalışan kesim oluyor. İki haftada bir izin alıp geliyorlar. Gerçi bazıları bunu bahane ediyor. %25 kesim faydalanıyorsa verim alabiliyorsak, geri dönüşüm alabiliyorsak %75 i buraya mecburiyetten sadece imza için geliyorlar." (Öğretmen-2, Denetimli Serbestlik)

Denetimli serbestlik sisteminde sadece çocukla çalışmanın çok fazla bir şeyi değiştireceğini düşünmeyen öğretmen-2, Türkiye'de çocuklara çok önem verilmediğini ifade etmiştir.

"Türkiye'de çocuklara çok önem verildiğini düşünmüyorum açıkçası. Buradaki Adalet Bakanlığı'nda zaten çocuk buraya geliyor. Geldikten sonra çok onun yararına olumlu şeyler yapılmıyor diye düşünüyorum. Dediğimiz gibi sahada çalışmamız gerekiyor. Biz sadece çocuğu karşımıza alıp burada bire bir konuşmayla ne yapabiliriz ki. Ama dediğimiz gibi çocuk gerçek dünya ile yüz yüze kaldığında ne yapacak? Yani anne babada sorun varsa, ekonomik sıkıntıları varsa, başka sorunları varsa ki anne babalarında tedaviye desteğe ihtiyaçları olabiliyor." (Öğretmen-2, Denetimli Serbestlik)

Denetimli serbestlik müdürlüğünün cezaevi yaklaşımıyla yönetildiğini belirten sosyal çalışmacı-9, buradaki anlayışın farklı olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

"Denetimli serbestlik uygulaması aslında bizim çok önemsediğimiz bir uygulama ama başlarına koy cezaevleri ikinci müdürlerini; bunların müdür olarak atanması üzerine kurulmuş bir sistem. Siz yönetim erkini, yönetim gücünü bu alandaki doğru bakışa sahip olmayan insanların eline verdiğinizde siz profesyonel uygulama yaparken çatışma yaşıyorsunuz. Ceza mantığını oraya taşıyorsunuz. Sonuçta bizim oradaki mantığımız biraz farklı bir mantık." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulan çocukla ilk etapta üç bireysel görüşme yapılması ön görülmüştür. Bireysel görüşme sonrasında çocuk, ilgi alanına ya da ihtiyacına göre çeşitli programlara yönlendirilmektedir. Sosyal çalışmacı-4

çocuğun güvenini kazanmak ve değişimi sağlamak için üç bireysel görüşmenin yetersiz olduğunu vurgulamıştır.

> *"Çünkü mesela denetim planında üç bireysel görüşme yazılıyor, üçüncüden sonra yok. Esas zaten güven üçüncü görüşmeden sonra başlıyor aslında. İlk geldiğinde zaten çocuğa ilk iki görüşmede sistemi anlatıyoruz, kendimizi tanıtıyoruz. Sistemin içerisinde hani korkmayacağını; çünkü adli olarak ilk defa suça bulaşmış çocuk korku ve tedirgin şekilde geliyor. Bu sefer çocuk oradan tedirgin ve korkak geldiği zaman, biz burada ilk görüşme zaten onu sisteme alıştırmak için. İkincide güven ortamını sağlıyoruz, üçüncüde tam böyle konuya giriş yapacağız, orda zaten görüşmeyi irtibatı kesiyoruz." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)*

Toplum Temelli Uygulama Yapılamaması

Denetimli serbestlik toplum temelli bir rehabilitasyon sistemidir. Suçluyu ceza infaz kurumuna kapatmadan, sosyal ilişkilerinden koparmadan toplum içinde yükümlü kılarak ıslahına çalışmak gibi bir amacı bulunmaktadır. Ancak uygulamada hükümlünün toplum içinde izlenmesi yerine müracaat esasına dayalı kurum ortamında danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Bu şekilde çocuklar üzerinde gereken etkinin sağlanamadığını düşünen sosyal çalışmacı-4, sistemin en temel performans göstergesinin denetimli serbestlik sistemine geri dönen hükümlüler olduğunu vurgulamıştır.

> *"Burada görüşmenin dışında toplum içinde izleme fırsatımız da yok. Yok öyle bir şeyimiz. Onu hiç uygulayamıyoruz. Bir de söylediğim gibi zaten bu çocukların çoğu okulla da ilişiği kesilmiş oluyor. Sokakta zaten bunu takip etmemiz mümkün değil. Daha değişik bir şey söyleyeyim, belki arkadaşlarım söylememiştir. İlk başta diyelim ki hırsızlık suçundan gelen bir çocuk, yıllar sonra maddeden de gelebiliyor. Toplumumuzda battı balık yan gider mantığı veya şeyi var ya takip etmediğin zaman; bugün çocuklar için ya da yükümlüler için hafif bir suçu olan yarın ağır bir suçla da gelebilir." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)*

Denetimli serbestlik sisteminde masa başı danışmanlık hizmeti verdiklerini vurgulayan sosyal çalışmacı-4, bu uygulamanın etkili olmadığı görüşünü ifade etmiştir.

> *"Bizim buradaki denetimli serbestlikteki esas işimiz danışmanlık tedbiri. Yani Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. ve 36. maddesi gereğince bir danışmanlık tedbiri veriyor hâkim. Biz buna danışmanlık yapıyoruz, ama bizim yapmış olduğumuz uygulamada denetim planlarında belirtilen görüşmelerin haricinde çocuk buraya gelmiyor. Ve bunlar biliyorsunuz birbirinden etkileniyor. Bir arkadaşı eğer bu cezayı almışsa, diğeri yol gösteriyor ona. Gitmesen bir şey olmaz mantığıyla gelmiyorlar. Biz de etkili*

olmadığını düşünüyoruz sosyal çalışmacı olarak." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Denetimli serbestlikte suça sürüklenen çocukları toplum içinde izleyecek birimin denetim birimi olduğunu vurgulayan sosyal çalışmacı-4, bu birimde uzman olmadığını bu nedenle de çocuklarla irtibatın koptuğunu belirtmiştir.

"Bizde takip mercii yok aslında. Bizde denetim bölümü var. Denetim bölümünde uzman yok. Şimdi en büyük eksiklik bu. Denetleme memurunun yanında bir tane uzman yok. O da niye? Şimdi denetleme memuru gidiyor. Adamı, yetişkini denetliyorsun çalışıyor mu, çalışmıyor mu? Ama onun yanında, denetleme ekibinin yanında bir uzman olsa bu çocuğu orada denetleyebilirsin. Ailesinde yükümlülüklerinin yerine getirip getirmediğini bakabilirsin. O yok bizde. Öyle olmayınca da bu sefer irtibat kopukluğu oluyor. ..." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Denetimli serbestlik sisteminde ev ziyaretleri yapılmadığını belirten öğretmen-1, çocuklar ile sahada çalışılması gerektiğini vurgulamıştır.

"Normalde çocuklar ile sahada çalışılması gerekiyor kesinlikle. Eski yönetmelikte böyle bir şey vardı ama şu andaki yönetmelikte böyle bir şey yazmıyor. Ev ziyaretleri yazmıyor. Böyle olunca da biz de zorunluluğumuz olmadığı için yapmıyoruz tabi..." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

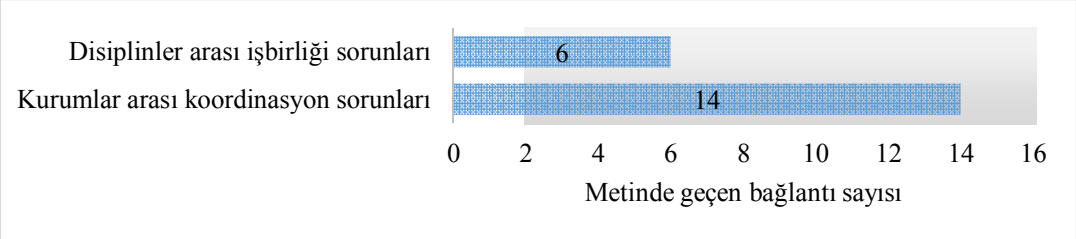
Türkiye'de toplum içinde rehabilitasyon yaklaşımının kabullenilmesinde sorun olduğunu ifade eden sosyal çalışmacı-5, sistem içinde yaptıkları işin değersizleştiğini vurgulamıştır.

"Denetimli serbestlik olarak ceza infaz sisteminde rehabilitasyonun ön plana çıkartılması ilk defa oluyor. Hem çocuk hem yetişkin için, bir kere bu bile çok değişik bir algıdır. Avrupa Birliği sürecinde oluşmuş bir algıdır. Ama çok da hani şu anda yerleştiği de algı olarak söylenemez. Çünkü bizim kültürümüzde 'asacaksın bir tanesini bakalım daha oluyor mu' algısı var. Çünkü suçların cezalarının hafif olması, suçun artması olarak algılandığından rehabilitasyon bu noktada çok değer görmüyor. Bunu hissetmek, hatta amirlerimizin bunu hissetmesi de, sistem içerisinde bunu hissetmek bile hem toplumdan hem çalıştığımız birimden ister istemez bizi değersizleştiriyor." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)

3.3.12. Adli Sistemde Disiplinler/Kurumlar Arası İşbirliği ve Koordinasyon

Çocuk adalet sistemi çok disiplinli bir alan olması nedeniyle birden çok kurumun eşgüdüm ve işbirliği içinde çalışmasını gerektiren bir yapıya sahiptir. Koruyucu-önleyici hizmetler alanından başlamak üzere ceza infaz aşaması ve sonrasına kadar suça sürüklenen çocukla ilgili pek çok kurum işlem yapmakta, hizmet modeli sunmaktadır (ASPB 2015). Tüm bu hizmetlerin çocuğun yararına

uygun bir şekilde yerine getirilebilmesi için kurumların birbirleriyle etkin bir koordinasyon sağlaması gerekmektedir. Saha araştırması sürecinde görüşlerine başvurduğumuz çocuk adalet sistemi uzmanları çoğu zaman kurumların birbirlerinden haberdar olmadığını, koordinasyon ve işbirliğinin sağlanamadığını bu nedenle sistem içinde çocuğun yalnızlaştığını, sahipsiz kaldığını vurgulamışlardır.

Şekil 3.17 Adli sistemde disiplinler/kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Kurumlar Arası Koordinasyon Sorunları

Çocuğa ilk suçundan itibaren aileyle işbirliği içinde müdahale edilmesi gerektiğini belirten psikolog-1, çocuğun alışkanlık zincirinin kırılması amacıyla sistemin koordineli çalışmasının önemine dikkat çekmiştir.

> *"Bence önemli olan çocuğun ilk suçu… Çocuğun ilk suça bulaştığı duygu durumunu bulup o sorunun altında yatan sebebi bulsak, ondan sonra o çözüm planını ortaya koyup çözsek belki o çocuk bir daha suça sürüklenmeyecek. Amaç çocuğun alışkanlık zincirini kırmak. Bunun için okul rehber öğretmeninin, okuldaki sınıf öğretmeninin, ailenin, buradaki sistemin koordineli bir şekilde çalışması gerekiyor." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Suça sürüklenen çocuklarla ilgili okulun fonksiyonundan bahseden psikolog-3, riskli vakalarla karşılaşıldığında birimlerin koordineli çalışması gerektiğini belirtmiştir.

> *"Özellikle birinci sınıftaki öğretmenin çocuklarla iletişimi çok yüksek olduğu için hani ortaokula göre öğretmenler hangi öğrenci ne yapar biliyor aslında. Ailede ne olup bittiğini de biliyor. Burada tabi ki sosyal hizmetlerin, rehberlik servisinin, Sağlık Bakanlığı'nın, muhtarların neyse koordineli çalışması gerekiyor. Yani birbirlerine hemen bildirmesi gerekiyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Adalet Bakanlığı'nın hazırladığı dokümanlarda tüm kurumların amblemlerinin bulunduğuna dikkat çeken psikolog-2, *"icraat gerekiyor"* diyerek uygulamada her kurumun sorumluluk alması gerektiğini vurgu yapmıştır.

"Bu süreçte her kurumun görevi var zaten. Özellikle Adalet Bakanlığı bununla alakalı olarak ilgili kurumlarla gerekli yazışmaları yapıyor. Seminerler düzenliyor. Bu süreçte Emniyet Müdürlüğü de var. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü de var. Adalet Bakanlığı var. Milli Eğitim var. STK'lar var. Hepsi bu sürecin içinde. Ama hazırlanan broşürlerde sadece kurumların kimliklerinin görünmesi değil amaç, icraat gerekiyor." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Türkiye'de çocuğun korunmasına yönelik kurumların yeterince var olduğunu düşünen psikolog-3, *"önemli olan bu kurumların birlikte çalışması"* diyerek kurumlar arası işbirliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca bu işbirliği ve koordinasyonun sosyal hizmetler ve okullar üzerinden yürütülmesi gerektiğini de vurgulamıştır.

"Biz hep kurum kurmak telaşındayız. Her yerde kurum var zaten. Önemli olan o kurumların birlikte çalışması. Yani sosyal hizmetin mahalle bazında, okullarla bağlantılı olarak, okulda çok çabuk belirlenen bir şey. Çocuk 5.5 yaşında giriyor formel sisteme ve belli ediyor kendini, aile belli ediyor, çevre belli ediyor, yani çok şey yakalanabiliyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Kurumların tek başına görevlerini yerine getirmesinin çocuğun düzelmesinde yeterli olmadığını belirten pedagog-1, beklenen değişimin gerçekleşmemesinin çocukta umutsuzluğa neden olduğunu vurgulamıştır.

"İlgili kurumlar, paydaş kurumlar her şeyi kusursuz yapsa da, görevlerini tamamıyla yerine getirse de başarılı olma şansı çok yüksek değil aslında. Başka faktörler var çocukların düzelmesinde. Doğal olarak biz çoğu zaman çocuğa da zarar veriyoruz belki de. Herkes bir ucundan tutuyor. Bir şeyler değişmeyince çocuk iyice umutsuzlanıyor. Çocuğun kurumlara karşı olumlu bir bakış açısı varsa onu da zedeliyorsunuz. 'Babam ilgilenmedi, annem ilgilenmedi, devlet de benimle ilgilenmedi' diye düşünebiliyor." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)

Kurumlar arası koordinasyonsuzluk nedeniyle çocukla ilgili işlemlerde tekrarların yaşandığını belirten psikolog-4, bu konuda irtibatın sağlanabilmesi için bilgisayar yazılım programı geliştirilmesinin uygun olacağını ifade etmiştir.

"Kurumlar arası koordinasyondaki kopukluk nedeniyle maalesef tekrarlar yaşanıyor, aynı işlemler yürütülüyor çocuk üzerinde. Aslında bunu en güzel sağlayacak olan kurum Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'dır. Devlet kurumları arasındaki kopukluğu düzeltmek için bir bilgisayar veya yazılım programı geliştirilmeli." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Adalet Bakanlığı adli birimlerde yapılan işlemleri UYAP adlı elektronik yazılım sistemiyle yürütmektedir. Ancak sisteme giriş yetkilerinin sınırlı olması nedeniyle her görevli kendi mahkemesiyle ilgili dosyalara ulaşabilmektedir. Bu nedenle bazen birimler ve kurumlar arasında hizmet tekrarları yaşanabilmektedir.

Suça sürüklenen çocuklarla ilgili bilgi paylaşımı yapılarak kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak herhangi bir sistemin olmadığını belirten sosyal çalışmacı-3, adli sistem içinde bile diğer mahkemelerin aynı çocukla ilgili yaptığı işlemleri görme yetkilerinin olmadığını vurgulamıştır.

> *"Koordinasyonu sağlayacak bir sistem yok şu anda. Yani ben bir çocuğun ismini gireyim. Hangi tedbirler verilmiş hangi sistemlerle ilişkisi devam ediyor, hangisiyle sonlandırılmış hiçbir şekilde göremiyorum. Mesela ceza davası dosyası üzerinde araştırayım acaba oradan bir ipucu yakalar mıyım diye ben birinci çocuk mahkemesindeyim, ikinci çocuk mahkemesini yine göremiyorum. Çocuklar ile ilgili gizlilik var, UYAP sistemi nedeniyle. Mesela bir çocuk sokakta terk bulundu diyelim. Emniyet bu çocuğun koruma altında olup olmadığını sorgulayamıyor." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)*

Mahkeme aşamasında hazırlanan sosyal inceleme raporlarının denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilmediğini belirten sosyal çalışmacı-4, adli sistem içinde bile birimler arasında işbirliğinin sağlanamadığını belirtmiştir.

> *"Sosyal inceleme raporları da bize gelmiyor. Sadece zaten denetimli serbestlikte özellikle karar verildikten sonra geldiği için adama soruyorsun mesela; 'suçun ne' diye. 'Suçum yok' diyor. Objektif olmak için de mesela çoğu zaman ben dosyanın içeriğine bakmak istemiyorum. Çocuğun bilgilerinden bir yol haritası çizmek istiyorum. 'Suçum yok' dediğinde, 'hakkaten burada niye varsın' diyorsun. 'Ya hocam ben işte' diyor. Bir bakıyorsun ki dosyasında hırsızlık, cinsel tacizden tut da mesela her şey var. Sana doğruyu da söylemiyor. ...Kendi kurumumuz arasında bir iş birliği yok ki. Diyeceksin ki bu sefer milli eğitimle, sağlıkla ne yapıyorsun?" (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)*

Çocuk mahkemesi psiko-sosyal servis görevlileri olarak adli sistem dışında hiçbir kurumla resmi bağlarının olmadığını belirten pedagog-2, çocukla ilgili kurumlarla iletişimi şahsi inisiyatifleriyle kurduklarını dile getirmiştir.

> *"Biz adli olarak hiçbir kurum ile bağlantımız yok resmi olarak ama valiliğin bir çocuk koruma koordinasyon birimi var bildiğim kadarıyla. Orada görevli arkadaş var. Buradan da savcının gitmesi gerekiyor. Her ay bir toplantı yapıyorlar ama biz uzman olarak bizim hiçbir kurumla resmi olarak bir bağlantımız yok ama sosyal inceleme raporu sırasında ihtiyacımız olursa onlarla görüşüyoruz. Onlar bizi arıyorlar telefonla karşılıklı bilgi vermeye çalışıyoruz ama resmi bir şey yok." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)*

Kurumlar arası koordinasyonla ilgili bir zorunluluk olmadığına dikkat çeken sosyal çalışmacı-8, şahsi çabalarıyla meslek elemanları arasında iletişim kurulduğunu ancak bunun kurumsallaşması gerektiğini vurgulamıştır.

"Kurumlar arası koordinasyon; yani bir çocuğun bilgileri girildiğinde bu çocuk hakkında geçmişte ne yapıldığı, hangi kurum hangi tedbir alınıyor, bir sistem yok. Sadece hatırlarsan var ya da iletişim kurarsak var. Yani kamu zorunluluğu yok. Kişisel şeylere bırakılmamalı bence." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Kamu yönetiminde hizmetlerinin etkin koordinasyonu için liyakatin esas olduğunu belirten sosyal çalışmacı-9, koordinasyon sayesinde hizmet tekrarları ve israfın önleneceğini ifade etmiştir.

"Kamu yönetiminde; bir kere kamu yönetimi etkili ve verimli çalışabilecek bir anlayışa, bir personel yapısına, liyakat yapısına sahiptir. Anayasanın 128'inci maddesi olması lazım. Liyakatten de kastım şu. Kamu yöneticileri işin ehli değiller. İşin ehli olmaması hizmete yansımış oluyor. Herkes kendi kurumundan bakıp dünyayı kendisinin döndürdüğünü zannediyor. En önemli iş benim işimdir mantığı. Oysa idare bir bütündür ve her hizmet birimleri eklemlidir. Her hizmetin birbirleriyle ilişki içerisinde, koordinasyon içerisinde olması; hizmet tekrarlarının, kaynak israflarının engellenmesi lazım." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Kurumların ve disiplinlerin sınırlarının belli olmadığını, herkesin kendi sorumlulukları dışında roller üstlenmeye çalıştığına dikkat çeken öğretim üyesi-3, toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verecek güçlü bir örgütlenmeye gereksinim olduğunu vurgulamıştır.

"Temel problem bu ihtiyaç sahibi yani toplumdan yükselen ihtiyaca, evet ben buradayım bana gel, diyecek yaygın güçlü bir örgütlenme yok. Çok zayıf. Bir de kurum olmayınca herkes bu işi kendi yapıyor. İşte polis sosyal hizmet yapıyor. Bazen sosyal hizmet kurumları da polislik yapıyor. Hadi sokağa gidip çocukları toplayalım falan. Böyle şeyler de olabiliyor. Bunlar da mesleki kazalar. Bir taraftan Milli Eğitim proje yapıyor. Bu sınırlar hikâyesi çok önemli. Yani bu neoliberal kültürün, düşüncenin getirdiği yeni işletme modeline çok uygun, yani sorumluluğu dağıtmak diye. Kimdir sorumlu, herkes sorumlu. Yani bu modellik fikriyle çeliştiği en sorunlu yer burası. Sınırları birbirine geçirdiler." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Kurumların birbirlerinin işleyişi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını belirten psikolog-3, bir çocuğun adli kolluk birimine girdiği an sistem tarafından takip edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

"Şimdi kurumlar arası hem kopukluk var, hem de uzmanlar kurumların nasıl çalıştığını bilmiyorlar bazen. Bir çocuk karakola gittiği an sosyal hizmetler bunu bilgisayarında görmeli, bilmeli ve takip etmeli. Uzman çocuğun dosyasını incelemeli, aklına gelmeli. Mesela bizim aile mahkemesine gelen uzman, aile mahkemesinden dosyayla ilgili daha önce hazırlanmış bir uzman raporu var mı diye bakıyoruz biz, o bilincin farkındalığıyla davranıyoruz. Yani uzman olan biziz, bazı şeyleri de nereden isteyeceğimizi de bilmeliyiz." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Disiplinler Arası İşbirliği Sorunu

Çocuklar İçin Adalet Projesi kapsamında hâkim ve savcılarla psiko-sosyal servis görevlilerinin aynı ortamda eğitime alındıklarını belirten sosyal çalışmacı-1, disiplinler arası ortak çalışma anlayışı geliştirilmesi açısından bunun önemli olduğunu belirtmiştir.

> *"Eğitimlerde gözlemlediğim kadarıyla hâkimlerin ve savcıların tavırları bizim istediğimiz ölçülerde hızlı değil ama oluyor. Çünkü eğitime gelindiği zaman özellikle biz bu eğitimlere başlamadan önce bize bakanlık düzeyinde eğitimler verilirken bir grup arkadaş şeyi çok ısrar ettik: 'Biz meslek elemanı olarak yapacağımız çalışmalarımızı, sınırlılıklarımızı, sorumluluklarınızı biliyoruz. Fakat diğer argümanlarla bir araya gelmemiz lazım ve bunu birlikte yapmanız lazım' dedik. Bakanlık bu bizim feryatlarımızı dikkate aldı ve bu son çalışma o yüzden bizim için çok önemli. Hâkim, savcı gibi meslek elemanlarının bir arada olması çok önemli. Onları bir araya getirmek çok zor oluyordu gerçekten." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Çocuklar İçin Adalet Projesi'nde UNICEF temsilcisi olarak yer alan bir hukukçu, farklı disiplinden gelen görevlilerin bir arada çalışma konusunda eksiklikleri olduğuna dikkat çekmiştir.

> *"Aynı zamanda çok fazla profesyonel var çocuk adalet sisteminde çalışan. Hâkimler, savcılar, sosyal çalışma görevlileri var. İşte bizim projenin bir ayağı da bu profesyonellerin eğitimine odaklanıyor. Çünkü gerçekten bir arada çalışma konusunda biraz eksiğimiz var. Özellikle yargı içerisinde sosyal çalışma bileşeni ile hukuk bileşeninin dirsek temasında olması gerekir." (Koçyıldırım 2015)*

Suça sürüklenen çocukla sosyal çalışmanın bir ekip çalışması şeklinde yapılması gerektiğine vurgu yapan sosyal çalışmacı-10, ideal bir uygulamanın nasıl olması gerektiğiyle ilgili örnek vererek disiplinler arası değerlendirmenin önemini vurgulamıştır.

> *"Bulunduğum mahkemede şu an tekim ben. Yani hem pedagog, hem psikolog. Şey, psikoloğun işini de kim varsa o yapıyor. Yani şu an ben oluyorum, ben yapıyorum. ...Asıl ideal olan böyle değil. Bir raporda üç imza olacak. Yani önce psikolog görüşecek, mesela 5-10 dakika; yani sistemde benim anladığım kadarıyla, belki yanlışsam. ...Psikolog hocam geliyor. 5 dakika görüşüyor. Ama bu gün içinde 5 çocuk varsa beşiyle de görüşüyor. Orda şunu diyor mesela; bu çocukta işte bipolar, depresif veya bir teşhis koyuyor kendine göre. Sonra ben o bilgiyi alıyorum, cebime koyuyorum, hiç pedagogla görüşmeden çocuğun evine gidiyorum. Evinde annesiyle görüşüyorum. Daha sonra eğer bunu yeterli bulmazsam, muhtarlık yakınsa özellikle muhtarla görüşülüyor. ...Bakkal gibi bir yer varsa, orayla görüşülüyor. Sonra hala içimizde bir kuşku varsa gidip rehber öğretmeniyle veya okul müdürüyle görüşülüyor. Bu ikisini birleştirerek pedagog en uygun*

programı yazıyor. Üçümüzün imzasıyla kanaatlerimizi hâkime bildiriyoruz. O da isterse bu raporla çok alakasız bir karar verebiliyor ama buna çok girmezler, Yargıtay'dan dönüyor." (Sosyal Çalışmacı-10, Çocuk Mahkemesi)

Adli sistem içinde rol alan farklı meslek gruplarıyla kişisel çabaları sonucu iletişim kurduğunu belirten pedagog-3, profesyonel anlamda disiplinler arası koordinasyonun olmadığını ifade etmiştir.

"Disiplinler arası bir koordinasyon yok. Hiç birimizin birbirimizden haberimiz yok. Dönemsel olarak kendi çalıştığım dosyalardan biliyorum. Merak ettiğim çocuklar için adli tıp uzmanını aramışımdır. Hani 'siz ne düşünüyorsunuz' diye sormuşumdur. Hani 'geldi mi çocuk size ne yaptınız?' Bazen işte avukat arkadaşlarla kişisel ilişkilerimizin iyi olduğu kişilerle konuşmuşuzdur. Ama onun dışında çok profesyonel bir toplantı, müdahale, ne yaparız ne ederiz yok. Böyle bir koordinasyon yok." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

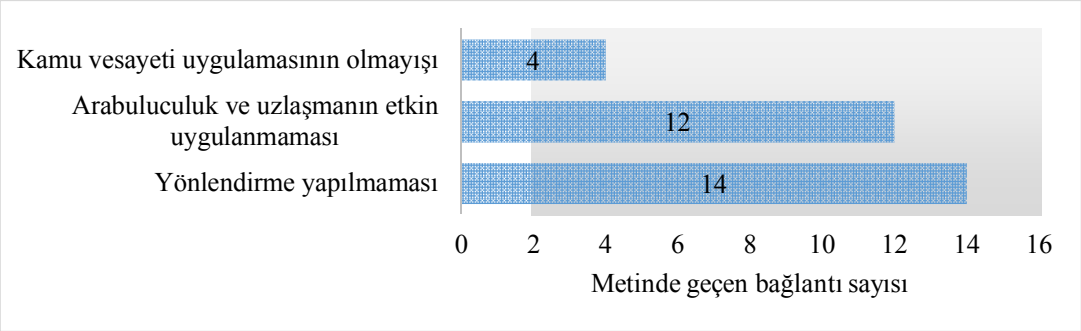
Çocuk adalet sisteminde meslekler, disiplinler arasında kopukluk olduğuna dikkat çeken avukat, baro çocuk koruma komisyonu olarak tanışma toplantısı düzenlediklerini, bu sayede avukatların diğer meslekleri tanıma fırsatı bulduğunu ifade etmiştir. Çocuk mahkemesinde çocuğun bir tarafında avukatın oturacağı, diğer tarafında ise sosyal hizmet uzmanının oturacağı bir sistem temenni ettiğini belirtmiştir.

"Biz adli sistemde meslekler arasında ciddi bir kopukluk olduğunu düşündük. Şöyle bir şey yaptık; baro çocuk koruma komisyonu olarak bu sene sosyal hizmet uzmanlarını baroya davet ettik. Karşılıklı görüşmek için. Gelen arkadaşlarımıza avukat arkadaşımız da şöyle bir şey söyledi: 'Sosyal hizmet uzmanı nedir? Biz hepsini pedagog zannediyorduk.' Yani ne olduğu tam da bilinmeyen hani; pedagog kimdir, sosyal hizmet uzmanı nedir, görevi nedir vesaire diye. Bence o konuda çok ciddi bir kopukluk var, iletişim yok." (Avukat, Baro)

3.3.13. Adli Sistem Dışı Uygulamalar

Ülkemizde çocuklara özgü bir ceza adalet sistemi olmadığı için çocuklar, Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak nitelendirilen bir fiili işlediklerinde yetişkinlere benzer bir uygulamayla adli sürece dâhil edilmektedirler. Çocuk ruhuna ağır gelecek prosedürleri barındıran adli sistem çocuklar açısından çoğu zaman örseleyici olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerin çocuk adalet sistemi uygulamaları incelendiğinde çoğu vakaların adli sistem dışı yöntemlerle çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Bu sayede çocuklar hem daha az örselenmekte hem de sosyalleşmeleri kolaylaşmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılar çocuk adalet sisteminde adli sistem

dışına yönlendirme yapılmadığını, uzlaşma yönteminin etkin uygulanmadığını ve kamu vesayeti kurumunun olmadığını belirtmişlerdir.

Şekil 3.18 Adli sistem dışı uygulamalarla ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Basit suçların ağır cezada yargılanmayı gerektirecek suçlara dönüştürüldüğüne dikkat çeken STK temsilcisi, çocukların yaşadığı bazı sorunların adli sistem dışında çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

> *Arkadaşının yirmi lirasını tehdit ederek almış olan çocuk hırsızlıktan değil yağmadan yargılanıyor. Hırsızlıktan bile yargılanmaması gerekir de. Yağma yirmi yıl hapis cezası gerektiriyor. Halbuki bilinir; okul çocuklarında böyle şeyler olur. Tehditle saatini de alır, parasını da alır. Almasın tabi ama. Tehdit ederek birisinin parasını alıyorsa bir çocuk. Bu sorunu cezaevinde çözemezsiniz. Bu sorunu okulda çözmek gerekir." (Akço 2012)*

Yönlendirme (Diversion) Yapılmaması

Yönlendirme (diversiyon), yasaları ihlal ettiği iddia edilen çocuğun adli kovuşturmaya gerek görülmeksizin *"kovuşturmadan ayrılma"* adı verilen tedbirlere yönlendirilmesidir. Bir başka ifadeyle çocuğun ceza adalet sürecine girmeden önce rehabilitasyon ve eğitim programlarına katılımının sağlanmasıdır. Suça sürüklenmesi nedeniyle ceza adalet sistemi içine dâhil edilen çocuklar olumsuz damgalanma yaşamakta ve suç davranışını sürdürmeye devam etmektedir. Yönlendirme programları sayesinde çocuk adli sistemle tanışmadan içinde bulunduğu risk durumuna göre suç davranışından uzaklaştırılmaktadır. Bu sayede hem çocuğun sergilediği suç eylemi karşılıksız bırakılmaz hem de çocuk ceza adalet istemine girerek kriminal özne olmaktan uzak tutulmuş olur (Tekin 2005, Cankurtaran-Öntaş 2008, Atılgan ve Ümit-Atılgan 2009).

Katılımcılara basit suçlar nedeniyle çocukların adli sisteme girmesi konusunda ne düşündükleri sorulduğunda çoğu katılımcı adli süreçlerin yıpratıcı olduğunu bu nedenle alternatif modellerin uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu alternatif modellerden birisi de gelişmiş ülkelerde uygulanan yönlendirme (diversion) modelidir. Öğretim üyesi-1 çocuğun adalet sistemine girmeden yönlendirmenin yapılması gerektiğine dikkat çekerek bu uygulamanın nasıl olması gerektiği konusunda da ipuçları vermiştir.

> *"Çocuğun adalet sistemine girmeden öncesinde belki yönlendirme yapmak lazım. Yani esasında dünyayı yeniden keşfetmeye gerek yok. Uygulanıyor şu anda, dünyanın gelişmiş tüm ülkelerde bu şekilde." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Basit olaylarda çocukların adli süreçlerin dışında değerlendirilmesi gerektiğini belirten pedagog-1, özellikle küçük çocukların bu durumdan zarar gördüklerini vurgulamıştır.

> *"Çocuk çok önemli bir şey yapmadıkça bu sürece girmemeli. İdari makamlarda çözülmesi gerekiyor. Mesela hurda araç parkında araçların camına zarar veren küçük bir çocuk vardı. Sorguda stresten burnu kanamıştı. Ancak buraya (psiko-sosyal birim) gelseydi, burayı yaşasaydı rahat ederdi." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)*

On iki yıllık uygulama deneyimi olan sosyal çalışmacı-1 çocuk adalet sisteminin bağımsızlaştırılarak, mevcut adli sistemin dışına çıkarılması gerektiğini belirtmiş ve daha pratik, sonuç odaklı, çocuğun yararını gözeten bir sistem vurgusu yapmıştır.

> *"Belki mevcut sistemde, şu anki adli sistem içinden çocuk sistemini çıkarabilirsek -ama bağımsızlaştırabilsek- bir gençlik dairesi gibi oluşturabilirsek, kolluktan başlayarak, yargılama süreci olacaksa eğer sonunda, oraya gelene kadar ki sistemi tamamen şu sistem içinden çıkarabilirsek ve bu sistem içinde çalışacak olan personeli buna yönelik yetiştirebilirsek, bütün bu sıkıntılar ortadan kalkacak aslında. Çok daha pratik olacak, sonuç odaklı olacak ve çocuk yararlı olacak." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Gelişimsel ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı sistem içinde çocukların kaybolduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-1, adli sistem dışında çocukla temas sağlayacak birimlerin oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir.

> *"Tamamen gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayamayan bir sistem içerisinde onları kaybolan çocuklar haline getirdik. Ne işi var bu sistemin içinde bu çocukların? İşte bu yüzden kolluktaki ilk teması çok önemsiyorum ben. Eğer kollukta biz buna başlarsak, çocuğumuz o aşamaya gelmeden -belki kolluğa bile gelmeden- çocuk birimleri oluşturabilirsek bu süreçte, biraz daha şeyden ayırabilir. Kolluğun içinde de ayırıp temas etme şansı oluşturabiliriz. Çok zor bir şey değil aslında." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Çocukların adli sisteme dâhil edilmemeleri gerektiğini belirten pedagog-1, sorunların idari makamlar tarafından çözülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

> *"Bence adliyeye çocuk gelmemeli. Buraya gelip gelmeyeceğini adliye dışında bir kurum belirlemeli. Aile ve sosyal politikalar müdürlüğüne gitmeli öncelikle suça sürüklenen çocuk. Oradaki uzmanlar tarafından bir değerlendirme yapılmalı. Çocuğun suça sürüklenme riski ciddiyse, kendiliğinden önlemler alabiliyorsa o önlemleri alır. Ama adli bir destek gerekiyorsa o zaman adliye bilgilendirilir. Çocuğun adliyeye gelmesini gerektirecek çok ciddi bir durum yoksa adliyeye gelemeden bu iş çözümlenmelidir." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)*

Özellikle yaşı küçük çocukların adli sisteme dâhil edilmesinin çok sakıncalı olduğuna vurgu yapan pedagog-1, çocukların bu süreçte yaşadıkları zorluklardan örnekler vererek alternatif müdahale modellerinin olması gerektiğini belirtmiştir.

> *"12 yaş altı suç işleyen çocukların dosyaları geliyor özellikle güvenlik tedbiri alınmasına ihtiyaç olup olmadığının tespiti için. Gereksiz yazışmalar yapılıyor. Aslında hiç adli sürece gelmeden bir psikolog görevlendirilse hem araştırmasını yapsa hem de uzlaşma yollarını arasa daha etkili olur. Örneğin bir vaka var. Çocuklar otoparka gidip hurda arabalarla oynamışlar. 9, 10, 11, 12 yaşlarında çocuklar. Bu çocuklar arabanın içine giriyor, hoşlarına gidiyor tabi. Kimse de kızmıyor onlara. Oynarken hurda arabaların camlarını kırmışlar, arabalara taş atmışlar, üzerlerine çıkmışlar oynamışlar. Bekçi bu sefer geliyor, çocukları görüyor. Olayın dışında olan, otoparkın dışında olan iki çocuğu da alıyor. Bunları arabanın içine koyuyor, fotoğraflarını da çekiyor. Çocuklar araçlara zarar verdi, suç işlediler diye polislere haber veriyor. Ve çocuklar adli sürece giriyor, korkuyorlar, ağlıyorlar." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)*

Çocuklar arasında yaşanan bazı küçük tartışma ve kavgaların adli sisteme taşınmadan halledilmesi gerektiğini düşünen psikolog-1, adli sürecin başlatılmış olmasının hem mağdur hem de sanık açısından zor olduğunu belirtmiştir.

> *"...Ufak tartışmalar, kavgalar olabiliyor. Ufak bir tokat atılmış, gidip sağlık raporu alınıyor. Şikâyette bulunuyor. Bu süreç tabi ki her iki tarafı da yıpratıyor. İki taraf da çocuk. Biri sanık biri mağdur sıfatıyla adli sistemin içine girmiş oluyor. Bakıyorsunuz ufak bir olay. Çocuk için çok zor bir süreç... Bunun aslında hiç başlamadan sonlanması çok iyi bir şey olur." (Psikolog-1, Aile Mahkemesi)*

Suça sürüklenen çocuklara bilirkişilik yapan bir psikolog-2, adli sisteme gelmeden önce pek çok sorunun nedeninin okul tarafından belirlenebileceğine vurgu yapmıştır.

> *"Örneğin okul ortamında çocuklar arasında bir olay olduğu zaman. Suça sürüklenen çocuklarla ilgili her okulda yetkili biri olsa, örneğin çocuk hırsızlık yaptığında, hemen çocuğun aile ortamı araştırılsa sorunlar tespit*

edilip ilgili kurumlar harekete geçirilebilir. Bu şekilde müdahale edebiliriz adli sisteme gelmeden önce." (Psikolog-2, Aile Mahkemesi)

Madde kullanma suçu nedeniyle yakalanan bireylerin kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı ile savcılık aşamasından denetimli serbestlik müdürlüğüne yönlendirildiğini belirten sosyal çalışmacı-4, diğer basit suçlardan da dava açılmadan bu sürecin işletilebileceğini vurgulamıştır. Bu sayede çocuğun daha az örseleneceğini belirtmiştir.

"Yeni çıkan bir şey var. Bu TCK 191'lerde kovuşturma yapılmadan direk soruşturma döneminde Cumhuriyet savcısı bize gönderebiliyor. Çocuklarda da bu olabilir. Hiç adli ortama girmeden. Tabi suçlu bir çocuk varsa, bunu yakalamışsan, orada ifadesini almadan direk savcıya getirebilir. Savcının huzurunda da sosyal çalışmacı görevlileri ile danışmanlık tedbirini başlatabilir. Fazla da örselenmez." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)

Çocukların basit suçlardan dolayı adli sisteme girmemesi gerektiğini savunan sosyal çalışmacı-5, çocuğun oyun ve yaramazlık olarak yaptığı fiillerin suç olarak algılanmasının doğru olmayacağını vurgulamaktadır.

"Çocukları adalet sisteminin içine sürükleyenler bu basit olaylarda… Bir kere çocukta suç işlediği algısı yok. O bir oyun, bir yaramazlık. Özellikle suç işlemeye suça yönelik ya da suç dürtüsüyle yapılmış bir hareket değilse, suçlu ya da suça meyilli gibi işlem görmesi de o çocuk için çok zarar vericidir." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)

Sosyal çalışmacı-7, ilk defa suç işleyen çocukların adli sistemden kaygı duyduklarını vurgulamıştır.

"Yani aslında hakikaten kriminal davranış sergileme konusunda risk altında olmayan çocuklar kaygı, korku, çekinme, utanma yani özellikle aileme ben bunu nasıl yaptım gibi. Bunların hepsi olabiliyor. Yani o çocuklarda olabiliyor." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Arabuluculuk ve Uzlaşmanın Etkin Uygulanmaması

Türkiye çocuk adalet sisteminin önemli eksiklerinden birisi de arabuluculuk sisteminin etkin uygulanmamasıdır. Arabuluculuk tüm geleneksel toplum ve kültürlerde asırlarca uygulanan bir yöntem olmakla birlikte profesyonel anlamda 1960'lı yıllardan sonra gelişmiş ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Alternatif çatışma çözümü yöntemlerinden birisi olan arabuluculuk, mahkeme dışı çözüm yöntemi olarak uygulanmaktadır. Arabuluculuk, çatışma içinde olan iki veya daha

fazla taraf arasında barış, düzen ve anlaşma sağlamak için tarafsız bir üçüncü kişinin yönetiminde gerçekleştirilen süreçtir (Fox ve Arnull 2013).

Suça sürüklenen çocukları soruşturmaya hazırlayan adli kolluk birimleri CMK gereği taraflar arasında uzlaşma teklifinde bulunmaktadır. Ancak bu teklif yasal zorunluluk gereği evrak üzerinden gerçekleştirilmektedir. Profesyonel bir arabuluculuk sistemi ile yapılmadığı için uzlaşma teklifinin taraflar üzerinde bir anlamı olmamaktadır. Uzlaşmanın evrak üzerinden yürütüldüğünü belirten sosyal çalışmacı-4, yetkilendirilmiş bir arabulucunun devreye girmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Çocuk şubede uzlaşma evrakları var. Ama usulen yapılıyor onlar. Arada gerçekten iki tarafı da, iki tarafla da konuşup çaba sarf edip ikna yapacak bir çaba yok orada. 'Uzlaşmayı kabul ediyor musunuz?' imzalamış orayı. Hâlbuki orada bu işi profesyonel manada yapan bir arabulucu, bir uzlaştırıcı olup iki tarafı da ikna edip, bir de yetkisi olsa orada çocuğa adli sisteme girmeden bir takım yaptırımları verebilecek, diyelim ki seçenek yaptırımları var ya kitap okumadan tut, kamu hizmetine kadar bir takım şeyleri verebilme yetkisi olsa. Birçok şey aslında orada çözülür." (Sosyal Çalışmacı-4, Denetimli Serbestlik)*

Çocukların kendi aralarında yaşadıkları sorunlarda çocuk psikolojisinden anlayan bir arabulucunun devreye girmesi gerektiğini belirten psikolog-3, yurtdışından örnekler vererek bu sistemin nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşlerini ifade etmiştir.

> *"Çocuklar avukatlarıyla birlikte arabulucunun önüne getirildiğinde, burada sistem avukatlar üzerinden yürüyor. Çocukla çalışıyorsanız, avukatlar arabuluculuk yapamaz. Çocukla çalışılacaksa arabuluculuğun psiko-sosyal boyutu olmalı. Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı devreye girmek zorunda, yine uzmanlar devreye girmek zorunda. Çocuklarla konuşur, aileyle konuşur. Çünkü bu süreç hukuksal arabuluculukla gidecek bir süreç değil. Onun için yapılması gereken arabuluculuğun –çocuklar için özellikle- çok daha basit sistemle yürütülmesi gerekir. Biz bu sistemi incelemek için Avusturya'ya gittik. Avusturya'da 5 tane çocuk suçlarından sadece birisi mahkeme aşamasına gelir, diğerlerinin hepsi arabuluculuk ile gerçekleştiriliyor." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Suça sürüklenen çocuğun ilk ifadesinin alındığı savcılık aşamasında arabuluculuk ya da uzlaşma sistemin devreye girmesi gerektiğini savunan psikolog-4, bu sayede mahkemelerin yükünün azalacağını, yargılamanın kalitesinin artacağını ve çocuğun adli süreçten uzak tutulacağını vurgulamıştır.

"Çocuk mahkemesine özel belki böyle bir sistem olabilir. Bizler belki o süreçte savcılıkta dava açılmadan savcılık sürecinde görev alsak. Orada, hani bizim dışımızda biri mi olur bilemiyorum ama danışmanlık, uzlaştırmacı gibi biri görev alırsa mahkemelerin de yükü azalır, yargılama da daha kaliteli olur." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)

Sosyal çalışmacı-3, çocuklara basit suçlarla ilgili uzlaşma yönteminin uygulanması gerektiğini belirtmiştir.

"Çocuklara basit konularda uzlaşma denilen yöntem uygulanmalı, korkutulmamalıdır." (Sosyal Çalışmacı-3, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi)

Çocukların kendi aralarında yaşadıkları basit olayların adli sisteme gelmeden çözülmesi gerektiğine dikkat çeken öğretmen-1, arabuluculuk gibi alternatif sistemlerin oluşturulmasının önemini vurgulamıştır.

"Basit olaylar kesinlikle çocuk mahkemesine ulaşmamalı. Mesela benim bir dosyam vardı. Bir kız çocuğu, lisede yaptıkları resimleri asarlar ya… Bu, diğer kızın resmini karalamış. Bu durum okul içinde çözülebilecek bir mevzu. Disipline verirsin ki ona bile gerek yok. Konuşma yeterli olabilir belki. Ama buraya kadar gelmiş çocuk 18 yaşına kadar denetimli serbestlik aldı. Kesinlikle mahkemeye taşınmamalı. Arabuluculuk mu oluyor onun çözümü nasıl olur bilmiyorum ama farklı bir sistem oluşturulmalı." (Öğretmen-1, Denetimli Serbestlik)

Adli sistemde çocukların örselenememeleri gerektiğine dikkat çeken sosyal çalışmacı-7, mahkeme aşamasına gelmeden uzlaşma yöntemiyle pek çok olayın adli sistem dışında çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

"Adli sistemde suça sürüklenen çocukların da, mağdurların da örselenmemesi esas alınması gerekiyor ama uygulamada bu tarz şeyler olmuyor. Mesela bazı olaylarda uzlaştırma da oluyor ama ne kadar… Yani tarafların mahkemeye gelmeden önce daha profesyonel bir şekilde şey yapılması, belki bu işlemler hem formaliteyi de daha azaltabilir. Çocukların da belki hiç buralara gelmeden sorunlarının çözülmesine yol açabilir." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Basit suçlar için adli kolluk biriminde bir sistem kurulması gerektiğini ifade eden pedagog-2, barıştırma ya da zararın karşılanması gibi çalışmalarla birçok davanın soruşturma aşamasına gelmeden önlenebileceğini vurgulamıştır.

"Basit suçlar direk mahkemeye geliyor. Polis aşamasında bir birim kurarak, tarafları barıştırarak veya zararı karşılattırılarak çoğu vaka savcılığa getirilmeyebilir. Çocukların arasındaki basit olaylardan dava açılıyor. Yani yüzde yetmiş, sekseni böyle davaların. Aile ve sosyal politikalara da o yetki verilebilir. Rehberlik araştırma merkezi yönlendirebilir. Organize emniyette olur, emniyet evrakları hazırlayacağı

için. Taraflar barıştırılır zarar öyle giderilebilir. Bu şekilde birçok dava savcılığa gelmeden giderilebilir." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Basit suçlarda uzlaşma mekanizmasının olması gerektiğini vurgulayan avukat, mahkemelerin dosya yoğunluğu nedeniyle uzlaşmaya yeterince zaman ayıramadığını ifade etmiştir. Uzlaşma için çalışma yapılsa birçok davanın mahkeme aşamasına gelemeyeceğini belirtmiştir.

"Zaten burada çocuklar mesela gidiyor evin camını kırmış ufak bir şey yapmış. Çocuk yargılanıyor. Karşı tarafla bir etkin konuşulsa vesaire. Kimse böyle 'süründüreceğim o çocuğu' gibi düşünmüyor. Sadece hani geliyor orada, şimdi adam da sağlıklı düşünmüyor. Mağdur geliyor, hâkim soruyor: 'Şikayetçi misin, değil misin?' Adam da olayı anlayamadan… Belki hani konuşarak anlaşılıp bitecek yani ama orada şimdi hâkimin önünde var yirmi tane dava. 'Şikâyetçi misin, değil misin?' 'Katılma talebin var mı, yok mu?' 'Güle güle' diyor. Dur bakalım belki uzlaşma olabilir, 'konuşun gidin bir daha gelin' bilmem ne denilmiyor. Dava açılmaması için uzlaşma mekanizması daha etkin kullandırılabilir diye düşünüyorum." (Avukat, Baro)

Suça sürüklenen çocuk vakalarında uzlaşma ve arabuluculuk işlemleri için Cumhuriyet savcısı ve sosyal hizmet uzmanının yetkilendirilebileceğine dikkat çeken sosyal çalışmacı-9, olayların mahkemelere yansıtılmadan çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

"Çocuk refahı gibi önemli bir konuda daha böyle küçük düzeylerde Cumhuriyet savcısı ve sosyal hizmet uzmanları yetkin kılınarak bazı şeylerde arabuluculuk sistemi mi olur, kurum içerisindeki uzlaştırmacılık mı olur hangisi istenilirse o sistem ile çözülüp mümkünse çok fazla mahkemelere yansımadan çözülmesi gerekir. Orada devlet sosyal hizmet uzmanını güçlendirmeli, yetkilendirmeli ve orada bir mekanizma yaratmalı." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Hukuk sisteminde uzlaşma yönteminin olduğunu ancak etkin kullanılmadığını belirten öğretim üyesi-3, basit suçlardan dolayı çocukların adli sisteme girmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

"Çocuklar basit suçlardan dolayı adli sisteme girmemelidir. Bunu olduğundan daha etkin kullanması gerekiyor. Uzlaşma hukukta var, kurumsal olarak da var. Sadece çocuk suçları için değil. Diğer bütün suçlar için söz konusudur. Çocuk adalet sisteminde bunun etkin kullanılması durumunda hakikaten çocukların örselenmeden sistemin dışına çıkmasına çok etkili olur." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Adli sistem içinde çocuğun dengesinin bozulduğunu ifade eden psikolog-4, arabuluculuk, uzlaştırma gibi mekanizmaların devreye girmesi gerektiğine, okullarda

rehberlik servisleri üzerinden suç olaylarıyla ilgili danışmanlık hizmeti yürütülmesinin önemine dikkat çekmiştir.

> *"Bunun bir sistemi olsa arabulucular gibi, uzlaştırıcılar falan olsa. Bizde inanır mısınız öğretmenler bile geliyor şikâyetçi olarak… Bir öğretmen, bilemiyorum tabii ama nasıl bir seviyeye geliyorlar onu bilemiyoruz. Okul idaresi devreye girmeli. Yani okuyan çocuklar için rehberlik servisleri üzerinden mutlaka bir danışmanlık olması lazım. Çünkü adli sürece girmek demek, çocuğun gerçekten tüm dengesini bozuyor. Yani ben bir duruşmadan bir duruşmaya saçının kenarının beyazladığı çocuğu gördüm. Cezaevine girdi çıktı birilerine çarptığı için. O çocuğun saçlarının beyazladığını gördüm." (Psikolog-4, Çocuk Mahkemesi)*

Okul ortamında yaşanan basit olaylardan dolayı çocuklar hakkında adli işlem başlatıldığını belirten sosyal çalışmacı, bu süreçte çocukların SSÇ olarak etiketlendiğini ve psikolojik açıdan zarar gördüklerini vurgulamıştır. Sosyal çalışmacı-8, adli süreç başlatmak yerine uzlaşma gibi mekanizmaların devreye sokulmasıyla sorunun çözülebileceğine, ancak mevcut sistemin talimatla ifade alma üzerine kurulduğuna dikkat çekmiştir.

> *"Basit olaylarda adli süreç başlatılmamalı bence. Gelen dosyalarda suça sürüklenen çocuk dosyası çok fazla geliyor, bilirkişilik olarak. Çocukla görüşme isteniyor. Tabi çocukla görüştüğümüzde olayın öyküsüne bakıyoruz, ifade tutanağına. Örneğin; bir arkadaşı telefonunu bırakıyor ben teneffüse çıkacağım diyor okulda, o arkadaşı da ben de çıkıyorum diyor telefonu başka arkadaşına bırakıyor, o telefon kaybolunca o çocuklar savcılıkta suçlu olarak kimlik bilgileri alınıyor, ismi suça sürüklenen çocuk oluyor. Bu tür basit suçlar, bu tür çocuğa suçlu muamelesi yapılmadan belki çözülebilir. Kâğıt üzerinde bir uzlaşma teklifi var ama uzlaşma mekanizmasının uygulanması ancak sistemin o modele yönelmesiyle olabilir." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)*

Kamu Vesayeti Uygulamasının Olmayışı

Türk Medeni Kanunu'nun 404. maddesinde; *"velayet altında bulunmayan her küçük, vesayet altına alınır"* ifadesi ile ailenin korumasının bittiği yerde vesayetin başlayacağı belirtilmiştir. Medeni Kanun'da tanımlanan vesayet sistemi uygulamada daha çok anne-babası hayatta olmayan çocuklara bir yakınının vasi olarak atanması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ancak kamu vesayeti çocuğun, koruma sistemine girdiği andan itibaren onu bekleyen tüm süreçlerde takibini yapmak ve adli mekanizmalarla ilişkilerini sağlamak, haklarını kullanmasında ve korunmasında rehber ve/veya yasal temsilci olarak çocuğu desteklemek amaçlarına hizmet eden kurumsal bir modeldir. Türk Medeni Kanunu'nu hazırlanırken vesayet altına alınması gereken kişinin her zaman bir akrabasının bulunabileceği varsayımından

hareket edilerek tanımda belirtildiği anlamda bir kamu vasisine ihtiyaç duyulmamıştır (Akyüz 2013). Ancak Türkiye'de kamu vesayeti sistemi oluşturulmasıyla ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Çocuk adalet sistemi içinde çocuğu ihtiyaç duyduğu hizmetlere yönlendirecek ve takip edecek kamu vasiliği sisteminin Türkiye'de olmadığını vurgulayan sosyal çalışmacı-9, kamu vasiliğinin nasıl olması gerektiği konusundaki görüşlerini ifade etmiştir.

> *"Kamu vesayetinin hukukumuzda yeri yok. Türk kültüründe olmasına engel bir durum da yok. Biz bir sürü yasayı yabancı kültürden aldık, Roma hukukundan aldık. ...Kamu vesayetiyle danışmanlık kurumlarının birbirinden farklı olduğunu siz de biliyorsunuz. O farklı şey, danışmanlık biraz daha bir olaya ilişkin profesyonel bir iş yapıyorsun. Ötekinde ise hani profesyonel para alma işgüzarlığı ama orada biraz daha hukuken sorumluluk alıyorsun. Danışmanlıkta biraz eğitim, danışmanlık, rehberlik, mesleki işler var işin içerisinde, işte başka özel bir alan. Öteki de aslında nispeten özel bir alan ve bu alanda yurt dışındaki uzman arkadaşlarımızdan kamu vasisi altında çalışıp da buradan maaş alanları biliyorum. Dolayısıyla o iş de bir bilgiyi gerektirir. Kurumları bilmeyi, çocuğun yararını bilmeyi, hangi çocuğun gelişimi için hangisi uygundur." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)*

Avrupa'da pek çok ülkede uygulanan kamu vesayeti konusundaki görüşlerini sorduğumuz SHÇEK eski genel müdürü ve öğretim üyesi katılımcı, bu sistemin Türk Kültürü'ne çok uygun olmadığını ifade etmiştir.

> *"Şöyle ifade edeyim: bu yüzden mahkemeler velayetin nez'i davası konusunda çok hassas davranırlar. Çok nadiren karar verirler. Bu bizim kültürel yapımızla çok örtüşmediği için böyledir. Bu vasinin bence ailenin dışından birisinin olmaması lazım diye düşünüyorum. Belki anne baba bu fonksiyonu yerine getiremeyecekse ailenin diğer üyelerinden mesela dede olabilir, amca olabilir, hâlâ olabilir. Dışardan atanmış olan bir vasinin çok daha ciddi problemlerle aileyi, çocuğu karşı karşıya bırakabileceği kanaatindeyim şahsen. Mesela Hollanda'da bu böyledir. Bizdeki çocuğa bakışla oradaki çocuğa bakış çok aynı istikamette değil. Bizim yapımız biraz daha farklı." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Çocuk adalet sisteminde çocuğun sahibinin olmadığına dikkat çeken pedagog-3, diğer katılımcılardan farklı olarak Türkiye'de kamu vasiliği modelinin olmadığını vurgulamıştır.

> *"O nedenle ben şuna inanıyorum herkes bu sistemde, ben dâhil, sorumluluğunu üzerine düştüğü gibi yapsa zaten sıkıntı kalmayacak. Herkes savsaklıyor. Aman bu da iş gelir, görüşürüm, raporunu yazarım gönderirim diye bakılırsa biz bu çocuklara zaten hiçbir şekilde fayda sağlayamayız. Değeri yok bu sistemin içinde. Evet, hani bu noktada o hâkime hesap*

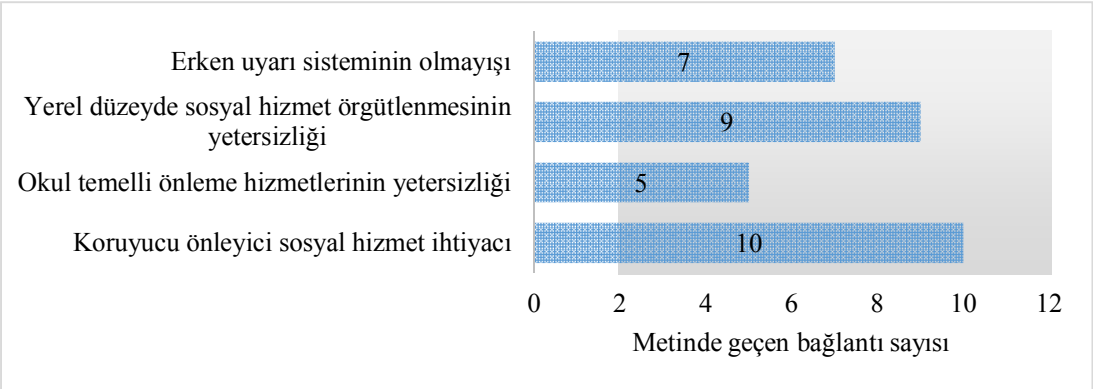
soracak bir ebeveyn yok ya da ne bileyim bir eğitimcisi yok. Kamu vasisi de yok. Çocuklar bu noktada çok korumasız. Yani aslında kimse çocuğun yararını düşünmüyor." (Pedagog-3, Aile Mahkemesi)

Çocuk adalet sistemi farklı disiplinlerin bir arada çalıştığı parçalı bir yapılanma modeli sergilemektedir. İlk defa sisteme giren çocuk açısından süreç belirsiz, karmaşık ve kaygı verici olmaktadır. Bu süreçte yasal görevleri gereği çocukla temas halinde olan pek çok kişi bulunmaktadır. Devasa ve karmaşık bir sistem içinde çocuk sahipsiz kalmakta ve adeta kaybolmaktadır. Bu nedenle sosyal çalışmacı-5, çocukla ilgili işlemleri tek elden organize edecek ve yürütecek bir merkezin olması gerektiğini belirtmiştir.

"Sırf çocukla ilgili bir organizasyon merkezi olması gerektiğini düşünüyorum. Diğer tüm kurumları çok iyi tanıyan, çocuğun o durumlarıyla ilgili diğer kurumlardan ne yardım alabileceğini çok iyi bilen, bir hizmet akışı içerisinde o kurumlarla iletişim halinde olan ve gerektiğinde sempatik ilişkileri kullanabilen. Çünkü kurumlar resmi anlamda birbirlerini tanıyıp iş yapsalar bile işin sürecine girdiğiniz zaman prosedürlere çok takılıyoruz." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)

3.3.14. Koruyucu Önleyici Hizmetler

Koruyucu-önleyici hizmetler çocuk koruma sisteminin erken uyarı alanını tanımlamaktadır. Zarar vermeden önce risklerin erken dönemde tespit edilerek önlem alınmasını sağlayan erken tanı ve uyarı sistemleri gelişmiş ülkelerde kurumlar arası işbirliğine dayalı olarak yürütülmektedir. Çünkü önleme mekanizması olmadığında müdahale için daha çok kaynak ve çaba harcanması gerekmektedir. Katılımcılar ağırlıklı olarak koruyucu önleyici sosyal hizmet ihtiyacı olduğu üzerinde durmuşlar ve sosyal hizmetlerin yerel düzeyde örgütlenmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

Şekil 3.19 Adli sistemde korucu önleyici hizmetlerin yetersizliğiyle ilgili sorunlara ilişkin bilgiler.

Koruyucu-Önleyici Sosyal Hizmet İhtiyacı

Çocuk koruma sisteminin etkin çalışmaması nedeniyle çocukların adalet sistemiyle karşılaştıklarına dikkat çeken STK temsilcisi, koruyucu mekanizmaların güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Şöyle bir mantığı var çocuğa özgü adaletin: Eğer çocuk koruma sistemi çalışmıyorsa, çocuk adalet sistemiyle tanışıyor çocuklar. Yani hep tersine dönüp çocuk koruma sistemini güçlendirmeye bakmamız gerekirken, biz çocuk adalet sisteminde yaptırımları daha güçlendiren bir ülke haline geldik." (Kırımsoy 2015)*

Çocuk adalet sisteminde asıl olanın koruyucu önleyici tedbirler olduğunu belirten sosyal çalışmacı-5, mevcut sistemde ancak çocuk suç işledikten sonra müdahale edilebildiğini vurgulamıştır.

> *"...Mümkünse eğer çocuk adalet sisteminde bir ilerleme kaydedilecekse suçu işledikten sonra değil, suçun öncesinde koruyucu ve önleyici tedbirler çok daha önemli. Sosyal hizmette zaten biz bunu önemsiyoruz, ama açıkçası çocuk adalet sisteminde çocuk suç işledikten sonra müdahale ediyoruz. Müdahale maalesef önünde değil, olduktan sonra." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)*

Suçun multi-faktöriyel bir olgu olduğuna dikkat çeken öğretim üyesi-2 çocuk suçluluğunun önlenmesi için risk faktörlerini azaltıp, koruyucu faktörleri arttırmak gerektiğini belirtmiştir.

> *"Suç çok değişkenli bir konu fakat ana faktörler bunlardır: Yoksulluk, işsizlik, göç gibi. Risk faktörleri olarak bakmak lazım olaya. Önlerken de risk faktörlerine yönelik bir müdahale lazım. Yani koruyucu mekanizmaları desteklemek ve risk yaratan etmenleri azaltmak hatta ortadan kaldırmaya çalışmak." (Öğretim Üyesi-2, Üniversite)*

Çocuk adalet sisteminin koruyucu-önleyici hizmetler alanında herhangi bir uygulamanın olup olmadığının sorulduğu sosyal çalışmacı-5, mevcut sistemde sadece müdahale ile uğraşıldığını, koruyucu önleyici tedbirlerin ASPB öncülüğünde organize edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

> *"Yeni yeni var. Şu anda mesela okul sosyal hizmetinin giriş aşamasındayız. Hastanelerde tıbbi sosyal hizmetin giriş aşamasındayız. Yeni uygulamalar başladı. Denetim serbestliğinin dokuz yıllık bir geçmişi var. Ama denetim serbestlikte de durum diğerlerinde olduğu gibi sadece müdahale. Yani suç olduktan sonraki müdahale şeklinde. Koruyucu önleyici tedbirler ASPB tarafından organize edilir ama çocukla ilgili tüm birimleri bir iş akışlaması şeklinde organizasyonu önemlidir." (Sosyal Çalışmacı-5, Denetimli Serbestlik)*

Çocuk adalet sisteminde müdahale alanının çok kesin hatlarla çizilmiş aşamalardan oluştuğunu belirten avukat, önleyici hizmetler alanıyla ilgili ciddi bir boşluk olduğunu ifade etmiştir. Bulunduğu ilde bu konuda risk taraması modelinin önerildiğini ancak bunun kurumsal olması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Aslında hani derler ya; en ucuz şey adam hasta olmadan tedavi etmek. Bizde önleyici hizmetlerle ilgili genelde bu tarz şeylerde kaynak sıkıntısından falan bahsediyorlar. Ya bu çocuğa kırk tane avukat tayin ediyorsun, adam başına 250 lira versen yani bayağı para ediyor yani. Müdahale sistemi çok kesin hatlarla çizilmiş. Hani çocuğun soruşturma, kovuşturma evresi vesaire ama önleyici hizmetlerle ilgili ciddi bir boşluk var." (Avukat, Baro)*

Sistem içerisinde çocuğun risklerinin geç fark edildiğini belirten sosyal çalışmacı-11, bu riskleri erkenden tespit edebilecek bir ihbar mekanizmasının olması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Siz buraya 17 yaşına kadar bir çocuk sokaktan gelmişse, o kaç kez mükerrer suç işlemiş oluyor. Siz onu daha küçükken birçok riski bırakın; onun istismarlarını, cinsel istismar mağdurları oluyorlar. Hani bir suç işlemekten önce dünya kadar mağduriyetleri var zaten bu çocukların ve bu çocuk kemikleşmiş bir yapısı ve artık hiçbir şeyde, 17 yaş çok ciddi bir yaş... Bu çocuk 17 yaşa kadar böyle yaşadıysa hayat şeylerini, mağara kurallarını öğrendi, can hıraş ayakta kaldı, çocuğa şapka çıkarmak lazım. Hani bizim sistemimizde şimdi emniyetin oraya gelinceye kadar ki bence birinci basamak orası olması lazım, Aile Sosyal Politikaların ilgili birimi olması lazım ve bunu direkt ihbarla birlikte harekete geçecek, onun ailesi neresi, nüfusa kayıtlı mı..." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Türkiye'de çocukların risklerden korunması için önleyici tedbirlerin olmadığını belirten öğretim üyesi-1, müdahale düzeyinde de yetersizlikler olduğunu vurgulamıştır.

> *"Çocukları suça sürükleyen risklerden kurtulabilmek için de hem kanunla bağlantılı olarak yeterli alt yapı ve tesislerimiz, imkânlarımız ne yazık ki yok. Bunlar yan yana gelince çocuklarımızın savrulmaları söz konusu. Ama son yıllarda -bilmiyorum ileriki sorular da gelecek mi ama- son yıllarda yapılan çalışmalar ile bir miktar önleyici tedbirler devrede. Ama Türkiye önleyici tedbirler açısından alması gereken çok daha mesafeler var." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)*

Öncelikle çocuğun adalet sistemiyle karşılaşmasına neden olan risklerin belirlenmesi gerektiğini vurgulayan STK temsilcisi, önleyici hizmetlere dikkat çekmiştir.

> *"Bizde çocuğun neden adalet sistemiyle karşı kaşıya kaldığı sorgulanmıyor. Ne yapılacağı sorgulanıyor. Hâlbuki çocuğa özgü adalet*

sisteminde bir kere neden çocuk adalet sistemiyle karşı karşıya ve bir daha karşılaşmaması için neler yapılmalı, ayakları üzerinde durabilmesi için… Onların düzenlenmesi gerekirken biz doğrudan herhangi bir şekilde kanunla ihtilafa düştüğü zaman yaptırım listemizi açarız. Oradan karşısına ne denk geliyorsa onu veririz." (Kırımsoy 2015)

Çocukların suça sürüklenmesinin tedrici olarak gerçekleştiğini belirten sosyal çalışmacı-8, çocuğun risklerinin erken dönemde fark edilmesinin çözümü daha da kolaylaştıracağına dikkat çekmiştir.

"Çocuğun suça sürüklenmesinin başında küçük şeyler var. Yani çocuk birden aşırı davranım bozukluğu göstermiyor. Yavaş yavaş geliyor. Arkadaşlarıyla sigaraya başlıyor veya ilk maddeyle tanışması. Tabi aile bunu görmüyor, önemsemiyor, fazla büyütmüyor gözünde. Nitekim olay toplumu, aileyi tıkayacak düzeye geldiğinde bize ulaşıyor. Tabi ki ilk aşamada olay fark edildiğinde olay çok farklı boyuta varırdı, çocukla birebir çalışıldığında. Fakat Türkiye'de bu personel yapısı yok." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Okul Temelli Önleme Hizmetlerinin Yetersizliği

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda 18 milyona yakın öğrenci eğitim görmektedir. Okul öncesi eğitimle birlikte 4-5 yaşından itibaren eğitim kurumlarına devam etmeye başlayan çocuklar, 18 yaşına kadar yaşamlarının önemli bir kısmını bu kurumlarda geçirmektedirler. Eğitim kurumları eğitim-öğretim faaliyeti yanında çocukları toplumsal yaşama hazırlama işlevini de yerine getirmektedir. Okul temelli çalışmalarla riskli durumların erkenden fark edilmesi, çocukların psiko-sosyal sağlıklarının korunması açısından son derece önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili görüşlerini belirten sosyal çalışmacı-8 koruyucu-önleyici sosyal hizmet modeli olarak okul sosyal hizmet birimlerinin kurulması gerektiğine dikkat çekmiştir.

"Okul sosyal servislerinin, sosyal hizmet birimlerinin kurulması şart oldu. Çünkü Milli Eğitim bildirimlerinde rehber öğretmende sadece oda içinde ilgileniyor çocukla. Odanın dışı çocuğun çevresi, ailesi bunlarla çalışma kısmı yok. Sosyal hizmet birimi orada kurulmadığı sürece ASPİM bu yükün altından da kalkamaz." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Koruyucu-önleyici hizmetleri çocuk refahı kapsamında değerlendiren sosyal çalışmacı-9, okul sosyal hizmetinin önemine dikkat çekmiştir.

"Çocuk refahında da bunu görüyoruz aslında. Küçük koruyucu-önleyici hizmetlerin geliştirilmesi lazım. Okul sosyal hizmetlerin uygulamaya geçilmesi gerekiyor." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Uzun yıllar sınıf öğretmenliği yaptıktan sonra Adalet Bakanlığı'na geçiş yapan öğretmen-2, eğitim sisteminde çocukların risklerini önceden tespit edip müdahale edecek bir mekanizmanın olmadığını vurgulamıştır.

> *"On üç sene milli eğitimde sınıf öğretmenliği yaptım. Adalet sisteminden önce milli eğitimin düzeltilmesi gerekiyor. Çocukların eğitimi çok önemli. Çocuktaki riskler önceden görülse bile, sistem aktif işlemiyor. Tamam, rehberlik bölümü var ama yeterli değil. Çocuklarla bu noktada yeterli çalışılmıyor." (Öğretmen-2, Denetimli Serbestlik)*

Okullarda rehber öğretmen sayısını yetersiz olması nedeniyle özellikle riskli çocuklarla ilgili ev ziyaretleri yapılamadığına dikkat çeken öğretmen-2, okullarda sosyal hizmet uzmanlarının görev yapmasıyla ilgili çalışmaları olumlu bulduğunu ifade etmiştir.

> "*Sosyal hizmet uzmanlarının okullarda çalışmasına yönelik bir proje var. Ben onu olumlu buluyorum. Artı rehberlik bölümleri daha aktif hale getirilebilir. Bizim okulda ev ziyareti yapan rehberlikçi görmedim, ama yapanlar da olmuş olabilir. Bir tane rehber öğretmen var okulda mesela." (Öğretmen-2, Denetimli Serbestlik)*

Pek çok sorunun okul ortamında çözülebileceğine vurgu yapan pedagog-1, okulun riskleri önleme noktasında kilit rolü olduğunu belirtmiştir.

> *"Okul kendi imkânlarıyla aileyle bağlantı kurarak pek çok problemi çözer. Çocuklarda 12 yaş kırılma noktası oluyor. Sonrasında liseye başladıktan sonra ders başarıları çok ciddi anlamda düşüyor. Pek çok çocuğun ortaokulda dersleri çok iyi oluyor. Liseye başladıklarında ciddi anlamda düşüş yaşıyorlar. Liseyle birlikte çevresi değişiyor çocuğun, bu da çok önemli. Lisedeki problemli çocuklardan etkileniyor. Onlarla tanıştıktan sonra çocuk bir şekilde okuldan kaçmaya başlıyor, maddeye alışıyor. O çevrenin etkisine girdikten sonra cazip geliyor, aile sıkıcı, okul sıkıcı o çevre ona güç katıyor, sahipleniyor, ait olma duygusu geliştiriyor. Oradan kopma şansı çok daha zor oluyor. Çocuk bütün zamanını okulda geçirdiği için okul kilit durumunda." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)*

Yerel Düzeyde Sosyal Hizmet Örgütlenmesinin Yetersizliği

Sosyal sorunlar karşısında önleyici tedbirlerin alınabilmesi için etkin sosyal hizmet programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de 2011 yılına kadar sosyal hizmet programları SHÇEK vasıtasıyla yerine getirilmekteydi. Ancak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte SHÇEK'in hizmetleri bakanlığa devredilmiş, aile danışma merkezi, toplum merkezi, çocuk ve gençlik merkezi gibi pek çok kuruluş kapatılarak sosyal hizmet merkezi adı altında yeni bir kurumsal yapı oluşturulmuştur. Bu geçiş sürecinde gecikmeler ve aksaklıklar yaşanması sosyal

sorunlara etkin müdahale edilmesini engellemiştir. Sosyal hizmet modellerinin tam anlamıyla tüm risk grubu nüfusu kapsamadığını dile getiren sosyal çalışmacı-1, mahalle düzeyinde müdahale etmeyi sağlayacak sosyal hizmet programları geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Hani gerek geldiğimiz koşulları düşündüğümüzde, gerek sosyal hizmetin geldiği noktayı düşündüğümüzde, buna rağmen tam anlamıyla yerleşememizin sıkıntıları var. Yerleşmeyi başarabilmiş olsaydık, sosyal hizmet anlamında, belki bu toplumsal değişmeye hazırlıklı olabilecekti. Bu değişim bir çöküş ya da dağılma gibi olmayacaktı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın dönüşümü, sosyal hizmetin dönüşümü bazı kurumların kapatılmasının da etken oluşu tabii ki var. Mahalle düzeyinde müdahaleleri geliştirmemiz lazım. Yani biz çok geç kaldık." (Sosyal Çalışmacı-1, Aile Mahkemesi)*

Sosyal çalışmacı-11, risklerin önceden tespit edilebilmesi için Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün İngiltere'de olduğu gibi mahalle düzeyinde ailelerden haberdar olması gerektiğini belirtmiştir.

> *"Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; şu andaki bakanlığın Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü var. Peki, İngiltere'de mahallede bir kadın, eğer bu anne baba, bir çift beraber yaşıyor adamda alkol, kadında uyuşturucu sorunu varsa daha kadın çocuğa hamile kalır kalmaz sosyal hizmet tespit etmeye başlıyor. Mahallenizdeki mahalle sosyal hizmeti şeyde birimler olması tıpkı Aile Hekimi gibi belirli... Bu mahalledeki kimin evinde sorun var, kimde yoksulluk var, kimde..." (Sosyal Çalışmacı-11, Aile Mahkemesi)*

Sosyal hizmet merkezlerinin, aile sağlığı merkezleri gibi hanelerden sorumlu olması gerektiğini belirten psikolog-3, çocuğun çok erken yaşlardan itibaren takip edilmesinin önemini vurgulamıştır.

> *"...Bir sosyal hizmet merkezinin 20-30 evden sorumlu, bir ya da iki uzmanın bu çocukların doğumu, doğumundan sonraki bakımı, anne babanın işten ayrılması, kadınının evden gitmesi... ta buralardan itibaren müdahale etmesi gerekir." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Risklerin önceden tespit edilebilmesi için yerinde müdahale edilmesinin önemini vurgulayan psikolog-3, sosyal hizmet merkezlerinin mahalle düzeyinde örgütlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

> *"Biz genellikle merkezden müdahaleler yapıyoruz. Bizim sokakta müdahale yapmamız gerekiyor. Yani sosyal hizmet merkezlerinin bence mahalle boyutunda, sosyal yapının içine girmesi lazım, aynı bir sağlık ocağı gibi. Doğan çocuğu, yaşayan çocuğu, okula giden çocuğu, gitmeyen çocuğu, ev ev takip etmesi gerekir. Çünkü bize gelen şey, genellikle şöyle yapıyoruz: sonuca müdahale ediyoruz. Çocuk suç işliyor, biz diyoruz ki; 'buna bir*

müdahale etmek lazım', tamam edelim, o çocuğa müdahale ediliyor sadece. Yine geriye dönük müdahale yok." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)

Sosyal Hizmet Merkezi modelinin kendi genel müdürlüğü döneminde başlatıldığını vurgulayan katılımcı, yerel düzeyde koruyucu-önleyici sosyal hizmet modelinin nasıl olması gerektiği konusunda görüşlerini dile getirmiştir.

"Mahalleyi devreye sokarak yapacağız. Mahalle örgütlenmesi yapmalıyız. Benim zamanımda SHRM (Sosyal Hizmet ve Rehabilitasyon Merkezi) modeli geliştirildi biliyorsunuz. Sonra 'R'yi kaldırmışlar. Bizim buradaki amacımızı bizden sonra gelen arkadaşlar tam algılayamadılar. Biz bunları (aile danışma merkezi, toplum merkezi vb.) tek çatı altında toplamamızın sebebi sosyal çalışma meslek elemanlarının mesleklerini tam anlamıyla icra edebilecekleri bir alana taşımaktı. Birincisi bu. Çünkü il müdürlüğünde insan bürokratik işlemlerden dolayı çok dehşetli bir şekilde engellenmekte mesleğini icra edebilmekten. Yine biliyorsunuz sosyal çalışmanın ana kalemlerinden bir tanesi de sosyal araştırma yapmaktır. Dolayısıyla sosyal araştırma diye bir şey yoktu biliyorsunuz. SHM'lerin birinci temel ödevlerinden bir tanesi alan taraması yapmak, risk haritaları oluşturmaktı." (Öğretim Üyesi-1, Üniversite)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın gündüzlü hizmet veren tüm kuruluşlarını Sosyal Hizmet Merkezi adı altında tek bir kuruluş çatısı altında birleştirmesinin yanlış olduğunu vurgulayan öğretim üyesi-3, sosyal hizmetlerin yerel düzeyde örgütlenmesinin önemine dikkat çekmiştir.

"Aile Bakanlığı'nın çocuk ve gençlik merkezlerinin, aile danışma merkezlerinin, toplum merkezlerinin yani gündüzlü hizmet veren merkezleri kapatıp sadece sosyal hizmet merkezlerini açmasını hiç iyi niyetli görmedim. Modern devlet kurumsallaşan devlettir. İkincil ilişkileri esas alırız. Vatandaşın tanımlanmış haklarının nasıl karşılanacağının dizayn edildiği devlettir. Dolayısıyla mutlaka kurumsallaşma olması lazım ama insanların tek tipleştirerek değil. Ama mutlaka bir yerlerde bizim kurumsal bir varlığımızın olması lazım. Aile Bakanlığı hiçbir köyde yok. Çok az ilçede var. Mahalle düzeyinde yok." (Öğretim Üyesi-3, Üniversite)

Önleyici hizmetler kapsamında öncelikle aileleri bilinçlendirme çalışmaları yapılması gerektiğini düşünen sosyal çalışmacı-7, sosyal hizmetin toplumla çalışma yöntemi kullanılarak toplum merkezi faaliyetleri gibi çalışmaların yapılmasının önemini vurgulamıştır.

"Yani bu konuda ailelerin bilinçlenmeleri… Öncelikle çocuklarını önemsemeleri gerektiği konusunda bilinçlenmeleri gerekiyor. Yani bu bilinç olduğu zaman aileleri harekete geçirip sizi dinlemelerini sağlayabilirsiniz. Yani bu konuyu hiç önemsemiyorlar. Hani toplumla çalışma yöntemleri olabilir. Toplum merkezleri belki bu anlamda alana çıkıp özellikle annelerle öncelikle çalışmalar yapılabilir." (Sosyal Çalışmacı-7, Çocuk Mahkemesi)

Sosyal çalışmacı-9, çocukların suça sürüklenmesinde sosyal hizmet ve sosyal politikaların yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Sosyal hizmetlerin yerel düzeyde mahalle ve sokak örgütlenmesi şeklinde model ve politikalar üretmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

> *"Yerel düzeyde sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanları genişletilmeliydi. Sosyal hizmetler kurumunun da hizmet modelleri daha küçük ölçekli ve yerinden yönetim, mahalle bazında olmalıydı. Belki ileride imkânlar buna müsaitse küçük sokaklar bazında riskli bölgelerde olmalıydı. Koruyucu-önleyici hizmetler olmalıydı. Aile danışma merkezleri, toplum merkezleri koruyucu-önleyici sosyal hizmetler açısından önemli kurumlardı. Şeylerinde sıkıntı vardı yani güçlü kurumlar değildi. Yeterince meslek elemanları yoktu." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)*

Erken Uyarı Sisteminin Olmayışı

Erken uyarı sisteminin hayata geçirilmesi gerektiğinden bahseden psikolog-3, çocuğun bilgilerinin kurumlar arasında elektronik ortamda paylaşılmasının koordinasyona katkı sağlayacağını belirtmiştir.

> *"Şimdi kurumlar arası hem kopukluk var hem de bu alanda çalışan hâkimler, uzmanlar kurumların nasıl çalıştığını bilmiyorlar bazen. Eğer erken uyarı sistemi hayata geçirilebilseydi; örneğin bir çocuk UYAP sistemine girdiği zaman sosyal hizmetlere alarm verirdi. Bir çocuk karakola gittiği an sosyal hizmetler bunu bilgisayarında görmeli, bilmeli ve takip etmeli. Uzman çocuğun dosyasını incelemeli, aklına gelmeli." (Psikolog-3, Aile Mahkemesi)*

Suçu önlemenin temel mekanizmalarından birisi de suç ortaya çıkmadan önce riskleri erken dönemde tespit edebilmektir. Pedagog-1, risk tespiti yapacak erken uyarı sisteminin okullarda kurulması gerektiğini vurgulamıştır.

> *"Bence okullarda erken uyarı sistemi olmalı. Çocuğun problem çıkarıp çıkarmadığını en iyi okul bilir. Sorun saptama noktasında pedagojik formasyon sahibi olduğu için öğretmenler etkili olabilir. Mesela sınıf öğretmeni çocuğun problem yaratıp yaratmayacağını arkadaşlarıyla ilişkilerinden anlayabilir. Bu durumu okul idaresine iletebilir. Aileyle görüşülür. Riskin boyutunun büyük olduğu fark edilirse rehberlik araştırma merkezine bildirilmeli ve o çocuk takip edilmeli. İhtiyaç duyulduğunda diğer hizmetler devreye sokulmalıdır." (Pedagog-1, Aile Mahkemesi)*

Risklerin önceden belirlenebilmesi için okullarla aile ve sosyal politikalar müdürlüğü arasında bildirim mekanizması olması gerektiğine dikkat çeken pedagog-2, erken uyarı alanının Türkiye'de olmadığını belirtmiştir.

"Okul döneminde, eğitim-öğretim döneminde okuldaki rehber öğretmenlerin risk tespiti gibi konularda eğitim alması, bilinçlendirilmesi gerekir diye düşünüyorum. Sosyal hizmetlere de bildirim yapacak ki sosyal hizmetler gitsin incelesin. Bildirim yapılmamış olanları inceleme gibi bir görev ve sorumlulukları olamıyor. İhbar olacak bildirim olacak ki onların da işte personel yetersizliği var, işleri başlarından aşkın zaten ama eğitim kurumu içerisinde rehber öğretmenler ilgilenebilir, çocuk ile görüşebilirler. Erken uyarı alanı Türkiye'de boş… Okullarda da rehber öğretmenlere kalmış." (Pedagog-2, Çocuk Mahkemesi)

Çocuk Koruma Koordinasyon Strateji Belgesi'nde erken uyarı sistemi modelinin tanımlanmış olduğuna dikkat çeken sosyal çalışmacı-8, pilot uygulamasının yapıldığını ancak yaygınlaşmadığını belirtmiştir. Erken uyarı sisteminin nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşlerini ifade etmiştir.

"Koordinasyon strateji belgesinde böyle bir model tanımlamışlar. İşte erken uyarı alanı. Pilot uygulama olarak Bursa yapmış erken uyarı sistemi şeklinde. Bu ön değerlendirme ekipleri oluyor, risk takip kurulları oluyor. Ama bunların uygulanması bakanlık düzeyinde personel ve kurumsal yapıyla ilgili. Bursa inisiyatif alarak yapmış ama oradaki idareciler bu inisiyatifi desteklemiş. Vali yardımcısı buna önem vermiş, takmış, oradan buradan personel almış oluşturmuş fakat burada olması mümkün değil. Ayrı bir personel ayrı bir birim. Ne yapılabilir, biz en fazla şunu yapabildik kendi imkanlarımızla. Sağlık kuruluşları risk gördüğü anda eğitim kuruluşları uygun yönlendirmeyi ASPİM'e yapsınlar bilincini oturtmaya çalıştık. Yeniden formlar geliştirdik. Rehber öğretmen sorunu takip etsin, çözemediğinde görüşme raporu formatıyla olay, istismar, ihmalle ilgili veya suça sürüklenmiş, suç mağduru olanları bize bildirsinler. Burada yapacağımız sadece ASPİM' i güçlendirmek." (Sosyal Çalışmacı-8, ASPİM)

Erken uyarı alanında okul sosyal hizmeti biriminin kurulmasının gerekli olduğuna vurgu yapan sosyal çalışmacı-9, bu alanda sosyal hizmet uzmanlarının çalışması gerektiğini belirtmiştir.

"Erken uyarı alanında okul sosyal hizmetinin çok etkin olacağını düşünüyorum. Okul sosyal hizmetleri ama sosyal hizmeti sosyal hizmet uzmanları ile verirseniz. Sosyal hizmeti veriyormuş gibi yapıp da bu işi başka yetkili olmayan insanlar ile verirseniz -mış gibi yaparsınız. Yani etkililiğini düşürürsünüz. Ama sayıları artırmış gibi görürsünüz. Bu bizim kamu yönetimi hastalıklarından bir tanesi diye değerlendiriyorum. Orada tabi bütünlükçü, sistemci bir yapıdan bahsetmek gerekir. Sistemi öyle kurmak lazım, koordinasyonu sağlamak lazım." (Sosyal Çalışmacı-9, ASPİM)

Erken uyarı alanıyla ilgili okul sosyal hizmeti biriminin kurulmasının gündemde olduğunu vurgulayan sosyal çalışmacı-10, çocuklara farkındalık eğitimleri verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

"Erken uyarı alanıyla ilgili okul sosyal hizmeti düşünülüyor ama rehber öğretmen yeterli olmuyor. Çünkü şu yüzden: Rehber öğretmen ofisinde duruyor, sorunlu çocuğun kendisine gelmesini bekliyor. Ama o da kendince haklı. Çünkü o da herkese tek tek 'bu gün bir sorunun var mı' diyemez. Yani o da kendince haklı. Bu hizmeti çocuk istemeden vermek lazım. Düzenli olarak her ayın on beşinde mesela, bir seminer salonu olacak okulda. Herkes yoklama alınarak zorunlu bir şekilde o eğitime katılacak. Bu eğitimde mesela bu hafta hırsızlık işlenecek diğer hafta mesela bonzai nedir, içilirse ne olur, bir kere içmeyle bir şey olur mu gibi eğitimler." (Sosyal Çalışmacı-10, Çocuk Mahkemesi)

3.4. Dava Dosyalarına İlişkin Bulgular

Araştırmacının görev yaptığı şehir olması nedeniyle suça sürüklenen çocuklara ait dava dosyaları Adalet Bakanlığı Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu'ndan izin alınarak Rize İli'ne ait ceza mahkemeleri, ağır ceza mahkemesi, aile mahkemesi ve denetimli serbestlik müdürlüğünün arşivleri taranarak incelenmiştir. Ayrıca Trabzon Çocuk Mahkemesi'nde de dosya incelemesi yapılmış ancak adli işlem süreçleri birbirine benzer olduğu için bu mahkemeden örnek vaka alınmasına gerek görülmemiştir. Bu nedenle; üç asliye ceza mahkemesi, bir ağır ceza mahkemesi, bir aile mahkemesi ve bir denetimli serbestlik müdürlüğü olmak üzere toplam altı birimde, kanunla ihtilafa düşmeleri nedeniyle haklarında ceza davası açılan çocukların yargılanmaları sonucu düzenlenen gerekçeli karar metinleri ve dava dosyaları gözden geçirilmiştir. 2013-2014 yıllarında suça sürüklenmesi nedeniyle 254 çocuğun davasının sonuçlanarak kovuşturma işlemlerinin tamamlandığı belirlenmiştir. Özellikle mükerrer suç işleyen çocuklardan başlamak üzere, her yaş, cinsiyet ve suç türü grubunu temsil edecek nitelikte çocuklar belirlenerek 40 mahkeme dosyası derinlemesine incelenerek Dosya Bilgi Formu'na işlenmiştir. Çocukların ailelerine ilişkin bilgiler sosyal inceleme raporlarının detaylı okunması ve özet çıkarılması yoluyla elde edilmiştir. Ancak dosyası incelenen çocuklarla ilgili yapılan adli işlem süreçlerinin birbirine benzemesi nedeniyle 40 dava dosyasından farklı özellikleri olan 10 dosya seçilerek vaka analizi yapılmıştır. Bazı dosyalarda birden çok çocuk bulunması nedeniyle 13 suça sürüklenen çocuğun vaka analizi yapılmıştır.

Bu bölümde dosyaları incelenen çocukların adli kolluk aşamasından ceza infaz aşamasına kadar adalet sistemi içinde nasıl bir süreç izlediği resmi belgeler üzerinden analiz edilmiştir. Vaka analizinde çocuğun yaşamı ve olayın kısa özeti yapılarak, çocuk adalet sistemi içinde geçtiği süreçlerdeki uygulamalar çocuk hakları ilkeleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Dosya analizinde vakaların takibinin kolay olması açısından çocukların işledikleri suç türüne göre tasnif edilmesi uygun görülmüştür. Çocukların ve ailelerinin mahremiyetlerinin korunması amacıyla kişi, yer ve zaman bildiren bilgilere yer verilmemiş ya da değiştirilmiştir.

Vaka analizinden elde edilen bilgiler katılımcıların görüşlerini desteklemek amacıyla bulgular ve tartışma bölümünde değerlendirilmiştir.

Çizelge 3.4 Dava dosyalarındaki vakaların suç türü ve yaşa göre dağılımı

Suç Türü	Vaka Adı ve Yaşı
Adam öldürme	Vaka-1: Şehzade (14)
Yaralama	Vaka-2: Korkmaz (13)
Hırsızlık	Vaka-3: Mahsun (13)
Cinsel istismar	Vaka-4: Kaan (16)
Mala zarar verme	Vaka-5: Arif (13) Vaka-6: Serkan (15) Vaka-7: Olcay (15)
Genel güveliği tehlikeye sokma	Vaka-8: Sinem (16) Vaka-9: Şenay (16)
Kaçak sigara satma	Vaka-10: Selami (17)
Yağma	Vaka-11: Yücel (14)
Kullanmak için uyuşturucu ve uyarıcı madde bulundurma	Vaka-12: Nihat (15)
Hakaret ve tehdit	Vaka-13: Yavuz (16)

3.4.1. Adam Öldürme Suçu

Vaka-1: Şehzade, 14 yaşında adam öldürme suçu işlemesi nedeniyle ağır ceza mahkemesinde yargılanarak hapis cezası almıştır.

Şehzade, annesinin vefat etmesi, babasının alkol kullanması nedeniyle; ilköğretim 7. sınıfta öğrenim gördüğü dönemde, okul idaresinin durumu aile ve sosyal politikalar müdürlüğüne bildirmesi sonucu korunma altına alınmıştır. İlköğretimi bitirene kadar yetiştirme yurdu ve çocuk evinde kalmış, ilköğretimden mezun olduktan sonra babası tarafından sosyo-ekonomik destekle kurum bakımından alınmıştır. Aileye dönüş uygulaması kapsamında kent merkezine bağlı bir köyde babasıyla birlikte ikamet etmeye başlayan Şehzade, meslek lisesine kayıt olarak öğrenimine köyden devam etmiştir. Korunma kararının devam etmesi nedeniyle okul durumu grup sorumlusu öğretmeni tarafından takip edilmiştir.

Şehzade, babasıyla birlikte yaşamaya başladıktan altı ay sonra aralarında çıkan bir tartışma nedeniyle, kesici alet yaralaması sonucu bir gece yarısı sandalyede uyuklayan babasını öldürmüştür. Olay sonrası birlikte yaşadıkları evden ayrılan Şehzade, babasını öldürdüğünü yakın komşularına ifade ederek şehir merkezine gitmiştir. Komşularının ihbar etmesi sonucu jandarma tarafından aranan Şehzade, polis ekipleri tarafından şüpheli olarak şehir merkezinde gözaltına alınmıştır. Polis merkezinde CMK kapsamında yasal hakları okunmuş, kimlik tespiti yapılmış ve ifadesi alınmak üzere Cumhuriyet savcılığına götürülmüştür. Savcılıkta ifadesi alındıktan sonra Cumhuriyet savcısı nöbetçi sulh ceza mahkemesinden tutuklama

talebinde bulunmuştur. Sulh ceza mahkemesinin aynı tarihli tutuklama müzekkeresiyle TCK 82/1-d suçu nedeniyle CMK 100/3. maddesinde sayılan katalog suçlardan olması, şüphelinin suçtan sonraki davranışlarının delilleri yok edeceği ve kaçacağı hususunda şüphe uyandırması dikkate alınarak CMK 100. ve devamı maddeleri gereği tutuklanmasına karar verilmiştir. Tutuklandığı amcasının oğluna bildirilmiştir. Tutuklama kararına müdafi avukat itiraz etmiş, ancak itirazı sulh ceza mahkemesi tarafından reddedilmiş ve tutuklu olarak yetişkin kapalı cezaevine gönderilmiştir.

Çocuğun yaşadığı sosyal çevrede yakın akrabası olmaması nedeniyle bu sürece aile bireyleri dâhil edilememiş, korunma altında olmasına rağmen çocuğa refakat etmek üzere kurumdan herhangi bir personel görevlendirilmemiştir. Adli olay olması nedeniyle kurum idarecileri ile soruşturmayı yürüten savcı arasında bir görüşme olmuş; savcı çocuğun ve babasının yaşadığı ortamın hijyenik koşulları taşımadığını ifade ederek, bu koşullarda çocuğun aileye döndürülmesinin uygun olmadığını vurgulamıştır. Kurum yetkilileri altı aylık dönemler halinde çocukların izlendiğini, böyle bir olayın yaşanmasını beklemedikleri için üzgün olduklarını belirtmişlerdir.

Şehzade, savcılıktaki ifadesine ek olarak duruşmalarda babasıyla olan ilişkileri konusunda açıklayıcı bilgiler vermiştir. Tutuklu olarak yargılandığı ilk duruşmada babasıyla olan iletişimini anlatmıştır. Babasının sürekli alkol kullandığını kendisine şiddet uyguladığını, küfür ve hakaret ettiğini vurgulamıştır.

Mahkeme sürecinde aile mahkemesi uzmanları tarafından cezaevi ortamında çocukla görüşülerek sosyal inceleme raporu düzenlenmiştir. Çocuğun korunma altında olduğu bilindiği halde aile ve sosyal politikalar müdürlüğü yetkilileri ile görüşme yapılmamış, çocuğun müdürlükte bulunan dosya bilgilerinden yararlanılmamıştır. Bu durum kurumlar arasında koordinasyonun hiç olmadığını göstermektedir. Ayrıca çocuğun korunma altında bulunduğu kurum yetkilileri adli kolluk, soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz sürecinde çocukla hiç iletişim kurmamış, ihtiyaç ve sorunlarıyla ilgilenmemişlerdir.

Şehzade'nin ağır ceza mahkemesinde görülen davasının yargılaması sekiz ay sürmüştür. Çocuk olması nedeniyle duruşması gizli yapılmıştır. Duruşmalara

cezaevinden katılması nedeniyle mahkemeye kelepçeli gelmiş ancak duruşma esnasında kelepçeleri çözülmüştür.

Yargılama sonucunda; kasten öldürme eylemi nedeniyle TCK'nun 82/1-d maddesi gereğince ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Ancak eylemin haksız tahrik altında gerçekleşmiş olması nedeniyle TCK'nun 29. maddesi gereğince takdiren cezasından indirim yapılarak 21 yıl hapis cezasına düşürülmüştür. Sanığın suç tarihinde 12 yaşından büyük 15 yaşından küçük olduğu anlaşıldığından TCK 31/2. maddesi gereğince cezasından 1/2 oranında indirim yapılarak TCK 31/2. maddesi son cümlesi gereği belirlenecek hapis cezası 7 yıldan fazla olmayacağından sanığın 7 yıl hapis cezası ile cezalandırılması ön görülmüştür. Duruşmadaki tutum ve davranışları lehine indirim sebebi kabul edilerek TCK 62. maddesi gereği 1/6 oranında indirim yapılarak neticeten 5 yıl 10 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Sanığın gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri cezasından mahsup edilmiştir. Mahkeme kararında suça sürüklenen çocuk lehine TCK'nın indirim hükümlerinin uygulandığı görülmüştür.

Hükümlü olduktan sonra Ankara Çocuk Eğitimevine gönderilen Şehzade, mesleki eğitim kapsamında gönderildiği iş yerinden dönmeyerek eğitimevinden firar etmiştir. Bu nedenle çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmiştir. Psikolojik sorunları nedeniyle cezaevinde ilaç içmek suretiyle intihara teşebbüs etmiştir. Cezasının son yılında denetimli serbestlik sistemi kapsamında cezaevinden çıkarılan Şehzade memleketine dönmüştür. 18 yaşını doldurmadığı için korunma kararının devam etmesi nedeniyle vasisine sosyo-ekonomik destek sağlanarak aile yanında kalması sağlanmıştır. Ancak vasisinin başka bir köyde yaşaması nedeniyle Şehzade babasına ait evde tek başına yaşamaya devam etmiştir.

Mahkeme dosyası, denetimli serbestlik dosyası ve cezaevi dosyası incelenerek değerlendirilen bu vakada; çocuğun korunma altında olduğu ancak aileye dönüş şartları uygun olmadığı halde on üç yaşındayken alkol ve madde kullanma sorunu olan bir babaya teslim edildiği, babayla birlikte kaldığı süreçte takip edilmediği ve ev ortamının denetlenmediği anlaşılmıştır. Suç işlediği tarihte korunma altında olmasına rağmen kurum temsilcisinin adli süreçleri takip etmediği, çocuğu cezaevi ortamında ziyaret ederek ihtiyaç ve sorunlarını gidermediği görülmüştür. Cezaevinden tahliye edildikten sonra aile ve sosyal politikalar müdürlüğü tarafından

vasisine çocuk adına sosyo-ekonomik destek sağlandığı, ancak çocuğun yalnız başına cinayet işlediği evde kalmasına göz yumulduğu belirlenmiştir. Denetimli serbestlik müdürlüğünde yapılan değerlendirme testlerinde intihara eğilimli olduğu tespit edilmiş ancak psikiyatrik tedavi süreci yeterince takip edilmemiştir. Suça sürüklenen çocuk Şehzade 18 yaşına girdikten sonra reşit olması nedeniyle kamu kurumları tarafından takibine son verilmiştir.

3.4.2. Yaralama Suçu

Vaka-2: Korkmaz 13 yaşında ortaokul 2. sınıf öğrencisidir. Anne babası sağ olup, ailesiyle birlikte ikamet etmektedir. Üç kardeşi bulunmaktadır. En büyük ağabeyi cezaevinde bulunmaktadır. Diğer ağabeyi madde bağımlısı olup, maddenin etkisindeyken intihar ederek yaşamına son vermiştir. Küçük kardeşi ilkokul 2. sınıfta öğrenim görmektedir.

Korkmaz 12 yaşından beri suç işlemeye devam etmektedir. Ağırlıklı olarak hırsızlık, yaralama ve tehdit gibi suçlar işlemektedir. Okul ortamında akranlarına, öğretmen ve idarecilere karşı uyumsuz davranışlar sergilemesi nedeniyle başka bir okula nakli sağlanmıştır. Ancak devamsızlık yapması nedeniyle derslerinde başarılı olamamıştır. Okulda sürekli sorun çıkarması nedeniyle okul idaresi tarafından devamsızlık yapmasına göz yumulmuş, okula devamı konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Korkmaz, arkadaşlarıyla birlikte bir parkta otururlarken, başka bir grupla aralarında kavga çıkmış ve elindeki çakmakla kafasına vurmak suretiyle başka bir çocuğu yaralamıştır. Mağdur çocukların şikâyetçi olmaları sonucu adli kolluk birimi çocuk şube tarafından yakalanarak haklarında yasal işlem süreci başlatılmıştır. Çocuk şubede kimlik tespiti yapılarak adli muayeneden geçirilmişler ve ifadelerinin alınması için savcının huzuruna çıkarılmışlardır. Korkmaz avukat nezaretinde Cumhuriyet savcısına ifade vererek olayı anlatmıştır.

Korkmaz, ceza sorumluluğunun olup olmadığının tespiti için savcılık tarafından adli tıp şube müdürlüğüne yönlendirilmiştir. Adli tıpta muayenesi yapılarak; kasten yaralama suçunun, hukuki anlam ve sonuçlarını algıladığı ve bu konu ile ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olduğu kanaatini bildiren bir rapor hazırlanarak ilgili savcılığa gönderilmiştir. Olayla ilgili

mağdur, tanık ve şüphelilerin ifadesini alan savcılık, doktor raporlarını da inceleyerek dava açılmasına karar vermiştir. Adli kolluk biriminde mağdurlarla şüpheliler arasında uzlaşma teklif edilmiş, mağdurlardan birisinin velisi uzlaşmayı kabul etmiş, diğeri kabul etmemiştir. Cumhuriyet savcısı olayla ilgili iddianame hazırlayarak; kasten yaralama suçundan TCK 86/2, 86/3-e, 31/2, 56. maddeleri gereği dava açılması talebinde bulunmuş ve çocuk mahkemesi sıfatıyla asliye ceza mahkemesinde dava açılmıştır. Savcılık aşamasında çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının belirlenmesine yönelik herhangi bir işlem yapılmadığı görülmüştür.

Dava açılması sonrasında ilk duruşmada suça sürüklenen çocuk hakkında sosyal inceleme yapılması için aile mahkemesinde çalışan pedagog görevlendirilmiştir. Pedagog, suça sürüklenen çocuk Korkmaz'ın annesi, babası ve okulundaki görevlilerle görüşerek sosyal inceleme raporu hazırlamıştır. Sosyal inceleme raporunda özetle şu bilgiler yer almıştır: Korkmaz'ın annesi 42 yaşında olup, ilkokul mezunu ve ev hanımıdır. Babası 50 yaşında olup, ilkokul mezunu ve emeklidir. 800 TL. maaş almaktadır. Çiftin 4 çocukları bulunmaktadır. En büyük oğlu 23 yaşında olup, cezaevindedir. Diğer oğlu 19 yaşında kullandığı maddenin etkisiyle intihar etmiştir. Suça sürüklenen çocuk 13 yaşında olup, ortaokul 2. sınıf öğrencisidir. Küçük çocuk (erkek) 8 yaşında olup, ilkokul 2. sınıf öğrencisidir. Ailenin yaşadığı ev kendilerine ait olup üç oda, bir salondan oluşmaktadır. Ev doğalgazlıdır. Ev eşyaları ihtiyacı karşılayacak düzeyde ve temizdir. Uyumsuz davranışları nedeniyle Korkmaz'ın başka bir okula nakli yapılmış, ancak okula gitmek istemediği belirtilmiştir. Kormaz'ın eğitim araştırma hastanesi çocuk kliniğinde psikiyatrik tedavisinin başlatıldığı ifade edilmiştir. Sosyal inceleme raporunun sonuç kısmında çocuğun sosyal çevre değişikliğine ihtiyaç duyduğu, korunma altına alınarak il dışında durumuna uygun bir kuruluşa yerleştirilmesinin uygun olacağı öneri olarak mahkemeye sunulmuştur. Ancak mahkeme bu önerileri dikkate almamıştır.

Dokuz ay süren davada beş duruşma yapılmıştır. İlk duruşmada SSÇ Korkmaz'a CMK'nın 147. maddesi gereği hakları anlatılmış ve SSÇ savunmasını yapmıştır. Duruşmada hazır bulunan müdafi avukat; *"müvekkilime yönelik ilk haksız saldırı müştekiden gelmiş olup, kendisi bu haksız saldırıyı def etmek için orantılı güç kullanarak kendisini savunmuş olup olayın öncelikle meşru savunma kapsamında değerlendirilmesini, aksi halde haksız tahrik ve özellikle yaş küçüklüğü nazara*

alınarak lehe olan mevzuat hükümleri uygulansın" şeklinde beyanda bulunarak savunma yapmıştır. İkinci duruşmada sosyal inceleme raporu okunmuş, üçüncü duruşmada mağdur çocuğun şikâyetten vazgeçtiği belirtilmiştir. Sonraki iki duruşmada duruşmaya gelen olmamış ve beşinci duruşmada karar verilerek, gerekçeli karar yazılmıştır. Gerekçeli kararda adli para cezası ve 5395 sayılı ÇKK'nın 23. maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına hükmedilmiştir.

Bu vakada Korkmaz'ın suça sürüklenen ağabeylerini model aldığı görülmüştür. Çocuklarını kontrol etmekte zorlanan anne-babanın ebeveyn kapasitesinin yetersiz olduğu görülmektedir. Haklarında sürekli sosyal inceleme raporu hazırlanmasına rağmen, çocukları suça yönelen aileye yönelik kalıcı bir çözüm üretilememiştir. Evde ilkokul ikinci sınıfa giden bir erkek çocuk bulunmaktadır. Ailenin riskli bir mahallede yaşaması nedeniyle zamanında önlem alınmazsa bu çocuğun da ağabeyleri gibi suça yöneleceği tahmin edilmektedir.

3.4.3. Hırsızlık Suçu

Vaka-3: Mahsun, 13 yaşından itibaren sürekli hırsızlık suçu işlemesi nedeniyle adalet sistemine dâhil olmuş ve mükerrer suç işlemesi nedeniyle; Adalet Bakanlığı UYAP Sistemi'nde hakkında 449 adet işlem yapıldığı belirlenmiştir. Şu anda denetimli serbestlik kontrolüne ara vererek, askerlik görevini yapmak üzere bulunduğu kentten ayrılmıştır.

Mahsun bir yaşındayken yabancı uyruklu olan annesi evi terk etmiş, bir daha da arayıp sormamıştır. Babasıyla birlikte kalan Mahsun, bir süre babaannesi tarafından büyütülmüştür. Kent merkezine uzak bir mahallede babasıyla yaşamını sürdüren Mahsun, babasının sürekli alkol kullanması ve özen yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle ilköğretim altıncı sınıftan öğrenime ara vererek serbest zamanlarını sokak ortamında geçirmeye başlamıştır. Olumsuz arkadaş çevresinin de etkisiyle ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hırsızlık yapmaya başlamış, babasının yeterince ilgilenmemesi nedeniyle de düzensiz bir yaşama alışmıştır.

Sürekli suç işlemesi ve parçalanmış aile yapısı nedeniyle 15 yaşında korunma altına alınan Mahsun, yetiştirme yurduna yerleştirilmiştir. Sokak ortamında edindiği arkadaşlıkları ve alışkanlıkları kurum bakımında da sürdürmeye devam etmiş,

korunma altında olan diğer çocukların eşyalarını, harçlıklarını izinsiz almak, çocukları sokak ortamında hırsızlık yapmaya alıştırmak gibi davranış sorunları nedeniyle kurum idarecileri tarafından dışlanmıştır. Mahsun kurum bakımında kaldığı dönemde de hırsızlık yapmaya devam etmiş, zaman zaman kurumdan izinsiz ayrılarak sokak yaşantısını sürdürmüştür. Kurum yetkilileri aileye dönüş uygulaması kapsamında nakdi yardım karşılığında Mahsun'u amcasına teslim etmişlerdir. Amcasında kaldığı süreçte ilgisizlik nedeniyle yine suç işlemeye devam etmiş, bu süreçte çocuk şube tarafından kuruma teslim edilmiş ancak yetiştirme yurdunun kapanıp çocuk evine dönüşmesi nedeniyle ilk kabul biriminde misafir olarak kalmış ve bu birimi izinsiz terk etmiştir. Daha sonra reşit olması nedeniyle korunma kararı kalkmış ve işlediği suçlardan dolayı mahkumiyet cezası alarak ceza infaz kurumlarında kalmaya başlamıştır.

Mahsun 15 yaşında gece geç saatlerde yapmış olduğu hırsızlık nedeniyle şikâyet üzerine çocuk şube ekipleri tarafından yakalanmış; kimlik tespiti, güvenlik araması, haklarının hatırlatılması, adli kontrol işlemleri yapıldıktan sonra ifadesi alınmak üzere savcılığa sevk edilmiştir. Mahsun savcılıktaki ifadesinde babasıyla sorunları olduğu için eve gitmediğini, geceleyin sokakta kaldığını bu nedenle hırsızlık yaptığını belirtmiştir. Ancak çocuğun sorunlarının çözümü için herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır.

Çocuk şube müdürlüğü ve aile mahkemesi uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde Mahsun'un çok saygılı bir çocuk olduğu, olumsuz aile yaşantısı nedeniyle sokaklarda yaşamak zorunda kaldığı, herhangi bir eğitim kurumuna devam etmediği için yetiştirme yurduna uyum sağlayamadığı, kurumun yapısının suça sürüklenen çocuklara uygun olmaması nedeniyle kurumdan dışlandığı ve yeniden sokak yaşantısına döndüğü belirtilmiştir. Mahsun'un futbola yeteneğinin olduğu, amatör bir kulüpte futbol oynadığı ancak düzensiz aile yaşantısı ve suça karışması nedeniyle bu uğraşısından vazgeçtiği vurgulanmıştır.

Bu vakada görüldüğü üzere annesinin evi terk etmesi sonucu 1 yaşında annesiz kalan Mahsun, babasının ilgisizliği nedeniyle adım adım suça sürüklenmiştir. Daha küçük yaşlarda korunma altına alınması gerekirken 15 yaşında korunma altına alınmış ancak durumuna uygun bir kurum bakımına yerleştirilmediği için yetiştirme yurdu ortamına uyum sağlayamamıştır. Kurum bakımında kaldığı süreçte de

kurumdan izinsiz ayrılarak hırsızlık yapmaya ve sokakta yaşamaya devam etmiş, kurum yetkilileri de bu duruma göz yummuştur. Mahkeme tarafından 15 yaşında bakım tedbir kararı alındığı halde bu kararın nasıl uygulandığı izlenmemiş, bu konuda bakım hizmeti sunan kurum mahkemeye uygulama planı hazırlamamış ve üçer aylık periyotlarda gelişim raporları düzenlememiştir.

3.4.4. Cinsel İstismar Suçu

Vaka-4: Kaan 16 yaşındayken, 13 yaşındaki kız kardeşine cinsel istismarda bulunması nedeniyle ağır ceza mahkemesinde yargılanarak 10 yıl hapis cezası almıştır.

İstismar kız kardeşinin olayı öğretmenine anlatması sonucu ortaya çıkmıştır. Soruşturma aşamasında Kaan öğrenim gördüğü liseden alınarak tutuklanmış, kız kardeşi de korunma altına alınarak çocuk yuvasına yerleştirilmiştir. Kaan, kardeşine kesinlikle cinsel istismarda bulunmadığını, kendisine iftira atıldığını belirterek masum olduğunu iddia etmiştir. Ancak mağdure mahkemedeki savunmasında yaşadığı cinsel istismarı ayrıntısıyla anlatınca mahkeme tarafından fiziksel muayene için devlet hastanesine gönderilmiştir. Devlet hastanesinin raporunda genital bölgede eski yırtıklar olduğu belirtilmiştir. Mahkeme somut delile ulaşarak duruşmaları devam ettirmiştir.

Ağır ceza mahkemesi suça sürüklenen çocuk Kaan'ı ruh sağlığı durumunun belirlenmesi amacıyla adli tıp kurumuna sevk etmiştir. Adli Tıp Kurumu 6. İhtisas Kurulu'nun raporuyla; Kaan'ın sanığı bulunduğu suçuna karşı 15 yaşının bitimine kadar olan suçunun hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayıp bu suçla ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine haiz olduğu, suç tarihinde 15 yaşını bitirmesinden sonraki dönemdeki suçuna karşı cezai ehliyetinin tam olduğunun bildirildiği anlaşılmıştır.

Adli Tıp Kurumu'nun mağdure hakkında verdiği raporda; beden ve ruh sağlığını bozacak derecede *"travma sonrası stres bozukluğu"* denilen ağır nöroz bozukluğu tespit edildiği, bu duruma göre mağdurenin olay nedeniyle beden ve ruh sağlığının bozulduğu ifade edilmiştir. Devlet hastanesinde genital muayenesi yapılan mağdurenin adli tıp tarafında yeniden muayenesi yapılarak genital eski yırtıklarının olduğu ve ruh sağlığında bozulma meydana geldiği belirtilmiştir. Olayla ilgili birden

çok görüşme yapılan mağdurenin son görüşmeyi tamamlayamadan odadan çıktığı, ancak kısa süreli olarak yapılan görüşmede çocuğun durumundan dolayı olumsuz etkilendiği, korktuğu ve endişe duyduğunun gözlemlendiği bildirilmiştir.

Mağdure savcılık ifadesinde olaydan annesinin haberdar olduğunu, ağabeyine kızdığını ve bir daha tekrarlamaması için nasihatte bulunduğunu belirtmiştir. Babanın ise oğluna şiddet uyguladığı ve olayı aile içi bir sorun olarak çözmeye çalıştığı anlaşılmıştır. Bu süreçte ailenin yardım talebinde bulunmayarak sorunu kendi başlarına aşmaya çalışmaları istismarın sonlanması açısından yeterli olmamıştır. Kız çocuğunun ön ergenlik döneminde arkadaşları vasıtasıyla cinselliğin farkına varması sonucu olay okul ortamında dışa yansımıştır.

Mahkeme sanık, mağdur ve tanık ifadeleri doktor raporları ve sosyal inceleme raporundaki ifadeleri dikkate alarak, mağdure çocuğun beyanlarının doğru olduğuna kanaat getirmiş ve Kaan'ı çocuğun nitelikli cinsel istismarı suçunda 10 yıl hapis cezasına mahkûm etmiştir. Tutuklu olarak geçirdiği süreler cezasından düşülmüştür.

Kaan tutuklu kaldığı dönemde yetişkinlere ait bir cezaevinin çocuk bölümüne yerleştirilmiştir. Bu süreçte cinsel istismar suçlusu olması nedeniyle cezaevinde bulunan diğer mahkûmların ağır fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Bu süreçte aile göç ederek başka bir kente yerleşmiştir. Tutuklu ve hükümlü kaldığı süreçte oğullarıyla ilgilenmemişlerdir. Kaan cezaevinden çıktıktan sonra kalacak yeri olmaması nedeniyle bir süre sokaklarda kalmış daha sonra büyükşehire giderek bir gazinoda çalışmaya başlamıştır.

Bu vakada görüldüğü gibi ailenin ihmal ettiği ve zaman zaman babanın baskı ve şiddetine maruz kalan suça sürüklenen çocuğa ihtiyaç duyduğu psikolojik destek sağlanamamıştır. Tutuklu olarak kaldığı cezaevi ortamında kötü muameleye maruz kalmaktan korunamamıştır. Çocuk yaşta aile ilgisizliği ve dürtüsel davranmanın sonucu olarak işlediği cinsel istismar suçu nedeniyle ailesi ve toplum tarafından dışlanmış ve tek başına riskli ortamlarda yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır.

3.4.5. Mala Zarar Verme Suçu

Vaka-5: Arif (13), **Vaka-6:** Serkan (15), **Vaka-7:** Olcay (15) adlı 3 arkadaş mahallede oyun oynarlarken bir pikap kamyonetin üstüne çıkarak kaportayı ezmek

suretiyle araca zarar vermişlerdir. Çocuklardan Arif ilköğretim öğrencisi, Serkan lise birinci sınıftan öğrenime ara vermiş ve Olcay ise lise birinci sınıf öğrencisidir. Çocuklar akşam saatlerinde arkadaşlarıyla mahallede körebe oynarlarken bir kamyonetin kasasına çıkarak saklanmaya çalışmışlar, bu esnada farkında olmadan aracın kaportasına zarar vermişlerdir. Araç sahibinin olayı fark etmesi sonucu çocuklara sözlü olarak müdahale etmiş, çocukların bir kısmı olay yerinden kaçarak uzaklaşmış, ancak Arif adlı çocuğun okul çantası kamyonetin kasasında olduğu için araç sahibi tarafından yakalanmıştır. Araç sahibi çocuğu kollarından tutarak polisi aramış ve çocuğu polis ekiplerine teslim ederek çocuklardan şikâyetçi olmuştur. Adli kolluk biriminde şikâyeti alınan şahsa ve şüpheli çocuklara uzlaşma teklif edilmiş, çocuklar uzlaşmayı kabul etmiş ancak müşteki kabul etmemiştir. Bu nedenle çocuklar adli kolluk işlemlerinin ardından ifadesi alınmak üzere Cumhuriyet savcısının huzuruna çıkarılmışlardır. Savcılıktaki soruşturmada çocuklar birbirlerine yakın ifadeler vererek oyun oynamak amacıyla aracın kasasına çıktıklarını ve arabaya zarar vermediklerini belirtmişlerdir.

Çocuklar ifadesi alındıktan sonra adli tıp şube müdürlüğüne sevk edilerek; *"fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığının"* tespit edilmesi talep edilmiştir. Üç çocuğun adli tıp doktoru tarafından yapılan muayenesi sonucu; suçun anlamını bildikleri ve davranışlarını yönlendirebildikleri doğrultusunda rapor hazırlanmıştır.

Cumhuriyet savcısı müştekinin şikâyetten vazgeçmemesi nedeniyle TCK 151/2 ve 31/2. maddeleri gereği iddianame hazırlayarak ceza mahkemesinde dava açmıştır. İddianamede çocukların suçlamayı kabul etmedikleri ancak oyun amaçlı olarak çıkılan aracın zarar görmesi nedeniyle çocukların savunmalarına itibar edilmeyeceği belirtilmiştir.

Olayın üzerinden dört ay geçtikten sonra iddianame kabul edilerek ceza kovuşturması başlatılmıştır. Kovuşturma aşamasında çocuklar ve aileleri hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmesine gerek görülmemiş, polis memuruna tahkikat yaptırılmıştır. Polis memuru çevreden ve tanıyanlardan yaptığı araştırma sonucu bir tutanak hazırlayarak 3 suça sürüklenen çocuğun kendileri ve aileleri hakkında kısa bilgiler vermiş. Arif'in 3 kardeş olduğu, kendisinin ailenin 2. çocuğu olduğu, halen

ilköğretim okulunda öğrenime devam ettiği, kötü bir alışkanlığının olmadığı, babasının bir fabrikada işçi olarak çalıştığı, 2 000 TL. civarında aylık aldığı, annesinin ev hanımı olduğu, oturdukları evin kendilerine ait olduğu, kira ödemedikleri, başka gelirleri olmadığı belirtilmiştir. Diğer çocuklarla ilgili de temel bilgiler verilmiştir. Bu araştırmada aile ve çocuğun psiko-sosyal yönüyle ilgili bilgilere yer verilmemiştir.

Bu davada soruşturma ve kovuşturma aşamalarında baro tarafından müdafi olarak avukat ataması yapılmış ancak savunma makamı olan avukatlar herhangi bir beyanda bulunmamışlardır. Dört ay süren yargılama sonucunda gerekçeli karar açıklanmıştır. Dava sürecinde mağdurun şikâyetinden vazgeçmesi nedeniyle; "*5237 sayılı TCK'nın 73/4. maddesi ve 5271 sayılı CMK'nın 223/8. maddesi uyarınca SSÇ'lar hakkında açılan kamu davasının ayrı ayrı düşürülmesine karar verilmiştir.*"

Bu olayda görüldüğü üzere hayatın olağan akışı içerisinde mahalle ortamında oyun oynayan çocuklar, suç işleme kastı olmaksızın sokakta park halinde olan bir araca zarar vermişlerdir. Basit bir suç eylemi olan bu olay savcılığa bile intikal etmeden etkin bir arabuluculuk yöntemiyle çocuk şubede çözümlenebilecekken soruşturma ve yargılama aşamasına aktarılmıştır. Mağdurun yargılama sürecinde davadan vazgeçmesi başlangıç aşamasında sürecin iyi yönetilemediğini göstermektedir. Çocukların bu şekilde adli sistemle tanışmış olmaları onlar açısından pek çok zarara neden olmuştur. Ayrıca sistem gereksiz yere meşgul edilmiştir. Mahkeme aşamasında sosyal inceleme yapılması için gerekli meslek elemanlarının adliyede bulunmasına rağmen, eski alışkanlıklar sonucu adli kolluk görevlilerine tahkikat yaptırılmasının bir eksiklik olduğu görülmüştür.

3.4.6. Genel Güvenliğin Tehlikeye Sokulması Suçu

Vaka-8: Sinem (16) ve **Vaka-9:** Şenay (16) adlı kız çocukları gece yarısından sonra şehir merkezinde sokakta yangın çıkarmak suretiyle bir işyerine zarar vermişlerdir. Sinem anne-babasının boşanması nedeniyle bir kardeşiyle birlikte babasıyla yaşamaktadır. Şenay'ın ise babası vefat etmiş olup 3 kardeşiyle birlikte annesiyle yaşamaktadır. Tek ebeveynli aile çocuğu olmaları nedeniyle zaman zaman evden izinsiz ayrılarak sosyal çevrenin risklerine açık bir yaşam sürdürmektedirler.

Sinem ve Şenay evden izinsiz ayrılarak birlikte zaman geçirdikleri bir gece sokakta dolaşırken yerdeki naylonları yakmışlar ve yangının büyümesi sonucu oyuncak tezgâhı olan bir işyeri de yanmaya başlamıştır. Yangının itfaiye haber verilmesi sonrasında işyeri sahibine ulaşılmış ve polisler eşliğinde bilgisine başvurulmuştur. İşyeri sahibinin yangına sebep olanlardan şikâyetçi olması nedeniyle, konu araştırılmış ve yangını çıkaran çocuklar tespit edilmiştir. Çocuklar hakkında yakalama emri çıkarılması sonrasında Sinem başka bir şehirde gözaltına alınmış, Şenay ise evinden alınarak çocuk şubeye getirilmişlerdir. Adli muayenede Şenay'ın sol kolunda kesik izlerinin olduğu, sağ kolunda da dövme bulunduğu belirtilmiştir.

Çocuk şubede evrak üzerinde rutin işlemler gerçekleştirilmiş, avukat nezaretinde soruşturması yapılmak üzere savcının huzuruna çıkarılmışlardır. Savcılık soruşturmasında Sinem olayı şu şekilde anlatmıştır: *"Olay günü şehir merkezinde arkadaşımla yürürken bir binanın yanından geçiyorduk, oyuncak malzemeleri satan dükkan vardı. Arkadaşım 'dükkanın yanındaki kartonları yakalım' dedi. Ben önce karşı çıktım, daha sonra arkadaşıma uyup orayı ben yaktım."*

Çocukların ifadelerinin alınması esnasında avukat herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Adli kolluk ve soruşturma sürecinde çocukların birlikte kaldıkları ebeveynleri yanlarında bulunmuştur. Soruşturmanın tamamlanması sonrasında; *"TCK'nun 170/1, 35, 31. maddeleri gereği genel güvenliği kasten tehlikeye sokulması nedeniyle yargılanmaları"* talep edilmiştir.

Duruşma için CMK'nın 149. ve devam eden maddeleri gereği barodan avukat talep edilmiş, avukat duruşmalara katılmış ancak herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Hâkim çocukların aile durumlarının incelenmesi için aile mahkemesi uzmanını görevlendirerek sosyal inceleme raporu talebinde bulunmuştur. Uzman, Şenay'ın evine gitmiş ancak Sinem'in ev ortamını görmeden aile mahkemesi uzman odasında görüşme yaparak sosyal inceleme raporunu yazmıştır. Sosyal inceleme raporunda her iki çocuğunda sorunlu bir aile yaşantıları olduğu tespit edilmiştir.

Sinem hakkında yapılan sosyal inceleme raporunda; babasının eşinden ayrıldığı, anksiyete bozukluğu nedeniyle ilaç kullandığı ve ruh sağlığı hastanesinde bir ay yatarak tedavi gördüğü belirtilmiştir. Boşanma sonrası iki çocuğun bir süre

annede kaldığı ancak annenin uygunsuz yaşantısı nedeniyle babanın çocukları geri aldığı ifade edilmiştir. Sinem'in daha önce evlilik dışı bir çocuk dünyaya getirdiği ve çocuğu kurum bakımına verdiği, olumsuz arkadaş çevresi nedeniyle madde kullandığı ve riskli davranışlar sergilediği vurgulanmıştır. Sosyal inceleme raporunun sonucunda Sinem için danışmanlık ve eğitim tedbir kararlarının uygulanmasının uygun olacağı belirtilmiştir.

Suça sürüklenen diğer çocuk Şenay hakkında düzenlenen sosyal inceleme raporunda; babasının bir yıl önce vefat etmesi nedeniyle annesi ve üç kardeşiyle birlikte yaşadıkları, babasından kalma emekli maaşıyla geçindikleri belirtilmiştir. Babanın vefat etmeden önceki sorumsuz yaşantısı nedeniyle anne-babanın beş yıldır ayrı yaşadığı, bu süreçte Şenay'ın olumsuz arkadaş çevresi nedeniyle madde kullanma, evden kaçma, saldırganlık gibi riskli davranışlarda bulunduğu ifade edilmiştir. Sosyal inceleme raporu sonucunda uzman Şenay için danışmanlık ve eğitim tedbir kararlarının uygulanmasını ve üç ay süreyle kamu yararına çalışmasının uygun olacağını belirtmiştir.

Bir yıldan fazla süren kovuşturma süreci sonucunda hâkim gerekçeli kararını açıklamıştır. Kararda suça sürüklenen çocukların genel güvenliği kasten tehlikeye sokmaları bu nedeniyle 5237 sayılı yasanın 170/1-a maddesi uyarınca adli para cezasıyla cezalandırılmaları uygun görülmüştür. Yargılama sonucu çocuklarla ilgili hiçbir tedbir kararı önerilmemiştir. Çocukların açıkça sosyal risk altında olduklarının görülmesine rağmen, koruyucu destekleyici tedbir kararlarının verilmemiş olması, tedbir kararlarının uygulamadaki etkisine inanılmadığını göstermektedir. Uzun süren adli işlemler sürecinde çocukların sosyal inceleme raporunda belirtilen risklerle yaşamlarını sürdürmelerine izin verilmiştir. Bu durum Türkiye'de çocuk adalet sisteminin topluma kazandırma amacı güden refah modeli yerine cezalandırmayı önceleyen bir model kullandığını göstermektedir.

3.4.7. Kaçak Sigara Satma Suçu

Vaka-10: Selami 17 yaşında olup, alkol ve madde kullanan bir gençtir. Seyyar satıcılık yaptığı bir dönemde kaçak sigara satması nedeniyle polis tarafından gözaltına alınarak hakkında adli işlem başlatılmıştır. İlköğretim mezunu olan Selami ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Ailesinin sosyo-ekonomik düzeyi düşüktür.

İhbar sonucu kaçak sigara sattığı tezgâhta yakalanan Selami çocuk şubeye götürülerek kimlik tespiti yapılmış, evrak üzerinden hakları hatırlatılmış ve soruşturmasının yapılması için savcının huzuruna çıkarılmıştır. Avukat nezaretinde alınan ifadesinde şunları söylemiştir: *"Ben seyyar satıcılık yapmaktayım. Polis ekiplerinin tezgâhımda bulmuş oldukları 60 paket sigarayı o gün satmak için tezgahta bulunduruyordum. Söz konusu sigaraları mahallemizde bulunan ismini bilmediğim Rus bir bayandan aldım, ben sürekli sigara satışı yapmam. Ben söz konusu sigaraların satılmasının suç olduğunu bilmiyordum, bilseydim yapmazdım."*

İfadesinin alınmasının ardından tutuksuz yargılanmasına karar verilen Selami hakkında *"Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 3/5, Türk Ceza Kanunu'nun 31/3 ve 54/1. maddeleri gereği cezalandırılması"* talebiyle ceza davası açılmıştır. Bir yıl süren kovuşturma sürecinde hâkim çocuk hakkında sosyal inceleme yapılmasını talep ederek aile mahkemesi uzmanını görevlendirmiştir. Aile mahkemesi psikoloğu odasında çocuk ve aileyle yaptığı görüşme sonucunda özetle şunları vurgulamıştır: *"SSÇ'un madde ve alkol kullandığını, olumsuz arkadaş çevresi nedeniyle suça sürüklendiği belirtilmiştir. Selami'nin babası kahvehanede çalışmakta 900 TL. aylık geliri bulunmaktadır. Annesi ise çocuk bakıcılığı yapmakta aylık 350 TL. gelir elde etmektedir. Aile kirada oturmaktadır. Ailenin 2 çocuğu bulunmaktadır. SSÇ ailesiyle sürekli çatışma yaşamaktadır. Olumsuz arkadaş çevresi nedeniyle zamanının çoğunu sokakta geçirmektedir. SSÇ, hastanede yatarak madde bağımlılığı tedavisi görmek istemektedir."*

Yargılama sonucunda hâkim gerekçeli kararını açıklayarak Selami hakkında altı ay hapis, beş günlük adli para cezası vermiştir. Ancak hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar vererek üç yıl denetim altına alınması uygun görülmüştür.

Bu vakada görüldüğü üzere; sosyal inceleme raporunda SSÇ Selami'nin yatarak bağımlılık tedavisi görme talebinin olduğu belirtilmesine rağmen, sağlık tedbiri uygulanması yönünde herhangi bir karar verilmemiştir.

3.4.8. Yağma Suçu

Vaka-11: Yücel, 14 yaşında ilköğretim 8. sınıfta öğrenim gören sınır düzeyde zekâ gelişimine sahip, algılama düzeyi düşük bir çocuktur. Sınıf arkadaşlarından zorla ve tehditle para aldığı iddiasıyla okul müdürü tarafından adli kolluk birimine

şikâyette bulunulmuş ve hakkında adli işlem başlatılmıştır. İlçe emniyet müdürlüğüne bağlı polis merkezinde hakkında işlem yapılan Yücel, kimlik tespiti yapıldıktan sonra evrak üzerinden hakları konusunda bilgilendirilmiştir. Adli kolluk biriminde mağdur ve müşteki sıfatıyla 9 çocuğun bilgisine başvurulmuş, Yücel'in ise ifadesi alınmak üzere savcılığa sevki yapılmıştır.

On dört yaşındaki Yücel savcılıkta verdiği ifadede okul ortamında bazı arkadaşlarından bozuk para istediğini, ancak şikayetçi olanların bir kısmından para istediğini hatırlamadığını ifade etmiştir. Para isteme esnasında kimseye karşı kötü söz kullanmadığını ve tehdit etmediğini belirtmiştir. Soruşturma aşamasında Yücel'in yanında müdafi olarak bayan bir avukat bulunmuş ve çocuğun durumu hakkında değerlendirme yaparak soruşturmaya müdahil olmuştur. Müdafi beyanında şunları ifade etmiştir: *"SSÇ'nin para talep ettiği diğer mağdur çocuklar SSÇ'nin yakın arkadaşlarıdır. SSÇ bu samimiyete dayanarak arkadaş ilişkisinden kaynaklı olarak para taleplerinde bulunmuştur. ...SSÇ agresif yapılı, dışlanmış ve sosyalleşmede problemi olan çocuktur. Bu taleplerle aslında sosyalleşmeye çalışmaktadır. Tüm bu ifadeler sonucunda söyleyeceğimiz şudur: SSÇ'nin eylemlerinde cebir ve tehdide dayalı maddi çıkar elde etmeye yönelik bir kasıt yoktur. Bu eylemler dışlanmış SSÇ'nin sosyalleşme çabalarıdır. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurarak kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi, başsavcılığınız aksi görüşteyse lehe olan hükümlerin uygulanmasını talep ederiz."* Araştırmanın dosya inceleme aşamasında; soruşturma esnasında ilk defa bir müdafinin bu şekilde savunma yapıp kayda geçirdiği görülmüştür.

İfadelerin alınması sonrasında Savcılık çocuğun algılama düzeyinin düşük olması nedeniyle psikiyatrik muayene ile değerlendirilmesini talep etmiş. Yücel'e eğitim araştırma hastanesi çocuk ve ergen psikiyatri polikliniğinde test yapılarak sınır düzeyde zihinsel gelişime (IQ: 75) sahip olduğu saptanmıştır.

Uzman psikiyatri doktoru tarafından yapılan muayenede; suça sürüklenen çocuğun, suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin gelişmiş olduğu, ancak içinde bulunduğu ergenlik döneminin gelişimsel özelliklerinden olan dürtü kontrolünde yetersizlik, risk alma davranışları, başkalarını etkilemek üzere hareket etme gibi nedenlerle bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olduğu belirtilmiştir. Bu raporun savcılığa ulaşmasından bir

hafta sonra Yücel, başka bir şehirde bulunan adli tıp kurumuna sevk edilerek tekrar rapor alınması istenmiştir. Adli Tıp Kurumu'nun raporunda; *"kişinin şüphelisi bulunduğu fiilin anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olduğu kanaatini"* bildirilmiştir. Bu rapor sonrasında, ilçe savcılığı iddianame hazırlayarak 14 yaşındaki Yücel hakkında; *"TCK'nın 148/1, 150/2 ve 31/2-2, 56. maddeleri (mağdur sayısınca ve her eylem için ayrı ayrı) gereği başkasını bir malı teslimi veya malın alınmasına karşı koymamaya mecbur kılmak suretiyle yağma"* suçu iddiasıyla ağır ceza mahkemesinde dava açılmasını talep etmiştir.

Ağır ceza mahkemesinde yargılanması başlanan davada, SSÇ, müşteki ve mağdur çocuklar, tanıklar ayrı ayrı dinlenerek savcılıktaki ifadelere benzer ifadeler dile getirilerek duruşmalar tamamlanmıştır. İlk duruşmada Yücel'in öğrencisi olduğu okulun müdürü de hazır bulunarak müşteki sıfatıyla beyanda bulunmuştur. Okul müdürü; Yücel'in 8. sınıfı öğrencisi olduğunu, disipline aykırı davranışları olduğu, o tarihlerden sonra disiplin soruşturması geçirdiğini ve okul değiştirme cezası aldığını belirtmiştir. SSÇ müdafi avukat ise; *"aleyhte olan beyanları kabul etmiyoruz, savunmamızı sonra yapacağız"* diyerek beyanda bulunmuştur.

Suça sürüklenen çocuk Yücel hakkında ÇKK'nın 35. maddesi ve ilgili yönetmeliğin 20. maddesi uyarınca sosyal inceleme raporu düzenlenmiştir. Aile mahkemesi psikoloğu çocuğun anne-babası, köy muhtarı, okul müdürü ve sosyal çevre araştırması sonucu rapor düzenlemiştir. Raporda özetle; annenin 54 yaşında olduğu, psikiyatrik ve kalp rahatsızlığı bulunduğu, bu nedenle ilaç tedavisinin devam ettiği vurgulanmıştır. Annenin okur-yazar olmadığı belirtilmiştir. Babanın 54 yaşında, ilkokul mezunu olduğu, sağlık sorunu bulunmadığı ve sigara dışında zararlı madde alışkanlığının olmadığı ifade edilmiştir. Baba, emekli olup 1 000 TL. maaş almaktadır. Ayrıca ailesi ile birlikte ortak tarımsal ürün gelirleri bulunmaktadır. Ailenin toplam 7 çocuğu vardır. Yücel ergenlik dönemine girmesi nedeniyle izinsiz olarak ev dışında çok vakit geçirmektedir. Ebeveyn kontrolünün yetersizliği nedeniyle suç eylemi oluşturacak davranışlar sergilediği belirtilmiştir. Sosyal inceleme raporunun sonunda Yücel için danışmanlık tedbiri ve internet kafelere gitmekten men cezası verilmesi önerilmiştir.

Kovuşturma bir ayda tamamlanarak; *"TCK 145. ve CMK 223/4-d maddeleri uyarınca her bir mağdura yönelik eylemi yönünden hakkında takdiren ceza verilmesine yer olmadığına"* karar verilmiştir.

Bu davada görüldüğü üzere; sınır zeka seviyesinde olan çocuk hakkında, okul ortamında gerçekleşen basit hırsızlık olayı yağma olarak nitelendirilerek ağır ceza mahkemesinde dava açılmıştır. On dört yaşında ve algılama düzeyi düşük bir çocuğun hırsızlık nedeniyle ağır cezada yargılanıyor olması ceza adalet sisteminin çocuğa özgü olmadığını göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

Çocuk ve ailesi hakkında gerçekleştirilen sosyal incelemeden anlaşıldığı üzere ebeveyn kapasitesinin yetersiz olduğu, çocuğun içinde bulunduğu gelişim aşaması nedeniyle aile dışında kontrolsüz zaman geçirdiği anlaşılmaktadır. Okul ortamında çocuğun sorun ve ihtiyaçları tespit edilerek, gereksinim duyduğu psiko-sosyal müdahaleler ve yönlendirmeler yapılabilseydi sorun adli makamlara taşınmadan çözülebilirdi. Çocuğun adli sistem içine girmesi psiko-sosyal gelişimine katkı sağlamadığı gibi etiketlenmesine neden olarak sosyal dışlanma riskini ortaya çıkarmıştır. Nitekim okul müdürünün ilk duruşmada beyan ettiği gibi olayın savcılığa intikal ettirilmesi sonucu dava sonucu beklenmeden çocuğa disiplin cezası verilerek okulu değiştirilmiştir. Başka bir ifadeyle sorunun takibi başka bir okula havale edilmiştir. Ayrıca risk altında olduğu tespit edilen çocukla ilgili herhangi bir tedbir kararı verilmemiştir.

3.4.9. Kullanmak İçin Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Bulundurma Suçu

Vaka-12: Nihat on beş yaşında, erkek, ilköğretim mezunu, ailesiyle birlikte yaşayan, madde kullanan ancak bağımlı olmayan bir gençtir. Eve geç gelmesi, olumsuz akran grubuyla riskli davranışlarda bulunması ve ebeveyni ile çatışma yaşaması nedeniyle, babasının şikâyetçi olması sonucu hakkında adli işlem başlatılmıştır. TCK'da madde kullanmanın suç olması nedeniyle hakkında sulh ceza mahkemesinde (çocuk mahkemesi sıfatıyla) dava açılmıştır.

Kovuşturma sürecinde; *"kullanmak için uyuşturucu ve uyarıcı madde bulundurmak suçu"* nedeniyle sulh ceza mahkemesinde yargılanarak denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulan 15 yaşındaki genç uyuşturucuya başlama sürecini şu şekilde anlatmaktadır: *"Ben iş bulma amacıyla gittiğim büyükşehirde,*

tanıdığım bir arkadaştan beyaz toz şeklinde bir maddeyi satın alıp kullanmıştım. Ben bu maddenin ne kadar olduğunu bilmiyorum. Ancak bir kullanımlıktı. Zaten kullanmam sonrasında kötü olduğum için hastaneye gitmek zorunda kaldım. Uyuşturucu maddeyi daha sonra memleketimde de kullandım. Babamın beni şikâyet etme sebebi eve gitmeyişimdi."

Mahkeme ifadeler sonrasında, savcılığın iddianamesini ve diğer delileri de değerlendirerek karar vermiştir. Mahkeme gerekçeli kararında; suça sürüklenen çocuğun TCK'nın 191/2 maddesi uyarınca şifa buluncaya kadar tedavisinin yapılması, TCK'nın 191/2 maddesi uyarınca tedavisi süresince denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulması ve denetimli serbestlik süresi boyunca suça sürüklenen çocuğa rehberlik etmek üzere bir uzmanın atanması uygun görülmüştür.

Kararın denetimli serbestlik şube müdürlüğüne gönderilmesi sonrasında Nihat'la tedavi ve psiko-sosyal destek amaçlı mesleki çalışma başlatılmıştır. Öncelikle gence ve ailesine ilgili mahkemenin kararı hatırlatılarak, denetimli serbestlik yükümlülüğünün nasıl uygulanacağıyla ilgili temel bilgiler verilmiştir. Bu amaçla; tedavi ve denetimli serbestlik kararının infazında uyulması gereken kurallar anlatılmış ve yazılı olarak da tebliğ edilerek vaka sorumlusu ve suça sürüklenen çocuk yazılı metni karşılıklı olarak imzalamışlardır.

Mahkeme kararı doğrultusunda tedavisinin yapılabilmesi için eğitim-araştırma hastanesi psikiyatri polikliniğine resmi yazı yazılarak gencin 5 gün içinde ilk muayenesini olmak üzere hastaneye müracaat edeceği bilgisi verilmiştir. Bu konuda genç ve ailesi bilgilendirilerek gerekli muayeneyi yaptırmaları için motive edilmişlerdir. Nihat, eğitim araştırma hastanesine müracaat etmiş ancak muayene ve tetkikler için gerekli olan idrar numunesini vermeden hastaneden ayrılmıştır. Hastane resmi yazıyla bu durumu denetimli serbestlik şube müdürlüğüne bildirmiştir. Tedavi programını takip eden DS infaz ve iyileştirme bürosu tarafından DS-İnfaz İşlemleri Değerlendirme Komisyonu'na resmi yazı yazılarak yükümlünün hastane işlemlerini yaptırmadığı bildirilmiştir. Komisyon yaptığı haftalık toplantısında Nihat'ın durumunu; 5237 sayılı kanunun 19/2. maddesi gereği yükümlülük ihlali olarak değerlendirilmiş ve kendisine yasal uyarı yapılması, yeniden tedavi kurumuna sevk edilmesi uygun görülmüştür. Karar suça sürüklenen gence yeniden tebliğ edilmiş ve

yükümlülükleri tekrar hatırlatılmıştır. Tedavi programına uyup uymadığı takip edilmeye başlamıştır.

Nihat'ın uyuşturucu kullanması nedeniyle Cumhuriyet savcılığında başka bir dosyası bulunmaktadır. 18.06.2014 tarihinde 6545 sayılı yasa ile TCK'da değişiklik yapılmış ve bu değişiklik sonrası uyuşturucu madde kullananlar hakkında Cumhuriyet savcılıkları tarafından dava açılmasının ertelenmesi kararı verilerek, dosya tedavi programı uygulanmak üzere denetimli serbestlik şube müdürlüğüne gönderilmektedir. Bu uygulama kapsamında uyuşturucu kullandığı tespit edilen Nihat hakkında savcılık 5 yıl süreyle kamu davası açılmasının ertelenmesi kararı vermiştir.

Nihat 15 yaşında olması nedeniyle kendisi hakkında uygulanan yükümlülükleri anlamakta zorlanmaktadır. Babasıyla da sürekli çatışma yaşaması nedeniyle zamanını ev dışında riskli ortamlarda değerlendirmektedir. Olumsuz arkadaş çevresi nedeniyle uyuşturucu madde kullanma durumunun devam etme riski bulunmaktadır. Bu yaş grubu gençler madde kullanımı tedavisi için sürekli danışmanlığa ve motivasyonel görüşmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Buna rağmen çocuk hakkında sağlık tedbiri kararı verilmemiştir.

3.4.10. Hakaret ve Tehdit Suçu

Vaka-13: Yavuz 16 yaşında ailesiyle birlikte yaşayan, liseden öğrenimine ara vermiş bir gençtir. Kız arkadaşının anne-babasına hakarette bulunduğu ve onları tehdit ettiği gerekçesiyle hakkında adli süreç başlatılmıştır. Kız arkadaşının ailesinin şikâyeti sonucu çocuk şube polisleri tarafından adli kolluk birimine davet edilen Yavuz, buraya annesiyle birlikte gelmiştir. Çocuk şubeye girişte adli muayene raporu alınmıştır. Kimlik tespiti, yakalama ve gözaltına alınma, üst ve güvenlik arama, haklarının bildirilmesi gibi işlemlerin ardından soruşturmasının yapılması için avukat nezaretinde Cumhuriyet savcılığına sevki yapılmıştır. Müştekiler ile suça sürüklenen çocuk arasında uzlaşma teklifi yapılmış ancak müştekiler uzlaşmayı kabul etmeyip şikâyetlerinde ısrarcı olmuşlardır.

Yavuz soruşturmaya neden olan olayı savcılıkta anlatmıştır. Kız arkadaşının annesinin telefon vasıtasıyla kendisini ikaz etmesi sonrasında, kız arkadaşının annesine hakaret içerikli mesaj yazdığını kabul etmiştir. Bunu kız arkadaşına olan

sevgisinden yaptığını, annesinin ilişkilerine bu şekilde müdahale etmesine sinirlendiğini belirtmiştir. Ayrıca sosyal medya üzerinden aileye yönelik tehdit içerikli sözler kullandığını ancak bunları sevgisini göstermek amacıyla yaptığını iddia etmiştir.

Soruşturma aşamasında CMK kapsamında baro tarafından görevlendirilen müdafi: *"Beyana ekleyecek bir husus yoktur, söylenenlere aynen iştirak ediyoruz, lehe olan hükümlerin uygulanması talep olunur"* şeklinde beyanda bulunmuştur. Hakaret ve tehdit suçlaması nedeniyle TCK'nın 125/4, 43/1, 106/1 ve 31/3. maddeleri gereği cezalandırılması talebiyle iddianame hazırlanarak ceza mahkemesine dava açılmıştır.

Beş ay süren yargılamada üç duruşma yapılarak dava sonuçlandırılmıştır. İkinci duruşmada mağdur çocuk Burcu, şikâyetçi olarak annesi ve tanık olarak da küçük kardeşi mahkemede hazır bulunmuşlardır. Suça sürüklenen çocuk ve Burcu'nun babası mahkemeye gelmemiştir. Burcu'nun annesi bu duruşmada şikâyetinden vazgeçmiştir. Müdafi ise *"tanıkların beyanlarında aleyhte olan hususları kabul etmiyoruz, müvekkil beyanda bulunduktan sonra savunmada bulunacağız"* şeklinde beyanda bulunmuştur. Hâkim bir sonraki duruşmaya Burcu'nun babası ve suça sürüklenen çocuğun zorla getirilmesine karar vermiştir.

Kovuşturma aşamasında suça sürüklenen çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme yapmak üzere aile mahkemesi psikoloğu görevlendirilmiştir. Aile mahkemesi uzman odasında çocuk ve annesiyle yapılan görüşme sonrasında sosyal inceleme raporu düzenlenmiştir. Sosyal inceleme raporunda ailenin sosyo-ekonomik özellikleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Anne Nazlı 49 yaşında, sağlıklı ve ev hanımıdır. Baba İshak 52 yaşında, sağlıklı, ilkokul mezunu olup, aşçı olarak çalışmakta ve 1500 TL. maaş almaktadır. Ailenin yıllık tarımsal ürün geliri de bulunmaktadır. Çiftin 5 çocuğu bulunmaktadır. Annesi, Yavuz'un son iki yıldır kendilerini pek saymadığını, arkadaşlarının sözü ile hareket ettiğini, sorunlu arkadaşlarının olduğunu, önceleri gece geç saatlerde evden çıkıp bir yerlere gittiğini, bir gece bu arkadaşlarıyla araba kaçırdıklarını, kaçak sigara satan arkadaşlarının olduğunu, babası ile arasının iyi olmadığını, evde kendilerine kabadayılık yaptığını, bu arkadaşlarıyla görüşmeye başladıktan sonra sigaraya başladığını ve davranışlarının değiştiğini, oğluna söz geçiremediğini ifade etmiştir. Sosyal inceleme

raporunun sonuç kısmında suça sürüklenen çocuk ve ailesi için ÇKK 5/1-a maddesi gereği danışmanlık tedbiri uygulanması önerilmiştir. Danışmanlık tedbirinin uygulanması için milli eğitim müdürlüğüne resmi yazı yazılmıştır.

Üçüncü duruşmada hazır bulunan suça sürüklenen çocuk savunmasında; soruşturma aşamasında verdiği ifadeyi aynen tekrar etmiştir. Burcu'nun annesine telefonda küfür ettiğini, Burcu'nun babasına facebook üzerinden hakaret ve tehdit ettiğini kabul etmiş, pişman olduğunu, beraatına karar verilmesini talep etmiştir. Burcu'nun babası şikâyetçi olmadığını belirtmiştir. Müdafi ise beraatını talep etmiştir. Duruşma sonrası hâkim; hakaret suçunun TCK 131. madde gereği şikâyet şartına tabi bulunması nedeniyle CMK'nın 223/8. maddesi gereğince davanın düşürülmesine, ancak tehdit suçu nedeniyle TCK 106/1-1.cümlesi gereği takdiren 6 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına, yaş indirimi, yargılama sürecindeki davranışlarının uyumlu olması nedeniyle indirim sonrası ÇKK'nın 23. maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar vermiştir.

Bu vakada görüldüğü üzere; arabuluculuk ve uzlaşma mekanizmasının etkin kullanılmasıyla adli sisteme girmeden çözümlenebilecek bir dava gereksiz yere uzatılmıştır. Ayrıca gencin sosyal incelemesinde riskli davranışlarının olduğu ailesi tarafından dile getirilmiştir. Mahkeme tarafından ara karar olarak danışmanlık tedbir kararı verilmesi yerinde olmuş, ancak genç herhangi bir okula devam etmediği halde kararın uygulanması milli eğitim müdürlüğüne havale edilmiştir.

4. TARTIŞMA

Çocuk adalet sistemindeki uygulamaların çocuk hakları ve çocuğun psiko-sosyal gelişim özellikleri doğrultusunda yerine getirilip getirilmediğinin yanında çocukları suça sürükleyen risk faktörlerinin de araştırıldığı bu çalışmada sistemin çocuğa odaklanmasının tek başına yeterli olmayacağı ortaya çıkmıştır. Çocuk koruma sisteminin etkin ve doğru işlememesi nedeniyle adli sistemle tanışmak zorunda kalan çocuklar, suç döngüsü içinde çaresizliği öğrenmekte ve yeniden toplumsallaşma umudunu yitirmektedir. Ülke olarak çocuk koruma sistemiyle çocuk adalet sistemini bütünleştiremediğimiz takdirde çocukların suça sürüklenmesinin önüne geçilemeyeceğini, yıllara göre suç sayısındaki artış göstermektedir. Erken uyarı alanıyla ilgili hizmetlere yeterince önem verilmediği için risklerden korunamayan çocuklara, adli sistemin çocuğa özgü olmayan yapısı nedeniyle cezalandırma dışında çok fazla bir seçenek sunulamamaktadır. Çocuk adalet sisteminin çocuk koruma sistemiyle bütünleşmesi gerektiğini sistemin içinde yer alan katılımcıların görüşleri doğrultusunda ortaya koyan bu araştırma, sosyal hizmetin sistem yaklaşımı ve bütüncül bakış açısının çocuk adalet sistemindeki önemini vurgulaması açısından özgün bir niteliğe sahiptir.

Bu bölümde sosyal hizmet paradigması doğrultusunda literatür bilgisiyle araştırma sonuçları aşağıda oluşturulan başlıklar altında tartışılmıştır. Doküman incelemesi ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular on dört başlık altında ele alınmıştır.

- Çocukları suça sürükleyen etmenlerin çok faktörlü olmasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Çocuk adalet sisteminin alt yapı sorunlarının psiko-sosyal hizmetlerin etkin yürütülmesini aksatmasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Adli kolluk birimlerinde çocuk haklarına uygun muamelenin ve psiko-sosyal müdahalenin yapılmamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Avukatların suça sürüklenen çocuklara yönelik yeterli hukuki destek sağlamamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.

- Soruşturma aşamasında çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Adli tıp birimlerinde kapsamlı ve etkin değerlendirme yapılmamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Çocuk mahkemelerinin yaygın olmaması ve mahkemelerde çocuğa özgü bir yaklaşım sergilenmemesiyle ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Adli görüşmelerin sağlıklı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilemediği konusunda katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Nitelikli sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale yapılamaması ve vaka yönetim sisteminin olmamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Tedbir kararlarının etkin uygulanamaması, takip edilememesi, çocuk ve aileye yeterli danışmanlık hizmeti sunulamamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Çocuk ceza infaz kurumlarının rehabilite ve yeniden toplumsallaşma konusunda yetersiz kalmasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarındaki aksaklıklarla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi
- Adli sistemde kurumlar/disiplinler arası koordinasyon ve işbirliğinin yeterince sağlanamamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Adli sistem dışı yönlendirme mekanizmasının olmamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Koruyucu-önleyici hizmetlerin yetersizliği ve erken uyarı sisteminin olmamasıyla ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.

4.1. Çocukları Suça Sürükleyen Risk Faktörlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Katılımcıların görüşlerinin analizi sonucu çocukların suça sürüklenmesine neden olan risk faktörleri ekolojik sistem yaklaşımı açısından ele alınarak mikro, mezzo ve makro düzeyde sınıflandırılmıştır. Saha araştırması kapsamında; çocukların suç işlemesinde en çok aile ve çocuktan kaynaklanan risk faktörlerine (62 kez) vurgu yapılmış, ikinci olarak akran grubu ve sosyal çevre kaynaklı risklere (61 kez) dikkat çekilmiştir. Ayrıca sosyo-ekonomik politika ve sistemden kaynaklanan risklerin de (34 kez) etkili olduğu belirtilmiştir. Aileden kaynaklanan risk faktörleri; ebeveyn kapasitesinin yetersizliği (17 kez), sosyo-ekonomik yetersizlikler (14 kez), aile parçalanması (11 kez) ve ailede olumsuz rol modelin olması (6 kez) şeklinde sıralanmıştır. Aile toplumun en küçük birimi olarak çocuğun sosyalleşmesi ve sağlıklı kişilik geliştirmesi açısından önemli bir kurumdur. Aile içinde ebeveynlerin rol ve sorumluluklarını sağlıklı bir şekilde yerine getirememesi ya da boşanma, vefat ve terk sonucu ebeveynden birinin olmaması çocukların kontrolden çıkmalarına, uyum ve davranış sorunları göstermelerine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda parçalanmış aile çocuklarının suç işleme risklerinin diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Juby ve Farrington 2001, Haas ve ark 2004, Çoban 2014, Mavili 2014).

Çocukların daha çok hangi riskler nedeniyle suça sürüklendiğinin bilinmesi alınacak önlemlerin planlanması ve doğru sosyal politikalar oluşturulması açısından önemlidir. Adli sisteme gelene kadar risk altındaki çocuklar fark edilemiyorsa, çocuk koruma sistemi doğru işlemiyor demektir. Bu da koruyucu önleyici sosyal hizmet müdahale modellerinin arttırılması gerektiğini gösterir. Araştırmada ortaya çıkan ve suçun önlenmesinde hangi risk faktörlerine yoğunlaşılması gerektiğini gösteren bulgular, literatürdeki araştırma sonuçlarıyla paralellik arz etmektedir.

Akduman ve ark (2007)'nın suç işleyen ergenler üzerine yaptıkları araştırmada, ergenlerin %64'ünün parçalanmış aileye sahip olduğu görülmüştür. Türkeri (1995) araştırmasında, çocukların suça sürüklenmesinde anne-babanın eğitim ve kültür düzeyinin düşük olmasının etkisini vurgulayarak, ebeveyn kapasitesinin yetersizliğine dikkat çekmiştir. Seyhan ve Zincir (2009)'in cezaevindeki gençler üzerine yaptığı araştırmada; çocukların annelerinin (%90) ve babalarının (%78,9) en

fazla ilkokul ve alt düzeyde eğitimlerinin olduğu belirlenmiştir. Ailede şiddet uygulayan veya suç işleyen bireyin varlığı da suça sürüklenen çocuklar açısından olumsuz rol model olmaktadır (Rakt ve ark 2009). Seyhan ve Zincir (2009)'in yaptığı araştırmada; gençlerin %46,8'inin ailesinde suç işleyen bireylerin olduğu tespit edilmiştir.

Ailenin sosyo-ekonomik açıdan yoksulluk yaşaması özellikle mala karşı işlenen suçlarda etkili olmaktadır (Keels 2008, Saruç ve Kayma-Güneş 2014). Cezaevinde görüşme yapılan çocukların %75'i ailelerinin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olduğunu belirtmiştir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisi daha çok beslenme, barınma, sağlık ve eğitim alanında kendini göstermektedir. Yoksulluk nedeniyle sokak yaşantısını deneyimleyen çocuklar bir süre sonra madde kullanımı ve suçla tanışmaktadırlar (Avşar-Kurnaz 2007, Durgun 2011). Dinler ve İçli (2009)'nin cezaevinde kalanlar üzerine yaptıkları bir araştırmada; hükümlülerin %62,5'inin yoksul olduğu, mala karşı işlenen suçlarda ise yoksul mahkûm oranının %77,3'e çıktığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşleri alınan bazı katılımcılar, çocukların zor mizaçlı ve uyumsuz olması nedeniyle, iletişim kurmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar çocuktan kaynaklanan risk faktörlerinin; bilinç ve farkındalık düzeyinin düşüklüğü (4 kez), uyum ve davranış bozukluğu sorunları (5 kez), zihinsel ve psikolojik sorunlar (5 kez) olduğunu vurgulamışlardır. Literatürde çocukluk dönemi davranış bozuklukları şu şekilde sıralanmaktadır (Austin ve Sciarra 2013, Jongsma ve ark 2014): a) Çocuğun evde, okulda ya da toplulukta beklentilere veya kurallara uymayı kalıcı olarak reddetmesi, b) Aşırı kavgacılık, başkalarını sindirme, insanlara ve hayvanlara karşı zulüm ve şiddet uygulaması ve mala zarar vermesi, c) Geçmişte evde, okulda veya toplulukta çalma davranışı sergilemesi, d) Otorite figürlerine karşı saygısız davranışlarla karakterize olmuş okul uyumsuzluğu, e) Kötü karar sonucu ortaya çıkan dürtüsellik, uygunsuz riskler alma ve eylemlerin sonuçları hakkında durup düşünmede başarısızlık, f) Başkalarını yalan söyleyerek, dolandırarak ya da hile yaparak aldatmaya yönelik sayısız girişimler, g) Başkalarını suçlamakla birlikte davranış için sorumluluk kabul etmede devamlı başarısızlık, h) Yanlış davranış için az pişmanlık duymak ya da hiç pişmanlık duymamak, ı) Diğer insanların ihtiyaçlarına, hislerine ve fikirlerine karşı duyarlılık eksikliği. Bu davranışları uzun süre sergileyen çocukların suç işleme riskinin diğerlerine göre daha

fazla olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca çocukların nelerin suç kapsamına girdiği konusunda farkındalıklarının olmaması da bilinçsizce hareket etmelerine neden olmaktadır. Zihinsel ve psikolojik sorunları olan çocuklar dürtülerini kontrol etmekte zorlanmakta ve riskli eylemlere yönelmektedirler (Hirschi ve Hindelang 1977).

Araştırmada katılımcılar mezzo düzeyde çocukların suça sürüklenmesinde ağırlıklı olarak akran grubu (20 kez) ve okul ortamının (20 kez) etkili olduğunu vurgulamışladır. Ayrıca bazı katılımcılar (17 kez) madde kullanımı suç ilişkisine dikkat çekmiş, bir kısım katılımcı da (4 kez) kurum bakımında olan bazı çocukların suça yöneldiğini vurgulamıştır.

Ergenlik döneminde sosyalleşmeye çalışan genç, aileden yeterli ilgi ve desteği bulamayınca bir kimlik elde etme ya da bir gruba ait olma duygusuyla olumlu sosyal davranış gösteren arkadaşlarından uzaklaşarak, anti sosyal davranışa eğilimli akran ilişkileri kurmakta ve suça yönelme olasılığı artmaktadır (Gül ve Güneş 2009, Güler 2010). Gülşen-İçli (2009)'nin sokak çocukları üzerine yaptığı araştırmada; suç işlerken başkasından teşvik ya da yardım gördüğünü belirten çocukların %71,2'si bu desteği arkadaşlarından aldığını belirtmiştir. Akduman ve ark (2007)'nın yaptığı araştırmada ergenlerin %81,6'sının suçu arkadaşlarıyla birlikte işlediği görülmüştür.

İyi yapılandırılmış okul ortamının sosyalleşme, geleceğe hazırlama ve sosyal kontrol sağlama gibi pek çok yararı bulunmaktadır. Ancak beklenilen akademik başarıyı gösteremeyen, uyum sorunları yaşayan, devamsızlık yapan, öğrenime ara veren öğrenciler açısından okul yeterince destekleyici olamamaktadır. Çocuklara özgü suçların önemli bir bölümü okullarda meydana gelmektedir (Polat 2001). Ülkemizde yapılan araştırmalar okullarda saldırganlık ve şiddet olaylarının dikkat çekecek düzeyde olduğunu göstermektedir (Çınkır ve Karaman-Kepenekçi 2003, Kapcı 2004, Deveci ve ark 2008, Çankaya 2011). Eğitim düzeyi ile suç arasında da ters orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi düştükçe suç işleme riski artmaktadır. Kızmaz (2004)'ın yaptığı araştırmada suçların tutarlı bir biçimde düşük eğitim düzeyine sahip olan bireyler tarafından işlendiği ve hükümlülerin %68,1'inin ilkokul ve altı seviyesinde bir eğitime sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırmalara bakıldığında madde kullanımıyla suç arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Madde kötüye kullanımıyla suç arasındaki ilişkiyi ele alan otuz

araştırmanın meta analizinin yapıldığı bir çalışmada, suç işleme riskinin uyuşturucu madde kullanan kişilerde kullanmayanlara oranla 3-4 kat daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bennett ve ark 2008, Çoban 2014). Altuner ve ark (2009)'nın yaptığı araştırmada; madde kullanımıyla suç ve şiddet arasında çok anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ögel ve Aksoy (2007)'un tutuklu ve hükümlü ergenler üzerine yaptıkları araştırmada; gençlerin %32,8'inin suç işlerken maddenin etkisinde olduğunu belirtmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocukların %70'i cezaevine girmeden önce uyuşturucu madde kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Koruma altındaki çocuklar, ebeveyn kaybı, aile parçalanması, yoksulluk, düşük ebeveyn desteği ve kötü muamele görme gibi oldukça dezavantajlı gruptan gelmektedirler. Yapılan araştırmalarda kurum bakımında kalan çocukların aile yanında kalan çocuklara göre daha çok duygusal davranışsal sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Erol 2004, Ahmad ve ark 2005, Üstün 2008). Çam-Göker (2010)'in koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri üzerine yaptığı bir araştırmada; kurum bakımındaki her 10 çocuktan 6'sının kuruluştan kaçtığı/izinsiz olarak ayrıldığı, yarısından fazlasının bu davranışı çok sık (10 kez ve daha fazla) sergilediği ve ayrıldıklarında aile yanına gittikleri belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle suça sürüklenmesi nedeniyle korunma altına alındıktan sonra kuruluşu terk eden çocuklar, çoğu zaman riskli suç ortamına geri dönmektedirler.

Araştırma kapsamında katılımcıların çoğu (16 kez) çocukların suça sürüklenmesinde makro düzeyde etkili olan temel risk faktörünün yoksulluk, göç, işsizlik ve kente uyum sorunları olduğunu belirtmiştir. Bazı katılımcılar da suç işlemede çocukların yaşadıkları mekânın (13 kez), toplumsal değerlerin aşınmasının (3 kez) ve suçlu olarak damgalanmanın etkili olduğunu (3 kez) vurgulamıştır. Literatürde yoksulluğun, işsizliğin ve göçün hâkim olduğu yerlerde suç oranının daha fazla olduğuna dikkat çekilmekte ve bu sorunları yaşayan bireylerin ekonomik, mekânsal, kültürel, politik dışlanma nedeniyle kente uyum sağlamada güçlükler yaşadıkları belirtilmektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler arasındaki ilişkilerin bozulması, onları sapma eylemlerine yönlendiren etkilere karşı dirençlerini güçleştirmektedir (Adaman ve Keyder 2005, Dinler ve İçli 2009). Stuart Hall ve ark (1978) suçun sadece yasaya karşı bir eylem değil, içinde birçok dinamiği barındıran toplumsal bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Toplumsal ilişkinin dinamikleri ise

ancak suçun gerçekleştiği tarihsel, politik, ekonomik ve kültürel süreçlerin incelenmesi ile anlaşılabilmektedir (Gönen 2012).

Gönen (2012) özellikle göç ve gecekondulaşma sorunu nedeniyle; Türkiye'de pek çok neoliberal ülkede olduğu gibi yoksulluğun suçlulaştırılması ve ırksallaştırılması sürecinin giderek daha belirginleşmeye başladığına dikkat çekmiştir. Bu süreçte suç işleyenler damgalanma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bireylerin suçlu olarak etiketlenmeleri onların toplumdan dışlandıkları yönünde algıya kapılmalarına neden olmakta ve bu süreç suçlu gruplarla ilişki içine girmelerini kolaylaştırmaktadır (Sankır 2014). Şahin ve Aydoğan (2015)'ın araştırmasında; hükümlülerin cezaevi sonrasında iş bulma süreçlerinde cezaevi geçmişleri ve sabıkaları olması nedeniyle herhangi bir sigortalı işe alınmadıkları, işverenlerin sabıkası olan birini işe almak istemedikleri vurgulanmıştır.

Akduman ve ark (2007)'nın Ankara İli'nde yaptığı araştırmaya göre; suça karışan ergenlerin %94,7'sinin Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden göç ile Ankara'ya gelen çocuklar olduğu belirtilmiştir. Dinler ve İçli (2009)'nin araştırmasında; hükümlülerin çoğunun (%62,5) hayatlarının bir döneminde göç ettikleri ve hükümlü ailelerinin çok önemli bir kısmının (%65,8) geçimini güçlükle sağlayabilen veya ancak başkalarının yardımıyla geçinebilen aileler oldukları tespit edilmiştir. Araştırmada göç sonrası yaşanan en önemli sorunların işsizlik ve ekonomik yoksulluk (%69,9) olduğuna dikkat çekilmiştir.

Sanayileşme sürecinde yaşanan plansız ve hızlı kentleşme, ailenin çözülmesiyle birlikte toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın aşınmasına da neden olmuştur. Bireyleri bir arada tutan geleneksel sosyal bağlar zayıflamış, ekonomik yetersizlikler nedeniyle de kentsel mekânlar arasındaki eşitsizlikler artmıştır. Yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi riskler nedeniyle bazı mekânlar suçun merkezi haline gelmiştir. Gecekondulaşmanın yoğun yaşandığı bu yoksul mahallelerin en temel özelliği; yaşam koşullarının ve niteliklerinin standartların çok altında olmasıdır (Özden ve ark 2007, Tokol ve Alper 2014).

Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren katılımcılar toplumsal yapının değişmesinin dolaylı yollardan çocukların suça sürüklenmesine etkide bulunduğunu

vurgulamışlardır. Günümüzde sosyal yapının değişmesiyle birlikte değerlerin aşınması ve kaybolmasının nedeni, ekonomik ilişkilerin yoğun şekilde yaşanmasından dolayı maddi olanın merkezi değer haline gelmesi ve amaç değerlerle araç değerlerin yer değiştirmesine bağlanmaktadır. Değerlerin aşınması üzerine yapılan bir araştırmada; araştırmaya katılanlar adalet (%45), empati (%45,3), emeğe saygı (%52,5), merhamet (%56,6), dayanışma (%67,5), yardımseverlik (%64,3) gibi değerlerin kaybolmaya yüz tuttuğunu belirtmişledir (Merter ve Şekerci 2015). Küreselleşme, kapitalizm ve kırsaldan kente göç nedeniyle ortaya çıkan değer yozlaşması ve bozulması sadece ekonomik alanda değil, eğitim-kültür hayatında ve insan ilişkilerinin her alanında gözlemlenmektedir.

4.2. Çocuk Adalet Sisteminin Alt Yapı Sorunlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çocuk adalet sisteminin insan kaynağı, fiziki ve yasal alt yapısı suça sürüklenen çocuklara sunulan hizmetin kalitesini doğrudan etkilemektedir. İnsan kaynağının nicel olarak yetersizliği mevcut personelin iş yükünü arttırmakta ve her çocuk için ayrılan zamanı kısaltmaktadır. İnsan kaynağının niteliği ve fiziki alt yapıya ilişkin eksiklikler ise sunulan hizmetin kalitesini etkilemektedir. Bu bağlamda çocuk adalet sisteminde görev yapan katılımcıların çalışma koşullarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar yasal (5 kez) ve fiziksel (3 kez) alt yapı eksiklikleri nedeniyle sorunlar yaşadıklarını, insan kaynağına ilişkin nitelik ve nicelik sorunu (7 kez) olduğunu ve çocukların adli sistem algısı nedeniyle sorunlar (5 kez) yaşadıklarını vurgulamışlardır. Katılımcılar Çocuk Koruma Kanunu ve Türk Ceza Kanunu başta olmak üzere yasal mevzuatın refah modeli yerine cezalandırmayı esas aldığını, çocukların kendine has özellikleri nedeniyle yetişkinlerden farklı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Literatürde de, Türkiye'de mevcut çocuk adalet sisteminin ceza yargılama sistemi olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır (İrtiş 2010, 2012, Akyüz 2013, Uluğtekin 2014).

Uluğtekin (2014) çocuk adalet sistemi için geliştirilen mevzuatın dilinin önemine vurgu yaparak, suça sürüklenen çocuklar için hazırlanan kanun, yönetmelik ve genelgelerin üslubunun bu çocuklara ilişkin hangi eğilimleri ve hangi değer yargılarını ön plana çıkardığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mevzuatta kullanılan üslup; *"adalet sisteminde gerçekten çocuğu koruyucu, toplumla*

bütünleştirici ve kapsayıcı olmayı mı amaçlıyor, yoksa daha çok fiilin cezalandırılmasını öne çıkaran dışlayıcı bir eğilimi mi ifade ediyor?" Bu soru çerçevesinde yasalara bakıldığında çocuk hukukunu oluşturan metinlerin vurgusunun ceza hukuku ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Bir sivil toplum kuruluşunun yaptığı araştırmada; çocuk mahkemelerinin fiziki yapı ve düzenleme olarak çocuğa özgü yargılama ilkesine uygun olmadığı ve bu yapının ikincil travmalara neden olduğu belirtilmiştir (Kolbüken 2012). Çocuk adalet sisteminin fiziki alt yapısına ilişkin bir diğer önemli sorun psiko-sosyal birimlerin her adliyede farklı şekilde yapılandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagog olarak görev yapan meslek elemanları bağlı oldukları mahkemeye göre konumlandırılmış ve kendisine yönlendirilen dosyaya ilişkin vakalarla çalışmaktadırlar. Bazı adliyelerde sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagogların kendilerine ait çalışma ofislerinin olmaması, sosyal inceleme amacıyla ulaşım sağlayacak araç tahsis edilmemesi yapılan işin kalitesini etkilemektedir. Bazı katılımcılar çalışma ofislerinin olmaması nedeniyle çocuk ve aile görüşmesini mahkeme salonunda, hâkimin odasında, koridorda ya da yazı işleri biriminde yapmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal inceleme amaçlı ev ziyareti yapabilmek için resmi olarak araç tahsis edilmemesi, güvenliklerinin sağlanmaması gibi nedenlerle bu işlemi adli ortamda yapılan görüşmelerle gerçekleştirmek zorunda olduklarını vurgulamışlardır. Bu durum suça sürüklenen çocuklarla ilgili sosyal incelemelerde, sosyal hizmetin *"çevresi içinde birey"* yaklaşımına uygun bir değerlendirme yapılamadığını göstermektedir.

2015 yılı itibariyle Adalet Bakanlığı bünyesinde görev yapan sosyal çalışmacı sayısının; ceza infaz kurumlarında 182, denetimli serbestlikte 80, aile mahkemesinde 133, çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde 54 olmak üzere toplam 449 olduğu belirtilmiştir (Karakuş 2015). Bu sayılar dikkate alındığında Adalet Bakanlığı bünyesinde en az sosyal çalışmacı istihdam edilen birim çocuk mahkemeleridir. 2014 yılında; önceki yıldan devredilenlerle birlikte 115 841 dava dosyasının ele alındığı çocuk mahkemelerinde 54 sosyal çalışmacının görev yapıyor olması insan kaynağının iş yükünün oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Katılımcılardan bir kısmı da adli sistemde görev yapan sosyal çalışma görevlilerinin özlük haklarının yetersiz olduğunu belirtmiş ve diğer kurumlarda çalışan meslektaşlarından daha düşük ücret aldıklarını vurgulamıştır. Adalet Bakanlığı'nın hazırladığı en son

stratejik planda; yeni dönemde adalet teşkilatında görev yapan uzman sayılarının artırılması ve daha etkin hizmet vermelerinin hedeflendiği belirtilmiştir (Adalet Bakanlığı 2015).

4.3. Adli Kolluk Birimi Uygulamalarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Adli kolluk birimi olarak adlandırılan emniyet çocuk şube müdürlüğü ve jandarma çocuk birimi suça sürüklenen çocuklar açısından adli sistemin giriş kapısını oluşturmaktadır. Bu birimler bağlı bulundukları Cumhuriyet savcısının talimatıyla yakalama, kimlik tespiti yapma, delilleri toplama gibi soruşturmaya hazırlık işlemlerini yapmaktadır. Adli kolluk biriminin bu işlemleri yerine getirirken; çocukların kişisel haklarına ve onuruna saygı göstermeleri, çocukların korunma ihtiyacını, yaşlarını ve olgunluk düzeylerini ve bedensel ya da zihinsel bir engeli ya da iletişim güçlüğü olanların özel ihtiyaçlarını dikkate almaları beklenmektedir (Cankurtaran-Öntaş 2008, Avrupa Konseyi 2013).

Araştırmanın çocuk ve yetişkin katılımcılarına adli kolluk birimiyle suça sürüklenen çocuk ilişkisi sorulmuş ve katılımcılar tarafından daha çok çocuk şube müdürlüğüyle ilgili iki temel aksaklık dile getirilmiştir. Polislerin suça sürüklenen çocuklara yaklaşımında hak ihlallerinin yaşandığı (18 kez) ve adli kolluk biriminde psiko-sosyal müdahalenin olmadığı (12 kez) vurgulanmıştır. Özellikle mükerrer suç işlemesi nedeniyle cezaevine giren çocuklar, yakalama ve gözaltına alınma esnasında polislerin kendilerine kelepçe taktığını ve fiziksel şiddet uyguladığını ifade etmişlerdir (SSÇ-1, 2, 3, 4, 6, 11, 13, 14). Ayrıca nadiren de olsa çocukların ifadelerinin karakolda alındığı, ailelerine her yakalamada haber verilmediği, bazen çocukların yetişkinlere ait nezarethanelerde tutulduğu gibi sorunlar da dile getirilmiştir. Çocuk alanında çalışan avukatların hazırladığı raporda da benzer şekilde; yakalama esnasında çocuğa orantısız güç kullanıldığı, uygulanan kötü muamelenin soruşturma aşamasında re'sen dikkate alınmadığı, çocuğun görmüş olduğu şiddetin yakalamanın bir unsuru gibi değerlendirildiği, kolluğun hukuka aykırı olarak yaptığı davranışların ortaya çıkmaması için çocuğa ve ailesine baskı uyguladığı vurgulanmıştır (ÖZGEDER 2005, Antakyalıoğlu ve Bayram 2015).

Araştırma kapsamında suça sürüklenen çocuklara ilişkin mahkeme dosyaları incelenmiş ve polisin matbu evrak üzerinden resmi işlemleri gerçekleştirdiği tespit

edilmiştir. Örneğin çocuğu bilgilendirmeye ilişkin pek çok resmi evrakın CMK'da yazılan şekliyle düzenlendiği, ancak çocukların bu metinlerde geçen hukuki kavramları anlamasının zor olduğu görülmüştür. Bazı araştırmalarda; soruşturma aşamasında çocuğun ifadesi alınmadan önce adli kollukta, isnat edilen suç ve süreç hakkında yaşına ve gelişimine uygun bilgilendirme yapılmadığı, ailesine yeterli bilgi verilmediği vurgulanmıştır. Dosya üzerinde yasal olarak yapılması zorunlu olan bilgilendirme görevinin yerine getirilmiş gibi gösterilmesi amacıyla matbu formlar imzalatıldığı belirtilmiştir (Baykara-Acar ve ark 2012, Antakyalıoğlu ve Bayram 2015).

Çocuk adalet sisteminin uygulanmasıyla ilgili standartların belirlendiği Pekin Kuralları'nda; masumiyet karinesi, suçlamanın bildirilmesi, konuşmama hakkı, avukatla temsil edilme hakkı, veli veya vasinin hazır bulunması hakkı gibi çocuk haklarının güvence altına alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Uluslararası sözleşmelerde çocukla ilgili adli işlemlerin her aşamasında; çocuğun afişe olması veya damgalanması gibi zararlara yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmesi öngörülmüştür (Birleşmiş Milletler 1985).

Cankurtaran-Öntaş'ın (2006) polis-çocuk ilişkisi üzerine yaptığı bir araştırmada; polislerin %81,3'ü yakalama sonrasında çocuğun ailesine haber verildiğini, %61,6'sı çocuk kaçmasın diye kelepçe taktıklarını, %76,7'si çocuğun susma hakkını kullandığını, %87'si avukat çağrıldığını, %68,4'ü dosya hakkında çocuğa bilgi verildiğini, %81,9'u gözaltı sürecinde nezarethaneyi kullandıklarını belirtmişledir. Araştırmada polislerin çoğunluğunun çocukların ailelerine haber verdiklerini ifade etmelerine rağmen, karakol gözlemlerinde çocukların ailelerine savcılık aşamasında haber verildiği tespit edilmiştir. Çocuklara gözaltı süreciyle ilgili yeterli bilgi verilmediği, susma hakkının ihlal edildiği ve birçok işlemin avukatı olmaksızın gerçekleştirildiği vurgulanmıştır (Cankurtaran-Öntaş 2006, Antakyalıoğlu ve Bayram 2015).

Emniyet çocuk şube müdürlüklerinde sosyal hizmet birimi bulunmakta, ancak her ilde sosyal çalışmacı ya da psikolog görevlendirilemediği için işlevini yerine getirememektedir. Polisin temel görevi yasaların ön gördüğü şekilde adli işlemleri yerine getirmek olduğu için çocukla ilgili psiko-sosyal değerlendirme yapması mümkün olmamaktadır. Çocukla sıcak temas halinde olması nedeniyle çocuk

polislerinin, içinde sosyal çalışmacı ve psikoloğun da yer aldığı mobil bir ekiple çalışması çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının zamanında ve yerinde tespit edilmesi açısından önemlidir. Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren pek çok katılımcı adli kolluk biriminde psiko-sosyal servisin kurulması gerektiğine dikkat çekmişledir. Çocuğun, ailesinin ve yaşadığı sosyal çevrenin durumunu analiz eden psiko-sosyal servis görevlilerinin çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetleri harekete geçirmesi açısından etkili olacağı belirtilmiştir.

4.4. Avukat Çocuk İlişkisine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Adli sistem içinde çocukları temsil eden avukatların; çocuk hakları ve çocuk haklarıyla ilişkili konularda eğitimli ve bilgili olmaları, çocukların kavrayış düzeyine uygun şekilde iletişim kurma becerisine sahip olmaları beklenmektedir (Avrupa Konseyi 2013). Mevcut sistemde suça sürüklenen çocuklarla ilgili yürütülen soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde CMK kapsamında zorunlu müdafi olarak atanan avukatlar, hukuki açıdan çocuklara destek sağlamada yetersiz kalmaktadırlar. Ancak avukatların savunma rolleri gereği çocuğun haklarını koruma ve hukuki işlemlerle ilgili çocuğun anlayacağı şekilde bilgilendirme yapma sorumluluğu bulunmaktadır. Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren katılımcıların çoğu avukatların çocuğa hukuki destek sağlamada yetersiz kaldığını (24 kez), bunun da avukatların çocuk hukuku alanında yeterli donanıma sahip olmamalarından kaynaklandığını (6 kez) vurgulamışladır.

Çocuk adalet sisteminin temel amacı çocuğun korunması olduğu için suç işlediği iddia edilen çocuğu müdafaa etmek, bir yetişkinin müdafaasından farklıdır. Ceza adalet sistemi suç ve ceza ilişkisi içinde fiili yargılarken, çocuk adalet sistemi fail yargılaması yapmaktadır. Çocuğun yargılanmasında sadece çocuğun eyleminin suç olup olmadığı ile ilgilenilmez, çocuğun içinde bulunduğu riskler ve söz konusu eylemi hangi koşullar içinde gerçekleştirdiği de anlaşılmaya çalışılır. Bu durumda çocukla ilgili bir davada görevlendirilmiş müdafinin de aynı yaklaşıma sahip olması gerekir. Bu açıdan avukatın sadece eylem ve onun sübutu ile değil, çocuk ve onun ihtiyaçlarıyla da ilgilenmesi beklenir (Tüysüz ve ark 2010). Gelişmiş ülkelerde çocuk davalarına bu alanda özel eğitim almış avukatlar atanmaktadır. Örneğin; Fransız avukatlık sisteminde çocuk psikolojisi ve pedagojisi alanında eğitim almış avukatlar çocuk yargılamasına yardımcı olmaktadır. Çocuk suçluların avukat istemesi

durumunda ifade sırasında kendilerine çocuk avukatı görevlendirilmektedir (Demirtaş 2012).

Araştırma kapsamında incelenen dava dosyalarından sadece vaka-11'in dosyasında soruşturma aşmasında müdafi olarak atanan avukat, çocuğun sorunlarını dile getirerek gerekçeli bir savunma yapmıştır. Diğer dosyalarda; *"şüphelinin savunmasına katılıyoruz. Yaşının küçük olduğu dikkate alınarak serbest bırakılmasını talep ediyoruz"* ya da *"savunmaya ekleyecek bir husus yoktur"* şeklinde rutin ifadeler kullanılmıştır. Bu durum avukatların çoğunluğunun çocukla ön görüşme yapmadan, dava dosyasını detaylı incelemeden savunma yaptıklarını göstermektedir. Bunun nedeni, baroyu temsilen araştırmaya katılan avukat tarafından: *"Avukatlar görüşmede ne yapacakları konusunda ve çocukla görüşme teknikleri konusunda bilgi sahibi değiller"* ifadesiyle vurgulanmıştır.

Çocuğa müdafi olarak atanan avukatın soruşturma öncesinde; çocuğa haklarını bildirme, soruşturmaya konu olan fiil hakkında hazırlanmış dosyayla ilgili bilgi verme ve haklarını kullanıp kullanmayacağı konusunda karar vermesini sağlama gibi üç temel görevi bulunmaktadır. Susma hakkı, yakınlarına haber verme hakkı, yakalama ve gözaltı süresine itiraz hakkı, yer göstermeye katılmama hakkı, ifadesi alınırken ana-babasının ve bir sosyal çalışma görevlisinin hazır bulundurulmasını isteme hakkı gibi konularda çocuğun anlayacağı şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Tüm bu işlemler için avukatın özel bir görüşme mekânında asgari yarım saat çocukla görüşme yapması gerektiği belirtilmiştir (Tüysüz ve ark 2010). Ancak araştırma kapsamında dava dosyalarındaki bilgiler ve katılımcıların beyanları dikkate alındığında, uygulamada avukatların çocukla hiç görüşmeden ya da çok az görüşerek işlem yaptığı anlaşılmıştır.

4.5. Savcılık ve Soruşturma Aşamasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çocuk adalet sisteminin soruşturma aşamasında çocuğun ifadesi çocuk savcısı sıfatıyla Cumhuriyet savcıları tarafından alınmaktadır. Çocukla yapılan bu adli görüşmede çocuğun işlediği fiilin yanında gelişimine zarar veren risklerin de belirlenmesi çocuğun yeniden suç işlemesinin önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan savcılık çocuk büroları suç şüphesi üzerine soruşturma işlemlerini yürüten bir birim olmanın ötesinde çocuk koruma sisteminin önemli bir

bileşenidir (ASPB 2015). Ancak araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren katılımcılar sıklıkla soruşturma aşamasında failden daha çok fiile odaklanıldığını ve yetişkin soruşturmasına benzer yöntemlerin kullanıldığını belirtmişledir. Katılımcıların çoğu savcılık çocuk bürolarının doğru yapılandırılmamış olması (4 kez) nedeniyle soruşturmada çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmadığına (20 kez) dikkat çekmişlerdir.

Araştırma kapsamında yapılan dosya incelemesinde de soruşturmanın suç odaklı olarak yürütüldüğü anlaşılmıştır. Çocuk Koruma Kanunu'nun 15. maddesinde; çocuğun ifadesinin alınması sırasında yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabileceği belirtilmiş olmasına rağmen uygulamada çoğu zaman sosyal çalışma görevlisine yer verilmediği görülmüştür. Bu durum soruşturma aşamasında çocuk odaklı suç önleme ve topluma kazandırma amacı güden uygulamaların yaygın olmadığını göstermektedir. Çocuğun ilk ifadesinin alındığı yerin savcılık olması nedeniyle psiko-sosyal değerlendirme görüşmesinin soruşturma aşamasında yapılması gerektiğini belirten katılımcılar, iddianamenin hazırlanması, duruşmalara geçilmesi süreçlerinin çok uzun olması nedeniyle çocuğun içinde bulunduğu risk faktörlerine yönelik zamanında müdahale yapılamadığı belirtilmiştir.

Avukatlar tarafından hazırlanan raporda; Cumhuriyet savcısının sadece çocuğun ifadesini aldığı, bunun dışındaki tüm soruşturma işlemlerinin kolluk tarafından yapıldığı, savcıların koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması için talepte bulunmadığı, bu tedbirlerin alınmasının mahkemeye bırakıldığı, korunma ihtiyacı olan suça sürüklenen çocuklar için herhangi bir önlem alınmadığı vurgulanmıştır (Antakyalıoğlu ve Bayram 2015).

Savcılık çocuk büroları, adliye binalarında bağımsız bir birim olmayıp yetişkin adli sistemi içinde yer almaktadır. Bu haliyle çocuklara özgü soruşturma işlevini yerine getirmesi mümkün görülmemektedir. Her açıdan uzmanlaşmayı ve refah yaklaşımını esas alan pek çok Avrupa ülkesinde özel olarak teşkilatlanmış çocuk savcılığı kurumu bulunmaktadır (Winterdyk 2002, Junger-Tas ve Decker 2006). Örneğin Almanya'da çocuk ve gençlerin işlediği suçlarda normal savcılıktan ayrı olarak suçun işlendiği yerdeki savcılık değil, çocuk ve gencin ikamet yeri savcılığı yetkilidir. Burada görev yapan savcılar özel eğitimden geçmiş olup genç suçluların infaz dışındaki yargılama faaliyetlerini yürütmektedirler. Hafif ve orta

suçlar nedeniyle gençler cezaevine gönderilmemektedir. Gelen ihtilaf dosyalarının %50 kadarı gençlik savcılığınca sonuçlandırılmaktadır. Fransa'da ağır cezalık suçlar ile mükerrerler hariç ilk defa suç işleyen çocuklarla ilgili davalar çocuk savcılığınca sonuçlandırılmaktadır. Gelen olayların yarısına yakınının savcılıkça karara bağlanıp sonuçlandırıldığı ifade edilmektedir (Demirtaş 2012).

Türkiye'de ise adli sistemde savcıların iş yüklerinin fazla olması, atama prosedürleri ve rotasyon uygulaması gibi etmenler uzmanlaşmaya engel olmakta ve ifadesi alınan çocuk hakkında iddianame hazırlanarak hemen dava açılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı katılımcıların da sıklıkla dile getirdiği gibi çocuğun ihtiyaç ve sorunlarına duyarlı, çocuk odaklı ve özenli bir soruşturma yapılamamaktadır.

4.6. Adli Görüşme Sürecine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Türkiye'de çocuk savcılık bürolarına bağlı olarak adli görüşme sistemi kurulması çalışmaları devam etmektedir. Mevcut sistemde suça sürüklenen çocuklar, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında suç fiiline ilişkin olayı birden çok kez anlatmaktadırlar. Türkiye'de Çocuklar İçin Adalet Projesi kapsamında 26 ilde pilot uygulama olarak 31 adli görüşme odası açıldığı belirtilmiştir (UNICEF 2014). Adli görüşme odaları hakkında görüşleri sorulan katılımcılar; öncelikle suça sürüklenen çocuklarla yapılan adli görüşmenin zorluklarından (10 kez) bahsetmişler, daha sonra da adli görüşme süreciyle ilgili henüz alt yapının oluşturulmadığını (10 kez) dile getirmişledir.

Adli görüşme ceza muhakemesi hukuku ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilen bir işlemdir. Suça sürüklenen çocukla adli görüşme yapmanın temel amacı; çocuğun ifadesinin alınması ve suç fiilini ortaya çıkaran risk faktörlerinin anlaşılmaya çalışılmasıdır. İfade, bir suça ilişkin olarak tanığın ya da sanığın ürettiği bilgidir. Bu bilgi yaşananların bellekten geri çağrılması şeklinde aktarıldığı için yanlış hatırlanma ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca ifade verenin cezadan kaçınmak amacıyla yalan söyleme, suçlamaları kabul etmeme, kendini savunma gibi refleksler sergilemesi de mümkündür. Bu nedenle ifade alma amacıyla yapılan adli görüşme teknik bir iştir ve deneyim gerektirir (Hammond ve Thole 2011).

Çocuk adalet sisteminde ifade alınması amacıyla yapılan adli görüşme Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri doğrultusunda yerine getirilir. Ceza Muhakemesi

Kanunu (2004)'na göre; şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa dahi delil olarak değerlendirilemez. Müdafi hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz.

Suça sürüklenen çocukla görüşme yapmanın pek çok zorluğu bulunmaktadır. En başta suç olarak tanımlanan fiili işledikten sonra kolluk birimi vasıtasıyla adli sisteme giren çocukla güvene dayalı ilişki kurmak deneyim yanında, doğru ve empatik bir iletişim kurma becerisi gerektirmektedir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan 2015). İlk defa adli sistemle karşılaşan çocuk belirsizlik, şüphe ve kaygı gibi karmaşık duygular yaşar. Adli işlemlerden daha önce geçmiş çocuk ise bıkkınlık, tükenmişlik gibi durumlar nedeniyle tepkisel davranabilir. Bir katılımcı psikolog; çocukluğundan beri hakkında sürekli sosyal inceleme raporu düzenlenen bir vakanın artık soruları ezberlediğini, bu nedenle bıkkınlık yaşadığını belirtmiştir. Birçok katılımcı da ilk görüşmede çocukla güven ilişkisi oluşturmanın zor olduğunu vurgulamıştır. Bir de her aşamada farklı bir uzmanla görüşme yapmasının çocuğun adli sistem algısını ve güvenini zedelediği ifade edilmiştir.

Adalet Bakanlığı ve UNICEF tarafından hazırlanan rehberde çocukla adli görüşme için temel ilkeler şu şekilde sıralanmıştır: a) Çocuk merkezlidir. b) Sürecin herhangi bir aşamasında *'çocuğun yüksek yararı'* temel ilke olmalı ve bütün adımlar bu ilke çerçevesinde yapılandırılmalıdır. c) Çocuğun fiziksel ve duygusal gereksinimleri tüm görüşme süreci boyunca temeldir. d) Bütün çocuklara özel gereksinimleri ve incinebilirlikleri odağında davranılmalıdır. e) Görüşme kesinlikle *'ifade alma'* değildir. Görüşmenin amacı, bilgi vermesi ve soruşturma/kovuşturmaya destek olması amacıyla çocukla yakın bir ilişki kurmaktır. f) Görüşmeler mutlaka sadece özel eğitim almış ve özel becerilerle donanmış meslek uzmanları tarafından yapılmalıdır. g) Görüşmenin içeriğini ve kullanılan kavramları anlama konusunda çocuğun kapasitesi önemlidir. h) Çocuğun anadili ile görüşmecinin anadili aynı olmadığı durumlarda mutlaka bir tercüman bulundurulmalıdır. ı) Görüşmeciler herhangi bir üniforma giymemelidir. j) Çok disiplinli bir ekip tarafından görüşme süreci gerçekleştirilmelidir (Ümit-Atılgan ve ark 2014a). Katılımcıların adli görüşme

süreciyle ilgili temel endişeleri; bu konunun kanunlarda yoruma yer vermeyecek şekilde açıkça yazılmaması durumunda uygulamada itibar edilmeyeceğidir. ÇİM'de ifadesi alınan mağdur çocukların bazen mahkemede yeniden ifade vermek durumunda kaldıklarını belirten bir katılımcı, adli görüşme sürecinin yasal alt yapısının kapsamlı bir şekilde hazırlanması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan psikolog, sosyal çalışmacı ve pedagogların adli görüşmecilerin kendi meslek gruplarından seçilmesi gerektiği konusunda beklentileri bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı'nın adli görüşme odalarıyla ilgili hazırladığı raporda; bu odalarda görev yapacak olan adli görüşmecilerin tercihen sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik danışmanlık mezunu olup en az 3 yıllık mesleki deneyime sahip ve çocukla adli görüşme eğitimi almış kişiler arasından seçileceği belirtilmektedir (Ümit-Atılgan ve ark 2014b).

4.7. Adli Tıp Birimine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Suça sürüklenen çocuklar, işledikleri fiilin anlamını kavrayabilme ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediğinin belirlenmesi amacıyla adli tıp birimine/kurumuna sevk edilmektedirler. Adli tıp biriminde zihinsel, bilişsel ve davranışsal değerlendirmesi yapılan çocuklar hakkında rapor düzenlenerek talep edilen makama çocukların suç ehliyetiyle ilgili değerlendirme sunulmaktadır. Katılımcılar tarafından; adliyelerdeki adli tıp birimlerinin yetersiz olduğu, çocuğun gelişim durumuna göre değerlendirme yapılmadığı, çocukla ilgili daha önce hazırlanan sosyal inceleme raporunun dikkate alınmadığı ve çocuklar tarafından sürecin tam olarak anlaşılamadığı gibi sorunlar (8 kez) dile getirilmiştir.

Aksu ve ark (2013)'nın adli tıpa sevk edilen 149 suça sürüklenen çocuk vakasını inceledikleri araştırmada; çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanlarına yönlendirilen 33 (%22,1) olgudan 22'sine (%66,6) suçun hukuksal anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunmadığı, 6 (%18,1) olguya bulunduğu, beş (%15,1) olguya ise suçun hukuksal anlamını bildiği ancak sonuçlarını yönlendirme yeteneğinin olmadığı şeklinde rapor düzenlenmiştir. Adli tıp uzmanları tarafından değerlendirilen 116 olgunun hepsine (% 100) suçun hukuksal anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunduğu şeklinde rapor düzenlenmiştir.

KTÜ Tıp Fakültesi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Polikliniği'ne başvuran 181 adli olgunun 26'sına (%14,4) *"farik ve mümeyyiz"*, 128'ine (%70,7) *"farik ve mümeyyiz değil"* şeklinde rapor verildiği, 7 olgunun (%3,9) da farik ve mümeyyizlik yaş sınırı dışında olduğu belirlenmiştir (Göker ve ark 2006). Samsun Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nde suç fiilinin hukuki anlam sonuçlarını algılama yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediği hususunda 190 çocuğun adli raporu incelenmiş; %96,8 (n=184)'inin fiilin hukuki anlam sonuçlarını algılama yeteneğinin yeterince geliştiği, %3,2'sine (n=6) fiilin hukuki anlam sonuçlarını algılama yeteneğinin yeterince gelişmediği yönünde rapor düzenlenmiştir (Karaaslan ve Boz 2013).

Araştırma sonuçları karşılaştırıldığında, çocuk ergen ruh sağlığı uzmanlarıyla adli tıp uzmanlarının yaptığı değerlendirme arasında açık farklar olduğu görülmektedir. Disiplinler arası tıbbi kanı farklılığının, çocuğun ayrıntılı ruhsal durum muayenesinin ve içinde bulunduğu gelişim döneminin değerlendirilmesindeki farklılıktan kaynaklandığı belirtilmiştir. Adli değerlendirme için aileden ve okuldan bilgi alan ve çocuğun yaşadığı sosyo-kültürel yapının etkilerini inceleyen çocuk ve ergen ruh sağlığı hekimleri bütüncül bir yaklaşım sergilemektedirler (Aksu ve ark 2013). Adli tıp uzmanları ise indirgemeci bir yaklaşımla çocukları değerlendirdikleri için güncel bazı kavramları algılayabilen her çocuğun, suçun anlamını bildiği kabul edilmektedir.

Araştırma kapsamında yapılan dosya incelemesinde de farklı adli tıp raporları arasında çelişki olduğu dikkat çekmiştir. Örneğin vaka-11 için savcılık önce eğitim araştırma hastanesi uzman psikiyatristinden rapor talep etmiş, bu raporda şüpheli çocuğun davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olduğu belirtilmiştir. Çocuk, savcılık tarafından adli tıp uzmanına yönlendirilmiş ve bu raporda çocuğun fiilin anlamını ve sonuçlarını algıladığı, davranışlarını yönlendirebildiği bildirilmiştir. Adli tıp kurumunun raporu üzerine zekâ düzeyi 70 olan 14 yaşındaki çocuk hakkında yağma suçundan ağır ceza mahkemesine dava açılmıştır. Çocuğun zekâ düzeyi ve sosyo-kültürel bağlamı dikkate alınmadan yapılan hukuki algı değerlendirmesinin yanlış sonuçlar ortaya çıkardığı görülmüştür.

4.8. Çocuk Mahkemeleri ve Yargılamaya İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu'na göre her ilde bir çocuk mahkemesi açılması ön görülmesine rağmen aradan geçen on yıllık süreçte çocuk mahkemesi bulunan il sayısı 33'tür (Adalet Bakanlığı 2014). Dolayısıyla çocuklar halen daha yetişkin suçluların yargılandığı asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaya devam etmektedir. Nüfusu Türkiye'den daha az olan Fransa'da ülke genelinde 150 çocuk mahkemesi bulunmakta ve bu mahkemelerde 450 civarında çocuk hâkimi görev yapmaktadır (Demirtaş 2012).

Araştırma kapsamında katılımcılar; çocuk hâkimlerinin sürekli mahkeme değiştirmeleri, mevzuatın cezalandırmayı öncelemesi, iş yoğunluğunun fazla olması gibi nedenlerle yargılamanın çocuğa özgü yapılmadığını (19 kez) belirtmişledir. Ayrıca sosyal çalışmacıların çocuklarla ilgili önerilerin mahkemede dikkate alınmaması (7 kez) ve yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamaması (6 kez) sorunları da vurgulanmıştır.

2014 yılı içinde çocuk mahkemelerinde 165 189 çocuk hakkında karar verilerek yargılamaları sonlandırılmıştır. Kararların %32,76'sı mahkûmiyet olarak belirlenmiştir. Yüksek oranda mahkûmiyet kararı verilmiş olarak görünse de mahkûmiyet kararları suç türü ve niteliğine göre seçenek yaptırımlara dönüştürülebilmektedir. Kararların %22,32'sinin hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) şeklinde verilmiş olması, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 23. maddesi gereğidir. Üç yıl süreyle denetime tabi tutulan suça sürüklenen çocuk, bu süre zarfında suç işlememesi durumunda beraat etmektedir. Aksi takdirde kararda ön görülen cezanın infazı gerçekleşmektedir. Bu hak çocukların yararı gözetilerek sunulmuş bir fırsattır (Adalet Bakanlığı 2014). Ancak cezaevinde çocuklarla yapılan görüşmelerde; suçun ve cezanın sonuçlarının yeterince anlatılıp izah edilmeden dosyaların kapatılmasının çocuklar tarafından yanlış algılandığı görülmüştür.

2014 yılı mahkûmiyet kararlarının niteliğine bakıldığında %54,3 ile adli ve idari para cezasının birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Adli para cezasının temel hedefi suç işleyene belli bir miktar bedel ödettirilerek caydırıcı etkinin oluşturulmasıdır. Ancak ekonomik yoksulluk içinde olan suça sürüklenen çocukların

verilen para cezalarını ödemesi çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Mahkûmiyet kararlarının %22,7'sinin hapis cezası olarak ön görülmesi, en son çare olan ceza infaz kurumu seçeneğinin ikinci sırada değerlendirildiği anlamına gelmektedir. Çocuklar için cezaevi tecrübesi yaşamış olmak, yeniden sosyalleşmenin aksine olumsuz davranışların pekişmesine neden olmaktadır. Mahkûmiyet kararlarında en çok dikkat çeken husus ise çocuklar için güvenlik tedbirine çok az (%0,53) başvurulmuş olmasıdır (Adalet Bakanlığı 2014). Buna karşılık Almanya'da hafif yaralama, hırsızlık, mala zarar verme gibi suçlar işleyen çocuklar yargılama sürecine girmeden %70 oranında toplum temelli yönlendirme (diversiyon) programlarına dâhil edilmektedirler (Uluğtekin 2014). Fransa'da 13 yaşından 17 yaşına kadar olan suça sürüklenen çocuklarla ilgili temel yaptırım eğitici güvenlik tedbirlerinin verilip uygulanması olup ceza verilmesi istisnai bir durum olarak değerlendirilmektedir (Demirtaş 2012).

Çocuk Koruma Kanunu'nun 22. maddesinde; mahkeme veya hâkimin, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurabileceği belirtilmiştir (Resmi Gazete 2005). Kovuşturma sürecinde çocuğun psiko-sosyal yardım alması adli sürecin çocukta meydana getireceği olumsuz etkinin azaltılması açısından önemlidir. Bu nedenle psiko-sosyal yardımın alınmasını amir hükümle düzenlemeyen maddeler, beklenen yararın gelişmesine hizmet etmemekte uygulamada etkisiz norm olarak kalmaktadır (Ümit-Atılgan ve ark 2014b). Örneğin Almanya'da Gençlik Dairesi uzmanlarının (sosyal çalışmacı, psikolog, sosyal pedagog) mahkeme aşamasında çocuğun yanında duruşmaya katılması yargılama için zorunluluktur (Demirtaş 2012). Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren katılımcılar; çocuk mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacının savunuculuk rolü gereği kovuşturma aşamasında suça sürüklenen çocuğun yanında olması gerektiğini belirtmişler, ancak hâkimlerin bu durumu önemsemediğini vurgulamışlardır.

Çocuk mahkemelerinde yargılamanın uzun sürmesi çocuğun risklere daha çok maruz kalması sonucunu doğurmaktadır. Şengül ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada; davaların ancak %42,02'sinin mahkeme süreci bir yıl içinde sonuçlanmıştır. 2014 yılı istatistiklerine göre; çocuk mahkemelerinde davaların ortalama görülme süresi 241 gündür. Bir başka ifadeyle çocuk mahkemesinde açılan bir dava ortalama 8 ay sonra sonuçlanmaktadır (Adalet Bakanlığı 2014). Almanya

gençlik mahkemelerinde çocuk ceza adaletinin eğitici ve ders yönüne işlerlik kazandırmak için yargılamalar mümkün olan en kısa sürede (3-6 ay) sonuçlandırılmaya çalışılmaktadır. İsviçre gençlik mahkemelerine savcılığın bir celsede bitecek biçimde bütün delillerin toplanmasından sonra dava açması uygun görülmektedir (Demirtaş 2012). Araştırma kapsamında cezaevinde kalan çocuklar davaların uzun sürmesi nedeniyle yargılama sürecinde gereksiz yere tutuklu kaldıklarını belirtmişlerdir. Hüküm belli olmadığı için eğitimevine gönderilemeyen çocuklar uzun süre kapalı ceza infaz kurumunda tutuklu kalmaktadırlar.

Çocuk mahkemelerinde çocuğun en temel hakkı olan katılım hakkını dikkate alan bir yaklaşım ve yapı olmadığına dikkat çeken katılımcılar; çocuk mahkemesinin yetişkin ceza mahkemesi gibi hareket ettiğini, bazen bilirkişi olarak yapmaları gereken müdahalelerin bile hâkimler tarafından engellendiğini, dolayısıyla katı bir anlayışın egemen olduğu mahkeme ortamında çocukların kendilerini ifade etmelerinin çok zor olduğunu belirtmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde çocukların mahkeme ortamında kendilerini rahat hissedebilmeleri için çocuğa özgü düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin; Alman Gençlik Mahkemelerinde hâkim, savcı ve avukatlar diğer mahkemelerin aksine cüppesiz olarak duruşmalara katılmakta ve bazı eyaletlerde gençlik mahkemeleri adliye binaları dışında gençlere yardım teşkilatlarının bulunduğu yerlerde faaliyetini sürdürmektedir (Demirtaş 2012).

Cinsel istismar nedeniyle cezaevine giren bazı çocuklar karşı cinsle normal arkadaşlık ilişkisi şeklinde yaşadıkları duygusal ve fiziksel yakınlaşmanın ailelerin de devreye girmesiyle cinsel istismar suçlamasına dönüştüğünü ısrarla vurgulamışlardır. Yaşadıkları olayın istismar anlamında suç olduğunu bilmedikleri ifade eden gençler, bu konuda sadece erkek oldukları için kendilerine ceza verilmesini haksızlık olarak değerlendirmişlerdir. Elitok (2015) 14 yaşında cinsel istismar suçu nedeniyle ağır ceza mahkemesinde yargılanarak cezaevine gönderilen suça sürüklenen çocuk vakası üzerinden yaptığı değerlendirmede; ceza hukuku sisteminin ergen akranlar arası yaşanan cinsel deneyimler konusunda yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

İrtiş (2012, 2015) çocuk mahkemelerinin gerek nicel (coğrafi dağılımı), gerek nitel özellikleri açısından Çocuk Koruma Kanunu'nun öngördüğü kıstaslarda olmadığını belirtmiştir. Mahkemelerdeki -kanundaki ifadesiyle- 'sosyal çalışma

görevlisi' sayısının yetersiz olduğunu, çocuk mahkemelerinde görülen dava sayısının yıldan yıla düzenli bir artış gösterdiğini ancak hâlâ asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde de davalara bakılmaya devam edildiğini, bu durumun çocuklar arasında eşitsizlik oluşturduğunu; korumacı modelin temel kıstaslarından biri olan özellikli mahkemeler oluşturulmuş olsa dâhi, söz konusu mahkemelerin yapısal özellikleri itibariyle eşit hizmet veremediklerini vurgulamıştır. Dolayısıyla uzman kişi ve müdahiller gerektiği biçimde sisteme dâhil edilemediğinden çocuğun yüksek yararını gözetecek bir yargı ortamından bahsetmenin zor olduğuna dikkat çekmiştir.

4.9. Sosyal İnceleme ve Psiko-Sosyal Müdahale Sürecine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme yapılmasının temel amacı; çocuğa yönelik psiko-sosyal müdahale sürecinin başlatılması ve takip edilmesidir. Bu açıdan bakıldığında sosyal inceleme raporu sadece bir araçtır. Asıl amaç çocuk ve ailede planlı değişim sürecini başlatmaktır. Araştırma kapsamında çocuk adalet sisteminde çalışan katılımcılara sosyal inceleme raporunun işlevi ve psiko-sosyal müdahale süreci hakkında görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar sosyal incelemenin ve psiko-sosyal müdahalenin nitelikli yapılamadığını (20 kez), sosyal çalışmacının yetkinliğinin önemsenmediğini (14 kez), suça sürüklenen çocuğun da korunma ihtiyacı açısından değerlendirilmesi gerektiğini (5 kez) ve etkin müdahale için vaka yönetim sistemine ihtiyaç duyulduğunu (3 kez) vurgulamıştır.

Ziyalar ve ark (2012)'nın çocuk mahkemeleri için hazırlanan yüz sosyal inceleme raporunun içerik analizini yaptıkları araştırmada; sosyal inceleme raporlarının taşıması gereken temel bilgi, değerlendirme ve önerilerin yeterli ölçüde yer almadığı, çocuğun adalet sistemine girdiği tarih ile görüşmeye yönlendirildiği tarih arasındaki zamanlamanın kestirilemediği belirtilmiştir. Bilgi toplama yöntemlerinin yetersiz olduğu ve çocuk hakkında kapsamlı bilgi verecek, çocuğun içinde yaşadığı aile ve çevre koşulları ile olanakları betimleyecek, kültürel yaşam biçimleri hakkında değerlendirmelere olanak sağlayacak ev ziyaretinin, 12-15 yaş grubu için hiç yapılmadığı, 16-18 yaş grubunda ise %2 oranında yapıldığı vurgulanmıştır. Raporların birçoğunda ilgili ve destekleyici diğer kaynaklardan bilgi toplanmadığı ve çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimine ise gereken önemin verilmediği belirlenmiştir.

Katılımcıların çoğu nitelikli sosyal inceleme yapamamalarının temel nedenini; ev ziyaretine gidemeden, çocuk ve aileyle adli ortamda görüşme yapmak zorunda olmalarına bağlamıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler esnasında çocuk mahkemelerinde görev yapan uzmanların çoğunun müstakil odalarının olmadığı, bazı odaların 3-4 kişi tarafından paylaşıldığı, fiziki yetersizlikler nedeniyle çocuk görüşmelerinin uygun olmayan mekânlarda ya da hâkim odasında zor şartlarda gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Suça sürüklenen çocuk davalarında yaşadığı ortamda inceleme yapma zorunluluğu bulunmasına karşın, araç ve güvenlik eksikliği gerekçesiyle ya da daha kolay olduğu için duruşma aralarında çok kısa bir süre içinde görüşme ile yetinilerek rapor yazılmaya çalışılmaktadır (Kayma-Güneş ve Olungan 2015). Yapılan bir araştırmada; uzmanların %62'si sosyal inceleme için araç olmadığını, %53'ü ise yol masraflarını alamadıkları, %36'sı da sosyal incelemelerde güvenlik riski olduğunu ifade etmiştir (Demirtaş 2012). Saruç ve Kayma-Güneş (2014)'in yaptığı bir araştırmada; sosyal inceleme raporlarında suça sürüklenen çocuklardan alınan bilgilerin tamamının adliye ortamında sadece çocuklarla yapılan görüşmelerden alındığı, çocuğun ailesiyle ve arkadaşlarıyla görüşme yapılmadığı, çocuğun içinde bulunduğu ev, aile ve çevrenin, çocuğun yaşadığı yer ziyaret edilmeden değerlendirildiği belirtilmiştir.

Adalet Bakanlığı'nın iç denetim raporunda sosyal inceleme raporlarındaki eksikliklerle ilgili şu tespitlere yer verilmiştir: Kimi sosyal inceleme raporları; a) çocuğun yaşı ile gelişmişlik düzeyinin uyumlu olup olmadığı, b) nüfusa doğumdan hemen sonra mı, yoksa gecikmeli olarak mı kaydedildiği, c) suçun işlendiği günün yanında saati, d) şüpheli küçüğün; ailedeki, okuldaki, mahalledeki ve arkadaşları arasındaki durumu, e) önceki suç kayıtları ile verilen tedbir, ceza ve denetim kararları, f) işlediği iddia olunan suçun olumsuz etkilerinin farkında olup olmadığı, neden olduğu zararı giderme, özür dileme, sorunu çözme hususunda istekli olup olmadığı, g) suça sürüklenen çocuğun ailesi, çevresi, işyeri, okul ve arkadaş çevresi ile görüşülüp görüşülmediği görüşülmüşse ne kadar görüşüldüğü, h) şüpheli küçük ile ailesine bilgilendirme yapılıp yapılmadığı gibi hususları ihtiva etmemekte dolayısıyla amaca uygun bulunmamaktadır (Demirtaş 2012).

İrtiş (2012) çocuğun yararını merkeze alan bir yargıdan bahsedilebilmesi için sosyal inceleme raporunun ön görülen kıstaslar içinde hazırlanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Sosyal inceleme raporlarının yokluğu veya öngörüldüğü biçimde

hazırlanmamasının suçun nedenlerine değil, suçun kendisine odaklı bir yaklaşımı doğuracağını, suçun nedenlerinin belirlenmediği bir durumda da doğru yargıya varmanın zorlaşacağını ve uygun tedbirleri öngörebilmenin de imkânsızlaşacağını belirtmiştir. Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu'nun *"gerektiğinde"* ifadesini kullanarak söz konusu raporların hazırlanması zorunluluğunu ortadan kaldırdığını, bu esneklik getirilmeden önce de sosyal inceleme raporlarının nadiren hazırlandığını; hazırlanan raporların ise gerekli kıstasları çoğu zaman karşılamadığını vurgulamıştır.

Bazı katılımcılar, mahkeme hâkimine bağlı olarak görev yapmanın çalışmalarını bağımsız bir şekilde yerine getirmelerinin önünde engel oluşturduğunu vurgulamıştır. Bu amaçla adliyelerde bağımsız psiko-sosyal servis birimleri oluşturulması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Örneğin Fransa'da çocuk mahkemelerinde sosyal çalışmacılar hâkime bağlı olmak yerine, adliye içinde daha sıkı işbirliğiyle bağımsız bir biçimde çalışarak mahkemeye yardımcı olmaktadırlar (Blatier 1998, Blatier 1999).

Katılımcıların çoğu hazırladıkları sosyal inceleme raporlarının okunmadan dosyaya takıldığını, okunsa bile önerilerinin dikkate alınmadığını ve bu durumun kendilerinde tükenmişlik oluşturduğunu belirtmişledir. Mesleki yetkinliklerinin hukuk mesleğinin yanında önemsizleştirildiğini vurgulayan sosyal çalışmacılar, bu durumdan adli sistemde yer alan çocukların olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Bir sosyal çalışmacı uygulamada çoğu zaman sosyal inceleme raporlarına olması gereken bir *"prosedür"* gibi yaklaşıldığını, kimi zaman da dosyada bulunması zorunlu bir evrak gibi görüldüğünü belirtmiştir (Karataş ve Ayaz 2015)

Suça sürüklenen çocuklar hakkında hazırlanan sosyal inceleme raporlarının mahkeme kararlarına etkisinin incelendiği bir araştırmada; raporlarda çocuklar için toplam 601 tedbir önerisinde bulunulduğu, mahkemece ise 62 tedbir kararının verildiği tespit edilmiştir. Çocuk mahkemesinin verdiği 62 tedbirin ise sadece 51'inin sosyal inceleme raporları ile aynı doğrultuda verildiği diğer 18'inin ise sosyal inceleme raporlarında önerilen tedbirler dışında verildiği belirtilmiştir. Bu durum sosyal inceleme raporlarının çocuk adalet sisteminde işlevselliğinin az olduğunu, mahkemece sosyal inceleme raporlarında yer alan tedbir önerilerine yeterince itibar edilmediğini göstermektedir (Saruç ve Kayma-Güneş 2014).

Çocuk adalet sisteminde görev yapan sosyal çalışmacı yetersizliği gerekçesiyle sosyal inceleme faaliyetinin gerçekleştirilmesinde farklı meslek elemanlarının da görev alabilmesi için *"sosyal çalışma görevlisi"* adı altında üst bir mesleki kimlik tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlama sonrasında psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları adli sistemde sosyal inceleme yapmak üzere görevlendirilebilmiştir. Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren meslek elemanları bu tanımlamayla farklı disiplinlerden gelen meslek elemanlarının tek bir mesleki kavram altında görev yapmalarını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Demiröz ve Altındağ (2013) tarafından yapılan çalışmada; özellikle çocuk mahkemesi gibi uzmanlık gerektiren mahkemelerde lisans eğitimi üzerine özel eğitimlerin alınmasının gerekli olduğu düşünüldüğünde, lisans eğitim programında görüşme, rapor yazma, insan davranışı, gelişim psikolojisi gibi derslerin olmadığı bölümlerden mezun olanların bu alanda çalışmasının önünün açılması anlamlı bulunmamıştır. Nadir (2015)'in yaptığı bir araştırmada; sosyal çalışmacıların %90'ı çocuk koruma alanının kendi meslek sınırları içinde olduğunu belirtmesine rağmen, sosyal çalışma görevlisi olarak sistemde yer alan diğer meslek grubu katılımcıların %56'sı bu alanın kendi mesleki sınırları içinde olduğunu belirtmiştir.

Çocuk adalet sisteminde psiko-sosyal müdahale uygulayan meslek elemanları vaka yönetim sistemi anlayışı ile hareket etmedikleri için etkin olamamaktadırlar. Araştırma kapsamında yapılan görüşme ve gözlemler sonucu adli sistemde çocuğun sahibinin olmadığı anlaşılmıştır. Sistemde yer alan her bir birim kendi prosedürü açısından çocuğa yaklaşmakta ve yükümlü olduğu resmi işlemlerini tamamlamak için çocukla temas kurmakta, bir sonraki adımda çocuğa ne olduğuyla çok da ilgilenmemektedir. Çocukların adli sisteme güven duymamasının temel nedeninin de bu olduğu düşünülmektedir. Çünkü mükerrer suç işlemesi nedeniyle ceza infaz kurumunda bulunan çocukların hiç biri psikolog, sosyal çalışmacı ya da pedagogla mahkeme ortamında yaptığı görüşmenin ne anlama geldiğini bilmemektedir. Her aşamada sürekli farklı meslek elemanı ile görüşmesi nedeniyle yaşam öyküsünü en başından sürekli anlatmak durumunda kalması ve anlattığı sorunlarla ilgili yaşamında bir değişiklik olmaması, bir süre sonra umutların öğrenilmiş çaresizliğe dönüşmesine neden olmaktadır. Araştırma kapsamında görüşlerini belirten bazı katılımcılar; suça

sürüklenen bir çocuğun adli sisteme girişinden itibaren takibini yapacak, gelişme ve değişme kaydetmesi için ihtiyaç duyduğu birbirinden farklı hizmet ve profesyonel müdahaleyi çocuğun lehine düzenleyecek, eşgüdümü sağlayacak, uygulama, izleme ve değerlendirme yapacak bir vaka yöneticisinin atanması gerektiğini vurgulamıştır.

4.10. Koruyucu Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında suça sürüklenen çocuklar hakkında koruyucu destekleyici tedbir kararları verilebilmektedir. Tedbir kararlarının amacı, çocuğun içinde bulunduğu riskleri ortadan kaldırarak korunmasını sağlamaktır. Savcılık ya da mahkeme şüpheli ve sanık olarak işlem yaptığı çocuğun ihtiyacı doğrultusunda danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma gibi tedbirlere karar vererek yasada belirtilen sorumlu kurum tarafından çocuğun takip edilmesini sağlamaktadır. Aralarında tedbir kararlarını bizzat uygulayan ya da takibini yapan katılımcıların da bulunduğu araştırmada; tedbir kararlarının verilmesi aşamasında çok sorun yaşanmadığını (2 kez) ancak aksaklıkların daha çok uygulama ve izleme aşamasında yaşandığını (39 kez) belirtmişlerdir.

Suça sürüklenen çocuk hakkında düzenlenen sosyal inceleme raporunda çocuğun içinde bulunduğu risk durumu ve ihtiyacına göre mahkemeye koruyucu destekleyici tedbirlerden biri ya da birkaçı önerilmektedir. Bu öneriyi dikkate alıp almamak tamamen davaya yürüten hâkimin takdirindedir. Çocuk mahkemesinde görev yapan bir pedagog, kanunda tedbirlerin yerine getirilmesine dair bir zorunluluk olmadığı için, sadece uzmanın önerisinin zapta geçirildiğini, hâkimlerin büyük çoğunluğunun (%80-90) hiçbir tedbir kararı vermediğini vurgulamıştır. Saruç ve Kayma-Güneş (2014)'in yaptığı araştırmada da; sosyal inceleme raporlarında önerilen tedbirlerin %8,5 gibi çok düşük bir kısmının mahkeme kararlarına yansıdığı vurgulanmıştır.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında mahkemeler tarafından verilen tedbir kararlarının yerine getirilmesinde kurumlar arası işbirliğini arttırmak amacıyla her ilde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı Çocuk Hizmetleri İl Koordinasyon Birimi oluşturulmuştur. İl koordinasyonun biriminin amacı; çocuk koruma hizmetlerini izleme, planlama ve uygulanmasına ilişkin teknik çalışmaları

yürütmek, il düzeyinde çocuk koruma hizmetlerinin eşgüdümlü ve koordinasyon içerisinde gerçekleşmesini sağlamak olarak belirtilmiştir (ASPB, 2015). Ancak bu konuda uygulamadaki sorunları dile getiren katılımcılar; her kurumun çocuğa yönelik hizmet modelinin farklı olması, kurumsal altyapının yetersiz olması gibi nedenlerle uygulamada bütünlük sağlanamadığını ve tedbir kararlarının etkin bir şekilde yerine getirilemediğini vurgulamışlardır.

Nadir (2015) tarafından yapılan danışmanlık tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili bir araştırmada; danışmanlık tedbirini yürüten sosyal çalışma görevlilerinin %34'ü aileler ve çocuklarla ayda birden az, %34'ü bir kez, %14'ü iki kez, %10'u üç kez, %8'i dört kez görüştüklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan sosyal çalışmacıların %73'ü lisansta aldıkları eğitimin danışmanlık için yeterli olduğunu belirtmiş, diğer meslek grubu katılımcıların ise sadece %25'i lisansta aldıkları eğitimin bu iş için yeterli olduğunu ifade etmiştir. Sosyal çalışmacıların %95'i tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili yeterli hizmet içi eğitim almadığını, %85'i vakalara yeterince zaman ayıramadığını, %85'i uygulanmada karşılaştıkları sorunlarla ilgili görev yaptıkları kurumdan yeterli destek alamadığını, %90'ı danışmanlık hizmeti için kurumun olanaklarının yeterli olmadığını vurgulamıştır.

Torun (2012) tarafından eğitim tedbirinin uygulanmasında yaşanılan sorunlarla ilgili 41 psikolojik danışmanla açık uçlu sorular sorularak mülakat yapılmıştır. Psikolojik danışmanların bir kısmı, Çocuk Koruma Kanunu hakkında hiç bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Psikolojik danışmanlar bu konuda hizmet içi eğitime tabi tutulmamaları nedeniyle tedbir kapsamında ya ne yapacağını bilmemekte ya da görevlendirme sonrası araştırarak öğrenmeye çalışmaktadır. Tedbir kararını uygulayanlar ise; çocukların okula devamını sağlamada zorlandıklarını, ailelerin konuyu önemsemediğini, bazı bölgelerde dil faktörü nedeniyle iletişim kurmada güçlük yaşadıklarını, yasal mevzuat hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını, etkin bir uygulama yapılmadığı halde kâğıt üzerinde yapılmış gibi gösterdiklerini vurgulamışladır.

Sağlık tedbiri ağırlıklı olarak madde kullanan ve psikiyatrik sorunu olan suça sürüklenen gençler için uygulanmaktadır. Ancak her ilde çocuk ergen psikiyatristi ve madde bağımlılığı tedavi merkezinin bulunmaması nedeniyle sağlık tedbiri etkin bir şekilde yerine getirilememektedir. Sağlık tedbirinin uygulanması konusunda

aksaklıkları dile getiren bir sağlık çalışanı; mahkemeden sadece karar metninin geldiğini, çocukla ilgili sosyal inceleme raporunun da bulunduğu adli vaka dosyasının paylaşılmadığını, ancak doktorların bu dosyayı talep ettiklerini, bu nedenle sürekli yazışma yapmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Ayrıca tedbir kararı verilen çocuğa ve ailesine çoğu zaman ulaşılamadığını, ulaşıldığında da şiddet ve saldırı gibi risklerle karşılaştıklarını, tedavi merkezlerinde yer bulunamadığını, yüksek güvenlikli hastanelerin olmaması nedeniyle çocukların normal hastaneden kaçtığını, çocuk psikiyatristinin yetersiz olması nedeniyle mahkemeye yazılması gereken üçer aylık raporların geciktiğini vurgulamıştır (Tosun 2012).

Katılımcıların çoğu tedbir kararlarının etkin uygulanamaması nedeniyle çocukların suç işlemeye devam ettiklerini belirtmiştir. Mükerrer suç işleyen çocuklar üzerine İstanbul İli'nde yapılan bir araştırmada; sosyal çalışma görevlilerince örneklem grubunu oluşturan 100 mükerrer suç işleyen çocukların 64'üne koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanması talep edilirken, 36'sına ise tedbir talep edilmediği ve 44 çocuğa birden fazla tedbir talep edildiği belirtilmiştir. Mükerrer suç işleyen çocukların 49'una danışmanlık, 40'ına eğitim, 30'una sağlık ve 2'sine bakım tedbiri önerilmiştir. Ancak bu tedbirlerin mükerrer suç işleyen çocukların rehabilitasyonunda aktif bir etki oluşturmadığı ve haklarında tedbir talep edilen 43 çocuğun reşit olduktan sonra da tekrar kolluk birimine geliş kaydının bulunduğu tespit edilmiştir (Tunceroğlu 2015).

4.11. Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Uygulamalarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren yetişkin ve çocuk katılımcılar cezaevlerinin topluma kazandırma işlevini yerine getiremediğini (16 kez) belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı cezaevi ortamının çocuklara uygun olmadığını (6 kez), olumsuz sosyal öğrenmeye neden olduğunu (5 kez) ve çocukların tutuklu kalmasının uygun olmadığını (5 kez) vurgulamıştır. Ayrıca tutuklu ve hükümlü olarak ceza infaz kurumunda kalan çocuklar yaşadıkları cezaevi deneyiminin etkilerinden (35 kez) bahsetmişlerdir.

Cezaların infazındaki temel amaç; toplumu suça karşı korumak, hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, üretkenliğini ve

sosyalleşmesini teşvik etmek, kanunlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır (Resmi Gazete 2004). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde işlediği suç nedeniyle çocuğun özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelen hapis cezasının son çare olarak uygulanması ön görülmektedir. Türkiye'de tahliye sonrası cezaevine dönüş oranının %65 olduğu göz önüne alındığında; hapis cezasının caydırıcı olmadığı ya da cezaevlerinin suçluları ıslah etmede yetersiz kaldığı görülmektedir (Kızmaz 2005c, Çolak 2015). Adalet Bakanlığı Stratejik Planı'nda *"toplumda cezaların caydırıcı olmadığı inancının yaygın olması"* durumu bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir (Adalet Bakanlığı 2015).

2013 yılında toplam 6 132 suça sürüklenen çocuk hükümlü olarak ceza infaz kurumuna girmiştir. Özellikle 12-14 yaş arası 1 137 çocuğun ceza infaz kurumuna yerleştirilmiş olması bu yaş döneminin gelişim özelliği açısından üzerinde durulması gereken bir husustur (Adalet Bakanlığı 2014). 15 yaş altı çocuklara ceza verilebilmesi için işlediği suçun hukuki anlamını bilmesi ve davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olması gerekir. Normal zekâ seviyesinde olsa bile 12-14 yaş arası çocuklar soyut düşünme yeteneği yeni gelişmeye başlayan oyun çağı çocuğu olarak nitelendirilmektedir. İşlediği fiili yetişkinlerin anladığı şekilde suç olarak algılaması mümkün değildir. Buna rağmen pek çok seçenek yaptırımın uygulanma imkânı varken, bu yaş grubu çocukların ceza infaz kurumlarına yerleştirilmesi çocukların geleceği açısından ciddi riskler oluşturmaktadır. En başta cezaevinde kendilerinden yaşça büyük çocuklarla aynı ortamda kalmaları istismara açık hale gelmelerine neden olmaktadır. Ebeveyn desteğine en çok ihtiyaç duydukları bir dönemde yakınlarından ayrı yaşamak zorunda kalmak bu çocuklar üzerinde travma etkisi oluşturmaktadır. Zorunlu eğitim çağında olmaları nedeniyle normal eğitim ortamına devam etmeleri engellenmektedir. Nitekim araştırma kapsamında cezaevinde yapılan görüşmelerde küçük yaşta cezaevine giren çocuklar en çok evde ve ailelerinin yanında olma arzularını dile getirmişlerdir.

2013 yılı adli sicil istatistiklerine bakıldığında; çocukların ağırlıklı olarak hırsızlık, yağma ve gasp suçu (%49,89) nedeniyle ceza infaz kurumuna girdikleri görülmektedir. Hırsızlık suçunu işleyenler mükerrer suçları nedeniyle en son cezaevi yaptırımına maruz kalmaktadırlar. İkinci olarak da yaralama ve adam öldürme suçu (%18,56) nedeniyle ceza infaz kurumuna girmektedirler. Çocuklar için ceza indirimi

bulunsa bile adam öldürme ya da nitelikli yaralama suçu, hapis cezasını gerektiren ağır suçlardan sayılmaktadır (Adalet Bakanlığı 2014). Yapılan dosya incelemesi ve cezaevi görüşmeleri sonucunda; hırsızlık suçu işleyen çocukların neredeyse tamamına yakınının sosyo-ekonomik açıdan yoksul ailelerden geldiği görülmüştür. Aileyle ilgili planlı bir değişim süreci başlatılmadan bu çocukların suça yönelmesini engellemede başarı sağlamak pek de mümkün görünmemektedir.

Son beş yılın (2010-2014) mahkûmiyet kararlarının niteliğine bakıldığında mahkûmiyet kararlarının adli para cezasından sonra, %22,7 oranında hapis cezası olarak ön görülmesi, en son çare olan ceza infaz kurumu seçeneğinin ikinci sırada değerlendirildiği anlamına gelmektedir. Çocuklar için cezaevi tecrübesi yaşamış olmak, yeniden sosyalleşmenin aksine olumsuz davranışların pekişmesine neden olmaktadır (Adalet Bakanlığı 2014). Ceza infaz kurumunda görüşme yapılan çocuklar cezaevi ortamında pek çok yeni suç türü öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Cezaevlerini kendine özgü gelenekleri, normları, dili ve rolleri olan bir sosyal birim olarak tanımlamak mümkündür. Bu nedenle cezaevi koşulları ve cezaevinde var olan suç alt-kültürü yeniden suç islemede veya mükerrer suçlulukta etkili olmaktadır (Kızmaz 2005c).

Gelişmiş ülkelerde kapalı cezaevi modeli yerine açık eğitimevi modeli yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Örneğin Fransa'da eğitici uzmanların da görev ifa ettiği açık eğitimevleri bulunmaktadır. Eğitici uzmanların görevleri adli ve idari olarak ikiye ayrılmaktadır. Fransa genelindeki toplam eğitimevlerinin sayısı 6 000 dolayında olup yıllık 65 000 civarındaki genç buralarda eğitimden geçirilmektedirler. Bir psikolog ve on eğiticinin çalıştığı *"açık eğitimevinde"* her bir eğitici başına yirmi beş suça sürüklenen çocuk düşecek biçimde yapılandırılmıştır. Uzmanların görevleri; çocuk suçlular hakkında güven ortamı oluşturduktan sonra araştırma ve inceleme yapıp hâkimlere çeşitli önerileri içeren rapor hazırlamak, çocuk suçluluğunun yol açtığı zararın telafi edilip edilmediğini tespit edip raporlamak, periyodik toplantılar düzenlemek, suça karışmış küçükler ve bunların aileleri ile görüşmelerde bulunmak, cezasını çekmekte olan çocuk mahkûmlar ile görüşüp ıslah edilmesi için cezanın ya da tedbirin yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek olarak belirlenmiştir (Demirtaş 2012). Türkiye'de araştırmanın yapıldığı dönemde bir çocuk eğitimevi bulunmaktaydı. Ankara Çocuk Eğitimevi'nde cezası kesinleşen hükümlü çocuklar kalmaktadır. Eğitimine devam eden çocukların gün içinde okula gitmelerine izin

verilen açık cezaevi modelinin uygulandığı çocuk eğitimevinde kalan gençlerin görece memnun oldukları gözlenmiştir.

Verda İrtiş (2012) Türkiye'de çocuk ceza adalet sisteminin işlevsizliği nedeniyle dolaylı ve dolaysız olmak üzere çifte şiddet ürettiğini belirtmiş, karakol ve cezaevi deneyimi yaşayan çocukların ifadelerinden örnekler vererek sistemin koruyucu modelden uzaklaştığını vurgulamıştır. Cezaevinde kalan bazı çocuklar dolaylı ve dolaysız şiddet yaşadıklarından bahsetmişledir. Akran grubu ve infaz koruma memurları tarafından hem psikolojik baskı, hem de fiziksel müdahale şeklinde zaman zaman şiddete maruz kaldıklarını yaşadıkları somut örneklerle anlatmışlardır. Ceza infaz kurumlarında öncelikli amaç çocuğun ihtiyaçlarını karşılanmak yerine güvenlik ve disiplini sağlamak oluyorsa, baskı ve şiddet olaylarının yaşanma olasılığı yüksek olacaktır (Uluğtekin 2014).

Cezaevi ortamında yapılan görüşmelerde gençlerden bazıları psikolojik sorunları olduğundan ve ilaç kullandıklarından bahsetmiştir. Bazıları da hürriyetten yoksun kalmaları, madde ve sigara kullanamamaları nedeniyle bunalıma girdiklerini ifade etmiştir. Amerika'da tutuklu gençler üzerine yapılan bir araştırmada; tutukluların %50'sinde en sık görülen bozukluğun, madde kullanımı ve yıkıcı davranış bozukluğu (karşı gelme bozukluğu ve davranım bozukluğu) olduğu belirtilmiştir. Erkeklerin yaklaşık üçte ikisi ve kadınların yaklaşık dörtte üçünün, bir veya daha fazla psikiyatrik tanı kıstaslarını karşılayan sorunlarının olduğu tespit edilmiştir (Teplin ve ark 2002). İngiltere ve Galler'de genç suçlularda psikiyatrik belirtilerin yaygınlığı üzerine yapılan bir başka araştırmada; erkek genç hükümlülerin %10'unda psikoz, %84'ünde muhtemel kişilik bozukluğu, %42'sinde nevrotik bozukluk, %36'sında depresyon, %52'sinde madde bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir (Lennox 2014).

4.12. Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde Çocuklara Yönelik Uygulamalara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Denetimli serbestlik müdürlükleri içinde çocuklar için ayrı birim bulunmamakla birlikte, çocuklara özgü bazı özel programlar uygulanmaktadır. Ancak Türkiye'de denetimli serbestlik sistemi adli kontrol ve takip anlayışıyla uygulanmakta, etkin bir toplum temelli rehabilitasyon hizmeti sunulamamaktadır.

Araştırma kapsamında görüşlerini ifade eden katılımcılar da denetimli serbestlikte toplum temelli uygulama yapılamadığını (5 kez) ve psiko-sosyal müdahale uygulamalarında ise yetersizlikler bulunduğunu (13 kez) vurgulamışlardır.

Ceza adalet sistemi içinde uygulanan denetimli serbestlik faaliyetleri ağırlıklı olarak yetişkin hükümlülere hizmet vermek üzere kurgulanmıştır. Denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulan çocuk sayısı her geçen gün artsa da, 2015 yılı itibariyle denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin sadece %5'i çocuklardan oluşmaktadır. Bu nedenle denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında çocuklara yönelik uygulamalar, yetişkinlere hizmet veren sistemden çocukların yararlandırılması şeklinde yürütülmektedir (Karataş 2015). Katılımcılardan bazıları prosedür gereği çocukla üç bireysel görüşme yaptıklarını, ancak bu süreçte çocukla ancak güven ilişkisi kurulabileceğini bu nedenle daha fazla görüşme yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Denetimli serbestlik müdürlüğünde hem çocuklar hem de yetişkinlerle çalışma yapan denetim görevlileri özellikle genç vakalarda bireyin yaşadığı sosyo-kültürel bağlamı bilmenin önemli olduğunu vurgulamışlar, ev ziyaretleri yapamadıkları için yaptıkları uygulamayı *"masa başı danışmanlık"* şeklinde tanımlamışlardır. Çocuklar kendine özgü gelişim özellikleri nedeniyle yetişkinlerden ayrı değerlendirilmesi gereken ve özel gereksinimleri olan bir gruptur. Çocukları yetişkinlerin küçük bir modeli olarak algılama hatası sonucu çocuklar için yapılan uygulamalarda çevresi içinde birey anlayışı doğrultusunda ön değerlendirme yapılmadan, çocuk ve ailenin katılımı sağlanmadan uygulanan programların başarılı olması mümkün görülmemektedir (Sheafor ve Horejsi 2014).

Hapis cezasının alternatifi olan denetimli serbestlik uygulaması suçluların toplum içinde özgürce günlük yaşamlarını sürdürmelerine izin vermesi nedeniyle olumlu bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Ancak denetimli serbestlik sonucu yeniden suç işleyenlerin oranı belli olmadığı için etkili olup olmadığı ölçülememektedir. Uyuşturucu kullanma suçu nedeniyle denetimli serbestliğe tabi tutulan bireylerle yapılan bir çalışmada; katılımcıların %72,2'si tedavi amaçlı denetimli serbestliğin suçu önlemede etkili olduğunu, %84,4'ü kendilerine sunulan rehberlik hizmetlerini yeterli bulduğunu, %31,1'i uyuşturucu madde kullanmamayla ilgili farkındalık kazandırdığını, %8,9'u tedavi için gidilen ortamda suçlu insanların

olmasından rahatsızlık duyduğunu, %6,7'si iş kaybına neden olduğunu belirtmiştir (Ada ve Peker 2012).

Denetimli serbestlik uygulamaları her ne kadar ceza adalet sistemi bünyesinde yürütülüyor olsa da özü itibariyle sosyal hizmet müdahalesi gerektiren faaliyetler bütünüdür. Özellikle suça sürüklenen çocuklarla yapılan çalışmalarda sadece çocuğa yönelik iyileştirmeler yapıp, aile, sosyal çevre ve sosyal politika bağlamında planlı değişim süreci başlatılamıyorsa uygulanan programlar yetersiz kalacaktır. Sosyal hizmet, bütüncül bakış açısıyla çocuğa ve sosyal çevresine yönelik mikro, mezzo ve makro düzeyde müdahalelerde bulunmayı öngören programlar sayesinde toplumsal işlevlerini yerine getiremeyen birey ve aileyi güçlendirmeyi hedefler (Karataş 2015).

Denetimli serbestlik müdürlüğünde çalışan görevliler mahkeme aşamasında suça sürüklenen çocuklar hakkında düzenlenen sosyal inceleme raporlarından haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumda çocukla ilgili temel bilgileri yeniden aldıklarını, bunun da zaman kaybına neden olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından sosyal inceleme amaçlı ev ziyareti yapılmadığı da belirtilmiştir. Uluğtekin (2012) tarafından yapılan araştırmada; çocukların denetimli serbestlik dosyalarında sosyal inceleme raporu bulunmadığı belirtilmiştir. Çocukla yapılan bireysel görüşmeler sonucu sorun tarama ve mevcut durum tespiti işlevi gören Araştırma Değerlendirme Formu (ARDEF) doldurulmaktadır. Bu form ve ölçeklerin doldurulmasında kişinin beyanı esas alındığından formlardan elde edilen sonuçların yanıltıcı olma ihtimali yüksektir. Dolayısıyla çocuklara yönelik uygulamalarda tek başına çocukla görüşme yapılarak çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının tespit edilmesi mümkün değildir.

Araştırma kapsamında görüşülen denetim görevlileri; denetimli serbestlik uygulamalarının adli kontrol boyutu olması nedeniyle çocuklar tarafından zorunluluk olarak algılandığı ve çalışmalara katılım konusunda isteksiz davrandıkları belirtilmiştir. Uluğtekin (2012)'in yaptığı araştırmada gençlerin ve ailelerin denetimli serbestlik uygulamaları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Bazı gençlerin *"rapor"* kavramını duyduğu ama ne anlama geldiğini bilmediği belirtilmiştir. Bu nedenle denetim planı hazırlanırken gencin katılımının sağlanmasının sorumluluk almasına katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

4.13. Adli Sistemde Kurumlar/Disiplinler Arası Koordinasyon ve İşbirliğine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çocuk adalet sistemi ağırlıklı olarak adli kolluk, savcılık çocuk büroları ve çocuk mahkemeleri üzerinden işlese de sistemde pek çok kurum ve disiplin iç içe çalışmaktadır. Çok disiplinli bir alanda, birden fazla kurumun işlem yaptığı bir sistemde etkili bir işbirliği ve koordinasyon sağlanamazsa çocukların yüksek yararının gözetildiğinden söz etmek mümkün değildir. Araştırmanın katılımcıları kurumlar arası koordinasyon ve bilgi paylaşımının şahsi girişimlerle sürdürüldüğüne dikkat çekerek, bu konuda yaşadıkları zorlukları belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu kurumlar arası koordinasyonda sorun yaşadıklarına (14 kez) dikkat çekmiş, bir kısmı da disiplinler arası işbirliğinin sağlanamadığını (6 kez) vurgulamıştır.

Çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyon ve işbirliğini arttırmak için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın merkezi koordinasyonunda her ilde Çocuk Hizmetleri İl Koordinasyon Birimi oluşturulmuştur. Çocuklara yönelik hizmet sunan kurumların üst yöneticilerinin katılımıyla iki ayda bir gerçekleştirilen koordinasyon toplantılarında koruyucu destekleyici tedbir kararlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için kurumların yaptığı çalışmalar müzakere edilmektedir. Kanun, yönetmelik ve yönerge düzeyinde koordinasyonun nasıl sağlanacağıyla ilgili açık hükümler bulunmasına rağmen kurumların her birinin kendine özgü bürokratik geleneklerinin bulunması, üst düzey yöneticilerin yeterli duyarlılığı göstermemesi, kurumların fiziki ve insan kaynağı alt yapısının yeterli olmaması gibi nedenlerle koordinasyon ve eşgüdümde sorunlar yaşanmaktadır. Sadece yasal olarak hükümlerin varlığının tek başına yeterli olmadığını belirten bir tetkik hâkimi; özellikle mevzuat anlamında kurumlara yüklenen birçok sorumluluğun varlığına rağmen, iyi bir planlama ve koordinasyon yapılamadığı için sorunların halen devam ettiğine vurgu yapmıştır (Çakmak 2013).

Çocuk koruma alanında Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'nün mahalle düzeyinde okullarla işbirliği yaparak risk grubu çocuklara etkin müdahale etmesi gerektiğine dikkat çeken katılımcılar, kurumların birbirlerinin işleyişiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını vurgulamıştır. Adli sistem içinde bile UYAP üzerinden çocuklara ait sosyal inceleme raporuna ulaşamadığını belirten çocuk mahkemesi ve

denetimli serbestlik uzmanları kurumlar arası koordinasyonu şahsi iletişimleriyle sağladıklarını belirtmişlerdir.

Dosya inceleme sürecinde; Vaka-1'in (14 yaş) korunma altında olduğu, sosyo-ekonomik destekle babasının yanında kaldığı, bu süreçte bir öfke anında babasını öldürdüğü ve cezaevine girdiği görülmüştür. Çocukla ilgili adli işlemlerin gerçekleştirildiği süreçte çocuk korunma altında bulunmasına rağmen Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü temsilcisinin çocukla hiç görüşmediği, süreci takip etmediği anlaşılmıştır. Ayrıca Ağır Ceza Mahkemesi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak üzere görevlendirilen psikoloğun çocuğun korunma altında olduğu kurumla hiç iletişime geçmediği, çocuğu cezaevinde ziyaret ederek sosyal inceleme raporu düzenlediği ve raporda çocuğun korunma altında olduğundan hiç bahsetmediği görülmüştür. Bu durum kurumların bilgi paylaşımında ve kendi sorumluluğuyla ilgili süreçleri takip etmede ne kadar yetersiz kaldığını göstermektedir.

Kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği sürecinin yeterince sağlanamamasının temel nedenleri şu şekilde sıralanmıştır (Büker ve Gültekin 2015): a) Kurumsal önceliklerin farklılaşması, b) Kurumları temsil eden kişiler arasında yaşanabilecek kişilik çatışmaları, c) Bürokratik ve mesleki statü veya cinsiyet hiyerarşisi, d) Zaman ve kaynakların kısıtlılığı, e) Profesyonel rol ve sorumlulukların karşılıklı olarak yanlış ve yetersiz anlaşılması, f) Eleştirilme korkusu, g) Sorumluluk almama eğilimi, h) Geçmişten kaynaklanan sorunlar.

Çocuk adalet sisteminde birbirinden farklı bilim dallarında eğitim almış meslekler birlikte görev yapmaktadırlar. Sistemde karar verme sürecini yöneten hâkim, savcı, avukat gibi hukukçuların yanında adli kolluk işlemlerini gerçekleştiren polis ve jandarma, adli tıp hizmetlerini yürüten doktor, psiko-sosyal hizmetleri yürüten psikolog, sosyal çalışmacı ve pedagog ve daha pek çok görevli bulunmaktadır. Bu görevleri yürüten her bir meslek elemanının önceliğinin ve odağının farklı olması nedeniyle aralarında yaklaşım tarzından kaynaklanan görüş ayrılıklarının olması normaldir. Bu görüş ayrılıklarının asgariye indirilebilmesi için bu meslek gruplarının sık sık bir araya gelerek iletişim kurmaları ve birbirlerinden beklentilerini dile getirmeleri gerekir. Araştırmanın katılımcıları farklı meslek gruplarının katılımıyla gerçekleştirilen hizmet içi eğitimlerde mesleklerin birbirlerini

daha yakından tanıma fırsatı bulduğuna dikkat çekerek disiplinler arası işbirliğinin önemini vurgulamışlardır. Çocukla ilgili işlemlerde tekrarların yaşanmaması için disiplinler arası bilgi paylaşımını sağlayacak bir sistem kurulması gerektiğini belirten bazı katılımcılar, aynı adliyede çalışmalarına rağmen adli tıp biriminin ve mahkemelerin birbirlerinde habersiz olduğunu belirtmişlerdir.

4.14. Adli Sistem Dışı Uygulamalara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Suça sürüklenen çocuklar çoğu zaman içinde bulundukları olumsuz koşullar nedeniyle kanunla ihtilafa düşmektedirler. Bazen de hayatın olağan akışı içinde suç işleme kastı olmaksızın gerçekleştirdikleri fiiller nedeniyle kendilerini bir anda adli sistemin içinde bulmaktadırlar. Yetişkinler için oluşturulmuş adli sistem sürecini bir çocuk olarak deneyimlemek pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde suç işleyen çocukların sorunları ağırlıklı olarak adli sistem dışındaki yöntemlerle çözülmektedir. Katılımcılar da adli sistemin çocuklar için örseleyici olduğuna dikkat çekerek, Türkiye'de çocuk adalet sisteminde yönlendirme (14 kez), arabuluculuk ve uzlaşma (12 kez), kamu vesayeti (4 kez) gibi mekanizmaların olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Literatürde çocuklar için onarıcı adalet uygulamalarının incelendiği ülkelerin çoğunda eğitsel tedbirlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Almanya Gençlik Mahkemesi Kanunu'nda düzenlenen yaptırımlar kapsamında eğitsel tedbirlerin ilk sırada yer aldığı, Fransa'da uzlaşma ve arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemleri sayesinde mahkemelerin iş yükünün azaldığı, uyuşmazlıkların daha hızlı, basit ve daha masrafsız şekilde çözüldüğü, Kanada Gençlik Ceza Adaleti Kanunu ile gençlere yetişkinlerden farklı şekilde davranıldığı, rehabilitasyon ve tedaviye önem verildiği, İsviçre çocuk adalet sistemi için Fribourg Çocuk Mahkemesi Kanunu adı altında İsviçre Ceza Kanunu'ndan bağımsız bir kanun hazırlandığı ve artan çocuk suçluluk oranına rağmen, yeni hazırlanan kanunda daha çok eğitici hükümler, küçüğün korunması ve eğitilmesinin ön plana çıkarıldığı görülmüştür (Akçay 2011, Braithwaite 2002, Liebmann 2007).

Demirtaş (2012) tarafından yapılan inceleme sırasında görüşülen çocuk suçlarına bakan savcılar ile hâkimlerin büyük çoğunluğu çocuklarla ilgili davalarda uzlaşma ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi müessesinin yeterince

kullanılmadığını belirtmişlerdir. Türkiye'de 2011 yılında çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde sonuçlandırılan 105 739 ceza davasından sadece 721'inin uzlaşma ile neticelendiği vurgulanmıştır.

Türk Medeni Kanunu'nun alındığı ülke olan İsviçre'de suça sürüklenen çocuklarla ilgili sosyal hizmet müdahalesi kamu vesayeti sistemi ile yürütülmektedir. Çocuk ve gençlerle ilgili bir sorun veya uyuşturucu kullanımı ile ilgili ihbar alan polis, durumu hemen Vesayet Müdürlüğü'ne bildirmekte, bu kurumun amiri de bünyesinde istihdam edilen sosyal hizmet görevlileri ve sosyal pedagoglar eliyle çocuğun durumunu araştırıp gereğinin yapılması için talimat vermektedir. Böylece çocukların ve gençlerin sorunlarının köküne inilerek %50 düzeyinde başarı elde edildiği ifade edilmektedir. Gençlik mahkemelerinde görevlendirilen gençlik dairesi uzmanlarının hukuki statülerinin bilirkişi değil, idarî bir görev bağlamında çocuğun yüksek yararını savunan ve onun yanında bir rehber olarak görev yapan kişi olarak kabul edilmektedir (Johansson ve Palm 2003, Demirtaş 2012).

4.15. Koruyucu-Önleyici Hizmetlere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Risklerden korunması için yeterli önlem alınmadığında çocuklar ceza adalet sistemi ile tanışmaktadırlar. Çocukların risklerden korunmasını önceleyen koruyucu önleyici hizmetler, çocuk adalet sisteminin erken uyarı alanındaki uygulamalara işaret etmektedir. Mevcut sistem müdahale modeli şeklinde yapılandırılmış olup, önlemeyle ilgili alanda kurumsal bir hizmet modeli henüz ortaya konulamamıştır. Araştırmada görüşlerini ifade eden katılımcılar; koruyucu önleyici sosyal hizmet modeline ihtiyaç duyulduğuna (10 kez) dikkat çekerek, bu alanda yerel düzeyde sosyal hizmet örgütlenmesi (9 kez), erken uyarı sistemi (7 kez) ve okul temelli önleme hizmetleri (5 kez) olması gerektiğini vurgulamışlardır.

İngiltere'de, çocuğun belirgin şekilde zarar gördüğü veya görme riskinin bulunduğu durumlarda, gerekli bildirimlerin yapılması tüm kurumların ve kişilerin ortak görevi olarak kabul edilmektedir. Çocuklar ve aileleri ile çalışan tüm uzmanlar, ihbar ve bildirim durumlarında izlenmesi gereken yöntemlere ilişkin kurumsal prosedürleri uygulamak ve ilgililer tarafından bilinmesini sağlamakla yükümlüdür. Örneğin; okul ve hastane gibi kamu kurumlarında çocukların korunmasından

sorumlu olan bir yetkilinin bulunması zorunluluğu vardır. Görevlendirilen bu çalışan çocuğun etrafındaki ekipte lider uzman olmaktadır (Stafford ve ark 2010).

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar, suça sürüklenen çocuk alanında daha çok müdahaleyle uğraştıklarını, erken uyarı sistemi olmaması nedeniyle sorun ortaya çıktıktan sonra adli sistemin devreye girdiğini ve geç kalındığını, çocukta onarılması zor uyumsuzluklar ortaya çıktığını belirtmiştir. Türkiye'de çocuk koruma ve çocuk adalet sisteminin en zayıf noktası erken uyarı alanındaki yetersizliklerdir. Önleme çalışmalarının yetersiz kaldığı noktada müdahale sistemi devreye girmektedir. Doğumundan itibaren çocuklar başta sağlık kurumları olmak üzere, eğitim, sosyal hizmet, sosyal yardım kurumlarından hizmet almaktadırlar. Çocuğa hizmet sunan bu kurumların eşgüdüm içinde hareket etmemesi nedeniyle çocukla ilgili tespit edilen risklere zamanında müdahale etme fırsatı da kaçırılmaktadır. Suça sürüklenen çocuklara yönelik çalışmalarda görülmektedir ki soruna erken müdahale edilemediğinde, çocuk açısından geri dönüşü mümkün olmayan gelişimsel gerilikler ortaya çıkmakta ve tedavisi zor olan psikopatolojiler gelişmektedir. Bu açıdan erken tanı ve uyarı sistemi risk faktörleri ile koruyucu faktörler arasındaki dengeyi sağlayacak model olarak karşımıza çıkmaktadır (Karataş ve Dağdelen 2014).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013 yılından itibaren Türkiye genelinde Sosyal Hizmet Merkezi (SHM) modelini yaygınlaştırarak koruyucu önleyici hizmetlere öncelik verilmesini, müracaat odaklı hizmetlerin sürdürülmesi yanında alan taramalı, tespit odaklı uygulamalara geçilmesini hedeflemiştir. Daha önceki yıllarda Bakanlık tarafından verilen gündüzlü hizmetler mevcut organizasyon yapısında birden fazla sosyal hizmet kuruluşu (ASPB il ve ilçe müdürlükleri bünyesindeki sosyal servisler, toplum merkezleri, aile danışma merkezleri, çocuk gençlik merkezleri, yaşlı hizmet merkezleri vb.) ile yürütülmekteyken, SHM modelinde tüm bu hizmetlerin tek çatı altında birleştirilmesi planlanmıştır (Karataş ve Dağdelen 2014). Ancak bu yapılanma hedeflendiği şekilde gerçekleştirilemediği için sosyal hizmetlerin yerel düzeyde risk grubu bireylere kolay ve hızlı bir şekilde ulaşacağı kurumsal yapı oluşturulamamıştır. Toplum merkezi, aile danışma merkezi, çocuk-gençlik merkezi gibi kuruluşların da kapanması nedeniyle risk grubu bireylerle koruyucu önleyici sosyal hizmet çalışmaları yapacak hizmet modellerinde büyük boşluklar oluşmuştur. Bazı katılımcılar suça sürüklenen çocukların yaşadığı

bölgelerde yerel düzeyde sosyal hizmet müdahalesi üretecek ve uygulayacak kurumsal modellerin olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Katılımcıların bir kısmı da okul temelli koruyucu önleyici hizmetlerin başlatılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Özellikle risk grubu çocuklarla çalışma yapmak üzere okul sosyal hizmeti uygulamasının bir an önce uygulamaya başlaması gerektiğini vurgulayan katılımcılar, okul merkezli risk belirleme çalışmaları yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Milli Eğitim Bakanlığı 5,5 yaşından itibaren ilköğretime başlayan çocuklara yönelik Aşamalı Devamsızlık Yönetimi (ADEY) modeliyle devamsızlık takibi yapmakta ve çocukların risklerden korunmasını hedeflemektedir. Çocukların okula devamını izlemek amacıyla her ilköğretim okulunda *"Okul Risk Takip Kurulu"* oluşturulması ön görülmüştür (MEB 2011, Karataş ve Dağdelen 2014). Ancak öğretmenlerin müfredat yoğunluğunun fazla olması nedeniyle risk takip ve erken müdahale uygulamalarının okul psiko-sosyal servisi tarafından yerine getirilmesi daha yararlı olacaktır.

TÜİK tarafından yayınlanan istatistiklere bakıldığında suça sürüklenen çocukların %27,40'ının lise, %12,47'sinin ortaokul, %5,14'ünün ilkokul öğrencisi olduğu görülmektedir. Saha araştırması sırasında okul rehber öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde lise birinci sınıfın öğrenciler açısından kırılma noktası olduğuna dikkat çekilmiştir. İlkokul ve ortaokulun 15 yaşına kadar zorunlu olarak örgün eğitimle tamamlanmasının ön görülmesi nedeniyle bir şekilde ortaokuldan mezun olan tüm öğrenciler akademik başarılarına bakılmaksızın liseye devam etmektedirler. Lise birinci sınıfta ön ergenlik çağında olmaları nedeniyle zorlu bir gelişimsel süreçten geçen gençler, akademik açıdan uyum sağlamakta zorlandıkları lise ortamından kopmaya başlamaktadırlar. Yeterli ebeveyn desteği bulamayan genç, olumsuz akran grubunun da etkisiyle başarısızlık, uyumsuzluk ve okula devam sorunları yaşayarak suça eğilimli hale gelmektedir. Ayrıca suça sürüklenen çocukların %14,55'inin ilköğretim mezunu olduğu göz önüne alındığında gençlerin ilköğretim sonrası ilgi ve yeteneklerine göre doğru alanlara yönlendirilmediği ifade edilebilir. Okul ortamı normalde çocuklar için iyi bir sosyalleşme ortamı olması gerekirken, serbest zaman faaliyetleri etkin organize edilmediğinde riskli ortamlara da dönüşebilmektedir (TÜİK 2014b).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların sistemin içinden nasıl algılandığının açığa çıkarılmasına katkı sunma amacı taşıyan bu çalışma, sisteme ilişkin bütüncül ve eleştirel bir değerlendirme yapılması ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Nitel yöntemin derinlemesine görüşme ve doküman inceleme tekniğiyle gerçekleştirilen bütün araştırmalar gibi bu çalışmadan da genellenebilir sonuçlar çıkarmak mümkün değildir. Ancak öznel bakış açılarını ve algı kalıplarını anlamaya yönelik yapılan görüşmelerin, sistemin bütünü hakkında bir fikir vereceği gerçeği de yadsınmamalıdır. Araştırmanın ana ve alt amaçları doğrultusunda yürütülen saha çalışmasında çocukları suça sürükleyen risk faktörleri mikro, mezzo ve makro düzeyde sınıflandırılmış, çocuk adalet sistemi uygulamasının her aşamasında yaşanan sorunlar güncel uygulamadaki yansımalarıyla birlikte tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında görüşme yapılan suça sürüklenen çocuk, sosyal çalışmacı, psikolog, pedagog, öğretmen, akademisyen, idareci, avukat ve STK temsilcisi gibi katılımcıların görüşleri ve değerlendirmeleri, çocuk adalet sisteminin sorunları hakkında başka araştırmalarla da doğrulanabilecek önemli izlenimler içermektedir.

Nitel yöntemle gerçekleştirilen bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırma kapsamında görüşlerini paylaşan katılımcılar çocukların ağırlıklı olarak aile ve çocuktan kaynaklanan nedenlerle (62 kez), akran grubu ve sosyal çevrenin etkisiyle (61 kez) suça sürüklendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca sistem ve sosyal politika kaynaklı nedenlerin etkisi (34 kez) de vurgulanmıştır. Çocuk suçluluğuna neden olan risk faktörlerinin çok boyutlu olması nedeniyle katılımcılar birden çok etkene vurgu yapmışlardır. Dosya incelemesinde de suça sürüklenen çocukların sosyo-ekonomik yoksulluk yaşayan, parçalanmış ya da ebeveyn kapasitesi düşük aile yapısına sahip olduğu, bu nedenle serbest zamanlarını daha çok risk grubu akranlarıyla değerlendirdiği ve olumsuz sosyal çevrenin etkisiyle de suça yöneldiği görülmüştür.

Çocuktan kaynaklanan risk faktörlerine vurgu yapan katılımcılar; zihinsel ve psikolojik sorunların (5 kez), uyum ve davranış bozukluğunun (5 kez), bilinç ve farkındalık düzeyi düşüklüğünün (4 kez) etken olduğunu belirtmişlerdir. Suça sürüklenen çocukların dava dosyalarında yer alan sosyal inceleme raporlarında özellikle mükerrer suç işleyen çocukların uyum ve davranış sorunlarına vurgu yapıldığı görülmüştür.

Çocukların suça sürüklenmesinde aileden kaynaklanan nedenleri ifade eden katılımcıların görüşleri dört temel sorun etrafında toplanmıştır: Ebeveyn kapasitesinin yetersizliği (17 kez), sosyo-ekonomik yetersizlikler (14 kez), ailenin parçalanması (11 kez) ve ailede olumsuz rol modelin olmasıdır (6 kez).

Çocukların suça sürüklenmesinde akran grubu ve sosyal çevrenin belirleyici faktör olduğunu belirten katılımcılar; akran grubunun (20 kez), okul ortamının (20 kez), madde kullanımının (17 kez) ve kurum bakımının (4 kez) etkisini vurgulamışlardır.

Çocukların suça sürüklenmesinde sosyal politika ve sistem kaynaklı risklere dikkat çeken katılımcılar; yoksulluk, göç, işsizlik ve kente uyum sorunlarına (16 kez), suç-mekân ilişkisine (13 kez), toplumsal değerlerin aşınmasına (3 kez), suçlu olarak damgalanmanın etkisine (3 kez) vurgu yapmışlardır.

Suça sürüklenen çocuklara yönelik çocuk adalet sistemi uygulamalarında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini belirten katılımcıların ifadeleri ortak kavramlar etrafında kodlanarak, 14 tema altında sınıflandırılmıştır. Katılımcıların bir kısmının (20 çocuk) ceza infaz kurumunda kalan çocuklar olduğu göz önüne alındığında, cezaeviyle ilgili sorunların (66 kez) ilk sırada vurgulanması beklendiği gibi çıkmıştır. Katılımcılar çocuk adalet sisteminde sırasıyla şu sorunlara dikkat çekmişlerdir: Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale sürecine ilişkin sorunlar (42 kez), koruyucu destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunlar (39 kez), çocuk mahkemeleri ve yargılama aşamasına ilişkin sorunlar (33 kez), koruyucu-önleyici hizmetlere ilişkin sorunlar (31 kez), adli kolluk suça sürüklenen çocuk ilişkisiyle ilgili sorunlar (30 kez), avukat-çocuk ilişkisiyle ilgili sorunlar (30), adli sistem dışı uygulamaların yetersizliğine ilişkin sorunlar (30 kez), adli görüşme sürecine ilişkin sorunlar (20 kez), savcılık ve soruşturma aşamasına ilişkin sorunlar

(20 kez), çocuk adalet sisteminin alt yapısına ilişkin sorunlar (20 kez), adli sistemde disiplinler ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyona ilişkin sorunlar (19 kez), çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin sorunlar (18 kez), adli tıp uygulamalarına ilişkin sorunlar (8 kez).

Çocuk adalet sisteminin alt yapısına ilişkin görüşlerine başvurulan katılımcılar; insan kaynağına ilişkin sorunlar (7 kez), yasal alt yapıya ilişkin sorunlar (5 kez), çocukların adli sistem algılarına ilişkin sorunlar (5 kez) ve fiziksel alt yapıya ilişkin sorunlar (3 kez) yaşadıklarını belirtmişlerdir. Dava dosyalarında yer alan sosyal incelemelerin bir kısmının adliye ortamında yapılan görüşmelerle hazırlandığı görülmüştür. Rize İli'nde Çocuk Mahkemesi olmadığı için sosyal incelemeler Aile Mahkemesi uzmanları tarafından yapılmaktadır. Herhangi bir araç tahsisi yapılmadığı için uzmanlar sosyal incelemeye kendi imkânlarıyla gitmektedirler.

Adli kolluk biriminin suça sürüklenen çocuklara ilişkin uygulamalarından kaynaklanan sorunları ifade eden katılımcılar; adli kollukta çocuk haklarının ihlal edildiğini (18 kez) ve adli kollukta psiko-sosyal müdahale yapılamadığını (12 kez) vurgulamışlardır. Dosya incelemesinde kollukta yapılan işlemlerin evrak üzerinden eksiksiz olarak yerine getirildiği görülmüştür. Ancak evrakta yazan hukuki metinlerin çocuklar tarafından anlaşılmasının zor olduğu gözlenmiştir.

Çocuk adalet sisteminde müdafi olarak görev yapan avukatların suça sürüklenen çocuklara yaklaşımıyla ilgili sorunları dile getiren katılımcılar; avukatların çocuğa hukuki destek sağlamada yetersiz kaldığını (24 kez) ve çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış avukat bulunmadığını (6 kez) belirtmişlerdir. CMK kapsamında görevlendirilen avukatların savcılık ve mahkeme aşamasında yaptıkları savunma dava dosyasındaki evraklar üzerinden incelenmiştir. Sadece bir dosyada soruşturma aşamasında çocuğun içinde bulunduğu mevcut psiko-sosyal durum değerlendirilerek savunma yapılmış, diğer dosyalarda; *"yaşının küçüklüğü nedeniyle salıverilmesini talep ediyoruz" "savunmaya ekleyecek bir husus yoktur"* şeklinde standart ifadeler kullanılmıştır.

Soruşturma aşamasında suça sürüklenen çocuğa yönelik uygulamalarla ilgili görüşleri sorulan katılımcılar; soruşturmada çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmadığını (20 kez) ve savcılık çocuk bürolarının olmadığını (4 kez)

vurgulamışlardır. Dava dosyalarında incelenen soruşturma tutanaklarında olayın dışında çocuğun risk durumuyla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Ayrıca soruşturma aşamasında koruyucu destekleyici tedbir önerisi yapılmamış, bu işlem daha çok mahkemeye bırakılmıştır. Soruşturmaların çocuk savcısı sıfatıyla yetişkinlere bakan savcılar tarafından yerine getirildiği görülmüştür.

Suça sürüklenen çocuklarla yapılan adli görüşme süreciyle ilgili görüşlerini ifade eden katılımcılar; çocukla adli görüşme yapmanın zorluklarından (10 kez) bahsetmişler ve adli görüşme sürecinin alt yapısının henüz oluşturulmadığına (10 kez) dikkat çekmişlerdir. Rize Adliyesi'nde adli görüşme odası bulunmadığı için çocuklarla yapılan görüşmelerin savcı odasında, mahkeme salonunda ya da uzmanların ofisinde gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Görüşmeler daha çok davaya konu olan olayla ilgili bilgi alınması amacıyla yerine getirilmektedir.

Suça sürüklenen çocuklara yönelik adli tıp uygulamalarında yaşanan sorunları paylaşan katılımcılar; adli tıpta çocuğun psikolojik, zihinsel durumunu değerlendirme, suçun anlamı bilme ve davranışlarını yönlendirme yeteneğiyle ilgili hazırlanan raporlarda sorunlar yaşandığını (8 kez) belirtmişlerdir. Suça sürüklenen çocukların dava dosyalarında Rize Adli Tıp Şube Müdürlüğü raporlarının tamamında; *"çocukların suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algıladığı ve konuyla ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olduğu kanaati"* bildirilmiştir. Algılama düzeyi düşük bir çocuk, psikiyatriye sevk edilmiş ve zekâ düzeyi (IQ) 75 olarak belirlenmiş, ancak adli tıp kurumu davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olduğunu bildirmiştir.

Çocuk mahkemesi ve yargılama aşamasıyla ilgili uygulamadan kaynaklanan sorunları dile getiren katılımcılar; yargılamaların çocuğa özgü olmadığını (19 kez), sosyal çalışmacının önerilerinin hâkim tarafından yeterince dikkate alınmadığını (7 kez), yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanmadığını (6 kez) vurgulamışlardır. Dava dosyalarında bulunan mahkeme kayıtlarında çocuğun olaya ilişkin ifadelerinin tekrarlandığı görülmüştür. Duruşmaların kapalı yapıldığı ve barodan avukat görevlendirildiği belirtilmiştir. Ancak duruşmalarda sosyal çalışmacı bulunduğuna dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Suça sürüklenen çocuklara yönelik yürütülen sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale sürecine ilişkin sorunlarını paylaşan katılımcılar; nitelikli sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale yapılamadığını (20 kez), sosyal çalışmacının yetkinliğinin önemsenmediğini ve sosyal çalışma görevlisi tanımıyla mesleklerin sıradanlaştırıldığını (14 kez), suça sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacının değerlendirilmediğini (5 kez) ve vaka yönetim sistemi olmadığını (3 kez) belirtmişlerdir. Dava dosyalarında 12-15 yaş grubu suça sürüklenen çocuklar için sosyal inceleme talep edildiği, diğer çocuklar için gerek görülmediği tespit edilmiştir. Sosyal inceleme raporlarındaki tedbir önerilerinin her zaman dikkate alınmadığı görülmüştür.

Suça sürüklenen çocuklar hakkında verilen koruyucu destekleyici tedbir kararlarıyla ilgili sorunlara dair görüşlerini ifade eden katılımcılar; tedbir kararlarının uygulanması ve izlenmesi aşamasında aksaklıklar yaşandığına (39 kez) ve tedbir kararlarının verilmesi aşamasında sorunlar olduğuna (2 kez) dikkat çekmişlerdir. Haklarında tedbir kararı verilen çocukların bazılarının dava dosyalarında bulunan değerlendirme raporlarının zarfının hiç açılmadığı görülmüştür. Çoğu dava dosyalarında uygulama planı hazırlanmadan tedbir kararlarının yerine getirildiği tespit edilmiştir. Dosyalarda etkin bir izleme yapıldığına dair herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

Ceza infaz kurumlarında tutuklu ya da hükümlü olan çocukların sorunlarına ilişkin görüşlerini dile getiren katılımcılar; cezaevi deneyimi yaşayan çocukların cezaevi sürecinde pek çok sorunla karşılaştığını (35 kez), cezaevlerinde topluma kazandırma yerine cezalandırma amacının ön planda tutulduğunu (16 kez), cezaevi ortamının çocuklara uygun olmadığını (6 kez), cezaevinin olumsuz sosyal öğrenmeye neden olduğunu (5 kez) ve çocukların tutuklu olarak cezaevinde kalmaları sorununu (5 kez) vurgulamışlardır. Rize Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde yapılan dosya incelemesinde bir çocuğa ait cezaevi dosyası incelenmiştir. Çocuğun cezaevinde intihar girişiminde bulunduğu, eğitimevinden firar ettiği, tahliyesine bir yıl kala denetimli serbestlikten yararlandığı görülmüştür. Çocuğun eğitim durumuna ilişkin herhangi bir belge bulunamamıştır. Ayrıca tahliye sonrasıyla ilgili herhangi bir plan/program evrakına rastlanmamıştır.

Denetimli serbestlik müdürlüğünde çocuklara yönelik uygulamalarla ilgili sorunlara ilişkin görüşlerini ifade eden katılımcılar; denetimli serbestlikte uygulanan psiko-sosyal müdahalelerde aksaklık yaşandığını (13 kez), toplum temelli uygulamalar yapılamadığını (5 kez) belirtmişlerdir. Denetimli serbestlik dosyalarında denetim planlarının hazırlanarak mahkemenin onayına sunulduğu, çocukların bir takım spor etkinlikleri ve kurslara yönlendirildiği ancak devam etmedikleri görülmüştür. Bazı çocukların yetişkinlerle aynı grup çalışmasına alındığı tespit edilmiştir. Denetimli serbestlik çocuk dosyalarında sosyal inceleme raporunun bulunmadığı, çocukların ev ziyaretlerinin yapılmadığı, sadece adli kontrol amaçlı görüşmeler yapıldığı görülmüştür.

Adli sistemde disiplinler/kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon sorunlarına ilişkin görüşlerini beyan eden katılımcılar; kurumlar arası koordinasyon sorunları yaşadıklarına (14 kez) ve disiplinler arası işbirliği sorunları olduğuna (6 kez) dikkat çekmişlerdir. Dava dosyalarında öğrenim gören çocuklarla ilgili okul rehberlik servislerinin, koruma altındaki çocuklarla ilgili sosyal hizmet merkezlerinin hazırladığı herhangi bir değerlendirme raporuna rastlanmamıştır. Adli tıp raporlarında sosyal inceleme raporlarında yapılan tespitlere yer verilmediği, sosyal inceleme raporlarında da diğer kurumların çocukla ilgili çalışmalarına yer verilmediği görülmüştür.

Suça sürüklenen çocuklarla ilgili işlemlerde adli sistem dışına yönlendirmeye ilişkin görüşleri sorulan katılımcılar; yönlendirme (14 kez), arabuluculuk ve uzlaşma (12 kez), kamu vesayeti (4 kez) gibi alternatif modellerin olması gerektiğini vurgulamışlardır. Dava dosyalarında; basit suçlardan gelen çocuklar da dahil soruşturma aşamasında iddianame hazırlanarak mahkemeye sevk edildiği, uzlaşmanın çocuk şubede evrak üzerinden teklif edildiği, dolayısıyla yargıya sevk dışında alternatif seçenekler konusunda çaba gösterilmediği tespit edilmiştir.

Çocuk adalet sisteminin koruyucu önleyici hizmetler alanıyla ilgili görüşleri sorulan katılımcılar; bu alanda koruyucu önleyici sosyal hizmetlere ihtiyaç olduğunu (10 kez), yerel düzeyde sosyal hizmet kurumları olması gerektiğini (9 kez), erken uyarı sistemine ihtiyaç duyulduğunu (7 kez) ve okul temelli önleme çalışmalarının yapılması gerektiğini (5 kez) belirtmişlerdir. Dava dosyalarında özellikle mükerrer suç işleyen çocukların risk altında olduklarının bilinmesine rağmen, gerekli

önlemlerin alınmadığı ve çocukların bazıları hakkında aynı anda birden çok dava açıldığı görülmüştür. Bazı dava dosyalarında da okul ortamında yaşanan basit sorunların adli vakaya dönüştürüldüğü çocuğun risklerini önlemeye yönelik çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın doküman inceleme aşamasında ve katılımcılarla yapılan görüşme sürecinde zihinsel arka planda *"nasıl bir çocuk adalet sistemi olmalı?"* sorusu sürekli güncel tutulmuştur. Katılımcılar tarafından sorun, yetersizlik ya da aksaklık olarak ifade edilen hususların aslında sistemin ihtiyaç duyduğu temel değişimlere işaret ettiği görülmüştür. Bu çerçevede araştırma konusuyla ilgili literatür bilgisinden ve saha araştırmasından elde edilen sonuçlara göre; müdahaleye, sisteme ve politikaya ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Ayrıca araştırma sürecinde çocuk adalet sistemiyle ilgili pek çok farklı çalışmalar yapılması gerektiği de görülmüştür. Çocuk adalet sisteminin çocuk koruma sistemiyle bütünleştirilerek özellikle erken uyarı alanına yönelik Türkiye'nin yönetim yapısına uygun nasıl bir model olması gerektiğiyle ilgili yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Suça sürüklenen çocukların sorunlarının çözümü için adli sistem dışı yönlendirme modelleriyle ilgili Türk Adalet Sistemi'ne uygun çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle mükerrer suç işleyen çocukların neden rehabilite edilemediği araştırılmalıdır. Koruyucu destekleyici tedbir kararlarının, özellikle danışmanlık tedbirinin etkin uygulanabilmesi için nasıl bir sosyal hizmet müdahalesi programının olması gerektiği ortaya konulmalıdır.

5.2.1. Müdahaleye İlişkin Öneriler

Çocuk adalet sistemi suça sürüklenen çocuğu merkeze almak yerine fiile odaklanan yapısıyla cezalandırıcı bir işlev görmektedir. Eğer çocukların yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmek isteniyorsa, çocuk adalet uygulamaları iyileştirme ve eğitim odaklı olmalıdır. Çocuğun suçla ilişkisi bir sosyal öğrenme süreci olduğuna göre, çocuğu çevresiyle birlikte ele alacak, onarıcı yaklaşımla psiko-sosyal müdahale planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Suça sürüklenen çocukların büyük çoğunluğunun okula devam eden veya sorunları nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalan çocuklardan meydana geldiği düşünüldüğünde risk grubu çocuklara özgü eğitim programları düzenlenmesi zarureti ortadadır. Bu nedenle suça sürüklenen çocuklar için alternatif eğitim programları düzenlenmelidir. Alternatif eğitim programlarının beş temel özelliği bulunmaktadır (Goldkind 2011): a) Küçük mevcutlu sınıflar, b) öğretmenler ve öğrenciler arasında

bire bir etkileşim, c) besleyici ortam, d) öğrencilerin başarısı için fırsatlar oluşturulması ve e) esneklik.

Mann ve Reynolds'un (2006) çocuk suçluluğu üzerine yaptığı bir araştırmada; suçun önlenmesi ve azaltılmasında erken müdahale mekanizmasının ve okul temelli önleyici faktörlerin önemli olduğu vurgulanmıştır. Mevcut durumda okullarda risk grubu çocuklara hizmet sunan rehberlik servislerinin iş yükünün fazla olması nedeniyle aile ve toplum boyutunu kapsayacak etkili çalışmalar yapılması mümkün olmamaktadır. Okul rehberlik servisleri ekip çalışmasına uygun hale getirilerek psiko-sosyal servis olarak genişletilmeli ve bu birimlerde çevresi içinde birey yaklaşımıyla görev yapacak sosyal çalışmacı istihdamı sağlanmalıdır.

12-15 yaş grubu suç işleyen çocuklar suçun anlamını bilme ve davranışlarını yönlendirme yeteneği açısından adli tıp birimi tarafından değerlendirilmekte ve çoğu zaman çocuğun içinde bulunduğu psiko-sosyal durum dikkate alınmamaktadır. Bu değerlendirmenin 12-18 yaş grubu çocukları kapsayacak şekilde genişletilerek, çocuk ve ergen psikiyatristi tarafından yapılması sağlanmalı ve değerlendirmede sosyal inceleme raporu dikkate alınmalıdır.

Çocuk mahkemeleri için hazırlanan sosyal inceleme raporları ev ziyareti yapılmadan düzenlendiği için sosyal çevre ve çocuk ilişkisiyle ilgili bilgilere yeterince yer verilmemekte, çocuğun ihtiyaç duyduğu müdahale konusunda derinlemesine bir araştırma ve analiz içermemektedir. Sosyal inceleme raporu mutlaka ev ziyareti yapılarak hazırlanmalıdır. Ayrıca etkin bir sosyal hizmet müdahalesi uygulanabilmesi için sosyal inceleme raporlarında mutlaka müdahale planı bölümü olması sağlanmalı, çocukta gerçekleşmesi hedeflenen değişimde rol alacak kişi ve kuruluşların sorumlulukları, yapacakları faaliyetler ayrıntısıyla ele alınmalıdır.

Suça sürüklenen çocukların soruşturulması ve yargılanması aşamasında hukuki müdahale ve bilgilendirme görevlerini yerine getirmekten uzak olan avukatların, uzmanlara destek olma ve çocuğu topluma kazandırma konusunda yeterli katkıları bulunmamaktadır. Bir kısım avukatların çocuk hukuku alanında uzmanlaşmalarına imkân tanınarak, çocuğun sorun ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde müdafilik görevi yapmaları sağlanmalıdır.

Suça sürüklenen çocuklar hakkında verilen koruyucu destekleyici tedbir kararları çoğu zaman alt yapı eksikliği ve gönüllü kişi/kuruluş desteği yetersizliği nedeniyle işlevsel olarak uygulanamamaktadır. Bu amaçla illerde çocuk hizmetleri koordinasyon birimi oluşturulmuş ancak her kurumun hizmet sunum sisteminin farklı olması nedeniyle eşgüdüm sağlanamamıştır. Her ilde risk grubu çocuklar alanında uzmanlaşmış profesyonel bir ekibin yer aldığı ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde çalışacak çocuk koruma merkezleri kurulmalıdır.

Suça sürüklenen çocuklarla yapılan görüşmelerde şiddet ve baskıya maruz kaldıkları, birey olarak saygınlıkları ve yaşam haklarının ihlal edildiği belirlenmiştir. Çocuğa adli müdahalede bulunan tüm profesyonellerin çocuğa yaklaşım konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca şiddet uygulayan kişiye yönelik yaptırımların da tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Çocukların serbest zamanlarını sokakta geçirmesi gelişimlerine zarar verecek pek çok riske maruz kalmalarına neden olmaktadır. Çocuklara sanat, kültür, spor, kişisel gelişim vb. alanlarda yaşam seçenekleri sunacak mahalle düzeyinde çocuğa özgü sosyal hizmet merkezleri kurulmalıdır.

Çocukların suç davranışları ve bunların ne tür yaptırımları olduğu konusundaki bilgi eksiklikleri nedeniyle de suç işleyebildiği ve bazı risklerle karşılaşabildiği gözlenmektedir. Bu konuda başta okullar olmak üzere, gençlik merkezlerinde ve denetimli serbestlik müdürlüklerinde çocuklara yönelik suçun anlamı ve sonuçları hakkında farkındalık ve bilinçlendirme eğitimleri düzenlenmelidir.

Geleneksel dayanışma mekanizmasından yoksun kalan aileler kente uyum sağlamada zorluklarla karşılaşmakta ve çocuklarını kontrol etmede zorlanmaktadırlar. Bu nedenle sorunlarıyla baş etmede güçlüklerle karşılaşan ailelere yardımcı olmak amacıyla aile rehberliği, aile danışmanlığı ve aile terapisi hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Adli sisteme giren her çocuk için adli kolluk biriminden itibaren takibini sağlayacak bir vaka yöneticisi görevlendirilmelidir. Vaka yöneticisi; çocuğun soruşturma ve mahkeme süreçlerinin, aile ve kurumlar arası bağlantıların, ihtiyacı olan tedavi, eğitim ve bakım gibi tüm hizmetlerin sağlanmasının takipçisi olmalıdır.

Aile birliğinin bozulması, ailenin bölünmesi ya da bütünüyle dağılmasına yol açan boşanma, bütün aile üyelerini etkileyen bir olgudur ve çocukların suça sürüklenmesine neden olan temel risk faktörleri arasındadır. Bu kritik dönemlerde oluşabilecek sorunlara karşı ailelere destek ve yardım sağlanabilmesi için boşanma öncesi danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.

Suça sürüklenen ergenler damgalanma konusunda çok hassas olmaları nedeniyle, adli sistemin her aşamasında çocuğun afişe olmasına yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmelidir.

Adli kolluk olarak görev yapan polisin çocuk suçlularla ilk temas noktası olduğu göz önüne alındığında, bilgili olması ve iyi davranışta bulunması büyük önem taşımaktadır. Doğrudan doğruya çocukların suçtan korunması konusunda görevlendirilen veya görevleri gereği çocuk suçlularla sık sık temas etmek durumunda olan polislerin çocuk hakları, çocuk gelişimi ve psikolojisi konularında özel olarak eğitim almaları ve bu alanda uzmanlaşmaları sağlanmalıdır.

Yargılamanın tutuklu olarak yapılmasına en son çare olarak başvurulmalı ve süre mümkün olduğunca kısa tutulmalıdır. Tutukluluk yerine yakın gözetim veya bir aile yanına, eğitim ve bakım kurumuna yerleştirme gibi alternatif önlemlere ağırlık verilmelidir.

Suça sürüklenen çocuğun yakalanmasının ardından dâhil olduğu tüm sürece ilişkin ARDEF gibi detaylı bir değerlendirme yapılmalı, tutukluluk/hükümlülük ve denetimli serbestlik değerlendirme ve planlamalarının aynı formatta olması ve birbirinden kopuk olmaması sağlanmalıdır. Çocuğun farklı kurumlardan hizmet alması halinde yapılan önceki değerlendirmeler yeni kurumlara aktarılmalı ve aynı değerlendirmeler tekrar edilmemelidir.

Çocuk ceza infaz kurumlarının mümkün olduğunca toplum içinde yer alması ve toplumla bağlantılı halde olması sağlanmalı, tutukevleri için de açık sisteme sahip eğitimevi modeli kullanılmalı, hapsedilmeye ilişkin tasarruflar yüksek suç tekrarı riski altında bulunan çocuklara yöneltilmeli ve bu kurumların da toplumla bağlantısı sağlanmalıdır. Tutukluluk/hükümlülük sürecinde gerçekleştirilen iş ve mesleğe yönelik faaliyetlerin salıverme sonrasında da sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Suça sürüklenen çocuklar işledikleri suçun özelliğine göre farklı uygulamalara tabi tutulmalıdır. Örneğin hafif suçlarda çocuklar mahkeme sisteminden uzak tutulmalı ve ihtilaf uzlaşma ile çözülmelidir. Orta dereceli suçlarda anlaşmazlık çocuk savcılığında çözülmeli ve ilk defa suç işleyenler mümkünse uzlaşma ya da çocuğu suçtan caydıracak en etkili tedbir belirlenip bunun yerine getirilmesi yoluyla değerlendirilmelidir. Ağır suçlarda ise mahkemedeki yargılamanın bir-iki duruşmada karara bağlanacağı şekilde soruşturma yapılması sağlanmalıdır.

5.2.2. Sisteme İlişkin Öneriler

Sistem, birbiriyle ilişki içinde olan parçalardan meydana gelen, ortak özelliklere sahip, hiyerarşik ve çok düzeyli bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Çocuk adalet sistemi de çok disiplinli ve çok kurumlu bir yapıya sahiptir. Çünkü çocuğun ihtiyaç ve sorunları çok boyutludur. Bu nedenle sistemsel bütünleşmeyi sağlayacak ve çocuğu sahiplenecek güçlü bir idari yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Gençlik Yardım Dairesi şeklinde adli sistemden bağımsız çalışan yetkin birimler oluşturulmalıdır.

Türkiye'de çocuk koruma sisteminin erken uyarı alanında gerekli örgütsel düzenleme yapılmadığı için risk altında olan çocukların suça yönelmesinin önüne geçilememektedir. Çocuk alanında hizmetleri bulunan tüm kuruluşların içinde yer alacağı, kişisel bilgilerin gizliliği ve güveliğinin korunduğu, bilgi ve belge paylaşımına izin verecek ortak bir yazılım programının kullanılacağı, Türkiye şartlarına özgü bir çocuk erken tanı ve uyarı sitemi kurulmalıdır.

Çocuk adalet sisteminde görev yapan kolluk görevlisi, hâkim, savcı ve avukatın algı kalıpları ve yaklaşım tarzlarının genel davalardaki sanıklara gösterilen tutumla aynı olması nedeniyle suça sürüklenen çocukların yeniden topluma kazandırılması mümkün olamamaktadır. Çocuk adalet sisteminde görev alacak aktörlerin çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk psikolojisi ve gelişimi konularında eğitim almış gönüllü kişilerden seçilmesi ve bu alanda uzmanlaşmalarına imkân tanıyacak bir örgüt yapısı kurulması sağlanmalıdır.

Soruşturma aşamasında çocuk bürosunda çalışan Cumhuriyet savcılarının kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya uzlaşma yöntemini etkin

kullanamaması nedeniyle çocuklar çok basit suçlardan dolayı mahkemeye sevk edilmekte ve yargılama sonunda çoğunlukla hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmektedir. Psiko-sosyal meslek elemanlarının görev yapması sağlanarak savcılık çocuk bürolarının güçlendirilmesi ve çocuğun ihtiyaç ve sorunlarına duyarlı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Denetimli serbestlik sisteminde çocuklara yönelik hizmetlerin yetişkin ceza adalet sisteminden farklı bir şekilde yapılanması gerektiği açıktır. Mevcut durumda yetişkinler için kurgulanmış sistemden çocukların yararlandırılması şeklinde yürütülen uygulamalar, çocukların yeniden suç işlemesini önleme noktasında yetersiz kalmaktadır. Çocuk denetimli serbestlik hizmetlerinin temel amacı çocuğun korunması ve yeniden topluma kazandırılması olduğundan, çocuğun temel ihtiyaçlarının ve toplumla bütünleşmesinin odak alındığı ayrı bir yapılanma gerçekleştirilmelidir.

Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklarla çalışan uzmanlar aile veya çocuk mahkemesi hâkimine bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Bu durum uzmanların bağımsız hareket etmesini ve hazırladıkları raporlarda tarafsızlıklarını korumalarını etkilemektedir. Bu nedenle Adalet Bakanlığı bünyesinde uzmanların eş güdümünü, eğitimini, mahkemelerdeki ihtiyaçlarını karşılayacak ve karşılaştığı diğer sorunlarla ilgilenecek bir daire başkanlığı ile buna bağlı olarak içinde uzmanların yetkili olarak çalıştırıldığı şube müdürlükleri kurulmalıdır. Ayrıca adliyeler bünyesinde bağımsız psiko-sosyal servis birimleri oluşturulmalıdır.

Suça sürüklenmesi nedeniyle tutuklu olarak ceza infaz kurumlarında bulunan çocuklar temyize gönderilen dava dosyalarının sonuçlanmasını beklemektedirler. Yargıtay'ın iş yükünün fazla olması nedeniyle temyiz süreci gereğinden fazla uzamakta ve bu durum çocuklar açısından hak kayıplarına neden olmaktadır. Üst mahkeme sıfatıyla görev yapan İstinaf Mahkemelerinde ve Yargıtay'da çocuk suçlarının temyizine bakacak ihtisas dairesi oluşturulmalıdır.

Suça sürüklenen çocukla çalışan sosyal çalışmacının geçmişte çocuğa yönelik yapılan işlemlerden haberdar olmaması hem zaman kaybına hem de hizmet tekrarına neden olmaktadır. Çocuk mahkemesinde çalışan uzmanların suça sürüklenen

çocuklarla ilgili bilgi ve belgelere hızlı erişimi yönünden adli kolluk, okulların rehberlik servisleri ve sosyal hizmet kurumları ile iletişim ağı kurulmalıdır.

Suça sürüklenen çocuk adli sistem dâhilinde yapılan karmaşık işlemlerin anlamını kavramakta zorlanmaktadır. Dolayısıyla çocuğun kendisine yöneltilen her suçlamayı anlamasını sağlamak polis, savcı, hâkim, avukat gibi yetkililerin sorumluluğunda olduğu anlayışı yerleşik hale getirilmelidir.

Dosya incelemesinde görüldüğü üzere çocuklar hakkında daha çok kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ve hapis cezasının ertelenmesi şeklinde cezalar verilmiştir. Çocuk adalet sisteminde çocuğun mümkün olduğunca yargılama süreci dışında tutularak rehabilite edilmesi temel amaç olarak benimsenmiştir. Bu nedenle ceza mevzuatında da ön görülen uzlaşma, ön ödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi ve erteleme gibi düzenlemelerin de sıklıkla uygulanması sağlanmalıdır.

Suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamanın uzun sürmesi ve Yargıtay'da çocuk dosyalarının aylarca beklemesi nedeniyle suçu kesinleşmemiş çocuklar tutuklu olarak uzun süre kapalı ceza infaz kurumunda kalmaktadır. Bu süreçte sosyal yaşamdan kopan çocuğun eğitimi aksamakta, kişilik gelişimi zarar görmektedir. Tutuklu çocuklara özel açık cezaevi ya da eğitimevi modeli uygulanmalıdır.

Suça sürüklenen çocukların ifadesinin tek seferde alınabilmesi savcılık çocuk bürolarına bağlı olarak adli görüşme odası oluşturulmalıdır. Adli görüşme odalarında görev yapacak adli görüşmecilerin sosyal hizmet, psikoloji ve psikolojik danışmanlık alanında eğitim almış lisans mezunu, en az 3 yıllık mesleki deneyime sahip ve çocukla adli görüşme eğitimi almış kişiler arasından seçilmesi sağlanmalıdır. Görüşme odaları adliye içinde fiziksel konumu ve işleyişi açısından bağımsız bölüm olarak kurulmalıdır.

Adli sisteme giren çocuğun suça sürüklenmesinde velisi ya da vasisinin ihmalinin etkisi tespit edildiğinde ya da mükerrer suç işleyen çocuğa yönelik yaptırımların yerine getirilmesinde ilgisiz davranıldığında, kamu vasiliği kurumunun devreye girmesini sağlayacak yasal alt yapı sağlanmalıdır. Çocuğun suça sürüklenmesine neden olan risklerden korunması ve haklarının sağlanmasına

rehberlik edecek yasal bir temsilci olarak kamu vasisi atanmasıyla ilgili Türk hukuk sistemine uygun bir model geliştirilmelidir.

5.2.3. Politikaya İlişkin Öneriler

Türkiye'de yaklaşık 70 civarında kanun ve yönetmelikte çocukla ilgili düzenleme bulunmaktadır. Mevzuatın dağınık olması suça sürüklenen çocuğa bütüncül yaklaşılmasını engellemektedir. Örneğin ÇKK'nın bazı maddelerinde doğrudan CMK'ya atıfta bulunmuş ve yetişkinler için düzenlenen hükümlerin çocuklara uygulanması öngörülmüştür. Hukuki metinlerde çocukların yetişkinlerin minyatürü olduğu anlayışından vazgeçilerek, çocuğa özgü sosyal refah ve onarıcı adalet yaklaşımının benimsendiği, ceza ve usul kurallarını içeren bir Çocuk ve Gençlik Yasası hazırlanmalıdır.

Adli sistemde çocuk alanı diğer birimler yanında itibarı düşük bir alan olarak algılanmaktadır. Bu yanlış algı ülkenin çocuk koruma politikasının yetersizliğinden kaynaklanmakta ve sistemin kararlı bir yapı sergilemesini engellemektedir. Bu kararsız yapı nedeniyle sistemde sürekli personel kayması yaşanmaktadır. Çocuk adalet alanının geliştirilerek kararlı bir yapıya kavuşturulması ve bu alanda uzmanlaşmanın etkin bir şekilde teşvik edilmesi için politika geliştirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası Pekin Kuralları'na göre 15-18 yaş grubundaki çocuklar için de düzenlenmesi gereken sosyal inceleme raporlarının Çocuk Koruma Kanunu'nda takdire bırakılması nedeniyle genellikle talep edilmemektedir. Adli sisteme giren tüm çocuklar için sosyal inceleme raporu düzenlenmesi yasal zorunluluk haline getirilmelidir.

İç hukukta çocuklara yönelik düzenlemelerle uluslararası mevzuat arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir. ÇKK'da ceza yargılamasına dair hükümler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ek protokoller esas alınarak yeniden gözden geçirilmeli, çocukların haklarını koruması gereken kişi ve kurumların hak ihlali yapmalarının önüne geçilmelidir.

ÇKK'da çocukların korunması amacıyla önerilen ve adli sistemin karara dönüştürdüğü koruyucu destekleyici tedbirlerin uygulamadaki etkinliği izlenmelidir.

Hiçbir kurumun çocuğa hak olarak verilen bir tedbiri herhangi bir mazeretle yerine getirmeme gibi bir hakkı olmamalıdır. Uygulamada bu işi aksatan kurum ve yöneticiler için yaptırım düzenlenmelidir.

Risk altındaki çocukların mümkün olduğunca aile yanında koruma ve bakımının sağlanması çocuk politikasının temelini oluşturmaktadır. Bu anlayış gereği ailelerin çocuklarına uygun bakım ve yetiştirme imkânlarını sunabilmesi için sosyal hizmet ve yardımlarla desteklenmesi gerekir. Yoksulluk ve işsizlikle mücadele, göç, kentleşme ve kente uyum sürecinde ailelerin desteklenmesi, aile parçalanması nedeniyle çocukların ebeveyninden uzaklaşmasının engellenmesi, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvence gibi kamu hizmetlerine ailelerin etkin erişimini kolaylaştıracak desteklerin sunulması amacıyla hak temelli sosyal politikalar geliştirilmelidir.

Çocuklar tarafından işlenen suçların nitelikleri, boyutları ve nedenlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi için periyodik olarak çaba gösterilmelidir. Sistem içinde sabit bir araştırma mekanizması kurularak çocuklarla ilgili suçlar hakkında bilgi toplamak ve bunları değerlendirmek suretiyle çocuk adalet sisteminin geliştirilmesi ve reforma tabi tutulması için gerekli hassasiyet gösterilmelidir.

Çocuk koruma sistemi etkin çalışmadığında çocuk adalet sistemi devreye girmek zorunda kalmaktadır. Sosyal hizmet ve sosyal yardım modellerinin yetersizliği nedeniyle koruyucu destekten mahrum kalan çocuklar; aile, sosyal çevre ve sistemden kaynaklanan pek çok risk faktörü nedeniyle suça sürüklenmektedirler. Doğası gereği riskleri ortadan kaldırmak mümkün olmamakla birlikte, güçlü bir yasal alt yapıya dayalı olarak koruyucu faktörlerin niceliğini ve niteliğini arttırmak mümkündür. Türkiye'nin sosyal yapısı dikkate alınarak risk altındaki tüm çocuk ve aileleri kapsayacak program ve politikaları içeren Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Kanunu'nu hazırlanmalıdır.

Kent yaşamında bazı bölgelerin göç, çarpık kentleşme, işsizlik, suça bulaşma gibi kendine özgü sosyal sorunlarla ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bölgelerde sosyal hizmet modelleri uygulanırken yerel sosyal sorunların çözümüne yönelik uygulamalara ağırlık verilmesine dikkat edilmelidir. Ayrıca risk önleme

çalışmalarında yerel dinamiklerden azami ölçüde yararlanılarak, çözüm noktasında aktif rol almaları sağlanmalıdır.

6. KAYNAKLAR

Açıkgöz R, Yusufoğlu, ÖŞ, 2012. Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(1), 76-117.

Ada Ş, Peker A, 2012. Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulamasının etkililiğinin incelenmesi (Sakarya ili örneği). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 425-38.

Adalet Bakanlığı, 2013. Sosyal çalışma görevlileri için eğitim kitabı. Ankara, Adalet Bakanlığı.

Adalet Bakanlığı, 2014. Adli sicil istatistikleri. Erişim tarihi, 15 Aralık 2015. Erişim adresi, http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2014/63.pdf

Adalet Bakanlığı, 2015. Stratejik plan (2015-2019). Ankara, Adalet Bakanlığı.

Adaman F, Keyder Ç, 2005. Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma. Erişim tarihi, 15 Nisan 2016. Erişim adresi, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf

Adler F, Mueller GO, Laufer WS, Grekul J, 2008. Criminology. Canadian, McGraw Hill.

Ahmad A, Qahar J, Siddiq A, Majeed A, Rasheed J, Jabar F, Knorring AL, 2005. A 2-year follow-up of orphans' competence, socioemotional problems and post-traumatic stress symptoms in traditional foster care and orphanages in Iraqi Kurdistan. Child: Care, Health and Development, 31(2), 203-15.

Aichhorn A, 1935. Wayward youth. New York, Viking Press.

Akbulut B, Acar N, Ziyalar N, Sutütemiz O, Akço S, Şişmanlar Ş, 2015. Hakim ve Cumhuriyet savcıları için çocuk adalet sistemi el kitabı. Ankara, Yorum Matbaacılık.

Akçay P, 2011. Onarıcı adalet modeli çerçevesinde uzlaştırma ve çocuk mahkemelerinde uygulanması. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 129-44.

Akço S, 2012. Demir parmaklıklar ardındaki çocuklar. Erişim tarihi, 05 Mart 2015. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=UsyAx016SUI

Akduman GG, Akduman B, Cantürk G, 2007. Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. Türk Pediatri Araştırmaları, 42(4), 156-61.

Aksoy-Retornaz EE, 2014. Beccaria'nın hapis cezasına bakışı üzerine bir değerlendirme. TBB Dergisi, 112, 94-106.

Aksu H, Karakoç-Demirkaya S, Gürbüz-Özgür B, Gün B, 2013. Aydın ilinde bir yıldaki çocuk ve ergen adli olguların değerlendirilmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14(4), 369-77.

Akyüz E, 2011. Suça sürüklenen çocukların hakları. In: Suça sürüklenen ve mağdur çocuklar. Eds: Hançerli S, Sevinç B. Ankara, SABEV Yayınları, 60-73.

Akyüz E, 2013. Çocuk hukuku: çocukların hakları ve korunması. 3. baskı. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Akyüz Y, 2011. Türk eğitim tarihi açısından suçlu çocuk kavramına bir bakış ve ilk önemli araştırma. In: Suça sürüklenen ve mağdur çocuklar. Eds: Hançerli S, Sevinç B. Ankara, SABEV Yayınları, 54-59.

Altunbaş U, 2014. İstanbul'da suça sürüklenen çocukların yaşadığı mahallelerde arazi değerleri. Planlama, 24(3), 182-88.

Altuner D, Engin N, Gürer C, Akyay İ, Akgül A, 2009. Madde kullanımı ve suç ilişkisi: Kesitsel bir araştırma. Tıp Araştırmaları Dergisi, 7(2), 87-94.

Antakyalıoğlu Ş, 2012. Demir parmaklıklar ardındaki çocuklar. Erişim tarihi, 05 Mart 2015. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=UsyAx016SUI

Antakyalıoğlu Ş, Bayram G, 2015. Çocuk adalet sistemi sorun tespit raporu. Ankara, ÇAÇAV.

Araz Y, 2013. Osmanlı toplumunda çocuk olmak. İstanbul, Kitap Yayınevi.

Ariés P, 1962. Centuries of childhood: a social history of family life. New York, Alfred A. Knopf.

Arkonaç SA, 2014. Psikolojide söz ve anlam analizi: Niteliksel duruş. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

ASPB, 2015. Çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyon starteji belgesi. Ankara, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

ASPB, 2016. Çocuk destek merkezleri. Erişim tarihi, 15 Mart 2016. Erişim adresi, http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr

Atılgan A, Ümit-Atılgan E, 2009. Çocuk hakları paradigması ve çocuk ceza yargılamasına hâkim olan ilkeler açısından türkiye'deki düzenleme ve uygulamaların değerlendirilmesi. Ankara, İnsan Hakları Ortak Platformu Yayınları.

Atılgan-Ümit E, Yağcıoğlu S, Çavdar Y, 2014. Çocuklarla adli görüşme için rehber. Ankara, Adalet Bakanlığı ve UNICEF.

Austin VL, Sciarra DT, 2013. Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Avcı M, 2008. Tutuklu çocuklar üzerine bir araştırma: Çocukların suça yönelmesinde etkili olan toplumsal nedenler ve çözüm önerileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 49-73.

Avrupa Konseyi, 2013. Avrupa konseyi bakanlar komitesi çocuk dostu adalete ilişkin rehber. Strasbourg, Avrupa Konseyi Yayını.

Avşar-Kurnaz Ş, 2007. Çocuk yoksulluğu. Aile ve Toplum, 3(12), 47-55.

Aydın, B 2013. Çocuk ve ergen psikolojisi. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydoğan R, Şahin R, 2015. Cezaevi, damga ve işsizlik bağlamında hükümlüyü incelemek. Türkiye'de Denetimli Serbestlik Onuncu Yıl Sempozyumu. İstanbul, Adalet Bakanlığı, 1-15. Erşim tarihi, 13 Nisan 2016. Erişim adresi, http://www.sempozyumds.com

Bal H, 2013. Suç sosyolojisi. Isparta, Fakülte Kitabevi Yayınları.

Ballar S, 1998. Çocuk hakları. İstanbul, Beta Basım Yayın.

Balo YS, 2005. Çocuk koruma kanunu ve uygulaması. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Barış İ, 2008. Sokakta yaşayan çocuklar ve aileleri: İstanbul örneği. Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baş T, Akturan U, 2008. Nitel araştırma yöntemleri: Nvivo ile nitel veri analizi. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Batı Adliyesi, 2015. Çocuk görüşme odaları. Erişim tarihi, 13 Aralık 2015. Erişim adresi, http://www.ankarabati.adalet.gov.tr/Menuler/Cocukgorusme/Cocukgorusme.html

Bay A, 2014. Osmanlı toplumunda evlatlıklar ve hukukî durumları. Turkish Studies, 9(4), 149-63.

Baykara-Acar Y, Gökçearslan-Çiftçi E, 2011. Çocuk suçluluğunda aileyle ilgili risk faktörleri ve ailenin güçlenmesinin önemi. In: Sosyal dışlanma ve aile: Sosyal hizmet müdahalelerinde güçlendirme yaklaşımı. Eds: Özkan Y, Ankara, Maya Akademi Yayınevi, 51-69

Baykara-Acar Y, 2011a. İstisnai öyküler: Cinsel suçtan hükümlü çocukların yaşam öyküleri. Ankara, Maya Akademi Yayınevi.

Baykara-Acar Y, 2011b. Çocuk adalet sisteminde sosyal hizmetin rolü. In: Suça sürüklenen ve mağdur çocuklar. Eds: Hançerli S, Sevinç B. Ankara, SABEV Yayınları, 231-39

Baykara-Acar Y, 2013. Çocuk adalet sisteminde ne çalışır: Değerlendirme, tretman programları ve kanıt temeli. In: Sosyal politika ve kamu yönetimi bileşenleriyle sosyal hizmet. Eds: Acar H, Negiz N, Akman E. Ankara, Maya Akademi, 169-180

Baykara-Acar Y, 2015. Adli sosyal hizmet ve Türkiye'de çocuk adalet sisteminin tarihi. In: Türkiye'de adalet sistemi ve adli sosyal hizmet. Eds: İçağasıoğlu-Çoban A, Attepe-Özden S. Ankara, Başkent Üniversitesi, 32-68

Baykara-Acar Y, Tekin U, 2007. Almanya gençlik adalet ve yardım sisteminde sivil toplum örgütlerinin rolü: Köln örneği. Uluslararası Hukuk ve Politika, 3(12), 85-98.

Baykara-Acar Y, Kırımsoy E, Koman E, Karagöz D, 2012. Çocuk adalet sistemi odağında kanunla ihtilaf halindeki çocukların durumu (araştırma raporu). In: Türkiye'de çocuk adalet sisteminin yönetimi. Eds: İHOP, Ankara, İnsan Hakları Ortak Platformu, 21-99.

Bayram N, Nyquist H, Bilgel N, 2006. Juvenile delinquency in Turkey: descriptive study. The Social Seciences, 1(4), 256-63.

Bazeley P, Jackson K, 2015. NVivo ile nitel veri analizi. Ankara, Anı Yayıncılık.

Bennett S, Nelson JK, 2010. Adult attachment in clinical social work: Practice, research and policy. USA New York, Springer.

Bennett T, Holloway K, Farrington D, 2008. The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis. Aggression and Violent Behavior, 13(2), 107-18.

Berg BL, Lune H, 2015. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Konya, Eğitim Yayınevi.

Biçer Ü, Tırtıl L, Kurtaş Ö, Aker T, 2009. Adli psikiyatri. Klinik Gelişim, 22, 126-32.

Bircan S, Erden G, 2011. Madde bağımlılığı: Aileyle ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 18(3), 211-22.

Birleşmiş Milletler, 29.11.1985. 40/33 sayılı karar "Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları: Pekin Kuralları".

Blatier C, 1998. The specialized jurisdiction in France: A better chance for minors. International Journal Of Law, Polity and the Family, 12(2), 146-60.

Blatier C, 1999. Juvenile justice in France: The evolution of sentencing for children and minor delinquents. British Journal of Criminology, 39(2), 240-52.

Bowlby J, 2012a. Bağlanma. İstanbul, Pinhan Yayıncılık.

Bowlby J, 2012b. Sevgi bağlarının kurulması ve bozulması. İstanbul, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Boyacıoğlu AÖ, Bakacak AG, 2009. Denetimli serbestlikte gönüllülüğün önemi: Çocuk suçluluğu açısından toplumsal farkındalık ve duygudaşlık oluşturma. In: Konferans kitabı: Çocuklar için gönüllü ol. Ankara, ÖZGEDER, 49-55.

Bradt L, Bie MB, Visscher SD, 2014. Victim-offender mediation and social work: Focus groups with mediators in Flanders. International Social Work, 57(2), 121-30.

Braithwaite J, 2002. Restorative justice and responsive regulation. New York, Oxford University Press.

Brown SE, Esbensen FA, Geis G, 2010. Criminology: Explaining crime and its context, 7th ed. Cincinnati, Ohio, Anderson Publishing.

Brugman D, Aleva AE, 2004. Developmental delay or regression in moral reasoning by juvenile delinquents. Journal of Moral Education, 33(3), 321-338.

Burcu E, Danacıoğlu N, Vazsonyi AT, 2007. Arkadaş grubuna sahip olmaya verilen önemin gençlerin vandalizmi üzerindeki etkisi. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 24(2), 23-44.

Burfeind J, Bartusch D, 2006. Juvenile delinquency: An integrated approach. Sudbury, Massachusetts, Jones and Bartlett Publishers.

Burger J, 2006. Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri. İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Butcher JN, Mineka S, Hooley, JM, 2013. Anormal psikoloji. İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Büker H, Gültekin S, 2015. Çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyon eğitimi eğitici el kitabı, 2. baskı. Ankara, ASPB.

Cankurtaran-Öntaş Ö, 2006. Çocuk hakları perspektifi bağlamında karakol ve çocuk şubesinde çalışan polislerin suça yönelen çocuklara yaklaşımları. Polis Bilimleri Dergisi, 8(3-4), 49-78.

Cankurtaran-Öntaş Ö, 2008. Çocuk adalet sistemi ve çocuk polis ilişkisi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19(2), 21-37.

Cankurtaran-Öntaş Ö, Baykara-Acar Y, 2005. Türkiye'de çocuk suçluluğu olgusu. In: Gözetim görevlileri eğitim programı, Eds: Uluğtekin S. Ankara, Dostlar Dayanışma Derneği Yayınları, 93-107.

Canter D, 2011. Suç psikolojisi. Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık.

Carrabine E, Cox P, Lee M, Plummer K, South N, 2009. Criminology: A sociological introduction. London and New York, Routledge Taylor and Francis Group.

Cohen E, Rotton J, 2000. Weather seasonal trends and property crimes in minneapolis, 1987-1988: A moderator-variable time-series analysis of routine activities. Journal of Environ mental Psychology, 20(3), 257-72.

Cohen LE, Felson M, 1979. Social change and crime rate trends: A routine activity approach. American Sociological Rewiew, 44(4), 588-608.

Cooke D, 1998. Cross-cultural aspect of psychopaty. In: Psychopaty: Antisocial, criminal and violent behavior, Eds: Million T, Simonsen E, Birket-Smith M, Davis R. New York, Guilford, 260-276.

Costanza-Baldry A, 1998. Victim-offender mediation in the ıtalian juvenile justice system: the role of social worker. British Journal of Social Work(28), 729-44.

Cömertler N, Kar M, 2007. Türkiye'de suç oranının sosyo-ekonomik belirleyicileri: Yatay kesit analizi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62(2), 37-57.

Creswell JW, 2013. Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. Ankara, Eğiten Kitap.

Creswell JW, Plano-Clark VL, 2015. Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi. Ankara, Anı Yayıncılık.

CTE, 2009. Fransa çocuk adalet sistemi ve mağdur hizmetleri çalışma ziyareti raporu. Ankara, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü.

CTE, 2015. Birim faaliyet raporu (2014). Ankara, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü.

CTE, 2016. Cezaevinde kalanların yaş gruplarına göre dağılımı. Erişim tarihi, 30 Nisan 2016. Erişim adresi, http://www.cte.adalet.gov.tr

Çakmak S, 2013. Çocuk Koruma Kanunu'an göre verilen koruyucu ve detsekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında sorunlar ve çözüm önerileri. Uluslararası Çocuklar İçin Adalet Sempozyumu, Ankara, Türkiye Adalet Akademisi, 7-22

Çam-Göker E, 2010. Sosyal inceleme ve mesleki raporlarda suça itilen çocuklar: Koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çankaya İ, 2011. İlköğretimde akran zorbalığı. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24(1), 81-92.

Çeliköz N, Seçer Z, Durak T, 2008. Suç işleyen ve işlemeyen çocukların düşünme becerileri ve ahlaki yargılarının incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 25, 335-50.

Çetintürk E, 2009. Ceza adalet sisteminde uzlaştırma. İstanbul, HD Yayıncılık.

Çınkır Ş, Karaman-Kepenekçi Y, 2003. Öğrenciler arası zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 34, 236-53.

Çoban S, 2014. Bazı sosyal etkenlerin çocuk suçluluğu ile ilişkisi üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 31(2), 77-95.

Çolak B, 2015. Mahpus damlarının inşası. Güncel Hukuk, 4, 12-14.

Çöpür M, Elmas İ, Can Y, 1995. Madde bağımlılığı ve antisosyal kişilik. Kriz Dergisi, 3(1-2), 194-96.

Dandurand Y, Griffiths CT, 2013. Onarıcı adalet programları el kitabı. Ankara, BM Yayını.

Danış Z, Şahbikan İ, 2014. Suça sürüklenmiş çocukların yeniden toplumsallaşma sürecinde ve insan hakları bağlamında sosyal hizmet yaklaşımlarının yeri ve önemi. Tarih Okulu Dergisi, 7(18), 627-51.

Delikara İ, 2002. Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. In: I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu, Eds: Kırımsoy E. Ankara, UNICEF, 147-60

Dematteo D, Marczyk G, 2005. Risk factors, protective factors, and the prevention of antisocial behavior among juveniles. In: Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment and Intervention, Eds: Heilbrun K, Goldstein NE, Redding RE. New York, Oxford University Press, 19-44

Demirdöven İH, 2005. Suç ve çocuk kavramlarına felsefece bir bakış. In: Gözetim görevlileri eğitim programı, Eds: Uluğtekin S. Ankara, Dostlar Dayanışma Derneği Yayınları, 9-22.

Demiröz F, Altındağ Ö, 2013. 5395'in değişen yüzü: Sosyal çalışma görevlileri üzerine düşünceler. In: Uluslararası Çocuklar İçin Adalet Sempozyumu. Ankara, Türkiye Adalet Akademisi, 112-17.

Demirtaş İ, 2012. İnceleme raporu: Aile ve çocuk mahkemesi uzmanlarının yaşadıkları sorunlar. Erişim tarihi, 17 Nisan 2016. Erişim adresi, http://www.icdenetim.adalet.gov.tr/raporlar/yayinlanan_rapor/2012-3.pdf

Deveci H, Karadağ R, Yılmaz F, 2008. İlköğretim öğrencilerinin şiddet algıları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(24), 351-68.

Dinler V, İçli T, 2009. Suç ve yoksulluk etkiselliği. In: Uluslararası Davraz Kongresi. Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2469–86.

Doğangün B, Evli S, 2016. Ceza sorumluluğunun değerlendirilmesi. In: Adli sosyal hizmet müdahale ve yaklaşım, Eds: Yücel D, Gönültaş B. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 165-77.

Dolu O, 2009a. Bir fırsat olarak suç: Suçun durumsal belirleyicileri, suç fırsatları ve rutin faaliyetler teorisi. Polis Bilimleri Dergisi, 11(2), 1-30.

Dolu, O, 2009b. Rasyonel bir tercih olarak suç: Klasik okul felsefesinin suçu açıklama ve önleme kapasitesinin değerlendirilmesi. Polis Bilimleri Dergisi, 11(4), 89-120.

Dolu O, 2012. Suç teorileri: Teori, araştırma ve uygulamada kriminoloji, 4. baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Dolu O, Büker H, 2009. Caydırıcılığın sınırları: Caydırıcılık eksenli suç önleme ve mücadele politikalarına eleştirel bir yaklaşım. Polis Bilimleri Dergisi, 11(3), 1-22.

Dolu O, Uludağ Ş, Büker H, 2012. Children, crime and justice in turkey: A critical analysis of turkey juvenile justice system. Den Haag, OBT Publications.

Dönmezer S, 1984. Kriminoloji, 7. baskı. İstanbul, Filiz Kitabevi.

DS, 2016. Denetimli serbestlik müdürlüklerine infaz için gelen karar sayılarının dağılımı. Erişim tarihi, 01 Mart 2016. Erişim adresi, http://www.cte-ds.adalet.gov.tr

Duman N, 2001. Uçucu madde bağımlılığı olan çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmet müdahalesi. In: İnsani gelişme ve sosyal hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar'a armağan. Ankara: H.Ü. SHY Yayını.

Durgun Ö, 2011. Türkiye'de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 6(1), 143-54.

Ediz A, Türe H, 2015. Ankara ilinde çocuk suçluluğuna yönelten sebeplerin chaid analiziyle incelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14(54), 247-50.

Elitok Ö, 2015. Akranlar arası cinsel suçların ceza mahkemelerine yansıması: Ergenlik merakı mı, cinsel istismar mı. In: Türkiye'de adalet sistemi ve adli sosyal hizmet. Ankara, Başkent Üniversitesi, 717-21.

Elliott DS, Ageton SS, Canter RJ, 1979. An ıntegrated theoretical perspective on delinquent behavior. Journal of Research in Crime and Delinquency, 16(1), 3-27.

Ellis L, Walsh A, 1997. Gene-based evolutionary theories in criminology. Criminology, 35(2), 229-76.

Erbay E, 2013. Çocuk hakları. İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi.

Erbay E, Güneş DK, Ege A, Baksi Y, Civelek F, 2015. 2010-2012 yılları arası koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının incelenmesi: Ankara 1. Çocuk Mahkemesi örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 26(2), 31-51.

Erder S, 2006. Refah toplumunda getto. İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan O, 2011. Çocuk hakları. İstanbul, Acar Basım.

Ereş F, 2014. Lise öğrencilerinin okuldan kaçma nedenlerinin değerlendirilmesi. GEFAD, 34(3), 321-36.

Erikson EH, 2014. İnsanın 8 evresi. İstanbul, Okyan Us Yayıncılık.

Erkan R, Erdoğdu MY, 2006. Göç ve çocuk suçluluğu. Aile ve Toplum, 3(9), 79-90.

Erol N, 2004. Korunma altındaki çocuklar. In: Yuvalar sorunun mu, yoksa çözümün mü parçası? Eds: Uslu R. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 33-140

Erükçü G, Akbaş E, 2012. Türkiye'de çocuk mahkemeleri uygulamalarına eleştirek bir bakış. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(3), 135-153.

Farineau HM, 2016. An ecological approach to understanding delinquency of youths in foster care. Deviant Behavior, 37(2), 139–50.

Farrington DP, Jolliffe D, Loeber R, Stouthamer-Loeber M, Kalb LM, 2001. The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of boys' delinquency. Journal of Adolescence, 24(5), 579-97.

Fishbein DH, 1990. Biological perspectives in criminology. Criminology, 28(1), 27-72.

Fox D, Arnull E, 2013. Social work in the youth justice system. Berkshire, McGraw- Hill Education.

Geldard K, Geldard D, 2013. Ergenler ve gençlerle psikolojik danışma. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gerring RJ, Zimbardo PG, 2013. Psikoloji ve yaşam. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Gibson CL, Krohn, MD, 2013. Handbook of life-course criminology. New York: Springer.

Gizir CA, 2007. Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(28), 113-28.

Gladding S, 2012. Aile terapisi: Tarihi, kuram ve uygulamaları. Ankara, Türk PDR Derneği.

Glesne C, 2013. Nitel araştırmaya giriş, 2. baskı. Ankara, Anı Yayıncılık.

Goldkind L, 2011. A leadership opportunity for school social workers: Bridging the gaps in school reentry for juvenile justice system youths. Children and Schools, 33(4), 229-39.

Gökçen C, Dursun OB, 2012. Bir eğitim hastanesi çocuk psikiyatri birimine gönderilen adli olguların incelenmesi. Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 25(3), 238-43.

Göker Z, Tural-Hesapçıoğlu S, Sarp KS, Tanrıöver-Kandil S, 2006. KTÜ Tıp Fakültesi çocuk–ergen ruh sağlığı ve hastalıkları polikliniğine son iki yılda başvuran adli olguların değerlendirilmesi. Adli Tıp Dergisi, 20(3), 1-5.

Gökulu G, 2013. Onarıcı adalet kavramı ve uygulamaları. In: Suçun sosyolojisi cezanın felsefesi, Eds: Önkal G, Sarı Ö. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık 79-97.

Gölcüklü F, 1956. Türkiye'de çocuk suçluluğu. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 11(3), 151-81.

Gönen Z, 2012. Yoksulluğun suçlulaştırılması, suçun ırksallaştırılması: Kapitalizmin tarihsel mirası ve türkiye örneği. Praksis, 28, 57-80.

Görgülü T, Cankurtaran-Öntaş Ö, 2013. Hükümlülerin suç dvarnışının nedenlerine ve suç davranışı risk faktörlerine ilişkin düşünceleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 24(2), 59-82.

Gül SK, Güneş İD (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 79-101.

Güler A, Halıcıoğlu MB, Taşğın S, 2015. Sosyal bilimlerde nitel araştırma, 2. Basım. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Güler M, 2010. Sosyal psikoloji bakış açısından çocuk ve ergenlerde suçlu davranış gelişimi. TBB Dergisi(89), 355-72.

Gültekin-Akduman G, Akduman B, Cantürk G, 2007. Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. Türk Pediatri Araştırmaları, 42(4), 156-61.

Günşen-İçli T, 2009. Çocuk suç ve sokak. Ankara, ASAGEM.

Haas H, Farrington DP, Killias M, Sattar G, 2004. The ımpact of different family configurations on delinquency. British Journal of Criminology, 44(4), 520-32.

Hall S, Critcher C, Jefferson T, Clarke J, Roberts B, 1978. Policing the crisis: Mugging, the state, and law and order (critical social studies). New York, Holmes and Meier.

Hammerberg T, 2009. Çocuklar ve çocuk adalet sistemi: İyileştirmeye yönelik öneriler. Ankara, İnsan Hakları Ortak Platformu.

Hammond L, Thole K, 2011. Görüşme ve ifade. İn: Suç psikolojisi, Eds: Canter D. Ankara, İmge Kitabevi, 283-304.

Hancı İH, 1995. Gecekondulaşma ve çocuk suçluluğu. Adli Tıp Dergisi, 11(1-4), 55-62.

Heinz W, Cornelius I, Pailer R, 2005. Suç ve ceza hukuku istatistikleri ışığında baden-württemberg'de genç insanların suçluluğu. In: Çocuklar ve suç-ceza Eds: İçel K. Ankara, Seçkin Yayıncılık. 208-30.

Henry B, Moffitt TE, 1997. Neuropsychological and neuroimaging studies of juvenile delinquency and adult criminal behavior. In: Handbook of antisocial behavior, Eds: Stoff DM, Breiling J, Maser JD. New York: Wiley, 280-88

Heywood C, 2003. Batı'da çocukluğun tarihi. İstanbul, Kitap Yayınevi.

Hirschi T, Hindelang MJ, 1977. Intelligence and delinquency: A revisionist review. American Sociological Review, 42(4), 571-87.

Hollin C, 2002. Psychology and crime: An introduction to criminological psychology. London and New York, Routledge Taylor and Francis Group.

HSYK, 2015. Hakim ve Cumhuriyet savcılarına ilişkin istatistiki bilgiler. Erişim tarihi, 10 Aralık 2015. Erişim adresi, http://www.hsyk.gov.tr/dosyalar/istatistikler/H-S-istatistikler-22-07-2015.pdf

İçli T, 2013. Kriminoloji. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

İHA, 2016. Çocuklar güven içinde ifade verecek. Erişim tarihi, 18 Ocak 2016. Erişim adresi, http://www.iha.com.tr

Ioannou M, Greenall PV, 2011. Zihinsel bozukluk ve suç. In: Suç psikolojisi, Eds: Canter D. Ankara, İmge Kitabevi, 113-38

İpek Aİ, 2014. Suça sürüklenen çocukların muhakemesi. Ankara, Adalet Yayınevi.

İrtiş V, 2010. Understanding juvenile penal justice of turkey. In: The criminalisation of yought, Eds: Bailleau F, Cartuyvels Y. Brussels, Vubpress 231-55.

İrtiş V, 2012. Çocuk ceza adaletini çifte şiddet bağlamında düşünmek. In: Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-V Sempozyumu. İstanbul, İstanbul Barosu, 46-56.

İrtiş, V. (2015). Çocuk ve genç ceza adaleti politikaları: Muğlâklaşan sınırlar, yetişkinleştirilen çocuk ve gençler. Amme İdaresi Dergisi, 48(1), 89-110.

Işık H, 2006. Çocuk suçluluğu ve okullar ile ilişkisi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2), 287-99.

Işıktaç Y, 2013. Adalet psikolojisi. İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

James A, 2001. Yeni çocukluk sosyolojisinde sorunlar yaklaşımlar ve pratikler. In: Dünya'da ve Türkiyede değişen çocukluk, Eds: Onur B. Ankara, AÜ Yayınları, 27-36.

Johansson K, Palm T, 2003. Children in trouble with the law: Child justice in Sweden and South Africa. International Journal of Law Policy and Family, 17(3), 308-37.

Jongsma AE, Peterson LM, McInnis WP, Bruce TJ, 2014. Çocuk psikoterapisi tedavi planlayıcısı. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Juby H, Farrington DP, 2001. Disentangling the link between disrupted families and delinquency. British Journal of Criminology, 41(1), 22-40.

Junger-Tas J, Decker SH, 2006. International handbook of juvenile justice. New York, Springer.

Kadushin A, Kadushin G, 2016. Sosyal hizmet görüşme teknikleri. Ankara, Nika Yayınevi.

Kağıtçıbaşı Ç, 2010. Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Kapcı EG, 2004. İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(1), 1-13.

Karaaslan B, Boz H, 2013. Samsun Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nde muayene edilen ve rapor düzenlenen çocuk olguların değerlendirilmesi. Adli Tıp Dergisi, 27(1), 36-43.

Karakurt E, 2008. Sürdürülebilir bir kentsel yaşam açısından sosyal sermayenin önemi. Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10(2), 76-100.

Karakuş B, 2015. Türkiye'de sosyal hizmet uzmanı sayıları ve istihdam açısından durumları. Erişim tarihi, 18 Nisan 2016. Erişim adresi, http://www.shudernegi.org

Karaman-Kepenekçi Y, Akyüz E, 2005. Suça yönelen çocuğun hakları. In: Gözetim görevlileri eğitim programı, Eds: Uluğtekin S. Ankara, Dostlar Dayanışma Derneği Yayınları, 23-47.

Karataş K, Ayaz H, 2015. Bilirkişi sıfatıyla tekrar suç işleyen çocuklarda sosyal inceleme raporu düzenlemenin güçlükleri. In: Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet. Ankara, Başkent Üniversitesi, 571-81.

Karataş Z, 2015. Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarında sosyal hizmet müdahalesinin önemi. Denetimli Serbestlik 10. Yıl Sempozyumu. İstanbul, Adalet Bakanlığı, 1-17. Erişim tarihi, 15 Nisan 2016. Erişim adresi, http://www.sempozyumds.com/bildiriler/zkaratas_bildiri.pdf

Karataş Z, Dağdelen G, 2014. Çocukların risklerden korunmasında erken tanı ve uyarı sisteminin önemi. Türkiye'de Çocuğun Refahı ve Korunması Kapsayıcı Bir Yaklaşım Arayışı Sempozyumu. Kocaeli, Gündem Çocuk Derneği, 301-15.

Karataş Z, Kılıçarslan F, 2013. Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde aile terapisinin rolü. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 109-28.

Kayma-Güneş D, Olungan O, 2015. Aile ve çocuk mahkemelerinde çalışan uzmanların uygulamada karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara, Başkent Üniversitesi, 217-33.

Keels M, 2008. Second- generation effects of chicago's gautreaux residential mobility program on children's participation in crime. Journal of Research on Adolescence, 18(2), 305–52.

Kıraç Z, 2012. Demir parmaklıklar ardındaki çocuklar. Erişim tarihi, 05 Mart 2015. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=UsyAx016SUI

Kıraç Z, 2015a. Bir çocuk daha intihar etti. Erişim tarihi, 10 Mart 2016. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=7AFXnmP2p9I

Kıraç Z, 2015b. Farkında mısınız programı. Erişim tarihi, 05 Mayıs 2015. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=sDzi-bHQC0o

Kırımsoy E, 2011. Çocuk ve gençlik suçluluğuna müdahale: Almanya örneği. In: Suça sürüklenen ve mağdur çocuklar. Ankara, SABEV Yayınları, 42-53.

Kırımsoy E, 2015. Çocuk cezaevleri kapatılsın girişimi. Erişim tarihi, 15 Şubat 2016. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=zxHMkE6zom4

Kızmaz Z, 2004. Öğrenim düzeyi ve suç: Suç-okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 291-319.

Kızmaz Z, 2005a. Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2), 149-74.

Kızmaz Z, 2005b. Kriminolojide yeni yönelimler: Bütünleşik suç kuramları-I. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 349-77.

Kızmaz Z, 2005c. Ceza veya kriminal yaptırımın suç oranları üzerindeki caydırıcı etkisi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 210-31.

Kızmaz Z, 2007. Mükerrer suçlulukla ilgili değişkenler. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2), 227-49.

Kızmaz Z, 2015. Cezaevinin ve hapsetmenin suçu engellemedeki etkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(17), 44-68.

Kızmaz Z, Bilgin R, 2010. Sokakta çalışan/yaşayan çocuklar ve suç: Diyarbakır örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(32), 269-311.

Kocadaş B, 2007. Düşük sosyo-ekonomik yapı suç ilişkisi: Malatya'da çocuk suçluluğu. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 10(1), 157-86.

Koçyıldırım G, 2015. Çocuk mahpuslar ve çocuk suçluluğu. Erişim tarihi, 05 Mayıs 2015. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=sDzi-bHQC0o

Kolbüken B, 2012. Herşey çocuklar için: Ya adalet. In: Türkiye çocuk adalet sistemine sivil toplum gözüyle bakış projesi kitabı, Eds: Çavdar Y, Kolbüken B. Ankara, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 16-31.

Koray M, 2007. Sosyal politikanın anlamı ve işlevini tartışmak. Çalışma ve Toplum, 4(15), 19-56.

Kramer GP, Bernstein, DA, Phares V, 2014. Klinik psikolojiye giriş. Ankara, Mentis Yayıncılık.

Kunter N, 1951. Türkiyede suçluluğun içtimai amilleri. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(4), 98-121.

Kurtuluş A, Salman N, Günbet G, Boz B, Cenger CD, Acar, K, 2009. Denizli ilinde 12-15 yaş arasındaki suça sürüklenen çocukların sosyodemografik özellikleri. Pamukkale Tıp Dergisi, 2(1), 8-14.

Kuş E, 2012. Nicel nitel araştırma teknikleri. Ankara, Anı Yayıncılık.

Kümbetoğlu B, 2012. Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma, 3. Basım. İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Lanier MM, Henry S, 2010. Essential criminology. Philadelphia, Westview Press.

Lennox C, 2014. The health needs of young people in prison. British Medical Bulletin, 112(1), 17-25.

Liebmann M, 2007. Restorative justice: How it works. London, Jessica Kingsley Publishers.

Malik HA, 1932. Türkiyede suçlu çocuk. Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Mann EA, Reynolds AJ, 2006. Early ıntervention and juvenile delinquency prevention: Evidence from the Chicago longitudinal study. Social Work Research, 30(3), 153-67.

Matza D, 1964. Delinquency and drift. New York, John Wiley and Son.

Mavili-Aktaş A, 2015. Ben ve ailem. Konya, Atlas Akademi.

Mavili A, 2014. Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması. Ankara, Elma Yayınevi.

Mayring P, 2011. Nitel sosyal araştırmaya giriş. Ankara, BilgeSu Yayıncılık.

McCord J, 1977. A comparative study of two generations of native americans. In: Theory in criminology, Eds: Meier F. Beverly Hills, CA, Sage, 83-92.

MEB, 2011. Aşamalı devamsızlık yönetimi. Ankara, İlköğretim Genel Müdürlüğü.

Merriam SB, 2013. Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Merter F, Şekerci H, 2015. Değerlerin kaybolma durumuna ilişkin sınıf öğretmeni görüşlerinin değerlendirilmesi. Turkish Studies, 10(3), 851-74.

Miller JM, 2009. 21st century criminology: A reference handbook. California, SAGE Publications.

Mingione E, 2013. Güney avrupa refah modeli ve yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele. In: Sosyal Politika Yazıları, Eds: Buğra A, Keyder Ç. İstanbul, İletişim Yayınları, 261-86.

Mutlu E, 2012. çocuk koruma kanunu kapsamında sağlık tedbirinin uygulanması: AMATEM örneği. In: Türkiye Çocuk Adalet Sistemine Sivil Toplum Gözüyle Bakış, Eds: Çavdar Y, Kolbüken B. Ankara, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 62-9.

Nadir U, 2015. Danışmanlık tedbiri uygulamalarında görev alan sosyal çalışma görevlilerinin öz yeterlilik ve kurumsal yeterliliklerinin değerlendirilmesi. Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet Sempozyumu. Ankara, Başkent Üniversitesi, 485-91

Nazlı S, 2001. Aile danışmanlığı. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Neuman WL, 2012. Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar I-II. cilt, 5. Baskı. İstanbul, Yayın Odası.

O'Brien M, Yar M, 2008. Criminology: The key concepts. London and New York, Routledge Taylor and Francis Group.

Oktik N, 2013. Sosyal sapma ve suçun sosyolojisine kuramsal yaklaşımlar. In: Suçun sosyolojisi cezanın felsefesi: Temel kavramlar, Eds: Önkal G, Sarı Ö. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 3-43.

Onur B, 2005a. Türkiye'de çocukluğun tarihi. Ankara, İmge Kitabevi.

Onur B, 2005b. Çocukluğun dünü ve bugünü. Kebikeç(19), 99-112.

Onur B, 2011. Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm, 9. baskı. Ankara İmge Kitabevi.

Ögel K, 2012. Demir parmaklıklar ardındaki çocuklar. Erişim tarihi, 05 Mart 2015. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=UsyAx016SUI

Ögel K, 2014. Çocuk, suç ve bireyselleştirilmiş iyileştirme. Ankara, Adalet Bakanlığı.

Ögel K, Aksoy A, 2007. Tutuklu ve hükümlü ergenlerde madde kullanımı. Bağımlılık Dergisi, 8, 11-7.

Özbek M, 2008. Suça sürüklenen çocuklara yönelik onarıcı adalet programları ve çocuk arabuluculuğu. İstanbul, Beta.

Özbek M, 2010. Çağdaş ceza adaleti sistemlerinde alternatif çözüm arayışları ve arabuluculuk uygulaması. Kazancı Hukuk Dergisi(1), 116-83.

Özden PP, Ün KH, İnce Y, 2007. Kentsel suç, mekan ve dönüşüm: Üsküdar ve Fatih ilçeleri üzerinden sorgulama. V. Kamu Yönetimi Forumu, 18-20 Ekim 2007, Kocaeli.

ÖZGEDER, 2005. Islahevleri ve cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü durumda bulunan çocukların sosyal ve yasal koşullarının iyileştirilmesi. Ankara, Öz-Ge Der Yayınları.

Özgün N, 2012. Demir parmaklıklar ardındaki çocuklar. Erişim tarihi, 05 Mart 2016. Erişim adresi, https://www.youtube.com/watch?v=UsyAx016SUI

Özkan Y, Çiftçi EG, 2010. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. İlköğretim Online, 9(2), 576-86.

Özmen İ, 2013. Velayet hukuku davaları: Çocuk hakları, aile ve çocuk mahkemeleri, 3. baskı. Ankara, Adalet Yayınevi.

Özmen R, 2004. Türk Medeni Kanunu. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Öztürk B, Erdem M, 2005. Uygulamalı ceza hukuku ve emniyet tedbirleri hukuku, 8 baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Patton MQ, 2014. Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Payne M, 2014. Modern social work theory, 4th ed. Hampshire, Palgrave Macmillan.

Perlmutter M, Hall E, 1992. Adult development and aging. New York, John Wiley and Sons.

Polat O, 2001. Çocuk ve şiddet. İstanbul, Der Yayınları.

Polat O, 2009. Kriminoloji: Kriminalistik üzerine notlar. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Polat O, 2013. Klinik adli tıp. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Prout A, James A, 1997. A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. In: Constructing and reconstructing childhood: Contemporary ıssues in the sociological study of childhood, Eds: Prout A, James A. London, Falmer Press, 7-32.

Rafter N, 2009. The origins of criminology. New York, Routledge Taylor and Francis Group.

Raine A, Lui JH, 1998. Biological predispositions to violence and their implications for biosocial treatment and prevention. Psychology Crime and Law, 4, 107-25.

Rakt MV, Nieuwbeerta P, Apel R, 2009. Association of criminal convictions between family members: Effects of siblings, fathers and mothers. Criminal Behaviour and Mental Health, 19, 94–108.

Resmi Gazete. 20.10.1982. 2709 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası".

Resmi Gazete. 27.05.1983. 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler Kanunu".

Resmi Gazete. 13.04.2001. 24372 sayılı "Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği".

Resmi Gazete. 12.10.2004. 5237 sayılı "Türk Ceza Kanunu".

Resmi Gazete. 17.12.2004. 5271 sayılı "Ceza Muhakemesi Kanunu".

Resmi Gazete. 29.12.2004. 5275 sayılı "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun".

Resmi Gazete. 15.07.2005. 5395 sayılı "Çocuk Koruma Kanunu".

Resmi Gazete. 23.12.2006. 26386 sayılı "Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik".

Sankır H, 2014. Gençlerin sapmış ve suçlu davranışlara yönelmelerinde benlik saygısının etkisi: Lise 11. Sınıf örneği. Turkish Studies, 9(2), 1311-33.

Santrock JW, 2012a. Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Santrock JW, 2012b. Ergenlik. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Saruç S, Kayma-Güneş, 2014. Suça sürüklenen çocuklar hakkında hazırlanan sosyal inceleme raporlarının mahkeme kararlarına etkisi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 25(1), 109-32.

Seidman I, 2006. Interviewing as qualitative research : A guide for researchers in education. New York, Teachers College Press.

Seyhan D, Zincir H, 2009. Tutuklu/hükümlü gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile aile özelliklerinin incelenmesi ve aralarındaki korelasyonun belirlenmesi. Aile ve Toplum, 5(19), 7-24.

Sheafor B, Horejsi C, 2014. Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler. Ankara, Nika Yayınevi.

Sherman LW, Gartin PR, Buerger ME, 1989. Hot spots of predatory crime. Routine activities and the criminology of place. Criminology, 27(1), 27-56.

Shoemaker DJ, 2009. Juvenile delinquency. New York, Rowman and Littlefield Publishers.

Shoemaker DJ, 2010. Theories of delinquency: An examination of explanations of delinquent behavior. New York, Oxford University Press.

Siegel L, 2011. Criminology, 11th ed. USA, Wadsworth Cengage Learning.

Singleton N, Meltzer H, Gatward R, Coid J, Deasy D, 1998. Psychiatric morbidity among prisoners in england and wales. London, The Stationery Office.

Smith EE, Nolen-Hoeksema S, Fredrickson BL, Loftus GR, Bem DJ, Maren S, 2012. Psiklojiye giriş. Ankara, Arkadaş Yayınevi.

Sommers-Flanagan J, Sommers-Flanagan R, 2015. Klinik görüşme: Psikolojik değerlendirme esasları. İstanbul, İthaki Yayınları.

Soygür H, Özalp E, 2005. Şizofreni ve damgalanma sorunu. Turkiye Klinikleri, 1(12), 74-80.

Stafford A, Vincent S, Parton N, 2010. Child protection reform across the UK. Edinburg, Dunedin Academic Press.

Stafford MC, Warr M, 1993. A reconceptualization of general and specific deterrence. Journal of Research in Crime and Delinquency, 30(2), 123-35.

Sutherland EH, 1939. Principles of criminology. Chicago: University Of Chicago Press.

Sykes GM, Matza D, 1957. Techniques of neutralization: A theory of deliquency. American Sociological Review, 22(6), 664-70.

Şaşman-Kaylı D, 2016. Sosyal hizmet açısından bağımlılık polikliniğine yönlendirilen madde bağımlısı bireylerde denetimli serbestlik sürecinin etkinliği. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi 14(1), 179-98.

Şengül HA, Cantürk N, Cantürk G, Dağalp R, 2012. Ankara 1. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi'nde akran istismarı nedeniyle yargılanan çocukların değerlendirilmesi. Türk Pediatri Araştırmaları, 47(4), 283-89.

Şensoy N, 1949. Çocuk suçluluğu-küçüklük-çocuk mahkemeleri ve infaz müesseseleri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 15(1), 95-166.

Taylı A, 2008. Okulu bırakmanın önlenmesi ve önlemeye yönelik uygulamalar. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 91-104.

Teater B, 2015. Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş. Ankara, Nika Yayınevi.

Tekin U, 2005. Çocuk yargılamasında Avrupa'daki yeni uygulamalar. In: Çocuklar ve suç-ceza, Eds: Ünver Y. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 487-92.

Teplin LA, Abram KM, McClelland GM, Dulcan MK, Mericle AA, 2002. Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. Arch Gen Psychiatry, 59(12), 1133–143.

Thornberry TP, 1987. Toward an ınteractional theory of delinquency. Criminology, 25(4), 863-91.

Tokol A, Alper Y, 2014. Sosyal politika. Bursa, Dora Yayıncılık.

Toksöz H, 2012. Osmanlı klasik dönem ahlak eserlerinde çocuk eğitimi. In: Osmanlı dünyasında çocuk olmak, Eds: Şahin H, Şafak N. İstanbul, DEM Yayınları, 54-94.

Topses MD, 2013. Mükerrer suçluların sosyo-kültürel özellikleri: Çanakkale E tipi kapalı ceza infaz kurumu örneği. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(18), 257-87.

Torun A, 2012. Çocuk koruma kanunu kapsamında eğitim tedbirinin uygulanması. In: Türkiye çocuk adalet sistemine sivil toplum gözüyle bakış projesi kitabı, Eds: Çavdar Y, Kolbüken B. Ankara, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfi, 70-6.

Tosun B, 2012. Çocuklar için adalete birinci adım toplantısı. In: Türkiye çocuk adalet sistemine sivil toplum gözüyle bakış projesi kitabı, Eds: Çavdar Y, Kolbüken B. Ankara, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 95-105.

Tunceroğlu Z, 2015. Suça sürüklenen çocuklarda mükerrerliğin irdelenmesi. Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.

Tuzcu A, Bademli K, 2014. Göçün psikososyal boyutu. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(1), 56-66.

TÜİK, 2014a. Adalet istatistikleri. Erişim tarihi, 10 Aralık 2015. Erişim adresi, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1070

TÜİK, 2014b. Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.

Türkeri S, 1995. Çocuk ıslahevleri ve çocuk cezaevindeki çocukların suç işleme nedenleri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tüysüz A, Yenisey F, Koçyıldırım G, 2010. Suça sürüklenen çocuklara hukuki yardım el kitabı. Ankara, Türkiye Barolar Birliği.

Tüzün B, Elmas İ, İnce H, Akkay E, 1997. Bir olgu nedeniyle farik ve mümeyyizlik kavramının irdelenmesi. Adli Tıp Bülteni 2(3): 135-8.

Uludağ Ş, 2011. Onarıcı ve cezalandırıcı adalet: Paradigma değişimini tetikleyen şartlar. Polis Bilimleri Dergisi, 13(4), 127-51.

Uluğtekin S, 1991. Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma. Ankara, Bizim Baro.

Uluğtekin S, 2004. Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları. Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Uluğtekin S, 2012. Denetimli serbestlik altındaki gençler ve ailelerine ilişkin araştırma: İhtiyaçlar ve beklentiler. Ankara, ÖZGEDER.

Uluğtekin S, 2014. Kanunla ihtilaf halindeki çocuklar: eleştirel düşünme ve Türkiye'deki çocuk adaletinin bazı özellikleri. In: Sosyal hizmet ve öteki: Disiplinlerarası yaklaşım, Eds: Akkuş P, Başpınar-Aktütün Ö. İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 193-223.

Uluğtekin S, Baykara-Acar Y, Öntaş ÖC, 2004. Çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporları ve gözetim raporlarının yeri. TBB Dergisi(53), 35-44.

UNDP, 2009. Ceza uyuşmazlıklarında uzlaşma el kitabı. Ankara, UNDP ve Adalet Bakanlığı.

UNICEF, 2014. Adalet artık daha çocuk dostu olacak. Erişim tarihi, 13 Aralık 2015. Erşim adresi, http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=12517

Uyan Semerci P, Müderrisoğlu S, Karatay A, Akkan B, Kılıç Z, Oya B, Uran Ş, 2012. Eşitsiz bir toplumda çocukluk: Çocuğun iyi olma halini anlamak. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uysal A, Şahin Y, 2007. Ortaöğretimde okulu bırakma olgusunu tetikleyen yapısal/çevresel faktörler. 16. Eğitim Bilimleri Kongresi. Tokat, Osmangazi Üniversitesi.

Ümit E, 2007. Mekandan imkana çocuk suçluluğunun habitusu ceza ehliyeti ilişkisi. Ankara, Ankara Barosu Yayınları.

Ümit-Atılgan E, Yağcıoğlu S, Çavdar Y, 2014a. Çocuklarla adli görüşme için rehber. Ankara, Adalet Bakanlığı ve UNICEF.

Ümit-Atılgan E, Yağcıoğlu S, Çavdar Y, 2014b. Çocuklarla adli görüşme odaları: İhtiyaçlar, iyi uygulama örnekleri ve çocuklarla adli görüşme standartları. Ankara, Adalet Bakanlığı ve UNICEF.

Üstün B, 2008. Yetiştirme yurdu deneyimi olan genç yetişkinlerin çocuklarının duygusal ve davranışsal sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı.

Walklate S, 2002. Perspectives in criminological theory. Eds: Jewkes Y, Letherby G. In: Criminology: a reader, London: SAGE Publications, 19-25.

Willi J, 2012. Aşk ve evlilik terapisi. İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Winterdyk JA, 2002. Juvenile justice systems: International perspectives. Toronto, Canadian Scholars' Press.

Worden M, 2013. Aile terapisi temelleri. Adana, Nobel Kitabevi.

Yavuz HA, 2012. Denetimli sebestliğin Türk ceza adalet sistemi içerisindeki genel görünümü üzerine. Adalet Dergisi(42), 58-75.

Yavuzer H, 2013. Çocuk ve suç, 13. baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yenisey F, 2007. Mukayeseli hukuk açısından ceza sorumluluğu yaşı ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar ve gençler için ceza hukukunda uygulanan alternatif yaptırımlar. Ankara, UNICEF.

Yıldırım A, Şimşek H, 2008. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, 6. baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yokuş-Sevük H, 2004. Çocuk yargılaması hukukunda hazırlık soruşturması. AÜEHFD, 8(1-2), 199-32.

Zastrow C, 2013. Sosyal hizmete giriş. Ankara, Nika Yayınevi.

Zastrow C, Krist Ashman K, 2014. İnsan davranışı ve sosyal çevre-I. Ankara, Nika Yayınevi.

Zembroski D, 2011. Sociological theories of crime and delinquency. Journal of Human Behavior in the Social Environment, 21(3), 240–54.

Ziyalar N, Kaya-Cicerali L, Sutütemiz O, 2012. Content analysis of socıal ınvestigation reports submitted to juvenile courts: A Turkish sample. IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal, 8(3), 1-13.

7. EKLER

Ek-1. Nitel Alan Araştırması Dosya Bilgileri Formu

Nitel Alan Araştırması Dosya Bilgi Formu	
Temel Bilgiler	
Çocuk Kodu	
S. S. Çocuğun Adı-Soyadı	
Doğum Tarihi ve Yeri	
İkametgâhı	
Telefonu	
Suç Tarihi	
Suç Saati	
İddianamenin Kabul Tarihi	
Karar Tarihi	
Yargılama ne kadar sürede tamamlanmış	
Çocuğun Suç İşlediği Yaşı	
Cinsiyeti	
Medeni Durumu	
Zihin ve Ruh Sağlığı Durumu:	
Öğrenim Durumu	
Çocuğun Suç Türü	
Araştırmacı	
İncelemenin Yapıldığı Kurum	
Dosya İnceleme Tarihi / Süresi	
Suçu Birlikte İşlediği Şahıslar	
SSÇ'un İfadesi	
Suç Teşkil Eden Olayın Özeti	
Şikayet / İhbar / Bildirim	
Çocuğun suç işlediği nasıl bildirilmiş? Çocuğa isnat edilen suçun soruşturulması şikayet sonucu mu gerçekleşmiş?	
Suç mağduru ve sanık arasında uzlaşma teklifi olmuş mu?	
Çocuk hakkında hangi kolluk birimi işlem yapmış?	
Çocuk hakkında işleme başlanmadan önce kimlere haber verilmiş?	
Suça sürüklenen çocuğa nasıl ulaşılmış, ilk yakalama işlemi nasıl gerçekleştirilmiş?	
Şüpheli ve sanık olarak ne işlemi yapılmış?	
Çocuk konu hakkında nasıl bilgilendirilmiş?	
Soruşturma	
Çocuk gözaltına alınmış mı? Gözaltı süresi ne kadar olmuş?	
Çocuğun gözaltına alındığı yakınlarına bildirilmiş mi?	
Gözaltına giriş ve çıkışta adli tıp raporu alınmış mı?	

Çocuğun ifadesi kimin tarafından alınmış ve ifadesinin alınması esnasında yanında hangi görevliler hazır bulunmuş?	
Çocuğun ceza sorumluluğunun olup olmadığı değerlendirilmiş mi?	
Çocuk hakkında tutuklama kararı verilmiş mi? Tutuklama gerekçesi ne olarak ifade edilmiş?	
Soruşturma sonucu hazırlanan iddianamede talep edilen ceza nedir?	
Kovuşturma / Yargılama	
Duruşma için barodan avukat talep edilmiş mi? Avukat duruşmalara katılmış mı?	
Çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme raporu hazırlanmış mı?	
Sosyal inceleme raporu yasada belirtilen usule uygun hazırlanmış mı?	
Ailenin sosyo-ekonomik durumu nasıldır?	
Çocukla ilgili hukuki süreç ailesi tarafından takip edilmiş mi?	
Çocuğun yargılanması hangi mahkemede gerçekleşmiş?	
Açılan davada birlikte yargılandığı kişiler var mı?	
Soruşturma gizli yapılmış mı? Duruşmalar kapalı yapılmış mı?	
Çocuk hakkında hangi hüküm, nasıl verilmiş?	
Çocuğa isnat edilen suç için ön görülen hapis cezasının üst sınırı nedir?	
Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, denetimli serbestlik uygulanmış mı?	
Duruşma kayıtları (çocuk ve müdafi ifadeleri)	

Ek-2. Nitel Alan Araştırması Yarı Yapılandırılmış Çocuk Görüşme Formu

Görüşmeci	
Görüşmenin Yapıldığı Yer	
Tarih (Gün / Ay / Yıl)	
Başlama Saati:	Bitiş Saati:
ÇOCUK BİLGİLERİ	
Çocuk Kodu	
Yaşı	
Eğitim Durumu	
Adli Sistemle İlk Karşılaşma Yaşı	
Cezaevine Girme Yaşı	
Suç Türü	
En Son Kiminle Birlikte Yaşadığı	
Ailenin Aylık Ortalama Geliri	
Oturulan Konut Türü ve Mülkiyeti	
Anne-Babanın Mesleği / İşi	
Ailenin Çocuk Sayısı	

GÖRÜŞME SORULARI

"Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi Araştırması" kapsamında sizin görüş ve değerlendirmelerinizi öğrenmek istiyoruz. Soracağımız sorulara kendi yaşantınızı göz önünde bulundurarak cevap vermeniz beklenmektedir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

1. **ÇOCUKLUĞU VE AİLE İLİŞKİSİ**
   Bana biraz kendinden bahseder misin? Nasıl bir çocukluk geçirdin? Anne-babanın sana yönelik tavırları nasıl? Ailen seninle yeterince ilgileniyor mu?
2. **EĞİTİM VE OKUL DURUMU**
   En son hangi okulu bitirdin? Öğrenimine ara verdiysen, bunun nedenleri nelerdi? Okulda ne tür sorunlar yaşadın?
3. **SOSYAL ÇEVRE VE ARKADAŞLIK İLİŞKİSİ**
   Yaşadığın mahalle nasıl bir yerdi? Arkadaş ilişkilerin nasıldı? Arkadaşlarınla neler yapardın? Arkadaşların arasında suç işleyen zararlı alışkanlığı olanlar var mıydı? Arkadaşlarından nasıl etkilendin?
4. **SAĞLIK DURUMU**
   Herhangi bir sağlık sorunun var mı? Sağlık kontrollerini zamanında yaptırabiliyor musun?
5. **SUÇUN ANLAMI**
   Bir çocuğun/gencin hangi davranışları suç kapsamına girer? Suç işledikten sonra senin ve ailenin yaşamı nasıl etkilendi?
6. **SUÇA SÜRÜKLENME NEDENLERİ**
   Suç işlemenin nedenleri ya da suç işlemende etkili olan faktörler nelerdi?
7. **POLİSLE İLİŞKİLER**
   Polisle ne zaman muhatap oldun? Polis merkezine sen kendin mi gittin, onlar mı seni buldular? Polis merkezinde ne tür işlemler yaptılar? Yanında kimler vardı? Haklarını anlayacağın şekilde açıkladılar mı? Seninle ilgili ne tür işlemler yaptıklarını anlayabildin mi?
8. **SAVCILIK SORUŞTURMASI**
   İfadeni kim aldı ve yanında kimler vardı? İfaden alınmadan önce bilgilendirme yapıldı mı? İfaden alınırken sana nasıl davranıldı ve neler hissettin?
9. **ADLİ TIP**
   Hakkında adli tıp işlemi yapıldı mı? Bu işlemin niye yapıldığını biliyor musun? Doktor sana neler sordu? Görüşme nasıl geçti?

10. MAHKEME AŞAMASI

Mahkemeye çıkmadan önce duruşmada neler olacağı konusunda bilgilendirildin mi? Duruşmada yanında kimler vardı? İlk duruşmaya nasıl katıldın: Kendin mi geldin, polisler mi getirdi? Duruşmada neler yaşadın? Kendini rahat ifade edebildin mi?

11. SOSYAL İNCELEME

Sen ve ailenle ev ortamında görüşme yapan oldu mu? Bu görüşmenin amacını anlayabildin mi? Görüşmeyi yapan kişi kendisini ve görevini tanıttı mı?

12. MAHKEME SONRASI

Mahkemen kaç duruşmada sonuçlandı? Hakkında ne tür bir karar verildi? Karar nasıl uygulandı?

13. GÖZALTI YA DA MAHKÛMİYET

Tutuklanma, gözaltına alınma ya da cezaevi sürecinde yaşadığın zorlukları anlatır mısın?

14. İHTİYAÇ VE SORUNLAR

Adli sistemde hakkında işlem yapılırken ihtiyaçların ve sorunlarınla ilgilenen oldu mu? İhtiyaç ve sorunlarınla ilgili ne tür destek ve yardım aldın?

15. GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRME

Sence bir çocuk suç işledikten sonra ona nasıl davranılmalı, neler yapılmalı, hizmetler nasıl olmalı? Çocukların cezaevine yerleştirilmesi konusunda ne düşünüyorsun? Çocuk açısından cezaevi tecrübesi yaşamış olmak yeniden suç işlemeyi engelleyebiliyor mu?

16. CEZAEVİ SONRASI YAŞAM

Cezaevinden çıktıktan sonra nasıl bir yaşam planlıyorsun?

Teşekkürler…

Ek-3. Nitel Alan Araştırması Yarı Yapılandırılmış Personel Görüşme Formu

Görüşmeci	
Görüşmenin Yapıldığı Yer	
Tarih (Gün / Ay / Yıl)	
Başlama Saati:	**Bitiş Saati:**
PERSONEL BİLGİLERİ	
Mesleği	
Görevi	
Eğitim Durumu	
Mezuniyet Tarihi	
Mesleğinde Çalıştığı Süre	
Çalıştığı Birim	
Daha Önce Çalıştığı Birimler / İller	
Çocuk Alanında Çalıştığı Süre	

GÖRÜŞME SORULARI

"Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi Araştırması" kapsamında sizin görüş ve değerlendirmelerinizi öğrenmek istiyoruz. Soracağımız sorulara çalıştığınız alanda suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarınızı dikkate alarak cevap vermeniz beklenmektedir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

1. **İŞ DURUMU VE YOĞUNLUĞU**

Biraz kendinizden bahseder misiniz? Yılda ortalama kaç dosya ya da vaka ile çalışıyorsunuz? Bu vakalarla ilgili ne tür işlemler yapmaktasınız? Bir başka ifadeyle çocuk adalet sisteminde ne tür işlemler yapmaktasınız?

2. **KURUMSAL ALT YAPI**

Sosyal çalışma görevini yerine getirebilmeniz için çalışma koşullarınız, insan kaynağınız yeterli mi?

3. **SUÇ TÜRÜ VE RİSKLER**

Genellikle çocuklar hangi suçlardan dolayı adli sisteme dahil olmaktadırlar? Çocukları bu suçları işlemeye sevk eden nedenler (riskler) nelerdir?

4. **ADLİ KOLLUK HİZMETİ**

Suça sürüklenen çocukların yakalanması ve kimlik tespiti adli kolluk görevlileri tarafından yerine getirilmektedir. Adli kolluk biriminde yapılan bilgilendirmeleri çocuk yeterince anlayabiliyor mu? Haklarını ve kendisiyle ilgili yapılan adli işlemleri kavrayabiliyor mu?

5. **ÇOCUK-YETİŞKİN AYIRIMI**

Soruşturma ve kovuşturma aşamalarını düşündüğünüzde; çocukların sorgulanması ve yargılanmasının yetişkinlerden farklı olması gerekmez mi? Örneğin; yetişkinlerden farklı olarak çocuğa daha fazla zaman ayrılabiliyor mu? Çocukla suç konusunun dışında sorunlarını ve ihtiyaçlarını analiz edebilecek şekilde görüşme yapılabiliyor mu?

6. **SOSYAL ÇEVRE DEĞERLENDİRMESİ**

İddianamelerde ve mahkeme kararlarında görüldüğü üzere; soruşturma ve kovuşturma aşamasında sadece soruşturmaya esas fiille ilgilenilmektedir. Çocuğun özellikleri, aile durumu, içinde bulunduğu riskler gibi işlediği fiili bütüncül açıdan anlamaya yarayacak kritik bilgileri genellikle sorulmamaktadır. Aslında sosyal incelemenin en başında, soruşturma aşamasında yapılması gerekmez mi? Hazır çocuk ve ailesi ifade vermeye gelmişken çocuk sosyal çevresiyle birlikte değerlendirilse çocuğun korunması daha etkin sağlanmış olmaz mı?

7. **TEDBİR KARARI ALINMASI**

Çocuklar hakkında verilen koruyucu destekleyici tedbir kararları doğru verilebiliyor mu? Bu tedbir kararları sayesinde çocukların korunması için gerekli destek mekanizmaları harekete geçirilebiliyor mu?

8. **TEDBİR KARARLARININ UYGULANMASI**

Tedbir kararlarını nasıl yerine getiriyorsunuz? Tedbir kararları sayesinde çocuk ve aile hakkında planlı değişim sürecini başlatabiliyor musunuz? Tedbir kararlarını uygularken ne tür güçlükler yaşamaktasınız?

9. TEDBİR KARARININ İZLENMESİ

Savcılığın mahkemelerin verdiği koruyucu önleyici tedbir kararlarının uygulanmasını takip ve kontrol etme yükümlülüğü de var. Tedbir kararlarının yerine getirilmesi yeterince izlenebiliyor mu? Çocuk ve ailedeki değişim takip edilebiliyor mu?

10. KORUNMAYA MUHTAÇLIK

Çocuk Koruma Kanunu'nda yapılan çocuk tanımında ikili bir ayrım var: Suça sürüklenen çocuklar ve korunma ihtiyacı olan çocuklar. Suç mağduru çocuklar korunma ihtiyacı olan çocuklar olarak nitelendiriliyor. Suça sürüklenen çocukların korunma ihtiyacı yok mu? Çocuk suç işlediğinde geleceği tehlikede, sağlığı, psikolojisi ve gelişimi risk altında değil mi?

11. KORUMA VE ÖNLEME

Çocuk Koruma Kanunu'nun temel amacı çocuğu risklerden korumaktır. Başka bir ifadeyle çocuğu suça sürükleyen ya da mağdur olmasına neden olan riskleri önlemek, önlemenin mümkün olmadığı durumlarda da müdahale etmektir. Bu açıdan baktığımızda çocuklar hakkında yürütülen soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin bu amaca hizmet ettiğini düşünüyor musunuz?

12. DESTEK HİZMETLERİNİN SAĞLANMASI

Çocuk Koruma Kanunu'nun 30. maddesinde savcılık çocuk bürosunun görev tanımı yapılmıştır. Bu tanımda yer verilen *"suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışma"* hedeflerinin yerine getirilebilmesi için nasıl bir teşkilat yapılanması olmalıdır? Mevcut mevzuat bu konuda yeterli mi?

13. KURUMLAR/DİSİPLİNLER ARASI KOORDİNASYON

Çocuk adalet sisteminde yer alan avukat, adli kolluk görevlileri, adli tıp doktoru, psikiyatrist, sosyal çalışmacı, rehber öğretmen, psikolog arasındaki koordinasyon yeterince sağlanabiliyor mu? Kamu kurumları dışında destek alınabilecek sivil toplum örgütleri var mı?

14. ÇOCUĞA ADLİ VE PSİKOLOJİK DESTEK

Yasalarda savcı ya da hakimin takdirine bırakılmış işlemler hakkında hangi kriterler göz önüne alınarak karar verilmektedir? Örneğin suça sürüklenen çocuğun ifadesi alınırken veya yargılanırken avukat bulundurma zorunluluğu var ancak sosyal çalışmacı olmasına gerek görülmemektedir.

15. ADLİ GÖRÜŞME

Soruşturma öncesinde ve esnasında avukatla çocuk arasında yeterli bir görüşme gerçekleşebiliyor mu? Savcılıklarda veya mahkemelerde adli görüşme odaları mevcut mu?

16. SAVCILIKDA TEDBİR KARARI ALINMASI

Çocuk koruma kanunu soruşturma aşamasında tedbir kararı alınması hususunda savcılara da yetki vermiştir. Suça sürüklenen çocuklar açısından savcılar bu yetkilerini kullanmakta mıdır? Hangi hallerde kullanmaktadırlar?

17. ÇOCUK ODAKLI ADLİ SİSTEM

Suç odaklı soruşturma ve kovuşturma yürütme uygulaması yanında çocuk odaklı suçu önleme ve topluma kazandırma amacı güden uygulamaların yaygınlık kazanabilmesi için neler önerirsiniz?

18. ÇOCUK VE GENÇLİK CEZA İNFAZ KURUMLARI

Çocukların ceza infaz kurumuna yerleştirilmesini doğru buluyor musunuz? Çocuk ve gençlik cezaevleri çocukların toplumsallaşması için yeterli mi? Çocukların iyilik hallerinin geliştirilmesi için nasıl bir ceza infaz modeli olmasını önerirsiniz?

19. ADLİ SİSTEM DIŞI YÖNTEMLER

Suça sürüklenen çocukları ceza adalet sistemine dahil etmeden uzlaşma, arabuluculuk, çocuk ombudsmanlığı gibi modellerden etkin yararlanmaları sağlanamaz mı? Bu sayede mahkemelerin iş yükü azalmış olmaz mı?

Teşekkürler…

Ek-4. Aydınlatılmış Onam Formu (Çocuk/Genç Görüşmesi İçin)

Ben Zeki Karataş. On yıl Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı taşra teşkilatında sosyal hizmet uzmanı olarak görev yaptım. Risk grubu bireylere hizmet etme fırsatı bulduğum bu süreçte yüzlerce suça sürüklenen / korunmaya muhtaç çocuk ve ailesiyle görüştüm ve sosyal hizmet müdahalesi uyguladım.

Doktora tez çalışmam kapsamında yürüttüğüm bir araştırma için sizinle görüşme yapmayı rica ediyorum. Karar vermeden önce araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını anlamanız çok önemlidir. Lütfen biraz zaman ayırınız ve aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz/dinleyiniz. Açık olmayan bir bölüm varsa ya da daha ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyuyorsanız lütfen sorunuz.

Bu araştırma bir doktora tez çalışmasıdır. Araştırmanın adı; *"Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi"*dir. Araştırmanın amacı; çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocukların ve ailelerinin yaşadıkları sorunları anlamaya çalışmak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Bu kapsamda yapılacak alan araştırması için Adalet Bakanlığı HSYK Genel Sekreterliğinden resmi izin alınmıştır (15.09.2014 tarih ve 40604 sayılı yazı). Ayrıca RTEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan Etik Onay alınmıştır (12.11.2014 tarih ve 2014/1 sayılı yazı).

Araştırma kapsamında görüşme yapılması planlanan çocuk ve gençler çalışma amaçları esas alınarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında size bazı sorular yöneltilecektir. Bu sorulara içtenlikle cevap vermeniz beklenmektedir. Çalışmaya katılımınız tamamen isteğe bağlıdır. Görüşme sürecinde sizden alınacak bilgiler isminiz, adres bilgileriniz gizlenerek ve kişilik haklarınız gözetilerek sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Sizi tanımlayacak bilgi bütününe yer verilmeyeceğinden yaptığımız araştırma size herhangi bir risk getirmeyecektir.

Görüşmenin yaklaşık bir saat sürmesi beklenmektedir. Eğer izin verirseniz yapacağımız görüşmede ses kayıt cihazı kullanmayı planlamaktayım. Yazıya aktarıldıktan sonra ses kaydınız silinecektir. Katılımınız gönüllü olduğu için araştırma sırasında istediğiniz soruya cevap verme ve görüşmeyi kesme hakkınız saklıdır. Bu durumda herhangi bir olumsuz sonuç doğmayacaktır.

Bana anlatılanları ve yukarıda yazılanları anladım. Bu formun bir kopyasını aldım.

Çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı Adı-Soyadı:……. Görüşmeci Adı-Soyadı: Zeki KARATAŞ

İmzası:…… İmzası:

Not: Görüşme sonrasında araştırmaya ilişkin herhangi bir konuda iletişim kurmak istediğinizde aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacıya ulaşabilirsiniz.

Öğr. Gör. Zeki Karataş / Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü. Fener Mah. RİZE

Tel: 0.533.XXX 54 12 E-Posta: zeki.karatas@erdogan.edu.tr

Ek-5. Aydınlatılmış Onam Formu (Personel Görüşmesi İçin)

Ben Zeki Karataş. On yıl Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı taşra teşkilatında sosyal hizmet uzmanı olarak görev yaptım. Risk grubu bireylere hizmet etme fırsatı bulduğum bu süreçte yüzlerce suça sürüklenen / korunmaya muhtaç çocuk ve ailesiyle görüştüm ve sosyal hizmet müdahalesi uyguladım.

Doktora tez çalışmam kapsamında yürüttüğüm bir araştırma için sizinle görüşme yapmayı rica ediyorum. Karar vermeden önce araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını anlamanız çok önemlidir. Lütfen biraz zaman ayırınız ve aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz/dinleyiniz. Açık olmayan bir bölüm varsa ya da daha ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyuyorsanız lütfen sorunuz.

Bu araştırma bir doktora tez çalışmasıdır. Araştırmanın adı; *"Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi"*dir. Araştırmanın amacı; çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocukların ve ailelerinin yaşadıkları sorunları anlamaya çalışmak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Bu kapsamda yapılacak alan araştırması için Adalet Bakanlığı HSYK Genel Sekreterliğinden resmi izin alınmıştır (15.09.2014 tarih ve 40604 sayılı yazı). Ayrıca RTEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan Etik Onay alınmıştır (12.11.2014 tarih ve 2014/1 sayılı yazı).

Araştırma kapsamında görüşme yapılması planlanan görevliler çalışma alanları esas alınarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında size bazı sorular yöneltilecektir. Bu sorulara içtenlikle cevap vermeniz beklenmektedir. Çalışmaya katılımınız tamamen isteğe bağlıdır. Görüşme sürecinde sizden alınacak bilgiler isminiz, adres bilgileriniz gizlenerek ve kişilik haklarınız gözetilerek sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Sizi tanımlayacak bilgi bütününe yer verilmeyeceğinden yaptığımız araştırma size herhangi bir risk getirmeyecektir.

Görüşmenin yaklaşık bir saat sürmesi beklenmektedir. Eğer izin verirseniz yapacağımız görüşmede ses kayıt cihazı kullanmayı planlamaktayım. Yazıya aktarıldıktan sonra ses kaydınız silinecektir. Katılımınız gönüllü olduğu için araştırma sırasında istediğiniz soruya cevap verme ve görüşmeyi kesme hakkınız saklıdır. Bu durumda herhangi bir olumsuz sonuç doğmayacaktır.

Bana anlatılanları ve yukarıda yazılanları anladım. Bu formun bir kopyasını aldım.

Çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı Adı-Soyadı:…… Görüşmeci Adı-Soyadı: Zeki KARATAŞ

İmzası:…… İmzası:

Tarih:...../...../.....

Not: Görüşme sonrasında araştırmaya ilişkin herhangi bir konuda iletişim kurmak istediğinizde aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacıya ulaşabilirsiniz.

Öğr. Gör. Zeki Karataş / Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü. Fener Mah. RİZE

Tel: 0.533.XXX 54 12 E-Posta: zeki.karatas@erdogan.edu.tr

Ek-6. Etik Kurul Kararı

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

12.11.2014

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU DEĞERLENDİRME RAPORU
Toplantı Tarihi: 12 Kasım 2014 Çarşamba Günü
Toplantı No:2014/1

Üniversitemiz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim görevlisi olan ve Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri enstitüsü sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi olan Zeki Karataş'ın doktora tezi olan "Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi" adlı doktora tezi Kurulumuzca değerlendirilmiş olup etik açıdan uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. İstiklal Yaşar VURAL	(Başkan)
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA	(Üye)
Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU	(Üye)
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ	(Üye)
Prof. Dr. İbrahim YEREBAKAN	(Üye)
Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ	(Üye)
Prof. Dr. Ali AKDOĞAN	(Üye)
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU	(Üye)
Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜK	(Üye)

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fener Mah. Zihni Derin Yerleşkesi 53100 RİZE
Tel: 0. 464 223 81 00 Faks: 0. 464 223 63 28
www.erdogan.edu.tr

Ek-7. Çocuk Mahkemesi Resmi İzin Yazısı

T.C.
TRABZON
ÇOCUK MAHKEMESİ

Sayı : 2015/76 Muh 21/01/2015
Konu : Tez araştırma izni hk.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
RİZE

İlgi : 14/01/2015 tarih ve 55568171/605-12 sayılı yazınız hk.

İlgi sayılı yazınıza istinaden, Mahkememizde duruşması açık yapılan dosyalar yönünden kişisel verilerin ve dosyadaki taraflara ait isimlerin hiçbir yerde kullanılmaması kaydıyla inceleme yapılmasına izin verilmesine, duruşması kapalı yapılan dosyalar yönünden ise inceleme yapılmasına izin verilmemesine karar verilmiştir.

Gereği bilgilerinize rica olunur.

Katip 95591
(e-imzalı)

Hakim 39743
(e-imzalı)

UYAP Bilişim Sisteminde yer alan bu dokümana http://vatandas.uyap.gov.tr adresinden PWzUptJ - MBu9bXg - ZVu9Tz7 - Pkfoxk= kodu ile erişebilirsiniz.

Ek-8. HSYK Resmi İzin Yazısı

T.C.
HAKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU
Genel Sekreterliği

Sayı : 93586998/18208/40604 15/09/2014

Konu : .....

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 29/08/2014 tarih ve 55568171/605-715 sayılı yazı.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Görevlisi Zeki KARATAŞ'ın Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında görmekte olduğu doktora öğrenimi kapsamında, "Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi" isimli tez çalışması çerçevesinde, 2010 – 2013 yılları arasında suça sürüklenmesi nedeniyle Rize Cumhuriyet Savcılığı tarafından hakkında işlem yapılan ve davası sonuçlanmış çocuk dosyalarını inceleyebilmesi hususunda izin verilmesini talep eden ilgi yazı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Birinci Dairesince görüşülerek,

Kişisel verilerin korunması ve ilgili mahkeme hâkimlerinin uygun görmeleri koşuluyla izin verilmesine 08/09/2014 tarih ve 1960 sayı ile karar verilmiştir.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

e-imza

Serdar MUTTA
Hâkim
Genel Sekreter Yardımcısı

Bu belge, 5070 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak elektronik imza ile imzalanmıştır.

Konya Devlet Karayolu Üzeri No:70 Beşevler/ANKARA Ayrıntılı Bilgi İçin İrtibat: Arif ARSLAN Şube Müdürü
Telefon : (0 312) 204 13 88 - 13 74 e-posta : hsyk.islemler@hsyk.gov.tr

UYAP Bilişim Sisteminde yer alan bu dokümana http://vatandas.uyap.gov.tr adresinden ZFCx7Z3 - hySJz9H - qXHuC8D - Cin1fA= kodu ile erişebilirsiniz.

Ek-9. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü İzin Yazısı

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 85138863.203.02-145/38322 05/03/2015
Konu : Araştırma izin talebi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
(Genel Sekreterliğine)

İlgi: 05.02.2015 tarihli ve 55568171/605-46 sayılı yazınız.

Üniversiteniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim görevlisi ve Selçuk Universitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora öğrencisi olan Zeki KARATAŞ'ın "Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi" adlı tez çalışması kapsamında hükümlü çocuklarla görüşme yapma talebine ilişkin ilgi yazı ile ekleri incelendi.

Söz konusu çalışmanın; çocuğun yüksek yararı ve özel hayatın gizliliği ilkesine dikkat edilmesi, çocukların kimlikleri geçmişleri işledikleri suç ve aileleri ile ilgili bilgilerin teşhir edilmemesi, çocukların kimlikleri, geçmişleri, işledikleri suçlar ve aileleri ile ilgili bilgilerin teşhir edilmemesi, kurumların işleyişinin aksatılmaması için kurum müdürlükleri ile birlikte çalışma takviminin belirlenmesi, kurum idaresi, eğitim ve psiko-sosyal yardım servisi görevlileri refakatinde gerçekleştirilmesi, araştırma tamamlandıktan sonra sonuçların ve varsa önerilerin bir rapor halinde Genel Müdürlüğümüze gönderilmesi, çalışmadan elde edilecek verilerin Genel Müdürlüğümüzün izni olmadan hiçbir şekilde kullanılmaması, yazılı ve görsel basın organları ile paylaşılmaması koşullarıyla Ankara Çocuk Eğitimevi, Ankara ve İstanbul Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında yapılması uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

Ali YILDIZ
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Konya Yolu No:70 Beşevler 06330 ANKARA
Telefon: (0312) 204 13 57 – 204 16 31 Faks:223 43 91 - 225 60 07
Ayrıntılı bilgi için irtibat: H. KANOĞLU Şb.Md.
e-posta:ctc.adalet.gov.tr Elektronik Ağ: www.adalet.gov.tr

UYAP Bilişim Sisteminde yer alan bu doküman http://vatandas.uyap.gov.tr adresinden WbFWeKb - OEhihRL - 3UTPEdc - D12CHA kodu ile erişebilirsiniz

8. ÖZGEÇMİŞ

Zeki KARATAŞ / Öğretim Görevlisi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü.

E-posta: zeki.karatas@erdogan.edu.tr

Eğitim Bilgileri

Doktora **:** 2016-Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Yüksek Lisans **:** 2012-Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi Anabilim Dalı. *(Evde Bakım Hizmeti Sunan Aile Bireyi Bakıcıların Moral ve Manevi Değerlerinin Başaçıkmadaki Etkisi).*

Lisans **:** 1993-Hacettepe Üniversitesi-İİBF Sosyal Hizmet Bölümü.

Lise **:** 1988-Fatsa Lisesi.

Bulunduğu Görevler

2012-2014-TÜBİTAK BİLGEM Yazılım Teknolojileri ve Araştırma Enstitüsü: Çocuk Erken Tanı ve Uyarı Sistemine (ÇETUS) İlişkin Araştırma Projesi, Danışman.

2012-.....-Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Görevlisi.

2002-2012-Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Hizmet Uzmanı/İl Müdür Yardımcısı.

1997-2002-Milli Eğitim Bakanlığı, Sınıf Öğretmeni.

1995-1996-Ankara Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı, Sağlık Asteğmen.

1994-1995- İstanbul Özel İkinci Bahar Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü, Müdür.